DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

SİNAN MEYDAN

CUMHURİYET TARİHİ YALANLARI

2. Kitap

https://www.facebook.com/groups/metronommm/

O yalanları artık söyleyemeyecekler!...

İNKILÂP

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cumhuriyet Tarihi Yalanları 2 / *Sinan Meydan*

© *2010,* Sinan Meydan

© *2010,* İnkılâp Kitabevi
Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.

Sayfa tasarım Derya Balcı - Şirin Kazındır
Kapak tasarım Okan Koç
Düzelti Özlem Akkoç Meydan
Yayıma hazırlayan Levent Çeviker

ISBN: 978-975-10-3169-3

11 12 13 14 15 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

İNKILÂP
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna - İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SİNAN MEYDAN

CUMHURİYET TARİHİ YALANLARI

2. Kitap

Ücretsiz PDF kitap ve ses kitap: antey.org

Sinan Meydan

1975 yılında Artvin'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Artvin Şavşat'ta, yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde tamamladı. "Atatürk, Ön-Türk Tarihi ve Yakın Tarih" üzerine çalışmalarına devam etmekte ve *Bütün Dünya* dergisinde yazmaktadır.

Yayımlanmış eserleri şunlardır:
1. *Atatürk ve Kayıp Kıta Mu,* İstanbul, 2005. 2. *Son Truvalılar, "Truvalılar, Türkler ve Atatürk",* İstanbul, 2005. 3. *Nutuk'un Deşifresi,* İstanbul, 2006. 4. *Sarı Lacivert Kurtuluş, "Kurtuluş Savaşı'nda Fenerbahçe ve Atatürk",* İstanbul, 2006. 5. *Atatürk ve Kayıp Kıta Mu-2, Köken,* İstanbul, 2008. 6. *Atatürk ile Allah Arasında,"Bir Ömrün Öteki Hikâyesi",* İstanbul, 2009. 7. *Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları, "Parola Nuh",* İstanbul, 2009. 8. *Sarı Paşam, "Mustafa Kemal, İttihatçılar ve II. Abdülhamit",* İstanbul, 2010. 9. *Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi, "Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine",* İstanbul, 2010. 10. *Cumhuriyet Tarihi Yalanları 1,* İstanbul, 2010.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Dünyanın yarısını her zaman ve dünyanın hepsini bir zaman aldatmak mümkündür; fakat bütün dünyayı her zaman aldatmak mümkün değildir."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://ramtev.org

Mustafa Kemal ATATÜRK

İçindekiler

Önsöz 13

YALAN 1

ATATÜRK'ÜN ÇANAKKALE'DE ÖNEMLİ BİR BAŞARISI YOKTUR!

Çanakkale Yalancıları 30
İşte Gerçekler 38
Çanakkale Büyük Bir Türk Zaferidir 39
Çanakkale, Liman von Sanders'e Rağmen Kazanılmıştır 40
Atatürk'süz Bir Çanakkale Savaşı Tarihi Yazılamaz 45
Çanakkale Kahramanını Cephede Ziyaret Etmeyen Kalmamıştı 81
Madalyalar, Nişanlar, Kemalyeri ve Cesarettepesi 85
Dokuz Günün Hesabı 88
Dört Yabancı Gözden Çanakkale'deki Atatürk 90
İngiliz Resmi Tarihi: Çanakkale Zaferi Atatürk'ün Eseridir 92
Prof. Dr. Halil İnalcık: Atatürk Çanakkale Kahramanıdır 94
Çanakkale Kahramanı Atatürk 95
Kazandığımız An 95
Efsunlu Kemal Ateş Hattında 97
Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'ndaki Bazı Emirleri 102

Çanakkale Savaşı'nda Atatürk'ün Bazı Emirleri

Çanakkale Kahramanını Gölgede Bırakmak İsteyenler 109
Fotoğrafının Basılması ve Adının Yazılması Yasaklanan Bir Kahraman 112
Çanakkale Kahramanının İstanbul Basınında Yayımlanan İlk Fotoğrafı 113
Diğer Fotoğraflar 117
Çanakkale'de Atatürk Bir Futbol Yıldızı Kadar Ünlüydü 120
Çanakkale Kahramanıyla İlk Röportaj 123
Çanakkale Kahramanını Kimse Tanımıyormuş! 131
Bir Atatürk Resminin Anlattıkları 137
Onlar da Bizim Evlatlarımız Oldular 138
Çanakkale'deki Atatürk'e Ait Belge Fotoğraflar 139

YALAN 2

KÜRT SORUNU CUMHURİYET'LE BAŞLAMIŞTIR! ATATÜRK KÜRTLERE "ÖZERKLİK SÖZÜ" VERMİŞTİR!

Kürtçü Yalancılar 145
Kürdistan Kavramı Hakkında 150
Kürt Sorununun Osmanlı'daki Kökleri 153
Osmanlı Dönemindeki Kürt İsyanları 154
Hamidiye Alayları ve Aşiret Mektepleri 159
Feodalizmin Kıskacındaki Kürtler 163
Tarikatlar, Aşiretler ve Kürtçülük 170
Emperyalizmin Kıskacındaki Kürtler 172
İngiltere'nin Kürt Planları 179
Rusya'nın Kürt Planları 180
Fransa'nın ve ABD'nin Kürt Planları 183
Emperyalizmin Kürtleri Kullanma Kararı 184
Bedirhan ve Ubeydullah Aşiretleri 188
Mütareke Döneminde Ayrılıkçı Kürtlerin Emperyalistlerle İşbirliği 190
İngiltere'yi Destekleyen Irak Kürtleri 200

Ahmet DEMİRTAŞ Kürsü https://rantey.org

Casus Noel'in Kürdistan Misyonu 201
Atatürk'e Suikast Planı ve Ayrılıkçı Kürtler 207
İngiltere'nin Kürdistan Planları 216
1919-1938 Arasındaki Kürt İsyanları 223
1. Ali Batı İsyanı (11 Mayıs-18 Haziran 1919) 226
2. Cemil Çeto İsyanı (20 Mayıs-7 Haziran 1920) 228
3. Milli Aşireti İsyanı (1 Haziran-8 Eylül 1920) 228
4. Koçgiri İsyanı (Ekim 1920, Haziran 1921) 230
Koçgiri İsyanı Neden Çok Önemlidir? 241
Dersim İsyanı'nın Kökleri Koçgiri İsyanı'nda Gizlidir 245
Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Sırasındaki Kürt Politikası 247
Atatürk ve Diyap Ağa 261
Atatürk'ün Kürt Politikasının Propagandacısı:
Şeyh Ahmet Sünusi 273
Atatürk'ün Kürt Politikası ve Amerikan Oyunları 280
ABD Ajanlarının Kürt Raporları 286
Atatürk Kürtlere Özerklik Sözü Verdi Yalanı 292
Yalanın Ayakları 293
Atatürk'ün Türk-Kürt "Öz Kardeşlik" Vurgusu 315
Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kürtlere Bağımsızlık
Vaat Edenler 317
Vahdettin, Kürdistan'ı Tanıyacaktı 318
Osmanlı Kürtlere Özerklik Vermişti 321
Cumhuriyet Dönemi'ndeki Kürt İsyanları 325
Nasturi İsyanı (7 Ağustos-28 Eylül 1924) 327
Şeyh Sait İsyanı (13 Şubat-31 Mayıs 1925) 335
Çünkü Bu Vatana İhanet Ettik 346
Bir Kürtçü İrtica Olayı 356
Atatürk'e Göre Şeyh Sait İsyanı 361
**İsyanlara Kesin Çözüm: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik
Hamleler** 370
Şeyh Sait İsyanı'nda İngiliz Etkisi 375
Dersim İsyanı ve Dersim Yalanları 391
Dersim İsyanı'nın Kökleri: Hoybun Cemiyeti ve
Ağrı İsyanları 393
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Dersim'e Hazırlık 407
Atatürk'ün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Yatırımları 415
Dersim'in İsyan Tarihçesi 427
Dersim Raporları 435
Dersim Harekâtı 440
İsyan 37 449
İsyan 38 454
Dersim İsyan Etmedi Yalanı 455
Dersim İsyanı'nın Amacı Kürt Devleti Kurmak Değildir Yalanı 460
Dersim Harekâtında 50 Bin ile 90 Bin Arasında İnsan Öldürülmüştür Yalanı 473
Dersim'de Aşırı Güç Kullanımından Atatürk Sorumludur Yalanı 483
Atatürk'ün Tunceli Gezisi 492
Fotoğraflarla Atatürk'ün Tunceli Gezisi 495

YALAN 3

SAİD-İ NURSİ KURTULUŞ SAVAŞI KAHRAMANIDIR! SAİD-İ NURSİ'NİN AYRILIKÇI KÜRT HAREKETİYLE İLGİSİ YOKTUR!

Kurtuluş Savaşı Öncesinde Said-i Nursi 503
Onlar Savaşırken Said-i Nursi Neredeydi? 512
Said-i Nursi'yi Bırak Şeyh Ahmet Sünusi'ye Bak 523
Said-i Nursi'nin Kurtuluş Savaşı'na Katkısı Masalı 528
Said-i Nursi'ye Göre Atatürk Deccal ve Süfyan'dır 536
Said-i Nursi'nin Sansürcülüğü 539
Şeyh Sait İsyanı ve Said-i Nursi 541
Said-i Nursi ABD ve DP Etkisinde 546
Said-i Nursi DP'yi Desteklemiştir 552
Said-i Nursi Amerikancıdır 561
Nurcular ve Mooncular 563

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İsa Sizi Korusun 566
Papa'ya Risale 567
Patrik'le Görüşme 568
Wilson'a, Lloyd Georg'a ve Venizelos'a Övgü 569
Said-i Nursi'nin Tehdidi: "Cesaretiniz Varsa İlişiniz!" 569
Uğur Mumcu ile Cemal Kutay'ın Said-i Nursi Tartışması 572
Nurculara Dokunan Yanar: İmran Öktem Olayı 576

YALAN 4

ATATÜRK, İSMET İNÖNÜ, TEK PARTİ CAMİLERİ KAPATMIŞTIR! İSMET İNÖNÜ, PARALARDAN ATATÜRK FOTOĞRAFINI ÇIKARTMIŞTIR!

Tek Parti Camileri Kapattı Yalanının Kökleri 585
Cami Fetişizmi: "Amaç İbadet mi, Gösteriş mi?" 588
Cumhuriyet'in Cami Politikası 588
İsmet İnönü'ye Yapılan Büyük Haksızlık 591
Osmanlı da Camileri Otel Yapmıştı! 594
Atatürk'ün ve Genç Cumhuriyet'in Camiye Verdiği Önem 595
Atatürk'ün Yaptırdığı Cami 597
Atatürk Edirne Selimiye Camii'nde 599
Atatürk'ün Cami Araştırmaları 601
İnönü'nün Gizli Dünyası 605
Bugün Camiler Açıksa ve Ezan Sesleri Hâlâ Yankılanıyorsa 609
Atatürk Adlı Camiler 610
Menderes'in Kapattığı Camiler ve Mescitler 610
Menderes'in Açtırdığı Kilise ve Diyalogculuk 612
AKP'nin Satışa Çıkardığı Cami 616
İsmet İnönü Paralardan Atatürk Fotoğrafını Çıkarttı Yalanı 618
DP'nin İnönü'ye Karşı Atatürk'ü Kullanma Stratejisi 622

Kaynakça 625
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Önsöz

20. yüzyılın başında **Atatürk'ün önderliğindeki Türkiye,** önce emperyalizmi, onun paralı askerlerini ve yerli işbirlikçilerini yenmiş, sonra emperyalist Batı ülkeleriyle baş edebilecek kadar güçlü ve çağdaş bir ülke yaratmak için yoksulluğu, ilkelliği, geriliği, çağdışılığı, bilgisizliği yenmek, aklı özgür kılmak, bağnazlığa son vererek aydınlanmayı, kadın erkek eşitliğini sağlamak, yüzde doksan üçü okuryazar olmayan halkı eğiterek, kulluktan bireye dönüştürmek, sanayileşmek, salgın hastalıkları önlemek ve bir millet yaratmak için çok kısa bir sürede olağanüstü bir devrim gerçekleştirmiştir. Önce "bağımsızlık" sonra "çağdaşlaşma" diye formüle edilebilecek olan Türk Devrimi, **Turgut Özakman**'ın ifadesiyle gerçek bir "Türk mucizesi"dir.

Bu Türk mucizesi, gerçekleştirildiği andan itibaren, emperyalizmin ve onun yerli işbirlikçilerinin boy hedefi haline gelmiştir.

Karşı saldırılar daha Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlamıştır. Önce devrimin önderi Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak için birlikte yola çıktığı arkadaşlarından bazıları cephe almıştır devrime ve devrimin önderine... Dünyada devrimler kendi çocuklarını yerken Türkiye'de tam tersine **devrimin çocukları devrimi yemeye** kalkmışlardır.

Türk mucizesine yönelik ilk saldırılar, Atatürk'ün ifadesiyle ***"düşünme ve ruh yeteneklerinin kavrama sınırı biten"*** bazı silah arkadaşlarından gelmiştir. Örneğin, Kurtuluş Savaşı sırasında Doğu Cephesi'ndeki başarılarıyla tanınan **Kazım Karabekir Paşa,** neredeyse bütün devrimlere karşı çıkmıştır. Cumhuriyetin ilanını erken bulmuş, halifeliğin kaldırılmasına ve Latin harf-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lerinin kabulüne karşı çıkmış, laikliği eleştirmiş; bu da yetmemiş, Atatürk'ün Türk Devrimi'ni halka ulaştırmak için kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi'ne muhalif, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuş, "*partimiz dini hükümlere saygılıdır*" sloganıyla karşı devrimcileri etrafında toplamış, dahası yazdığı kitaplarda, "***Kurtuluş Savaşı'nı Atatürk değil ben başlattım! Atatürk bizi Bolşevik yapacaktı! Atatürk, Kuran'ı bazı İslam karşıtı kişilere tercüme ettirecekti! Atatürk 'dini ve namusu olan toplumlar ilerleyemez' dedi! Atatürk diktatör olmak, halife olmak istiyordu!***" gibi aslında kendi içinde çelişen birçok iddia ortaya atarak Atatürk'ü halkın gözünden düşürmeye çalışmıştır (Bu iddialara verilen cevaplar için bkz. Sinan Meydan, **Atatürk ile Allah Arasında, "Bir Ömrün Öteki Hikayesi"**, 3. bas., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.1027-1051).

Kazım Karabekir'in Atatürk'e ve Türk Devrimi'ne yönelik iddiaları çok geçmeden Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlarının temel referansı haline gelmiştir. Atatürk'ün **Nutuk**'ta anlattıklarına "anılara güvenilmez" diyerek burun kıvıranlar, Kazım Karabekir'in **İstiklal Harbimizin Esasları**'nda anlattıklarını "kutsal kitap kelamı" gibi sorgulanamaz gerçekler olarak kabul etmişlerdir (Karabekir'in iddialarına dayanarak yakın tarihin yeniden yazılmasına dair son örneklerden biri için bkz. Mustafa Armağan, **Kazım Karabekir'in Gözüyle Yakın Tarih**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011).

Öteden beri Atatürk ve Cumhuriyet düşmanı Cumhuriyet tarihi yalancılarının temel kaynaklarından biri hep Kazım Karabekir Paşa'nın kitapları olmuştur. Onlara göre Atatürk'ün **Nutuk**'ta anlattıkları **resmi tarih**, Kazım Karabekir'in **İstiklal Harbimizin Esasları**'nda anlattıkları **gerçek tarih**tir! Bu düşünce zaman içinde adeta bir inanç halini almıştır. Öyle ki, bugün ülkemizin Atatürk ve Cumhuriyet düşmanı **kadim yobazları**, Kazım Karabekir'i neredeyse kutsal bir dini figür haline getirmişler, Atatürk'ün karşısına hep Kazım Karabekir'i çıkarmışlardır. Bu yönüyle Kazım Karabekir, karşı devrimcilerin en çok sömürdüğü Cumhuriyet tarihi figürüdür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cumhuriyet tarihi yalanlarının belli başlı birkaç temel kaynağı vardır. Atatürk'e ve Cumhuriyet'e saldıran Cumhuriyet tarihi yalancılarının temel kaynakları şunlardır:

1. **Kazım Karabekir**, "*İstiklal Harbimizin Esasları*", "*İstiklal Harbimiz*",
2. **Mevlanzade Rıfat**, "*Türkiye İnkılabının İç Yüzü*",
3. **Rıza Nur**, "*Hayat ve Hatıratım*",
4. **Necip Fazıl Kısakürek**, "*Büyük Vatan Dostu Sultan Vahiddüddün*",
5. **Kadir Mısıroğlu**, "*Osmanoğulları'nın Dramı*", "*Lozan Zafer mi Hezimet mi?*", "*Sarıklı Mücahitler*",
6. **Fikret Başkaya**, "*Paradigmanın İflası*",
7. **Yalçın Küçük**, "*Türkiye Üzerine Tezler*", "*Aydın Üzerine Tezler*".

Bu temel kaynakların dışında eserlerinde sıkça "Cumhuriyet tarihi yalanlarına" yer vermiş olanlar da şunlardır:

Said-i Nursi, Abdurrahman Dilipak, İdris Küçükömer, Atilla Yayla, Mehmet Altan, Halil Berktay, Taner Akçam, Cemil Koçak, Cemal Kutay, Ahmet Kabaklı, Hasan Hüseyin Ceylan, Mustafa Müftüoğlu, Burhan Bozgeyik, Vehbi Vakkasoğlu, Sevan Nişanyan, Mustafa Armağan, Emre Aköz, Mümtazer Türköne, Ayşe Hür, Murat Belge, Engin Ardıç, Hasan Cemal, İsmail Beşikçi, Mete Tunçay, Eric Jan Zürcher, Şerif Mardin, Baskın Oran, Çetin Altan, Necmettin Şahiner, Mehmet Şevket Eygi, Mustafa Akyol, Altan Tan...

Cumhuriyet tarihi konusunda "yalan tarih" yazanlar sadece burada adını verdiğimiz kişiler değildir kuşkusuz; daha adını vermediğimiz onlarca "Cumhuriyet tarihi yalancısı" vardır! Ayrıca burada adını verdiğimiz kişilerin bütün yazdıklarının "yalan" olduğunu söylemek de doğru değildir. Yazdıkları arasında belgelere dayanan bazı gerçekler de vardır kuşkusuz. Fakat genel olarak, **Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlığıyla kaleme sarıldıkları için** olsa gerek, yazdıklarının büyük bir bölümü doğru değildir; kitapları, yalan yanlış, çarpıtma bilgilerle doludur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Burada dikkat çeken nokta, çok farklı dünya görüşüne mensup bu insanların Atatürk'e ve Cumhuriyet'e saldırma konusunda "ağız birliği" etmişçesine ortak hareket etmeleridir.

Kimi dindar, kimi liberal, kimi milliyetçi, kimi solcu olarak kendini tanımlayan bu insanların Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlığının arka planında ne vardır? Bu iyi eğitim almış, okumuş yazmış insanları "Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlığıyla" tarihi eğip bükmeye sevk eden nedenler nelerdir? Büyük bir soğukkanlılıkla tarihi gerçekleri çarpıtan bu insanlar nasıl bir ruh hali içindedirler?

Bütün bu sorulara kısa bir "önsöz" içinde doyurucu cevaplar vermek imkânsızdır. Ancak uzun yıllardır Cumhuriyet tarihi yalancılarını anlamaya çalışan biri olarak, bence tarihi eğip bükerek Atatürk'e ve Cumhuriyet'e saldıran bu insanları dört farklı grupta toplamak mümkündür:

1. Emperyalizmin hizmetkârları: Bunlar, dün olduğu gibi bugün de Türkiye'yi bölüp parçalamaya çalışan emperyalizmin hizmetinde çalışmaktadırlar. Amaçları, yüzyılın başında emperyalizmi dize getirerek bağımsız ve çağdaş bir ulus devlet kuran Atatürk'ü ve onun kurduğu Cumhuriyet'i etkisiz hale getirmektir. Türkiye'nin emperyalist Batı'nın çıkarları doğrultusunda yeniden biçimlendirilmeye çalışıldığı son elli yılda Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in sorgulanması ve ortadan kaldırılması çok büyük bir önem taşımaktadır. Bu gruptakiler, yakın tarihi olabildiğince eğip bükerek Atatürk'ü halkın gözünden düşürüp Cumhuriyet'in kuruluş felsefesini eleştirmekle görevlendirilmişlerdir. Bunlar, Türkiye'nin bağımsızlığı ve çağdaşlığıyla kavgalıdırlar. Çoğu kez demokrasi havarisi, insan hakları savunucusu olarak görülen bu kişiler, bence en tehlikeli Cumhuriyet tarihi yalancılarıdır.

2. Dinci yobazlar: Bunlar, Atatürk'ün kurduğu "laik" Türkiye Cumhuriyeti'nin "dindar" Osmanlı Devleti'ne son verdiğini düşünerek, dinsel gerekçelerle Atatürk'e ve Cumhuriyet'e saldırmaktadırlar. Bu kişilerin ortak özeliği, hem dini hem de tarihi iyi bilmemeleridir. Osmanlı'yı, İslam dinini, Cumhuriyet'i ve Atatürk'ü neredeyse hiç bilmeyen bu insanlar, daha çok birtakım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

propagandist kitaplara ve dedikodulara dayanarak ve ellerine geçirdikleri belge ve bilgileri işlerine geldiği gibi yorumlayarak sonuç çıkarmayı ilke edinmişlerdir. Onlara göre Atatürk ve onun kurduğu Cumhuriyet "din düşmanıdır" ve mutlaka yıkılmalıdır! Bu nedenle yazdıkları kitaplarda Atatürk'e ve Cumhuriyet'e insafsızca ve vicdansızca saldırmışlardır (Bunlara, "Atatürk ile Allah Arasında" adlı kitabımda belgelere dayalı cevaplar verdim).

3. Kuşkucu narsistler: Bunlar, bazı arşivlerin kapalı olmasından, bazı kitapların yasaklı olmasından "kuşkulanarak" ve okullarda Atatürk'ten ve Cumhuriyet'ten fazlaca söz edilmesinden "işkillenerek", "*Resmi tarih yalan söylüyor!*" deyip kendilerince "alternatif bir tarih" yazma iddiasıyla kaleme sarılanlardır. Bunlar, "*Gerçekler sizin bildiniz gibi değil!*" diyerek yarattıkları "kuşkucu" ve "gizemli" ortamda tarihi belge ve bilgileri çarpıtarak kendi gerçeklerini "tarihsel gerçek" diye sunarlar. Kendilerini "*ezber bozan, tez çürüten*" diye adlandıran bu kişilerin pek çoğu kendini fazla beğenmiş narsist tiplerdir. Bunların Atatürk'e ve Cumhuriyet'e saldırmalarının temel nedeni kişisel tatmindir.

4. Bilgisiz enteller: Bunlar, belge ve bilgiye ulaşma konusunda sıkıntı çeken, tarih bilimini ve tarih metodolojisini bilmeyen insanlardır. Okudukları birkaç popüler kitaba dayanarak "büyük tarihçi" pozlarına girerler. Eğitimleri başka alanlarda olmasına rağmen kendilerini tarihçi gibi gösterirler. Tarihin, zaman ve mekân ilkesinden habersiz oldukları için geçmişte meydana gelen olayları ve olguları bugünün değer yargılarıyla yorumlayarak farkında olmadan komik duruma düşerler. Her şeyi sorgulayalım derken ölçüyü öyle bir kaçırırlar ki, zaman içinde kendi varlıklarını da sorgulamaya başlarlar. Bunlar, genel olarak zararsızdırlar, hatta biraz eğlenceli oldukları bile söylenebilir!

Bu ülkede Cumhuriyet tarihi yalanlarının ve yalancılarının üzerine giden ve bütün yalancıları yalanlarıyla birlikte gözler önüne seren ilk kişi, değerli **Turgut Özakman**'dır. Ben de karınca kararınca onun açtığı yoldan gitmeye çalışıyorum. Bu nedenle, Turgut Özakman'ın Cumhuriyet tarihi yalanları ve yalancıları konusundaki düşüncelerini çok önemsiyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yeri gelmişken, Turgut Özakman'ın **Cumhuriyet "Türk Mucizesi"** adlı kitabından, Cumhuriyet tarihi yalanları ve yalancıları hakkındaki şu çarpıcı değerlendirmelerini sizlerle paylaşmak istiyorum:

*"Daha önce yakın tarihimiz ile ilgili yalanları, sahtecilikleri, uydurma ve çarpıtmaları derlemiş, **Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele** adlı kitabımda doğrularıyla birlikte açıklamıştım. Sahte tarihçiler ve yalan üreticisi yazarlar uzunca bir zaman bu konularda yalanlara ara vererek susmuşlardı.*

Yakın zamanlarda, yalan rüzgârları gazetelerde, televizyonlarda yeniden esmeye başladı. Bu kez bazıları yalanlara cumhuriyet dönemini de katıyor. Birbirlerine destek vererek sahte bir tarih üretmeye çalışıyorlar. Bu yazıları okurken, konuşanları dinlerken utanıyorum, midem bulanıyor. Bilimsel kılıklı kitaplar da yazıyorlar. Ama bilgisizlikleri, önyargıları, bilimsellikten uzaklıkları satır aralarından akıyor.

Yalandan, çarpıtmadan, uydurmadan daha ayıp, daha ahlak dışı bir şey düşünemiyorum. Okurları, izleyenleri, amaçlarına uygun sahte bir tarihle uyutmak, kandırmak, aldatmak, öz tarihlerinden soğutmak; yerine uyduruk, yapma, bütünüyle sahte bir tarih yerleştirmek istiyorlar. Bunu her fırsattan yararlanarak yapıyorlar. Eskiyi abartıyor, yeniyi bir ucundan tutup karalıyorlar. Aralarında gepgenç insanlar var. Belli ki bilimsellik, bilim ahlakı nedir, hiç bilmiyorlar. Doldurulmuş plaklar olarak tarihe aykırı hikâyeleri, dedikoduları mekanik bir biçimde seslendiriyorlar."
(Turgut Özakman, **Cumhuriyet,** 1. kitap, İstanbul, 2009, s. 11)

Cumhuriyet Tarihi Yalanları'nın ilk cildi çok büyük bir ilgiyle karşılandı. Artık neredeyse kanıksanmak üzere olan bazı Cumhuriyet tarihi yalanlarının **belgelerle yanıtlanması** kamuoyunda büyük takdir topladı. Her gece televizyon ekranlarını, her sabah gazete köşelerini süsleyen Cumhuriyet tarihi yalancılarının gün yüzü görmemiş yalanlarıyla bütün bildiklerini sorgulama noktasına gelen, korkunç bir kafa karışıklığı içinde bunalan ve sonunda Atatürk'ü ve Cumhuriyet'i eleştirmeye başlayan insan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lar, **Cumhuriyet Tarihi Yalanları**'nı okuyarak, kimler tarafından nasıl kandırıldıklarını öğrendiler.

Yandaşlığın, yalakalığın, Atatürk ve Cumhuriyet karşıtlığının prim yaptığı, "*Aman Ergenekoncu derler, Silivri'ye tıkarlar!*" korkusuyla Atatürk'ün ve onun kurduğu Cumhuriyet'in adını bile ağzına almaktan korkan "aydınların" rağbet gördüğü bu günlerde, tamamen belgelere dayalı olarak Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in değerini olanca açıklığıyla gözler önüne seren Cumhuriyet Tarihi Yalanları; kandırılan, aldatılan kamuoyuna mümkün olduğu kadar gerçekleri göstermek amacıyla yazılmıştır.

Cumhuriyet Tarihi Yalanları'nı aslında iki ciltte bitirmeyi düşünüyordum. Ancak, Cumhuriyet tarihi yalancılarının her gün yeni yalanlar üretmeleri ve bu yalanlarla toplumu zehirlemeleri nedeniyle bu düşüncemden vazgeçtim. Bunların bütün yalanlarına cevap vermeden, yalancıların bütün mumlarını söndürmeden Cumhuriyet Tarihi Yalanları serisine son vermeyeceğim.

Cumhuriyet Tarihi Yalanları'nın birinci cildinde:

- Kurtuluş Savaşı'nı Atatürk başlatmamıştır!
- Kurtuluş Savaşı önemsizdir!
- Kurtuluş Savaşı antiemperyalist bir mücadele değildir!
- Güney Anadolu'nun kurtarılmasında Atatürk'ün etkisi yoktur!
- Çerkez Ethem hain değil kahramandır!
- I. İnönü Savaşı olmamıştır, sonradan uydurulmuştur!
- Vahdettin hain değildir!
- Kurtuluş Savaşı önemsizdir!
- Yazı ve Dil Devrimi Türkiye'yi tarihinden koparmıştır!

Yalanlarına belgelerle cevap vermiştim.

Şu an elinizdeki **Cumhuriyet Tarihi Yalanları'nın** ikinci cildinde ise:

- Atatürk'ün Çanakkale Savaşları'nda önemli bir başarısı yoktur!
- Çanakkale zaferi Liman von Sanders'in eseridir!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

- Çanakkale zaferini yeşil sarıklılar kazandırmıştır!
- Kürt sorunu Cumhuriyet'le başlamıştır!
- Atatürk ve Cumhuriyet, Kürtlere düşmandır!
- Atatürk Kürtlere özerklik sözü vermiştir!
- Şeyh Sait İsyanı'nda İngiliz parmağı yoktur!
- Dersim isyan etmemiştir!
- Cumhuriyet Doğu'ya yatırım yapmamıştır!
- Atatürk Dersim'de Alevi-Kürt katliamı yapmıştır!
- Said-i Nursi Kurtuluş Savaşı kahramanıdır!
- Said-i Nursi'nin ayrılıkçı Kürt hareketiyle ilgisi yoktur!
- Said-i Nursi siyasetle ilgilenmemiştir!
- Said-i Nursi Amerikancı değildir!
- Atatürk, İsmet İnönü, CHP camileri kapatmıştır!
- İsmet İnönü din düşmanıdır!
- İsmet İnönü paralardan Atatürk resmini kaldırtmıştır!

Yalanlarına belgelerle cevap veriyorum.

Allah izin verirse gelecek ciltlerde de aklınıza takılan başka sorulara, başka yalanlara cevap vereceğim.

Cumhuriyet Tarihi Yalanları serisinde, yalanlar, yalancılar ve gerçekler olanca açıklığıyla belgelerle gözler önüne serilmiştir.

Cumhuriyet Tarihi Yalanları, Türkiye'nin dönüştürülme sürecinde, yakın tarihin nasıl sistemli bir şekilde çarpıtıldığını, Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in nasıl ahlaksızca karalandığını ve Türk insanının nasıl vicdansızca kandırıldığını şüpheye mahal vermeyecek biçimde kanıtlamaktadır.

Cumhuriyet Tarihi Yalanları'nı özellikle gençlerimizin okumasını istiyorum ve gençlerimize Turgut Özakman'ın şu sözleriyle sesleniyorum:

"***Sevgili gençler! Bu yalanlara, çarpıtmalara, yutturmalara karşı uyanık durun. Sizi kandırmalarına izin vermeyin. Gerçeğe saygı duyun ve gerçeği dürüst, namuslu kaynaklardan yararlanarak öğrenmeye çalışın. Doğru, gerçek tarihinizi, yanlışları ve doğrularıyla öğrenin. Ağzı kalabalık, kalemi karışık***

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olanlara karşı dikkatli olun. Kanıtsız, belgesiz, tanıksız iddiaları, yani dedikoduları ciddiye almayın. Vicdanınız ve sağduyunuz pusulanız olsun. Tarihimizdeki doğrulardan yararlanın, yanlışlardan uzak durun." (Özakman, **age**, s. 12,13)

Cumhuriyet Tarihi Yalanları'nın ikinci cildinde, hamile olmasına karşın bana büyük destek veren, kitabı defalarca okuyarak görüşlerini bildiren ve düzeltisini (redaksiyonunu) yapan eşim **Özlem Akkoç MEYDAN**'a ve bütün bu çalışmalar sırasında annesinin karnında tekmeleriyle bize eşlik eden kızım **İdil Maya MEYDAN**'a sonsuz sevgilerimi sunuyorum...

İnkılâp Kitabevi çalışanlarına, özellikle Levent Çeviker'e çok teşekkür ediyorum.

Yalancının mumunu hep birlikte söndürelim.

İyi okumalar...

Sinan MEYDAN
Başakşehir / İstanbul 2011

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sevgili kızım İdil Maya MEYDAN'a...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

CUMHURİYET TARİHİ YALANLARI 2

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kit https:/

YALAN 1

ATATÜRK'ÜN ÇANAKKALE'DE ÖNEMLİ BİR BAŞARISI YOKTUR!

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

"Bir Tümen Komutanı'nın üç ayrı yerde tek başına giriştiği hareketlerle bir savaşın, hatta bir ulusun kaderini değiştirecek yücelikte bir zafer kazandığı tarihte pek nadirdir."

İngiliz Generali Aspinal Oglander

Türk tarihinin en önemli askeri zaferlerinden biri, 1915 yılında Çanakkale Boğazı'nda kazanılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlarında İtilaf Devletleri, İstanbul'u alıp Osmanlı'yı savaş dışına iterek Almanya'yı yalnız bırakmak ve Bolşevikler karşısında sıkışan müttefikleri Çarlık Rusya'ya yardım götürmek için Çanakkale'ye saldırmıştır. Çanakkale'de önce denizde sonra da karada meydana gelen kanlı çarpışmalarda Türk kuvvetleri karşısında bozguna uğrayan İtilaf kuvvetleri, 1916 başlarında çok ağır kayıplar vererek çekilmişlerdir.

Canı pahasına da olsa Çanakkale Boğazı'nın geçilmesine izin vermeyen Mehmetçik, 1915'te Çanakkale'de gerçek bir destan yazmıştır.

İngiliz donanmasının 3 Kasım 1914 tarihinde, Çanakkale'nin dış istihkâmlarını bombalamasıyla başlayan Çanakkale Savaşı, 9 Ocak 1916 tarihine kadar devam etmiştir. Türk ordusunun en seçkin birlikleri ve en deneyimli subayları Çanakkale'de savaşmıştır. Ancak bütün bu Türk kuvvetleri ve komutanları bir Alman komutana, 5. Ordu ve Çanakkale Cephesi Komutanı **Liman von Sanders Paşa**'ya bağlanmıştır.

3. Kolordu ve Kuzey Cephesi Komutanı **Esat Paşa,** Güney Cephesi Komutanı **Vehip Paşa,** Çanakkale Müstahkem Mevki Ko-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mutanı **Cevat Paşa** ve **Selahaddin Adil Bey** Çanakkale Savaşı'nın kazanılmasında etkili olan komutanlardan bazılarıdır.

Çanakkale zaferinin harcında, **Mehmet Çavuş**'tan **Seyit Onbaşı**'ya daha nice isimsiz kahramanın alın teri, nice vatan evladının kanı vardır.

Çanakkale, Batı emperyalizmine karşı sıkı bir yumruk olan Türk ulusunun ilk zaferidir.

Evet! Çanakkale, Esat Paşa'sıyla, Cevat Paşa'sıyla, Mehmet Çavuş'uyla Türk ulusunun zaferidir. Ancak Çanakkale Savaşı'nın kazanılmasında etkili olan bir kişi vardır ki eğer o kişi olmasaydı, eğer o kişi, en kritik anlarda inisiyatif kullanarak "***Ben size saldırmayı değil ölmeyi emrediyorum!***" diyerek ordularını harekete geçirmeseydi, eğer o kişi olağanüstü bir cesaretle ve inançla savaşmasaydı belki de Çanakkale Savaşı kazanılamayacak, o şanlı destan yazılamayacaktı. O kişi, **19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Atatürk**'tü. Bütün belge ve bilgiler bu gerçeği haykırmasına rağmen, ülkemizin kadim "yobazları", "liboş" diye adlandırılan "dönme liberalleri", Türk tarihiyle kavgalı "tatlı su solcuları" ve ezber bozan "tahrifatçıları", milletin gözünün içine bakarak, "***Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'nda önemli bir başarısı yoktur!***" diyebilmektedirler.

Bu Cumhuriyet tarihi yalanına cevap vermeden önce Cumhuriyet tarihi yalancılarının bu konudaki yalanlarına göz atacağız.

Sizler şimdi tam da bu satırları okurken, "*İyi de, 1915'te Osmanlı döneminde meydana gelen Çanakkale Savaşı'nın Cumhuriyet'le ne alakası var?*" diye düşünerek "***Cumhuriyet Tarihi Yalanları***" adlı bir kitapta Çanakkale Savaşı'nın yer almasını yadırgamış olabilirsiniz. Evet, aslında teknik olarak haklısınız! Evet, Çanakkale Savaşı 1915'te Osmanlı döneminde meydana geldiğinden kronolojik olarak Cumhuriyet Tarihi'yle (1919 ve sonrası) hiçbir ilgisi yoktur; ama sonuçları bakımından Cumhuriyet Tarihi'yle çok yakından ilgilidir.[1] Şöyle ki: Birincisi,

1 "Cumhuriyet tarihi" ifadesiyle kastettiğimiz sadece cumhuriyetin ilan edildiği 1923 ve sonrası dönem değildir, "Cumhuriyet tarihiyle" kastettiğimiz, **Türk**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kurtuluş Savaşı'nda yeneceğimiz "emperyalizmin" yenilebileceğini bize ilk gösteren Çanakkale Savaşı'dır. Atatürk, 1919'da Anadolu'ya geçip Kurtuluş Savaşı'nı başlattığında kafasının bir yerlerinde hep Çanakkale zaferi vardır. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı örgütlerken, 1915'te Çanakkale'de yendiğimiz İngilizi, Fransızı, şimdi de Anadolu'da yenebileceğimize inanmıştır. Dahası bu inanç Anadolu halkında da vardır. Amasya'da Atatürk'ü karşılayan Amasya Müftüsü'nün, Atatürk'e söylediği: "***Çanakkale'den sonra memleketi ikinci defa kurtarmaya geldiniz...***" biçimindeki sözler, halktaki bu inancın en somut göstergelerinden biri olsa gerekir. Özetle, cumhuriyete giden yolun ilk adımı olan Türk Kurtuluş Savaşı'nın "motivasyon aracı" tartışmasız Çanakkale zaferidir. 1919'da yokluk ve yoksulluk içindeki Anadolu insanının Atatürk'ün peşinde yedi düvele meydan okumaya karar verdiğinde "bilinç altında" Çanakkale zaferi vardır. İkincisi, Kurtuluş Savaşı'nın ve Türk Devrimi'nin önderi **Mustafa Kemal Atatürk'ü** tarih sahnesine çıkaran olay da yine Çanakkale Savaşı'dır. Atatürk'ün Çanakkale'deki başarıları, hem onun kendine güvenmesini hem de halkın ona güvenmesini sağlamıştır. Atatürk, bu "karşılıklı güven" sayesinde önce Kurtuluş Savaşı'nı kazanmış, arkasından da Türk Devrimi'ni gerçekleştirmiştir. Yani Cumhuriyetimiz, Çanakkale'de ortaya çıkan o "karşılıklı güvenin" bir sonucudur.

Turgut Özakman'ın dediği gibi, "***Çanakkale Cumhuriyet'in***

Kurtuluş Savaşı ve sonrası dönemdir. Çünkü bilindiği gibi Türk Kurtuluş Savaşı bir taraftan emperyalizme karşı yürütülen **"bağımsızlıkçı"** bir hareketken, diğer taraftan saltanat sistemine karşı gelişen **"cumhuri"** (halkçı) bir harekettir. Yani cumhuriyete giden yolun başlangıcı Kurtuluş Savaşı'nın başladığı 1918-1919 tarihidir. Kongreler, TBMM'nin açılması, 1921 Anayasası, saltanatın kaldırılması, cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi gibi adımlar hep **cumhuriyete giden yoldaki** önemli kilometre taşlarıdır. Ayrıca Türkiye'de "cumhuriyet" kavramı sadece "egemenliğin millete verilmesini" ifade eden bir kavram da değildir, çok daha geniş ve kavrayıcı bir içeriğe sahiptir. Türkiye'de "cumhuriyet kavramı", Atatürk'ün kurduğu yeni Türk devletinin temel niteliklerini (**bağımsızlık, çağdaşlaşma ve demokrasi**) içinde barındıran **bir yaşam biçimini** ifade etmektedir. Dolayısıyla "Cumhuriyet karşıtlığı" da sadece "cumhuriyet rejimine" karşı olmayı değil, bir "yaşam biçimine" karşı olmayı ifade etmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

önsözüdür." Bu nedenle "***Cumhuriyet Tarihi Yalanları***"nın 2. cildine Çanakkale konusuyla başlamayı uygun buldum. "Cumhuriyetin önsözü" niyetine okuyalım efendim!

Her neyse! Şimdi gelin şu "*Atatürk'ün Çanakkale'de önemli bir başarısı yoktu...*" diyen Cumhuriyet tarihi yalancılarını ve yalanlarını görelim. İzninizle, onlara "*Çanakkale Yalancıları*" adını veriyorum!

Çanakkale Yalancıları

Çanakkale yalancılarına göre "***Çanakkale Savaşı gerçek bir 'zafer' bile değildir.***" Onlara göre "***Resmi tarih, Çanakkale Savaşı'nı 'zafer' diye millete yutturmuştur!***" Örneğin, gazeteci-yazar **Çetin Altan** bu düşüncededir.

Şu cümleler Çetin Altan'a aittir:

"***Bizdeki optik hatalar, Çanakkale savaşlarının bir zafer olarak gösterilmesiyle başlar.*** *Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Genelkurmayı'nın kendi donanmasını riske etmeden, düşman donanmasını Çanakkale'de bizim* ***250 bin köylüyü öldürterek*** *durdurması, belki* ***Feldmareşal Liman von Sanders*** *için o sıralarda bir zafer idi, ama hiçbir Alman'ın burnunun kanamadığı bu kanlı plan bizim için tam bir Alman kazığıydı.* ***Biz Alman Feldmareşali'nin bir anlık zaferini başarılı bir yarbayın (yani M. Kemal'in) zaferiymiş gibi göstereceğiz derken,*** *yine aynı yılda Alman Genelkurmayı tarafından planlanmış olan Türk- Ermeni dramlarının savunmasını üstlenmek durumunda kaldık... Her yıl kutladığımız 'Çanakkale zaferi' aslında 'Çanakkale yası' olarak anımsandığı zaman düzelebilir optik hata. Çünkü* ***250 bin kişi öldükten sonra*** *İstanbul yine işgal edildi. Böyle ters sonuçlu zafer nerede görülmüştür?* ***Adına Çanakkale Zaferi dediğimiz şey zafer filan değildir.***"[2]

2 **Turgut Özakman, Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele,** 6. bas., Ankara, 2007, s. 96, 97. **Neşe Düzel'in Çetin Altan'la Yaptığı Söyleşi, Yeni Yüzyıl,** 8 Temmuz 1996.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aslında neresinden tutsanız elinizde kalacak bir analiz! Bir yanlışlar yumağı! "Şehitlerimizden "ölü" diye söz edildiği için de her şeyden önce Çanakkale şehitlerine yapılmış bir saygısızlık!

Çetin Altan'ın bu Çanakkale yalanlarına **Turgut Özakman**, "*Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele*" adlı önemli kitabında çok ayrıntılı cevaplar vermiştir. Bu ayrıntılara girmeden Altan'ın yukarıdaki yalan yanlış analizlerini düzeltmek istiyorum:

1. Çanakkale Savaşı'nı "zafer" olarak gören sadece biz değiliz, dünyanın her yerinde bütün ciddi tarihçilere göre, hatta Çanakkale Savaşı'nda düşmanımız olan İngilizlere göre Çanakkale bir Türk zaferidir.

2. Çanakkale Boğazı'nın Alman donanmasıyla savunulması hem imkânsız hem gereksizdir.

3. Alman donanması gelmedi diye İtilaf donanmasının Çanakkale Boğazı'ndan geçip İstanbul'u işgal etmesine izin vermek akıl dışı bir yaklaşımdır. Bu yüzden Türk ordusu düşmanı Çanakkale'de karşılamıştır.

4. Çanakkale Savaşı'ndaki yüksek insan kaybının nedeni Liman von Sanders'in hatalarıdır. Yarbay Mustafa Kemal'i Çanakkale kahramanı yapan şey de Sanders'in "sakat" savunma planlarını hiçe sayarak inisiyatif kullanıp düşmanı bozguna uğratmasıdır. Yani Çanakkale Savaşı, Von Sanders tarafından değil, Von Sanders'e rağmen kazanılmıştır.

5. Liman von Sanders'i Çanakkale'deki 5. Ordu Komutanlığı'na getiren de Alman Genelkurmayı değil, Türk Genelkurmayı ve Enver Paşa'dır.

6. Çanakkale Savaşı'nda şehit olanların sayısı ise 250 bin değil, hastalar ve yaralılardan ölenler de dahil en fazla 75.830 kişidir.[3]

7. İstanbul, Çanakkale Savaşı'ndan sonra değil, I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgal edilmiştir (Çanakkale 1915, İstanbul'un işgali 1918. Yani Çanakkale Savaşı'yla İstanbul'un işgali arasında

3 Özakman, **age.**, s. 98, 99.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

4 yıla yakın bir zaman vardır). Çanakkale, I. Dünya Savaşı'ndaki çok sayıda cepheden biridir. Osmanlı, I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesinde zafer kazanmış, ama diğer cephelerin neredeyse tamamında yenilmiştir. Dolayısıyla, I. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'un işgalinin nedeni, Çanakkale'de zafer kazanılmamış olması değil, diğer cephelerde çok ağır yenilgiler alınmış olmasıdır (Örneğin, Sarıkamış'ta ve Arabistan'da alınan yenilgiler).

Turgut Özakman, "*Çanakkale zafer değildir!*" diyen **Çetin Altan**'ın "yanıldığını" şöyle ifade etmiştir:

"*Niye yanıldığını belirtmeden önce gençler için kısa bir açıklama yapmak istiyorum. Harp ve muharebe teriminin ikisini de savaş kelimesi ile karşıladığımız için aralarındaki fark ortaya çıkmıyor. Bir harp zaman ve mekân bakımından farklı, birçok değişik türdeki birçok muharebeden oluşur. Söz gelimi Almanlar Birinci Dünya Savaşı'nda Tannenberg muharebesinde Ruslara karşı, İkinci Dünya Savaşı'nda Dunkerque muharebesinde İngilizler ve Fransızlara karşı zafer kazandılar ama sonunda iki harbi de kaybettiler. Yunanlılar da Kütahya-Eskişehir muharebelerini kazandılar ama harbi kaybedip çöktüler...*

Çanakkale, Birinci Dünya Harbi'nde kazandığımız muharebelerden biridir ve tam bir savunma zaferidir. Tıpkı Kanije, Plevne, Verdun, Yanya, Edirne, Antep, Stalingrad gibi.

Çanakkale Muharebesi'nden 4 yıl sonra, harbi kaybettiğimiz için Müttefiklerin İstanbul'u işgal etmeleri, Çanakkale zaferini küçültmez. Galipler, 1918'de Çanakkale ve İstanbul'u işgal ettiler, ama Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması üzerine İstanbul ve Boğazlar hakkındaki hiçbir tasarılarını gerçekleştiremeden geldikleri gibi gittiler (Ekim 1923)."[4]

Başka söze gerek var mı?

Cumhuriyet tarihi yalanlarına sıkça başvuran **Kadir Mısıroğlu** ise Çanakkale zaferinin bütün şan ve şerefinin Mehmetçiğe ait olduğunu, Çanakkale zaferinin arkasında Atatürk de dahil hiçbir komutanın rolü olmadığını iddia etmiştir.

4 **age.**, s. 100.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Çanakkale muharebeleri, Mehmetçik için büyük bir şeref olduğu halde, orada kumandanlık etmiş subaylar için hiç de yüz ağartıcı değildir. Bunun uzun ve teferruatlı sebepleri üzerinde durmuyoruz. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, Çanakkale sırtlarında 400 bin (!) vatan evladını gömen bir subay kadrosunun muvaffakiyetinden elbette bahsedilemez. Muharebede zayiatın (kaybın) bir numaralı etkeni muhakkak ki kötü sevk ve idaredir. Buna göre oradaki kumandanlardan herhangi birisine 'kahramanlık' veya 'kurtarıcılık' sıfatları elbette izafe edilemez. Edilirse mutlak yalan ve sahtekârlıktan başka bir şey olmaz. Bu kumandan Mustafa Kemal Paşa olsa bile!"[5]

Mısıroğlu'nun bu satırları, "mantıksızlıkla" sarıp sarmalanmış bir çelişkiler yumağıdır. Öncelikle, dünyanın her yerinde ve her zaman, eğer ortada kazanılmış büyük bir zafer varsa mutlaka bu zaferin mimarları, liderleri, önderleri, komutanları da vardır. Tarihin hiçbir döneminde dünyanın hiçbir yerinde komutansız kazanılmış tek bir askeri zafer yoktur. Dolayısıyla dünyanın en büyük emperyalist güçlerine karşı, Çanakkale'de Türk ordularının kazandığı zaferin "komutanların hiçbir katkısı olmadan" kazanılmış bir zafer olduğunu iddia etmek "ahmaklıktan" başka bir şey değildir. Ancak bu iddiayı ortaya atanların asıl niyeti Çanakkale zaferinin şan ve şerefini kahraman komutanlardan alıp kerameti kendinden menkul "yeşil sarıklılara" vermektir. Güya Çanakkale'de Mehmetçiğe, Allah tarafından gönderilen "yeşil sarıklılar" yardım etmişmiş de zafer öyle kazanılmışmış! Tabii burada kimsenin aklına Sarıkamış'ta 90 bin Mehmetçik donarak ölürken "yeşil sarıklılar" neredeydi diye sormak gelmeyecektir! "**Hurafe tarihçiliği**" olarak adlandırılacak bu yaklaşım son yıllarda özellikle Çanakkale Savaşı konusunda kendini göstermiştir. **Kadir Mısıroğlu**, bu hurafe tarihçiliğinin öncülerinden biridir.

Mısıroğlu, yalanının inandırıcılığını artırmak için, Çanakkale'de şehit düşen asker sayısını bir anda **400 bin** gibi "uçuk" bir rakama çıkarmıştır. Anlaşılan o ki, hep tekrarlanan **250 bin**

5 Kadir Mısıroğlu, **Lozan Zafer mi Hezimet mi**, 3. bas., İstanbul, 1992, s. 156.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kişilik abartılı şehit rakamı bile Mısıroğlu'na az gelmiş; o da bütün Cumhuriyet tarihi yalancılarının yaptığı gibi hiç çekinmeden uydurmuştur. Oysaki, Çanakkale'deki toplam şehit sayısı 75.830 kişidir. Bu abartının, bu yalanın nedeni, **Atatürk başta olmak üzere** Çanakkale'deki komutanların -sözüm ona- "başarısız" olduklarını kanıtlamaktır. Yani, kendine "tarihçi" diyen, üstelik "Müslüman" kimliğinin altını kalın çizgilerle çizen bir adam, hiç çekinmeden, hiç utanmadan ve hiç Allah'tan korkmadan, canlarını hiçe sayarak Çanakkale'de savaşan kahraman Türk komutanlarını karalamak için tarihi yalanlar üretmiştir.

Mısıroğlu kendi uydurduğu "**400 bin şehit**" yalanından hareketle, ***"Çanakkale sırtlarında 400 bin vatan evladını gömen bir subay kadrosunun muvaffakiyetinden elbette bahsedilemez. Muharebede zayiatın (kaybın) bir numaralı etkeni muhakkak ki kötü sevk ve idaredir."*** diyerek, Çanakkale Savaşı'nın kazanılmasında büyük katkıları olan komutanları "fazla kayıp verdirdiler" diye "başarısız" ilan etmiştir.

Ancak Mısıroğlu, işte tam da bu noktada adeta kendi kazdığı kuyuya düşmüştür. Çünkü, Çanakkale Savaşı'ndaki çok asker kaybını, komutanların yönetim zafiyeti, komutanların başarısızlığı olarak gören Mısıroğlu, söz Kurtuluş Savaşı'na gelince, Kurtuluş Savaşı'ndaki toplam **10 bin şehidi** az bularak, ***"Kurtuluş Savaşı'nda çok az şehit verildiğini, bu nedenle bu savaşın çok önemli bir savaş olmadığını"*** iddia etmiştir. Ancak nedense, Çanakkale'deki çok asker kaybını komutanların başarısızlığı olarak yorumlayan Mısıroğlu, Kurtuluş Savaşı'ndaki az asker kaybını komutanların başarısı olarak yorumlamamıştır. Tam tersine az asker kaybını, savaşın önemsizliğine kanıt olarak göstermiştir. Demek ki, Çanakkale Savaşı'nda az asker kaybedilseydi, Mısıroğlu bunu da komutanların başarısı olarak değil, savaşın önemsizliği olarak görecekti!

Aslında Mısıroğlu ve onun gibi Cumhuriyet tarihi yalancılarının asıl amacı, **Atatürk'ün başarılarını küçültmektir**. Bu amaçla hareket eden bu kişiler, "bin dereden su getirerek", her türlü yalanı söyleyerek, yakın tarihimizi alt üst etmiş, gençlerimizi kan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dırmıştır. Cumhuriyet tarihi yalancılarının temel amacının tarihi gerçekleri ortaya çıkarmak değil, tarihi gerçekleri çarpıtarak kendi dünya görüşünü beslemek olduğu asla unutulmamalıdır.

Prof. Yalçın Küçük de aynı kafadadır. Ona göre de Çanakkale Savaşı'nda Atatürk dahil hiçbir komutanın önemli bir katkısı yoktur! Mehmetçik kendi kendine zafer kazanmıştır!

Şu cümleler Yalçın Küçük'e aittir:

"*Gelibolu, kahraman komutanı imkânsız bir mücadele alanıdır. Gelibolu'da ancak inatçı kütleler savaşabiliyor; her iki tarafta da kütlelerin inatçılığı ve kahramanlığı söz konusu olabiliyor... Gelibolu topografyası gereği kahramanı olmayan bir direniştir...* ***Gelibolu savaşını bir yarbayın (Mustafa Kemal) hanesine yazmak, tarihin tam bir falsifikasyonu (çarpıtılması) ve aklın tümden bozulması demek oluyor...***"[6]

İlk bakışta bir profesör tarafından söylenen "***inatçı kütleler***", "***Gelibolu topografyası***", "***tarihin falsifikasyonu***" gibi cafcaflı sözcüklerle donatılan bu analiz, "*vay be!*" dedirtebilir. Ancak biraz düşününce buradaki iddiaların sabun köpüğünden farksız olduğu da görülebilir. Prof. Yalçın Küçük'ün bu analizinde -tarihi gerçekleri bir yana bırakın- ciddi "mantık hataları" ve şaşırtan "sallamalar" vardır. Neymiş! Gelibolu, topografyası gereği kahramanı olmayan bir savaşmış! Nasıl yani? Bu nasıl bir coğrafyadır ki kahramanlara izin vermiyor? Dünyada başka kahraman karşıtı savaş alanları da var mıdır? Peki ama Atatürk'ün ve diğer komutanların verdiği kararların, yaptığı taarruz ve müdafaa planlarının savaşın kazanılmasında hiç mi rolü yoktur? Mehmetçik emir almadan mı taarruza kalkmıştır? Taarruz ve müdafaa yerlerine ve zamanlarına Mehmetçik mi karar vermiştir? Savaş planlarını Mehmetçik mi yapmıştır? Bu nasıl savaştır! Gerçek şudur ki: Mehmetçiğin ve Türk komutanların olağanüstü cesareti, kahramanlığı, inancı ve aklı birleşerek Çanakkale Savaşı kazanılmıştır. "*Çanakkale Savaşı'nın kahraman çıkarmadığı*" yalanını söyleyenlerin bilinç altında, Çanakkale

6 Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler**, C 5, İstanbul, 1987, s. 67, 255, 83.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kahramanını yok etmek niyeti vardır. O kahraman, bütün dünyanın kabul ettiği **Mustafa Kemal Atatürk**'tür. Karın ağrısının asıl nedeni odur: "*Bu topografya kahraman çıkmasına uygun değildir*" gibi akıldışı yalanları üretenlerin karın ağrısı odur.

Şu cümleler de **Yalçın Küçük**'e aittir.

"***Mustafa Kemal Paşa'nın (Çanakkale) kahramanlığı da, Kurtuluş Savaşı'nı yönetmesi ve liderliğini perçinlemesinden sonra yaratılmıştır... Çanakkale direnişinde Mustafa Kemal'in rolü daha sonraki zamanlarda çok fazla abartılıyor... Kemal Bey, daha çok kuzeyde, bir ihtiyat tümeninin başında bulunuyor. Aylar süren Gelibolu direnişini, Anafartalar'daki anlık bir çıkıya (?) bağlamak, ancak aptal tarihçilerin işi olabilir.***"[7]

"***Mustafa Kemal Paşa'ya parlak bir askeri geçmiş yaratmak için bulunabilen ve seçilen tek yer Gelibolu oluyor... Yaptıklarından dolayı zamanında bir kahraman sayılmıyor. Kahramanlığının ilanı çok sonraki yıllara denk düşüyor.***"[8]

Atatürk'ün Çanakkale'deki başarılarından "karnı ağrıyan" sadece **Prof. Yalçın Küçük** değildir tabi; bilumum kadim "yobazlarımız", "liboşlarımız" ve "tatlı su solcularımız" ağız birliği etmişçesine hep aynı nakarat,"*Atatürk, Çanakkale'de küçük rütbeli bir subaydı; Çanakkale'de önemli bir başarısı yoktu!*" diye tutturmuşlardır.

İşte birkaç örnek:

Çetin Altan:

"*Çanakkale şayet zaferse, bunun başarısı anma günlerinde adını bile anmadığımız Çanakkale Cephesi Komutanı* ***Alman Generali Liman von Sanders'e*** *ait olmak gerekir. Çünkü harekâtın tüm planlarını o hazırlamıştır ve zaferler de yenilgiler de komutanların adıyla kaydedilir tarihte. Haydi Liman'ı geçelim. Esat, Vehip, Cevat Paşalar var komutan olarak.* ***Çanakkale'yi tümüyle Mustafa Kemal'e mal etmek olacak iş mi yani? Mustafa Kemal'in uzunca bir süre pek böyle bir iddiası yoktur aslında.***

7 **age.**, s. 102, 248, 255.
8 **age.**, s. 248.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resmi tarih yazımı sonradan kendine göre biçimlendirmiştir Çanakkale Savaşlarını."[9]

Ahmet Altan:

"*Mustafa Kemal Çanakkale'de yarbay rütbesi ile ve komuta kademesinde 17. sırada olmasına rağmen resmi tarih onu gerçek kahraman göstermiştir.*"[10]

Cumhuriyet tarihi yalancıları sağdan, soldan her yandan Çanakkale'deki Atatürk'e saldırmışlardır. Dahası, geçmişteki saldırılar bugün de bütün şiddetiyle devam etmektedir. Hatta bugünkü saldırılar daha akademik bir boyuta taşınmıştır.

Prof. Dr. Cemil Koçak:

Basına yansıyan bir iddiaya göre, Sabancı Üniversitesi'nin öğrenci aileleri için düzenli olarak hazırladığı etkinlikler çerçevesinde 23 Ekim 2010 tarihinde "***Çanakkale Savaşları***" konulu bir konferans düzenlenmiş. Konferansta konuşan **Prof. Dr. Cemil Koçak,** Mustafa Kemal Atatürk ve Çanakkale zaferi hakkında ağzına geleni söylemiş!

Prof. Koçak, Yarbay Mustafa Kemal'den "*Yarbay Mustafa*" diye söz etmiş. "*Yarbay Mustafa*"dan öyle sözler ile bahsetmiş ki, aileler bu Mustafa'nın kim olduğunu anlamaya çalışmış. "*Bu Yarbay Mustafa, tarih sahnesine tamamen tesadüf eseri çıkmış, aslında onu Alman komutan Gelibolu içlerinde bir yere gözden uzak olsun diye attıklarını, hayatında 5-10 kişiyi bile yönetmediğini, zaten şansı yaver gitmeseydi kahve köşelerinde emekliliğini yaşayıp gideceğini*" alaycı bir dille söylemiş.

Kimdir bu tarih sahnesine tesadüfen çıkan, şansı yaver giden, hayatında 5-10 kişiyi bile yönetemeyen Yarbay Mustafa?

En sonunda bir öğrenci ailesi dayanamamış, "***Yarbay Mustafa diye bahsettiğiniz Mustafa Kemal mi?***" diye sormuş. Koçak "*Evet*" demiş. Aileler şaşkın! Öğrenci ailesi devam etmiş: "*Neden hiç Mustafa Kemal demediniz?*" Koçak "*Tarih o günkü oldukları görevle yazılır.*" demiş ve şöyle devam etmiş: "*Zaten Yarbay Mustafa yeteneksizdi ve itaatsizlikten görevden alındı.*"

9 **Aktülel dergisi**, S. 36, 12-18 Mart, 1992.
10 Özakman, **age.**, s. 105.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Koçak, Atatürk'e saldırısını bitirdikten sonra, Çanakkale zaferine dil uzatmaya başlamış; aslında Çanakkale Savaşı'nın galibinin Türkler değil Almanlar olduğunu söylemiş, "***Türk milleti zaferi, Almanlar kutlamaya başladıktan sonra kutlamaya başlamıştı.***" diyerek de tezini kanıtlamaya çalışmış.

Koçak, hezeyanlarına şöyle devam etmiş: "*Kime sorsan dedesinin Çanakkale'de şehit olduğunu söyler, bir tek savaş Çanakkale de mi olmuş, niye diğerleri anılmıyor...*"[11]

Ne diyelim! Allah bu "koca profesöre" akademik ahlak versin!

Özetle, "Çanakkale yalancılarının" temel iddiaları şunlardır:

1. **Çanakkale Savaşı bir Türk zaferi değildir, bu olsa olsa bir Alman zaferidir!**
2. **Çanakkale zaferinin mimarı Alman Komutan Liman von Sanders'tir!**
3. **Atatürk'ün, Çanakkale Savaşı'nda çok önemli bir başarısı yoktur!**
4. **Atatürk'ün "Çanakkale kahramanı" olduğu iddiası sonradan "resmi tarih" tarafından uydurulmuştur!**

Şimdi bu "Çanakkale yalanlarına" cevap verelim.

İşte Gerçekler

"***Çanakkale Savaşı bir Türk zaferi değil, bir Alman zaferidir!***" yalanına burada uzun uzun cevap vermeyeceğim; çünkü Çanakkale Savaşı'yla ilgili yerli ve yabancı bütün belgeler, bu yalanı gerçekten çok "gülünç" ve "güdük" bir yalan durumuna düşürmektedir. Bugün bu belgelere dayalı olarak yazılmış, Çanakkale Savaşı'nın nasıl büyük bir Türk zaferi olduğunu anlatan yüzlerce yerli ve yabancı kitap vardır.[12]

11 **Prof. Cemil Koçak**, bu olay basına yansıyınca bir "tekzip ve cevap" metni yayınlayarak olayın "gerçek dışı" olduğunu belirtmiştir. Ancak Koçak'ın yayınladığı tekzip ve cevap metni dikkatli olarak incelenirse aynı düşünceleri farklı bir üslupla tekrarladığı kolayca görülecektir. "*Cemil Koçak'tan Atatürk Açıklaması*", www.aksam.com.tr, 15 Aralık 2010.

12 Bu kaynaklardan bazıları (kolay, rahat okunabilenler) şunlardır: Mustafa Kemal Atatürk, **Anafartalar Hatıraları**, Yeni Gün Haber Ajansı, İstanbul, 1998;

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ancak yine de Çanakkale'nin neden büyük bir Türk zaferi olduğunu özetleyelim:

Çanakkale Büyük Bir Türk Zaferidir

- 27 Eylül 1914'te Çanakkale Boğazı bütün gemilere kapatılmıştır.
- 3 Kasım 1914'te İngiliz-Fransız Birleşik Filosu Çanakkale Boğazı giriş tahkimatını bombardıman etmiştir.
- 19 Şubat-17 Mart 1915 tarihleri arasında Birleşik Filo, Boğaz'ın girişindeki orta kesimdeki tabyaları tahrip etmek istemiştir. Düşman bu sürede Boğaz'ı 14 gündüz, 21 gece aralıksız bombalamıştır.
- 18 Mart 1915'te, üç sıra olarak dizilmiş düşman savaş gemileri Çanakkale Boğazı'ndan Marmara'ya geçmek için ilerlemeye başlamıştır. Yedi saat sonra düşman filosu geri çekilmiştir. Düşmanın 16 savaş gemisinden **3'ü, Nusret'in bıraktığı mayınlara** çarparak batmıştır. **3'ü topçu ateşiyle ağır yaralanıp** sulara gömülmüştür. Böylece **Çanakkale Deniz Zaferi** kazanılmıştır.
- 25 Nisan 1915'te 308 savaş ve nakliye gemisi Boğaz'ın Asya kıyısına ve Gelibolu'nun çeşitli noktalarına çıkarma yapmış-

Liman von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl**, 3 cilt, Yeni Gün Haber Ajansı, İstanbul, 1999; **Yeni Mecmua**, "*Çanakkale Özel Sayısı*", haz. Muzaffer Albayrak-Ayhan Özyurt, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2006; Ruşen Eşref Ünaydın, **Çanakkale'de Savaşanlar Dediler ki**, TTK Yayınları, Ankara, 1990; "*90.Yılında Çanakkale Zaferi*", **Teori dergisi**, S. 182, Mart 2005; **Çanakkale Hatıraları**, 3 cilt, Arma Yayınları, İstanbul, 2001; M. Orhan Bayrak, **Çanakkale Savaşları**, Birharf Yayınları, İstanbul, 2005, N. Ahmet Banoğlu, **Türk Basınında Çanakkale Zaferi**, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul, 2005; İzzettin Çalışlar-İsmet Görgülü, **On Yıllık Savaş'ın Günlüğü**, Güncel Yayıncılık, İstanbul 2007; Erol Mütercimler, **Gelibolu**, 4.bas., Alfa Yayınları, İstanbul, 2005; Ellias Ashmead Bartlett, **Çanakkale Gerçeği**, 3.bas., Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005; Gazanfer Sanlıtop, **Çanakkale Geçilmedi**, İstanbul, 2006; Aubrey Herbert-Henry Morgenthau, **Devler Ülkesinde Devler Savaşı**, 2.bas., Ataç Yayınları, İstanbul, 2005; Tuncay Yılmazaer, **Çanakkale Kara Muharebeleri**, 2.bas., Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005; Selçuk Kızıldağ, **Çanakkale Cesaretin Bedeli**, Arma Yayınları, İstanbul, 2003; İsmet Görgülü, **Çanakkale İki Günde Biterdi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008. Turgut Özakman, **Diriliş Çanakkale 1915**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tır. Düşmanı **Mustafa Kemal** karşılamıştır. 1916 yılının başına kadar 8,5 ay süren düşmanın kara taarruzu, 8/9 Ocak 1916'da tamamen sona ermiştir. Çanakkale Boğazı'nı denizden geçemeyen düşman, karadan da geçemeyince çekilip gitmiştir.

- Bütün savaş boyunca, subay, er şehit olanlar **250 bin** değil, **57.084'tür**. Hastanede ölenleri de buna eklersek, toplam şehit sayımız **75.830** kişiye çıkar. [13]

Özetle, Cumhuriyet tarihi yalancılarının iddiasının aksine Çanakkale "buz gibi" bir Türk zaferidir. **Her iki tarafta 200 bine yakın askerin 8 ile 15 metre yakınlıktaki siperlerde göğüs göğse mücadele ettikleri, düşmanın 300'den fazla savaş gemisiyle saldırdığı, bir yıldan fazla süren, sonunda her iki taraftan toplam 150 binden fazla kaybın yaşandığı ve sonuçta düşmanın gemilerini ve askerlerini kaybederek yenilgiyi kabullenip çekilip gittiği bir büyük zaferin onurunu o savaşta canla başla savaşan Mehmetçiklere ve cesur Türk komutanlara değil de, Türk ordusunu komuta etme iddiasındaki bir Alman komutana vermek, kelimenin tam anlamıyla "vicdansızlıktır".**

Şimdi de "***Çanakkale zaferinin mimarı Atatürk değil, Alman Komutan Liman von Sanders'tir!***" yalanına cevap verelim.

Çanakkale, Liman von Sanders'e Rağmen Kazanılmıştır

Çanakkale'de **5. Ordu'nun başında** belli bir döneme kadar **Alman Mareşal Limon Von Sanders Paşa** vardır. Ancak, Çanakkale'de Türk ordusunu komuta etme iddiasındaki bu Alman paşasının "hataları" neredeyse savaşın kaybedilmesine neden olmuştur.

İşte Alman Komutan Liman von Sanders'in Çanakkale Savaşı'ndaki en ciddi hataları:

1. 3. Kolordu ve Türk Tümenleri, Çanakkale'ye düşman donanmasının **Seddülbahir** ve **Kabatepe**'den çıkacağını düşü-

13 Özakman, **Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele**, s. 99.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nürken, Liman Paşa, düşmanın **Saroz Körfezi'nin** uç kısmından, **Bolayır civarından** çıkacağını düşünmüş, bütün savaş planlarını bu yanlış öngörüsü üzerine yapmıştır.

2. Liman Paşa, Türk komutanların **düşmanı mümkün olduğu kadar kıyıda karşılama** planını değiştirerek, **kuvvetleri merkezde toplayıp nereye çıkarma olursa oraya yönlendirme** stratejisi izlemiştir. Bu plana bağlı olarak Türk komutanların kıyılara yerleştirdiği kuvvetleri geri almıştır. Örneğin, yarımadanın en güneyindeki Seddülbahir'de sadece bir tümen bırakılmıştır. Bu nedenle düşman her çıktığı noktada rahatça tutunma şansı bulmuştur.

3. Liman Paşa, **Çanakkale'ye çıkarmanın başladığı gece, Gelibolu'daki karargâhından ayrılıp Saros'a gitmiş,** Mehmetçik düşmanla boğazlaşırken, Liman Paşa, o gece orda kalarak sabah geri dönmüştür.[14] Üstelik kimseye emir yetkisi vermemiştir. İşte o gece yedek tümen komutanı **Atatürk,** kimseden emir almadan inisiyatif kullanarak harekete geçmek zorunda kalmıştır.

4. Liman Paşa, **gelen birlikleri gece taarruzuna zorlamıştır. Gelen her yeni birliği cepheye sürmüştür.** Böylece plansız programsız birlikleri eritmiştir. Örneğin, Liman Paşa'nın emriyle yapılan **19 Mayıs gecesi taarruzunda** bir gecede, tam **9000 Mehmetçik** "telef" olmuştur.[15] Üstelik Liman Paşa anılarında bu taarruzun bir hata olduğunu şöyle itiraf etmiştir: "***Bahis konusu taarruzun tarafımdan işlenmiş bir hata olduğunu itiraf ederim. Bu hatayı düşman kuvvetlerini iyi takdir edememekle ve elimizdeki az topçu kuvvetiyle ve çok sınırlı cephaneyle bu işi başaracağımızı önceden hesaplayamamakla işledim...***"[16] Liman Paşa'nın hatasının yol açtığı **bir gecelik kayıp,** Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğindeki ve Başkomutanlığındaki **Kurtuluş**

14 Liman von Sanders, **Türkiye'de Beş Sene,** Çev. M.Ş. Yazman, İstanbul, 1968. s. 87, 88.

15 Burada "**telef**" sözcüğünü kullanmam, "şehitlerimize saygısızlık" olarak algılanmasın! "Telef" sözcüğünü, askerlerimizin "boşu boşuna ölüme sürüklendiklerini" ifade etmek için kullandım. (SM)

16 Sanders, **age.**, s. 98

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Savaşı'nda neredeyse bütün cephelerdeki kayıplara eşittir. Alın size Alman mucizesi!

Liman Paşa'ya yönelik en ağır eleştiriler ise o sırada cephede olan Türk komutanlardan gelmiştir. **3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın anıları, Kurmay Başkanı Yarbay Fahrettin (Altay)'ın, Yarbay Selahattin Adil'in anıları, Atatürk'ün Enver Paşa'ya gönderdiği Liman Paşa hakkındaki yazı, Korgeneral Fahri Belen'in anıları,** Liman Paşa'nın Çanakkale'de "çok ciddi hatalar" yaptığını ve Çanakkale Savaşı'nın onun hatalarına rağmen kazanıldığını göstermektedir.

Atatürk, 3 Mayıs 1915'te Arıburnu'ndan Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya gönderdiği mektupta, **Mareşal Liman von Sanders**'ten şöyle söz etmiştir: ***"Maydos bölgesi kuvvetlerini komuta ettiğim zaman aldığım tertibat ile, düşmanın karaya çıkmasına imkân verilmeyebilirdi. Liman von Sanders Paşa, bizim orduları, bizim memleketimizi tanımadığı, gerektiği şekilde incelemede bulunacak kadar da bir zamana sahip olmadığından, sadece ihraç noktalarını, tamamıyla açık bırakacak tertibat almış ve düşmanın karaya çıkmasını kolaylaştırmıştır... Vatanımızın savunulmasında kalp ve vicdanları bizim kadar çarpmadığına şüphe olmayan başta Liman von Sanders olmak üzere bütün Almanların fikri gücüne de itimat buyurmamanızı kesin olarak temin ederim. Bence bizzat buraya teşrif ederek, umumi vaziyetimizin gereklerine göre bizzat sevk ve idare etmeniz münasip olur kardeşim."***[17]

Prof. İsmet Görgülü, "***Çanakkale İlk Günde Biterdi***" adlı çok önemli kitabında, eğer Alman Mareşal Liman von Sanders'in hataları olmasaydı ve Atatürk'ün savaş planları uygulansaydı savaşın **ilk günde biteceğini** belirtmiştir.[18]

17 Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya, Orta Asya, Enver Paşa (1914-1922),** C 3, 1972, s. 238-241.

18 Bkz. İsmet Görgülü, **Çanakkale İlk Günde Biterdi,** Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Liman von Sanders ve Atatürk

Dahası, bizzat **Liman von Sanders,** Çanakkale Savaşı'nın kazanılmasında **Atatürk'ün büyük katkıları olduğunu** belirtmiştir. Bakın! **Liman von Sanders** Çanakkale'deki Atatürk için ne demiştir: "*İlk büyük askeri zaferini Trablus'ta kazanmış olan Kemal Bey, görev ve sorumluluk üstlenmeye istekli bir komutandı.* ***25 Nisan tarihinde kendi inisiyatifini kullanarak 19. Fırkayla muharebeye müdahale etmiş ve düşman kuvvetlerini kıyıya kadar püskürtmüştür. Takip eden üç ay boyunca da en vahim hücumlara, sarsılmaz bir cesaretle karşı koymuştur.*** *Dolayısıyla onun enerjisine ve kararlarına tamamen güven duydum.*"[19] **Liman von Sanders, görevinin sonunda Türkiye'den ayrılırken Adana'da Mustafa Kemal'le son kez görüşmüş ve silah arkadaşına şunları söylemiştir:** "*Sizi, Anafartalar ve Arıburnu cephesinde komutanlık yaptığınız günlerde yakından tanımak imkânı buldum. Gerçeği belirtmek gerekirse; aramızda bazı anlaşmazlıklar ve olaylar geçti. Ama her şey söylendikten ve yapıldıktan sonra*

19 Liman von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl,** C 1, İstanbul, 1999, s. 112.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bütün bunlar birbirimizi daha yakından tanımaya vesile oldu. İki samimi arkadaş haline geldik. ***Türkiye'yi terk etmek mecburiyetinde olduğum bugün komutam altındaki orduları, bu ülkeye geldiğimden beri hep takdir ettiğim bir subaya (Mustafa Kemal'e) emanet ediyorum.*** *Bu genel felaket anında (1. Dünya Harbi'nin kaybedilmesi) derin üzüntümüzü kim hafifletebilir ki. Sadece bir tek şey beni teselli ediyor: O da komutayı size devretmiş olmak..."*[20] Ayrıca, **Liman von Sanders,** sadece Çanakkale Savaşı'ndan çok sonra kaleme aldığı anılarında değil, Çanakkale Savaşı devam ederken de Atatürk'ten övgüyle söz etmiştir. Sanders, 30 Eylül 1915 tarihinde, Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya gönderdiği bir yazıda, Atatürk'ün istifasının kabul edilmemesini rica etmiştir. Şu cümleler Sanders'e aittir: *"...* ***Bu dilekçeyi destekleyemem. Çünkü Mustafa Kemal Bey'i, vatanın bu büyük savaşta hizmetlerine muhakkak surette muhtaç olduğu, çok müstesna kabiliyetli, yetkili ve cesur bir subay olarak tanıdım ve takdir ettim...***"[21] Görüldüğü gibi bizzat Liman von Sanders, bizim Çanakkale yalancılarının yalanlarını adeta yüzlerine vurmuştur; ama sanırım bunlarda utanma duygusu da yok!

Özetle, Çanakkale zaferi, Almanlar ve Liman von Sanders sayesinde değil, Almanlara ve Liman von Sanders'e rağmen kazanılmıştır. Ordunun en tepesindeki **Alman Mareşal Liman von Sanders'in** yukarıda sıraladığımız bazı hataları, *"Çanakkale Savaşı'nı Liman von Sanders kazandırmıştır!"* yalanını çürütmeye yeter sanırım. Ayrıca, Çanakkale Savaşı sırasında Türkiye'nin müttefiki olan Almanlar, hiç de sadık bir müttefik gibi davranmamışlardır; örneğin silah ve cephane sıkıntısı çeken birliklere çoğu kez "eski tüfekler" ve "eski savaş araç gereçleri" vermişlerdir. Çanakkale'de ne yeteri kadar savaş gemimiz, ne yeteri kadar silahımız, ne de yeteri kadar cephanemiz vardır. Ne hikmet-

20 **age.**, C III, s. 110, 111.

21 Utkan Kocatürk, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü,** Ankara, 1999, s. 64.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

se "sadık müttefik" Almanya, bu yokluktan habersizdir! Asker yönünden de bir desteği yoktur Almanların.[22] Sadece, cephede varını yoğunu ortaya koyan Mehmetçiğin başında, Türkiye'yi ve Türkleri tanımayan Alman subaylar ve generaller vardır. Çanakkale zaferi, "Çanakkale Savaşı'na Fransız kalan Almanlara rağmen kazanılmıştır." dersek abartmış olmayız sanırım... Ha! Yine de, "*Çanakkale'yi, öngörüsüz Liman Paşa ve Almanlar kazandı.*" diyorsanız, size söyleyecek başka sözüm yok doğrusu!

Bütün belge ve bilgiler, Çanakkale'nin geçek kahramanlarının **Esat Paşa, Fahrettin Paşa** ve özellikle de **Mustafa Kemal Atatürk** gibi cesur ve öngörülü Türk komutanları olduğunu bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Atatürk'süz Bir Çanakkale Savaşı Tarihi Yazılamaz

Sırada, "***Atatürk'ün Çanakkale'de önemli bir başarısı yoktur!***" yalanı var. Bu yalana cevap vermek için Atatürk'ün Çanakkale'de bulunduğu sürede neler yaptığını öğrenelim; hem de gün gün...

İşte Çanakkale Savaşı'ndaki Atatürk... Okuyun, inceleyin, düşünün ve elinizi vicdanınıza koyarak karar verin.

I. Dünya Savaşı başladığında Bulgaristan Sofya'da "ateşemiliter" olan **Atatürk,** Avrupa'daki rahatını bırakarak vatan ve millet borcunu ödemek için adeta gönüllü olarak Çanakkale Savaşı'na katılmıştır. Atatürk, Kasım 1914'te, Başkomutanlık Vekaleti'ne müracaat ederek **cephede aktif bir göreve** getirilmek istemiş, ancak kendisine, "***Sizin için orduda her zaman bir görev vardır. Ancak Sofya Ateşemiliterliği'ni daha önemli gördüğü-***

22 Liman von Sanders, anılarında, I. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'deki "Alman gücü" hakkında şu bilgileri vermiştir: "*1914 yılının ilk yarısında ve savaştan önce Alman askeri kurulunun subay sayısı anlaşmaya göre, 42 idi. Bu vilayetlerdeki kıta ve kurmay subay gereksinimini karşılamak için 70'e yükseltildi. Bu sayı, Türk ordusu gibi büyük bir ordu için çok sayılamaz. Fakat gelin görün ki, savaşın sonlarına doğru Alman askeri kurul üyesi olarak Türkiye'ye gelen subay, askeri doktor ve öteki görevli sayısı 800'e ulaştı.*" Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl,** C I, s. 34, 35.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

müzden sizi orada bırakıyoruz..." cevabı verilmiştir. Bunun üzerine Atatürk, Aralık 1914'te Sofya'dan **Başkomutan Vekili Enver Paşa**'ya bir mektup yazarak cephede aktif görev alma isteğini yinelemiştir: "*Vatanın müdafaasına ait faal vazifelerden daha mühim ve yüce bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe cephelerinde, ateş hatlarında bulunurken ben Sofya'da ateşemiliterlik yapamam! Eğer birinci sınıf subay olmak liyakatinden mahrumsam, kanaatiniz bu ise, lütfen açık söyleyiniz.*"[23]

Atatürk, o günlerde içinde bulunduğu ruh halini ve kafasındaki planları sonradan **Falih Rıfkı Atay'a** şöyle anlatmıştır: "*O günlerde neler çektiğimi anlatamam. Gerekirse bir er gibi herhangi bir cepheye katılmaya karar vermiştim. Onun için Sofya'daki evimin eşyalarını, Fethi Bey arkadaşımla anlaşarak elçiliğe taşıttım. Hemen hareket edebilmek üzere küçük bir bavul hazırladım. Artık evi de bırakmak üzere iken, 'İsmail Hakkı' imzalı bir telgraf aldım. İmzanın üstünde, 'Harbiye Nazır Vekili' yazılı idi. 'On dokuzuncu Tümen Komutanlığı'na tayin buyruldunuz. Hemen İstanbul'a hareket ediniz.' Ben bu telgrafı aldığım vakit Başkumandan Vekili Enver Paşa, Sarıkamış Savaşı'nı yapıyordu...*"[24] Yani Atatürk, isteseydi pekâlâ kanlı Çanakkale Savaşı sırasında Sofya Ateşemiliterliği'ne devam edebilir ve ilerde "*Çanakkale Savaşı sırasında neden cephede değildin?*" diye soranlara da, Enver Paşa'dan gelen telgrafları göstererek, "*Ben cephede aktif bir görev almak istedim ama Enver Paşa kabul etmedi!*" diye cevap verebilirdi. Ama gerçek bir vatansever olan Atatürk "*Gelme, orda kal!*" telkinlerine karşın, adeta "zorla" kendisini cephede aktif bir göreve tayin ettirmiştir. Gerçek kahramanlık ve vatanseverlik bu olsa gerekir: Bilerek, isteyerek, ölümün kucağına atlamak... Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'ndaki kahramanlığı bir yana, sadece bu davranışı bile, onun nasıl bir kahraman ve nasıl bir vatansever olduğunu anlamaya yeter de artar bile...

23 **Kocatürk, age.**, s. 33, 34.
24 Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, s. 95.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atatürk, kendi ısrarları üzerine, 20 Ocak 1915'te, **Esat Paşa komutasındaki**, 3. Kolordu'ya bağlı, **Tekirdağ'da kurulacak 19. Tümen Komutanlığı**'na atanmıştır.[25]

20 Ocak 1915'te İstanbul'a gelen Atatürk, atandığı 19. Tümen hakkında bilgi almak için temaslara başlamıştır. Bu sırada, o günlerde Sarıkamış'ta büyük bir bozguna uğrayan **Enver Paşa ile görüşmüştür.** Atatürk, yıllar sonra, o görüşmeyi ve sonrasında yaşananları **Falih Rıfkı Atay**'a şöyle anlatmıştır: "*Enver Paşa ile karşı karşıya bulunuyorduk. Enver, biraz zayıflamış, rengi solmuş bir halde idi. Söze ben başladım: 'Biraz yoruldun' dedim. 'Yok, o kadar değil' dedi. 'Ne oldu?' 'Çarpıştık, o kadar!', 'Şimdiki durum nedir', 'Çok iyidir!' dedi. Kendisini üzmek istemedim. Konuşmayı görevim üzerine çevirdim.* ***'Teşekkür ederim, beni numarası on dokuzuncu olan tümene kumandan tayin etmişsiniz. Bu tümen nerededir?'*** *'Ha, evet... Belki bunun için Erkân-ı Harbiye ile görüşseniz daha iyi bilgi edinirsiniz.' Enver'i çok yorgun ve kafası işlerinde görüyordum. Sözü uzatmadım. 'Peki o halde fazla rahatsız etmeyeyim' dedim.* ***Başkumandanlık Erkân-ı Harbiye'sine gittim. Gerekenlere kendimi şöyle tanıtıyordum: 'On dokuzuncu Tümen Kumandanı Mustafa Kemal...' Hepsi şaşıyordu! Böyle bir tümenin var olduğundan haberi olana rastlamadım.*** *Sonunda bir akıllı dedi ki: 'Belki böyle bir tümen Liman von Sanders'in ordusunda bulunmaktadır. Bir defa onu görseniz...' Von Sanders'in kurmay başkanı Kazım Bey'in bürosuna giderek durumu anlattım. Kazım Bey: 'Bizim dislokasyonumuzda böyle bir tümen yoktur. Fakat olabilir ki, Gelibolu'da üçüncü kolordu yapmakta olduğunu bildiğimiz bazı yeni teşkilat arasında yeni bir tümen kurmayı tasarlamıştır. Bir defa oraya kadar gitseniz. Kazım Bey, 'Bununla beraber hareketimizden önce sizi kumandan paşaya tanıtayım' dedi.*"[26] Bunun üzerine Atatürk, **Liman von Sanders** ile tanışmıştır. Bu Alman Mareşali, Atatürk'ü nezaketle karşılamıştır. Bulgarların durumunu merak eden Mareşal, Atatürk'e kibar bir ta-

25 Kocatürk, **age.**, s. 34.
26 Atay, **age.**, s. 96-98.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vırla, "*Bulgarlar hâlâ harbe girmeyecekler midir?*" diye sormuş. Atatürk, "*Benim görüşüme göre henüz girmeyeceklerdir.*" diye cevap vermiştir. Mareşal "*Niçin?*" diye sorunca Atatürk, "*Benim anladığıma göre Bulgarlar iki ihtimalden biri anlaşılmadan harbe girmezler. Biri, Almanya'nın başarı kazanabileceğine inandırıcı deliller görmedikçe, ikincisi de, harp kendi topraklarına temas etmedikçe...*" diye cevap vermiştir. Bu cevaba sinirlenen Mareşal, sağ yumruğunu sıkıp havaya kaldırarak, "*Bulgarların Alman başarısına güvenleri yok mu?*" diye sormuştur. Bu öfkeli soruyu Atatürk gayet sakince, "*Hayır ekselans!*" diye cevaplamıştır. Öfkeden yüzü kıpkırmızı olan Liman von Sanders, "*Niçin?*" diye sorunca, Atatürk, bir şey anlamamış gibi bakmıştır. Bu sırada Mareşal, "*Nasıl olur! Alman başarısına güvensizlik? Nasıl olur bu?*" diye söylenince Atatürk, "*Öyle efendim!*" diye diretmiştir. Bunun üzerine Mareşal Sanders, dikkatlice Atatürk'e bakarak, "*Sizin fikriniz nedir?*" diye sormuştur. Her ne koşulda olursa olsun muhatabının yüzüne gerçeği, sadece gerçeği söylemeyi ilke edinmiş olan Atatürk, biraz düşündükten sonra, kendinden emin, "*Bulgarları düşündüklerinde haklı buluyorum.*" demiştir. Yarbay Atatürk'ün bu cevabı, Mareşal Liman von Sanders üzerinde adeta şok etkisi yapmıştır. Bu sözler üzerine ayağa kalkan Mareşal, Atatürk'e, "*Çıkabilirsiniz!*" demiştir.[27]Atatürk, Çanakkale Savaşı'na **yarbay** olarak başlamıştır, fakat beş hafta sonra 1 Haziran 1915'te **albay** olmuştur.[28]

2 Şubat 1915'te Tekirdağ'a gelen Atatürk, 19. Tümen'i kurma çalışmalarına başlamış, 25 Şubat 1915'te, Tekirdağ'daki 19. Tümen Komutanlığı, Maydos (Eceabat)'a nakledilmiş ve **Atatürk, 19. Tümen ve Maydos Bölge Komutanlığı'na** getirilmiştir. (19. Tümen'e ek olarak, 9. Tümen'in 2 piyade alayı bazı topçu birlikleri de Maydos Bölge Komutanlığı emrine verilmiştir.)[29]

27 Atay, **age.**, s. 98, 99; Sadi Borak, **Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları, (1899-16 Mayıs 1919)**, 2. bas., İstanbul, 1998, s. 71, 72.
28 Kocatürk, **age.**, s. 50.
29 **age.**, s. 34.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

23 Mart 1915'te Maydos Bölgesi Komutanlığı genişletierek, "Müstehkem Mevki Rumeli Bölgesi Komutanlığı" adını almış ve komutanlığına **Albay Halil Sami Bey** getirilmiştir. Atatürk'ün komuta ettiği 19. Tümen, **ordu yedeğine** alınarak 3. Kolordu Komutanlığı'nın **emrinde** yine Maydos'ta bırakılmıştır. 24 Mart 1915'te Atatürk, bir aydır devam ettirdiği **Maydos Bölgesi Komutanlığı'nı** Albay Halil Sami Bey'e bırakarak 19. Tümen Komutanlığı'na dönmüştür.[30]

18 Nisan 1915'te, Atatürk'ün komutasındaki 19. Tümen, Çanakkale'ye yeni atanan **Mareşal Liman von Sanders'in komutasındaki 5. Ordu'nun "yedeğine" alınarak** Bigalı köyüne gönderilmiştir. Böylece Atatürk, Maydos'tan **Bigalı'ya** geçmiştir.[31]

Atatürk, 18 Nisan 1915'te Çamyayla (Bigali) köyüne gelerek, bu köy evini karargâh yapmıştır.

Çanakkale Savaşı öncesinde, Osmanlı ordusunun başındaki **Alman General Liman von Sanders,** Çanakkale'ye İngiliz çıkarmasının, **Saroz Körfezi** ve Anadolu kıyılarından, özellikle

30 **age.**, s. 37.
31 **age.**, s. 38.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bolayır'dan yapılacağını düşünürken,[32] **Yedek Tümen Komutanı Yarbay Atatürk,** Çanakkale'ye İngiliz çıkarmasının **Anafartalar bölgesinden; Alçıtepe** ve **Kocaçimen**'den yapılacağını belirtmiştir.[33] Gelişmeler, Atatürk'ü haklı çıkarmıştır.

25 Nisan 1915'te sabaha karşı, İngiliz, Fransız ve Anzak birlikleri Çanakkale'ye **Arıburnu, Seddülbahir** ve **Kumkale** sahillerinden çıkarma yapmaya başlamıştır. **Seddülbahir'e çıkan düşman,** kıyı topçusunun yoğun ateşi ve kuvvetlerimizin karşı taarruzuyla durdurulmuş, Kumkale kıyılarından yapılan çıkarma gelişememiş, **Arıburnu'na** çıkan düşman ise, **Atatürk** komutasındaki birliklerce geri püskürtülmüş ve bozguna uğratılmıştır.[34]

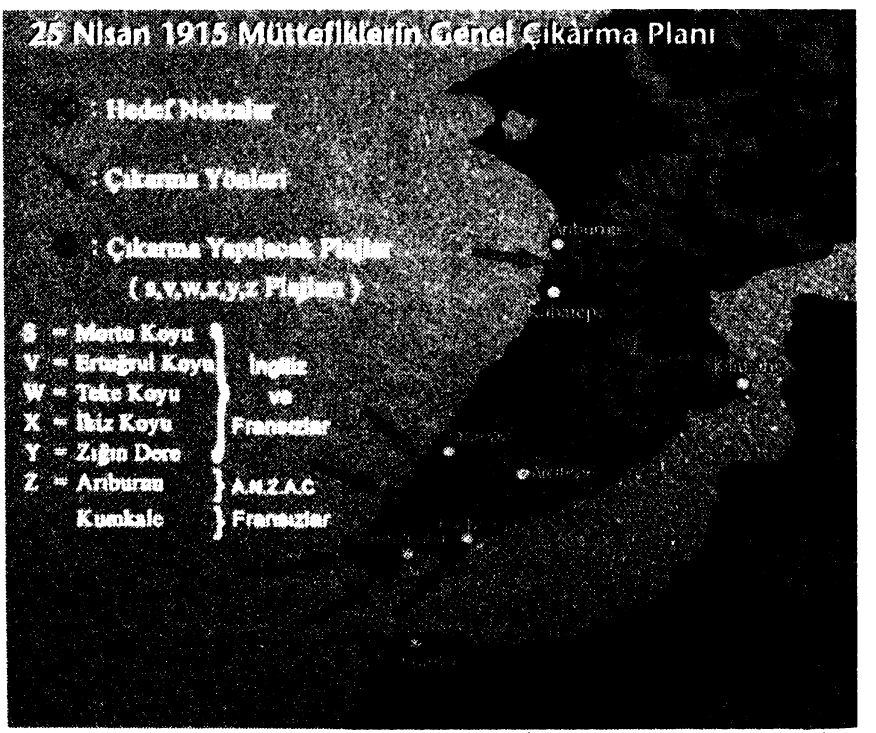

Çanakkale'ye 25 Nisan 1915'te, **saat 05.30** civarında ayak basan düşman çıkarma birlikleri, **09.45'te** karşılarında

32 Erol Mütercimler, **Gelibolu,** 4. bas., İstanbul, 2005, s. 220, 225.
33 **age.,** s. 226.
34 Kocatürk, **age.,** s. 38, 39.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Atatürk'ü ve 57. **Alay'ı** bulmuşlardır. 25 Nisan 1915'teki ilk çıkarma başladığında **Çanakkale Bigalı Köyü doğusunda Değirmenlik mevkiindeki karargâhında** bulunan 19. Tümen Komutanı Yarbay Atatürk, çıkarmayı haber alıp (Maltepe'deki 77. Alay ve 9. Tümen'den aldığı raporlarla) harekete geçmeden önce, Gelibolu'daki 3. Kolordu Komutanlığı'na saat 07.00'da şu raporu yazmıştır: "***Kabatepe ile Arıburnu arasında karaya çıktığı öğrenilen düşman kuvveti, henüz anlaşılamadı. Düşmanın Kocadere batısındaki sırtları işgal etmesine meydan vermemek için 57. Alay ve bir dağ bataryasını şimdi o tarafa hareket ettiriyorum. Düşmanın kuvvet ve durumunu anlamak, ona göre gerekli tedbirleri almak üzere Tümen Kurmay Başkanını karargâha bırakarak bizzat oraya gidiyorum. Büyük kısmını kullanılmasını gerektirecek bir hal olunca tümenin başına geleceğimi arz ederim.***" Bu raporu yazdıktan sonra, inisiyatif kullanarak, **07.45'te karargâhından hareket etmiş** ve 57. Alay'la birlikte **saat 09.40'ta Kocaçimen'e varmıştır.**[35] "*Bu güzergâhta yol yoktu. Arazi sarp ve derin derelerle kesilmişti. Her tarafı yüksek ve çok sık fundalıklar sarmıştı. Tüm çabalara karşın yaklaşma yürüyüşü biraz gecikti. Saat 09.40 sularında Kocaçimen tepesine ulaşıldı. Asker bir hayli yorulmuş ve yürüyüş kolunun derinliği de uzamıştı.*"[36] Atatürk Kocaçimen tepesinde yaklaşık 10 dakika 57. Alay'ı dinlenmeye bırakarak kendisi atına atlayıp sarp araziden Conkbayırı'na gitmiştir. Buraya geldiğinde, 27. Alay 2. Tabur'un "Balıkçı Damları"ndaki savunma müfrezesinden arta kalan erlerin, 261 rakımlı tepeye (Conkbayırı'nın güneyindeki platonun üzerinden kuzeye) doğru geri çekildiklerini görmüştür. İşte tam o an atından inen Atatürk, düşmandan kaçan Türk erlerinin tam önünde durarak o ünlü "***düşmandan kaçılmaz***" konuşmasını yapmış; kaçan erlere süngü taktırıp yere yatırarak, bozguna uğramış bir birlikten arta kalanlardan bir savunma hat-

35 Erol Mütercimler, **Fikrimizin Rehberi**, İstanbul, 2008, s. 272-275; İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu, (1912-1922)**, Ankara, 1993, s. 83.

36 Mütercimler, **age**, s. 276.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tı kurmuştur.[37] Habercileri aracılığıyla 57. Alay komutanına hızla bölgeye intikal etmesi emrini ermiştir. Bu emri alan 57. Alay'ın öncüleri saat 10.00 sularında Conkbayırına varmışlardır.[38] Balıkçı Damları'ndan kaçan Türk ordusunun yeniden savaş durumuna geçtiğini gören düşman kuvveti neye uğradığının şaşkınlığını yaşarken yetişen **57. Alay ve 8. Tabur** düşmana saldırmıştır. Atatürk komutanlara verdiği emirde, "***Ben size taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve komutanlar geçebilir.***" demiştir. Karaya çıkan Anzaklar sekiz taburdan fazladır. Hemen süngü taktırarak düşmana saldırı emri veren Atatürk kendisi Conkbayırı'ndan hareketi yönetmiş; sağdaki ve soldaki birliklerle bağlantı kurmaya çalışmıştır. Atatürk anılarında Conkbayırı'ndaki o mücadeleyi "***Herkes öldürmek ve ölmek için düşmana atılmıştı...***" sözleriyle anlatmıştır.[39]

Conkbayırı sırtlarında yaşanan boğaz boğaza çatışma sonunda **57. Alay'ın** neredeyse tamamı şehit olmuş, ama düşman çıkarması da sonuçsuz kalmıştır. Atatürk'ün ifadesiyle "***kazandığımız an bu andır.***"[40]

Yarbay Atatürk, tümeninin diğer alaylarını da bölgeye getirip 27. Alay'ı da emrine aldıktan sonra saat 16.00'da yeniden karşı taarruza geçmiştir. **Atatürk,** 15.000 kişilik düşman kuvvetine 5000 kişilik bir kuvvetle direnmiş ve düşmanı geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Atatürk, taarruzlara gece de devam etmiştir.[41]

Atatürk, yönettiği, 25 Nisan 1915 taarruzunu, gece saat 10.00'da 3. Kolordu Komutanlığı'na çektiği telgrafta şöyle anlatmıştır: "***Sağ kanatta Alay 57, sol kanatta Alay 77, Alay 27, Arıburnu istikametinde taarruz etmektedir. Düşman mavnalara binip kaçmaya başladı. Umum cephede düşmana taarruz***

37 **age.**, s. 278.
38 **age.**, s. 278.
39 **age.**, s. 279, 280.
40 Mütercimler, **Gelibolu**, s. 288-306.
41 **age.**, s. 84.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve (düşmanı) takip ediyorum. Sağ kanatta taarruz eden Alay 57'yi Alay 72'den bir taburla takviye ederek hücuma sevk ediyorum."[42]

Son zamanlarda Cumhuriyet tarihi yalancıları, "**Atatürk'ün Conkbayırı'na geç geldiğini**" iddia etmeye başlamışlar, hatta bu iddialarına bazı üniversite hocalarından da taraftar bulmuşlardır. Ancak, elimizdeki belgeler ve anılar, bu iddiayı çürütmektedir: 25 Nisan çıkarma günü "ordu yedeği" olan Atatürk'ün 19. Tümen'ine saat 07.00'de hiçbir emir gelmemişti. Rütbesi yarbay olan Atatürk, Kolordu Komutanlığı'nın emri olmadan, emrindeki kuvvetlerin yerini değiştirme yetkisine sahip değildir. Bu alaylar, Liman von Sanders'in elindeki tek yedek kuvveti oluşturmaktaydı ve eğer onlar ateş hattına sürülürse, müttefikler başka bir noktaya daha çıkarma yaptıkları takdirde üzerlerine gönderecek kuvvet kalmamış olacaktı. İşte Atatürk, bütün bu tehlikeleri göze alarak, inisiyatif kullanarak 57. Alay ile bir dağ bataryasını ve Sıhhiye müfrezesini Kocaçimen tepesine doğru hareket ettirmiştir. Saat 07.00 civarlarında Anzakların Conkbayırı civarına saldırdıklarını haber alan Atatürk, hazırlıklardan sonra saat 07.45'de Bigalı deresinden Kocaçimen tepesi istikametine hareket etmiştir ve saat 09.40 civarında Kocaçimen tepesine gelmiştir. Bu yürüyüş iki saat kadar sürmüştür. 57. Alay, bir dağ bataryası ve bir sıhhiye müfrezesinin, derin derelerle kesilmiş, inişli çıkışlı ve fundalıklı sarp arazide daha hızlı hareket etmesi mümkün olmamıştır.

"Yolda duraklama yok, araziyi bilmemek gibi bir durum yok, kendisinden önce düşmanla muharebeye giren birliklerin pozisyonu biliniyor. Üstelik boş kalan ve kritik olan düşman hedefleri, yani asıl ihraç noktası ve asıl hedef olan Kocaçimen silsilesi tespit edilmiş. Tüm bunlar Mustafa Kemal tarafından saptanmış. En azından olan bitenin farkında. Kendisinden ihtiyat tümeni olan 19. Tümen'den bölgeye bir tabur göndermesi istenmişken, kendisi takviyeli bir alayla yola çıkmıştır. Takviyede bir dağ bataryası, öbür iki alay 72. ve 77. Alaylar hareket etme-

42 Kocatürk, **age.**, s. 39, 40.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

miş, önde de süvari bölüğü, sıhhiye bölüğü ve baştabibi bulunmaktadır. Bunlar hep Mustafa Kemal'in doğru yerde ve doğru zamanda bulunduğunu kanıtlayan yan unsurlardır. (...) Gereksiz polemik bu noktada araziyi tanımayanlar tarafından ortaya atılan savlarla yanlışlıkla başlıyor. Bu platonun bir ucunun 600 metre civarında olduğu meyilli yamaçları da dahil olmak üzere çok net anlaşılıyor. Ancak 261 Rakımlı tepe meselesine topografik olarak bakılmadığı için sanki bir 10, 20 metre tepeymiş gibi yorumlanıyor. Bu durumda şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor: Sanki düşman önünden kaçan askerlerin işaret ettiği 261 rakımlı tepe, askerin varmış olduğu Conkbayırı zirvesindeymiş gibi bir anlam çıkmaktaysa da bu hatalıdır. Yani, Mustafa Kemal Anzakları, platonun merkezinin güneyinde karşılamıştır. Öte yandan eğer düşman 261 rakımlı tepeye çıkmış olsaydı karşısındaki birliğin kaç bölük olduğunu görecekti ve hemen alayla taarruzda tereddüt etmezdi. Oysa yamaçta oldukları için platoya hâkim olamamaları nedeniyle, düzlükteki Türk birliklerinin sayıca kendilerinden ne kadar az olduğunu tahmin edememişlerdir. İşte durumlarının asıl nedeni budur. Mustafa Kemal, '*Kazandığımız an bu andır.*' derken, bu nedenle çok doğru teşhis koymuştur. Bu hiç kuşkusuz bir tesadüftür. Ama unutulmasın ki savaşlar çoğu kez tesadüf muharebeleriyle zafere giden yolla taçlanırlar. Siper muharebeleri bundan sonra başlayacaktır ve artık savaşın tekniği bundan sonra platoda görülecektir. Bu da '*taarruz, taarruz..*'dur. İşte Mustafa Kemal'i, öteki tümen komutanlarından ve üst komutanlarından ayıran önemli özelliği bu öngörü yeteneğidir. Strateji, taktik dehası olduğu hem sonraki muharebelerde, hem de Kurtuluş Savaşı'nda ortaya çıkacak, geleceğin başkomutanı olacak subayın doğuş anı da burasıdır."[43]

Atatürk'ün Conkbayırı'na geç geldiği iddiasına en güzel yanıtı, "*57. Alay'ın Yürüyüş Güzergâhı Doğru mu?*" adlı makalesiyle **Gürsel Akıngüç** vermiştir. Akıngüç, makalesinde, düşmanın 25 Nisan 1915 Arıburnu çıkarmasını, bu çıkarma kar-

43 Mütercimler, **Fikrimizin Rehberi**, s. 276-279.

şısında Türk ordularının durumunu ve Atatürk'ün 57. Alay'la Conkbayırı'na gelip düşmanı durdurmasını, orijinal belgelere dayalı olarak, başından sonuna kadar, bütün ayrıntılarıyla incelemiştir. Akıngüç, bu incelemeleri sonucunda, **Atatürk'ün doğrudan Kocaçimen tepesine gittiğini, dolayısıyla bugün bilinen güzergâhı değil, başka bir güzergâhı kullandığını iddia etmiştir.** Akıngüç'ün, hem savaş raporlarıyla hem de olay yeri incelemeleriyle tespit ettiği bu yeni güzergâhta, Bigalı'dan Kocaçimen tepesine bugün bir kişi normal koşullarında **iki saatten biraz daha az bir zamanda** ulaşabilmektedir. Bu yolu teçhizatlı bir alayın yürüdüğü düşünülecek olursa, Bigalı-Kocaçimentepe arasının **iki saatten daha fazla** sürmesi gerekecektir. Bilindiği gibi belgeler, **Atatürk'ün Bigalı-Kocaçimentepe arasını iki saatte kat ettiğini göstermektedir ki, bu durumda Atatürk, olay yerine geç gitmek şöyle dursun, erken bile gitmiştir.**

Şimdi **Gürsel Akıngüç**'e kulak verelim:

"*Aslında bunun için haritalara dikkatlice bakmak yeterlidir. Haritaya bakıldığında* ***Bigalı*** *yönünden* ***Kocaçimen****'e ulaşmak için sadece iki yaklaşma istikameti mevcut olduğu görülür. Bunlardan birincisi şu anki yürüyüş güzergâhının sonunda yer alan* ***Kör Dere*** *vadisi, ikincisi ise doğrudan Kocaçimen Tepesi'ne ulaşan* ***Bayram Dere*** *vadisidir.*

Mustafa Kemal'in de belirttiği gibi yürüyüş Bigalı köyünden başlamış ve Bigalı Deresi'nin yanından devam etmiştir. Bigalı Deresi; Bigalı–Büyük Anafarta yolunun sağ yanında, çoğu yerde bu yolun paralelinde yer almaktadır. Söz konusu derenin sol yanı takip edilerek yaklaşık olarak 40–45 dakikalık bir yürüyüşle, Kocaçimen yönünde (Bigalı–Büyük Anafarta yolunun solunda) yer alan ***Ayazmalı Dere****'nin oluşturduğu vadinin ağzına gelinmektedir. Bu vadi yaklaşık olarak doğu–batı istikametinde uzanmakta ve bir süre sonra bir sırt ile sonlanmaktadır.*

Ayazmalı Dere bu sırta doğru üç kollu bir çatal yapar. Bu çatalın sırta doğru uzanan kollarından en solda olanı ile ortadaki arasında ise dil şeklinde bir çıkıntı mevcuttur. Eğer Ayazmalı Dere'nin sırta doğru uzanan bu üç kolundan solda olanından,

bir başka deyişle dil şeklindeki çıkıntının da sol yanından sırtı üzerine çıktığınızda, bir anda yolunuz kuzey–güney istikametin de uzanan, eski adıyla **Çaylar Deresi** *günümüzdeki adıyla* **Kaval Deresi***'nin içinden aktığı vadi tarafından kesilir.*

Çaylar Deresi veya Kavak Deresi, bu noktada kuzey ve bat yönünde iki kola ayrılarak **Bayram Dere** *ve* **Matik Deresi***'n oluşturur. Bunlardan Matik Deresi kuzey yönüne devam eder ken Bayram Dere yaklaşık olarak doğu–batı yönünde hafif bi 'S' çizerek Kocaçimen Tepesi'ne ulaşır.*

Ayazmalı Dere ile Çaylar veya Kavak Deresi'ni birbirinde ayıran sırttan aşağıya inerek, Bayram Dere ile Matik Deresi'nir birleştiği noktadan, Bayram Deresi yatağının bulunduğu vadi içi ne girip yürürseniz, bu vadi sizi doğrudan Kocaçimen Tepesi'ne ulaştıracaktır.

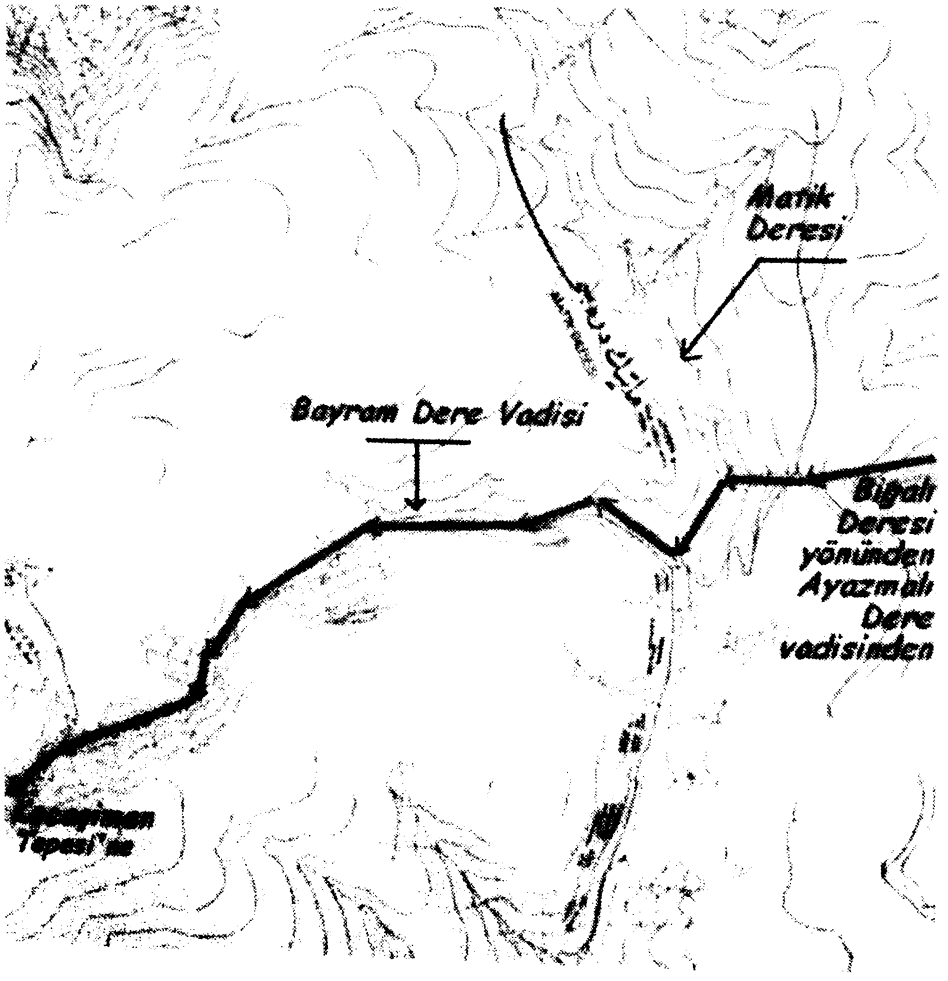

Belirtilen bu güzergâh üzerindeki yürüyüş, yaklaşık olarak 2 saate yakın sürmektedir. Bu süre ise saat 09.30 civarında Kocaçimen Tepesi'ne ulaşan 57. Alay'ın yürüyüş süresine de uygundur.

Ayrıca bu güzergâhın en önemli özelliği ise; güzergâh üzerinde bulunan hiçbir noktanın Conk Bayırı'ndan görülmemesidir. Bir başka deyişle bu güzergâh üzerinde hareket edenler, Conk Bayırı üzerinde bulunan biri tarafından asla görülmeden bir anda Kocaçimen Tepesi'nin üzerinde belirebilirler. *Bu noktada 19.Tümen Kurmay Başkanı Bnb. İzzeddin Çalışlar'ın daha önce değindiğimiz bir ifadesini yeniden hatırlayalım:*

'İtilaf donanması, karaya çıkan itilaf askerlerine yardım etmek ve imdat kuvvetinin yetişmesini geciktirmek için fevkalade faaliyet ile çalışıyorlardı. Arazi üzerinde bir askeri birliği değil, bir insan, tek bir hayvan görse orasını süratle şiddetli ateş altına alıyordu. Bu sebepten dolayı bizim taraf görülmemek için hareketlere çok dikkat ediliyordu.'

Görünmemek için hareketlerine çok dikkat eden bir birliğin, intikal sürecinde düşmanın gözünden mümkün olduğunca uzak durması gerektiğini İzzeddin Çalışlar açıkça ifade etmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde bile; biraz önce belirtilen yürüyüş güzergâhının, halen kabul gören ve kullanılmakta olan güzergâha kıyasla çok daha güvenli olduğu muhakkaktır.

Bu noktada son olarak; 57. Alay'ın muharebe sahnesinde görüldüğü anda saatin kaç olduğu konusundaki bilgileri de değerlendirmek gerekmektedir.

Bu konuda yazılanlar yaklaşık olarak birbirini tutmaktadır. Örneğin Mustafa Kemal; 'Alay 57'nin taarruza başlaması saat 10.00 evvel raddelerinde idi' derken, Mehmet Şefik; 'Mustafa Kemal Bey saat 10'u biraz geçerek Conkbayırı ilerisine, adı geçen alayın (57. Alay) öncüsünden evvel gelmişti. Alayın ucu ve daha sonra öncüsü gelmeye başladı. Alayın büyük kısmı toplanmakta olsun; öncü tabur saat 11 sıralarında taarruza geçti.' demektedir.

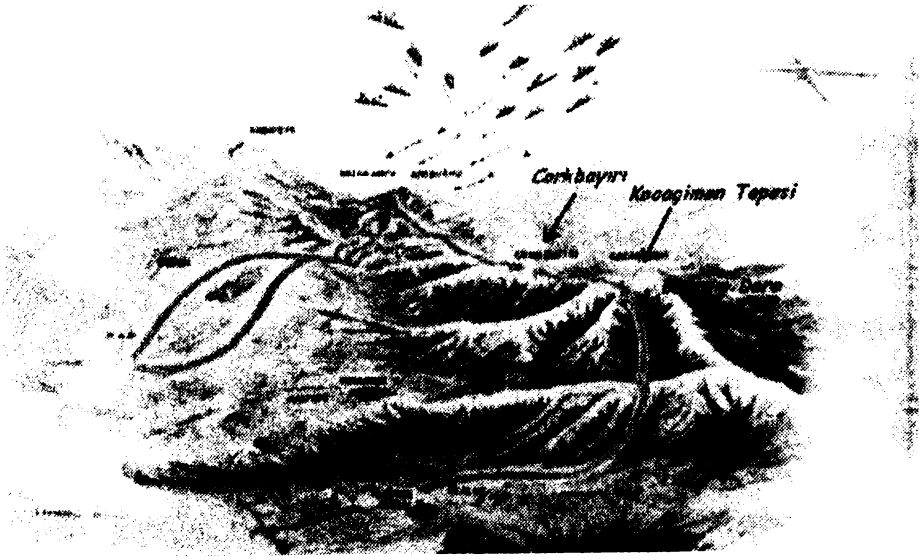

*Alındığı kaynakta '57. **Alay'ın Muharebeye girmesi'** alt yazısıyla sunulan yukarıdaki temsili resimde 57. Alay'ın yürüyüş güzergâhı görülmektedir. Resimdeki yürüyüş güzergâhı, halen kullanılan güzergâhla hiçbir benzerlik taşımadığı gibi; aksine, bu yazının içeriğinde ortaya atılan tezi doğrular niteliktedir.*

*Bu konuda başvurabileceğimiz bir diğer kaynak ise savaş sırasında General Ian Hamilton'un Kurmay Başkanlığını yapar ve sonradan Çanakkale Muharebeleri konusunda İngiliz resm tarihini yazan **General C F. Aspinall–Oglander**'in ifadeleridir Oglander eserinde şunları ifade etmektedir:*

'Saat 10 evvelden biraz sonra, Mustafa Kemal'in yetiştirdiği 57. Alay'ın öncü kıtaları, (Muharebe Gemisi Tepesi) Düz Tepe'nin denize doğru olan eteklerinde, muharebeye yavaş yavaş akmaya başladılar.'

Üç ayrı kişinin üç ayrı ifadesinden de anlaşılacağı gibi, 57 Alay'ın Conk Bayırı üzerinde görülmesi muhtemelen saat 10.0(sonrasındadır. Bu durumda 57. Alay'ın Bigalı–Kocaçimen arasını iki saat civarında bir süre içinde yürümüş olması gerekmektedir. Ancak bu iki saatlik süre, alayın tamamı için geçerli olan bir süre değildir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi; yürüyüş hedefine ilk ulaşan 57. Alay'ın öncüsü olarak ilerleyen, ***Yzb. Ata*** *komutasındaki 2. Tabur'dur ve muharebeye de ilk olarak bu tabur girmiştir. Dolayısıyla denilebilir ki bu yazıda ortaya atılan iddia doğrultusunda öne sürülen alternatif güzergâh, 57. Alay'ın yürüyüş süresine de uygundur.*

Aslında 57. Alay'ın yürüyüş süresi hesaplanırken, alayın yola çıktığı yer olarak Bigalı Köyü'nün doğusunda yer alan ***Değirmen Bayırı*** *mevkii başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Ancak bu konuda da üzerinde düşünülmesi gereken bir noktadır. Çünkü İzzeddin Çalışlar, anılarında; 19. Tümen birliklerinin Bigalı-Maltepe civarındaki konuşlanışını tanımlarken şunları belirtmektedir:*

'Tümenin konuşlanışının aşağıda olduğu gibi ayrılmış olduğunu beyan etmek muvafık (uygun) olur.

Tümen Karargâhı; ***Bigalı Köyü****'nde* ***Yel Değirmeni*** *düzlüğünde,*

2. Sahra Taburu (seri ateşli); ***Bigalı Köyü-Maydos*** *yolunun* ***Telakki*** *mahallesi civarında,*

3. Sahra Taburu (mantelli); Bigalı doğusunda çiftlikte,

57. Alay; Bigalı Köyü'nün hemen batısında çadırlı ordugâhta,

72. Alay; ***Maydos -Yalova*** *yolunun doğusunda,* ***Kilye*** *kuzeyinde* ***Sükudlu Çeşmesi*** *civarında çadırlı ordugâhta,*

77. Alay; Maltepe'de çadırlı ordugâhta,

77. Alay'ın 1. Taburu; merkezi ***Turşun*** *olmak üzere,* ***Koyun Limanı****'ndan* ***Anafarta Azmağı****'na kadar sahili gözetlemekte,*

İstihkâm Bölüğü; Bigalı'da,

Süvari Bölüğü; Bigalı'da,

Sıhhıye Bölüğü; ..... Çiftliği'nde,

Seyyar Hastane; Maydos'ta,

Telgraf Müfrezesi; Bigalı'da.

İzzeddin Çalışlar'ın yaptığı tanımlamalara göre 57. Alay; Bigalı Köyü'nün hemen batısında çadırlı ordugâhta bulunmaktadır. Bu durumda denilebilir ki 57. Alay ve bağlısı diğer unsur-

ların intikal için yürüyüşe başladığı nokta, bugünkü yürüyüşler başlanılan nokta değildir.

Gerçekleşen durum eğer böyle ise; Bigalı Köyü'nün doğusunda yer alan **Değirmen Bayırı** *mevkiine göre, Bigalı Köyü'nün hemen batısında yer alan bir noktadan yürüyüşe başlamak, yürüyenlere en azından 15–20 dakikalık bir zaman kazandırabilir.*

15–20 dakikalık bir zaman dilimi; saat 07.39 civarında yürüyüşe başlayıp, saat 09.30'dan hemen önce Kocaçimen Tepesi'ne ulaşan kafile için oldukça önemli bir süredir. Bu durumda; 57. Alay ve kafilede bulunan diğer unsurlar için yürüyüş süresi olan 07.39–09.30 arasındaki '1 saat 51 dakika', Bigalı Köyü'nün batısından hareket ile Kocaçimen Tepesi'ne varmak için oldukça yeterli bir zaman dilimi olarak görülmektedir.

Sonuç olarak bir değerlendirme yapmadan önce Çanakkale Muharebeleri tarihi üzerine araştırmalar yapıp kitap yazanlar arasında önemli yeri olan, İngiliz yazar **Robert Rhodes James'in** *konuyla ilgili kitabında yer alan satırlara bir göz atalım:*

*'57. Alay'ın başında, atının üstünde, **Sarı Bayır**'ın üç zirvesinden en yükseği olan **Kocaçimen Tepesi**'ne yürüdü. Yol arızalı, güneş yakıcıydı. Askerler kısa zamanda dökülüp, çok gerilerde kalmaya başladılar. Kocaçimen Tepesi'ne varınca, Kemal beraberindeki subaylara erleri toplayıp, kısa bir mola vermelerini emretti. Kendisi ise; yanında yaveri, baş doktoru (sertabip), bir emir eri ve 57. Alay ile birlikte gelmiş olan dağ bataryasının kumandanı olduğu halde, sırtı takiben **Conk Bayırı**'nın tepesine çıktı.'*

***Ord. Prof. Enver Ziya Karal**'ın "**Osmanlı Tarihi**" adlı eserinde ise ifade edilenler şöyledir:*

*'Düşmanın **Kabatepe** gerisindeki sırtları sarmakta olduğunu öğrenmesi üzerine, sorumluluğu üzerine alarak bir kısım kuvvetleriyle **Kocaçimen Tepesi**'ne yöneldi.'*

*25 Nisan 1915 sabahında Mustafa Kemal ve beraberindeki kafilenin doğrudan **Kocaçimen Tepesi**'ne gittiğini onaylayan bu ifadelere, **Alan Moorehead**'ın aşağıda yer alan değerlendirmesini de eklemek yerinde olur.*

'Elimizde o gün yapılanlar konusunda Mustafa Kemal'in kendi notları vardır. Anlattıkları başkalarınca da doğrulandığından, söylediklerini kuşkuyla karşılamak için hiçbir neden yoktur.'

*Bütün bu değerlendirmelerden sonra, Anzak çıkarmasının başladığı 25 Nisan 1915 Pazar günü sabahında **Bigalı Köyü** girişindeki **Değirmen Bayırı** mevkiindeki çadırlı ordugâhından kalkıp yürüyüşe başlayan 57. Alay'ın, halen kullanılmakta olan güzergâhı kullanmış olması ihtimali burada açıklanan gerekçeler çerçevesinde çok zayıf bir olasılık olarak görülmektedir.*

*Bu zayıf olasılık karşısında alternatif güzergâh olarak geriye sadece yukarıda belirtilen **Bigalı Köyü, Büyük Anafarta** yönünde **Bigalı Deresi**'nin sol yanı, **Ayazmalı Dere** vadisi, **Bayram Dere–Matik Deresi** birleşme noktası, **Bayram Dere** vadisi güzergâhı kalmaktadır.*

Alternatif güzergâh olarak belirlenen bu yol; 06 Aralık 2006 tarihinde Gürsel Akıngüç, Lütfü Kuruoğlu, Esen Utku, Olcay Utku ve Özkan Dal'dan kurulu bir ekiple yürünmüş ve yürüyü-

şün başlangıcından yaklaşık 1 saat 55 dakika sonra **Kocaçimen Tepesi**'ne varılmıştır. Yürüyüşün her aşamasında konu irdelenmiş ve tartışılmıştır. 57. Alay'ın muhtemel yürüyüş yolunun söz konusu bu alternatif güzergâh olabileceği kanaati, bu yürüyüş sırasında ve özellikle halen kullanılan 57. Alay yürüyüş yolu üzerinden **Bigalı Köyü**'ne dönüş sırasında da bir kez daha değerlendirilmiştir.

Elbette ki 5 kişilik bir ekibin yürüyüşüyle, takviyeli bir alayın yürüyüşü bir tutulamaz. Ancak yürüyüş güzergâhının başlangıç noktası hakkında **İzzeddin Çalışlar**'ın ifadesi ile ortaya çıkan çelişki de göz ardı edilmemelidir.

Yapılan değerlendirmeler çerçevesinde varılan sonuç; bu yönde daha önce yapılmış ve her zaman saygı duyduğum çalışmalarda ortaya atılan tezleri çürütmek hevesi olarak asla algılanmamalıdır. Bu yönde yapılacak bir algılama, en azından araştırmacılık ruhuna uygun düşmeyecek ve eğer ortada bir yanlış var ise o yanlışa bir yanlış daha ilave etmekten başka bir işe yaramayacaktır.

Bilinmelidir ki bu çalışma ile güdülen amaç; sadece 57. Alay'ın muharebe alanına intikal etmek için kullandığı güzergâhın yeniden gözden geçirilmesini, gerek Mustafa Kemal'in gerekse beraberindekilerin hangi şartlar altında yürüdükleri gerçeğinin net olarak belirlenmesini ve Çanakkale Muharebeleri Tarihi ile ilgili gerçeklere biraz daha yakınlaşmayı ummaktan öte bir şey değildir."[44]

Çanakkale Savaşı uzmanı **İsmet Görgülü**, "*On Yıllık Harbin Kadrosu*" adlı eserinde, Atatürk'ün 25 Nisan 1915 savaşlarındaki başarısını şöyle anlatmıştır:

"...Saat 09.30'da Ordu yedeği olan 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, inisiyatifini kullanarak Kocaçimen bölgesine getirdiği 57. Alay ile, düşmanın kuzey yanından taarruz etti. Düşman ilerlemesi durduruldu. Yarbay Mustafa Kemal,

44 Gürsel Akıngüç, "*57. Alay'ın Yürüyüş Güzergâhı Doğru mu?*", http://www.gallipoli-1915.org/gursel.yol, Eceabat, 8 Ocak 2007-10 Temmuz 2007.

üşmana taarruz etmek için Ordu Komutanından gerekli izni lmayı bekleseydi, düşman muharebenin ilk saatlerinde, bölgein en hâkim tepeleri olan Conkbayırı ve Kocaçimen'i ele geçiecek ve Boğaz yolunu açmış olacak, Seddülbahir'i de savunan ürk kuvvetlerini de kuzeyden kuşatmış olacaktı. Aynı zamanda üşmanın çıkarma yaptığı Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerine, uharebenin ilk gününde müdahale edebilecek mesafede Türk irliği bulunmadığından (M. Kemal'in tümeni hariç) Mustafa emal'in bu tarihi müdahalesi olmasaydı Çanakkale Muhareberi, 25 Nisan günü kaybedilebilirdi."[45]

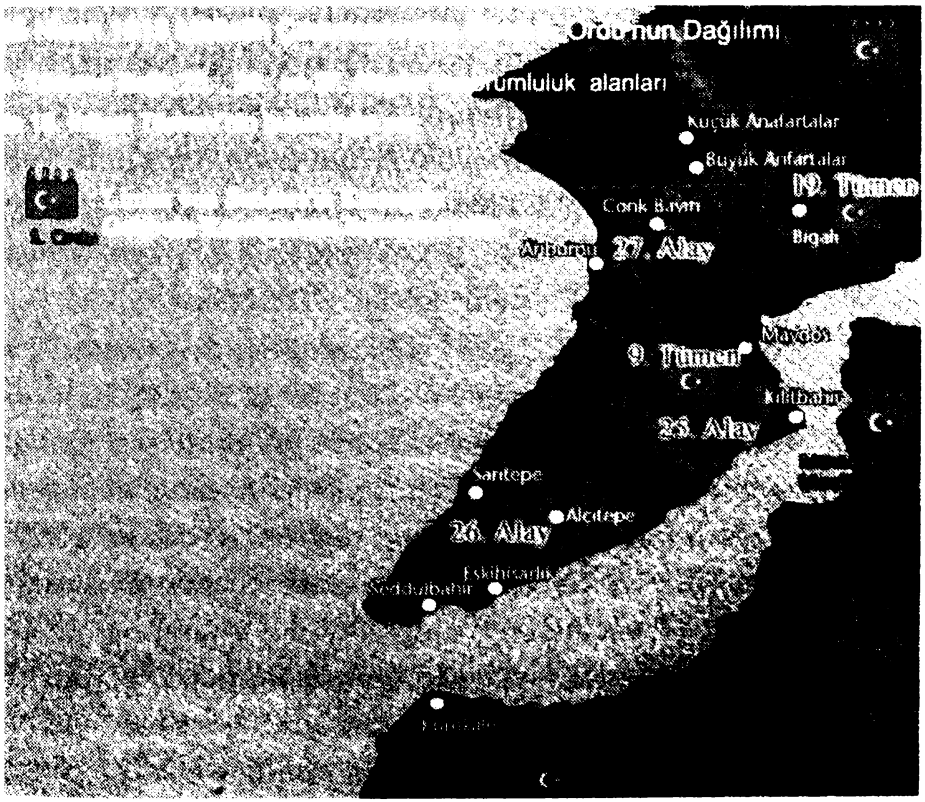

Atatürk, 25 Nisan 1915'teki Arıburnu taarruzunda gösterliği başarıdan dolayı "**Arıburnu Kuvvetler Komutanlığı**"na getirilmiş ve 25 Nisan 1915'ten 16 Mayıs 1915'e kadar **bölgedeki**

5 Görgülü, **age.**, s. 83, 84.

tüm kuvvetleri tek başına komuta etmiştir. "*Atatürk, 5-10 kişiyi bile idare edemezdi...*" dediği iddia edilen "tarih profesörüne" ithaf olunur!

25-26 Nisan 1915'te düşman **Arıburnu** ve **Conkbayırı**'ndan yeni çıkarmalar yapmış ve her seferinde karşısında **Atatürk'ün komutasındaki Mehmetçiği** bulmuştur. Örneğin, 26 Nisan tarihinde Conkbayırı'na yapılan taarruzu Atatürk, daha sonra **Kemalyeri** diye adlandırılacak yerden yönetmiş, Kanlısırt-Kırmızısırt hattında düşmana ağır kayıplar verdirerek, düşmanı kıyıya çekilmeye zorlamıştır.[46] Atatürk anılarında, ***"Diyebilirim ki benim için en kritik durum 26 Nisan günü idi."*** demiştir. Şüphesiz bunun bir anlamı vardır. Tümen cephesinin asıl yükünü çeken 57. ve 27. Alaylar, kendilerinden sayıca ve silahça çok üstün durumdaki düşmanla savaşmaktan yorgun, aç ve uykusuz düşmüşlerdi. Birkaç gece üst üste hücum üstüne hücum etmişlerdi. Atatürk, "En kritik dönem 26 Nisan'dı." derken birliklerinin çok hırpalanmış ve güçsüz duruma düşmüş olduklarını ifade etmek istemiştir. Müttefik güçlerin 26 Nisan sabahı yaptıkları saldırıda 57. Alay'ın geri kalan askerleri de ya "şehit" ya da "sağır" olmuşlardı. 19. Tümen Komutanı Atatürk, 26 Nisan akşamı verdiği emirde, ***"Bütün birliklerin bulundukları kıtaları tahkim etmelerini, muharebe hazırlıklarını tamamlamalarını, Kocadere köyünden tümen cephane dağıtım yerinden gerekli ikmalin erkenden yapılmasını, erlerin sıcak ve kuvvetli yemekle doyurulmasını..."*** istemiştir. [47]

Bu başarılarından dolayı **3. Kolordu Komutanı Esat Paşa**, 27 Nisan 1915'te, Atatürk'e, bir kutlama telgrafı çekmiştir: ***"Başarınızı kutlarım. Raporlarınızı Başkomutanlık Vekaleti Yüksek Makamına arz ediyorum... Emrinize verilen 33. Alay'la birlikte düşmanı denize dökünüz. Donanmamız bizi ateşle destekleyecektir. Tanrı'nın yardımı bizimledir."***[48] Esat Paşa, 30 Nisan

46 Kocatürk, **age.**, s. 40.
47 Mütercimler, **Fikrimizin Rehberi**, s. 286, 287.
48 Kocatürk, **age.**, s. 40.

1915'te bir kere daha Atatürk'e kutlama telgrafı çekmiştir: "*Geceli gündüzlü devam eden harbi, başarı ile yöneterek her an bir başka surette belirmekte olan fedakâr hizmetlerinizin devamını bekler, sizi yürekten kutlarım.*"[49]

Atatürk, Çanakkale'deki başarılarından dolayı 30 Nisan 1915'te **Gümüş İmtiyaz Madalyası** almış, bunu **Altın ve Gümüş Liyakat Madalyaları** izlemiştir.[50] (Atatürk'ü günahı kadar sevemeyen Enver Paşa, bu madalyaları herhalde Atatürk'ün mavi gözleri için vermemiştir.)

1 Mayıs 1915'te, **Atatürk'ün komutasındaki 19. Tümen,** Arıburnu cephesinde düşmana taarruz etmiş, istenen sonuç alınamayınca, Atatürk, 2 Mayıs'ta taarruzu durdurmuştur.[51] Atatürk, muharebe sonunda yayınladığı emirde: "***Bizimle beraber burada muharebe eden bütün askerler kesinlikle bilmelidirler ki bize verilen namus görevini tam olarak yerine getirmek için bir adım geri gitmek yoktur. Düşmanı denize dökmedikçe yorgunluk belirtisi göstermeyeceklerine şüphem yoktur.***" demiştir.

9-10 Mayıs 1915'te Arıburnu cephesinin sağ yanından taarruza geçen düşman, **Atatürk'ün 19. Tümenine bağlı birliklerce** durdurulmuş ve geri püskürtülmüştür. [52]

10 Mayıs 1915'te, **Atatürk'ün Arıburnu muharebelerini yönettiği tepeye,** 3. Kolordu Komutanlığı'nın günlük emriyle **"Kemalyeri"** adı verilmiştir.[53]

11 Mayıs 1915'te **Başkomutan Vekili Enver Paşa,** öğleden sonra 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'yla birlikte Kemalyeri' ndeki **Arıburnu karargâhına** gelerek cephe hakkında **Atatürk'le görüşmüştür.**[54]

14 Mayıs 1915'te **Bombasırtı**'nı ele geçirmek isteyen İngilizler, gece saat 01.30'da çok şiddetli bir şekilde, Bombasırtı-

49 age., s. 42.
50 age., s. 42.
51 age., s. 42.
52 age., s. 44, 45.
53 age., s. 45.
54 age., s. 45.

Cesarettepesi kuzeyindeki Türk mevzilerine saldırmışlardır. Kanlı süngü çatışmalarından galip çıkan Mehmetçik siperlerini korumayı başarmıştır. Atatürk, Çanakkale Savaşlarına ait anılarını anlatırken Bombasırtı'na ayrı bir önem vermiş, Mehmetçiğin oradaki kahramanlığını ve inancını şöyle ifade etmiştir: "*Biz kişisel kahramanlıklarla uğraşmıyoruz. Yalnız size, Bombasırtı olayını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasındaki mesafe sekiz, on metre, yani ölüm muhakkak... Birinci siperdekilerin hiçbirisi kurtulamamacasına düşüyor, ikinci siperdekiler onların yerine geliyor, fakat ne kadar imrenilecek bir soğuk kanlılık ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini de biliyor ve en ufak bir çekinme bile göstermiyor. Sarsılmak yok... Okuma bilenler Kuran'ı Kerim okuyor ve Cennet'e gitmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şahadet çekerek yürüyorlar. İşte bu Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren hayret ve tebrike değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale muharebesini kazandıran bu yüksek ruhtur.*"

16 Mayıs 1915'te, Edirne Valisi Hacı Adil Bey, Gelibolu Mutasarrıfı Rıfat, Maydos Kaymakamı Rahmi, Keşan Kaymakamı ve Gelibolu Jandarma Komutanı'nın oluşturduğu bir heyet, 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'yla beraber Kemalyeri'nde **Atatürk'ü ziyaret ederek** cephede gösterdiği fedakârlık ve kahramanlık nedeniyle kendisini tebrik etmişlerdir.[55]

17 Mayıs 1915'te Atatürk, Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığı'ndan ayrılarak 19. Tümen Komutanlığı'ndaki görevine dönmüştür. Ayrıca 19. Tümen, Kuzey Grubu Komutanlığı'na bağlanmıştır. Atatürk, Arıburnu Komutanlığı'ndan ayrılırken emrindeki birliklere yazdığı veda yazısında: "*23 gün sevk ve idare etmek mutluluğu kazandığım siz demir kitlenin, Tanrı'ya sığınarak yaptığı hücum iledir ki düşmanın 20.000'i aşan kuvveti Arıburnu'nda yok edildi. 23 günlük ateşli ve kanlı ortak ça-*

55 age., s. 47.

balarımız anısının samimi ve temiz duyguyla korunacağından eminim." demiştir.[56] 25 Nisan'dan 17 Mayıs'a kadar geçen sürede Arıburnu'ndaki bütün kuvvetleri 19. Tümen Komutanı Yarbay Atatürk komuta etmiştir. Şimdi ise komutanlık **Esat Paşa**'ya devredilmiştir. Atatürk, karargâhını Kemalyeri'nden Conkbayırı yakınlarındaki bir noktaya kaydırmıştır.

17 Mayıs 1915'te Atatürk'e, **Arıburnu muharebelerindeki başarısından dolayı** padişah adına "**Muharebe Altın Liyakat Madalyası**" verilmiştir.[57]

19 Mayıs 1915 taarruzunda Türk ordusu **çok büyük bir bozgun** yaşamıştır. **Enver Paşa'nın** 11 Mayıs 1915'te yaptığı gizli görüşmede verdiği bir direktifle, Alman Liman von Sanders önderliğinde Türk savaş tarihindeki en ağır yenilgilerden biri olacak "***19 Mayıs taarruzu***" planlanmıştır. Türk tarafı, birkaç saat içinde, **3000'i şehit** olmak üzere **9000 kayıp** vermiştir.[58]

23 Mayıs 1915'te, gösterdiği başarılardan dolayı Atatürk'e, Alman İmparatoru tarafından "**Demir Haç**" nişanı verilmiştir.[59]

30 Mayıs 1915'te, Çanakkale Ağıldere'de İngilizlerle şiddetli çarpışmalar yaşanmış, **Atatürk'ün komuta ettiği ordular** Ağıldere muharebesini kazanmıştır.[60]

1 Haziran 1915'te Atatürk **albaylığa yükselmiştir.** Bu nedenle **Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa**, Atatürk'e tebrik telgrafı çekmiştir: "***Yeni rütbenizi tebrik ederim. Bu terfi, görmekte olduğunuzu büyük ve fedakârane hizmetlerinize karşılık bir mükâfat değil, ancak memlekete daha mühim ve ordumuza daha kıymetli hizmetler görebilecek mevkilere erişmek için geçilmesi gereken bir basamaktır.***"[61]

4-5 Haziran 1915'te İngilizlerin gece Arıburnu cephesindeki siperlere saldırmaları üzerine başlayan mücadeleyi, sabaha kar-

56 **age.**, s. 47, 48.
57 **age.**, s. 47.
58 Mütercimler, **age.**, s. 293, 294.
59 Kocatürk, **age.**, s. 48, 49.
60 **age.**, s. 49.
61 **age.**, s. 50.

şı **Düztepe'deki karargâhından Tümen cephesine gelen Atatürk** yönetmiştir. 19.Tümen birlikleri, işgal edilen siperleri düşmandan geri almıştır.[62]

7 Haziran 1915'te **Atatürk,** Kemalyeri'ne giderek 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'yla görüşmüş ve tümeni için yeterli miktarda **el bombası** istemiştir.[63]

29 Haziran 1915'te, **Başkomutan Vekili Enver Paşa, Şehzade Ömer Faruk Efendi ve İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın,** Gelibolu'da 5. Ordu Karargâhı'nı ve Kemalyeri'ni ziyaret etmişler, daha sonra da Düztepe'de 19. Tümen Karargâhı'nda **Atatürk'ü ziyaret etmişlerdir.**[64]

15 Temmuz 1915'te Atatürk'e başarılarından dolayı, **"Takfon" (nikel, bakır, çinko alaşımı) Harp Madalyası** verilmiştir.[65]

16 Temmuz 1915'te **gazeteci, yazar ve şairlerden oluşan bir heyet** Gelibolu'ya gelerek 5. Ordu ve 3. Kolordu karargâhlarını gezmiştir. Heyet, Cesarettepesi'ne giden yolun düşman kontrolünde olmasından dolayı Atatürk'ü **ziyaret edememiş, fakat telefonla konuşarak başarılar dilemiştir.**[66]

6 Ağustos 1915'te Yeni Zelandalıların Sazlıdere ile Ağıldere arasından Conkbayırı'na doğru ilerlemeye başladıkları anlaşılmıştır. Bu bölgeden gelen silah sesleri üzerine **19. Tümen Komutanı Atatürk,** emrindeki 18., 27., 57. ve 72. Alay komutanlıklarına gece saat 01.10 itibariyle şu uyarı emrini yayınlamıştır: "***Genel durum pek önemlidir. Komutanlar ve subaylardan her zamankinden çok olağanüstü uyanık fedakârca çalışma isterim.***" Atatürk, **Enver Paşa, Liman Paşa** ve **Esat Paşa** ile görüş ayrılığı içindedir. Atatürk'ün **Esat Paşa** ile olan görüş ayrılığının nedenlerini, Hamilton'un, Suvla limanına yaptığı çıkarmanın hemen öncesinde Atatürk ile Esat Paşa arasındaki konuş-

62 **age.**, s. 50.
63 **age.**, s. 51.
64 **age.**, s. 52.
65 **age.**, s. 53.
66 **age.**, s. 53, 54.

malardan anlamak mümkündür. Atatürk bunu "*Anafartalar Hatıraları*"nda anlatmıştır.

Atatürk, düşman kuvvetlerinin Arıburnu'nun kuzeyinden çıkacaklarını üst makamlara üç kez söylemiştir: Kendi komuta yerine ziyarete geldiğinde 1 Haziran'da Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Kazım'a söylemiş; 3 Haziran'da Kuzey Grubu Komutanlığı'na yazmış; 9 Haziran'da da telefonla Grubun Kurmay Başkanı'nı (Kazım Bey'i) arayarak konuyu komutanına (Liman Paşa'ya) anlatmasını istemiştir. Ancak Atatürk'ün bu istekleri, bu bölgeye bir tabur verilmesiyle sonuçlanmıştır. Oysa ki Atatürk işi çok daha geniş çapta düşünmektedir: Arıburnu cephesinin bir komuta altında, bunun kuzeyinin (Arıburnu ve Anafartalar arası) başka bir komuta altında, Kabatepe bölgesinin de başka bir komuta altında bulundurulmasını istemiştir. Bunu 1 Haziran'da Ordu Kurmay Başkanı'na anlattıktan sona, sorun, 9-12 Haziran arasında yazışmalara konu olmuş ve sonunda Kuzey Grubu Komutanı ile Kurmay Başkanı, Yarbay Fahrettin, **Atatürk'ün Düztepe'deki komuta yerine** gelerek arazi üzerinde tartışmışlar ve kendilerine göre Atatürk'ü içine düştüğü saplantıdan çıkarmak istemişlerdir! Atatürk'ün yazışmalarında ısrarla önemini vurguladığı Sazlıdere'nin yatağı tam ayaklarının dibinden başlamaktadır. Hemen sağ taraflarında ise Sarıbayır silsilesinin üç önemli tepesi yükselmektedir. Bir süre Düztepe'den altlarındaki manzarayı seyreden Kolordu Kurmay Başkanı düşüncelerini şöyle açıklamıştır: "*Bu arazide ancak çeteler yürüyebilir.*" Esat Paşa, Atatürk'e dönerek, "*Düşman nereden gelecek?*" diye sormuştur. Atatürk, eliyle Arıburnu bölgesini göstererek "*Buradan!*" yanıtını vermiştir ve eliyle Arıburnu'ndan başlayarak Kocaçimen tepeye kadar olan alanı göstererek, "*Düşman buradan hareket edecek.*" demiştir. Kolordu komutanı gülerek omzunu okşayıp "*Merak etme beyefendi, gelemez!*" diyerek karşılık vermiştir. Artık konuyu daha fazla uzatmanın bir işe yaramayacağını anlayan Atatürk, "*İnşallah sizin dediğiniz gibi olur.*" demekle yetinmiştir.

Atatürk, Hamilton'un hareket planını doğru tahmin etmiştir. Çanakkale Savaşlarında onun sezgi gücü birkaç kez ortaya çıkmıştır ama buradaki durum farklıdır. Çünkü, sezginin dışında askeri bilgi ve yorum gücü devreye girmiştir. Fakat, sezgileriyle yoğrulmuş askeri bilgilerinden çıkan sonuçların uygulanması için daha yüksek bir rütbe gerekiyordu; ama rütbesi buna yeterli değildi.

Anzaklar, Suvla'ya bir çıkarma yapıp Sazlıdere yatağından Sarıbayır tepelerine tırmandığında defterine şunları yazmıştır: "*6 Ağustos'tan itibaren düşman taarruzları, iki ay önce sorumluluk sahiplerine boşu boşuna açıklamaya çalıştığım şekilde gelişmeye başladığı zaman onların neler hissettiğini bilmeyi çok isterdim. Olaylar, onların kendilerini bekleyen şeylere karşı zihnen hazırlıksız olmak suretiyle, milleti çok büyük tehlikelerle karşı karşıya bıraktığını göstermişti.*"

Atatürk'ün uyarıları **Esat Paşa** tarafından dikkate alınmamış bunun sonucunda hem Sazlıdere'den kuzeydoğuya uzanan engebeli arazi savunmasız kalmıştı, hem de Kemikli Burnu'na doğru uzayan ova, eksik kadrolu üç taburun savunmasına bırakılmıştı. **Esat Paşa**, Atatürk'ün, Sazlıdere'nin önemi nedeniyle ayrı bir kuvvet tarafından korunması konusundaki ısrarlarına verdiği yanıtta, Arıburnu cephesinin kuzeyinden Tuzla'ya kadar uzanan bölgeyi, yeni oluşturacağı bağımsız bir müfrezenin sorumluluğuna vereceğini bildirmiştir. Ancak bu taburları Alman Binbaşı Willmer komuta edecekti. Atatürk, buna da itiraz etmiştir. Ona göre, Sazlıdere'nin önemi dikkate alınarak buraya kuvvetli birlikler ayrılmalıdır.

Atatürk'ün, Tümgeneral Esat Paşa ile yaptığı tartışmada söyledikleri bir bir gerçekleşmiştir: Atatürk, Anzakların geleceği yönü bilmiş, bu hattı tutamayan Türk ordusu onun öngördüğü gibi gerileyip Şahinsırt'a kadar çekilmiş ve Anzak kuvvetleri Türk hatlarının gerilerine sarkmıştır.[67]

67 Mütercimler, **age.**, s. 299-301.

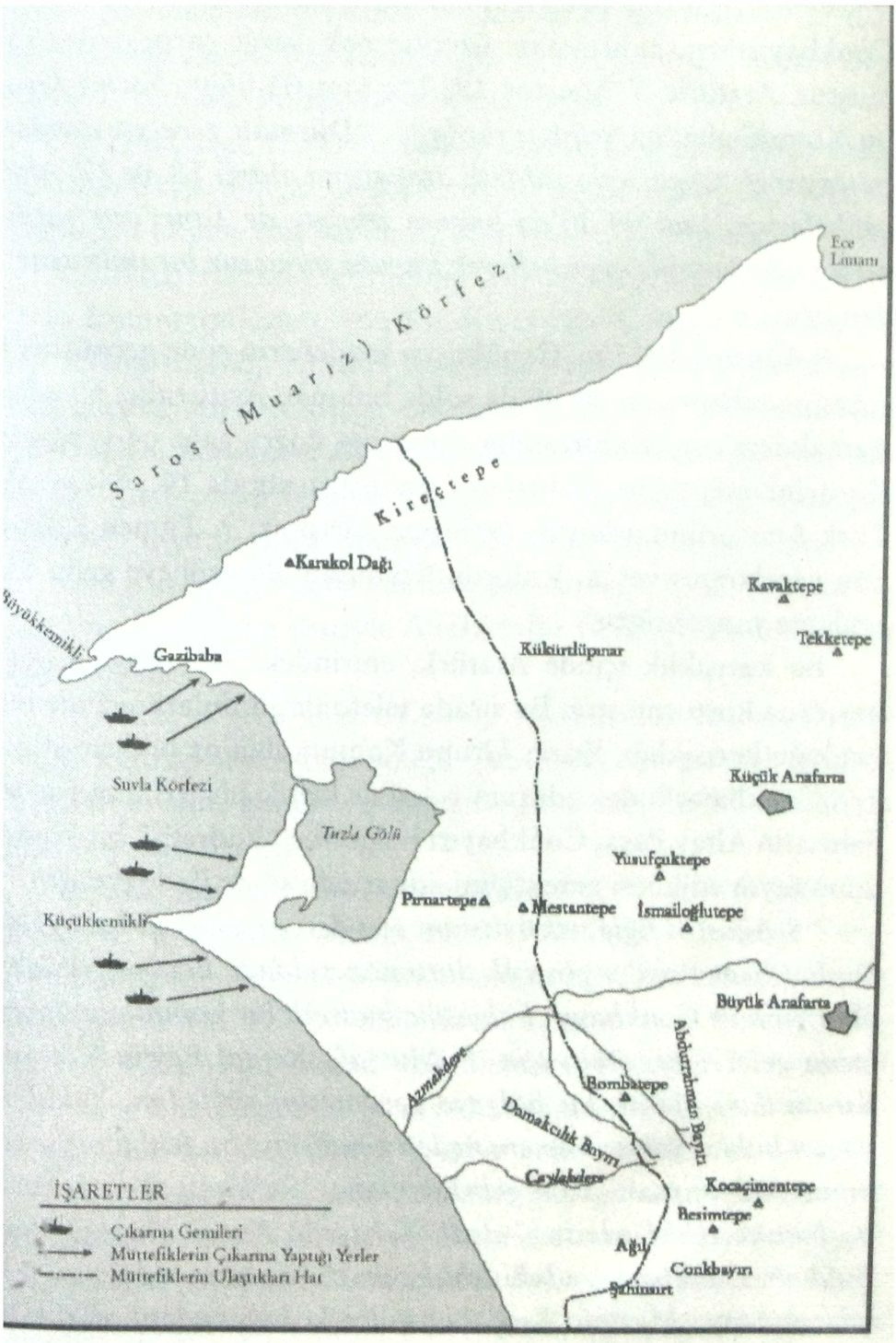

Müttefiklerin 6 Ağustos 1915'te çıkarma yaptıkları Anafartalar bölgesi

6-7-8 Ağustos 1915'te İngilizlerin **Arıburnu** cephesine ve **Conkbayırı**'na saldırmaları üzerine çok kanlı çarpışmalar olmuştur. **Atatürk,** 7 Ağustos 1915'te saat 05.05'te, Kuzey Grubu Komutanlığı'na yazdığı raporda, "***Düşman gece yarısından başlayarak topçusuyla şiddetli ateş altına aldığı 18. ve 27. Alay cephelerine, saat 04.30'da hücum etmişse de Tanrı'nın yardımıyla ağır kayıplar verdirilerek hücum sonuçsuz bırakılmıştır.***" demiştir.[68]

8 Ağustos 1915'te, Conkbayırı İngilizlerin eline geçmiştir. 8 Ağustos sabahı saat 04.00'da solda bulunan Avustralya piyadesi Azmakdere'den Abdurrahmanbayırı'na doğru sağa çark ederek Kocaçimentepesi'ne saldırmıştır. Saldırı sırasında 14., 64. ve 25. Türk Alaylarının askerleri birbirine karışmış, 9. Tümen Komutanı yaralanmış ve 16. Kolordu Komutanı da cepheye gelip düzenleme yapmamıştır.

Bu karışıklık içinde **Atatürk,** emrindeki **10. Alay'ı** Conkbayırı'na koşturmuştur. Bu sırada telefonla, orduların içinde bulunduğu karışıklığı, Kuzey Grubu Komutanlığı'na bildirmiştir.

Conkbayırı'ndaki durum o kadar kritik bir hal almıştır ki, **Fahrettin Altay Paşa,** Conkbayırı bölgesine "kudretli" bir komutanın tayin edilmesi gerektiğini anılarında şöyle ifade etmiştir:

"*8 Ağustos öğle vakti durum son derece tehlikeli hale geldi. Derhal Esat Paşa'yı görerek durumun şiddetle kötüye gitmekte olduğunu ve Conkbayırı bölgesine kudretli bir komutanın tayini lazım geleceğini, onun için de* ***Mustafa Kemal Bey****'in Kolordu Kumandanı olarak bu bölgeye verilmesini söyledim. Teklifimi uygun buldu, yalnız bilmem neden kendisinin bu teklifi ordu komutanına yapması lazım gelirken bana, 'Siz bunu ordu kurmay başkanına teklif ediniz...' dedi. Telefonla Kazım (İnanç) Bey'i buldum. Conkbayırı'ndaki tehlikenin büyümekte olduğunu izah ederek oraya Mustafa Kemal'in kolordu kumandanı olarak tayinini teklif ettim. Bu teklifi Esat Paşa'nın yanından yaptığımı da bildirdim. (...) Conkabayırı'ndaki tehlike gittikçe büyüyor ve*

68 Kocatürk, **age.,** s. 55.

önüne geçilmez bir hal almaya başlıyordu. Saat 20.00'da tekrar telefonla Kazım Bey'i aramıştım ki, hat kesilmiş, Kazım Bey, Mustafa Kemal'le konuşurken araya girdim..."[69]

Atatürk, saat 19.00'da **Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa**'ya, Conkbayırı bölgesindeki kritik durumu anlatarak 5. **Ordu Komutanı Liman von Sanders**'i ikaz etmesini istemiştir.

Conkbayırı'ndaki durumun iyice kötüleşmesi üzerine, 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders adına **Kurmay Başkanı Albay Kazım (İnanç)**, Atatürk'ü telefon başına çağırarak **durumu nasıl gördüğünü** sormuştur. Atatürk, bu soruya: ***"Bütün mevcut kuvvetlerin, komutam altına verilmesinden başka çare kalmamıştır!"*** diye cevap verince, şaşıran Kurmay Başkanı, *"Çok gelmez mi?"* diye sorunca Atatürk, *"Az gelir!"* cevabını vermiştir.

İşte o kritik aşamada Atatürk **gece saat 21.45'te** Mareşal Liman von Sanders'in emriyle **Anafartalar Grubu Komutanlığı**'na getirilmiştir.

Atatürk, o gece saat 01.30'da Anafartalar Grubu Komutanlığı karargâhı'nın bulunduğu **Çamlıtekke'ye giderek grubun komutasını eline almış** ve **9 Ağustos günü sabahın ilk ışıklarıyla taarruz emri** vermiştir.[70]

Burada üzerinde durulması gereken çok önemli bir nokta vardır: 8 Ağustos sabahı saat 09.00'da Anafartalar Grup Komutanlığı'na Saros Grubu Komutanı olan **Beylerbeyli Ahmet Fevzi** getirilmişti. Peki ne oldu da on üç saat sonra komutan değişti? 8 Ağustos'ta, **Liman von Sanders**, Kolordu Kumandanı Fevzi'den, 12. Tümen'in hemen Mestantepe'ye hücum etmesini istemiştir. Bu isteği Fevzi, *"Asker cebri yürüyüşten ve uykusuzluktan halsiz düşmüştür. Bu halde güpegündüz yapılacak bir taarruzdan başarı beklenemez. Yarın dinlenmiş askerlerle ve şafakla birlikte yapılacak bir hücumun başarı şansı çok daha fazladır."* diyerek geri çevirmiştir. Albay Fevzi, daha sonra Liman von Sanders'in bu yöndeki sözlü ve yazılı emirlerini de uygulamayınca Liman Paşa, onu görevden alarak yerine **Atatürk**'ü getirmiş-

69 Mütercimler, **age.**, s. 302, 33.
70 Kocatürk, **age.**, s. 56.

tir. **Liman von Sanders** anılarında bu görev değişikliğinin nedenini şöyle açıklamıştır:"*Albay Fevzi'ye taarruzun akşam güneş battıktan sonra yapılmasını emrettim... Kolordu Komutanı'na gecikme sebebini sordum. Aldığım cevapta çok yorgun olan birliklerin halen bir taarruz yapacak durumda bulunmadığını bildiriyordu. Bu nedenle daha o akşam Anafarta civarında toplanan bütün birliklerin komutasını Arıburnu cephesinin kuzey kanadında bulunan 19. Tümen Komutanı Albay Mustafa Bey'e verdim.*"[71]

8 Ağustos 1915'te **Anafartalar Grup Komutanlığı**'na getirilen Atatürk'ün bu görevi, Çanakkale'den ayrılacağı 10 Aralık 1915'e kadar devem etmiştir. **Anafartalar Grup Komutanı olarak emrinde 3 kolordu (2.,16. ve 15. kolordular) vardır.** Bu, **Ordu Komutanlığı** niteliğinde bir komutanlıktır. **Turgut Özakman**'ın da belirttiği gibi, "***Çanakkale Savaşı boyunca, Liman Paşa dışında hiçbir komutan, bu kadar uzun zaman, bu kadar çok birliği ve bu kadar geniş bir alanı komuta etmemiştir.***"[72] "***Mustafa Kemal, 5-10 kişiyi bile idare edemezdi!***" dediği iddia edilen "tarih profesörü" bu gerçeklerden habersiz midir dersiniz? Evet! Atatürk, 5-10 kişiyi değil binlerce kişilik koca **3. Kolordu'yu** idare etmiştir.

9 Ağustos 1915'te Atatürk'ün komutasındaki kuvvetler **Anafartalar bölgesinde düşmana saldırmıştır.** 9 Ağustos günü hem **Conkbayırı Muharebeleri** devam etmiş hem de **Birinci Anafartalar Muharebesi** yapılmıştır.

Atatürk, 7. ve 12. Tümenlerin sabaha karşı başlayan taarruzunu, **Anafartalar bölgesindeki bir tepeden başından sonuna kadar yönetmiştir.** Düşman bozguna uğrayarak kaçmıştır. Taarruz sonrasında **Atatürk** akşamüzeri **Anafartalar'dan ayrılıp Conkbayırı'na hareket etmiştir.** Yol üzerinde Çamlıtekke'de, Liman von Sanders ile görüşerek akşam, **Conkbayırı ile Suyatağı arasındaki 8. Tümen Karargâhı'na gelmiştir.** Burada son duru-

71 Mütercimler, **age.**, s. 304, 305.
72 Özakman, **age.**, s. 112.

mu inceleyerek, 10 Ağustos şafağında yapılacak taarruzun son hazırlıklarını tamamlamıştır.[73]

Atatürk, 9 Ağustos muharebelerini şöyle yorumlamıştır: "*Elde edilen esirlerin ifadesinden, yalnız Suvla limanına çıkarılmış, 10. ve 11. Tümenlerden oluşan bir kolordu olduğu ve 7. Tümen ile Kocaçimen mıntıkasındaki diğer tümenlerimizin karşısındaki kuvvetin başlıca Avustralya ve Yeni Zelanda kıtaları bulunduğu anlaşıldı. Düşmanın fevkalade sayı üstünlüğü ve muharebe araçlarının bizimkilerle kıyaslanamayacak derecede çokluğu ve mükemmelliği karşısında bugün kazandığım başarı, amacımı tamamen gerçekleştirmişti. Hakikaten düşmanın bir kolordusunu zayıf bir tümenimle, Kireçtepe-Azmak arasında yenmiş ve Tuzla gölüne kadar takip edip orada durdurmuştum. 7. Tümen de Damakçılı istikametindeki düşmanın ilerlemiş bazı kısımlarını geriye attıktan başka, Conkbayırı ve Kocaçimen sırtlarına yönelen düşman kuvvetlerini üzerine çekerek orada durdurmuş bulunuyordu. Bu şekilde düşmanın asıl hedefi olduğuna şüphe kalmayan Conkbayırı ve Kocaçimen silsilesine sahip olması ertelenmiş oldu. Conkbayırı elinde bulunan düşman bugün orada faaliyetine devam edebilseydi şüphesiz bizim için vaziyetin düzeltilmesi zor bir şekil alırdı. Fakat bugünkü başarıyla, Conkbayırı düşman elinde kaldıkça bu tehlike bertaraf edilmiş sayılamazdı. Dolayısıyla 12. ve 7. Tümenlerle başladığım taarruzu durdurmaya ve Conkabayırı tarafında ciddi tedbir almaya karar verdim.*"[74]

10 Ağustos 1915'te, **Atatürk,** İngilizlerin 8 Ağustos'ta ele geçirdiği **Conkbayırı**'na taarruz etmiştir. Atatürk, "*Taarruzun Conkbayırı'ndan yapılmasını gerekli buluyordum. Bu taarruza çok fazla önem verdiğim için ve benden önce çeşitli kumandanların burada yaptıkları taaruzlarla sonuç alamadıklarını bildiğim için iş bu yeni taarruzu bizzat başında bulunarak kendim idare etmeye karar verdim.*" demiştir. Bu karar doğrultusunda,

73 Kocatürk, **age.**, s. 57.
74 Mütercimler, **age.**, s. 310.

Atatürk ve tüm kurmayları, Çamlıtekke'den Conkbayırı'na doğru atlı olarak hareket etmiştir. Büyük Anafarta kasabasının doğu hizasında tam tepelerinde bir İngiliz uçağı belirmiştir. Yanında bulunanlar hedef oluşturmamak için hemen ağaçların arasına dağılmalarına karşın Atatürk ve yanında bulunan bir asteğmen, hiçbir şey olmamış gibi yola devam etmiştir. Uçağın takibinde Kurtgeçidi'ne yaklaştıkları zaman Conkbayırı tepesinden ve onun daha kuzeyindeki boyun civarından Anzakların piyade ateşi altında 8. Tümen karargâhına ulaşmışlardır. Buraya ulaştığında Atatürk'ün yanında bir tek Süvari Asteğmen Zeki (Doğan) vardır. Kurmaylarından ve yaverlerinden hiçbiri daha gelmemiştir. Yolların olmayışı, arazinin engebeli oluşu, İngilizlerin topçu ateşi ve uçak takibi nedeniyle ancak bir kısmı gece yarısına doğru bir kısmı da ertesi gün karargâha gelebilmişlerdir.

Atatürk, sabah **saat 04.30'da** baskın şeklinde bir taarruza karar vermiştir. Taarruzda kullanacağı kuvvet, 8. Tümen'e bağlı 23., 24. ve 47. Alaylardır. **Atatürk**, anılarında Conkbayırı taarruzunun başlamasını şöyle anlatmıştır:

"Gün doğmak üzereydi. Çadırımın önüne çıktım. Hücum edecek askeri görüyordum. Oradan hücumun yapılmasını bekleyecektim. Gecenin karanlık perdesi tamamen kalkmıştı. Artık hücum anıydı. Saatime baktım. Dört buçuğa geliyordu. Birkaç dakika sonra ortalık tamamen ağaracak ve düşman askerlerimizi görebilecekti. Düşmanın piyade, mitralyöz ateşi başlarsa ve kara ve deniz toplarının mermileri bu sıkı düzende duran askerlerimiz üzerinde bir defa patlarsa hücumun imkânsızlığından şüphe etmiyordum. Hemen ileri koştum. Tümen kumandanına rastladım. O da ve her ikimizin refakatimizde bulunanlar beraber olduğu halde hücum safının önüne geçtik. Gayet kısa ve seri bir teftiş yaptım. Önünden geçerek yüksek sesle askerlere selam verdim ve dedim ki: 'Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Evvela ben ileri gideyim. Siz, ben kırbacımla işaret verdiğim zaman hep birden atılırsınız.' Kumandan ve subaylara da işaretimle

askerlerin dikkatini çekmelerini emrettim. Ondan sonra hücum safının önünde bir yere kadar gidildi ve oradan kırbacımı havaya kaldırarak hücum işaretini verdim. Bütün askerler, subaylar, artık her şeyi unutmuşlar, bakışlarını, kalplerini, verilecek işarete yöneltmiş bulunuyorlardı. Süngüleri ve bir ayakları ileri uzatılmış askerlerimiz ve onların önünde tabancaları, kılıçları ellerinde subaylarımız kırbacımın aşağı inmesiyle demirden bir kitle halinde aslanca bir saldırıyla ileri atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde gökyüzüne yükselen bir sesten başka bir şey işitilmiyordu. Allah, Allah, Allah... Düşman silah kullanmaya vakit bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca mücadele sonunda ilk hatta bulunan düşman tümüyle imha edildi."

8. Tümen alaylarınca sadece **süngü hücumuyla** gerçekleşen bu taarruzda, **4 saat** süren kanlı muharebeler sonunda Conkbayırı'nın tamamı ele geçirilmiştir. "*10 Ağustos'ta saat 04.30'daki, Türk tarafının yalnızca süngüsünü kullanarak yaptığı kanlı taarruz sonucu Kocaçimentepe-Conkbayırı hattı güven altına alınmış, tüm İngiliz ve Anzak birlikleri taarruz gücünü yitirmiştir.*"[75]

Düşmana çok büyük kayıplar verdirilen bu savaş sırasında **General Boldwin** ve **Kurmay Başkanı**'nın öldüğü çarpışmada **Atatürk de göğsündeki saate isabet eden bir şarapnel parçasıyla yaralanmıştır. Atatürk, Conkbayırı'nı geri aldıktan sonra** öğleden sonra 8. Tümen'e veda ederek Anafartalar Grubu Karargâhı'na dönmüştür.[76]

Resmi kayıtlara göre 5 gün süren Conkbayırı taarruzunda; **Türk tarafı 20 bin, düşman tarafı ise** (Kanlısırt'ta 2 bin, Conkbayırı'nda 12 bin, Anafartalar'da 8 bin 400, 19. Tümen cephesinde 2 bin 600) olmak üzere toplam **25 bin** kayıp vermiştir. Yani **toplam kayıp 45 bin** civarındadır.[77]

10 Ağustos 1915 tarihindeki Conkbayırı taarruzu hakkında, **Fahrettin Altay Paşa**'nın şu yorumu, Cumhuriyet tarihi yalancı-

75 **age.**, s. 317.
76 Kocatürk, **age.**, s. 58.
77 Mütercimler, **age.**, s. 317.

larının yalanlarını gözler önüne serecek niteliktedir: "*Mustafa Kemal, 10 Ağustos'ta yalnız İstanbul'un değil, bütün bir memleketin işgalini önlemişti. Artık ümitleri kalmayan İngilizler, iki ay sonra Gelibolu Yarımadası'nı boşaltıp çekilip gitmeye mecbur kalıyorlardı.*"[78]

15 Ağustos 1915'te, İngilizler, Kireçtepe yükseklerini denizden ve karadan her türlü silahla dövdükten sonra 54. Tümenlerinden dört taburla saat 15.30'da Aslantepe'ye karşı saldırıya geçmişlerdir. Burada Gelibolu Jandarma Taburu ile 127. Alay'dan küçük bir Türk kuvveti vardır. Tümen komutanının da çok geride olması nedeniyle geç haber alındığından Aslantepe'ye zamanında kuvvet gönderilememiştir ve Kanlıtepe düşmüştür. Bu durumda yerinde duramayan **Atatürk,** Turşun köyüne, 5. Tümen komuta yerine gitmiştir. Buradan 5. ve 9. Tümenlerden kuvvet göndererek Kanlıtepe'yi geri aldırtmış ve büyük bir tehlikeyi önlemiştir. Burada 17 taburluk İngiliz gücü etkisiz bırakılmıştır.

Atatürk, bugünkü savaşta birliklerin en ön çizgilerine gitmek istemiştir. İleriye sürdüğü birliklerden bazılarının bir sırtın başındaki yolu, iki düşman torpidosunun yaptığı ateşler yüzünden geçemeyerek orada tıkanıp kaldıklarını görünce, bu ölüm kusan yolu "*Zabit ve Kumandan ile Hasbıhal*" adlı kitabında yazdığı, "*Savaşta yağan mermi yağmuru o yağmurdan ürkmeyenleri, ürkenlerden daha az ıslatır...*" sözüne uyarak, kendisi, sıçrayıp geçmiştir. Arkasından da kurmay başkanıyla emir subayları ve sonra da onları gören askerler geçmiştir.[79]

"*Bu muharebelerde de Mustafa Kemal'in komutanlık niteliğinin öne çıktığını görüyoruz. Daha önce de olduğu gibi önsezi ile 6. Tümen'i Turşun dolayına ileri alacağını söyleyip cephe emirlerini yazdırırken İngiliz taarruzu başlamıştır. Saldırının başlamasıyla yedekleri harekete geçirmesi, olayların gelişeceği noktaları sezinleyerek buralara sürmesiyle rastlantılara egemen olması askeri tarihçilerce iyi bir taktisyen olarak değerlendirilmiştir.*"[80]

78 **age.**, s. 317.
79 Celal Erikan, **Komutan Atatürk**, İstanbul, 2001, s. 140.
80 Mütercimler, **age.**, s. 320.

16 Ağustos'ta İngilizler, Anafartalar cephesindeki Kireçtepe'ye taarruz etmiş, **Atatürk, ateş hattında 5. Tümen Karargâhı'nın bulunduğu 161 rakımlı tepeden savaşı yönetmiştir.**[81]

1 Eylül 1915'te **Atatürk'e**, Gelibolu'daki **üstün başarılarından** dolayı **Gümüş Liyakat Madalyası** verilmiştir.[82]

Atatürk Çanakkale'de 20 Eylül 1915'te rahatsızlanmıştır.[83]

Atatürk, 27 Eylül 1915'te Liman von Sanders'e, **Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan istifa edeceğini** bildirmiştir. İstifa gerekçesi olarak, **Enver Paşa**'nın son gelişinde kendisini ziyaret etmemesini göstermiştir. Ancak istifası kabul edilmemiştir.[84]

31 Ekim'de **Enver Paşa**, 3 Kasım'da **Ayan ve Mebusan Meclisi üyeleri** Çanakkale'de **Atatürk'ü ziyaret etmiştir.**[85]

7 Kasım 1915'te, İngiliz Savaş Kabinesi Çanakkale'yi boşaltma kararı almıştır.[86]

11 Aralık 1915'te Atatürk, İstanbul'a gelirken, onun yerine Anafartalar Grubu Karargâhı'na **Fevzi (Çakmak) Paşa** atanmıştır.[87]

19-20 Aralık 1915'te İngilizler, Çanakkale'deki siperleri boşaltarak çekilmeye başlamışlardır.[88]

* * *

Atatürk, Çanakkale'den ayrılırken arkasında büyük bir kahramanlık sayfası bırakmıştır. **Sadi Borak**'ın ifadesiyle: "Mustafa Kemal, Çanakkale'deki öyküsü ciltler dolduracak zaferler elde etmiştir. Bu başarıları en gerçekçi biçimde komprime eden, **İngiliz Generali Aspinal Oglander** olmuştur. General, İngilizlerin Gelibolu Seferi'nin resmi tarihinde diyor ki:

81 Kocatürk, **age.**, s. 58, 59.
82 **age.**, s. 61.
83 **age.**, s. 62.
84 **age.**, s. 63, 64.
85 **age.**, s. 66.
86 **age.**, s. 66.
87 **age.**, s. 67.
88 **age.**, s. 67.

'Bir Tümen Komutanı'nın üç ayrı yerde tek başına giriştiği hareketlerle bir savaşın, hatta bir ulusun kaderini değiştirecek yücelikte bir zafer kazandığı tarihte pek nadirdir.'

Sanırım ki, **'Mustafa Kemal Mucizesi'** bundan daha iyi dile getirilemez. Bu övgünün bir özelliği de Mustafa Kemal'in yenilgiye uğrattığı bir 'düşmandan' gelmiş olmasıdır. Çünkü bir lidere kendi yurdunda övgüler yağdıranlar olabilir. Ama bu övgüler, özellikle ordularını ağır yenilgiye uğrattığı 'düşman'lardan geliyorsa, bunların objektif, gerçekçi ve içtenlikli olduğundan hiç kuşku duyulmamalıdır.

Yaptığı keşifler sonucunda düşmanda kaçma belirtileri gören Mustafa Kemal, düşmanın elini kolunu sallaya sallaya kaçmasına fırsat vermemek için saldırıya geçilmesini öneriyor, üst makamlar böyle bir çekilişe ihtimal vermiyorlar. Önerisi kabul edilmeyince, zaten aylardır gece gündüz verdiği savaşlarla hasta olan Mustafa Kemal istifa ediyor. Mareşal Liman von Sanders de bu istifayı hava değişimine çeviriyor."[89]

Atatürk'ün Çanakkale kahramanlığını en güzel biçimde ifade edenlerden biri, sonraki dönemde Atatürk'ün en yakın silah arkadaşlarından biri olacak olan **İsmet İnönü**'dür. İnönü anılarında, Çanakkale'deki Atatürk hakkında şunları söylemiştir:

"Çanakkale'ye Müttefiklerin asker çıkarmasının hemen ilk gününden itibaren Atatürk, bir yıldız olarak parlamaya başlamış ve her gün biraz daha dikkati çeker hale gelmiştir. Burada Atatürk, kumandanlık imtihanını tasavvur olunabilecek en büyük güçlükler içinde her gün yeni bir başarıyla yürütür bir yola girmiştir. Çanakkale'de ilk günden itibaren üzerinde toplanmış olan şerefler ve ümitler Atatürk'ü dokunulmaz hale getirmiştir."[90]

89 Borak, **age.**, s. 84.

90 İsmet İnönü, **Hatıralar**, 1. Kitap, Haz. Sebahattin Selek, Ankara, 1985, s. 149.

Çanakkale Kahramanını Cephede Ziyaret Etmeyen Kalmamıştı

Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar muharebelerinin muzaffer kumandanı Atatürk'ün 1915'te Çanakkale'de kazandığı başarıyı neredeyse duymayan kalmamıştı! Osmanlı Harbiye Nazırı'ndan, cephedeki erlere, yerel yöneticilerden milletvekillerine, yerli ve yabancı basın mensuplarından sivil halka kadar herkes, Atatürk'ün "Çanakkale kahramanı" olduğunu öğrenmişti ve herkes, ilk fırsatta Çanakkale kahramanını "kutlamak" için cepheye koşmuştu.

"*Atatürk'ün Çanakkale kahramanı olduğu sonradan resmi tarih tarafından uydurulmuştur.*" diyen, Cumhuriyet tarihi yalancılarının yalanlarını bir kere daha yüzlerine vurmak için, şimdi Anafartalar ve Arıburnu zaferlerini kazanan Çanakkale kahramanı Atatürk'ü, bu kahramanlıkları nedeniyle **1915'te** cephede ziyaret edenleri sıralayacağım.

İşte gün gün, Atatürk'ü Çanakkale'de ziyaret edenler:

- **11 Mayıs 1915**: Enver Paşa, yaverleri ve erkân-ı harbi (Kurmay başkanı - Kurmay subayları) ile Esat Paşa'nın karargâhına gelmiştir. O sırada 19. Tümen Komutanı Atatürk'ün karargâhı Kemalyeri'ndedir. Esat Paşa ile Enver Paşa birlikte Atatürk'ü ziyaret etmek için Kemalyeri'ne gitmişlerdir ve Esat Paşa'nın ifadesiyle, ***"Enver Paşa, Mustafa Kemal Bey'i kucakladı ve bugüne kadar göstermiş olduğu kahramanlıklardan dolayı takdirlerini bildirdi."***
- **16 Mayıs 1915**: Edirne Valisi Hacı Adil Bey ve maiyeti, Kemalyeri'nde Atatürk'ü ziyaret ederek göstermiş olduğu fedakârlık ve kahramanlıklardan dolayı tebrik etmiştir.
- **29 Haziran 1915**: Şehzade Faruk Efendi ile İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit (Yalçın), Kemalyeri'nde Atatürk'ü ziyaret etmişlerdir.
- **10 Temmuz 1915**: Tasvir-i Efkâr gazetesi muhabirlerinden Ferit Bey, 19. Tümen Komutanı Albay Atatürk'ü cephede ziyaret etmiştir.

- **16 Temmuz 1915**: Gazeteci, şair ve yazarlardan bir heyet, Çanakkale cephesine gelmiştir. Heyet üyeleri, top atışı nedeniyle 19. Tümen Komuta Yeri'ne gidemeyince Atatürk'le telefonla konuşmuşlardır.
- **17 Temmuz 1915**: Gelibolu Mutasarrıfı Süreyya (Yiğit) Bey'le Maydos (Eceabat) Kaymakamı Rahmi Bey, Albay Atatürk'ü ziyaret ederek, geceyi Kemalyeri'nde geçirmiştir.
- **Temmuz ortaları:** Atatürk'e, Trablusgarp'a Ordu Komutanı yetkisi ve Tuğbay rütbesiyle gidip gidemeyeceği sorulmuştur.
- **21 Ağustos 1915**: Polonyalı bir gazeteci, 2. Anafartalar zaferinin coşkusunu Kemalyeri'nde Atatürk ile birlikte yaşamıştır.
- **2 Eylül 1915**: Bir Alman gazeteci, Atatürk'ü Kemalyeri'nde ziyaret etmiştir.
- **8 Eylül 1915**: Türkiye'nin tanınmış filmcilerinden Necati Bey Atatürk'ü ziyaret ederek, 3 gün boyunca çekim yapmıştır.
- **10 Eylül 1915**: Yazar Ekrem Bey, Atatürk'ü cephede ziyaret etmiştir.
- **25 Eylül 1915**: Almanya'nın İstanbul elçiliği görevlilerinden Dr. Ernest Jachk, Atatürk'ü komuta yerinde ziyaret etmiştir.
- **21 Ekim 1915**: Suriyeli yazar ve şairler, Atatürk'ü Kemalyeri'nde ziyaret etmiştir.[91]

Burada sadece önemli ziyaretçilerin bir listesini verdim. Önce yarbay, sonra albay rütbesindeki bir ordu komutanına cephede yapılan bütün bu ziyaretlerin nedeni, o küçük rütbeli komutanın gösterdiği büyük başarılardır.

Şimdi de, "*Atatürk'ün Çanakkale'de önemli başarısı yoktur!*" diyenlere bir özet yapalım:

1. Seddülbahir Çıkarması ve Arıburnu Savunması (25 Nisan 1915):

Düşman, **25 Nisan 1915** sabahı Seddülbahir ve Arıburnu bölgesine asker çıkarmaya başlamıştır. Seddülbahir bölgesine çı-

91 Atatürk'ü Çanakkale'de ziyaret edenler için bkz. Saliha Yılmaz, **Mustafa Kemal ve Çanakkale**, İstanbul, 2010, s. 164-167.

karma yapan 29. İngiliz Tümeni, 25 Nisan akşamına kadar 12 piyade taburunu kıyıya çıkarmayı başarmıştır. Burada bulunan 26. Alay'ın 3. Taburu, altı savaş gemisince desteklenen on İngiliz piyade taburuna karşı akşama kadar başarıyla karşı koymuştur.[92]

Arıburnu bölgesine çıkan Anzak kolordusunun karşısında bir Türk piyade bölüğü vardır. Bu bölük kahramanca mücadele sonucunda tamamen erimiştir. Tümen komutanı, Maydos'ta bulunan 27. Alay'ı, kıyıya çıkan düşmanı denize dökmekle görevlendirmiştir. Fakat bu alay, çok uzun bir yürüyüş yapmak zorundadır. Ordu yedeğinde bulunan **19. Tümen Komutanı Kur. Yarbay Atatürk** kendi inisiyatifiyle **57. Piyade Alayı** ve **bir bataryayla** duruma müdahale etmiştir. Bu sırada 27. Alay'ın güneyden yaptığı taarruz da başarılı olmuştur. Aynı gün öğleden sonra **Atatürk,** 19. Tümen'in diğer iki alayını da ileri yanaştırmasıyla Seddülbahir'de olduğu gibi bu bölgede de düşmanın ilerlemesi durdurulmuştur.[93]

Atatürk'ün 25 Nisan 1915 Arıburnu zaferinden **İngiliz Resmi Savaş Tarihi**'nde şöyle söz edilmektedir: "***25 Nisan'da Mustafa Kemal, Arıburnu çevresindeki durumu derhal kavramış olmakla çıkarılan ilk Anzak kolordusunun hedefine erişememesini ve yenilgisini sağlamıştı. Bu, İngiliz kuvvetlerinin kıyıda saplanıp kalmaları sonucunu doğurmuştur.***"[94]

Atatürk, 6 Haziran 1915'te, Maydos'tan, arkadaşı **Madam Corinne'e gönderdiği bir kartta,** Arıburnu'nda kazandığı bu zaferden ve kesin zafere olan inancından şöyle söz etmiştir:

"***İşte Arıburnu'nda İngilizlerle savaştayım. Düşmanın esaslı kuvvetini ezdim, arka kalanı da cesur kuvvetlerim tarafından sahile, donanmalarıyla himaye edilen bir noktaya sürüldü. Pek ziyade ümit ederim ki, düşmanın tam imhası haberini yakında alacaksınız.***"[95]

92 Görgülü, **age.**, s. 60.
93 **age.**, s. 61.
94 "*Gelibolu Seferinin Resmi Tarihi*", BTTD, S. 32, Ekim 1987, s. 50; Özakman, **age.**, s. 145.
95 Kocatürk, **age.**, s. 51.

2. Conkbayırı Muharebeleri ve Anafartalar Taarruzları (9-10 Ağustos 1915):

Müttefik kuvvetleri komutanı General Hamilton, emrine verilen 9. İngiliz Kolordusu'yla 7-8 Ağustos 1915'te Anzak Grubu'nun kuzeyindeki Suğla limanına, yani Anafartalar bölgesine bir çıkarma yapmıştır. Bu İngiliz çıkarması, **Anafartalar Grup Komutanı Albay Atatürk** komutasındaki Türk birliklerinin 9 ve 10 Ağustos günleri yaptığı **karşı taarruzlar** sonucu durdurulmuştur.[96]

A. Moorehead, Atatürk'ün 10 Ağustos Conkbayırı taarruzundan şöyle söz etmiştir: "***Şafaktan birkaç dakika önce Mustafa Kemal... düşman siperleri önünde ayağa kalktı, bir mermi saatini parçaladı ama o kırbacını kaldırarak İngiliz hatlarına doğru ilerledi. Dört saat sonra Sarıbayır sırtlarında tek bir İttifak Devleti askeri kalmamıştı. Bu saldırı Suvla'dakinden daha şiddetli, daha dolgun, çok daha çılgınca olmuştu. 10 Ağustos öğle vakti Suvla ve Anzak cephelerinde hiçbir önemli tepe İngilizlerin elinde bulunmuyordu.***"[97]

Atatürk, 14 Eylül 1915'te, Çanakkale'den, Bulgar Generali Petroff'un eşi **Sultane Petroff'a** gönderdiği bir mektupta Anafartalar zaferinden şöyle söz etmiştir:

"***...Düşman kuvvetlerine karşı kendi istediğimiz şekilde karşı koyduk ve daha önce Arıburnu'nda benim karşımda hezimete uğrayan düşman kuvvetleri, aradan aylar geçtikten sonra bu defa da Anafartalar'da tam anlamıyla felç oldular. Generalimin muhtemelen bunlardan haberi vardır; ama olan biteni doğrudan benden öğrenmesi, sanırım kendisini çok daha fazla memnun edecektir...***"[98]

Atatürk, Çanakkale Savaşı'ndaki bütün planlarını, kararlarını, emirlerini, başarılarını, yaşanan sıkıntıları ve çelik iradesini "***Anafartalar Muharebelerine Ait Tarihçe***" ve "***Arıburnu Muharebeleri Raporu***" adlı anılarında belgeleriyle ve bütün ayrıntı-

96 Görgülü, **age.**, s. 61.
97 A. Moorehead, **Çanakkale Geçilmez**, s. 391'den naklen Özakman, **age.**, s. 153.
98 Kocatürk, **age.**, s. 62.

larıyla anlatmıştır.[99] Bunlar yayınlanmıştır. Atatürk'ün anlattıklarını, Çanakkale Savaşı'na katılan diğer komutanların anıları da doğrulamaktadır. Ayrıca, Çanakkale Savaşı sırasındaki emirler, yazışmalar, mektuplar, raporlar bugün elimizdedir. Bunlara bakılınca, Atatürk'ün Çanakkale'de nasıl bir inanç ve cesaretle mücadele ettiği, askerlerinin en önünde nasıl hücumlara kalktığı, nasıl savaşıp nasıl kazandığı bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilmektedir.

Çanakkale Savaşı uzmanı **Erol Mütercimler**, "*Gelibolu*" adlı kitabında Atatürk'ün 25 Nisan 1915 savaşlarında büyük başarı gösterdiğini şöyle ifade etmiştir: "*Mustafa Kemal, inisiyatif kullanarak muharebenin gidişini değiştirmiştir. Savaş tarihine baktığımızda muharebe alanlarında deha olarak adlandırabileceğimiz komutan sayısı çok azdır. İngilizlerin şanssızlığı, Yarımada'da böyle birisine rastlamış olmasıdır. Bu olayın ardından iki kez daha 'yarbay' gibi küçük bir askeri rütbeye sahip subayın generaller savaşının yönünü değiştirmesine tanık olacağız. Çünkü tepeden dürbüniyle çevreyi seyretmek olanağını bulduğu kısacık aralıkta Liman von Sanders başta olmak üzere öteki yüksek rütbeli komutanların göremedikleri gerçeği Yarbay Mustafa Kemal bir anda kavramıştı.*"[100]

İşte, kimi kendini bilmezlerce, "***5-10 kişiyi bile idare edemediği!***" iddia edilen Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'ndaki baş döndüren liderliği, başarıları ve kahramanlığı... Sadece büyük zaferleri; **Arıburnu zaferi, Conkbayırı taarruzu, I. ve II. Anafartalar zaferleri**, başka hiçbir şey yapmamış olsa bile, onun adının tarihe altın harflerle yazılmasına yeter de artar bile...

Madalyalar, Nişanlar, Kemalyeri ve Cesarettepesi

Atatürk, Çanakkale Savaşı'ndaki başarılarından dolayı **nişanlarla** ve **madalyalarla** ödüllendirilmiştir. Dahası, savaşı yönettiği ve büyük zaferler kazandığı yerlere **onun adı** verilmiştir.

99 Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Anafartalar Muharebelerine Ait Tarihçe**, haz. Uluğ İğdemir, TTK Yayınları, Ankara, 1962; Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Arıburnu Muharebeleri Raporu**, haz. Uluğ İğdemir, TTK Yayınları, Ankara, 1968.

100 Mütercimler, **Gelibolu**, s. 298.

Çanakkale Savaşı'nda gösterdiği büyük başarılardan dolayı Atatürk'e verilen nişanlar ve madalyalar şunlardır:

- 23 Mart 1915'te, **Bulgaristan Sen Aleksandır Nişanı**'nın **Komandör Rütbesi.**
- 30 Nisan 1915'te, **Gümüş İmtiyaz Madalyası.**
- 17 Mayıs 1915'te **Muharebe Altın Liyakat Madalyası.**
- 23 Mayıs 1915'te **Alman İmparatoru Demir Haç Nişanı.**
- 15 Temmuz 1915'te **"Takfon" Harp Madalyası.**
- 1 Eylül 1915'te **Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası.**
- 28 Aralık 1915'te **Alman Demir Salip Nişanı.**
- 17 Ocak 1916'da **Muharebe Altın Liyakat Madalyası.**
- 1 Şubat 1916'da **İkinci Rütbeden Osmanî Nişanı.**
- 27 Temmuz 1916'da **Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Üçüncü Rütbeden Muharebe Liyakat Madalyası.**
- 23 Eylül 1917'de **Altın İmtiyaz Madalyası.**

Atatürk, 22 Mayıs 1915'te Çanakkale Cesarettepesi'nden Fuat (Bulca), Salih (Bozok) ve İbrahim Beylere yazdığı mektupta, Çanakkale'deki başarılarından, aldığı madalyalardan ve nişanlardan gururla söz etmiştir:

"Telgrafınızı aldım. Duygu ve tebriklerinize teşekkür ederim. Buralarda bugüne kadar komuta ettiğim kuvvetlerle yaptığım görevlere karşı Kolordu, Ordu ve Başkomutanlık tarafından gösterilen yüksek takdir cidden beni mahcup etmiştir. Savaş yönettiğim yere 'Kemalyeri', tümenimin düşmandan geri aldığı ve bu dakikada bulunduğum yere 'Cesarettepesi' isimlerini verdikleri gibi, gümüş savaş madalyasından sonra aldığım liyakat savaş madalyası da verdiler. Terfiim de konu oldu. Tabi ben, terfi için çalışmadığımdan 'sıram geldiği zaman' cevabını verdim."[101]

101 *"Atatürk'ün 40 Yıl Yanından Ayırmadığı Salih Bozok'un Hatıraları"*, **Milliyet gazetesi**, 05.11.1979-07.12.1979; Sadi Borak, **Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları**, 1980, s. 36, 37; Kocatürk, **age.**, s. 48.

Atatürk, Çanakkale'de kazandığı zaferlerin gururunu arkadaşı Madam Corinne'le de paylaşmıştır. 27 Haziran 1915'te Maydos'tan Madam Corinne'e gönderdiği bir kartta Çanakkale'deki başarılarını şöyle özetlemiştir:

"İşte haberler... Daima büyük başarılarla savaşıyoruz. Ümit ederim ki, gümüş imtiyaz, altın harp liyakat madalyaları aldığımı, Almanya'nın Demir Haç nişanıyla ödüllendirildiğimi ve son defa da albaylığa yükseldiğimi duydunuz."[102]

Esat Paşa, Harp Okulu'nda öğretmenliğini yaptığı Atatürk'ü çok iyi tanıyordu. Çanakkale muharebelerinde gösterdiği üstün başarısını göz önüne alarak, Atatürk'ün bir dere yatağındaki komuta yerine, **Kolordu Kurmay Başkanı Yarbay Fahrettin (Altay)**'ın önerisiyle, "*Kemalyeri*" adını vermiştir.

Esat Paşa anılarında:

"... Bu tarihî adın günlük emirle yapılmasını ve haritalara kaydını emrettim... 3 Mayıs 1915 günü, askerlerimizin göstermiş oldukları kahramanlıkları ve bu askere kumanda eden Mustafa Kemal Bey'in yararlılığını takdire değer buldum, karargâhıma döndüm." demiştir.

Atatürk'ün anısına Çanakkale'deki sırtlardan birine "**Kemalyeri**", diğerine "**Cesarettepesi**" adları verilmesinin, Atatürk'ün **madalyalarla, nişanlarla,** ve **rütbelerle** ödüllendirilmesinin nedeni, "sarı saçları, mavi gözleri" değildir herhalde! Eğer Atatürk'ün gerçekten de Çanakkale Savaşı'nda önemli bir başarısı olmasaydı, Atatürk'ü "kıskanan", onun başarısını çekemeyen **Enver Paşa,** hiç Atatürk'e madalya ve nişan verdirir miydi? Hiç Çanakkale'deki savaş alanlarının onun adıyla anılmasına izin verir miydi?

"Atatürk'ün Çanakkale'de herhangi bir başarısı yoktur! Atatürk sonradan resmi tarih tarafından Çanakkale kahramanı yapılmıştır!" diyen Cumhuriyet tarihi yalancılarına "*Çanakkale'deki o tepelere 'Kemalyeri', 'Cesarettepesi' adlarını ve*

102 Kocatürk, **age.**, s. 52.

Atatürk'e o nişan ve madalyaları sonradan resmi tarihçiler mi verdi?" diye sorun; sorun bakalım size ne cevap verecekler!...

Dokuz Günün Hesabı

3 Kasım 1914 tarihinde Çanakkale'nin dış istihkâmlarını bombalamasıyla başlayan Çanakkale Savaşı, **9 Ocak 1916** tarihine kadar, **14 aya yakın** bir süre devam etmiştir. Atatürk, **2 Şubat 1915'ten 10 Aralık 1915** tarihine kadar **10 aya yakın** Çanakkale'de kalmıştır. **18 Mart 1915'te Çanakkale Deniz Zaferi'nin** kazanılmasından sonra başlayan kanlı **kara savaşlarının** en çetin mücadelelerinde hep Atatürk vardır. Bu nedenle Cumhuriyet tarihi yalancılarının, "***Mustafa Kemal Çanakkale'ye geç gelmiştir!***" "***Çanakkale Savaşı'nın sonunu beklemeden, savaşın yarısında bu cepheden ayrılmıştır!***" biçimindeki iddiaları tek kelimeyle "gülünç"tür. **Çanakkale Kara Savaşları'nda** yer alan ve kahramanca savaşarak bir milletin hayatını kurtaran **Atatürk,** 18 Mart 1915'te **Çanakkale Deniz Zaferi** kazanılırken de Çanakkale'dedir.[103] (2 Şubat 1915'te Tekirdağ'a gelerek tümenini oluşturmaya başlamıştır.) Atatürk, **11 Aralık 1915** tarihinde Çanakkale'den ayrılmıştır. Çanakkale Savaşı ise **20 Aralık 1915** tarihinde sona ermiştir. (Savaşın resmi bitiş tarihi 9 Ocak 1916 olsa da, savaş fiili olarak 20 Aralık 1915'te bitmiştir.) Yani **Atatürk,** Çanakkale'den ayrıldıktan **9 gün sonra** düşman Çanakkale'den çekilmeye başlamıştır. Ayrı-

103 **Çanakkale zaferi,** "kara" ve "deniz" zaferlerinden oluşur. 18 Mart 1915'te **deniz zaferi,** 25 Nisan 1915- 20 Aralık 1915 tarihleri arasında ise **kara zaferi** kazanılmıştır. 18 Mart 1915'te kutlanan Çanakkale zaferi, her iki zaferi kapsamaktadır. **Mustafa Kemal,** diğer bazı komutanlarla birlikte **Çanakkale Kara Savaşları'nın** "kahramanı"dır. **Çanakkale Deniz Savaşları'nın** kahramanları ise şu kişilerdir: "*Müstahkem Mevki Komutanı Albay Cevat Bey, (Çobanlı Paşa) ile savaşı saat 14.00'a kadar yöneten Müstahkem Mevki Kurmay Başkanı Yarbay Selahattin Adil Bey, son mayınları döken Nusret mayın gemisinin kaptanı Yüzbaşı Hakkı Bey ile, Müstahkem Mevki Mayın Komutanı Yüzbaşı Nazmi (Akpınar) Bey'dir. Bunlara Üsteğmen Hasan, Teğmen Mevsuf, Seyid Onbaşı vb. kahramanları da eklemek haktanırlık gereğidir.*" Turgut Özakman'ın dediği gibi, "*Bu ikiz zaferin ortak kahramanı yoktur.*" Özakman, **age.,** s. 106.

ca, Atatürk Çanakkale'den ayrıldıktan sonraki bu 9 gün içinde Çanakkale'de dişe dokunur bir savaş meydana gelmemiştir. Dolayısıyla "***Atatürk, savaş bitmeden Çanakkale'den ayrıldı!***" diyerek Atatürk'ün Çanakkale'deki rolünü küçültmeye çalışmak, en hafif tabirle **tarihi gerçekleri çarpıtmak**tır.

Atatürk, aralık ayı başında, bir süre sonra Gelibolu'dan çekileceğini düşündüğü **düşmanı denize dökmek amacıyla** yeni bir taarruzda bulunmayı teklif etmiş, fakat üst komuta heyeti, "*Boşuna harcayacak kuvvetimiz, hatta bir tek erimiz yoktur.*" diyerek bu isteği geri çevirmiştir. Savaşın en kanlı dönemlerinde hasta ve uykusuz bir şekilde ancak aldığı ilaçlarla ayakta kalabilen Atatürk, göz göre göre düşmanı denize dökme fırsatının kaçırılmasına tahammül edemeyerek 10 Aralık'ta görevinden istifa etmiştir. Ancak kendisine saygı duyan **Liman von Sanders** istifayı "hava değişimine" çevirdiği için Anafartalar kahramanı, yorgun ve hasta durumda Çanakkale cephesinden ayrılarak, yanında arkadaşları Fethi (Okyar), Tevfik Rüştü (Aras) ve İttihatçı Dr. Bahattin Şakir ile İstanbul'a hareket etmiştir.[104]

İzzettin Çalışlar'ın günlüğüne göre, Atatürk'ün Çanakkale'den ayrılma nedenleri arasında, Liman von Sanders'le arasındaki görüş ayrılıkları ilk sırada yer almaktadır.[105]

Çanakkale'den ayrılırken Atatürk'ün kafasında **Makedonya'daki kuvvetlerin başına geçmek** vardır. Ancak 5 Ekim 1915'te Atatürk'e, Makedonya yerine **Irak ordularının komutanlığı** önerilmiştir.

104 Mütercimler, **age.**, s. 323.
105 **age.**, s. 323.

Dört Yabancı Gözden Çanakkale'deki Atatürk

Dört yabancı; **yazar Alan Moorehead,** komutan **Mareşal Liman von Sanders, devlet adamı W. Churchill ve öğretim üyesi Richard D. Robinson,** Atatürk'ün Çanakkale'deki rolü hakkında şunları söylemişlerdir:

Alan Moorehead:

"Müttefik devletleri adına hareketin en kötü rastlantılarından biri bu deha sahibi küçük rütbeli Türk komutanının (Mustafa Kemal) tam o anda o noktada (25 Nisan'da Anafartalar'da) bulunmasıydı. Çünkü aksi takdirde, Anzaklar pekâlâ o sabah Conkbayırı'nı ele geçirebilirler ve savaşın kaderi orada o anda belli olurdu. Oysa, Mustafa Kemal, o gün tam bir çılgınlıkla savaştı. Bir önsezi, talihinin doğmakta olduğunu ona hissettirmiş olmalıdır. Ya burada ölüp gidecek ya da kendisini gösterecekti. Devamlı olarak ön siperlerde çarpışmaktaydı. Topları mevziye sokarken erlerine yardım ediyor, mermiler arasından kalkıp düşmanı kolluyor, askerlerini en ufak bir kurtuluş umudu olmayan hücumlara kaldırıyordu."[106]

Liman von Sanders:

"... Mustafa Kemal Bey, müşkül bir anda kumandayı üzerine almak zorunda kalmıştır... Çünkü bu hususta görevlendirilmiş olan 16. Kolordu Kumandanı, 7. ve 12. Tümenlerle hücuma geçmesi yolunda üst üste verilen emri yerine getirmemiştir."

Liman von Sanders'in taarruz emri verdiği ancak bu emri, "*bu durumda taarruza geçmek imkânsızdır*" diyerek yerine getirmeyen kişi, Soros Grubu Komutanı Albay Ahmet Fevzi Bey'dir. Atatürk, kendisinden önceki bu komutanın "imkânsız" gördüğü bu görevi gözünü kırpmadan yerine getirmiş, birliklerini taarruza geçirerek "imkânsızı mümkün kılmış" ve adını dünyaya duyurmuştur. [107]

W. Churchill:

"(25 Nisan 1915 başarısını gösteren Mustafa Kemal) kaderin adamıdır."[108]

Richard D. Robinson:

Robinson, Atatürk'ün Çanakkale'deki askerî dehasını şu niteliklerle tanımlamıştır:

106 Can Dündar, **Gölgedekiler,** Ankara, 1995, s. 126, 127.

107 Borak, **Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları,** s. 79, 80.

108 Churchill'in anılarından (**The World Crisis,** C 2, s. 255, aktaran Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi,** C 3, 2.Kısım, s. 295; Özakman, **age.,** s. 145.

"Kişisel cesaret,

Başkalarının hareketini seziş yeteneği,

Sabır, kendi hareketlerinin en etkili olabileceği zamanı kavrayış,

Kendi amacını saklı tutarak, başka yönlerde inandırıcı biçimde 'yanıltma, aldatma' hareketleri yapabilme yeteneği,

Hasım kuvvetlerin nispî gücünü, objektif bir görüşle ve doğru olarak değerlendirebilme niteliği..."

Bizden birileri değil dört yabancı: **Alan Moorehead, Liman von Sanders, W. Churchill ve Richard D. Robinson**; biri Çanakkale Savaşı'na bizzat tanık olmuş bir yazar, diğeri Çanakkale Savaşı'nda bizzat yer almış bir mareşal, diğeri düşmanı Çanakkale'ye saldırtan ünlü bir devlet adamı ve diğeri de bir öğretim üyesi... Ve onların Çanakkale'deki Atatürk'le ilgili gözlemleri... Çanakkale'deki Atatürk'e dil uzatan "Cumhuriyet tarihi yalancılarına" ithaf olunur(!)

İngiliz Resmi Tarihi: Çanakkale Zaferi Atatürk'ün Eseridir

Bizim Cumhuriyet tarihi yalancıları, "*Atatürk'ün Çanakkale'de önemli bir başarısı olmadığını, Atatürk'ün sonradan 'resmi tarih' tarafından Çanakkale kahramanı yapıldığını*" iddia etmektedirler. Ancak, bırakın Türk Resmi Tarihi'ni, **İngiliz Resmi Tarihi** bile Türklerin Çanakkale Savaşı'nı, **Atatürk'ün "dehası" ve "zekâsıyla"** kazandığını yazmaktadır. Demek ki, Atatürk'ün "Çanakkale kahramanlığı", Türk Resmi Tarihi'nin bir "uydurması" değil, düşmanın bile kabul ettiği bir tarihsel gerçeklik'tir.

İşte, **İngiliz Resmi Tarihi**'ne göre Çanakkale'deki Atatürk:

"***Çanakkale'de geleceği elinde tutan komutan, üstün şahıs Mustafa Kemal'di. Çanakkale muharebelerinde göstermiş olduğu çok yüksek sevk ve idare, fedakârlık ve feragat her türlü övgünün üzerindedir ve bu hususta ne söylense azdır.***

Başlangıçta Mustafa Kemal Paşa, Gelibolu yarımadasında bir piyade tümeninin başında, harbin sevk ve idaresi yönünden çok

dikkati çeken, açık bir deha örneği vermiştir. 25 Nisan'da, Arıburnu çevresindeki durumu derhal kavramış olmakla, Anzak Kolordusu'nun karaya çıkarıldığı ilk günde, hedefine erişememesini ve mağlubiyetini sağlamıştı. Bu önemli bir sebep olarak İngiliz kuvvetlerinin kıyıda saplanıp kalmaları sonucunu doğurmuştur.

İngilizlerin, hâkim noktaları elde edemeyerek dar kıyıda sıkışıp kalmaları ve 9 Ağustos'ta (Suvla-Anafartalar kesimindeki) İngiliz kolordusunun iflas ve hezimetinin de başlıca sebebi yine Gazi Mustafa Kemal'den başkası değildi.

Anafartalar Grubu Komutanlığı kendisine verilince, derhal yaptığı sert ve şiddetli bir hareketle, İngiliz kolordusunun karaya çıktıktan sonraki gecikmiş hareketini hem durdurmuş, hem de bu yeni İngiliz kolordusunu hezimete uğratmıştı.

Gelibolu Yarımadası'ndaki başarısı yalnız bu da değildir.

Anafartalar'da İngiliz kolordusunun ileri hareketini durdurup hezimete uğrattıktan 24 saat sonra, bir başka cephede Türk ordusuna parlak bir zafer daha sağlamıştır. Bizzat yaptığı keşif sonunda, Conkbayırı'nda İngilizlere parlak bir karşı taarruz yapmıştır. *İşte bu taarruzda kazanılan zafer sonunda Türkler, Çanakkale Boğazı'na hâkim olan Sarıbayır sırtına yerleşmişler ve kesin olarak orada tutunmuşlardır. Bir daha İngilizler bu hâkim yeri ele geçirememiş ve Türklerle savaşamamıştır.*

Bu suretle Çanakkale Savaşlarının kaderinde, tek tayin edici rolü oynamış, Çanakkale'nin kaderini tayin etmiştir... ***Kısacası, Gelibolu muharebeleri bütünüyle, Mustafa Kemal'in üstün deha ve zekâsıyla etkili olduğu bir tarihi anlatır.***"[109]

Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'ndaki göz kamaştıran kahramanlığını anlatan yukarıdaki satırlar, Türk Resmi Tarihi'ne değil, Çanakkale ve sonrasında Türk varlığına son vermek isteyen ama her seferinde karşısına Atatürk'ün dikilmesi sonucu bu isteğini bir türlü gerçekleştiremeyen, "düşman" İngiliz Resmi Tarihi'ne aittir. Yani, Atatürk'ün Çanakkale'deki kahramanlığını Atatürk'e yenilen düşman bile kabul etmiştir. İşte düşmanın

109 BTTD, S. 32, Ekim 1987, s. 50; Özakman, **age.**, s. 154, 155.

bile kabul ettiği bu gerçeği, bizim Cumhuriyet tarihi yalancıları ısrarla reddetmektedirler.

Prof. Dr. Halil İnalcık: Atatürk Çanakkale Kahramanıdır

Yaşayan en büyük Türk tarihçisi, "Tarihçilerin kutbu" **Prof. Halil İnalcık**'a göre de Atatürk Çanakkale kahramanıdır.

Şu sözler Prof. Halil İnalcık'a aittir:

"İmparatorluğun son günlerinde Türk kurmay subayları arasında birisi, Makedonyalı İskender'in vatanında yetişmiş, Makedonya'da Manastır İdadisi'nde okumuş bir subay vardı. Mustafa Kemal. O zaman Avrupalıların beslediği hain komitacıların saldırı hedefi olan Makedonya anarşi içinde idi. Hiçbir imparatorluk bir Çanakkale zaferi ile tarihe gömülmemiştir.

Çanakkale'nin kahramanı işte o Makedonyalı çocuk olacaktır. Makedonyalı genç subay, 1905'te bir kurmay yüzbaşı olarak cephelere atıldı. 1915'te Gelibolu'da bir tümenin başına getirildi. Orada denizden bir taarruza karşı planlarını hazırladı. Mütevazi bir evde saldırıyı bekliyordu. Tarih, 18 Mart 1915. Çanakkale Boğazı'nda düveli muazzama düşmanın, Fransa ile İngiltere'nin donanmaları geldiler ve Mehmetçiğin toplarıyla denizin dibine gömüldüler. Fakat onların hedefi, ikinci saldırı planı Boğaz'a, Gelibolu Yarımadası'ndan inmek ve donanmasıyla İstanbul'u almaktı. Konstantinopolis'i Fatih'in fethinden 462 yıl sonra nihayet ele geçirmekti. Gelibolu sırtlarında karşılarında bu genç tümen komutanını buldular. Kemal, onları Conkbayırı'nda durdurdu, Anafartalar'da yollarını kesti, düşmanı çekilmeye zorladı. Türk milletinin gözünde bir kahraman ortaya çıkmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Gelibolu'dan Edirne'ye gittiği zaman halk onu ilk defa büyük bir coşkunlukla karşıladı. Türk milleti, vatanı yeni ufuklara götürecek bir kahraman bulmuştu. Saray bile ona saygı duymaya başladı. Yaver-i Padişah oldu..." [110]

110 Prof. Dr. Halil İnalcık, "*Atatürk ve Atatürk'ten Hatıralar*", **Atatürk'ü Yaşayanlar**, der. Gönül Bakay-Leyla Pekcan, İstanbul, 2010, s. 104, 105.

İşte "yaşayan en büyük Türk tarihçisi", Prof. Halil İnalcık'ın Çanakkale Savaşı'ndaki Atatürk'le ilgili değerlendirmeleri... Bir tarafta, "*Atatürk Çanakkale kahramanıdır.*" diyen "Tarihçilerin Kutbu", diğer tarafta "*Atatürk'ün Çanakkale'de önemli bir başarısı yoktur.*" diyen Cumhuriyet tarihi yalancıları; hangisine inanmak isterseniz ona inanabilirsiniz, tercih sizin!

Çanakkale Kahramanı Atatürk

"*Atatürk, Çanakkale Savaşı'na katılmadı!*" diyebilme aymazlığını bile gösteren Cumhuriyet tarihi yalancılarının asılsız iddialarına karşın Atatürk, **10 aya yakın bir süre** Çanakkale'de olağanüstü bir "cesaret" ve "inançla" mücadele etmiştir. Askerlerini en imkânsız hücumlara kaldırmış, kendisi **en ön saflarda** yer almış, bizzat **sıcak çatışmaya** girmiştir.

İşte, Çanakkale'deki Atatürk'ün olağanüstü kahramanlığını gözler önüne seren birkaç anı:

Kazandığımız An

19. Tümen Komutanı Yarbay Atatürk, Çanakkale Savaşı'nın en kritik aşamalarından biri olan 25 Nisan 1915'deki **Arıburnu savunmasında** verdiği en "kritik" kararı anılarında şöyle anlatmaktadır:

"*Kaçmakta olan askerlere 'niçin kaçıyorsunuz?' dedim.*

Efendim, 'düşman!' dediler ve karşı tepeyi gösterdiler.

Gerçekten de düşmanın bir avcı hattı karşı tepeye doğru serbestçe yürüyordu. Ben kuvvetlerimi dinlensinler diye geride bırakmıştım. Düşman bana benim askerlerimden daha yakın durumdaydı ve bulunduğum yere gelirse kuvvetlerim çok kötü duruma düşecekti. O zaman artık mantık yürütmeyle mi, içgüdüyle mi, bilmiyorum, kaçan askerlere:

'Düşmandan kaçılmaz.' dedim.

'Cephanemiz kalmadı.' dediler.

'Cephaneniz yoksa süngünüz var.' dedim ve bağırarak süngü taktırdım, yere yatırdım. Bunlar süngü takıp yere yatınca

düşman askerleri de yere yattı ve arkadaki bölük yetişerek ateş açtı. Kazandığımız an bu andı."[111]

Yarbay Atatürk'ün o an orada olması ve o kritik kararı vermesi sonunda düşman püskürtülmüştür. Atatürk'ün 261 rakımlı tepeden kaçan erlere süngü taktırıp yere yatırmasından sonra başlayan çatışma sırasında, Atatürk'ün geride dinlenmeye bıraktığı 57. Alay yetişmiştir.

"*Size ben saldırmayı değil ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimizi başka kuvvetler ve başka komutanlar alabilir.*" diyen Atatürk düşmandan kaçan erlere süngü taktırıp yere yatırarak kazandığı zamanda yetişen 57. Alay'ın 1. Tabur Komutanı Yüzbaşı Zeki'ye derhal askerleriyle sırtın önündeki düşmana hücum etme emri vermiş, öncü taburunun peşi sıra yetişen Teğmen Fahri komutasındaki bataryayı da Suyatağı sırtında konuşlandırmıştır. Bataryanın ateş desteği altında taburun saldırısı çok etkili olmuş ve Anzaklar süngüden geçirilmiştir. Bu sırada aşağıdan tırmanan yeni Anzak birliklerinin Düztepe'yi ele geçirmeye çalıştıklarını fark eden Atatürk, Yüzbaşı Ata komutasındaki 2. Taburu da bunların üzerine sürmüştür.

"Conkbayırı ve Sarıbayır tepeleri, yarımadanın güney savunmasının kilit noktalarıydı. Eğer, müttefikler bu tepelere yerleşirlerse, 20 km'lik bir doğrultu dahilindeki isabetli bir topçu ateşi altına almayı başararak, yarımadanın iki ucu arasındaki irtibatı kesebilirlerdi. Buradan hareketle Türk savunmasının temeli, bu tepeleri ne pahasına olursa olsun tutarak düşmanı daima aşağıdan yukarıya hücum etmek zorunda bırakmak olmalıydı. Tepelerin en önemlileri de 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'in üstünde durduğu bölgeydi. **Mustafa Kemal'i, taktik ve strateji ustası olarak ortaya çıkaran unsur, gördüğünü kavrama farkıydı. Bu subayın ötekilerden farkı, ilk kez burada, bu tepelerde ortaya çıktı.** Gelibolu yarımadasına muharebelerin kazanılmasına etki edecek en büyük etken hızlı hücumla kaza-

111 Ergün Sarı, **Atatürk'le Konuşmalar**, İstanbul, 1981, s. 35, 36.

nılacak mesafe idi. Bu gerçeği anlamış bulunan Mustafa Kemal, Arıburnu'na çıkmakta olan düşmanın ilerleyişinin öyle bir tek taburla önlenemeyeceğinin de farkındaydı. Emrindeki tümenin en seçme birliği olan 57. Piyade Alayı'nın gecikmeden cepheye gitmesini emretmesi gibi, sonradan cereyan eden muharebeler bu kuvvetin de yetmeyeceğini ortaya koyunca Araplardan oluşturulan 77. Alay'ı da ileri sürmekte tereddüt etmedi."[112]

Böylece Mehmetçik, Gelibolu topraklarının batı kıyısındaki ilk mevzisini oluşturmuştur.

Efsunlu Kemal Ateş Hattında

Çanakkale'deki Atatürk, **korunaklı bir yerden** savaşı yöneten **üst rütbeli bir komutan** değildir; Çanakkale'deki Atatürk, emrindeki kuvvetlerle birlikte **bizzat ateş hattına giren küçük rütbeli bir subaydır.** Ancak Çanakkale'de adeta "kelle koltukta" savaşan Atatürk'ü, ölümün kol gezdiği o Gelibolu sırtlarında, sanki gizli bir güç korumuş gibidir! Bu nedenle İngilizler ona "*Efsunlu Kemal*" demişlerdir.

H.C Armstrong, Atatürk'e **ağır hakaretler** içerdiği için bir dönemler yasaklanan **"Bozkurt"** adlı eserinde, Çanakkale Savaşı'nı anlatırken uzun uzun Atatürk'ün "kahramanlığı" üzerinde durmuş ve satır aralarında "ölümün adeta ondan uzak durduğunu" ifade etmiştir. İşte **"Atatürk düşmanı"** Amstrong'a bile şapka çıkarttıran Çanakkale'deki Atatürk'ün büyük cesareti ve bu cesaretin **Amstrong'un yasaklı kitabına** yansıması:

*"**Bir keresinde yeni kazılmış bir siperin dışında oturuyordu.** Bir İngiliz bataryası sipere ateş açtı. Toplar menzili buldukça, şarapneller gitgide daha yakına düşmeye başladı; vurulması matematiksel olarak kesindi. Kurmayları sipere girmesi için yalvarmaya başladılar. 'Hayır', dedi. **'Saklanmak adamlarım için kötü bir örnek olacaktır.'** İlgisiz ve soğukkanlı bir tavırla kurmaylarıyla konuşurken, bir sigara yakıp gayet sakin onu içti. **Bu arada aşağıda siperin güvenliği altında duran adamları,***

112 Mütercimler, age., s. 298, 299.

büyülenmiş gibi onu seyrediyorlardı. Düşman topları bir başka hedefe yöneldiler. Patlayan şarapnellerin tozlarına bulanmış olsa da, Mustafa Kemal'e yine bir şey olmamıştı."

*"**Bir başka olay da, Gelibolu'ya dönerken bir İngiliz uçağının, bindiği otomobili baştan aşağı taramasıydı.** Bombalar arabanın önünde ve arkasındaki yolda patladı, bir tanesi de ön cama çarpıp şoförü öldürdü. Fakat Mustafa Kemal'e hiçbir şey olmadı."*

*"**Zaman zaman eline bir tüfek alıp siperden dışarıya uzanıyor, Avustralya siperlerindeki belirli bir hedefe dikkatli ve telaşsız birkaç atış yapıyordu.** Açık alanlarda adamlarına cesaret vermek için yavaş yavaş hareket ediyor, kısa menzilde bile, düşman avcıları onu vurmayı başaramıyorlardı." "Kesinlikle ve tümüyle hiçbir kurşunun ona rastlamayacağına inanmıştı. **Bu inanç, ona olağanüstü bir korkusuzluk aşılamaktaydı.**"* [113]

"Tekrar tekrar ateş altına girmekten geri durmuyordu. Kendini hiç sakınmıyor, adamlarının karşı karşıya kaldığı tehlikeleri onlarla paylaşıyor, ama çevresindeki tüm adamlar öldüğü halde ona hiçbir şey olmuyordu." [114]

Atatürk'ün Conkbayırı'nda siperde çekilen bir fotoğrafı[115]

113 H. C Armstrong, **Bozkurt**, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 1997, s. 47.
114 **age.**, s. 46.
115 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (ÇOMÜ) Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr.

Ancak bir seferinde az kalsın ölüyordu!

"...Sabaha karşı 03.00'da Mustafa Kemal siperlerden çıktı, yürüyerek ilerledi. İngilizler ateş açtı. Bir kurşun saatini parçaladı; fakat kendisine gene bir şey olmadı. Yaralanmış olsaydı, hücum asla gerçekleşmeyecekti... Türklere zaferi kazandıran ve yarımada ile İstanbul'u kurtaran, eldeki bu bir avuç asker ile Mustafa Kemal'in olağanüstü kişiliği oldu."[116]

Çanakkale'de Atatürk'ün yanında olanlar da Armstrong'u doğrularcasına Atatürk'ün **korkusuzluğunu ve korunmuşluğunu** vurgulamışlardır.

Cevat Abbas Gürer anılarında, Atatürk'ün korkusuzca ve fütursuzca ateş hattının içine kadar girip askerlerini idare ettiğini şöyle ifade etmiştir:

"...Conkbayırı'na akşam karanlıkta ulaşan Mustafa Kemal Sekizinci Fırka Kumandanı Bay Ali Rıza'yı ve yorulmak bilmeyen fırka arkadaşlarını gayrete getirmiş, sabaha kadar uyku uyumadan ve istirahat edilmeden, en küçük rütbeden en büyük kumandana kadar hummalı bir faaliyet neticesinde cüz'ü tamlarımız yeniden seher vaktine kadar hazırlanmıştı.

Mustafa Kemal, tam bir gece olmayan zamana sığdırdığı bu baş döndürücü faaliyeti esnasında en ince, en ufak ayrıntıyla ilgilenmiş, düşman siperlerine kadar bizzat yanaşmıştı. O kadar ki geceyi ekseriyetle, hasım avcı hatlarının yanı başında geçirmişti. Tarafların avcı hatları arasında yalnız 11 metrelik bir mesafe vardı."[117]

Yine Cevat Abbas'ın anılarından:

"Kumandanımız evvelce oturmamı belirttiği ve işaret ettiği yerde, bir metre kadar arkasında oturuyordum. Tepemizde dönüp dolaşan 11 tayyarenin ara sıra üzerimize bıraktığı bombaların gadrine uğramayışımızın sebeplerini zihnen araştırmakla

Ahmet Esenkaya'nın belirttiğine göre, **Haydar Mehmet Alganer**, 17 Haziran 1915 tarihinde 19. Tümen'i ziyareti esnasında **Kurmay Albay Mustafa Kemal'in** Conkbayırı'nda siperdeyken bu fotoğrafını çekip, ona hediye etmiştir.

116 Armstrong, **age.**, s. 53.

117 Turgut Gürer, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer**, *"Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl"*, İstanbul, 2006, s. 79.

meşgulüm. Ölüm yağdıran bu hava kartallarının zulmünden kurtulmak için kumandanım hiçbir tedbir almaya lüzum görmüyordu." [118]

Cevat Abbas, Atatürk'ün Çanakkale'deki cesaretini, çalışkanlığını ve kahramanlığını şöyle gözlemlemiştir:

"Kumandanım, büyük dehası nispetinde ölçülemeyecek derecede fedakâr ve cesurdu. Ateş sahası dışındaki durumu ne ise, şiddetli ateşlerin ölüm yağdıran dehşetli sağanakları altında da onun vaziyeti aynı idi. Gözle sayılamayacak ve akılları durduracak kadar insanların kat kat birbiri üzerine yığıldığı ateş hatlarında, siperler üzerinde ekseriyetle onu görürdük. En katı yürekleri bile zaafa uğratan kanlı manzaraları veya taarruz ya da muvaffak olan yakın düşmanın ilerlemesini devamlı olarak görmemek için, kumandanım durduğu veya oturduğu yerde arkasını düşmana çevirirdi. Fakat sık sık değiştirdiği vaziyeti ile bu hareketini tamamıyla örter, etrafındakilere katiyen hissettirmezdi.

Kurmay heyetinin ateş haricindeki mesaisini, lüzum gördükçe ön siperlerde, avcı hatlarında, mitralyöz yuvalarında, şiddetli ateş hattında da isterdi." [119]

Çanakkale Savaşı'nda Atatürk'ün yanı başında bulunan **Cevat Abbas**'ın anlattıkları, H. C. Armstrong'un yazdıklarını doğrulamaktadır.

Ali Canip Yöntem de anılarında, **Atatürk'ün** Cesarettepesi'nde **askerlerine kurşun yağmuru altında bando mızıka eşliğinde öğle yemeği yedirdiğini** yazmaktadır: "*Biz Çanakkale'ye gittiğimiz zaman henüz Anafartalar Muharebeleri olmamıştı. Mustafa Kemal yarbaydı. **Fakat ilk kahramanlığını gösteriş, Seddülbahir'in kuzeyinde ve Anafartaların güneyinde İngilizlere ilk zapartayı atmış ve onları Arıburnu'nda dar bir yere mıhlamıştı.** Arıburnu'na geldik. Orayı gezerken birden bire İngilizlerin bir yaylım ateşi, yani bombardımanı ve aynı zamanda kulağımıza bir de mızıka sesi geldi.*

118 **age.**, s. 126, 127.
119 **age.**, s. 143.

دشمنك چناق قلعه‌یه وقوعبولان ایلك قره تعرضنی دفع ایدن
نومانداناردن میرآلای مصطفی کمال بك ایله معیتی ارکانندن
محمد عارف بك | بو رسم مومی الیهك حربی تعقیب
ایتدیکی صره‌ده آلنمشدر | [فوطو عزیز فکرت]

Fotoğraf altındaki yazı: *Düşmanın Çanakkale'ye vuku bulan ilk kara taarruzunu def eden kumandanlarımızdan Miralay Mustafa Kemal Bey ile maiyeti erkanından Mehmed Arif Bey. (Bu resim mumahuileyhin [adı geçen kişinin] harbi takip ettiği sırada alınmıştır.) (Fotoğrafçı: Fikret)*

Esat Paşa'ya sordum: 'Paşam bu ne? Mızıka başladı. İngilizlerde de yaylım ateş!' Cevap verdi: 'Dikkat edin bütün mermiler, şu üst tarafımızdaki Cesaret Tepesi'ne yöneliktir. Her gün öğle zamanı oldu mu, oranın Tümen Komutanı Mustafa Kemal, askerlerine bando ile yemek yedirir. Ve İngilizleri kıyıda dar bir yere mıhladığı için mızıka sesini duyan gemileri, Mustafa Kemal'e ateşle cevap verirler. Yemek bitince bando kesilir. İngilizlerde sırf hiddetlerinden açtıkları ateşe son verirler."[120]

Atatürk, 1913'te kaleme aldığı "*Zabit ile Kumandan Arasında Hasbıhal*" adlı eserinde, "*Muharebede yağan kurşun yağmuru, o yağmurdan ürkmeyenlere, ürkenden daha az zarar verir.*" demişti. İki yıl sonra da 1915'te Çanakkale'de bu düşünce doğrultusunda, İngilizlerin savaş gemilerinden karaya yağdırılan ve insanı moralmen çökerten top mermilerinin gürültüsüne askerlerini alıştırmak için onlara **bando mızıka eşliğinde yemek yedirmiş**; askerlerine kurşun yağmurundan ürkmemeyi öğretmişti.[121]

Çanakkale Savaşı'nda, kahramanca savaşarak büyük başarılar gösteren Atatürk, Çanakkale'nin kan, ateş ve ceset kokuları arasında bunalmış, yıpranmış ve hastalanmıştır.

Atatürk anılarında o zor günleri şöyle anlatmıştır:

"*Yola çıkarken yanıma başhekimi de aldım. Böbreklerimden hastaydım. Yaverim o gün şehit olmuştu. 4 aydır Arıburnu karargâhında, yani ateş hattından 300 metre geride, cesetlerin kokması yüzünden bozulmuş bir hava teneffüs etmekteyim. O gece saat 11.00'da zindan gibi zifiri karanlıklar içinde oradan çıkınca ilk defa temiz bir hava soludum; fakat bu güzel havayı solumak, karanlık ve belirsizlik içinde kısmet oluyordu.*"

Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'ndaki Bazı Emirleri

Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'ndaki rolünü ve etkisini doğru anlayabilmek için Atatürk'ün savaş sırasında verdiği bazı emirle-

120 Ali Canip Yöntem, **Yakın Tarihimiz**, C I, s. 5.
121 Mütercimler, **age.**, s. 51.

re göz atmak yerinde olacaktır. Atatürk'ün Çanakkale'deki emir komuta sistemi, mutlak disipline ve mutlak başarıya odaklanmış bir sistemdir. Atatürk, bütün savaş boyunca askerlerine, cesaret, inanç ve kararlılıkla savaşmayı; hatta bazen "savaşmayı değil ölmeyi" telkin etmiştir. Dünya savaş tarihinde bir benzerine daha rastlanmayacak kadar sert olan bu emirlerin altında yatan şey, ileri düzeydeki "**bağımsızlık arzusu**"dur. Çanakkale Savaşı'nda "***Ben size saldırmayı değil ölmeyi emrediyorum!***" diyen ve zafer kazanan Atatürk, birkaç yıl sonraki Kurtuluş Savaşı'nda da "***Ya istiklal ya ölüm!***" diyerek zafer kazanmıştır. Çünkü; onun için esir yaşamak ölmekten farksızdır.

İşte, Atatürk'ün Çanakkale'deki bazı emirleri (gün gün):

Atatürk, 4 Mart 1915'te, İngilizlerin Seddülbahir'e asker çıkarmaları üzerine o bölgede bulunan 26. Alay Komutanı Binbaşı Kadri Bey'e şu emri vermiştir: "***Bizzat şimdi yanınıza hareket ediyorum. Benim oraya varışıma kadar sahile çıkmış olan düşman mutlak denize dökülecektir.***" Atatürk bu emri takiben Maydos'tan (Eceabat) Kirte'ye, oradan da Seddülbahir'e gitmiş ve düşmanın karaya çıkmış olan kuvvetinin, oradaki Türk kuvvetlerinin süngü hücumuyla yok edilerek Seddülbahir'den uzaklaştırıldığını görmüştür.[122]

Atatürk, 4 Mart 1915'te Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na yazdığı raporda Seddülbahir'e çıkan İngilizlere karşı kahramanca savaşan **Mehmet Çavuş'un nişanla ödüllendirilmesini** istemiştir.[123]

Atatürk, kahraman askerleriyle her zaman gurur duymuş, kazandığı zaferlerin şan ve şerefini hep onların hanesine yazmıştır. Bu gerçeği, 30 Mayıs 1915'te Maydos'taki karargâhından arkadaşı **Madam Corinne'e yazdığı bir mektupta** şöyle ifade etmiştir:

"***... İki aydır buradayım ve Çanakkale Boğazı'nı Müttefiklerin çıkarma girişimlerinde bulunan donanmalarına ve kuvvetlerine karşı savunuyorum. Bu ana kadar hep başarılı oldum ve aynı***

122 Kocatürk, **age.**, s. 36.
123 **age.**, s. 36.

yerde kalırsam, kuvvetle ümit ediyorum ki, daima da başarılı olacağım. Burada benim ismimin duyulmamasına hayret etmemeli; çünkü ben mühim bir muharebenin kahramanı olarak Mehmet Çavuş'a şeref kazandırmayı tercih ettim. Tabi şüphe etmezsiniz ki, muharebeyi idare eden sizin dostunuzdu ve savaş gecesi muharebe edenlerin saflarında Mehmet Çavuş'u bulan da o idi."[124]

Atatürk, 13 Mart 1915'te 19. Tümen birliklerine şu yazıyı göndermiştir: *"İlk fırsat çıktığında, bütün subay arkadaşlarının en büyük iltifatlara hak kazanacak kahramanlıklar göstereceklerine inanıyorum."* [125]

Atatürk, 25 Nisan 1915'te kumandanlara verdiği emirde: *"Ben size taarruz emretmiyorum; ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve komutanlar geçebilir."* demiştir.[126]

Atatürk, 29 Nisan 1915 akşamı 19. Tümen birliklerinin komutan ve subaylarına şu emri vermiştir: *"...İnşallah karşımızdaki düşmana son kesin darbeyi vuracağız. Beş gün ve beş geceden beri takdire değer kahramanlıklarınızın mükâfatını toplamak için bulunduğunuz mevzilerin bu gece tahkimatını arttırarak kıtalarınızın bağlantı, düzen, emir ve komutasını bir daha kuvvetlendirmek ve yedek kuvvetinizi gereğinde hemen kullanacak bir halde bulundurmak konusunda şimdiye kadar gösterdiğiniz gayrete devam etmenizi ve askerlerinizi mümkün olduğu kadar çok istirahat ettirmek ve uyutmak yönlerini göz önünde tutmanızı tavsiye ederim."*[127]

Atatürk, 30 Nisan 1915'te bölge komutanlarını Kemalyeri'nde toplayarak, onlara yapılması gerekenler hakkında şu sözlü emri vermiştir: *"Karşımızda bulunan düşmanı mutlaka ölerek denize dökmek lazım olduğu düşüncesindeyim. İçimizde ve komuta ettiğimiz askerlerde Balkan utancının ikinci bir safhasını görmektense burada ölmeyi tercih etmeyenlerin bulu-*

124 age., s. 50.
125 age., s. 36.
126 age., s. 39.
127 age., s. 41.

nacağını kesinlikle kabul etmem. Bu gece katılacak taze kuvvetlerle Cenab-ı Hak'kın yüce yardımına sığınarak yarın düşmana taarruz etmek niyetindeyim."[128]

Atatürk, 3 Mayıs 1915'te, 19. Tümen birliklerine şu emri vermiştir: "*Bütün muharebelerde, gerek subayların, gerekse erlerin gösterdikleri kahramanlık cidden şan ve namus örneği olacaktır. Subaylar ve erlerin, karşımızdaki düşmanı tek kişi kalıncaya kadar denize atabileceğine tam inancım vardır. Karşımızdaki düşmanı tümüyle yok etmekten ibaret olan görevimizi yapmak için sahip bulunduğumuz kuvvetlerden başka kuvvet istemek, Kirte bölgesinde ve vatanın diğer sınırlarında yapılan muharebeleri hatırlamamaktan ileri gelebilir. Benimle beraber burada harbeden bütün askerler kesinlikle bilmelidirler ki, bize verilen vatan ve namus görevini tam olarak yapmak için, bir adım geri gitmek yoktur. Bu sırada uyku ve istirahat aramanın, bu istirahattan yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebediyen mahrum kalmasına sebep olabileceğini hepinize hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımın benimle aynı düşüncede olduklarına ve düşmanı tamamen denize dökmedikçe yorgunluk işaretleri göstermeyeceklerine şüphe yoktur.*"[129]

Atatürk, 9 Mayıs 1915'te, erlerinin yorgunluğu nedeniyle başarısız olan 72. Alay'ın 3. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Bey'e şunları söylemiştir: "*Dün yapılması emredilen taarruzu sonuna kadar bitirecek ve karşınızdaki düşman siperlerini zaptedeceksin! Göndereceğim taze asker sizinle ancak bu şartla yer değiştirecek! Askerlerinizi düşman siperlerini zapt ve işgal etmek üzere yönlendirme ve uyarma başarısızlığınız veyahut askerinizin bir münasebetsizliği halinde yerinizi alacak yeni kuvvet önce sizi ortadan kaldıracak sonra yerinize geçecektir.*" Bu tabur, 9-10 Mayıs 1915 günü gerçekleşen düşman taarruzları karşısında kahramanca mücadele etmiştir.[130]

128 **age.**, s. 42.
129 **age.**, s. 43.
130 **age.**, s. 45.

Atatürk, 10 Mayıs 1915'te, 19. Tümen birliklerine şu emri vermiştir: "*Bölge komutanları ve alay komutanları, savaşın durum ve gidişini daima yakından izleyerek çıkacak fırsattan faydalanıp daima zafere doğru yürümeyi asıl amaç edinmelidirler.*"[131]

Atatürk, 11 Mayıs 1915'te emrindeki 19. Tümen birliklerine şu emri vermiştir: "*Daima tetikte bulunulacak, açıkgöz ve cesur keşif kolları düzenlenerek düşmanın durumu keşfedilecek ve düşmanın keşif kollarını tutsak almaya ve keşfine engel olmaya pek ziyade önem verilecektir. Düşman yakınında bulunan siperlerin çok askerle tutulacak biçimde bir an önce uzatılıp genişletilmesine olağanüstü önem verilecektir.*"[132]

Atatürk 12 Mayıs 1915'te 19. Tümen birliklerine şu emri vermiştir: "*Askerlerimizin yapılacak düşman hücumunu def edeceklerine inancım tamdır. Ancak yalnız düşman hücumlarını def etmek amacı görevimizin güzel bitirilmesi için yeterli olmayıp tersine düşman hücumu def olduğu anda hemen bölge komutanları, o noktada destek ve yedeklerini birinci hatta sürerek karşı saldırı ve hücumla düşman mevziine girmek gerekir. Bundan başka düşman hücumunun reddi haberini değil, karşı hücum ile düşman mevziine girilmiş olduğu haberini beklerim.*"[133]

Atatürk, 13 Mayıs 1915'te, Kuzey Grubu Komutanlığı'na şu raporu göndermiştir: "*Kolordunun isteği gereğince karşımdaki düşmanı Arıburnu'ndan atmak için canımı fedadan bir an tereddüt etmem. Komuta ettiğim birliği dahi son ere kadar ölüme gönderebileceğime güvenim var. Ancak fayda verecek sonucu ortaya koyacağına kesin olarak inandığım, önceki raporumda da arz ettiğim üzere, ağır topçunun ateş himayesi altında yeni bir tümenle taarruzun yapılmasının gerekli olduğunu arz ederim.*"[134]

131 age., s. 45.
132 age., s. 46.
133 age., s. 46.
134 age., s. 46.

Atatürk, İngilizlerin Arıburnu'ndan sürekli asker çıkarması üzerine, subay ve askerlerimize 13 Mayıs 1915'te şu bildiriyi yayınlamıştır. "*Bölge komutanları, son erinize kadar ölmek veyahut karşımızdaki düşmanı bir fert kalıncaya kadar denize dökmek amacıyla taarruz ve hücuma hazırlanacaktır. Komutanlar bu görüş açısından her türlü tertibat ve incelemelerini bitirip hücuma hazır olduklarını bana bildireceklerdir.*"[135]

Atatürk, 16 Mayıs 1915'te, 19. Tümen birliklerine şu emri vermiştir: "*...Düşman tarafında ortaya çıkan önemli hedeflere ateş açılması için, her defasında benim dikkati çekmem veya topçu alay komutanının emir vermesini beklemek doğru değildir.*"[136]

Atatürk, 29 Mayıs 1915'te 19. Tümen birliklerine şu emri vermiştir: "*...Herkes ve bütün erler iyi bilmelidirler ki, siperler yalnız savunma için değildir ve saldırıyı sağlamayan siperler, zararlı ve başarısızlığa uğratıcıdır. Mevcut siperler iyileştirilip düzenlenecek ve tahkimat yalnız düşman ateşinden korunup az telefat vermek görüşüne dayanmayıp düşmanı ezecek ve saldırıyı kolaylaştırabilecek mükemmel şekle sokulacaktır.*"[137]

Atatürk, 5 Haziran 1915'te, 19. Tümen birliklerine şu emri vermiştir: "*...Düşmana olan yakınlığımız nedeniyle birinci hatlardaki kıtaların her vakit uyanık bulunmaları, mangaların başında manga, takımların başında takım komutanları ve sırasıyla her kıta komutanının daima hazır ve erlerin heves ve gayretini artırmak suretiyle her durumda örnek olmaya fırsat gözetmelerini kesinlikle isterim.*"[138]

Atatürk 10 Ağustos 1915'te, 8 Ağustos'ta İngilizlerin ele geçirdiği, Conkbayırı'na sabaha karşı yapacağı taarruzundan önce hücum safının önünde askerlere şunları söylemiştir: "*Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Evvela ben ileri gideyim. Siz, ben kır-*

135 age., s. 46.
136 age., s. 47.
137 age., s. 49.
138 age., s. 51.

bacımla işaret verdiğim zaman hep birden atlarsınız." Başlangıçta 8. Tümen alaylarınca sadece süngü hücumuyla baskın şeklinde geliştirilen bu taarruz ve süngü muharebeleri sonucu düşman **4 saat içinde Conkbayırı'ndan tamamen atılmış**, ayrıca Şahinsırt'ın en yüksek tepesi de ele geçirilmiştir. Düşmana her bakımdan büyük kayıplar verdiren bu muharebe sırasında Atatürk, kalbine isabet eden bir **şarapnel parçasının** göğüs cebindeki saate denk gelmesi sonucu ölümden dönmüştür.[139]

Atatürk, 19 Ağustos 1915'te, Çamlıtekke'den Anafartalar Grubu'na bağlı birliklere şu emri vermiştir: "*... Anafartalar Grubu, karşısındaki düşmanı sarsacak, amaç olarak tümünü denize dökmek üzere hareket edecektir. Komutan ve subaylarla erlerin söz götürmez fedakârlıklarıyla bu amacın elde edileceğinden eminim.*" [140]

Atatürk, 22 Ağustos 1915'te, 5. Ordu Komutanlığı'na şu raporu göndermiştir: "*... Bugün yaptığım gözlemlere göre İngilizlerin kayıpları çok fazladır. Buradaki İngiliz kuvvetinden bundan sonra etkili olacak bir hareket beklemiyorum.*" [141]

Atatürk, 27 Ağustos 1915'te, İngilizlerin, Anafartalar cephesinin Kayacıkağılı bölgesindeki siperlerimize şiddetli taarruzu sırasında 7. Tümen Komutanı Ali Remzi (Alçıtepe) Bey'e şu emri vermiştir: "*Ben şu haberi bekliyorum: Siperlere giren düşman mahvedilmiş, düşman siperlerine askerimiz girmiştir. Bundan başka hiçbir haber bence önemli değildir.*"[142]

Atatürk 11 Ekim 1915'te, Çanakkale'den İstanbul'a, Salih (Bozok) Bey'e gönderdiği bir mektupta "artık zaferin kazanıldığını" şöyle müjdelemiştir: "*Karşımızdaki düşman artık güçsüz bir hale gelmiştir. İnşallah yakında tamamen atılır. Her halde vatanımız bu yönden emindir.*"[143]

139 age., s. 57, 58.
140 age., s. 59.
141 age., s. 60.
142 age., s. 60.
143 age., s. 65.

Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'ndaki bu emirleri, "*Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'nda önemli bir etkisi yoktur.*" diyen Cumhuriyet tarihi yalancılarının mumunu söndürmektedir.

Emirler dikkatle incelendiğinde, Atatürk'ün, subayları ve erleri sürekli motive ettiği, onları sürekli dikkatli ve uyanık tuttuğu, onlardan sadece savunmayı değil, aynı zamanda saldırmayı istediği ve en önemlisi de onlara vatan savunmasında ölümden korkmamayı telkin ettiği görülmektedir. Subaylara ve erlere ölmeyi emreden Atatürk, kendisi de hücum hattının en önünde, zerre kadar ölüm korkusu taşımadan, düşmana saldırmıştır.

Çanakkale Kahramanını Gölgede Bırakmak İsteyenler

Bugün, Cumhuriyet tarihi yalancılarının kendilerince en önemli iddialarından biri "***Atatürk'ün Çanakkale kahramanlığının sonradan resmi tarih tarafından uydurulduğu***" iddiasıdır. Örneğin **Prof. Yalçın Küçük** bu konuda, "***Kemal Paşa için parlak bir askeri geçmiş yaratmak için bulunabilen ve seçilen tek yer Gelibolu oluyor... Yaptıklarından dolayı zamanında bir kahraman sayılmıyor...***" demiştir.[144]

Ancak, Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'nda gösterdiği büyük başarı daha savaş devam ederken ödüllendirilmiştir. Atatürk'e verilen rütbe, nişan ve madalyalar, onun zamanında bir kahraman sayıldığının en açık kanıtıdır.

Atatürk'ün "Çanakkale kahramanlığı", savaş raporlarına ve savaş anılarına da yansımıştır. Çanakkale'deki **Arıburnu** ve **Anafartalar** zaferlerinin baş mimarının **Atatürk** olduğu konusunda yerli ve yabancı bütün ciddi tarihçiler hem fikirdir.

Bütün büyük başarılarına karşın, Çanakkale Savaşı sonrasında Atatürk'ün adının yurt içinde fazla duyulmaması için **birilerinin** özel bir gayret sarf ettiği de bilinmelidir.

O günlerde Atatürk'ün adının fazla duyulmaması için çaba sarf edenlerin **başında Başkomutan Vekili Enver Paşa** gelmektedir.

144 Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler**, C 5, s. 255.

Enver Paşa, İkinci Anafartalar Muharebesi'nden hemen sonra 23 Ağustos 1915'te Kurmay Başkanı Tümgeneral Bronzar'la birlikte Gelibolu'ya gelerek cepheleri gezip İstanbul'a döndükten sonra 5. Ordu'yla yaptığı yazışmalarda 19. Tümen'in bir komuta altında yönetilmesinin sakıncalı olacağına karar vererek, Arıburnu cephesini sağ ve sol kanat komutanlıkları adı altında ikiye ayırmıştır. Şüphesiz bu karar, Enver Paşa'nın Atatürk'e duyduğu kıskançlığın etkisiyle aldığı bir karardır.

Bu karar üzerine istifa etmek isteyen Atatürk, **Liman von Sanders**'in araya girmesiyle görevinde kalmıştır. Ancak bu kez de Atatürk'ün hak ettiği generallik rütbesi Enver Paşa tarafından engellenmiş veya geciktirilmiştir. İkinci Anafartalar Muharebesi'nden sonra Atatürk'ün generalliğe yükseltilmesi hakkındaki 5. Ordu Komutanlığı'nın önerisini Enver Paşa iki üç ay beklettikten sonra padişaha sunmuş ve bu nedenle Atatürk gecikmeyle general olabilmiştir.

Atatürk, 1 Haziran 1915'te albaylığa, 19 Mart 1916'da tuğgeneralliğe yükselmiştir.

Atatürk, albaylığa yükselirken de benzer bir haksızlığa uğramıştır. Terfisinin bilinçli olarak geciktirildiğini anlayan Atatürk, 5. Ordu Kurmay Başkanı Kazım (İnanç) telefonla arayarak, ona şunları söylemiştir:"***Biliyorum, yoluma engeller tertipleniyor, fakat ben albay değil, düşünemeyeceğiniz derecede daha büyüğünüz olacağım. Buna göre gerekenleri ikaz etmeniz yararlı olur.***"[145]

Atatürk, 20 Eylül 1915'te hastalanmıştır. Sıtmaya yakalandığından kuşkulanılmıştır. 24 Eylül'de Gelibolu'ya gelip Conkbayırı siperlerini dolaşan Enver Paşa'nın, Conkbayırı kahramanı Atatürk'ün karargâhını ziyaret etmemesi üzerine hayal kırıklığına uğrayan Atatürk, 27 Eylül'de istifa etmiştir. Bunun üzerine, Liman von Sanders 30 Eylül'de Enver Paşa'ya bir mektup yazarak Atatürk'ün Çanakkale'deki büyük başarılarından söz etmiş ve istifasının kabul edilmemesini istemiştir. Bunun üzerine Enver

145 Mütercimler, **age.**, s. 321.

Paşa, Atatürk'e bir telgraf çekerek, görevinin başında kalmasını istemiştir. Enver Paşa'nın bu telgrafına 4 Ekim 1915'te cevap veren Atatürk, "*kendisinin daha büyük görevler beklediğini*" belirterek, istifa kararının kesin olduğunu yinelemiştir.[146]

Çanakkale'de Atatürk'ün yanı başında bulunan **Cevat Abbas (Gürer)**, Atatürk'ün Çanakkale'deki başarılarının nasıl gölgelenmek istendiğini şöyle anlatmıştır:

"*Mustafa Kemal'i takdir şöyle dursun, üstleri onun bu başarılarını derin bir sessizlik içinde bırakmışlardı.*

Hatta İstanbul'un değerli basını bile bu zaferi haber olarak vermemişti.

Nitekim muharebelerde yararlılık gösteren bir albay, Ali Rıza; Albay Mustafa Kemal'in isteğiyle general olduğu halde, o yine miralaylıkta bırakılmıştı. Yalnız Mustafa Kemal'i büyük zaferden dolayı İmparator İkinci Wilhelm, birinci derecede salip harp madalyasıyla takdir etti.

Hatta, aklımda kaldığına göre, otuz kırk gün saklanan ve belki de küçük memurların büyüklerin gözlerinden kaçırmalarıyla tebliğ edilebilen bir iradeyi seniye (padişah emri) görmüştük. Bu irade de 19. Fırka Kumandanı Mustafa Kemal'in Arıburnu'nda kolordu kumandanı olduğu bildiriliyordu. Halbuki tebliğ Anafartalar Grubu'ndan oluyordu.

Bu olayı olduğu gibi anlatmak bir görevdir. Büyük Mustafa Kemal'in ne gibi şartlar altında ve ne kadar nankör bir muhit içerisinde çalıştığını, ülkesine büyük hizmetler yaparken nasıl kıskanç ve dar bir zihniyetle karşılaştığını gösteren acı örnekler bugün için yarın için bir ibret dersi olmalıdır."[147]

Cevat Abbas'ın ifadesiyle, "*kıskanç ve dar bir zihniyetle*" Çanakkale kahramanı Atatürk'ün başarılarını kamuoyundan saklamaya çalışan kişilerin başında, Atatürk'ü kendisine rakip olarak gören, **Enver Paşa** gelmektedir.

146 **age.**, s. 322
147 Gürer, **age.**, s. 83.

Fotoğrafının Basılması ve Adının Yazılması Yasaklanan Bir Kahraman

Enver Paşa, Çanakkale'de kazandığı başarılarla İstanbul'u kurtaran kahramanın, Atatürk'ün terfisini geciktirmiş, Çanakkale'ye son gidişlerinden birinde onu ziyaret etmemiş ve daha da önemlisi, gazetelerde **adının yazılmasını** ve **fotoğrafının basılmasını** yasaklamıştır.[148]

Damad-ı Şehriyari Enver Bey, hiçbir askeri başarısı olmamasına karşın, damadı bulunduğu padişahın emriyle 3 Ocak 1914'te bir gecede "paşalığa" yükseltilmiş, sonra da Osmanlı ordularının fiilen başkomutanlığına getirilmiştir. Ayrıca, Harbiye Nazırlığı görevini de üzerine almıştır.[149]

Akrabalık ilişkileriyle ve İttihat Terakki'deki nüfuzuyla yükselen **Enver Paşa**, kendisine rakip olabilecek kişilere karşı amansız bir düşmanlık beslemiştir. Bu kişilerin başında da **Atatürk** gelmektedir. Bu nedenle önce Atatürk'ü İstanbul'dan uzağa, Sofya Ateşemiliterliği'ne göndererek ondan kurtulmak istemiş, daha sonra I. Dünya Savaşı başlayınca İstanbul'a dönüp orduda aktif bir görev almak isteyen Atatürk'e Sofya'da kalması için telkinlerde bulunmuş, ancak Atatürk'ün ısrarları üzerine onu İstanbul'a çağırıp Çanakkale'de bir "ordunun yedeğinde" görevlendirmiştir. Ancak Atatürk'ün "küçük rütbesine" ve "ordu yedeği" olmasına karşın Çanakkale'de gösterdiği şaşırtıcı başarılar Enver Paşa'yı tedirgin etmeye başlamıştır. Nitekim, önceleri Çanakkale ziyaretlerinde Atatürk'e de uğrayan Enver Paşa, son ziyaretlerinden birinde Çanakkale'de büyük başarılar kazanan Atatürk'ü ziyaret etmemiştir. "*Bu kıskançlığının elle tutulur bir kanıtıdır; bu, bir küçümseme ve aşağılamadır.*"[150] Atatürk, Enver Paşa'nın bu çirkin davranışı karşısında hemen istifa etmiş ve Mareşal Liman von Sanders'e gönderdiği istifa dilekçesinde Enver Paşa'nın kendisini ziyaret etmemesine "kırıldığını" belirt-

148 Borak, **age.**, s. 73.
149 **age.**, s. 73.
150 **age.**, s. 73.

miştir. Atatürk'ün istifa ettiğini öğrenen **Liman von Sanders**, Enver Paşa'ya yazdığı dilekçede Atatürk'ün Çanakkale'deki büyük başarılarından söz ederek, "*Mustafa Kemal'in istifa dilekçesini destekleyemeyeceğini*" belirtmiştir:

"***Albay Mustafa Kemal Bey, beş ay önce ilk ortaya çıkış hareketinden beri 19. Tümen'in başında parlak bir şekilde savaşmış ve İngilizlerin Anafarta kanadında son büyük çıkarma hareketleri esnasında müşkül bir anda kumandayı üzerine almak zorunda kalmıştır. (...) Albay Mustafa Kemal Bey, burada da görevini büyük bir cesaret, iyi ve açık tertibat alarak ifa etmiştir. Öyle ki, kendisine -vazifem icabı olarak- takdirimi ve şükranımı tekrar tekrar ifade ettim.***"[151]

Bunun üzerine Enver Paşa, Atatürk'e bir mektup yazarak karargâhına neden uğrayamadığını açıklamış, bir anlamda özür dilemiş, Atatürk de istifa dilekçesini geri almıştır. Sadi Borak bu durumu, "*Koltuk hırsının ve ikbal düşkünlüğünün insanların gözlerini ve vicdanlarını nasıl kararttığının tipik bir örneği*" olarak değerlendirmiştir.

Enver Paşa, Çanakkale Savaşı'nda büyük başarılar gösteren Atatürk'ün yıldızının fazla parlamaması için dünya tarihinde bir benzerine daha rastlanmadık bir yola başvurmuştur: Basında Atatürk'ün **adından söz edilmesini** ve **fotoğrafının basılmasını** yasaklamıştır.[152]

Enver Paşa'nın tüm baskılarına rağmen Çanakkale kahramanı Atatürk'ün bir fotoğrafı dönemin İstanbul basınında yayınlanmıştır.

Çanakkale Kahramanının İstanbul Basınında Yayımlanan İlk Fotoğrafı

İstanbul basını Çanakkale Savaşı'nı çok yakından takip etmiş, zafer haberlerini hep manşetten vermiştir. Çanakkale'den zafer haberleri geldikçe de bir kahramanın adı ön plana çıkmaya

151 **Belleten**, Ekim, 1968, No: 128, s. 476'dan naklen Borak, **age.**, s. 74.
152 Borak, **age.**, s. 74.

başlamıştır. O kahraman **Arıburnu** ve **Anafartalar** zaferlerinin baş mimarı Atatürk'tür.

Ancak İstanbul basınında, Çanakkale ile ilgili savaş haberlerinde ne zaman Atatürk (Mustafa Kemal) adı geçse "sansür" tarafından silinmiştir.

O günlerde İstanbul'da yayınlanmakta olan **Tasvir-i Efkâr** gazetesi başyazarı **Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey** ve yazı işleri müdürü **Abidin (Daver) Bey**, ne pahasına olursa olsun bu sansürü delip Atatürk'ün bir fotoğrafını yayınlamaya karar vermişlerdir.

Abidin Daver Bey, bu kararı nasıl verdiklerini şöyle anlatmıştır:

"1914 Cihan Harbi'nin başlangıcında Tasvir-i Efkâr'ın başyazarı Yunus Nadi Bey'di. Çanakkale muharebeleri yeni başlamıştı. Boğaz Mevkii Müstahkem Kumandanı Cevat (Çobanlı) Paşa idi. İhtiyatta (yedekte) bulunan 19. Tümen Kumandanı Mustafa Kemal Bey, karaya çıkan düşmanın üstüne emir almadan atılmış, Anzaklar denilen Avustralyalı, Yenizelandalı düşman kuvvetleri Arıburnu mıntıkasında bir avuç yere tıkılmış, ilk defa İstanbul'u o kurtarmıştı.

Mustafa Kemal Bey, Yunus Nadi Bey'le tanışıyorlar ve mektuplaşıyorlardı. Gazetede bu kahramanca müdafaayı (savunmayı) canlandırmak için büyük resimli ve haritalı bir yazı hazırladık. Haritanın bir tarafındaki yuvarlağın içine Boğaz'ın deniz cephesinin kahraman müdafii (savunmacısı) Cevat (Çobanlı) Paşa'nın resmini, ikinci yuvarlağa da kara cephesinin şanlı müdafii Mustafa Kemal Bey'in resmini koyduk. Askeri sansür memuru, Mustafa Kemal Bey'in resmini çıkardı. Meğer devrin Harbiye Nazırı ve Başkomtan Vekili Enver Paşa, Mustafa Kemal Bey'den hoşlanmaz, onu kıskanırmış. Bizim bunlardan haberimiz yok ya, bu resmin çıkarılması bizi çok üzdü. Evvel o resmi bin müşkülatla (zorlukla) elde etmiş ve güzel bir sayfa hazırlamıştık. Sonra da Çanakkale haritasının iki tarafındaki yuvarlaklardan biri boş kalıyor, gazetenin tenazuru (simetriği) bozuluyor. Bilhassa müdafaanın hakiki kahramanını halka tanıtmak imkânı kalmıyordu.

Telefonla sansür zabitinin amirini aradık.

'*Ben müsaade edemem. Karargâh-ı Umumi İkinci İstihbarat Şubesi Müdürü Bey'e müracaat ediniz*' cevabını aldık.

O zamanki İstihbarat Şubesi Müdürü Kaymakam (Yarbay) Seyfi Bey ise gazetecileri, kendi hizmet eri sanan, mağrur, sert bir zattı. Bizimle konuşmaya bile yanaşmaz. Rütbe sırasına uyulmasına son derece dikkat ederdi. Her müracaatımızda da:

'*Sansüre müracaat ediniz*' cevabını verirdi.

Nitekim telefonla:

'*Bir ricamız var beyefendi*' diye söze başlarken,

'*Sizinle konuşamam, sansür zabitine müracaat edin, o bana söylesin*' dedi.

Sansür zabitine, '*müdürün böyle söylediğini*' söyledik.

'*Aman!*' dedi. '*Beni mazur görün! Ben ona bir şey söyleyemem, korkarım!*' deyip kestirip attı.

Bu durum karşısında saldırıya geçmek gerektiğini anladık. Kararı da verdik. Biraz sonra sansür zabitine tekrar müracaat ederek, '*Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Beyefendinin telefonla resmin neşri (yayınlaması) müsaadesi verdiğini*' söyledik. Zavallı da inandı. Amirine bir daha bir şey sormaktan çekinerek provanın kenarına imzayı bastı.

Ertesi gün de gazetede Arıburnu kahramanının yani Mustafa Kemal'in ilk resmi yayınlandı.

Sansürü atlatmıştık, diğer gazeteleri de... Bizdeki sevince payan yoktu.

Enver Paşa'nın Mustafa Kemal'i fena halde kıskanıp çekemediğini söylemiştim ya, paşa merhum bu resmi görünce küplere binmiş. İstihbarat Şubesi Müdürü Seyfi Bey de esasen fena halde köpürmüş. Evvela sansür zabitini üç gün hapsettiler, bizi de cepheye göndermek tehdidiyle müthiş surette haşladılar. Bereket versin ki, Yunus Nadi Bey mebustu. Bu yüzden gazeteyi kapatmaktan çekindiler. Fakat sonra bir bahane icat ettiler, Tasvir-i Efkâr'ı on gün süreyle kapattılar. Buldukları bahane şuydu: Şehremini İsmet Bey'in kardeşi Savni Bey, Yeniköy Dairesi Belediye reisi tayin edilmişti.

'Vay, kardeşi kelimesi ilave ederek bu haberi yazdınız! Bunda kötü niyet var!' dedilerdi."[153]

Böylece Çanakkale kahramanı Atatürk'ün İstanbul basınındaki ilk resmi, **Tasvir-i Efkâr gazetesinin 29 Ekim 1915** tarihli sayısında yayınlanmıştır.[154]

Atatürk'ün İstanbul basınında yayınlanan ilk resmini **ressam Cemal** yapmıştır. Resmin sağ üst köşesinde, "*Osmanlı İtilaf Devletleri*" yazısının altında 16 Teşrinievvel 1330, sol üst köşede "*Harbinin Devr-i Senevisi*", altında 19 Zilhicce 1332 yazmaktadır. Sağda, İstanbul resminin altında "*Üç yüz milyon İslamın istinatgâh ve ilticagâhı olan makam-ı hilafeti uzma*" yazılmıştır. Soldaki Çanakkale haritasının altında ise şunlar yazılmıştır: "*Muhafaza ve müdafaasında gösterilen üluvv-i fedakâri sayesinde üç yüz milyon insanın selamet rehası temin edilmiş olan Çanakkale Boğazı.*"

Atatürk'ün resminin lejantında ise şunlar yazılmıştır:

"***Çanakkale muharebe-i berriyesinde (kara savaşlarında) fevkalade yararlılıkları (olağanüstü faydaları) görülen ve emr-i müdafaadaki iktidar ve maharetiyle (savunmadaki kudret ve becerisiyle) bilhakkın (gerçekten) ihraz-ı şan ve şeref eyleyerek (şan ve şeref kazanarak) Boğazları ve makam-ı hilafeti kurtaran kumandanlarımızdan celadeti fıtriye (yaratılıştan yiğitlik) ve havarik-ı hameset (kahramanlık ve harikalar) ile mümtaz MİRALAY MUSTAFA KEMAL BEYEFENDİ.***"[155]

Enver Paşa'nın sansürüne rağmen **Tasvir-i Efkâr gazetesi**, Çanakkale Savaşı kahramanı Atatürk'ün ilk fotoğrafını, **29 Ekim 1915** tarihinde yayınlamayı başarmıştır. Atatürk'ün, bu olaydan tam 8 yıl sonra, 29 Ekim 1923'te, cumhuriyeti ilan edecek olması ise şaşırtan mutlu bir rastlantıdır doğrusu.

153 Cemalettin Saraçoğlu, **Yirminci Asır Dergisi**, 28 Ocak 1956'dan naklen, Borak, **age.**, s. 75-77.

154 **Tasvir-i Efkâr gazetesi**, Belediye Kitaplığı, 29 Ekim 1915 (16 Teşrinievvel 1331-20 Zilhicce 1333) s. 1 Bu gazeteyi ilk kez koleksiyonlarda arayıp bulan kişi **Sadi Borak**'tır. Borak, **age.**, s. 77.

155 Borak, **age.**, s. 78.

İşte o gazete kupürü:

"Çanakkale muharebat-ı berriyesinde fevkalade yararlıkları görülen ve emri müdafaadaki iktidar ve mahareti ile bilhakkın ihrazı şan-u şeref eyleyerek boğazları ve makamı hilafeti kurtaran kumandanlarımızdan celadeti fıtriyye ve havânkı hamaset ile mümtaz
MİRALAY MUSTAFA KEMAL BEY EFENDİ."

اق قلعه محاربات بريه‌سنده فوق‌العاده يارارلقلرى كورولن
امرمدافعه‌ده‌كى اقتدار ومهارتيله بحق احرازشان وشرف
بلبرك بوغازلرى و مقام خلافتى فورتارمان قوماندانلرمزدن
جلادت فطريه وخوارق حماست ايله ممتاز
ميرالاى مصطفى كمال بك افندى

Diğer Fotoğraflar

Çanakkale Savaşı sırasında zaman zaman Osmanlı basınında Çanakkale kahramanı Atatürk'ün fotoğrafları yer almıştır; ama çoğu kez bu fotoğrafların altına "Atatürk" adı yazılmamıştır. Örneğin, **Donanma Mecmuası** adlı derginin 27 Ekim 1915 tarihli sayısında, Atatürk'ün, cephede Anafartalar Komutanı olduktan sonra kendisine tahsis edilen bir otomobilin içinde görülen ilk fotoğrafı yer almış, ancak fotoğrafın altında **adına yer verilmemiştir.**

Donanma Mecmuası'nın *"Şen Satırlar"* adlı 9 Aralık 1915 tarihli sayısında İstanbul'dan Gelibolu Yarımadası'na gelen ayan ve mebusun milletvekili heyetinin Atatürk ile birlikte çekilmiş 4 fotoğrafı kullanılmıştır; ancak fotoğraf altında yine **Atatürk'ün adından hiç söz edilmemiştir.**

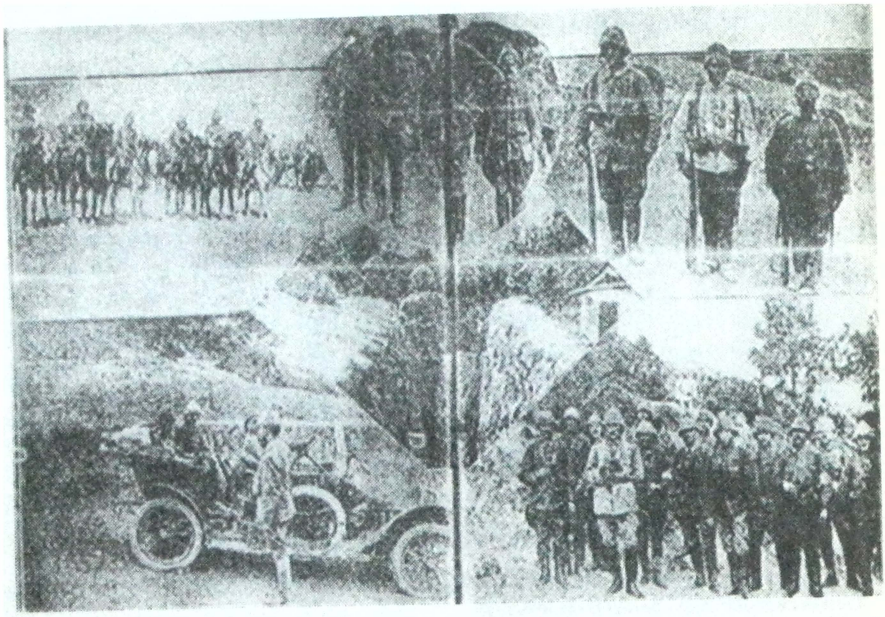

Harp Mecmuası'nın 1915 Aralık sayısında ise hem bir Atatürk fotoğrafı yayınlanmış, hem de Atatürk adından söz edilmiştir.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (ÇOMÜ) Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Ahmet Esenkaya bu konuda şu değerlendirmeyi yapmıştır:

*"Bu olay, (Donanma Dergisi'nde Atatürk'ün adından söz edilmemesi) dönemin politik düşüncesini yansıtıyor. Ama konu Harp Mecmuası'na gelince iş değişiyor. Propaganda amaçlı, Enver Paşa'nın emriyle çıkarılmış Harp Mecmuası'nın 1915 yılı aralık ayı sayısında 3'te 1 boyutta '**Anafartalar Kumandanı Miralay Mustafa Kemal**' alt yazılı temiz bir fotoğraf yayımlanıyor."*

Esenkaya, yine **Harp Mecmuası**'nın 4. sayısının kapağında, Gelibolu Yarımadası'ndaki Kireçtepe'de gazi askerlerin mermilerle yaptığı anıtın önünde Atatürk'ün yer aldığı, fotoğrafın altında ise *"Çanakkale'de Kireçtepe'de büyüklüğüne söz bulunmayan, her an canlarını feda eden o mübarek şehitler yatar."* diye bir ibarenin bulunduğunu, Atatürk'ün adından ise hiç söz edilmediğini belirtmiştir.

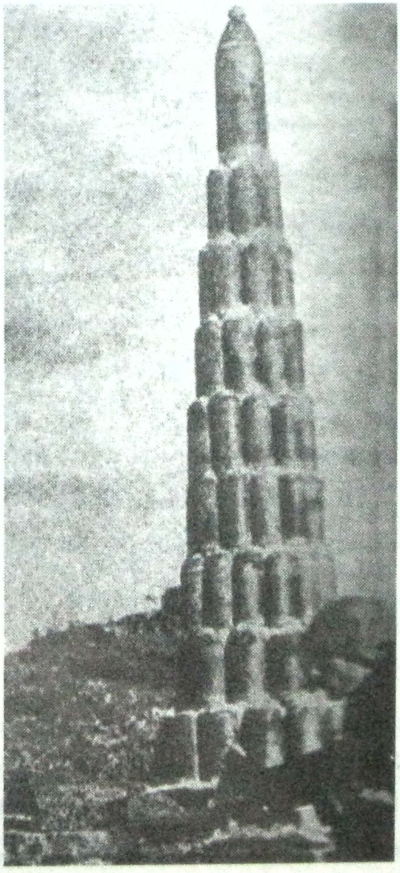

İşte o Atatürk fotoğrafı

Çanakkale'de çekilmiş Atatürk fotoğraflarının, *"Mustafa Kemal Atatürk'ün medyadaki görünümünü ve şöhretini ortaya koyduğunu"* ifade eden Yrd. Doç. Esenkaya, *"Enver Paşa'ya rağmen Atatürk'ün Çanakkale'de yakaladığı şöhrete ve medyada yer almasına kimsenin engel olamadığını"* belirtmiştir.

Çanakkale'de Atatürk Bir Futbol Yıldızı Kadar Ünlüydü

Mustafa Kemal Atatürk, Çanakkale Savaşları'nda, önce 25 Nisan 1915'teki Arıburnu zaferi, arkasından 9-10 Ağustos'taki I. Anafartalar zaferi ve Conkbayırı taarruzuyla düşmanı Çanakkale sırtlarında durdurarak büyük bir askeri başarıya imza atmış ve bu büyük başarısından dolayı rütbelerle, nişanlarla ve madalyalarla ödüllendirilmiştir.

1915 sonlarında o, artık bir Çanakkale kahramanıdır.

Bu, öyle büyük bir kahramanlıktır ki, Çanakkale cephesinde Atatürk'le birlikte savaşanlar, Çanakkale Savaşları'nın "yıldızı", Çanakkale kahramanı Atatürk'e, bu savaşın anısına bir şeyler imzalatmışlardır. Anlaşıldığı kadarıyla Çanakkale'de Atatürk bir futbol yıldızı kadar ünlüdür...

Bir futbol yıldızının forma imzalaması gibi, savaş yıldızı Atatürk de başlık, şapka veya miğfer imzalamıştır.

"Mustafa Kemal Atatürk'ün Çanakkale'de önemli bir başarısı yoktur!" diye milletin gözünün içine bakarak yalan söyleyen Cumhuriyet tarihi yalancılarının bu gerçekten haberi yoktur tabii!

Bugün Çanakkale Savaşı'na ait birçok eşya **Askeri Müze**'de sergilenmektedir.

Daha Çanakkale Savaşı devam ederken Askeri Müze, bu savaştan elde edilen tarihi değerdeki ganimetleri sergilemeye başlamıştır.

Nitekim, Tasvir-i Efkâr gazetesinin 6 Teşrinisani 1331 (19 Kasım 1915) tarihli nüshasında ***"İngilizlerden Alınan Ganaim (ganimetler) Askeri Müzede"*** başlıklı kısa bir haber yer almıştır. Haberde, "Harbiye Nezareti'nin Seddülbahir'de düşmandan

ele geçirilen on adet büyük İngiliz bandırasının, on adet işaret flamasının, kara ve deniz subay ve eratına ait 39 şapkanın sergilenmek üzere Askeri Müze'ye verildiği" yazmaktadır.

Burada benim üzerinde durmak istediğim, adı geçen 39 şapkadır.

Çanakkale Savaşları reyonunda, Atatürk'ün, "***Ben size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum!***" dediği 57. Alay'ın kahraman kumandanı **Hüseyin Avni Bey**'in şehit olduğunda üzerinde bulunan üniformanın sergilendiği vitrinde **iki de şapka** sergilenmektedir.

Çanakkale'de "Mustafa Kemal" imzalı şapkalardan biri

İşte, İngilizlerin Wolseley adını verdikleri o iki şapkadan birinin arka siperinde mor mürekkeple, "***19. Fırka Komutanı Mustafa Kemal***" imzası vardır.

İmzanın hemen yanında ise şu yazı yer almaktadır:

"57. Alay tarafından Korku Deresi'nde (Arıburnu) iğtinam edilmiştir"

30/1 2/3 331

57. Alay K. Kaymakam Hüseyin Avni"[156]

Bu yazıdan anlaşıldığı kadarıyla adı geçen şapka, düşman hatlarında 13-14 Mayıs 1915 gecesi ele geçirilmiştir.

Askeri Müzede sergilenen ve içindeki yazıdan "Halil" adlı bir ere ait olduğu anlaşılan ve üzerinde bir de kurşun deliği olan başka bir miğferin siperliğinde yine "***Mustafa Kemal***" imzası vardır.

Bu miğferin arka siperinde ise, "*57. Alay'ın 4-5/3/331 gecesi keşif taarruzunda iğtinam olunmuştur.*" yazmaktadır.[157] Yani, 17-18 Mayıs 1915 gecesi düşman hatlarında ele geçirilmiştir.

Bilindiği gibi, 25 Nisan 1915'te Arıburnu Çıkarması başladığında **19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal,** yanına 57. Alayı ve bir dağ bataryasını alarak düşmanı ilk karşılayan 27. Alay'ın yardımına yetişmişti.

Çanakkale Savaşları'nın yıldızı Atatürk'e Çanakkale Savaşları sırasında imzalatılan sadece şapkalar, başlıklar ve miğferler değildir, Askeri Müze'de Atatürk'e imzalatılan bir de "flama" vardır.

Kare şeklinde, bir tarafı mavi, diğer tarafı kırmızı olan ve bu haliyle Avustralya 5. Hafif Süvari Taburu'nun flamasına benzeyen bu flamanın üstündeki iki imzadan biri Servet Bey'e, diğeri ise yine **Mustafa Kemal**'e aittir.

Adı geçen flamanın üstünde aynen şöyle yazmaktadır:

"64. Alay tarafından Arıburnu'nda Korku Deresi'nde İngilizlerden iğtinam olunmuştur.

30 /1 2/3 331

64. Alay Kumandanı Binbaşı Servet.

Mustafa Kemal"

156 **Haluk Oral, Atlas Tarih dergisi, "*İngiliz Miğferi'nde Mustafa Kemal İmzası*" Mart 2011, S.6, s. 62, 63.**

157 **agm., s. 64.**

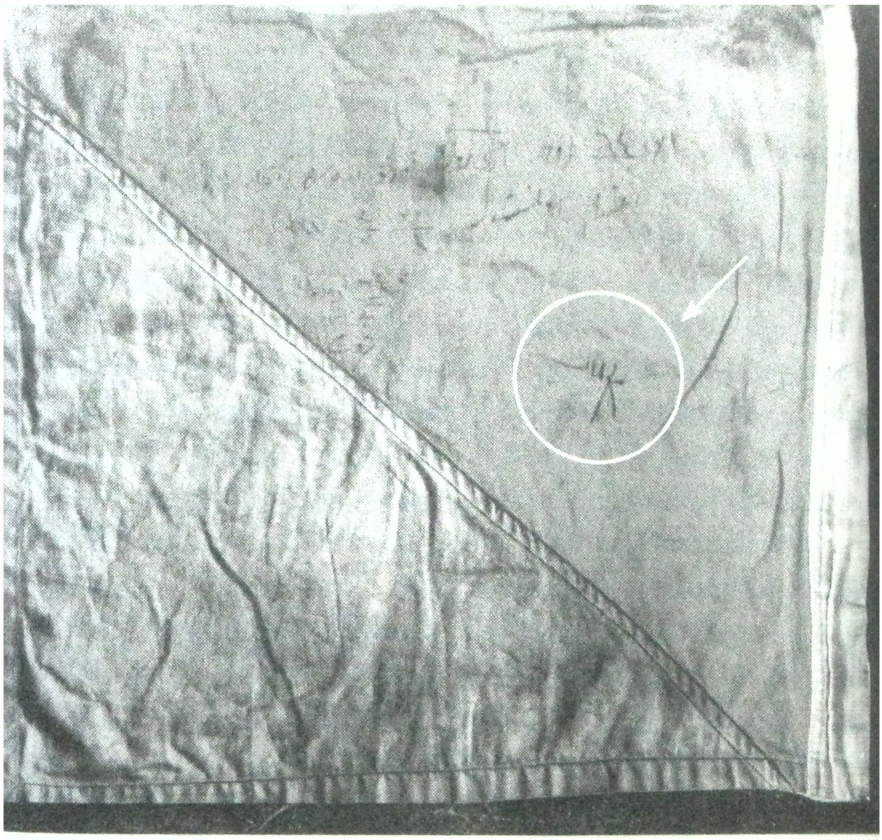

Çanakkale'de "Mustafa Kemal" imzalı o flama

Mustafa Kemal imzalı şapkalar, başlıklar, miğferler ve flanalar, Çanakkale Savaşları'ndaki Atatürk gerçeğinin imzalı tanıtlarıdır.

Çanakkale Kahramanıyla İlk Röportaj

Çanakkale kahramanı Atatürk'ün gazetelerde adının geçmeinin ve fotoğrafının basılmasının yasaklandığı bir ortamda, gaeteci **Ruşen Eşref Ünaydın,** Yeni Mecmua'nın **Çanakkale Özel ayısı** için Çanakkale kahramanı Atatürk'le bir röportaj yapmış e **sansürü** atlatarak bu röportajı yayınlamayı başarmıştır.[158]

58 **Yeni Mecmua Çanakkale Özel Sayısı,** Haz. Muzaffer Albayrak-Ayhan Özyurt, İstabul, 2006, s. 344.

Ruşen Eşref, bu röportajı, 24 Mart 1918-28 Mart 1918 tarihleri arasında Atatürk'ün Akaretler'deki 76 numaralı evinde yapmıştır.[159]

Ruşen Eşref, Atatürk'e böyle bir röportaj fikrinden söz ettiğinde Atatürk'ün ilk tepkisi: "***Takdirkârlığınıza teşekkür ederim Beyefendi. Yalnız korkarım ki size zarar gelmesin. Bilmem, bugün beni pek sevmediklerini bilir misiniz!***" şeklinde olmuştur.[160]

Atatürk bu röportajda, Çanakkale Savaşı'na katılmasından yönettiği kuvvetlere, Mehmet Çavuş'un kahramanlığından Çanakkale Deniz Zaferi'ne, Arıburnu Savaşı'ndan Anafartalar Savaşlarına kadar birçok konuda "belgelere" dayanan çok aydınlatıcı bilgiler vermiştir.

İşte, Ruşen Eşref Ünaydın Çanakkale kahramanı Atatürk'le yaptığı o röportajın bazı bölümleri:

"Çekmekte olduğu doksan dokuzluk Necef tespihini masanın üzerine bırakarak fesini çıkardı. Çünkü o gün lacivert bir elbise giymişti.

'*O halde derhal başlarız!*' dedi.

Ve kimi yerde, kimi yazı masasının üzerinde kimi köşede buz camlı koyu renk dolapta, kimi de İngilizlerden ele geçirilen koca bir makineli tüfek önündeki koyu renkli çini sobanın üzerinde bulunan defterlerden, müsvedde halinde veya temize çekilmiş olanlardan süzülen Çanakkale hikâyesinin özetini bu sabırlı ve ağırbaşlı komutandan **üç gün** ve her röportaj **on iki saatten** aşağı sürmemek şartıyla tam üç gün dinledim.

Başlamadan önce dedi ki:

'***Tabi askeri sırlara değinen noktaları size söylemeyeceğim. Bunlar ne sizi ilgilendirir ne de okuyanlara bir fayda sağlar. Bunlar sanat adamları içindir ki, tarih ilerde hepsinden söz edecektir.***'

'*Elbette Paşam! Maksadım o günlerin olaylarını bizzat zat-ı alinizden öğrenmektir. Askerlikle ilgili konuları ben de anlamam.*'

159 **Borak, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları**, s. 121.
160 **age.**, s. 118.

Ve bunun üzerine Paşa açıklamaya başladı. Önce Sofya Büyükelçiliği Ateşemiliterliği'nden buraya çağrılmış ve Tekirdağ'da 19. Tümen'i kurmakla görevlendirilmiş ve bu kuvvetle Ece limanı, Seddülbahir ve Morto limanı arasındaki sahilin korumasına tayin edilmiş. Esasen Balkan Savaşı'ndan beri bu araziyi iyi tanırmış.

Dedi ki:

'Benim kanaatime göre düşman çıkarma girişiminde bulunursa iki noktadan yapmaya çalışırdı; biri Seddülbahir, diğeri Kabatepe civarı. Ve benim görüşüme göre düşmanı karaya çıkartmadan bu sahil parçalarını doğrudan doğruya savunmak mümkündü. Bunun üzerine alaylarımı, böyle sahilden savunma yapabilecek bir şekilde yerleştirdim. Bu durum yaklaşık Şubat 1915...'

Mustafa Kemal Paşa, kendisinin Maydos mıntıkası komutanlığı esnasında meydana gelen önemli olayları şu şekilde özetledi: Düşman bir defa Seddülbahir'e ve Kumkale'ye asker çıkarmak girişiminde bulunuyor. O zaman hep ağızlarda işitip okuduğumuz bir Mehmet Çavuş çıkıyor, toprağımıza ayak basan düşmanı tekrar denize atıyor.'

'Düşman bu karaya asker çıkarmak girişimini neden denedi?'

'Bu hareket bir keşif olarak kabul edilebilir. Bir de bilinen 18 Mart vardır.'

'Ki asıl bizi ilgilendiren odur Paşa Hazretleri.'

'Fakat bu tamamen bir deniz hareketidir. Sahil savunması Cevat Paşa hazretlerinin emri altında bulunuyordu. Benim bu harekâtla ilgim dolaylıdır. Yalnız 18 Mart gününün sabahı Cevat Paşa hazretleri Maydos'ta bulunan karargâhıma gelmişti. Kendisine, Seddülbahir sahil mıntıkasında düzenlemeleri göstermek üzere birlikte Kirte'ye gittik. Oraya vardığımız zaman düşman donanmasının Kitre ve Alçıtepe yönlerinde açtığı ateşin altında kaldık.'

'O vakit ne yaptınız efendim?'

'Söz konusu mıntıkanın korumasıyla görevli alay kumandanına gereken sözlü talimatları verdim ve Cevat Paşa'yla

birlikte görev başında bulunabilmek için döndük. Düşmanın yenilgisiyle sonuçlanan bu 18 Mart Deniz Savaşı'nda kara mıntıkasının korunması bana aitti. O gün düşmanın bazı gemileriyle sahili ateş altında bulundurmuş olmasından başka anlatmaya değer hiçbir şey olmamıştır. O gün sahil bataryalarımızda bulunan askerler, subaylar ve kumandanlar gerçekten övgüye değer bir fedakârlıkla, hani cesaretin ve tevekkülün en son sınırıyla sonuna kadar toplarını kullanmışlar ve görevlerini yerine getirmişlerdir. Düşünün ki, birçok çökmeler, patlamalar, yangınlar ve kayıplar arasında, devamlı ateş karşısında, yıkıcı atışlar altında bunlar hiç titremeden görevlerini yapmışlardır.'

'...25 Nisan sabahıydı ki, Arıburnu'nda bir olay olduğu, işitilen gemi toplarının sesinden anlaşılmıştı. Bütün tümen birliklerinin harekete hazırlık derecesi arttırıldı. Bir taraftan Arıburnu Mıntıkası Komutanlığı'ndan bilgi bekliyordum, diğer taraftan da ya kolordunun veya ordunun emrini... Yalnız tümenin süvari bölüğüne bilgi almaları için Kocaçimen tarafına hareket etmesini emrettim. Bu sırada 3. Kolordu Kumandanı Esat Paşa hazretleriyle Gelibolu'dan telefonla görüşülmüştür. Esat Paşa, henüz durumların nasıl geliştiğine ayrıntılı bilgi edinememiş olduğunu bildirmiştir. Sabah saat 06.30'daydı. Halil Sami Bey'den gelen bir raporda düşmanın Arıburnu sırtlarına doğru çıktığı anlaşılıyor ve buna karşı benden bir taburun söz konusu düşmana karşı sevk edilmesi isteniyordu. Gerek bu rapordan gerekse Maltepe'de yaptırdığım özel gözetlemelerin sonucundan bende oluşan kesin kanaat; öteden beri iddia ettiğim gibi düşmanın Kabatepe civarında önemli bir kuvvetle karaya çıkma girişimi demek ki gerçekleşiyordu.

Bunun üzerine bu işin içinden bir taburla çıkmanın mümkün olamayacağını, her halde önceden tahmin ettiğim gibi bütün tümenimle düşmana yönelmenin kaçınılmaz olduğunu değerlendiriyorum. Artık hiçbir şeyi beklemeyerek karargâhımın bulunduğu Bigalı köyünde duran 57. Piyade Alayı'yla dağ bataryasının derhal harekete geçmek üzere, hazır bulundurulma-

larını, kumandanlarımın da emir almak üzere yanıma gelmelerini bildirdim.'

Yapraklarını durmaksızın ağır ağır çevirmekle meşgul olduğu defterinin sayfasına dudaklarında yanan sigara dumanları arasından bakarak:

'Altı maddelik bir emir not ettirdim.' dedi. Bu emir, küçük birlik komutanlıklarına da bildirilecekti. Bundan başka 3. Kolordu Komutanlığı'na da telefonla arz edilmek üzere bir rapor yazdırdım. Durumu, benim durumumu ve girişimimi anlattım.'

Büyük bir hareketin gelişmekte olduğunu; ülkeye Çanakkale Savaşı'nda unutulmaz hizmetler eden, fikir yürütmesi kuvvetli, kararları kesin genç bir kumandanın yüzünde bütün birlikleriyle tehlikeye atılmaya hazır durumunu... Karşımda bu anda sakin sakin kâğıtlarını çeviren ve içinde bana verebileceği notları düşünerek seçen komutanın yüzünde sezer gibi oluyordum. Türkiye'nin kaderini belirleyecek boğuşmaya doğru gittiğimizi heyecanla duyuyordum.

'Bundan sonra birliklerini yürüyüşe hazır olarak bir araya getiren 57. Alay toplanma bölgesine gittim. Basit bir düzenlemeyle, Bigalı deresi boyunca giden yol üzerinde bizzat yürüyüşe geçerek Kocaçimen tepesine yönlendirdim. Yolda giderken, komutanlara olsun, baştabibe olsun, gerekli sözlü açıklamaları veriyordum. Takip ettiğimiz cepheden bizi Kocaçimen'e ulaştıracak belirli bir yol olmadığı gibi Kocaçimen'e varmak için atlamaya mecbur olduğumuz alan da çok fazla fundalık, sarp ve kayalıklı derelerle doluydu. Bir yol bulup birliği sevk etmesi için topçu taburu komutanını görevlendirdim.'

'Zat-ı âliniz neyle gidiyordunuz efendim?'

'Ben atla... Bu komutanlar da atların üzerinde tabi. Biz hepimiz birliğin başında gidiyoruz, onlar yaya gidiyorlar. Bu şahıs (8. Topçu Taburu Komutanı) kayboldu. Ondan sonra batarya komutanını görevlendirdim. Bu da başını alıp Kocaçimen tepesine kadar gitmiş! Kılavuzluğundan faydalanılamadı.'

'Yani zorluklar...Savaşın kurşunlardan ve güllelerden önceki sıkıntıları.'

'Evet, bizzat yol bularak ve birliği oradan sevk ederek Kocaçimen tepesine ulaşıldı. Şimdi, Kocaçimen tepesini gözünüzün önüne getirin. Kocaçimen yarımadanın en yüksek tepesidir. Fakat Arıburnu noktası ölü açıda kaldığından buradan görülemiyor. Şimdi şu haritadan bakalım.'

Sir Hamilton'un raporunda bulunan haritalardan birine baktık. Bu harita durumu etraflıca anlatamıyordu. Paşa, çırağını yine çağırdı. İki dakika sonra kapının yanında bir mahmuz şıkırtısı... Asker, Paşanın askeri ceketindeki cebinden haritayı getirmesi için emir aldı. Beş on dakika sonra girdi. Bulamamış. Paşa gülümseyerek izin istedi. Bizzat kendi gitti. Ben yalnız kaldığım süre içinde ortalığı seyrettim. Duvarlarda hep asker resimleri, Balkan Savaşı'nın, Trablusgarp Savaşı'nın, Hareket Ordusu'nun yürüyüşünün, Harp Okulu öğrenciliğinin hatıraları asılıydı... Yazıhanesi üzerinde bir gümüş Çerkes kamasının yanı başında Balzac'ın Colonel Chapert'i, Moupassant'ın Boul de Swiff'i, Lavedan'ın Servier'i duruyordu. Şüphe yok ki Paşa, sakin dakikalarının boşluğunu edebiyatla dolduruyor...

Yine şal örtülü masanın başına geçtik ve 25 Nisan Savaşı'na geri döndük. Paşa, *'Bunun üzerine...'* diye başladı.

'Anlıyorsunuz ki orada denizde bulunan gemilerden ve zırhlılardan başka hiçbir şey görmedim. Düşmanın karaya çıkmış piyadesinin henüz oradan uzakta olduğunu anladım. Askerler o zorlu araziyi durmaksızın geçtiklerinden yorulmuşlar ve yürüyüş aralığı çok fazla derinleşmişti. Alay ve batarya komutanlarına, askerleri tamamen toplayıp küçük bir istirahat vermelerini söyledim. Denizden gizlenmiş olarak on dakika kadar bekleyecekler sonra beni takip edeceklerdi. Ben de orada bir Abdal Geçidi vardır, o Abdal Geçidi'nden Conkbayırı'na gidecektim. Yanımda yaverim, emir subayım ve baştabip ile oralarda tekrar bulduğumuz tümenin dağ topçu taburu komutanı olduğu halde önce atlı olarak ilerlemeye teşebbüs ettik. Fakat araziye uygun değildi. Hayvanları bıraktık. Yaya olarak Conkbayırı'na vardık. Şimdi burada karşılaştığımız sahne en enteresan bir sahnedir ve olayın en önemli anı bence budur.'

Burada muhatabım tekrar bir sigara yaktı ve birkaç yaprak daha çevirdikten sonra haritasını alıp şöyle açıkladı:

'Bu esnada Conkbayırı'nın güneyindeki 261 rakımlı tepeden Conkbayırı'na doğru 27. Alay'a bağlı –ki bu alay 9. Tümen'in bir alayıdır- sahilin gözetlemesini sağlamakla görevli olarak oralarda bulunan bir müfrezenin erlerinin Conkbayırı'na doğru koşmakta, kaçmakta olduklarını gördüm. Size şu konuşmayı aynen okuyacağım. Bizzat bu askerlerin önüne çıkarak (okumaya başladı):

'Niçin kaçıyorsunuz?'dedim.

'Efendim, düşman!' dediler.

'Nerede?'

'İşte!'diye 261 rakımlı tepeyi gösterdiler.

Defteri bıraktı.

'Gerçekten de düşmanın bir avcı hattı, 261 rakımlı tepeye yaklaşmış ve büyük bir serbestlikle ileriye doğru yürüyordu. Şimdi durumu düşünün: (gülümsedi) ben kuvvetlerimi bırakmışım, asker on dakika istirahat etsin diye. Düşman da bu tepeye gelmiş. Demek ki düşman bana benim askerlerimden daha yakın ve düşman benim bulunduğum yere gelse kuvvetlerim pek fena bir duruma düşecekti. O zaman artık mantıki bir hüküm çıkarma mıdır, yoksa refleks midir bilmiyorum, kaçan askerlere, 'Düşmandan kaçılmaz!' dedim.

'Cephanemiz kalmadı!' dediler.

'Cephaneniz yoksa süngünüz var!' dedim ve bağırarak bunlara süngü taktırdım, yere yatırdım. Aynı zamanda Conkbayırı'na doğru ilerlemekte olan piyade alayıyla dağ bataryasının yetişebilen askerlerinin 'marş marş'la benim bulunduğum yere gelebilmeleri için yanımdaki emir subayımı geriye yolladım. Bu askerler süngü takıp yere yatınca düşman askerleri de yere yattı. Kazandığımız an budur.'

'Kolun başında bulunan bir bölük yetişti. Bu bölüğe cephanesiz bölüğü takviye ederek ateş açmasını emrettim. Yanıma gelmiş olan 57. Alay 2. Tabur Komutanı Yüzbaşı Ali Efendi'ye bütün taburuyla bu bölüğü takviye ederek 261 rakımlı tepe

üzerinden düşmana saldırmasını emrettim. Dağ bataryasına Suyatağı'nda mevzi aldırarak düşman piyadesi üzerine ateş açtırdım. Dereye saptığı için biraz geciken diğer bir taburu, komutanı üzerinden açılarak saldırıya katıldı. Bundan sonraki iki alay komutanına bütün alayıyla benim yönettiğim taraflarda düşmana saldırmasını emrettim.'

'Zat-ı aliniz bu esnada nerede bulunuyordunuz?'

'Ben de bataryanın yanındaydım.'

'O bizim ilk alay saat kaç sularında saldırıya başladı?'

'57. Alay'ın saldırıya başlaması, durun size söyleyeyim, (defterine baktı)öğleden önce saat 10 sularındaydı. O esnada 9. Tümen'e bağlı süvari subaylarından Mehmet Salih Efendi yanıma geldi ve 27. Alay'ın Kocadere'nin batısındaki sırtlardan Kemalyeri üzerinden düşmanla savaşa başladığını haber verdi. O subayla, sözünü ettiğim alay komutanına, düşmanın sol kanadına saldırmakta olduğumu, 27. Alay'ın da karşısındaki düşmana saldırmasını, henüz Bigalı civarında bulunan 19. Tümen'in tamamını Kocadere yönüne çekeceğimi, bu emri kendisine ulaştıran Süvari Teğmeni Salih Efendi'yi tekrar yanıma göndermekle beraber, benimle devamlı bağlantıyı korumasını, savaşı Conkbayırı'ndan idare edeceğimi emrettim, bildirdim. Bigalı'da bulunan tümen kurmay subayına da emir atlısıyla bir emir gönderdim. Dedim ki: 'İzzettin Bey, 72. Alay Maltepe'ye yaklaşmasın. Sıhhiye bölüğü Kocadere'ye gelsin, 77. Alay Kocadere'nin doğusuna yaklaşsın ve bu raporu 3. Kolordu Komutanı'na veriniz.'

'Arıburnu olayları yalnız bundan mı ibarettir?'

Paşa, bütün ruhumda dehşetler uyandıran o boğuşma sahnelerini, o kan ve barut kokan manzaraları keşfetmiş tecrübeli bir adam ağırbaşlılığıyla gülümsedi.

'Ne o, yoruldunuz mu? Daha bu olayın başlangıcıdır. Benim Arıburnu'nda 25 Nisan'dan 17 Mayıs'a kadar yirmi üç günlük 'Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığım' ve ondan sonra da bütün cephenin sağ tarafında tekrar yalnız 19. Tümen Komu-

tanlığım vardır. Bu süre içinde birçok savaş olayı gerçekleşmiştir. Biz yalnız en önemli günleri işaret ediyoruz.'

Ve önünde duran sigara paketini uzattı..."[161]

Ruşen Eşref'in "Çanakkale kahramanı" Atatürk'le yaptığı o röportaj böyle uzayıp gidiyor. Atatürk, her gün **en az on iki saatten, üç gün** süren bu uzun röportajında Çanakkale Savaşı'ndaki başarılı komutanlığının en özel anlarını belgeleriyle Ruşen Eşref Ünaydın'a anlatmıştır.

Atatürk'ün Çanakkale'deki "kahramanlığını" sorgulayan Cumhuriyet tarihi yalancıları, her şeyden önce bu röportajı dikkatle okumalıdırlar; kim bilir belki de gerçeği görürler, insafa gelirler!

Çanakkale Kahramanını Kimse Tanımıyormuş!

Bugün "antiemperyalist", "vatansever" çıkışlarıyla tanıdığımız, sevdiğimiz ve hatta bazı görüşlerinden yararlandığımız **Prof. Dr. Yalçın Küçük**, bakın geçmişte ne demiş bir kitabında:

"Kemal Paşa için parlak bir askeri geçmiş yaratmak için bulunabilen ve seçilen tek yer Gelibolu oluyor... Yaptıklarından dolayı zamanında bir kahraman sayılmıyor. Kahramanlığının ilanı çok sonraki yıllara denk düşüyor... Kemal'in, Anafartalar kahramanlığı, ilk kez, genç bir gazeteci yazar olan Ruşen Eşref tarafından, 1918 yılı Mart ayında ortaya atılıyor. 1919 yılı yaz ortalarına gelindiğinde bile, kahraman susuzluğu yaşayan ülkede bunun fazla tutmadığı anlaşılıyor..."[162]

Sevgili Yalçın Hoca'nın geçmişte böyle düşünmesinin iki nedeni olabilir: 1. Ya sevgili hocamız, tarihi iyi araştırmamış, iyi okumamış, dolayısıyla "yobaz-liboş" tezlerinden kolayca etkilenmiş! 2. Ya da tarihi iyi biliyor ve bilerek bu düşünceleri ortaya koyuyor! Ben hocamızın "bilerek" Türk toplumunu yanıltacağını düşünmüyorum. Ama o zaman da "*Koskoca profesöre araş-*

161 **Yeni Mecmua Çanakkale Özel Sayısı**, s. 344 vd.
162 Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler**, C 5, s. 255, 398; Özakman; **age.**, s. 112.

tırmadan, incelemeden kitap yazmak yakışır mı?" diye sormak geliyor içimden!

"***Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'nda herhangi bir başarısı olmadığı***" iddiasının "kocaman bir yalan" olduğunu yukarıda gördük. Şimdi de gelin, "***Atatürk Çanakkale'de yaptıklarından dolayı zamanında bir kahraman değildi!***" yalanını deşifre edelim:

Atatürk, 1919'da Anadolu'ya geçtiğinde, Havza, Amasya, Erzurum, Sivas, Anakara'da hep kahraman gibi karşılanmıştır. Amasya'da halk tarafından "**kırmızı halıyla**" karşılanan Atatürk'e, **Amasya Müftüsü**, "***Çanakkale'den sonra memleketi ikinci defa kurtarmaya geldiniz...***" diye iltifat etmiştir. Demek ki, Yalçın Hoca'nın haberi yok ama 1919'da Amasyalılar ve Müftü Hacı Hafız Tevfik Efendi, Atatürk'ün "Çanakkale kahramanı" olduğunu bilmektedir.

Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'nda Arıburnu, Anafartalar ve Conkbayırı kahramanlıklarının, ona büyük bir ün kazandırdığını ve bu ünün, Milli Mücadele'ye katılımı arttırdığını şöyle ifade etmiştir:

"***Nisan ve Ağustos 1915'te Arıburnu, Anafartalar ve Conkbayırı vuruşmaları sonucunda Gelibolu Yarımadası düşman eline düşüp İstanbul yolu açılabilirdi. Bu iki yerde de talih, genç ancak büyük bir komutan bulundurmuş ve düşmanın tasarıları boşa çıkmıştı. Mustafa Kemal'in bu yüksek başarıları ona öyle bir ün kazandırmıştır ki, O 1918'den sonra yurdu kurtarmaya kalkıştığı vakit her Türk general ve subayı onun bu işi yapabileceğine inanmış ve onun yanına güvenle koşmuştu. Mustafa Kemal, Çanakkale kahramanı olmasaydı Milli Mücadele herkese daha az güven verebilir, dolayısıyla daha az yardım ve dayanak bulabilirdi.***"[163]

Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'ndaki başarısını kıskanan **Enver Paşa**, Mustafa Kemal'in fazla parlamaması için **onun fotoğrafının gazetelerde basılmasını bile yasaklamasına rağmen**, Atatürk'ün adının duyulmasına engel olamamıştır.

163 Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı**, C III, Kızım 2, Ankara, 1983, s. 395.

Atatürk'ün Çanakkale kahramanı olduğunu bizim "yobaz-liboşlar" dışında inanın herkes bilmektedir.

İşte, 1915-1926 arasında Atatürk'ün "Çanakkale kahramanı" olduğunu bilenler, yazanlar, söyleyenler:

Tasvir-i Efkâr:

29 Ekim 1915 tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinde yayınlanan Atatürk fotoğrafının altında şu satırlar vardır: "***Çanakkale muharebe-i berriyesinde (kara savaşlarında) fevkalade yararlılıkları (olağanüstü faydaları) görülen ve emr-i müdafaadaki iktidar ve maharetiyle (savunmadaki kudret ve becerisiyle) bilhakkın (gerçekten) ihraz-ı şan ve şeref eyleyerek (şan ve şeref kazanarak) Boğazları ve makam-ı hilafeti kurtaran kumandanlarımızdan celadeti fıtriye (yaratılıştan yiğitlik) ve havarik-ı hameset (kahramanlık ve harikalar) ile mümtaz MİRALAY MUSTAFA KEMAL BEYEFENDİ.***"[164]

Mehmet Emin Yurdakul:

Mehmet Emin Yurdakul, 15 Eylül 1915'te yayınlanan **Tan Sesleri** adlı kitabında, "*Ordunun Destanı*" adlı manzumenin ilk dörtlüğünde Çanakkale'deki Atatürk'ten şöyle söz etmiştir. "***Ey bugüne şahit olan sarp hisarlar/ Ey kahraman Mehmet Çavuş siperleri/ Ey Mustafa Kemaller'in aziz yeri/ Ey toprağı kanlı dağlar, yanık yerler.***"[165]

Fahrettin Altay Paşa:

Atatürk, 1916 yılının Ocak ayında, 16. Kolordu Komutanı olarak Edirne'ye girişinde, sokaklara zafer takları kurulmuş, halk onu görmek için sokaklara dökülmüştür. O coşkulu karşılamayı Fahrettin Altay Paşa şöyle anlatmıştır. "***...Anafartalar Zaferi ile İstanbul'u düşman istilasından kurtaran Albay Mustafa Kemal, 16. Kolordu Komutanı olarak Edirne'ye gönderilmiş, Edirne halkı da onu çok büyük gösterilerle karşılamıştı. Çünkü biliyorlardı ki, Anafartalar kahramanı yalnız İstanbul'u değil, Edirne ve bütün Trakya'yı da kurtarmıştır.***

164 Borak, **age.**, s. 78.

165 Aktaran Oktay Akbal, **Milliyet gazetesi**, 28.3.1992, Özakman, **age.**, s. 113.

Bu suretle parlayan Yeni Yıldız'ın ışığı büyümeye başlamış, her tarafta Anafartalar Kahramanı'na saygı Hürriyet Kahramanları'nı geçer olmuştu.

Benim görüşüme göre: Enver Paşa, Mustafa Kemal'in kudretini takdir ediyor ve ondan savaş alanlarında faydalanmak istiyordu. Ama, onun karakterini kendi karakterine uygun bulmuyor ve onun parlaklığının kendisini geçmesine meydan vermek istemiyordu." [166]

Ruşen Eşref Ünaydın:

1918 Mart ayında, Çanakkale Savaşı'na özel bir sayı ayıran Ziya Gökalp'in **Yeni Mecmua dergisinde,** gazeteci Ruşen Eşref Ünaydın'ın Atatürk'le yaptığı Çanakkale konulu bir röportaj yayınlamıştır. Ruşen Eşref Ünaydın, röportajının sonunda Atatürk için: *"Memleketin en tehlikeli zamanlarında can verircesine vazife başına atılan bu kahramanın elini sıktım. İçimde ona karşı derin bir hürmet, bir İstanbul çocuğu ruhuyla derin bir şükran olduğu halde yanından ayrıldım."* demiştir.

Lütfi Simavi:

1924'te yayınlanan anılarında, *"Bu gezide, o sırada İstanbul'da bulunan Çanakkale kahramanlarından Mustafa Kemal Paşa da bulunuyordu... Çanakkale'deki övünç ve gurur verici hizmetleriyle, herkes gibi ben de kendisini gıyaben tanıyordum, fakat şahsen görmemiştik. Hizmetlerinden ve başarılarından dolayı kendisini orada tebrik ettim..."* demiştir.[167]

İsmail Hakkı Okday (Vahdettin'in Damadı):

"Vahdettin Efendi, bu seyahate çıkarken, kendisine refakat etmek üzere o zaman 'Anafartalar Kahramanı' diye anılan Mustafa Kemal Paşa'yı da yayına almıştı..." demiştir.[168]

Rıza Tevfik:

19 Ağustos 1918'de şöyle demiştir: *"Aşiyan'da Tevfik Fik-*

166 Ahmet Akyol, *"Mustafa Kemal Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'ndaki Rolü"*, http://www.kemalistgencler.com/ 16.03.2010.

167 Lütfi Simavi, **Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri**, İstanbul, 1972, s. 356, 381; Özakman, **age.**, s. 114.

168 İsmail Hakkı Okday, **Yanya'dan Ankara'ya**, 2. bas., İstanbul, 1994, s. 329; Özakman, **age.**, s. 114.

ret'le yapılan ilk anma töreni için... geldiği zaman kendisini kapıda karşılamış ve orada bulunanlarla Tevfik Fikret'in eşine, 'Anafartalar kahramanı meşhur Miralay Mustafa Kemal Beyefendi' diye takdim etmiştim."[169]

Amiral Chaltrope:

İngiliz İşgal Kuvvetleri komutanlarından Amiral Chaltrope, 23 Haziran 1919'da, Lord Curzon'a gönderdiği bir telgrafta Atatürk'ten, *"Çanakkale Savaşı'nda büyük ün yapmış Mustafa Kemal Paşa"* diye söz etmiştir.[170]

Amiral Webb:

İngiliz İşgal Kuvvetleri temsilcilerinden Amiral Webb, 28 Haziran 1919'da Sir R. Graham'a gönderdiği telgrafta Atatürk'ten, *"Çanakkale Savaşı'nda bir hayli ün yapan Mustafa Kemal... Samsun'a müfettiş olarak gönderildi."* diye söz etmiştir.[171]

Yeni Gün Gazetesi:

Yunus Nadi'nin Yeni Gün gazetesi, Atatürk'ün Adana'dan İstanbul'a gelişini, 14 Kasım 1918 tarihli sayısında manşetten, *"Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal bir gün önce İstanbul'a geldi."* biçiminde duyurmuştur.[172]

L'Illustrasyon Dergisi:

26 Şubat 1921'de 4069. sayısında Atatürk'ü, *"Kararlı, sert ama iman etmiş olan Mustafa Kemal Paşa, dünyaya baş kaldırmıştır. Meslekten askerdir. Çanakkale'de İngilizler karşısında kazandığı büyük zafer anılmaya değer."* olarak tanımlamıştır.[173]

Tevhid-i Efkâr Gazetesi:

31 Ağustos 1921 tarihli sayısında Atatürk için, *"Çanakkale'de iki defa İstanbul'u kurtarmış olan Mustafa Kemal Paşa, bu defa da vatanı kurtaracaktır."* demiştir.[174]

169 Rıza Tevfik Bölükbaşı, **Biraz da Ben Konuşayım**, İstanbul, 1993, s. 49; Özakman, **age.**, s. 114.

170 Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, C I, Ankara, 1973, s. XXVI.

171 Erol Ulubelen, **İngiliz Belgelerinde Türkiye**, İstanbul, 1967, s. 192.

172 **Yeni Gün**, 14 Kasım 1918.

173 Özakman, **age.**, s. 115.

174 **Tevhid-i Efkâr gazetesi**, 31 Ağustos 1921.

Yahya Kemal:

Yahya Kemal, 1921 yılında, Atatürk'ten şöyle söz etmiştir: "*Fatih'te, Aksaray'da küçük dükkânlarda, Eminönü'ne kadar bütün vitrinlerde, muzaffer kumandanlarımızın yanında Mustafa Kemal Paşa'nın da resmi bulunurdu, hatta köprüde, şapkalı satıcıların Mustafa Kemal Paşa'nın alçıdan küçük heykellerini sattıkları bilinmektedir.*"[175]

M. Zekeriya Sertel:

20 Mart 1919'da Çanakkale'deki Atatürk hakkında şöyle demiştir: "*Osmanlı tarihinin en şerefli bir sayfasını işgal edeceğine şüphe olmayan Çanakkale başarısı, orada çarpışan Türklük ruhunu, Türklük fedakârlığını ispat ettiği gibi, bir de Mustafa Kemal gibi büyük bir kahramana malik olduğumuzu gösterdi. Tarih, Çanakkale vakasını kaydederken hiç şüphesiz Mustafa Kemal ve Cevat Paşaların isimlerini de altın harflerle yazacaktır... Büyüklerini tanıma mecburiyetinde olan gençlik, Mustafa Kemal adını da belleklerine eklemeli ve kurtarıcılarımızdan birinin de o olduğunu unutmamalı.*"[176]

Arnold J. Toynbee:

Dünyaca ünlü tarihçi A. Toynbee, 1926'da yayınlanan "*Turkey*" adlı kitabında, "***Mustafa Kemal, Çanakkale muharebelerinde hem Türkiye'de hem Almanya'da bir kahraman olarak tanınmıştı.***" demiştir.[177]

Gerçekler, "kabak gibi" ortada dururken, hâlâ hiç utanıp sıkılmadan, hiç vicdan azabı duymadan, hiç Allah'tan korkmadan, ***"Çanakkale Savaşı'nı Türkler değil Almanlar kazandı!", "Atatürk, 5-10 kişiyi bile idare edemezdi!", "Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'nda herhangi bir başarısı yoktur! Çanakkale kahramanı olduğu sonradan uydurulmuştur!"*** gibi yalanlarla önce kendilerini, sonra da bu milleti zehirleyenlere belgelerle "meydan" okuyup cevap vermeye çalıştım. Takdir, siz okuyucularımındır.

175 Yahya Kemal, "*Misakımilli*", İleri, nr. 175, 6 Mayıs 1337 (1921).
176 Özakman, age., s. 114.
177 Arnold J. Toynbee, Turkey, s. 98'den naklen Özakman, age., s. 115.

Bir Atatürk Resminin Anlattıkları

Bildiğimiz kadarıyla Atatürk'ün ilk portresi Anafartalar Muharebesi sonrasında Avusturyalı ressam **Vilhelm Victor Krausz** tarafından yapılmıştır. Masmavi gözleri, açık yeşil serpuşu ile o günlerin Mustafa Kemal'i ilerisi için kafasında bazı düşünceler planlayan bir kahraman tipinde yansıtılmıştır. Bu başarılı bir portredir.

I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesinde görevli iki ressam vardır: Bunlardan biri ünlü Türk ressamı **Hayri Çizel**, diğeri ise Avusturyalı ressam **Vilhelm Victor Krausz**'dur. Her iki ressam da müttefik askerler arasında savaş resimleri yapmışlardır.

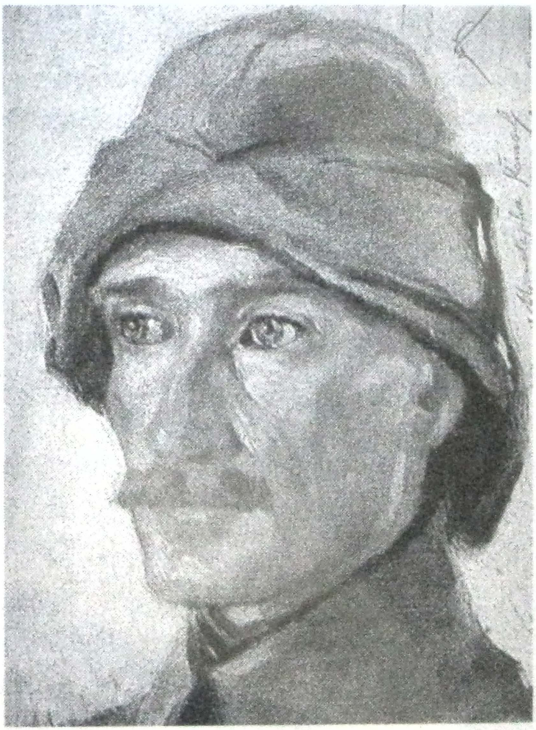

Avusturyalı ressam Vilhelm Victor Krausz'un çizdiği Atatürk'ün ilk portresi (1916).

Ruşen Eşref Ünaydın'dan öğrendiğimize göre Atatürk'ün Çanakkale'deki başarılarından etkilenen ve Atatürk'ün fiziki ya-

pısını çok ilginç bulan bu Avusturyalı ressam, Atatürk'ten izin alarak, cephede kullandığı körüklü makinesiyle Atatürk'ün bir fotoğrafını çekmiş ve o fotoğrafa bakarak da portresini yapmıştır (1916).

Avusturyalı Ressam Vilhelm Victor Krausz'un Anafartalar Savaşı'ndan sonra çizdiği bu Atatürk resmi, "*Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'nda önemli bir başarısı yoktur! Atatürk'ün 'Çanakkale kahramanlığı' sonradan kurgulanmıştır!*" diyen Cumhuriyet tarihi yalancılarını mahcup edecek türden bir belgedir.

Onlar da Bizim Evlatlarımız Oldular

Atatürk, önce Çanakkale'de vatanları uğruna hayatlarını kaybeden şehitlerimize, sonra da Çanakkale'de ölen düşman askerlerine ve onların annelerine şöyle seslenmiştir:

"Burada yatan şehitlerimiz!... Sizleri hürmet ve şükranla anıyoruz. Siz olmasaydınız ve siz göğüslerinizi çelik kalelere siper etmeseydiniz, bu boğaz aşılır, İstanbul işgal edilir; vatan toprakları istilâya uğrardı."

"Bu memleket toprakları üzerinde kanlarını döken kahramanlar, burada bir dost vatanının toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız.

Uzak diyarlardan evlâtlarını harbe gönderen analar, gözyaşlarınızı dindiriniz, evlâtlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler, huzur içinde uyuyacaklardır. Onlar bu topraklarda canlarını verdikten sonra artık bizim evlâtlarımız olmuşlardır." [178]

Dünya tarihinde, boğaz boğaza çarpıştığı düşmanını bile insanca duygularla anmasını bilen, başka bir komutan var mıdır acaba?

178 Atatürk, bu nutkunu, 1934 yılında **İçişleri Bakanı Şükrü Kaya** aracılığıyla kamuoyuna duyurmuştur. Şükrü Kaya, bu nutuğun öyküsünü **Uluğ İğdemir**'e anlatmıştır. İğdemir'in ifadesine göre Atatürk, Şükrü Kaya'ya, "***Çanakkale'yi, aziz şehitlerimizi ziyaret ettiğinde bu görevi yerine getireceksin, bu nutuğu okuyacaksın. Çanakkale'den dünyaya karşı böyle konuşacaksın...***" demiştir. Mütercimler, **Fikrimizin Rehberi**, s. 326, 327.

YALAN 2

KÜRT SORUNU CUMHURİYET'LE BAŞLAMIŞTIR!

ATATÜRK KÜRTLERE "ÖZERKLİK SÖZÜ" VERMİŞTİR!

En güncel Cumhuriyet tarihi yalanlarından biri de Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in Kürt politikasıyla ilgilidir. *"Atatürk ve Cumhuriyet Kürtlere düşmandır!", "Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında Kürtlere 'özerklik' sözü vermiş ama daha sonra bu sözünü tutmamıştır!", "Şeyh Sait İsyanı'nda İngiliz parmağı yoktur!", "Atatürk Dersim'de Alevi-Kürt katliamı yapmıştır!"* biçiminde özetlenebilecek bu yalanlara cevap vermeden önce, bu yalanların sahiplerini deşifre edelim.

İzninizle, bu yalancılara da "*Kürtçü Yalancılar*" adını vereceğim...

Kürtçü Yalancılar

> *"Kürtlerin mutlaka ayrı bir devleti olmalı, bu devlet isterse boktan bir devlet olsun!"*
>
> **İsmail Beşikçi**

Atatürk'ün önderliğinde bir bağımsızlık savaşı sonrasında kurulan Türk ulus devletini bir türlü içine sindiremeyen emperyalizm ve bazı yerli işbirlikçileri, Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni "faşist" politikalar izlemekle suçlayarak, Atatürk'ün ulus devlet oluşturma sürecinde Anadolu'daki etnik unsurları özellikle de Kürtleri ezdiğini, katlettiğini hatta soykırıma uğrattığını iddia etmişlerdir. Bu iddianın sahipleri; kimi zaman kökü dışarıda **tatlı su solcuları,** kimi zaman şeriat özlemiyle yanıp tutuşan Şeyh Sait uzantısı **ümmetçi Kürtçüler**, kimi zaman da bir terör örgütüyle dirsek temasındaki Türk düşmanı **Kürt faşistleri**dir.

Fikret Başkaya, "*Paradigmanın İflası*" adlı kitabında Atatürk'ün önderliğindeki Türk Kurtuluş Savaşı'nın "Kürtleri ezen" "emperyalist" bir mücadele olduğunu iddia etmiştir.

Şu cümleler Başkaya'ya aittir:

"***Milli Mücadele gerçek anlamda bir ulusun kurtuluşu değil, Kürt ulusunun baskı altına alınması sürecinin başlangıcı olmuştur. Bu yönüyle Milli Mücadele, Kürt ulusu açısından Kürdistan'ın, İngilizlerle anlaşılarak parçalanması anlamına gelmektedir.***"[179]

Bu cümleleri okuyan, Kurtuluş Savaşı'na girilirken Güneydoğu Anadolu'da sanki "Kürdistan" diye bir devlet varmış da Türkler ve İngilizler anlaşıp bu devleti parçalamışlar zanneder! Ancak bilindiği gibi Kurtuluş Savaşı başlarında Güneydoğu Anadolu'da ne **Kürdistan** diye bir devlet, ne de Türklerle İngilizlerin aralarında anlaşıp bu devleti parçaladıklarına ilişkin bir kayıt veya bir belge vardır. Tam tersine, Türk Kurtuluş Savaşı'nın başından itibaren Anadolu'yu kendi çıkarları doğrusunda parçalamayı amaçlayan İngiliz emperyalizmi, **ajanlarını** Güneydoğu Anadolu'daki Kürt bölgelerine göndererek Kürtleri Türklere karşı kışkırtmak için elinden gelen her şeyi yapmış ve Kurtuluş Savaşı'nın başından itibaren, Atatürk'ün bütün engelleme çabalarına karşın, Anadolu'da çok sayıda Kürt ayaklanması çıkmıştır. Dahası, İngiliz emperyalizmi, elindeki "Kürt kartını" Kurtuluş Savaşı sonrasında da kullanmış; cumhuriyetin ilanından sonra patlak veren **Şeyh Sait İsyanı, Dersim İsyanı** ve diğer **Kürt isyanları,** hep emperyalizminin kışkırttığı ve kullandığı **ayrılıkçı Kürtlerce** çıkarılmıştır. Bütün bu emperyalizm destekli Kürt isyanlarına karşı Atatürk'ün ve genç Cumhuriyet'in gösterdiği tepki; kanla, ateşle, göz yaşıyla, yokluk ve yoksulluk içinde kurulan yeni Türk devletini koruma ve kollama içgüdüsünün bir sonucudur. Bir bağımsızlık savaşıyla dünyada ilk kez emperyalizmi dize getiren ve ardından yine dünyada ilk kez yarı bağım-

179 Fikret Başkaya, **Paradigmanın İflası, "Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş"**, İstanbul, 1991, s. 54, 59.

lı bir ümmet imparatorluğundan çağdaş ve laik bir ulus devlet kuran Atatürk'ün bu büyük eserini, emperyalizmin kışkırttığı ayrılıkçı Kürtçülere yıktıracak hali yoktu herhalde! Atatürk'ün, emperyalizmin kuklası ayrılıkçı Kürtçülere yönelik tepkisi, **devrimini korumak isteyen bir devrimcinin doğal refleksinden** başka bir şey değildir.

Fikret Başkaya, "***Kurtuluş Savaşı, Kürtleri ezen emperyalist bir mücadeledir!***" derken, **İsmail Beşikçi** de Fikret Başkaya ile ağız birliği etmişçesine, "***Kemalizm'in ulusal kurtuluşçu olduğu doğru değildir. Olgulara, yaşanan hayata bakıldığı zaman, Kemalistlerin İngiliz ve Fransız emperyalistleri ile işbirliği yaparak Kürdistan'ı bölüp parçaladığı, Kürt ulusunu boyunduruk altına aldığı görülmektedir. Zamanın en güçlü emperyalist devletleriyle, işbirliği yaparak Kürt ulusunu boyunduruk altına alan bir ideoloji mazlum uluslara önderlik edemez.***" demiştir.[180]

İsmail Beşikçi, Cumhuriyet Dönemi'ndeki Kürt isyanları için de "***ulusal ve demokratik hak talebi***" demiş ve "***bu ulusal ve demokratik hak taleplerini Türk Hükümeti'nin kanla boğduğunu***" iddia etmiştir:

Şu cümleler **Beşikçi**'ye aittir:

"1930 yılı yaz aylarında Kürdistan'ın çeşitli kesimlerinde direnmeler vardır. Güney Kürdistan'da Kürtler İngiliz emperyalizmine karşı savaş halindedirler. Bu tarihler, İngiliz emperyalizminin İrak'taki manda yönetimine son vermeye hazırlandığı tarihlerdir. Bu sırada Kürtler de Güney Kürdistan'ın özerkliğini isterler... Yine bu tarihlerde Kürtler, Ağrı'da, Zilan da Türk Hükümeti'nden ulusal ve demokratik hak ve özgürlüklerini isterler. Türk Hükümeti, İran, İngiliz ve Fransız Hükümetleriyle de işbirliği yaparak bu talepleri kana boğar. Fakat Ağrı direnmesi 1930 yılı, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında bütün şiddetiyle devam eder."[181]

180 İsmail Beşikçi, **Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, 2. bas., Ankara, 1991, s. 216.

181 **age.**, s. 170, 171.

Şu cümleler de Beşikçi'ye aittir:

"*1920-1938 arasındaki Kürt direnmeleri, kan ile boğulduktan sonra, Kürt ulusu üzerinde sürdürülen asimilasyon politikasına büyük bir hız ve yoğunluk verildi. Kürt ulusunu köleleştirmek, Kürt ulusunun benliğini yok etmek için her türlü tedbir alındı. Ve yürürlüğe konuldu. 1930 yılında düşman ilan edilen eşkıya, haydut, vurgucu, soyguncu denen, Kürtleri insandan saymak gereksiz, bunlara hayvan muamelesi yapmak gerekir, denen Kürtler...*"[182]

Sanırım **İsmail Beşikçi**, 1930'daki Kürt isyanlarının arkasında **İngiliz** ve **Fransız** emperyalizminin olduğunu bilmiyor; veya bilerek yalan söylüyor! 1930'larda Fransa **Hatay**'a, İngiltere de **Musul**'a sahip çıkmak için yine **ayrılıkçı Kürtleri** kullanmak istemişler ve Kürtçüleri kışkırtarak ve destekleyerek Güneydoğu Anadolu'da çok sayıda Türkiye Cumhuriyeti karşıtı **Kürtçü isyan** çıkartmışlardır. Yani **emperyalizm**, Kurtuluş Savaşı sırasında olduğu gibi Kurtuluş Savaşı sonrasında da hep ayrılıkçı Kürtçülerden yararlanmış, hep ayrılıkçı Kürtçüleri "maşa" olarak kullanmıştır. **Atatürk ve genç Cumhuriyet** ise var gücüyle buna engel olmaya çalışmıştır. Bu sırada yaşanan sıkıntılar, bazı aşırılıklar, asla Atatürk'ün ve genç Cumhuriyet'in Kürt düşmanı olduğu biçiminde değerlendirilmemelidir.

İsmail Beşikçi'nin iddialarına anlam verebilmek için, öncelikle İsmail Beşikçi'yi tanımak gerekmektedir. İsmail Beşikçi, "*Kürtlerin gerçek dostu, uzaktaki, Okyanus ötesindeki bir büyük devlettir. İkinci dostu ise İsrail'dir.*" demiştir.[183] Beşikçi, bu "aforizmasını" özellikle 1980'lerde sıkça tekrarlamıştır. Beşikçi, Habur açılımının gündeme geldiği günlerde de Kürt işbirlikçiliğine, ABD patentli açılımın gerçek hedefini göstermiş ve şöyle demiştir: "*Kürtlerin mutlaka ayrı bir devleti olmalı, bu devlet isterse boktan bir devlet olsun!*"[184]

182 **age.**, s. 193.

183 Mehmet Bedri Gültekin, **Kürt Sorununda Türkiye'nin Çözümü**, İstanbul, 2011, s. 10.

184 İsmail Beşikçi, "*Kürtler Kürtlerle Yaşasın, Türkler ve Araplarla Beraber Değil*", Neşe Düzel'in Pazartesi Konuşmaları, **Taraf gazetesi**, 8 Eylül 2009.

"Kürtlerin bir devleti olsun da isterse boktan olsun!" diyen İsmail Beşikçi'nin, "bu boktan devleti" kurabilmek adına, Atatürk'ün ve erken Cumhuriyet Dönemi'nin Kürt politikalarını olabildiğince çarpıttığı bilinmelidir.

Prof. Cemil Koçak ise **"Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nda Kürtlere özerklik vaat ettiğini ancak daha sonra bu vaatini yerine getirmediğini"** iddia etmiş, hatta **"Cumhuriyet Dönemi'ndeki Şeyh Sait İsyanı gibi Kürtçü başkaldırıların Atatürk'ün bu özerklik vaatini yerine getirmemesinden ve Türkçülük politikasından kaynaklandığını!"** belirtmiştir.

Şu sözler, Cemil Koçak'a aittir:

"Atatürk'ün 1923'te İzmit'te basın mensuplarıyla yaptığı çok uzun bir görüşme var. Atatürk orada Kürt meselesine değiniyor. 1960'larda Atatürk'ün söylev ve demeçleri toplanırken, o tarihte gazetelerde yayımlanmış olan konuşmasının bu bölümü çıkarılıyor. O konuşmasında Atatürk, Milli Mücadele'nin başında da, Teşkilat-ı Esasiye'de de olduğu gibi 'Kürtlere yerel özerklik, otonomi ya da ona benzer bir şey verilecek' diyor. Zaten 'Türk milleti' ve 'Bu memlekette Türkler yaşar' tanımlaması da 1925'teki Şeyh Sait isyanından sonra ortaya çıkıyor.

Şeyh Sait İsyanı dönüm noktasıdır. Bu isyanın ikili bir yüzü var. Kürtler hem Cumhuriyet'in reformlarına karşı ayaklanıyorlar, hem de bir Kürt milliyetçiliği ayaklanmasını gerçekleştiriyorlar. 1925'e dek Atatürk Meclis'teki konuşmalarında, 'Türk, Kürt, Çerkez hepimiz İslam'ın unsurlarını oluşturuyoruz' diyor. 1925'ten sonra ise 'Türkiye'de yaşayan herkes Türk milletidir, herkes Türk'tür. Cumhuriyeti Türkler kurdu' deniyor. Yani, 'Herkes kendine Türk diyecek ve Türkçe konuşacak' deniyor. Oysa Atatürk'ün 1925'e kadar bir Türk tanımı yoktu. Kanunlarda da Türk tanımı yoktu, çoğu zaman 'Türkiye halkı' diye geçiyordu ve Atatürk de çok defa böyle diyordu."

Cemil Koçak *"Atatürk Kürtlerle yapmış olduğu ittifakı bozdu mu?"* sorusuna işe şu yanıtı vermiştir:

"Şeyh Sait ayaklanmasının temel nedeni, bu ittifakın bozulmasıdır zaten. Bu ittifakın bozulmasına tepkidir ayaklan-

ma. Kürtleri yanına alarak verdiği Milli Mücadele'yi başarıyla sonuçlandırdıktan sonra Atatürk, bir siyasetçi olarak Kürtlerin desteğine ihtiyacı kalmadığını düşündü. Bu ittifakı, ileride yapmak istediklerine engel olarak görmeye başladı ve muhtemelen de kafasında nihai hedef olarak Kürtlere özerklik vermek gibi bir şey yoktu. Onun nihai hedefi bizim bugün anladığımız üniter devletti. Aslında Atatürk'ün Kürt sorununa bakışı, bugünkü resmi politikadan farklı değildi."[185]

Prof. Koçak'ın bu iddialarının çoğu -son bölümdekiler hariç- çarpıtma ve yalandır. **Atatürk, İzmit basın toplantısında** Kürtlere "özerklik" vaat etmemiş, sadece **Anayasa'da var olan** "yerel özerkliklerden" söz etmiştir; **Şeyh Sait İsyanı'nın** nedeni Atatürk'ün "Türkçü politikaları" değil, Şeyh Sait başta olmak üzere ayrılıkçı Kürtçülerin İngiliz emperyalizmi tarafından kandırılarak kışkırtılması ve Cumhuriyet'in "ağa, şeyh, şıh" kontrolündeki din eksenli feodal yapılanmayı ortadan kaldırmaya yönelik merkeziyetçi adımlarına Kürt aşiret liderlerinin başkaldırmalarıdır. Atatürk, Kurtuluş Savaşı yıllarında Kürtlerle ittifak yaparken, "*Size ilerde devlet kurduracağım.*" diyerek değil, "*Çanakkale'de olduğu gibi, şimdi de vatan ecnebilerce işgal edildi, bu işgale karşı Kürt-Türk bütün İslam unsurlarının birlikte mücadele etmesi gerekir.*" diyerek ittifak yapmıştır.

Şimdi yalanları ve yalancıları bir kenara bırakıp gerçeklerin izini sürelim...

Kürdistan Kavramı Hakkında

Ayrılıkçı Kürtçüler öteden beri bir **Kürdistan**'dan söz etmektedirler. Sanki, tarih içinde Anadolu'da veya Kuzey Mezopotamya'da Kürtlerin yaşadığı "Kürdistan" diye bir devlet varmış gibi anlatmaktadırlar; ancak gerçekler çok daha başkadır.

Evet, tarih içinde bugünkü Türkiye-İran sınırına denk dü-

185 Neşe Düzel'in Prof. Cemil Koçak'la Pazartesi Konuşmaları "*Atatürk, Kürtlere Özerklik Verilecek Dedi*", **Radikal gazetesi**, 13. Kasım 2006.

şen dağlık alanlarda "Kürt" adlı bir topluluk, (millet olamamış bir topluluk) yaşamıştır. Aşiret yapılanmasına sahip olan ve tamamen göçebe-yağmacı bir şekilde yaşayan, tarihsel kaynaklara göre oldukça "vahşi" gösterilen bu topluluğun yaşadığı bölgeye de "coğrafi" olarak **Kürdistan** denilmiştir.[186] Yani, her şeyden önce **Kürdistan kavramı** siyasi değil, coğrafi bir anlama sahiptir.

Prof. Orhan Türkdoğan'ın dediği gibi: "*Tarihte bir Kürt kimliğinden ve Kürdistan toprağından söz açmak ilmen mümkün değildir. Çünkü Kürt ırkı veya soyunu belirleyen -tarihi belgeler dayalı- bir kavimden söz edilememektedir. Ancak coğrafi bir yerleşim adının 'Kürdistan' adı altında ileri sürülmüş olması Arap coğrafyacılarından kaynaklanmıştır. Bunlar genellikle Zağros dağları ve güneyini ifade etmek için bu terimi kullanmışlardır.*"[187]

Türk tarihine bakıldığında **Kürdistan** kavramının 12. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Kürtlere "kurgusal" bir tarih yazan **Minorsky** ve **Nikitin** bile "Kürdistan" kavramının ilk defa 12. yüzyılda **Selçuklular** zamanında kullanıldığını belirtmişlerdir.

Şu cümleler **Nikitin**'e aittir:

"***Kürdistan; siyasal sınırlarla çevrilmiş ve bu sınırlar içinde tümüyle homojen olmasa bile hiç değilse çoğunluğu aynı etnik kökenden gelen bir halkın yaşadığı bağımsız bir devletin adı değildir. Esasen bu ad ancak, 12. yüzyılda son büyük Selçuklu sultanı Sencer zamanında ortaya çıkar. Bu sultan tarafından kurulan ve merkezi Hamedan'ın kuzeybatısındaki Bahar kalesi olan Kürdistan eyaleti, Zağros sıra dağlarının doğusunda Hemedan, Dinavar ve Kermanşahan vilayetlerini; batıdan ise Şehrizur ve Sincar vilayetlerini kapsıyordu. 12. yüzyıla kadar bu bölgeler sadece Cibalül Cezire (Diyarbekir) adları altında tanınıyordu. Kürdistan'dan ilk kez Nushetul Kuluv (Hicri 740-Mi-***

186 Rıza Zelyut, **Dersim isyanları, Seyit Rıza Gerçeği**, 7. bas.. Ankara, 2010, s. 42.

187 Orhan Türkdoğan, "*Kürt Kimliği ve Günümüz Siyasi Gelişmeleri*", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Mayıs 1995, s. 20.

ladi 1361) adlı eserinde yazar Hamdullah Mustafa Kazvini söz etmiştir. (...) Luristan dahil, İran Kürdistan'ı, 13. yüzyıla kadar Arapların Cibal dedikleri eyalete aitti. Daha sonra Türkiye ve Irak'ı Arap Kürdistan'ı şeklini alacak olan Kürdistan'a gelince, bu bölge Cezire ya da daha dar anlamıyla Diyarbakır eyaleti içinde bulunuyordu. (...) Kürdistan adı İran'da sadece merkezi Sennah olan Ardelan bölgesine verildi. Ancak çok sonraları, 17. yüyılın sonuna doğru ortaya çıkan Türkiye Kürdistanı'na gelince; Osmanlı idari coğrafyası Kürdistan eyaleti adı altında sadece üç liva tanıyordu: Dersim, Muş ve Diyarbakır."[188]

İlk defa **Selçuklu hükümdarı Sultan Sencer** (Ö. 1157) zamanında kaynaklara giren **Kürdistan** kavramı, Zağros ve güneyini ifade etmek için kullanılmış **coğrafi bir terimdir. Celaleddin Harzemşah'ın** 1231'deki ölümüyle ilgili bilgi verilirken, "Kürdistan'da öldürüldüğü" belirtilmiştir. Osmanlı padişahlarından, (Yavuz Sultan Selim'den itibaren) fetvalarında da yine Kürdistan, coğrafi bir terim olarak geçmiştir: Anadolu'nun doğusuyla İran'ın kuzeybatısı kastedilmiştir. **Selçuklu ve Osmanlı idari teşkilatında** Kürdistan diye bir eyalet, sancak, hatta köy bile yoktur. 12. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu Batı literatüründe **"TURCİA"** olarak geçmiştir. 12. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Doğu Anadolu'yu gezen Batılı seyyahlar, Doğu Anadolu'dan **"TÜRKMENİA ÜLKESİ"** diye söz etmişlerdir.

"Kürdistan" kavramı, 19. yüzyılın ortalarına doğru, **1839 Tanzimat Fermanı**'ndan sonra Osmanlı literatüründe, idari yapıda kullanılmaya başlanmıştır. Tanzimat'ın mucidi Mustafa Reşit Paşa, Batılı uzmanların yönlendirmesi sonucunda **1842 Vilayet Kanunnamesi**'nde **Kürdistan Eyaleti**'nin kurulmasını kabul etmiştir. Reşit Paşa ayrıca bir de **"Kürdistan Eyaleti Madalyası"** icat etmiştir. 1842'de kurulan Kürdistan Eyaleti, 1864 yılına kadar devam etmiştir. Ancak, 19. yüzyılda, Tanzimat Dönemi'nde Batı'nın baskılarıyla gündeme getirilen "Kürdistan" kavramı

188 Bazil Nikitin, **Kürtler: Sosyolojik ve Tarihi İnceleme**, C I, 1976, s. 56.

ve "Kürdistan Eyaleti" emperyalizmin "böl ve yönet" parolası doğrultusunda yaratılmıştır. "*Mezopotamya, Suriye, Ermenistan ve Lazistan gibi terimler, siyasi amaçlı ve emperyalist devletlerin emellerine hizmet amacıyla önerilen teklifler olmuştur.*"[189]

Kürt Sorununun Osmanlı'daki Kökleri

Cumhuriyet tarihi yalancıları, "Kürt sorunu" söz konusu olduğunda, sözü dönüp dolaştırıp Atatürk'e ve Cumhuriyet'e getirmeye çok meraklıdırlar. 1980 sonrasında başlayan PKK hareketini bile Atatürk'ün ve erken Cumhuriyet Dönemi'nin "ulus devlet" politikalarıyla açıklamaya çalışırlar. Onlara göre Kürt sorununun kaynağı, "**Osmanlı'nın yanlış Kürt politikası**", "**emperyalist kışkırtmalar**" ve "**feodal yapılanma**" değil, sadece Atatürk ve Türk Devrimi'dir!

Onları dinlediğinizde veya yazdıklarını okuduğunuzda Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasaymış, ulus devlet yaratmasıymış, Türk milletine vurgu yapmasaymış, Türk Tarih ve Dil Tezlerini ileri sürüp Tarih ve Dil Kurultayları toplayıp "*Ne mutlu Türküm diyene!*" demeseymiş, Kürt sorunu diye bir sorun olmayacakmış sanırsınız! Onlara bakarsanız, Kürt sorununun tek nedeni Atatürk ve Cumhuriyet'tir. Bu nedenle, bugün bu sorunu çözmek istiyorsanız önce Atatürk'ü ve erken Cumhuriyet Dönemi politikalarını eleştirmeniz gerekir!

Peki ama, bu yaklaşım ne kadar doğrudur? Gerçekten de Kürtlerin "sorun" haline gelmelerinin nedeni Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in yanlış politikaları mıdır? Yoksa, konunun bize anlatılmayan, kamuoyundan saklanan başka bir boyutu mu vardır?

Osmanlı İmparatorluğu Kürtlere bir çeşit "özerklik" vermiştir. Aşiret düzeni içinde yaşayan Kürt beylikleri, dinsel yönden Sünni, Şafi ve Alevi olmak üzere üçe ayrılmışlardır. Sünni ve Şafi Kürtlerle ilişkilerini geliştiren Osmanlı İmparatorluğu, Alevi

189 Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer Baykara, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası'na Giriş, I. Anadolu'nun İdari Taksimleri**, Ankara, 1986.

Kürtleri hep ihmal etmiştir. Hatta Osmanlı, Alevi Kürtlere ve Türkmenlere karşı Sünni Kürtleri kullanmıştır.

1501 yılında İran'da **Safevi Devleti**'ni kuran Türk kökenli **Şah İsmail,** devletin asli gücünü Anadolu'dan gelen Kızılbaş Türkmenlere dayandırmıştır. İşte o günlerde Osmanlı, İran'daki bu rakip Türk devletini etkisiz hale getirebilmek için bölgedeki **Sünni Kürt aşiretlerinden** yararlanmıştır. **Bitlisli Molla İdris**'in örgütlediği Kürt aşiretleri ve beyleri, Safevi Devleti'ne karşı Osmanlı İmparatorluğu'yla işbirliği yapmışlardır. Bu olayın ayrıntıları **Şerefname**'de anlatılmıştır.[190]

Osmanlı Dönemindeki Kürt İsyanları

Öncelikle, Cumhuriyet tarihi yalancılarının iddia ettiği gibi Kürtler, Cumhuriyet'le birlikte sorun olmaya başlamış değillerdir. Kürtler, Cumhuriyet'ten çok önce, 18. yüzyıldan itibaren sorun olmaya başlamışlar, Osmanlı'nın son dönemlerindeki **emperyalist kışkırtmalarla** Güneydoğu Anadolu'da birçok Kürt isyanı çıkmıştır. İlk ciddi Kürt isyanları, **Osmanlı döneminde** görülmüştür. Osmanlı, bu isyanları bastırmak için ya Kürtlere yönelik silahlı güç kullanmış ya da Kürtleri memnun edecek bazı adımlar atmıştır. Ancak, sorunun asıl kaynağı olan, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Doğu bölgelerindeki "**feodal yapılanmayı**" kıracak hiçbir çalışma yapmamıştır.

"Osmanlı döneminde Kürt isyanı olmadığını" sananlara birkaç belge sunalım:

Örneğin, 1733 yılında Çarsancak beylerinin, bazı isyancı Kürt aşiretlerinden şikâyeti üzerine Osmanlı padişahı **I. Mahmut, Diyarbakır Beylerbeyliği**'ne aşağıdaki fermanı göndermiştir:

"Diyarbakır Beylerbeyliği'ne Hükümdür.

Dersimli ve Şeyh Hasanlı Rafizi eşkıyalar, birçok köye saldırıp can aldıkları gibi bazı köyleri de işgal etmişlerdir.

Sözü edilen bu aşiret liderlerinin katlinin vacip olduğuna

190 Zelyut, **age.**, s. 49-51.

dair bilginlerin bilgini, erdemlilerin erdemlisi Şeyhul İslam Hayır Ahmet tarafından fetva verilmiştir.

Can ve mal güvenliği için o yöredeki sancak beyleri ve güvenlik güçleri fermanımız üzerine görevli kılınsın. Daha önce yaptıkları edepsizliğin cezasını çekmediklerinden Çarsancak nahiyesi ve Şavak bölgelerinde yeniden soygunculuk yapmaya başlamışlar.

Adı geçen aşiret mensubu 600 atlı eşkıya güpegündüz adı geçen bölgeleri basıp talanlar yapmışlar; 11.700 adet koyun ve keçi, 659 adet sığır, 330 adet katır, 250 adet at, 130 adet merkep vs. mal yağma etmişler, ayrıca Mazgirt'teki Hiran köylerini basıp beş kişiyi öldürmüş, altı kişiyi yaralamışlar ve neleri varsa alıp götürmüşlerdir.

Bu eşkıyalar yüzünden halkın perişan olduğunu Çemişgezek Kadısı Seyyit Ahmet, Sağman Kadısı Hacı Ömer, Mazgirt Naibi Seyyit Hüseyin, Pertek Naibi Seyyit Ahmed Zade ayrı ayrı katıma arz etmişler.

Eşkıyaların yakalanıp tepelenmeleri Allah'ın buyruğu olduğu gibi sonu olmayan hükümdarlığımın da gereğidir. Bunların cezalandırılmasını son derece arzu etmekteyim. Bu harekete sizinle birlikte katılmak üzere Palu, Eğin hâkimleri ile Kığı ve Kuzucan beylerini de görevli kılıyorum. Ayrıca Çarsancak Voyvodası Osman'ı, Kahtalı Sağıroğlu'nu, Kuruçaylı Şeyhsuvaroğlu'nu da görevlendiriyorum.

Adı geçen beylerle birlikte baskın zamanını kararlaştırıp gizlice, iki cepheden saldırasın. Aşağılık bir kavim oldukları apaçık ortada olan bu insanların şeriat kurallarına göre idam edilmeleri gerektiği verilen fetva ile açıktır.

Ortalığı birbirine katan, hırsızlık yapan, insan öldüren, insanlığa zarar oldukları meydanda olan bu eşkıyanın kökünü kurutmak gereklidir. İslam dini ve şeriat gereğidir.

Eylül, 1773 Osmanlı Padişahı I. Mahmut"[191]

191 BOA, Cevdet-Dahiliye, no: 1654; Ahmet Hazarfen-Cemal Şahin, Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi'nden naklen Veli Saltık, Tunceli'de Aşiret, Oymak, Ocaklar, Ankara, 2009, s. 94, 95.

Görüldüğü gibi Osmanlı padişahı I. Mahmut, Güneydoğu'daki bir Kürt aşireti isyanını bölgedeki yerel önderlerle ve başka aşiretlerle bastırmak istemiştir.

Ancak bölgedeki aşiret isyanının bastırılamadığını, 12 yıl sonra yine Padişah I. Mahmut'un Çarsancak voyvodasına gönderdiği aşağıdaki fermandan öğrenmekteyiz:

"Çarsancak Voyvodası Karaçorlu Mustafazade'ye Hükümdür:

Şeyh Hanlı ve Dersimli diye tanınmış Ekrad eşkıyası (Kürt eşkıyası); yolları kesip Müslüman hacıları ve madencileri soyup insanları katletmişlerdir. Ayrıca Puh köprüsünden Çarsancak sınırına dek olan bölgelerde yöre halkı üzerinde baskı kurmaktadırlar.

Şimdi Çarsancak voyvodasısın, bundan önceki işleri düzene sokup beğenilen hizmetlerde bulunmuşsun. Keban madeni senin sayende devlete gelir getiren bir yer olmuştur. Bölgeyi korumak için devlet vergilerinden 2,5 kuruş yevmiye ile Palu ilçesi tarafından adam temin ile 100 nefer donatmışsın. Puh köprüsünden Çarsancak sınırına dek olan yolları ve geçitleri korumuşsun, Dersimli ve Şeyh Hasanlı eşkıyaları yakalayıp cezaya çarptırmışsın.

Sırası gelmişken derim ki, adı geçen bu eşkıyaların kötülüklerini ortadan kaldırmak için ikircikli davranma. İşi gücü soygunculuk olan bu eşkıyalar, insanların mallarını yağma etmişler. Bu nedenle Kemaliye halkı evlerini ve köylerini terk edip kasabalara yerleşmiş ve İstanbul'a sürekli mektup göndermekteler. Bu durum beni çok kızdırmıştır. Sen ki, Çarsanacak voyvodasısın gaflet uykusundan uyanıp fermanımı alır almaz Palu ilçesinden adam toplayıp Puh Köprüsü'nden Çarsancak sınırına dek olan bölgeyi denetim altına al. Bu fermanın bir suretini Palu hâkimine, bir suretini Sivas Valisi Zaralızade'ye bildir.

Temmuz 1745, Osmanlı Padişahı, I. Mahmut."[192]

192 **BOA, Cevdet-Zaptiye, no: 2047;** Hazarfen- Şahin, **Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi**'nden naklen Saltık, **age.**, s. 96,97.

Bu belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı'da 18. yüzyılda **Dersimli** ve **Şeyh Hasanlı** Kürt Aşiretleri isyan etmiş, Osmanlı padişahı **I. Mahmut** bu isyanları bastırmak için özellikle Çarsancak voyvodasını[193]görevlendirmiş, ancak isyancı Kürt aşiretlerini etkisiz hale getirememiştir. Bunun üzerine bölgedeki beylere yeni bir ferman daha göndermiştir.

İşte o ferman:

"*Bölgedeki İlgili Beylere Hükümdür:*

Daha önce birçok kez ferman gönderildiği halde Şeyh Hasanlı ve Dersimli aşiretleri, bölgedeki halka ve Keban madeninde çalışan işçilere yine zarar ve ziyan vermeye devam etmektedirler. Çarsancak ilçesinin 13 köyünü baştan başa talan etmişler. Adı geçen bu köyler viran olup baykuş ve kargalar ötmektedir.

Şimdi buyuruyorum ki: Palu hâkimi, Kemah voyvodası, Erzincan Ayanı Beşirzade İbrahim Ağa, Kığı beyi Hüseyin, fermanımı alır almaz, çalınan malların alınıp Keban maden eminine ve Çarsancak voyvodasına iade edilmesini sağlasınlar. Bu mümkün olmazsa Diyarbakır valiliğinden iane alınarak zarar gören halka dağıtılsın.

Ocak, 1751-Matbaa-i Amire Nazırı Nemci Abdullah"[194]

Güneydoğu'daki **Kürt aşiret isyanları** bitmek bilmemiştir. 30 yıl sonra, 1782 yılında, bu sefer padişah **I. Abdülhamit**, "*Erzurum Beylerine ve Kuruçay Kadısına*" şu fermanı göndermiştir:

"*Kuzucan (Pülümür), Kuruçay (İliç), Kığı'nın Gayri Müslümleri, toplu dilekçeler vererek Ovacık bölgesinde bulunan Şeyh Hasanlı ve Kevanlı aşiretlerinin, köylerini basarak işgal ettiklerini; mal ve cana zarar verdiklerini yazmaktalar.*

Erzurum Beylerbeyi Mustafa Paşa'ya buyurdum ki: Sen ki yüksek rütbeli bir vezirsin, gönderdiğim ferman sana ulaşır

193 **Voyvoda**: 16. yüzyıldan sonra Osmanlı yönetimi vergileri toplamak için sancakları ihale ile silahlı adamlara vermiştir. Osmanlı'ya bağlı bu adamlara voyvoda denilmiştir. Saltık, **age.**, s. 95, dipnot 35.

194 Hazarfen- Şahin, **age**'den naklen Saltık, **age.**, s. 97.

ulaşmaz derhal harekete geçip eşkıyanın üzerine asker gönderesin. Ele geçirdikleri bölgelerden geri gönderesin. Direnenlerden ele geçirdiklerini asasın. Saklandıkları yerleri yakıp yıkasın.

Lertik ve ovacıkta oturan Şeyh Hasanlı ve Kevanlı aşiret mensuplarının; Kuruçay, Kığı, Kuzucan ilçeleri köylerine girip mal ve cana zarar-ziyan vermemelerini sağlayasın. Halka yardım edip evlerini yaptırasın.

Adı geçen eşkıya liderlerini mahkeme huzurunda biri birlerine kefil ederek ellerinden 25.000 kuruşluk senet alasın. Bu taahhütlerinde durmazlarsa, 25.000 kuruşluk senetlerin tahsil edileceğini, Kuzucan kadısı yüzlerine okuyup bildirsin. Sözlerinde durmadıkları takdirde, senetlerin tahsili ile senetlerin tahsili ile yetinmeyip haklarından gelesin.

Ocak, 1782, Osmanlı Padişahı I. Abdülhamit."[195]

Osmanlı yönetiminin bütün önlemlerine karşılık, Güneydoğu'daki **Kürt aşiret isyanları** bir türlü bastırılamamıştır. 1730-1790 arasındaki bu Kürt isyanlarından dolayı bölge halkı çok zor durumda kalmıştır. Halktan gelen şikâyetlerin ayyuka çıkması ve ikna yönteminin de sonuç vermemesi üzerine Osmanlı padişahı **I. Abdülhamit,** bölgeye asker göndererek, Kürt isyanlarını silahla bastırmış ve **25 Kürt isyancısını** astırmıştır.

Padişah **I. Abdülhamit,** Mayıs 1787'de, Keban, Çemişgezek, Çarsancak, Kemaliye, Kemah, Kuruçay, Erzincan, Tercan ve Gümüşhane Sancak Beylerine gönderdiği bir fermanda, Kürt isyanlarının bastırıldığını ve isyancıların idam edildiğini şöyle ifade etmiştir:

"Şeyh Hasanlı aşiretleri defalarca uyarılmalarına rağmen, hırsızlık, soygunculuk ve kötülük yapmayı meslek edinmiş; çevredeki halkın malına, canına kast etmiş; Keban'daki madencilere saldırıp mallarını gasp etmişler. Daha önce bu

195 BOA, Cevdet-Zaptiye, no: 1094; Hazarfen- Şahin, age'den naklen Saltık, age., s. 97, 98.

aşiret elebaşlarından aşağıda adları yazılı olanlar ele geçirilip Çemişgezek'te başları vurulmuş, buna rağmen ıslah olmayıp Çemişgezek ve Çarsancak ilçelerinde oturan halkın can ve malını almaya devam ediyorlar. Emir buyurdum ki: Şeyh Hasanlı eşkıyasının üzerine gidesiniz, hakkından gelesiniz.

Şey Hasanlı eşkıyasından başları vurulanlar şunlardır: (...)

Bundan başka 32 eşkıyanın daha başı vuruldu. Buna rağmen uslanmayan eşkıyanın hakkından gelinsin."[196]

Neymiş! Demek ki, tarihte "isyancı Kürtleri" astıran sadece Atatürk değilmiş!

"*Osmanlı döneminde Kürt aşiretleri hiç sorun yaratmadılar! Osmanlı'nın hoşgörü politikası içinde Kürtler ve Türkler her zaman barış içinde yaşadılar! Osmanlı, Kürtlere asla baskı yapmadı! Bu nedenle de Kürtler Osmanlı döneminde isyan etmediler ve Osmanlı da bu isyanları kanlı bir şekilde bastırmak zorunda kalmadı!*" diye, milletin gözünün içine bakarak yalan söyleyen "Osmanlı sevicisi", Cumhuriyet tarihi yalancılarının bu iddialarının aksine yukarıdaki belgeler, bazı Kürt aşiretlerinin Osmanlı döneminde -üstelik 1700'lerde- isyan ettiklerini, iki Osmanlı padişahının bu isyanları bastırmak için, isyancıları silahla etkisiz hale getirmek ve idam ettirmek dahil, her yolu denediklerini bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Hamidiye Alayları ve Aşiret Mektepleri

Osmanlı'nın tüm çabalarına karşın isyancı Kürt aşiretleri, 1750'lerden itibaren Hozat, Ovacık ve Çemişgezek'i parça parça ele geçirerek buralardaki **Ermenilerin** bir kısmını başka kentlere kaçmaya, bir kısmını da kendilerinin "marabaları" olmaya zorlamışlardır.[197]

Kürt-Ermeni ilişkileri ayrı bir kitap olacak kadar çetrefil ve kapsamlıdır. 19. yüzyılın sonlarında Fransız Devrimi'nden etkile-

196 BOA, Cevdet-Zaptiye, no: 576; Hazarfen- Şahin, age'den naklen Saltık, age., s. 98, 99.

197 Saltık, age., s. 100

nerek ayaklanan ve hasta adam Osmanlı'nın mirasını paylaşmak isteyen emperyalistlerce kışkırtılan **Ermeniler**, önce Kürtlerle karşı karşıya gelmişlerdir; bu nedenle Osmanlı padişahı **II. Abdülhamit**, bir ara Kürtleri Ermenilere karşı kullanmak istemiştir. II. Abdülhamit bu amaçla Kürtlerden meydana gelen **Hamidiye Alayları**'nı kurmuştur.

1891'den itibaren, Ermenilere karşı **36 adet** Kürt alayı kurulmuştur. Her alay 1200 kişiden meydana gelmiştir. Hamidiye Alayları, aşiret liderleri veya yakınlarınca yönetilmiştir. Alayların toplam mevcudu **43.000 kişiyi** bulmuştur. Örneğin, Ağrı tarafındaki **Haydaran Aşireti** beş alay oluşturmuştur: **Celaller, Takarinler, Sipikanlar**, birer alay; **Zilanlar**, iki alay; Muş tarafındaki **Cibran Aşireti**, dört alay kurmuştur. **Erzurum bölgesindeki Kürtler** iki, **Zikri** ve **Berazan Aşiretleri** de birer alay kurmuştur. Bu alaylar, Sünni ve Şafi Kürtlerden oluşmuştur; Osmanlı'da, Yavuz'dan beri **Alevi-Kürtler üzerindeki baskılar** nedeniyle Alevi Kürt aşiretleri bu alaylara katılmamıştır. II. Abdülhamit, Hamidiye Alaylarını sadece Ermenileri etkisiz hale getirmek için kurmamıştır şüphesiz, padişahın bu alaylardan başka beklentileri de vardır.

Hamidiye Alayları'nın belli başlı görevleri şunlardır:

1. Doğu bölgesinde devlet otoritesini sağlamak,
2. Rus saldırılarına karşı koymak,
3. Askere gitmek istemeyen Kürtlerden "milis" olarak yararlanmak,
4. Ermenilerin "ayrılık" isteklerine karşı Kürtleri Osmanlı yapısı içinde tutmak,
5. Sünni ve Şafi Kürtleri, Dersimli Alevi-Kürt ve Zazalara karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmak.[198]

Fahrettin Altay Paşa, anılarında **Hamidiye Alayları** hakkında şu bilgileri vermiştir:

198 **age.**, s. 218, 219.

"Sultan Hamit, Rus Kazak alaylarına karşı bizde de Hamidiye Süvari Alaylarını teşkil etmişti. Bunlar iki gruptu: Birincisi, Erzurum-Van arasındaki sınır boylarındaki aşiretlerden; ikincisi, Mardin-Urfa arasındaki çölün kuzey kısmında bulunan aşiretlerden teşkil olmuştu. Alay ve bölük komutanları aşiret reislerinden binbaşı veya yarbay rütbesi ile, Alay Komutan Yardımcısı yapılmışlardı. Aşiretin diğer ileri gelenleri de teğmen rütbeleri ile görevlendirilmişlerdi.

Her alaya bir taraftan Kuran'dan bir ayet, diğer taraftan padişah arması ile işlenmiş kırmızı atlas sancaklarla, beyaz ipek bir kumaşa yaldızla yazılı fermanlar verilmişti. Bu fermanlarda, alayların nasıl eğitim görecekleri son derece açık bir şekilde yazılmıştı. Ne yazık ki bunların hepsi yazıda kalmış, yıllardır bu alaylar ne eğitim görmüş, ne de yoklamaları yapılmıştı. Aksine kontrolsüzlük yüzünden şımarmışlardı. Bazı kasabalarda askerlik çağına gelmiş gençler de bu alaylara yazılarak gerçek bir askeri görevden kaçmaktaydılar.

Meşrutiyet ilanında hükümet bu alayları yok etmektense, yeniden düzenlenmelerini uygun görmüştü. Bu maksatla iki komisyon oluşturulmuştu. Birinci komisyon Trabzonlu Hamdi Bey komutasında kuzeydeki grup için; ikinci komisyon ise benim komutamda çöl alaylarının yeniden düzenlenmesi için oluşturulmuştu."[199]

Hamidiye Alaylarını, İstanbul'da açılan beş yıllık "**Aşiret Mektepleri**" izlemiştir. II. Abdülhamit, bu okullarda kendisine bağlı **Kürt askerleri** ve **sivil bürokratları** yetiştirmek istemiştir. Buraya alınan çocukların tamamı, Kürt aşiret reislerinin, Kürt ağalarının ve Kürt beylerinin çocuklarıdır. Ancak ironik bir şekilde bu çocuklar ilerde **Kürtçü isyanların başında** yer almışlardır.[200]

Osmanlı'da Kürt isyanları belirli aralıklarla hep devam etmiştir. Özellikle 19. yüzyıldan sonra emperyalizm destekli Kürt isyanlarında artış görülmüştür. 1800'lerden itibaren Osmanlı

199 Fahrettin Altay, **On Yıl Savaş ve Sonrası**, s. 55, 56.

200 Oğuz Billur, "*Türkiye'de Kürt İsyanları*", **İleri dergisi**, S. 27 Ekim Kasım-Aralık, 2005, s. 95.

İmparatorluğu'nda 30 civarında etkili Kürt isyanı çıkmıştır. Bunların nerdeyse tamamına yakını devlet otoritesini tanımayan aşiret beylerinin isyanıdır. 20. yüzyıldan önceki Kürt isyanlarının "milli" karakterinin ağır bastığı iddia edilemezse de, 1850'lerden itibaren Kürtlerin yaşadığı bölgelerdeki emperyalist faaliyetlerle, dini ve siyasal misyonerlik çalışmalarıyla "Kürtlük" düşüncesinin uyanmaya başladığı da inkar edilemez.

1839'da Osmanlı ordusunun Nizip'te Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya yenilmesi, Hakkâri'de **bazı Kürt aşiretlerinin isyanına** yol açmıştır. Bu isyanlar, 1847'de bastırılmıştır. 1853-1857 ve 1877-1878 savaşları bölgede önemli etkiler yapmıştır. 1878'de imzalanan **Berlin Antlaşması**'nın 61. maddesi ile Ermenilere "ıslahat", Kürtlere ise "güvenlik" istenmiştir.[201]

İşte 1812-1914 arasındaki zaman aralığında Osmanlı'da görülen belli başlı Kürt isyanlarının bir listesi:

1. **Babanzade Abdurrahman Paşa İsyanı** (1806-1808), Süleymaniye.
2. **Babanzade Ahmet Paşa İsyanı** (1812), Süleymaniye.
3. **Zaza Aşiretleri İsyanı** (1818-1820), Dersim.
4. **Revanduz Yezidi İsyanı** (1830-1833), Hakkâri ve Çevresi.
5. **Mir Muhammed İsyanı** (1832-1833), Soran.
6. **Kör Mehmet Paşa İsyanı** (1830-1833), Erbil, Musul, Şirvan.
7. **Garzan İsyanı** (1839), Diyarbakır.
8. **Bedirhan Bey İsyanı** (1843-1847), Hakkâri ve çevresi.
9. **Yezdan İzzettin Şer İsyanı** (1855), Bitlis.
10. **Bedirhan Osman Paşa İsyanı** (1877-1878), Cizre ve Midyat.
11. **Şeyh Ubeydullah İsyanı** (1880), Hakkâri- Şemdinli.
12. **Emin Ali Bedirhan İsyanı** (1889), Erzincan.
13. **Bedirhan Halil ve Ali Remo İsyanı** (1912), Mardin.
14. **Molla Selim ve Şeyh Şehabettin İsyanı** (1913-1914), Bitlis.[202]

201 Ergun Aybars, **Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları**, İstanbul, 1998, s. 25.
202 Billur, **agm.**, s. 95.

Görüldüğü gibi, bazı kürt aşiretleri daha Atatürk doğmadan, Kurtuluş Savaşı başlamadan ve cumhuriyet ilan edilmeden çok önce isyan etmeye başlamışlardır. Osmanlı padişahları, Kürt isyanlarını bastırmak için her yolu denemişler, ancak sonuç alamamışlardır. 19. yüzyıldan itibaren emperyalist kışkırtmalarla "etnik" ve "dini" bir boyut kazanan Kürt isyanlarının odağında her devirde "**feodal yapılanma**" ve "**aşiret kültürü**" vardır. Bu gerçeği kavramadan Kürt isyanlarını ve Kürt sorununu anlamak olanaksızdır. İşte bu gerçeği kavrayan Atatürk ve Cumhuriyet, feodal yapılanma ve aşiret kültürünün üzerine gidince, müthiş bir dirençle ve isyanla karşılamıştır.

Feodalizmin Kıskacındaki Kürtler

Osmanlı'nın Batı'dan en önemli farkı, Batı'daki feodalite (derebeylik) sisteminin Osmanlı'da olmamasıdır. Osmanlı, klasik çağlarında, gücü tek bir merkezde toplayarak, çok uzaktaki özerk eyaletler üzerinde bile bir şekilde hâkimiyet kurmayı başarmıştır.

Ancak, 16. yüzyılda İran'da kurulan **Safevi Türk Devleti**'nin Osmanlı'ya tehdit oluşturması üzerine, dönemin padişahı **Yavuz Sultan Selim**, bölgedeki Kürtleri bu Safevi Devleti'ne karşı kullanabilmek için Kürt aşiretlerine ve beylerine bazı ayrıcalıklar vermiştir; böylece Osmanlı'da Kürtlerin yaşadığı doğu bölgelerinde bir feodalleşme süreci başlamıştır.

16. yüzyılda Sünni Kürtler, Osmanlı İmparatorluğu'yla birlik olup Şii Safevi Devleti'ne karşı savaşmışlardır.

Oryantalist **Nicolai Adontz**, 1920 yılında yayımladığı "**Kurdish Intrusion in to Armenia**" (Kürtler'in Ermenistan'da Yayılması) adlı makalesinde: "*...Osmanlılar, 1514 Çaldıran Meydan Muharebesi'nde, henüz tekellerinde bulundurdukları toplar sayesinde, İran Hükümdarı Şah İsmail'in güçlerini yenilgiye uğrattıktan sonra Batı Ermenistan'ın tümünü egemenliği altına alabilmiştir. Bu bölgenin hâkimiyeti ile ilgili İran'la uzun süre savaşılmış, o dönem çizilen sınırlar ise günümüze dek değişti-*

rilmeden kalmıştır. Şah İsmail, Anadolu'dan çekilirken, binlerce Kürdü öldürmüştür. Rivayet odur ki, Kürtler'in yaşadıkları bölgede Sünni olmayanlara yaptıkları zulümlerden dolayı, Şah İsmail Kürtleri cezalandırmıştır..." demiştir.[203]

Ailesini koruyan Akkoyunluları yok ettiği için Şah İsmail'e düşman olan **İdris-i Bitlisi**, Safevi tehlikesi konusunda Fatih Sultan Mehmet'in oğlu II. Beyazit'i uyarmak için Osmanlı sarayına kadar gitmiştir, ancak II. Beyazit İdris-i Bitlisi'nin Safevi tehlikesi konusundaki uyarılarını dikkate almamıştır.

İdris-i Bitlisi'yi, **Yavuz Sultan Selim** dikkate almıştır. Trabzon valiliği döneminde Safevileri tehlike olarak görüp babasını uyaran Yavuz Sultan Selim, tahta oturunca İdris-i Bitlisi'yle ittifak yapmıştır. Yavuz, Şah İsmail'e düzenleyeceği saldırıda Kürtlerin desteğini almak için İdris-i Bitlisi'den yararlanmak istemiştir. İdris-i Bitlisi, kendisinden beklenen görevi yerine getirmiş ve çok kısa bir sürede Sünni Kürtleri Osmanlı'nın yanına çekmeyi başarmıştır.

Kürtlerin desteğini alarak, 24 Ağustos 1514'te **Çaldıran Savaşı**'nda Safevileri ve Şah İsmail'i mağlup eden Yavuz Sultan Selim, savaş sonunda Kürt aşiretlerini "**özel bir idareye**" tabi tutmuştur. Böylece Kürt derebeyliğinin de temeli atılmıştır.

Çaldıran Savaşı'ndan sonra Yeniçerilerin huzursuzluğu artınca Amasya'ya dönen Yavuz Sultan Selim, Doğu Anadolu'da düzenin sağlanması görevini **İdris-i Bitlisi**'ye vermiştir. İdris-i Bitlisi de 25 Kürt aşiretini bir araya getirerek onları, "***Kızılbaşların kökünü kazımaya***" teşvik etmiştir. İdris-i Bitlisi, bu kararını Amasya'ya giderek Yavuz Sultan Selim'e bildirmiştir:

"Yüce amaç, Kızılbaşların topluluklarını parçalamaya ve birliğini darmadağın etmeye yol açacak tedbirleri almak olduğuna göre, bu durumda sultanlık sarayının adamlarında, bütün yerli beylerin itaat edecekleri ve emirlerine boyun eğecekleri birinin tayin edilmesi daha iyi olur. Böylece bu iş en hızlı ve en iyi şekilde tamamlanır."

203 Nicolai Adontz, "**Kurdish Intrusion in to Armenia**" (Kürtler'in Ermenistan'da Yayılması), 1920.

İdris-i Bitlisi'nin bu önerisi üzerine, **Bıyıklı Mehmed Ağa,** Diyarbakır bölgesi beylerbeyi yapılmıştır. Osmanlı Padişahı **Yavuz Sultan Selim,** yayınladığı bir fermanla **33 Kürt beyine derebeylik hakkı** vermiştir. Bu hak sayesinde Kürt aşiret beyleri, bulundukları köyün veya kasabanın sahibi olmuşlardır. **Minorsky** bu durumu, "***Osmanlı-Safevi mücadeleleri sırasında Kürtler arasında derebeylik hayatının inkişafına müsait bir muhit çıkmıştı.***" diye ifade etmiştir.[204]

Nicolai Adontz, Yavuz Sultan Selim'in bazı Kürt aşiret reislerine verdiği ayrıcalıkları ayrıntılı olarak anlatmıştır: Bitlis'in yerlisi, bölgeyi iyi tanıyan **Kürt Molla İdris,** Sultan Selim'in muharebe hazırlıklarında önemli yararlılıklar göstermiştir. (...) İranlılar, Ermenistan'daki egemenliklerini sağlamlaştırmak için göçebe Kürt aşiretlerini İran-Ermenistan topraklarından uzaklaştırarak başarı kazanırken, **Osmanlı sultanları, İranlıların ilerlemesine engel olmak için bu Kürt aşiretlerden oluşan Dicle boyunca bir cephe kurmuştur.** Sultanlar, ayrıca bu konar-göçer Kürt aşiretlerine egemenlikleri altında tutabilecekleri topraklar da bahşetmişlerdir. Örneğin **Molla İdris,** Nizip'ten Dersim'e kadar uzanan geniş bir eyaleti yönetiyordu. Molla İdris, Diyar-i Bàkir diye anılan eyaleti, 19 sancağa bölmüş, «eben an cedd» (babadan oğula) hakkıyla sekizini Kürt aşiret beylerine bırakmıştı. Bu Kürt öncüler, Dicle Havzası'ndaki verimli toprakları özel mülk ya da hükümet edinmişlerdir. **Sultan Selim'in Kürtlere hizmetlerinden dolayı, hediye ettiği yirmi bin Düka altını, Molla Şerif, Kürt beylerine dağıtmıştır. Ayrıca yetmiş şeref kaftani (khalat), yetmiş mühür, Kürt beylerine hediye edilmiştir.** Akabinde bazı Kürt aşiretlerini Erzurum vilayetine nakledince, bu yörede ilk Kürt etnik unsurlar belirmiştir. **Molla İdris** gibi, oğlu **Abulfazi** de yaptıkları fırsatçılıkları yazıya dökmüşlerdir.[205]

Sonra ne mi olmuştur?

204 Minorsky, "*Kürtler Maddesi*" **İslam Ansiklopedisi,** s. 1098.
205 Adontz, **agm.**

İdris-i Bitlisi'nin "*Selim Şahnamesi*"nde yazdığına göre, "*40 bin Kızılbaşın/ Alevi Türkmenin başı kesilmiştir.*" İdiris-i Bitlisi: "*Bir şafi ne kadar günahkar olursa olsun 7 Kızılbaş öldürürse cennete gider.*"[206] diyecek kadar büyük bir Alevi düşmanıdır. Binlerce "Alevi-Türkmen" İdris-i Bitlisi gibilerin katliamından kurtulmak için "Sünni-Şafi Kürt" kılığına bürünmüştür.

Ziya Gökalp, "*Kürt Aşiretleri Hakkında İçtimai Tetkikler*" adlı incelemesinde Türklerin tarih içinde nasıl Kürtleştiklerini, Diyarbakır ve Silvan'daki **Karakeçililerin** Kürtleşmesi olayı üzerinden anlatmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in Kürtleri, Türkmenlere ve Alevilere karşı kullanma karşılığında Kürtlere verdiği ayrıcalıkları, oğlu **Kanuni Sultan Süleyman** da devam ettirmiştir.

Aşağıdaki ferman **Kanuni Sultan Süleyman**'a aittir:

"*(...) Yavuz Sultan Selim zamanında (...) Kızılbaşların yenilmesinde yararlılıklar gösteren Kürt beylerine, gerek devlete karşı gösterdikleri öz kulluk ve dilaverlikleri karşılığı olarak ve gerekse kendilerinin vaki müracaatları göz önüne alınarak her birinin öteden beri ellerinde ve tasarruflarında bulunan eyalet ve kaleler, geçmiş zamandan beri yurtları ve ocakları olduğu gibi, ayrı ayrı beratlarla ihsan edilen yerleri de kendilerine verilip mutasarrıf oldukları eyaletler, kaleleri, şehirleri, köyleri ve mezraları bütün mahsulleriyle oğuldan oğula intikal etmek şartıyla kendilerine temlik (mülk) ihsan edilmiştir. Bu münasebetle aralarında asla anlaşmazlık ve geçimsizlik çıkmamalı; dışarıdan müdahale ve taarruz edilmemelidir. Bu emri celileye (padişah buyruğuna) riayet edilecek, hiçbir surette üzerinde kalem oynatılmayacak, hiçbir yeri değiştirilmeyecektir.*

Bey, öldüğünde eyalet kaldırılmayıp bütün sınırlarıyla, padişah tapusu uyarınca oğlu bir ise ona kalacak, eğer müteaddit ise istekleri üzerinde kale ve yerleri aralarında paylaşılacaktır. Uzlaşmazlarsa, Kürdistan beyleri nasıl münasip görürlerse öyle yapacak ve mülkiyet yoluyla ebediyete kadar sürekli kullanıcısı

206 Saltık, **age.**, s. 266

olacaklardır. Eğer bey, vârissiz ve akrabasız ölmüşse o zaman eyalet hariçten ve yabancılardan hiçbir kimseye verilmeyecek, Kürdistan beyleriyle görüşülüp ve ittifak edilip onlar bölgenin beylerinden veya beyzadelerinden her kimi uygun görürlerse ona verilecektir."[207]

Görüldüğü gibi, Osmanlı padişahı **Kanuni Sultan Süleyman** ve babası **Yavuz Sultan Selim** döneminde "***Kızılbaşların yenilmesinde yararlılıklar gösteren***" Kürtlere, devlete gösterdikleri bu "***öz kulluk***" ve "***dilaverlikleri***" karşılığında eyaletler, şehirler, köyler, mezralar, kaleler ve topraklar verilmiştir. Böylece Kürt aşiretlerinin "feodalleşme" süreci başlamıştır. Yani Kürt aşiretlerini feodalleştiren veya mevcut feodal yapıyı daha da güçlendiren, Osmanlı padişahlarının "öngörüsüz" politikalarıdır.

Osmanlı'nın "Kürtleri kullanma" karşılığında Kürtlere verdiği ayrıcalıklar bitmek tükenmek bilmemiştir. Örneğin, 1587 yılında padişah **3. Murat**, Hakkâri'deki Kürt beyine gönderdiği bir fermanda **Kürtlerin Kızılbaşlara kılıç sallamaya devam etmelerini** istemiştir. "***Kürt emirleri, şimdiye kadar Kızılbaşlara kılıç sallayarak Allah yolunda gaza ve cihat ede gelmişlerdir. (...) Din uğrunda çalışıp Kürt emirlikleri arasında faydalı ve adla anılır olasız.***"[208] diyen III. Murat'ın sadece Kürtleri değil dini de çok rahat bir şekilde kullandığı görülmektedir.

Belgelerden anlaşıldığına göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Tımar sistemi çerçevesinde hiçbir topluluğa verilmeyen özel mülkiyet hakkı sadece Kürt aşiretlerine verilmiş, bu da Kürtlerin feodalleşmeleri sürecini hızlandırmıştır.[209]

Kürtleri olabildiği kadar "şımartan" Osmanlı İmparatorluğu, devletin "asli unsuru" Türkleri ise bir o kadar küstürmüştür. **Osmanlı'nın özellikle 15. yüzyıldan itibaren Alevi-Kızılbaş Türklere-Türkmenlere yönelik saldırgan politikaları**, Türklerin

207 Macit Gürbüz, **Kürtleşen Türkler**, İstanbul, 2007, s. 118-119; Zelyut, **age.**, s. 54, 55.
208 Gürbüz, **age.**, s. 120; Zelyut, **age.**, s. 55, 56.
209 Zelyut, **age.**, s. 56.

ezilmeleri, sindirilmeleri ve devlet kademelerinden dışlanmalarıyla sonuçlanmıştır. İmparatorluğu devşirmelere teslim eden Osmanlı, 15. yüzyıldan itibaren Türklere "***Etrak-i biidrak***" (**Akılsız/Aptal Türkler**) demeye başlamıştır. Ünlü Osmanlı tarihçisi **Naima**'ya göre Osmanlılar Anadolu Türklerini şu sözlerle tanımlamışlardır: "***Nadan Türk (Çaresiz Türk), Türk-i bed lika (Çirkin suratlı Türk), etrak-i biidrak (Düşüncesiz Türk), Türk-ü sütürk (Çoban köpeği Türk), Hilekâr Türk***"[210] Osmanlı'da "Türk" sözcüğü -hiç abartısız- 500 yıl boyunca aşağılama sıfatı olarak kullanılmıştır.

Osmanlı döneminde yüzyıllarca kimliksiz, kişiliksiz bırakılan **Türkler**, 20. yüzyılın başlarında **Atatürk**'ün, **Türkiye Cumhuriyeti**'ni kurmasıyla uzun bir aradan sonra yeniden kimliklerini ve kişiliklerini kazanmışlardır. **Türk'e**, yüzyıllar içinde unutturulan kimliğini, kişiliğini yeniden hatırlatan adama, bugün "Kürtçülerin" saldırmasından daha doğal ne olabilir ki!

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Alevi Türkmenlere karşı Sünni Kürtlerin kollanması ve kullanılması, bölgedeki **Alevi Türkmenleri** yeni arayışlara sürüklemiştir. Yaşam kaygısı içindeki bu Türk toplulukları, Kürt egemenliği altında hayatlarını sürdürmek zorunda kalmışlar, bunun için de Kürtçe öğrenmişler, Kürt âdetlerini benimsemişler ve sonuçta Kürtleşmişlerdir.[211]

Evet, Osmanlı'nın klasik döneminde -**Kürt aşiretleri hariç**- feodal (derebeylik) sistemin gelişmesine izin verilmemiştir. Ancak zaman içinde Batı, feodal sistemi yıkarak merkezileşmeye başlarken, Osmanlı tam tersine, zaman içindeki güç kaybına paralel, merkezi otoritesini yitirmiş ve feodalleşmeye başlamıştır. Osmanlı'da 17. yüzyıldan sonra başlayan bu feodalleşmenin adı, "Kürtçülük" ve "ayanlık" tır.

Attila İlhan bu durumu şöyle analiz etmiştir:

"*Osmanlı'da derebeylik yoktu ya, (17. yüzyıldan sonra) ayanlık diye bir bela başlar. Özellikle köylüyü borca batırıp so-*

210 Umar Ö. Oflaz, **Oğuzname, "Köklere Giden Yol"**, Almanya, 2007, s. 464.
211 Zelyut, **age.**, s. 57.

yan toprak mültezimlerinin, yöresel paşaların himmetiyle, bir de bakarsın iş çığırından çıkmış, eskiden emir-ül mümine ait sayılan topraklar sonradan kendilerine 'ağa' diyebileceğimiz derebeylerin olmuş. Ne ilginç değil mi?

Herkes gider Mersin'e, biz gideriz tersine! Nasıl olduğunu ben söylemesem de siz bulup çıkaracaksınız. Avrupa derebeylik ilişkilerinden sıyrılıp kapitalist ilişkilere giriyor. Osmanlı ise, 'dirlik' düzenini bozup Avrupa'nın bıraktığı derebeyliğe yatıyor. Bunun ne müthiş bir sonucu olmuştur; bilir misiniz?"[212]

Feodal sistemde üretim ilişkileri gereği "köylü", toprak ağasına bağımlıdır; köylü, toprak ağası için çalışmakla yükümlüdür. Kısaca köylünün kaderi ağanın iki dudağı arasındadır. Ağa, köylüyü, kayıtsız şartsız kendisine "biat ettirebilmek" için, bir taraftan köylünün "aydınlanmasını" engellerken, diğer taraftan köylünün devlet otoritesiyle bağlantısını kesmenin yollarını arar. Öyle bir aşamaya gelinir ki, köylü ile devlet arasındaki ilişki tamamen kesilir; artık feodal sistemdeki o köylü için devlet, bağlı olduğu toprak ağası ve aşiretidir. İşte Osmanlı'nın, güç kaybetmeye başladığı 17. yüzyıldan sonra özellikle Kürtlerin yoğun olduğu Güneydoğu Anadolu'da böyle bir süreç yaşanmıştır. 19. yüzyılda Osmanlı, Kürt bölgelerindeki bu aşırı feodalleşmeyi Kürtlere bazı ayrıcalıklar vererek önlemeye çalışmıştır. Örneğin, II. Abdülhamit'in **Kürt Hamidiye Alaylarını** ve **Kürt Aşiret Mekteplerini** kurması, Kürtleri yeniden merkezi sistemin içine almaya yönelik başarısız girişimlerdir. Ancak burada çok ilginç bir durum vardır, şöyle ki: Daha önce Yavuz Sultan Selim'den itibaren Osmanlı, Kürtleri Türklere karşı kullanmak karşılığında Kürtleri feodalleştirirken; II. Abdülhamit'ten itibaren Kürtleri Ermenilere karşı kullanmak karşılığında, Kürtleri merkeze bağlamak istemiştir.

"Osmanlı Devleti'nin, bu aşiretlerin ilkel hayatına ve geri toplumsal yapısına müdahale etmekte zaaf içinde kalması, bu

212 Attila İlhan, **Hangi Atatürk**, 8. bas., İstanbul, 2010, s. 252.

geri toplumsal yapının kemikleşmesinin ana nedenini oluşturmuştur. Artık, bu toplumsal yapının ana birimlerini aşiret reisleri, tarikat şeyhleri ve zamanla bunların elinde emperyalizm desteğiyle gelişecek olan Kürtçülük teşkil edecektir."[213]

Feodal toplum, aydınlanmamış, ekonomik özgürlüğüne sahip olamamış, güdümlü bir toplumdur. Bu nedenle yönlendirilmesi de çok kolaydır. Nitekim 19. yüzyıldan itibaren, ayrılıkçı Kürt liderlerinin ve Kürtleri kullanmak isteyen emperyalizmin kışkırtmalarıyla çok sayıda Kürt isyanının çıkmış olması tesadüf değildir. Bir zamanlar Osmanlı'nın kullandığı Kürtleri, 19. yüzyıldan itibaren de Batı emperyalizmi kullanmaya başlamıştır.

Tarikatlar, Aşiretler ve Kürtçülük

Türkiye'deki feodal yapılanmanın güç kaynağı, aşiretlerle kol kola girmiş olan tarikatlardır. Özellikle, 1800'lerden başlayarak **Kadirilik** ve **Nakşibendilik** gibi tarikatlar Kürtler arasında büyük bir hızla yayılmıştır. Kürt aşiret reisleri, ya bu tarikat şeyhleriyle çok yakın bir ilişki içindedirler ya da bizzat kendileri tarikat şeyhidirler. Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerdeki Nakşi şeyhlerin büyük bir kısmı aynı zamanda toprak sahibi büyük derebeyleridir. Ayrıca bu bölgelerdeki tarikatların etkisi sonunda, bölgedeki **Türkmen, Oğuz, Avşar** gibi Türk kökenli unsurlar da "Kürtleştirilerek" Kürt derebeyliklerine bağlanmıştır. Yani, Güneydoğu'daki tekke ve tarikat ortamı, derebeylik aracılığıyla Kürtleşmenin zeminini oluşturmuştur.

İşte Atatürk ve Cumhuriyet, "bu zemini" yıkmak için, bir **taraftan tekke ve zaviyeleri, medreseleri kapatırken**, diğer taraftan "**toprak reformu**" yapmak istemiş, ancak eski imtiyazlarını kaybetmek istemeyen "tarikat ve emperyalizm destekli" Kürt aşiret reisleri sudan bahanelerle ayaklanmışlardır.

Kürt isyanlarının hep gerici karakterli olmasının nedeni, ayrılıkçı Kürt hareketinin temelindeki tarikat ve cemaat yapılan-

213 Kaya Ataberk, "*Türkiye'de Kürtçülüğün Sağcı Temelleri*", **İleri dergisi**, S. 27, Ekim-Kasım-Aralık, 2005, s. 121.

masıdır. Tarih boyunca dünyanın değişik yerlerinde ortaya çıkan ayaklanmaların, gerilla hareketlerinin çoğu ilerici ve antiemperyalist iken, Kürt ayaklanmalarının tamamı gerici karakterli ve emperyalizm desteklidir.

"*Kürt aşiretlerinin varlık sebebi, aşırı sömürünün ve emperyalizmin varlığının devam etmesinin sağlanmasıdır. Toplumsal olarak Kürt aşireti, sömürü, toprak köleliği, kan davası, tarikat bağları anlamına gelmektedir...*"[214]

Kürt ayaklanmalarını, Türk Kurtuluş Savaşı'na benzetmek, abesle iştigaldir. Çünkü Kürt ayaklanmaları; gerici, işbirlikçi ve karşı devrimciyken, Türk Kurtuluş Savaşı; ilerici, antiemperyalist ve devrimcidir.

Şevket Süreyya Aydemir, Kadro dergisinde, "Kürt derebeyliği" ve "Kürtlük" üzerine yazdığı yazılarda Kürtlerin, aşiret reislerince nasıl yüksek randımanlı bir üretim aracı olarak kullanıldığı bütün delilleriyle ortaya koymuş ve bu yoğun aşiret sömürüsünün adının "Kürtçülük" olduğunu ileri sürmüştür. Aydemir'e göre Kürtleşme de: "İnsanların aşiret ve derebeylik bağlantısı içinde Kürtçe konuşmaya zorlanması ve aşiret reisine bağlanmasıdır. Bu bağlarından sıyrılması durumunda zaten kendisini çağdaş Türk ulusunun bireyi olarak tanımlamaktadır." Bu nedenle Kürtçülük denilen olgunun, gericilik, emperyalizm yandaşlığı ve aşiretçilik dışında başka bir anlamı yoktur. Bu bakımdan **Kürtçülükle mücadele etmek**, Kürt kimliğini reddetmek, Kürtlere yaşama hakkı tanımamak değil; gericilikle, emperyalizm yandaşlığıyla ve aşiretçi feodal yapılanmayla mücadele ederek, Kürtleri içine düşürüldükleri gericilik ve emperyalizm tuzağından kurtarmak demektir. Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in yapmak istediği de budur. Ancak, Kürtçülüğün baş aktörleri; tarikatlar, aşiretler ve emperyalizm, bunu engellemek için hemen harekete geçerek Kürtleri isyana sürüklemişlerdir. **Koçgiri İsyanı, Şeyh Sait İsyanı** ve **Dersim İsyanı** gibi Kürtçü isyanlarının "gerici" ve

214 **agm.**, s. 122.

"emperyalist" birer kalkışma olması tesadüf değildir anlayacağınız...

Emperyalizmin Kıskacındaki Kürtler

19. yüzyılda hammadde arayışıyla Ortadoğu'yu, Kuzey Afrika'yı ve Güney Asya'yı kontrol altına almak isteyen emperyalizmin temel parolası "**böl ve yönet**"tir. Bunun için de yapılması gereken, etnik ve dinsel kimlikleri kullanarak, aydınlanmamış ve sanayileşmemiş, bağımlı halk kitlelerini, emperyalizmin güdümündeki yerli işbirlikçilerle ayaklandırmaktır. Bu anlamda emperyalizm, etnik ve dinsel milliyetçiliği, ülkeleri bölüp parçalamak için bir silah olarak kullanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasında da bu yola başvurulmuştur. Emperyalizm, Osmanlı'nın Balkan ve Ortadoğu coğrafyasındaki halkları, "bağımsızlık" sloganıyla kışkırtarak ayaklandırmış, Osmanlı'dan koparmış ve kendine bağımlı hale getirmiştir. Emperyalizm'in bu yöntemle Osmanlı'dan kopartıp kendine bağımlı hale getirmek istediği etnik unsurlardan biri de **Kürtler**dir.

Attila İlhan'ın dediği gibi:

"*Osmanlı derebeyliğe doğru gittiği için, üretim ilişkileri geri kaldığı için, sınırları içindeki uluslar kendilerini tutsak sayıyor, Batı (emperyalizm), Fransız Devrimi'nin özgürlükçü, demokratik ilkeleriyle yayıldığı için, onlara ılımlı geliyordu.*

Bit yeniği burada işte! Osmanlı mülkündeki çeşitli hakları, emperyalizmin gizli servisleri, Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik, kardeşlik sloganlarıyla avlamışlar; Emperyalizmin para babaları da onları silahlandırarak, sonradan başımıza bin türlü bela olan isyanlara salmışlardır. Gerçekte, Sırplık, Bulgarlık, Rumluk, Araplık davaları ortaya atılıyor, sözde bu halkların özgürlüğe kavuşması savunuluyordu ama, Batı emperyalizm aşamasına ulaşmış olduğundan, Osmanlı'dan kopardığı her yeni halkı Ortadoğu bölgesinde kendisine bağlı bir ajan devlet haline sokuyordu; Bulgaristan Rusya'nın, Yunanistan ise, İngiltere ve Fransa'nın ajanıydılar. İçişlerinde bile özgürlükleri laftan ibarettir.

Hâlâ da öyle değil midir?

Emperyalizm, Osmanlı'yı dağıtmak için Fransız Devrimi ve ilkelerini o kadar iyi kullanmış, sonunda iş Ermenilere ve Kürtlere kadar öylesine bulaşmıştır ki, hayran olmamak elde değildir!"[215]

Emperyalizm, Kürtlerden daha iyi yararlanabilmek için, tarih içinde gerçek anlamda bir devlet kuramamış olan Kürtleri "kurgusal" bir tarihle ve "yapay" bir dille "ulus" haline getirmeye çalışmıştır. 1800'lerin başlarından itibaren Suriye, Irak, İran ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan bazı aşiretlere "Kürt kimliği" kazandırmak için bilimsel propaganda amacıyla bazı çalışmalar yapılmıştır.

19. yüzyılda Batı'da ortaya çıkan **Kürt Tarih Tezinin** temel kaynakları, Kürt **Şeraf Han, Nikitin** ve **Minorsky** gibi Rus subayların çalışmaları ile **Tori** ve **İzady** gibi Batılı Kürdoloji enstitülerinin tarih yazımlarıdır.[216]

Kürt Tarih Tezinin ana kaynağı **Şerefname**'dir. **Şeref Han** diye bilinen Bitlis'in Kürt yöneticisi **Şerafettin bin Şemsettin,** 1597 yılında "***Şerefname: Kürt Tarihi***" adlı bir kitap yazmış ve aynı yıl dönemin padişahı III. Mehmet'e sunmuştur.[217] Yıllar sonra bu kitap bir Rus akademisyen tarafından 1886 yılında Saint Petersburg'da «**Şerefname**» adıyla yayınlamıştır. Kitabın **orijinal el yazması** Oxford'tadır. Kitabın **Fransızca çevirisi** ise 1887 yılında Paris'te gün yüzüne çıkmıştır. Kürt tarihçinin bu eseri, ilk milli tarih yazımlarında görülen tüm eksiklikleri içermektedir. Kronolojik tarihsel konuların eksikliğinden kaynaklanan boşluklar, hayali yaradılış öyküleriyle hiç çekinilmeden doldurulmuştur.

215 İlhan, **age.**, s. 153.

216 Şener Üşümezsoy, "*Kürt Tarih Tezinin Dayanılmaz Tutarsızlığı*", **İleri dergisi**, S. 27, Ekim-Kasım-Aralık, 2005, s. 208.

217 Bkz. Şeref Han, **Şerefname: Kürt Tarihi**, çev. Mehmet Emin Bozarslan, İstanbul, 1971.

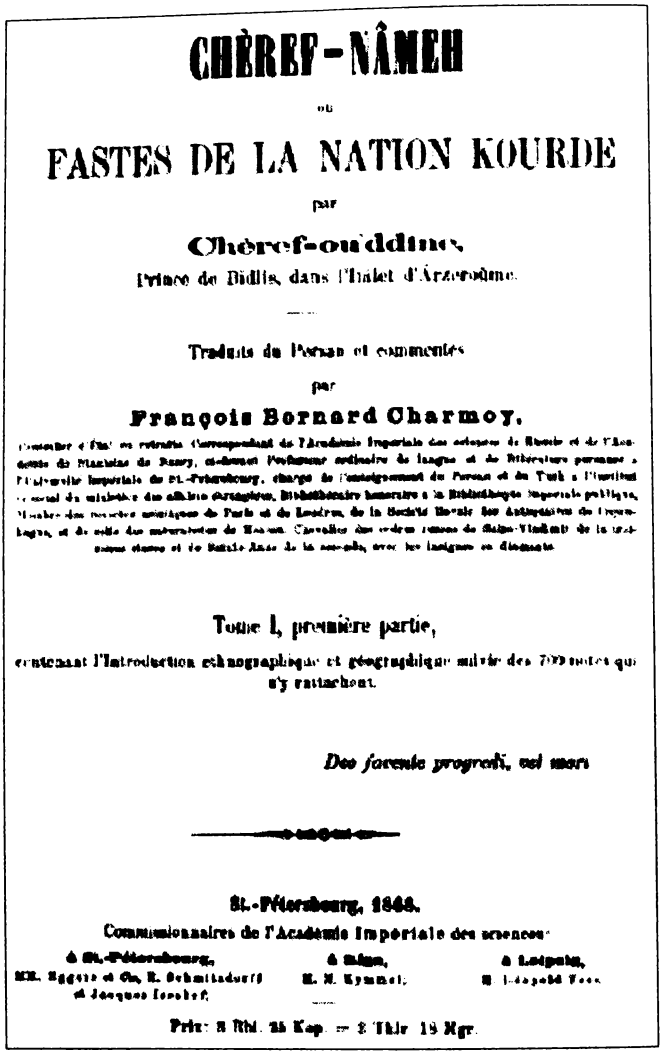

CHÈREF-NÂMEH

ou

FASTES DE LA NATION KOURDE

par

Chèref-ouddine,

Prince de Bidlis, dans l'Émalet d'Arzeroûme.

Traduits du Persan et commentés

par

François Bernard Charmoy,

[illegible] de l'Académie Impériale des sciences de Russie et de l'Académie des Inscriptions de Paris, ci-devant Professeur ordinaire de langue et de littérature persanes à l'Université Impériale de St.-Pétersbourg, chargé de l'enseignement du Persan et du Turk à l'Institut oriental du ministère des affaires étrangères, Bibliothécaire honoraire à la Bibliothèque Impériale publique, Membre des sociétés asiatiques de Paris et de Londres, de la Société Royale des Antiquaires du Nord à Copenhague, et de celle des naturalistes de Moscou, Chevalier des ordres russes de Sainte-Vladimir de la troisième classe et de Sainte-Anne de la seconde, avec les insignes en diamants

Tome I, première partie,

contenant l'Introduction ethnographique et géographique suivie des [illegible] notes qui s'y rattachent.

Deo favente progredi, est mori

St.-Pétersbourg, 1868.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des sciences:

à St.-Pétersbourg,	à Riga,	à Leipsic,
MM. Eggers et Cie, H. Schmitzdorff et Jacques Issakoff.	M. N. Kymmel.	M. Leopold Voss.

Prix: 3 Rbl. 25 Kop. = 2 Thlr 19 Ngr.

"1597 yılında Kürt Şerafettin tarafından, Kürtlerin Anadolu'daki yalan kökleri üzerine yazılan Şerefname isimli eserin, 1886 yılında Saint Petersburg'ta, 1887 yılında ise Paris'te çevrilip dağıtılması sadece bir tesadüf müdür? 19. yüzyılın sonlarında başlayan bu Kürt ilgisinin sebebi ne olabilir? Bu yıllara kadar

hiçbir taslağı dahi görülmeyen, hiçbir antik veya klasik kaynakta bahsi olmamış ve ne hikmetse sonradan köylere kadar ayrıntılarıyla çizilmiş bir Kürdistan haritasının, 19. yüzyılın sonlarında Avrupalı devletlerde ortaya çıkması, sadece tesadüf müdür?"[218]

Şerefname dikkatli bir şekilde okunacak olursa, Kürtler üzerindeki Türk etkisinin ne kadar derin ve köklü bir etki olduğu da görülebilir. Örneğin Şeref Han, Şerefname'de Kürtlerin soyunun birtakım öykülere dayandığını, bunlardan birinin de Türklerin büyük hükümdarlarından **Oğuz Han**'a gittiğini belirtmiştir.[219] Ayrıca annesinin de Tokat Bayındırlı adlı bir kişinin kızı olduğunu bildirmiştir.[220] Bilindiği gibi Bayındır, 24 Oğuz boyundan biridir.[221]

Çok daha önemlisi Şerefname'de geçen kişi adları, yer adları ve aşiret adlarının büyük bir çoğunluğu Türkçe kökenlidir. Örneğin, kitapta adı geçen **Atabey, Salur, Tekeli, Alp Ergun, Uğurlu Bey, Alp Ertun, Toran Şah, Toğrul Tekin, Türkan, Devlet Hatun, Tuğ Tekin, Bayındır Bey, Buduk Bey, Saruhan** vb. Kürt beylerinin adları Türkçedir.[222]

Bunun gibi Kürt kabile ve aşiret adlarının önemli bir kısmı da Türkçe kökenlidir: Örneğin, **Cılki, Hendekli, Cihanbeklu, Balkan, Baykan, Bağış, Arapkirli, Çemişgezek, Büyükkurtlu** ve **Küçükkurtlu** gibi yer adları Türkçedir.[223]

Ancak emperyalizm, Şerefname'nin bu boyutunu hep gözardı etmiştir.

Kürt Tarih Tezine göre, MÖ 2000-MÖ 600 arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşamış olan **Hurriler, Mittaniler, Medler, Urartular, Gutiler** ve **Luviler** tarihteki ilk Kürtlerdir! Daha sonra da Abbasilerin dağılması sonrasında kurulan **Hamadoğulları, Mervanoğulları** ve **Büyütoğullarının** Kürt devletleri

218 Lena Umay, "*Tarihte Kürt Haritasını Kimler Çizdi?*", www.odatv.com, 15.09.2009.
219 Şerf Han, **Şerefname**, s. 24, 25.
220 **age.**, s. 514.
221 Türkdoğan, **agm.**, s. 17.
222 **agm.**, s. 17.
223 **agm.**, s. 17

olduğu ileri sürülmektedir. Bu teze göre, **Şah İsmail'le Kaçarların** Kürt oldukları iddia edilmektedir. Hatta, Roma'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan **Kapadokya, Kommenega** krallıkları ve **Ermeniler, Nasturiler, Süryaniler** de Kürt kökenlidir![224]

Ancak burada adı geçen **Hurri, Mittani, Urartu, Guti** gibi eski Anadolu kavimleri, Kürtler gibi Hint-Avrupalı bir dil değil, **Türkler** gibi bitişken (eklemeli) bir dil kullanan kavimlerdir.[225] "*Biz Hint-Avrupai bir dil kullanıyoruz.*" diyerek övünen Kürtçüler, anlaşılan yukarıda adını saydıkları eski Anadolu kavimlerinin Hint-Avrupai bir dil kullanmadıklarını bilmemektedirler.

Kürdologların gönderme yaptıkları **Asur kaynaklarında**, MÖ 2000'lerde Güneydoğu Anadolu'da ve Kuzey Mezopotamya'da **Turki Krallığı** ve **Turukku Devleti** adlı iki devletten söz edilmesine karşın,[226] "**Kurdu**" ve "**Kürt**" terimlerinden söz edilmemektedir.[227]

Asur kaynaklarında "Kürt" sözcüğünü bulamayan Kürtçüler, bu sefer de Antik yazar **Ksenofan**'ın sözünü ettiği **Karduk** veya **Kardu**'larla Kürtlerin kastedildiğini iddia etmişlerdir.[228] Ancak bu iddia çok geçmeden çürütülmüştür: **Th. Nöldke, M. Hartmann** ve **Weisbach** gibi Oryantalistler, **Kürt** ile **Kardu** sözcüğü arasında etimolojik herhangi bir bağın olmadığını kanıtlamışlardır.[229]

Kardu sözcüğü **Divanı Lügat it Türk**'te, "***Zemheri sıralarında su üzerinde yüzen fındık büyüklüğündeki buz parçaları***" olarak tanımlanmıştır.

---

224 Üşümezsoy, **agm.**, s. 208.

225 Eski Anadolu'da Öntürkler ve Kürtler hakkında iyi bir araştırma... Bkz. Mehmet Bayraktar, **Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kürtler Türklerin Nesi Oluyor?** 2. bas., Beyaz Kule Yayınları, Ankara, 2009.

226 Bkz. Sinan Meydan, **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, 2. bas., İstanbul, 2010, s. 543, 546.

227 Abdulhaluk Çay, "*Türk Milletinin Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu Aşiretlerinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapıları ve Bölücülük Meselesi*", **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu, Ankara, 8-9 Mart 1990**, 2. bas., Ankara, 1995, s. 139.

228 Ksenofan, **Anabasis**, çev. H. Örs, İstanbul, 1939, s. 105.

229 Bazil Nikitin, **Kürtler**, 1976, s. 22'den naklen, Türkdoğan, **agm.**, s. 18.

Eski Mezopotamya tarihi incelendiğinde de bölgede bir Kürt varlığına rastlanmamaktadır.[230] Buna karşın **Minorsky** gibi propagandist tarihçiler, **Şerefname**'deki "**Kava**" efsanesinden hareketle Kürtlerin kökenini **Medlere** kadar indirmişlerdir. Ancak bilindiği gibi 11. yüzyılda, Kava efsanesiyle ilgili ilk bilgileri veren İranlı şair **Firdevsi**, "*Şehname*"sinde, Kava'nın "*İran'ın milli kahramanı*" olduğunu belirtmiştir.[231]

Özetle; Batı'daki **Kürdoloji enstitülerinde** geliştirilen **Kürt Tarih Tezi** hiçbir bilimsel temele dayanmayan nerdeyse tamamen "kurgusal" bir tarih tezidir. Bu gerçeği, Kürt Tarih Tezini savunan bilim insanları bile itiraf etmişlerdir. Örneğin, Kürt Tarih Tezinin savunucularından **Basile Nikitin**'in "*Les Kurdes, Etude Sociologique et Historique*", adlı eserine önsöz yazan **Lous Masignon** bu gerçeği şöyle ifade etmiştir:

"***Kürt konularıyla uğraşan bir dizi uzman yarım yüzyıldan beri bu konularda metodik bir incelemeye girmiş olmakla birlikte, Kürdistan'ın ne olduğu henüz iyice bilinmemektedir.***

Hiçbir zaman tarihte bir Kürt devleti var olmamışsa da bir Kürt meselesi vardır.

Çeşitli Kürt diyalektleri, İran menşeli olsalar bile, menşelerinde bundan ayrılan bir temel bulunduğu hissedilmektedir.

Bugünkü dinleri İslam olmakla beraber, hak yol mezheplerine pek az uygunluk arz eden Yezidilik, Ehli-Hak, Sünni ve Şii Kürtlerde birtakım eski unsurlar hâlâ yaşamaktadır."[232]

Kürt sözcüğünün açık ve kesin olarak ilk geçtiği yer **Yenisey**'de **Göktürklere** ait olan **Elegeç Yazıtları**'dır.

Elegeç Yazıtları'nda Kürtlerden şöyle söz edilmiştir:

"*... Kürt elinin hanı Alp Urungu altunlu okluğumu bağladım belde, ülkem...*" [233]

230 Türkdoğan, **agm.**, s. 18.
231 Çay, **agm.**, s. 139.
232 Basile Nikitin, **Les Kurdes, Etude Sociologique et Historique**, Paris, 1956, s. 1; Çay, **agm.**, s. 135
233 Hüseyin Namık Orkun, **Türk Yazıtları**, C III, s. 183; Türkdoğan, **agm.**, s. 18.

Kürt sözcüğünün daha sonra geçtiği Türk kaynağı **Divan-ı Lügat-it Türk**'tür. Kaşgarlı Mahmut, burada Kürt sözcüğünün *"kayın ağacı"*, *"her şeyi kütür kütür ses çıkararak yemek"* gibi anlamlara geldiğini belirtmiştir.

Kürt Tarih Tezini ve Kürtçü ayaklanmaları "bir ulusun tarihi" ve "bağımsızlık talebi" olarak değil, emperyalistlerin bölgedeki planları ve çıkarları doğrultusunda aşiret aşamasından kurtulamamış bir topluluktan "bir ulus yaratmak" ve "bu yapay ulusu kullanmak" olarak görmek çok daha gerçekçi bir yaklaşımdır.

Kürt tarihi, bir anlamda Batılı emperyalist güçlerin kendi aralarındaki ve Doğu - Güneydoğu Anadolu'daki, Suriye'deki, Irak'taki, İran'daki çıkar çatışmalarının da tarihidir.

19. yüzyıldan bugüne, emperyalizmin Kürtleri nasıl kullandığını anlamak için basit bir sınıflandırma yapmak yararlı olacaktır.

1. Kürtleri Tanıma Dönemi (1878'e kadar): Emperyalizmin Kürtleri keşfedip Kürtler üzerinde çalışmalara başladığı dönemdir. Emperyalistler, bu dönemde Ortadoğu'daki ve Anadolu'daki çıkarları doğrultusunda Kürtleri kullanıp kullanmamaya karar vermişlerdir.

2. Kürt Sorununun Uluslararası Boyut Kazandığı Dönem (1878-1915): Bu dönemde emperyalistler Kürtler üzerinde planlar yapmaya, onları kullanmak için stratejiler geliştirmeye başlamışlardır.

3. Emperyalistlerin Kürtleri Ayaklandırdığı Dönem (1915-1923): Bu dönemde emperyalistler açıkça Kürtleri kullanmaya başlamışlardır. Uluslararası konferanslarda kurulacak Kürt devletinin sınırları bu dönemde belirlenmiştir. Anadolu'daki Milli Hareket'i baltalamak isteyen emperyalistler, Kürt isyanları çıkarmış ve çıkan isyanları desteklemiştir.

4. Türkiye Cumhuriyeti'ne Karşı Kürtlerin Kullanıldığı Dönem (1923-1938): Emperyalizmi dize getiren ilk antiemperyalist mücadelelerden biri olan Türk Kurtuluş Savaşı ve sonrasında kurulan çağdaş, laik, Türk ulus devleti; İslam dünyasında hep dışa bağımlı, hurafelerin bataklığında debelenen geri kalmış ül-

keler hayal eden emperyalizmin ezberini bozmuştur. Bu nedenle emperyalizm, hemen harekete geçerek Atatürk Türkiyesi'ne karşı ayrılıkçı Kürtleri kullanmış ve Cumhuriyet'e karşı "dini" ve "etnik" nitelikte çok sayıda Kürt isyanı çıkartmıştır. Emperyalizm bu isyanlar sayesinde, bir taraftan Türk Devrimi'ne darbe vurmaya çalışırken diğer taraftan Musul ve Hatay gibi ihtilaflı konuların kendi lehine çözülmesine çalışmıştır.

5. Irak ve İran'da Kürtlerin Kullanıldığı Dönem (1939-1970): Emperyalizmin karşısına dikilen Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'nin Batı bloğuna dahil olmasıyla birlikte, emperyalizm geçici bir süre Türkiye Kürtleriyle uğraşmayı bırakarak, Irak ve İran'daki Kürtlerle uğraşmaya başlamıştır. Çünkü bu dönemde Irak ve İran Batı güdümünden çıkma eğilimleri göstermiştir.

6. Kürtlerin ABD Tarafından Kullanılmaya Başlandığı Dönem (1970-1990): II. Dünya Savaşı sonrasında dünya güç dengelerinin değişmesine paralel, Kürtleri kullanan emperyalist güçler de değişmiştir. Artık Kürtler, İngiliz, Fransız emperyalizmince değil, daha çok ABD emperyalizmince kullanılacaklardır. Nitekim 1980 sonrasında başlayan PKK hareketi, ABD tarafından korunup kollanmıştır.

7. Türkiye'de Kürt Özerkliğinin Gündeme Getirildiği Dönem: (1990-2011): 1980 sonrası PKK'nın kanlı eylemleriyle 30.000'den fazla şehit veren Türkiye, 1990'dan sonra PKK'nın siyasallaşmasına seyirci kalmış ve 2000'lerin başından itibaren de ABD desteği doğrultusunda Güneydoğu Anadolu'da bir **Kürt devleti** kurulmasına yönelik gizli açık çalışmalar yapılmıştır. Körfez Savaşı sonrasında Irak'ta fiilen kurulan Kürt devleti, Irak Savaşı sonrasında resmiyet kazanmıştır. Bugün ise "açılım" adı altında Türkiye'de "Kürt özerkliği" konuşulmaya başlanmıştır.

İngiltere'nin Kürt Planları

Hiç şüphesiz, Kürtleri en uzun süre ve en etkili biçimde kullanan **İngiliz** emperyalizmidir. Emperyalistlerin Ortadoğu politikalarının biçimlenmeye başladığı 1800'lerin başlarında İngilizler

ve Fransızlar, Kuzey Afrika'ya ve Ortadoğu'ya yönelmişlerdir. Fransızlar, Napolyon'un Mısır seferiyle Kuzey Afrika'ya, İngilizlerse **Doğu Hindistan Kumpanyası**'nın Bağdat'ta bir şube açmasıyla Ortadoğu'ya girmişlerdir. İşte Ortadoğu'daki **Kürt aşiret reisleriyle** ilk ilişkileri kuran bu şirketin temsilcileridir. İlk görüşmeler Süleymaniye, Erbil ve Musul'da gerçekleşmiştir.

İngilizler Kürtlerle ilişki kurmak ve Kürtleri kışkırtmak için 1800'lerden sonra subaylarını, 1900'lerden sonra ise albaylarını görevlendirmiştir. 1900'lerin başlarında Irak'ta, Suriye'de ve Türkiye'de Kürtçe bilen çok sayıda **İngiliz ajanı,** Kürtleri ayaklandırmak için çaba sarf etmiştir.

İngiltere, 1917'deki **Bolşevik İhtilali**'ne kadar Kürtlerle uzaktan ilgilenirken (çünkü o tarihe kadar Kürtleri Rus Çarlığı kullanıyordu), Bolşevik İhtilali'nden sonra Kürtlerle çok yakından ilgilenmeye başlamıştır.

İngiltere, I. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'daki ve Ortadoğu'daki emperyalist planları gereği "Kürt kartından" yararlanabileceğini düşünmüş; önce Kürt ayaklanmalarıyla Kuzey Irak'ta ve Güneydoğu Anadolu'da otorite boşluğu yaratmış, daha sonra da bu bölgede kurulacak bir **Kürdistan devletinin** hem stratejik hem de ekonomik açıdan kendisine çok büyük yararlar sağlayacağını düşünerek bu doğrultuda çalışmalar yapmıştır.

Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında Anadolu ve civarında patlak veren Kürt isyanlarının neredeyse tamamında **İngiliz parmağı** vardır.

Rusya'nın Kürt Planları

Ruslar, 1830'lardan itibaren Kürtlerle ilgilenmeye başlamışlardır. Kafkaslardan güneye, Basra Körfezi'ne kadar ilerlemeyi amaçlayan Rusya, bu ilerleme sırasında Kürtlerden yararlanabileceğini düşünmüştür. **Bazı Kürt aşiretleri, 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusya'nın yanında yer almışlardır.** Bu, Kürt aşiretlerinin "emperyalizmle" ilk işbirliğidir.

Rusya, Kürtlerin bu işbirliğinden ustaca yararlanmıştır: Van ve Erzurum'da kurulan Rus konsoloslukları, Kürt aşiretleriyle bağlantıya geçerek, Rusların Doğu Anadolu'ya yapacakları saldırılarda Kürtlerden yararlanıp yararlanamayacaklarını öğrenmeye çalışmışlardır. 1820'lerde Ruslar, İran'ın kuzeyini işgal etmişler, bu işgal sırasında bazı **Kürt aşiretleri İran'a karşı Rusya'nın yanında savaşmışlardır.**

1910'larda Rusya; Diyarbakır, Harput ve Musul'da açtığı konsolosluklar aracılığıyla bölgedeki Kürtler ve Ermeniler üzerinde söz sahibi olmak için çalışmalara başlamıştır. 1914'te Bitlis'te gerçekleşen **Molla Selim Ayaklanması**, Rusya'nın bu çalışmalarının bir ürünüdür. Ayaklanmanın, I. Dünya Savaşı arifesinde gerçekleşmiş olması düşündürücüdür. Rusya'nın büyük miktarlarda silah ve para yardımıyla başlayan ayaklanma, Kürt aşiretlerinden beklenen desteği görememiş ve bastırılmıştır. Bunun üzerine Molla Selim, Bitlis Rus Konsolosluğu'na sığınmıştır.

I. Dünya Savaşı'nda Ermeniler açık bir biçimde Rusların yanında yer almış, Ermenilerden kurulu gönüllü birlikler Rus ordusunun yanında Türklerle savaşmıştır. İşte o günlerde **Rusya,** Kürtlerden de bu şekilde yararlanmak için çok çaba harcamış ve sonuçta **Dersim'deki bazı Kürt aşiretlerinin desteğini almayı başarmıştır.** Ancak Dersim dışındaki Kürt aşiretleri, Ermenilerin saldırısına uğradıkları için, Ermenilerle birlik olup Rusya'ya yardım etmeyi kabul etmemişlerdir. Dersim ve Elazığ civarındaki Kürt aşiretlerinin o güne kadar Ermenilerle karşı karşıya gelmemiş olması, bu aşiretlerin I. Dünya Savaşı'nda Ermenilerle birlikte Rusya'ya yardım etmesini kolaylaştırmıştır.

1917'de Bolşevik *Devrimi*'yle Çarlık Rusya'sı yıkılınca, o zamana kadar Rusya'nın yanında Türklere karşı savaşan **Ermeniler ve Kürtler** birbirine düşmüştür. Rus ordusundaki Ermeni ve Kürt tümenleri arasında çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalarda Rusya'nın Ermeni tümenlerini desteklemesi üzerine güneydeki İngiliz ordusuyla da bağlantı kuramayan Kürt tümenleri, çaresiz Osmanlı'ya sığınmıştır.

Kürt aşiretlerinin Rusya'yla işbirliği bununla da sınırlı de-

ğildir. Her dönemde Osmanlı İmparatorluğu'yla karşı karşıya gelen **Bedirhan Aşireti**, I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın yanında yer almıştır. 1916'dan itibaren Tiflis üzerinden Rusya'yla ilişkiye geçen Bedirhanlar, koşulsuz bir şekilde Rusya saflarına geçmişlerdir. Öyle ki, aşiretin önde gelenlerinden **Yusuf Kamil Bey**, savaş boyunca Rus işgali altındaki Erzurum ve Bitlis'te Rusya adına valilik yapmıştır. Bir başka Kürt aşiret lideri **Seyit Taha** ise, kuzey İran'daki faaliyetleriyle Rus desteğini sağlamaya çalışmıştır.[234]

Kürtlerden daha iyi yararlanmak isteyen Ruslar, "Kürt kimliği" yaratmak için de çok uğraşmışlardır. 1800'lerin ikinci yarısından itibaren **Kürdolojinin babası** olarak bilinen **Minorsky, Nikitin** ve **Joba** gibi Rus bilim insanları, Kürt tarihi, Kürt kültürü ve Kürt dili konusunda çalışmalar yapmışlardır. Bu Rus bilim insanları, tamamen Rus Çarı'nın ve Rus milli çıkarlarının hizmetinde çalışan güdümlü biliminsanlarıdır.

Rus emperyalizmi de İngiliz ve Fransız emperyalizmi gibi, 19. yüzyılda tarih bilimini milli çıkarları için kullanmıştır: Doğu Anadolu'daki Rus konsolosluklarındaki Rus bilim insanları, örneğin Nikitin ve Jaba, Kürt tarihi ve Kürt dili konusunda kitaplar yazarak bir "Kürt ulusu" yaratmak için görevlendirilmiştir.

Rusya'nın Doğu bölgelerimizde görevlendirdiği konsoloslar, bir taraftan Kürtlere tarihsel kimlik kazandıracak "bilimsel" çalışmalar yaparken, diğer taraftan kışkırtıcı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu Rus konsolosları arasında, **Diyarbakır Konsolosu Yakimaniski, Tebriz Konsolosu Bonfiyd, Binbaşı Boris Malakof, General Babatov** ve **Erzurum Konsolosu Alexandre Jaba** önde gelenler arasındadır. [235]

Ruslar bu konsolosları aracılığıyla Kürt aşiretleri üzerinde gizliden gizliye sürdürdükleri propaganda çalışmaları sonunda 1828-1829, 1853-1858, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşlarında Doğu'da Botan, Revanduz, Badinan ve Hakkâri Kürt beyleri

234 Özgür Erdem, "*Kürt Hareketi: ABD-Avrupa ve Rusya'ya Taşeronluğun Tarihi*", **İleri dergisi**, S. 27, Ekim-Kasım-Aralık, 2005, s. 80, 81.
235 Türkdoğan, **agm.**, s. 21.

Osmanlı'nın yanında savaşa girmemişlerdir. Rus generallerinden Korganof, Erzurum üzerine taarruz etmeden önce Zeylani Aşireti Reisi Süleyman Ağa ile Sepki aşiret reisine oldukça yüklü paralar vermiştir.[236]

Fransa'nın ve ABD'nin Kürt Planları

1850'lerden sonra Kürt bölgelerinde, Amerikalılar ve Fransızlar da görülmeye başlanmıştır. Fransızlar, Suriye üzerinde etkili olmak istemişler, bu amaçla çok sayıda **Fransız ajanı**, kuzey Suriye'de Kürtlerle ilişki kurmuştur.

Fransa da Rusya gibi "Kürt tarihi" ve "Kürt dili" konusunda araştırmalara önem vermiştir. Fransa'da kurulan **Kürt enstitüleri** ve **Kürdoloji bölümleri**, "Kürt ulusu" yaratmak için çok uğraşmıştır. Ayrıca bu Kürt kuruluşları, ilerde "Kürt Sorunu" uluslararası bir boyut kazandığı zaman Avrupa'ya kaçan çeşitli Kürtçü aşiret liderlerine sığınak görevi yapmıştır.

Amerika ise bölgeye Amerikan misyonerleri aracılığıyla girmiştir. **1890 tarihli bir ABD istihbarat raporuna göre**, ABD, Kürt bölgelerinde 1850'den başlayarak **118 kilise** kurmuştur. Bu kiliselerde **891 misyoner ve 118.799 yardımcı personel** çalışmıştır. Ayrıca ABD bölgede **64 ilkokul** ve **44 orta dereceli okul** açmıştır. ABD, daha çok bölgedeki Hıristiyan unsurlarla ilişki kurarak onları etkisi altına almak istemiştir. ABD bölgede **Keldaniler, Nasturiler, Asuriler, Ermeniler** gibi Hıristiyan unsurlarla diyalog kurmuştur.

ABD'nin bölgedeki Hıristiyan unsurlarla kurduğu diyalog, önceleri bölgedeki Kürt aşiretlerinin tepkisini çekmiştir. Bu nedenle 19. yüzyılda ABD'nin bölgedeki Kürtler üzerindeki etkisi sınırlı düzeyde kalmıştır. **ABD**, I. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'nun parçalanması sürecinde Doğu Anadolu'da bir **Kürt devleti** kurdurmak isteyen Batılı gruba dahil olmuştur. Nitekim o günlerde **ABD Başkanı Wilson**, Anadolu'da bir "Ermenistan", bir de "Kürdistan" devleti kurulmasını istemiştir.

236 **agm.**, s. 21.

Emperyalizmin Kürtleri Kullanma Kararı

Batı'nın, "hasta adam" Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma politikasının devam ettiği 19. yüzyılın başlarında emperyalizm, Kürtleri isyana teşvik etmek veya Kürt isyanlarını desteklemek yoluna gitmemiştir. Örneğin, 1842'deki **Bedirhan Ayaklanması** ile 1855'teki **Yezdan Şer Ayaklanması**'na İngiltere ilgi göstermediği gibi, bu ayaklanmaların bastırılmasını da memnunlukla karşılamıştır; çünkü, İngiltere ve Fransa o günlerde kendi çıkarları açısından "güçsüz Osmanlı'nın" yıkılmasından çok, bu güçsüz haliyle bir süre daha ayakta kalmasından yanadır. Ne zaman ki artık Osmanlı'nın hiçbir şekilde ayakta kalamayacağı anlaşılmış, o zaman Osmanlı'yı biran önce parçalayıp mirasını ele geçirmek isteyen emperyalist ülkeler, Kürtler dahil her türlü etnik unsuru Osmanlı'ya karşı kışkırtıp ayaklandırmışlardır; ki bu süreç, **1877-78 Osmanlı Rus Savaşı** ve sonrasındaki **Berlin Antlaşması**'yla başlamıştır.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Osmanlı'nın çok ağır bir yenilgi alması, emperyalistlerin Osmanlı politikalarında çok köklü bir değişiklik yaratmıştır. Artık "hasta adamı" ne pahasına olursa olsun ayakta tutmak değil, bir an önce öldürmek amaçlanmıştır!

1878 ortamında Musul ve çevresinde **Şeyh Ubeydullah'ın** önderlik ettiği bir Kürt ayaklanması çıkmıştır. Bu ayaklanma **emperyalistlerin desteklediği ilk Kürt ayaklanmasıdır.** Ancak bu ayaklanma, emperyalist ülkeleri, Kürt politikası konusunda karşı karşıya getirmiştir.

Osmanlı üzerinde emelleri olan iki ülkeden **Rusya** ve **İngiltere**'nin Kürt politikası birbirinden farklılık göstermiştir. Rusya, Doğu Anadolu'daki egemenliğini pekiştirene kadar Osmanlı'daki **Kürtleri değil Ermenileri** desteklemeyi ve kullanmayı düşünmüştür; ancak "Kürt kartını" da hiçbir zaman gözden çıkarmamıştır. Bu durumun farkında olan Kürtler de Ruslarla ilişkilerini sıkılaştırmışlardır. Örneğin **Ubeydullah,** ayaklanmadan önce **Erzurum'daki Rus Konsolosu Obrenilir** ve **Van Konsolosu**

Kamşarkan'la görüşmüştür. Ancak Ubeydullah, Ruslardan destek görmemiştir. Rusya, Kürtleri 1910-1917 arasındaki dönemde kullanmıştır.

İngiltere ise Rusya'nın bölgedeki etkinliğini kırarak, İran ve Afganistan üzerinden Ortadoğu'yla Hindistan arasında bir bağlantı kurmak istemiştir. Bu nedenle İngiltere, Osmanlı sınırları içinde kendisine bağlı devletler kurmak için planlar yapmıştır. Bu planlar doğrultusunda İngiliz istihbarat subayları, **Ubeydullah'ın yardımcılarıyla** Başkale'de temas kurmuş, **İngiltere'nin Van Konsolosu Clayton** 1879'da bizzat Hakkâri'ye giderek Ubeydullah'la görüşmüştür. 1878'den sonra Kürtlerle temas kuran İngiltere, Kürtleri ancak 1917 sonrasında yoğun olarak kullanmıştır.

Ubeydullah Ayaklanması sırasında **Urmiye'de bir konferans** düzenlenmiştir. Konferansta, bu Kürt ayaklanmasının başarılı olması halinde neler yapılacağı, Kürt aşiretlerinin Hıristiyanlara nasıl davranacağı ve **Ermeni-Kürt ilişkilerinin nasıl olacağı** enine boyuna tartışılmıştır. Bu konferans, Kürtlerin Hıristiyan düşmanlığı yapmayacakları konusunda emperyalistleri ikna etme çabalarının bir ürünüdür. Konferansa, **Amerikalı misyonerler, Nasturi Metropoliti, Ermeni Simon Ağa** ve **Şeyh Ubeydullah** katılmıştır. Konferansın izleyicileri arasında **İngiliz Konsolos General Abbot** da vardır. Ubeydullah, konferans süresince ve konferanstan sonra yaptığı çeşitli konuşmalarda, Müslümanlarla Hıristiyanların eşitliğini savunmuştur. Böylece emperyalizm, "**Kürtleri ehlileştirerek kullanmanın**" ilk adımını da atmıştır.

Ubeydullah Ayaklanması, Kürtleri bazı gerçeklerle de yüzleştirmiştir: Öncelikle Kürtler, Ermeniler ve Nasturiler gibi bölgedeki Hıristiyan azınlıklarla çatışarak emperyalizmin desteğini alamayacaklarını görmüştür. Kürtler, emperyalistlerin desteğini alabilmek için, emperyalistlere güven aşılamak zorunda olduklarını anlamışlardır. Bu amaçla aşiretler arasındaki çatışmalar gözden kaçırılmaya çalışılmış ve Kürtlerin "çok eski bir ulus" olduğu ileri sürülmüştür. Bu sırada Kürtleri kullanmaya karar veren emperyalist ülkeler de Avrupa'da eğitim gören Kürtleri ajanlaştırmaya başlamışlardır. Emperyalizmin kucağındaki

bu aşiret ajanları ve onların çocukları, ileride kurulacak olan "Kürdistan'ın prensi" olacaklarını hayal etmeye başlamışlardır.

Bu sırada Avrupa'da **Kürdoloji** adlı bir bilim dalı türetilmiş, Kürtçe yayınlar çıkmaya başlamıştır. Emperyalistler bu yayınlar aracılığıyla bir taraftan tüm dünyaya Kürt realitesini göstermek isterken diğer taraftan da Kürtleri "uluslaştırmak" istemişlerdir. Bu amaçla, ortak bir Kürt dili ve Kürt kültürü yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak tarih boyunca aşiret aşamasından kurtulamamış, ortak bir dile sahip olamamış Kürtleri bir anda uluslaştırmak çok da kolay olmamıştır.

Bu dönemde Cenevre, Londra, Paris, Stokholm ve San Fransisko gibi çeşitli merkezlerde **Kürtçe yayınlar** çıkmıştır. Bu yayınlarda, birkaç Kürt aydınının yanı sıra Kürdoloji ile uğraşan Avrupalı ve Amerikalı aydınlar da yazılar yazmıştır. Bu yayınlarda, emperyalizmin hizmetindeki güdümlü Batılı bilim insanları, Kürt tarihi ve dili üzerine yazdıkları yazılarda, Kürtlere köken bulmaya ve bir gelecek kurmaya çalışmışlardır. Ayrıca, bu yayınlarla Kürtlerin, Ortadoğu'daki Hıristiyan etnik unsurlarla da dost olduğu propagandası yapılmıştır.

20. yüzyılın başlarında özellikle Rusya'nın Kürtlere ilgisi artmaya başlamıştır. Dönemin **Rus elçisi Giers**, onlara para yardımı yapılması ve konsolosların onları himaye etmesi gerektiğini belirtmiş, "*Bizim şimdiki görevimiz misyonerlerimiz kanalıyla Asurilerle irtibat sağlamaktır.*" demiştir. Ayrıca diğer misyonerlerin dikkatini çekmemek için Kürtlerle iyi ilişkilerin devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Basil Nikitin'in Kürt tarihiyle ilgili kitapları ve **Kürdolog Orbell**'in hazırladığı "**Kürt alfabesi**", **Alexander Jaba'nın** "***Rescuel De Notices et Recits Kourds***" adlı çalışması, Kürt tarihine ve Kürt diline olan ilgiyi arttırmıştır. Bu çalışmalar, Kürt aydınlarından da destek görmüştür; örneğin, ayrılıkçı Kürt hareketinin entelektüellerinden **Abdurrezzak Bedirhan**, Rus Konsolosu'na bizzat mektup yazarak **Orbell'in çalışmalarına** destek olmak istemiştir.

I. Dünya Savaşı'na doğru **Almanlar** da Kürtlerle ilgilenmeye başlamıştır. Kürtleri "Ari ırkın" temeli sanan Almanlar, bir ara

köklerinin Kürtlere dayandığını düşünerek bu yönde araştırmalar yapmışlardır. Bu nedenle olsa gerek, o yıllarda çıkan "*Kürdistan*" adlı bir derginin finansmanını Almanlar üstlenmiştir.[237]

Emperyalizm, ilk zamanlarda misyonerler aracılığıyla Kürtlerle ilgilenmeye başlamıştır. Kürtçülüğün babası olarak bilinen kişi Katolik misyoner **P. Maurizio Garzoni**'dir.

"**Katolik misyoner Garzoni**, 18. yüzyılın son çeyreğinde Amadin'de, yani bugünkü Türk-Irak sınırının 30 km kadar ötesinde Kürtler, Ermeniler, Asuriler, Keldaniler, Nasturiler arasında 18 yıl yaşamış, bu çalışmaları sırasında Kurmançi ağzını da öğrenmiş, 1787 yılında Roma'da İtalyanca olarak *'Kürt Dili Grameri ve Sözlüğü'* adlı bir kitap yayımlamıştır. Bu antika kitap o yörede konuşulan Kürtçenin ilk sözlüğü ve grameri olarak bilinir; 1960'larda Paris'te, Yaşayan Doğu Dilleri Ulusal Okulu (Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes) kitaplığında E.VI.23 numarayla kayıtlı idi. Hâlâ oradadır sanırım." [238]

Batılı misyonerler ve gezginler **Tanzimat Dönemi'nden** itibaren Güneydoğu Anadolu'ya üşüşmüşlerdir. İtalyan ve İspanyol Katolik misyonerleri, önce Urfa ve Mardin'e daha sonra Malatya, Harput ve Van taraflarına yönelmişlerdir. İngiliz ve Amerikan misyonerleri ise Hakkâri, Şemdinli taraflarında Nasturiler üzerinde yoğunlaşmışlardır.

Güneydoğu Anadolu bölgesine gelen misyonerlerin ilk işlerinden biri buradaki Nasturi, Keldani, Ermeni gibi eski Hıristiyan topluluklara kol kanat germek ve onları dünyaya tanıtmak olmuştur. Misyonerlerin bölgedeki Hıristiyanları koruyup kollayarak Müslümanlara karşı kışkırtmaları sonunda 19. yüzyılda bölgedeki Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Örneğin, 1840'larda bölgedeki **Hıristiyan Nasturilerle, Müslüman-Kürt Bedirhaniler arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır.** Nitekim, bölgedeki misyonerlik çalışmalarına katılmış olan **W. F. Ainsworth**, 1842 yılında Londra'da yayınladığı "***Anadolu'da, Mezopotamya'da, Geldani Ülkesinde***

237 **agm.**, s. 76-80.
238 Şimşir, **Kürtçülük**, s. 46.

ve Ermenistan'da Geziler ve Araştırmalar" adlı kitabında Hıristiyan Nasturileri Müslümanlara karşı biraz fazla kışkırtmış olduklarını itiraf etmiştir.

Merkezi, ABD'nin Boston şehrinde bulunan **Amerikan Misyoner Örgütü ABCFM**, 1830 yılında **H.G.O. Dwigt** ve **El Smith** adlı iki Protestan misyoneri Ermenistan ve Kürdistan'da incelemeler yapmak üzere Güneydoğu Anadolu'ya göndermiştir. Bu misyonerler iki yıl boyunca yaptıkları araştırmaların sonuçlarını raporlar halinde Boston'a göndermişlerdir. Onlardan sonra yine ABD'li **Asheal Grant** ve **George Babge** adlı misyonerler, 1840'ların başlarında Osmanlı-İran sınırında araştırmalar yapmıştır. Grant, özellikle Nasturiler üzerinde durmuştur. Nasturileri, "*Kayıp İsrail kabilesi*" olarak adlandıran Grant, onlara parlak bir gelecek hazırlamak için çok çaba harcamıştır. Böylece, "**Dağlı Nasturiler**" (**Montain Nastorian**) misyonunun temeli atılmıştır.

Misyonerler zaman içinde, bölgedeki **Kürtlerle** de ilgilenmeye başlamışlar, bu amaçla Güneydoğu Anadolu'daki Kürt aşiret reisleriyle ilişki kurmuşlardır. Misyonerlerin en yakın ilişki kurduğu Kürt aşiret reislerinin başında Bedirhan Aşireti'nin lideri, **Cizreli Bedirhan Bey** vardır.

1840'larda bölgeye gelen neredeyse bütün misyonerler Bedirhan Bey'in konağına uğramış, orada çok iyi ağırlanmış ve yazdıkları kitaplarda Bedirhan Bey'den övgüyle söz etmişlerdir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde emperyalizmle işbirliği yapan Kürt aşiretleri içinde özellikle iki aşiretin adı ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri **Bedirhan Aşireti**, diğeri **Ubeydullah Aşireti**'dir.

Şimdi de biraz "emperyalizmin kuklası" olan bu Kürt aşiretlerini inceleyelim:

Bedirhan ve Ubeydullah Aşiretleri

Bedirhan Osman ve **Şeyh Ubeydullah**, Osmanlı'nın Ruslarla yaptığı 93 Harbi'ni kaybetmesi sonucunda (1878) Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Osmanlı egemenliğinin zayıflamasından yararlanarak ayaklanmıştır.

Bedirhan Osman ve kardeşi Hüseyin Paşa, II. Mahmut döneminde dedeleri Bedirhan Bey'in kaybettiği özerkliği, yeniden ele geçirmek istemiştir (1847).

Şeyh Ubeydullah ise, Hakkâri'den hareketle İran'ı ve Osmanlı'yı tehdit edecek bir ayaklanma planlamıştır (1880).

İki yıl arayla çıkan bu isyanların ikisi de Kürt şeyh ailelerince yönetilmiştir. İsyanlar aşağı yukarı aynı bölgede çıkmasına karşın birbirinden bağımsız gelişmiştir.

Ancak her iki Kürt isyanı da başarısız olmuş ve isyancılar Osmanlı'ya sığınmak zorunda kalmışlardır. Bedirhan Osman ve Hüseyin Paşa affedilip İstanbul'a yerleşmiş, Ubeydullah ise Mekke'ye sürülmüştür.

İsyancı Bedirhan ve Ubeydullah aşiretleri, **Kurtuluş Savaşı** yıllarında bir kere daha harekete geçmişlerdir.

Sevr Antlaşması'nı imzalayan kurulda yer alan ve 1918'de kurulan **Kürt Teali Cemiyeti Başkanlığı**'na getirilen **Seyit Abdülkadir**, Şemdinli Nakşibendi Şeyh Ubeydullah'ın büyük oğludur.

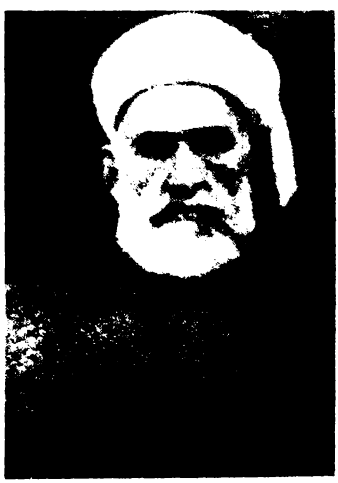

Seyit Abdülkadir

Kurtuluş Savaşı sırasındaki "bağımsız Kürdistan" isteklerinin ve ayrılıkçı Kürt cemiyetlerinin merkezindeki isim **Seyit**

Abdülkadir'dir. 1919'da ayrılıkçı **Kürdistan Teali Cemiyeti**'ni kuran Seyit Abdülkadir, daha önce 1879'da İran'da bir Kürt devleti kurmak için ayaklanmış, ancak başarısız olmuştur. Babasıyla birlikte bir süre Taif'te sürgünde yaşayan Seyit Abdülkadir, daha sonra İstanbul'a yerleşmiştir. Ayan Meclisi üyeliği yapan Abdülkadir, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**'nın da kurucusudur. 4 Mart 1919'da kurulan I. Damat Ferit Hükümeti'nde de **Şuray-ı Devlet Reisi** olarak görev yapmıştır.[239]

Seyyit Abdülkadir, 1925 yılındaki **Şeyh Sait İsyanı**'yla ilgisinden dolayı idam edilmiştir.

Şeyh Ubeydullah'ın diğer oğlu **Abdullah** ise babasının intikamını almak için 1926 Haziran'ında **Şemdinli Ayaklanması**'nı çıkartmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nın başlarında Kürtleri ayaklandırmak için İngiltere'nin görevlendirdiği **Binbaşı Noel**, Kürtleri ayaklandırmak için önce **Bedirhan Aşireti'ne** başvurmuştur. Bedirhan Aşireti'nin lideri, Berhan Paşa'nın oğlu **Kürdistan Teali Cemiyeti'nin Başkanvekili Emin Ali Bey**'dir.

İngilizlerle Bedirhanilerin ilişkisi 1920'deki bir Fransız istihbarat raporuna şöyle yansımıştır: "***Botan aşiretinden Bedirhan ailesi İngiliz ajanları ile anlaşmış ve İngiliz mandasını kabul etmiştir.***"

Atatürk de Sivas Kongresi'nde bu ilişkiyi açıklamış ve gerekli tedbirlerin alındığını belirtmiştir.[240]

Mütareke Döneminde Ayrılıkçı Kürtlerin Emperyalistlerle İşbirliği

Anadolu'ya ve Ortadoğu'ya hâkim olmak isteyen emperyalizm, 19. yüzyıldan itibaren "böl ve yönet" stratejisi çerçevesinde milliyetçiliği kullanarak etnik unsurları kışkırtmıştır. Emperyalizmin kışkırttığı etnik unsurlardan biri de **Kürtler**dir. Tarih boyunca hep başka devletlerin egemenliği altında yaşamış ve hiçbir

239 Uğur Mumcu, **Kürt İslam Ayaklanması**, İstanbul, 1994, s. 12.
240 Billur, **agm.**, s. 95, 96.

zaman "aşiret" aşamasından "ulus" aşamasına geçememiş olan Kürtler, emperyalizmin desteğiyle uluslaşıp kendi devletlerini kurabileceklerini düşünmeye başlamışlardır. İşte bu düşüncenin etkisiyle, önce bazı Kürt aydınları, daha sonra da önde gelen Kürt aşiret liderleri, emperyalist Avrupa'nın desteğini almak için her yolu denemişlerdir.

Osmanlı'da 1908 yılında **II. Meşrutiyet** ilan edilmiş; Meclis açılmış ve anayasa yürürlüğe girmiştir. II. Meşrutiyet'in getirdiği "özgürlük ortamı", ayrılıkçı unsurlar tarafından çok ustaca kullanılmıştır. Kürtler de, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'da çeşitli cemiyetler kurmuşlardır. Bu cemiyetlerden ilki, 1908'de kurulan **Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti**'dir. Bu cemiyetin sürekli başkanı **Seyit Abdülkadir**'dir.[241] Cemiyetin diğer kurucuları ise, **Bedirhanlı Emir Ali** ve **Şerif Paşa**'dır. Kürt çocuklarını okutmakla işe başlayan bu cemiyet, bir basımevi kurarak "**Kürdistan**" adlı bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Ancak cemiyet, Emir Ali ve Seyit Abdülkadir arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden dağılmıştır.

Osmanlı Kürtlerinin teşkilatlanmaya başlamasından hemen sonra, 1912 yılında İstanbul'da Ömer Cemil Paşa tarafından **Hevi (Umut)** adlı Kürt öğrenci örgütü kurulmuştur. Hevi'nin giderlerini, İstanbul'daki Kürt amelelerinden para toplayan **Seyit Abdülkadir** karşılamıştır. Hevi'nin ilk şubesi, Darahanili Tayyip Ali tarafından Erzurum'da açılmıştır. **Tayyip Ali** daha sonra **Şeyh Sait İsyanı**'na ve **Hoybun örgütüne** katılmıştır. Hevi, 1913 yılında "**Roji Kürd**" adlı bir dergi çıkarmıştır.[242]

Ayrılıkçı Kürt aşiretleri I. Dünya Savaşı sırasında **Rusların** yanında yer almışlardır. 1914 yılında Bitlis'te çıkan **Molla Selim Ayaklanması** Ruslarca desteklenmiştir. **Dersim ve civarındaki bazı Kürt aşiretleri** ve **Bedirhani Aşireti** I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın yanında yer almıştır. **Bedirhani Aşireti**, 1916 yılından itibaren Tiflis üzerinden Rusya'yla ilişki kurarak, yerel özerklik-

241 Mumcu, **age.**, s. 12.
242 **Koçgiri Halk Hareketi**, 1975, s. 33; Zelyut, **age.**, s. 162.

lerinin kabul edilmesi koşuluyla Rusya'yı desteklemişlerdir. Aşiretin liderlerinden **Yusuf Kamil Bey'in,** I. Dünya Savaşı boyunca Rus işgali altında kalan Erzurum ve Bitlis'te Rusya adına valilik yapması, Bedirhanilerle Rusya arasındaki ittifakın boyutlarını göstermesi bakımından çok önemlidir.

I. Dünya Savaşı sırasında "ayrılıkçı" Kürt aşiretleri bir taraftan **Rusya**'ya yardım ederken, diğer taraftan da **İngiltere**'ye yakınlaşmaya çalışmışlardır. Kendisini Kürtlerin temsilcisi olarak gören **Kürt Şerif Paşa,** I. Dünya Savaşı sonlarında **İngiliz işgal kuvvetlerine** yardımcı olma önerisinde bulunmuş, **İngiliz subaylarla** defalarca görüşmüştür.

I. Dünya Savaşı sonlarında **İngiltere,** Ortadoğu'nun gizlice paylaşıldığı **Skyes-Picot Antlaşması**'na göre, Ortadoğu'da kurdurduğu devletleri kullanarak bölgede etkin olmayı planlamıştır. İngiltere, Rusya'da Bolşevik İhtilali çıkıp Kürtlerle ittifak halindeki Çarlık Rusya'nın yıkılmasından ve 1918'den itibaren Anadolu'nun işgal edilmesinden sonra "Kürt kartını" kullanmaya başlamıştır.

Osmanlı'nın, I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesinden sonra Anadolu'nun emperyalistlerce işgal edilmesi, Anadolu üzerinde kendi devletlerini kurmayı planlayan etnik unsurların iştahını kabartmıştır. **Rumlar, Ermeniler, Çerkezler, Nasturiler** ve **Kürtler** Türk ulusunun, Atatürk'ün önderliğinde emperyalizmin pençesinden kurtulmaya çalıştığı o günlerde, emperyalistlere yanaşarak Anadolu'dan pay almanın hesaplarını yapmışlardır.

I. Dünya Savaşı sonrası, **Amerikan Başkanı Wilson**'un yayınladığı, ***"Her millet sayıca fazla olduğu yerde kendi devletini kurabilir."*** ilkesinden ilham alan ayrılıkçı **Kürtler,** Anadolu'daki diğer etnik unsurlar gibi, bağımsızlık düşleri görmeye ve bu doğrultuda çalışmaya başlamıştır.

1908'de **Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti**'ni kuran Kürtler, Mütareke günlerinde, Mayıs 1919'da **Kürt (Kürdistan)Teali Cemiyeti**'ni kurmuşlardır. Cemiyetin başkanlığına yine **Seyit Abdülkadir** seçilmiştir. Cemiyet, mevki sahibi asker-sivil bürokrat-

lardan oluşmuştur.[243] 21 Temmuz 1919 tarihli **İngiliz istihbarat raporuna** göre, Kürdistan Teali Cemiyeti'nde ayrıca **Mevlanzade Rıfat Bey** (gazeteci) ve **Emin Bey** (Edirne Adliyesi'nde memur) yer almıştır.[244] Cemiyet, önce Kürt bölgelerine Kürt sivil memurlar atamayı amaçlamıştır.[245] Temel amacı bağımsız Kürdistan kurmak olan cemiyet, Kürt hakları konusunda da çalışmalar yapmıştır. Örneğin, cemiyet üyelerinden Necmettin Hüseyin Bey, **okullarda Kürtçenin öğretilmesini** savunmuştur.[246] Cemiyetin Kürtçe ve Türkçe yayınlanan "**Jin**" adlı bir dergisi vardır. Ayrıca **Mevlanzade Rıfat'ın** "**Serbesti**" gazetesi de cemiyetin yayın organı gibidir. "**Razi Kürdistan**" ve "**Banki Hak**" adlı dergiler de aynı çizide yayın yapmıştır. Bağdat'ta da "**Kürdistan**" adlı bir dergi çıkmıştır.[247]

Kürdistan Teali Cemiyeti etkinliklerini kitlelere yayabilmek için 1919'da Kürtler arasında eğitim, öğretim ve sanayii yaygınlaştırmak için **Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** kurulmuştur.[248] Bu cemiyeti Bedirhanzade Emin Ali Bey, Mithat Bey, Kamil Bey, **Bediüzzaman Said Bey (Said-i Nursi)** ve **Dr. Abdullah Cevdet** gibi aydınlar kurmuştur.[249] Cemiyet, Kürtleri bilinçlendirebilmek için **Ahmede Hani'nin** ünlü "**Mem u Zin**" destanını yayınlamıştır.[250]

1919-1922 yılları arasında kurulan diğer Kürt cemiyetleri de şunlardır: **Kürt Talebe Heyvi Cemiyeti, Kürt Kadınlar Teati Cemiyeti, Kürt Milli Fırkası, Kürdistan Teşriki Mesai Cemiyeti,**[251] **Teşkilat-ı İçtimaiye** ve **Azadi Örgütü.**[252]

243 Mumcu, **age.**, s. 11.
244 Erol Ulubelen, **İngiliz Belgelerinde Türkiye**, 3. bas., İstanbul, 2009, s. 186.
245 Karman Ali Bedirhan, "*Kürdistan'ın Hazaini Tabiyesi*", **İçtihat**, 1918, C XV, s. 2846; Salahi Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**,C I, 3. bas., Ankara, 1995, s. 29.
246 Şükrü Mehmet Sekban, **Kürt Sorunu**, Ankara, 1981, s. 22.
247 Mumcu, **age.**, s. 11.
248 Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Kitap, 2. bas., İstanbul, 1992, s. 180.
249 Mumcu, **age.**, s. 12.
250 Turan, **age.**, s. 180.
251 Mumcu, **age.**, s. 12.
252 Zelyut, **age.**, s. 158, 163-166.

Kürdistan Teşrik-i Mesai Cemiyeti'nin genel sekreteri Kör Sadi, Seyit Abdülkadir'in en yakın adamıdır. Bütün bu ayrılıkçı Kürt cemiyetlerinin merkezi, **Seyyit Abdülkadir**'in Caddebostan'daki evidir.[253]

Kürdistan Teali Cemiyeti üyeleri, yabancı elçilikleri dolaşarak "Kürt davasına" destek aramışlardır. Amaçları, **Wilson İlkeleri**'nden yararlanarak ayrı bir devlet kurmaktır. **Seyit Abdülkadir** başkanlığında bir heyet, 1919 yılında **İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Andrew Ryan**'ı ziyaret ederek, Kürtlerin Ermenilere söz verilen topraklarda hakları olduğunu; bu bölgede nüfusun çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğunu belirterek, Kürtlerin ihmal edilmemesini istemiştir.

Bu görüşmeyle ilgili olarak **İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calhorpe**, 5 Ocak 1919'da **Dışişleri Bakanı Arthur J. Balforur**'a gönderdiği yazıda, **Seyit Abdülkadir başkanlığındaki Kürt heyetinin** "özerk Kürdistan"ın sınırları konusunda karışık görüşlere sahip olduğunu; Ermenistan'a verilecek bölgeleri, eskiden Rusya'nın olan yerleri istediklerini belirterek, Kürt sorununu tanıtmak amacıyla Avrupa'ya temsilci göndermek istediklerini ifade edip şu değerlendirmeyi yapmıştır: "***Doğu Anadolu sorununun çözümleneceği son aşamada Kürt unsurunun hak iddiaları ihmal edilemez. Onlarla Ermenilerin hak iddiaları bağdaştırılamazsa, gelecek olayların tohumu atılmış olacaktır. Geçmişte Kürtler, Ermenilerin baskı altında tutulmasında araç olarak kullanılmışlar, fakat Türk yönetimi altında kendileri de sıkıntı çekmişlerdir.***"[254]

15 Nisan 1919'da **İngiliz temsilci Ryan'ı ziyaret eden Kürt liderlerinden Seyit Abdülkadir**, İngiliz mandasında özerk bir Kürdistan kurulması talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine **İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe**, Kürtlerin bu isteklerini İngiliz Dışişleri'ne iletmiş, **İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour**, Paris Barış Konferansı'nda "***Kürt çıkarlarının ihmal edilmeyeceğini***"

253 Mumcu, **age.**, s. 12.
254 Sonyel, **age.**, s. 27.

belirterek, Kürtlere bu konferansın sonucunu beklemelerinin söylenmesini istemiştir.[255]

Calthorpe, yazısının devamında, 2 Ocak 1919 tarihinde **Molla Sait,** Mustafa Paşa, Emir Bedirhanzade, Emir Ali ve bazı başka kişiler tarafından İngiliz Yüksek Komiserliği'ne verilen bir bildiriden söz etmiştir. Bu bildiride, Kürt ırkının tarihinden söz edildiğini, bağımsızlık ve kendi kaderini çizme konusundaki isteklerinin haklı gösterilmeye çalışıldığını, Sivas, Ankara, Konya, Halep ve Adana illerindeki nüfusun bir kısmının; Erzurum, Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır ve Musul'daki nüfusun ezici çoğunluğunun Kürt olduğunun iddia edildiği belirtilerek, Kürt bildirisindeki diğer istekler de şöyle sıralanmıştır:

1. Kürtlere, sınırları coğrafi olarak saptanmış bir ülke verilmelidir.

2. Bağlaşıkların Arap, Ermeni, Asuri, Keldani vb. küçük unsurlara yaptıkları muameleden Kürtler de yararlanmalıdır.

3. Kürtlere, İngiliz mandası altında özerklik verilmelidir.[256]

İngiltere gerçekten de Kürtlere verdiği sözü tutmuş; Paris Barış Konferansı'nda Kürt çıkarlarını savunmuş ve "Kürtlerin özerkliği" konusunda **Sevr Antlaşması**'na madde koydurmuştur.[257]

1919'da Doğu Anadolu'daki vatanseverler, **Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**'ni kurup işgallere karşı direnmeye çalışırken, ayrılıkçı Kürtler de Diyarbakır, Bitlis ve Elazığ'da **Kürdistan Teali Cemiyeti**'nin şubelerini açarak işgalci emperyalistlerle işbirliğine çalışmışlardır.

Kürdistan Teali Cemiyeti'nin çalışmaları sonuç vermiş ve **İngiltere** "ayrılıkçı Kürtleri" desteklemeyi kabul etmiştir.[258] Ancak, Kürt aşiretleri arasındaki derin ayrılıklar, İngiltere'nin işi-

255 **FO. 4191/68668**: Hariciye'den Calthorpe'a kapalı tel yazısı, no: 828, Londra, 14.5.1919, Sonyel, **age.**, s. 29.

256 **FO /3657/11446,** Calthorpe'dan Balfour'a yazı, no: 11/1289, İstanbul, 05.01.1919, ilişikte Kürt heyetinin bildirisi; Sonyel, **age.**, s. 27.

257 Sonyel, **age.**, s. 29.

258 **age.**, s. 29.

nin pek de kolay olmayacağını göstermiştir. Alevi-Kürt aşiretleriyle, Sünni-Kürt aşiretleri arasındaki kavgalar, Kürt aşiretleri arasındaki dil farklılığı, Kürt aşiretlerinin neredeyse tamamının Ermenilere düşman olmaları ve **Kürtlerin binlerce yıldır birlikte yaşadıkları Türklerle pek çok ortak değere sahip olmaları, en basitinden Kürtlerin de Türkler gibi büyük çoğunluğunun Müslüman olması,** Kürtleri belli bir amaca yöneltmek ve onlara bir Kürt devleti kurdurmanın çok zor olduğunu göstermiştir. Bu nedenle İngiltere, bir Kürt devleti kurdurmadan önce **Kürtleri kontrol altına alarak kullanmayı** çok daha gerçekçi bir seçenek olarak görmüştür.

İngiltere, Kürtleri kontrol ederek, bir taraftan Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde çıkarılacak **Kürt ayaklanmalarıyla** Atatürk'ün önderliğindeki Türk Kurtuluş Savaşı'nın sonuçsuz kalacağını düşünürken; diğer taraftan da Kuzey Irak'taki Musul-Kerkük petrol bölgelerine yakın yerlerde yaşayan **Kürtlerin ayaklanmalarının** o bölgelerin Türkiye'nin kontrolüne girmesini engelleyebileceğini düşünmüştür.

İngiltere, **Ermenilerden** yararlanarak Bakü petrollerini kontrol edip Doğu Anadolu'ya hâkim olmayı; **Kürtlerden** yararlanarak da Güneydoğu Anadolu'ya, Musul ve Kerkük petrollerine hâkim olmayı ve Arapların birleşip bütünleşerek kendisine karşı bir güç oluşturmasını engellemeyi amaçlamıştır.

Anadolu'daki istihbarat subayı **Albay Maunsell**'in 5 Aralık 1917'de Londra'ya gönderdiği bir rapor, İngilizlerin Türklere karşı Kürtleri kullanmayı planladıklarını göstermesi bakımından önemlidir:

"***Pantürkizm'e karşı ağırlıklı olarak Kürt milliyetçiliğini çıkarmak gerekir. Coğrafi durum dikkate alındığında (Kürtler) Türk kovanına önemli bir unsur olarak sokulabilir.***" Maunsell aynı raporunda ayrıca Kürtlere "özerlik" ve "toprak" vaat ederek, Kürt ulusal bilincinin uyandırılmasını teklif etmiş ve bu konuda **Bedirhani Aşireti'nden** yararlanılabileceğini belirtmiştir.[259]

259 Zelyut, **age.**, s. 150, 151.

1918 Aralık ayında hazırlanan bir **İngiliz istihbarat raporu**, "İngilizlerin Kürt politikasını" bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

İşte o İngiliz raporu:

"Kürdistan'ın İngiltere açısından önemi Mezopotamya'ya yönelik stratejik konumundan, Dicle nehrine hâkimiyetinden ve petrol kaynaklarından kaynaklanmaktadır.

Kürtlerin kendi kaderlerini belirlemeleri pek mümkün görünmemektedir.

Kabile ayrılıkları, coğrafya koşulları ve yılların birikimi, Kürtleri bir bayrak altında toplamayı olanaksız kılmıştır.

Bağımsız bir Kürt devleti ancak bir dış yardımla söz konusu olabilir."[260]

Anlaşıldığı kadarıyla **İngiltere**, uzun vadede, Kuzey Irak ile Güneydoğu Anadolu arasında bir "**Kürdistan**" kurulmasına sıcak bakıyor, kendi bölgesel çıkarları açısından **Kürt devletinin** çok önemli bir işleve sahip olacağını düşünüyordu. Zamanla İngiltere'nin bu konudaki görüşü netleşmeye başlamıştır: **Kürdistan'ın sınırları** Musul'un kuzeyinden başlatılmış ve Anadolu'nun güneyini de içine alacak şekilde sonlandırılmıştır. Böylece İngiltere hem Ortadoğu'da çok önemli bir "üs" elde etmiş, hem de Musul-Kerkük petrolleriyle Türkiye arasına bir tampon yerleştirmiş olacaktı.

26 Aralık 1919'da yapılan Türk meselesinin üçüncü toplantısında İtilaf Devletleri şu kararları almışlardır:***"...Kürt kabileleri, İngiliz ve Fransız hâkimiyetine konacak, Kürdistan'da hiçbir şekilde Kürt bırakılmayacak. Bir tek Kürt devleti mi yoksa birçok küçük Kürt devletleri mi kurulacağı düşünülecek. Ermenilere, Amerikalılar kanalıyla silah sağlanacak..."***[261]

Güneydeki **Kürt devletiyle** Türkiye'nin Musul-Kerkük petrollerine ulaşmasını engellemek isteyen İngiltere; Doğudaki **Ermeni devletiyle** de Türkiye'nin Bakü petrollerine ulaşmasını

260 Erdem, **agm.**, s. 82.

261 Ulubelen, **age.**, s. 199.

engellemek istemiştir. Özetle İngiliz emperyalizmi, iki kukla devletle Türkiye'yi çepeçevre kuşatmayı planlamış ancak evdeki hesap çarşıya uymamıştır!

Ayrılıkçı Kürtler, 1919 yılında faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. 30 Ekim 1918 tarihli **Mondros Ateşkes Antlaşması** sonrası İngiltere, Fransa, İtalya, Ermenistan ve Yunanistan'ın Anadolu'yu işgal etmeye başladıkları günlerde, ayrılıkçı Kürt liderleri, işgalci emperyalistlerle ilişki kurarak Anadolu'da bir **Kürt devleti** kurmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Özellikle kendilerini Kürtlerin temsilcisi olarak gören **Bedirhani Aşireti** ile bazı Osmanlı aydınları ve paşaları, emperyalistlerle masaya oturmaya çalışmışlardır.

Yıllarca Osmanlı Dışişlerinde görev yapmış **Stockholm Büyükelçisi Kürt Şerif Paşa**, I. Dünya Savaşı sonrasındaki emperyalist paylaşımın gerçekleştiği **Paris Barış Konferansı**'na katılarak "**bağımsız Kürdistan**" isteğini dile getirmiştir. Şerif Paşa, Avrupa'da ülke ülke gezerek ayrılıkçı Kürt taleplerini, tüm Kürtlerin isteğiymiş gibi emperyalistlere iletmiştir. Şerif Paşa, Wilson (ABD), Loyd George (İngiltere), Clemenceau (Fransa) ve Orlondo (İtalya) gibi emperyalist liderlere defalarca mektup yazmıştır. Şerif Paşa, bunlarla da yetinmeyerek başta İngiltere olmak üzere birçok emperyalist ülkenin **istihbarat servisleriyle** "Kürt devletinin" sınırları konusunda müzakereler ve pazarlıklar yapmıştır. Şerif Paşa, Paris'te yayımladığı bir kitapçıkta, Kürt devletinin sınırlarını şöyle belirlemiştir: "***Kafkas sınırında Ziven'in kuzeyinden batıya, Erzurum, Erzincan, Kemah, Arapkir, Besni ve Divicik'e; güneyde Harran, Erbil, Kerkük, Süleymaniye, Sina hattından İran sınırında Ararat'a kadar...***"[262] Dahası, **Kürt Şerif Paşa, Ermeni Bagos Nubar Paşa**'yla ortak bir bildiri hazırlayarak, Ermenilerle Kürtlerin birlikte hareket edecekleri konusunda emperyalistlere söz vermiştir. 20 Aralık 1920'de Paris'te yayınlanan bu ortak bildiride, çıkarları ortak olan Kürtlerin ve Ermenilerin, uzun zamandan beridir kendilerine "zulmeden"

262 FO. 4191/70483; Sonyel, **age.**, .28.

Türklerin baskısından kurtulup "bağımsız" olmak istedikleri belirtilerek, bağımsız bir Kürdistan ve bağımsız bir Ermenistan devleti kurularak, büyük devletlerden birinin koruması altına verilmesi istenmiştir.[263]

Şerif Paşa'yla, Nubar Paşa'nın bu ortak bildirisi, emperyalistleri rahatlatmış; böylece emperyalizm, 1919 sonrası dönemde hem **büyük Ermenistan**'ı hem de **Kürdistan**'ı kurabileceğini düşünmeye başlamıştır. Ancak İngiliz emperyalizmi, Kürtlerin isteklerini kabul etmekten çok, onları "kullanmanın" hesaplarını yapmıştır. **İngiliz Yüksek Komisyonu**'nun 27 Ağustos 1919 tarihli raporundaki "***Kürt sorunu Mezopotamya'da tatminkâr bir sınır oluşturmak içindir. Şerif Paşa'nın konferansa gelip Kürtleri temsil etmek arzusunu ciddiye alamayız...***"[264] cümlesi, Kürt sorununun İngiltere için gerçekte ne anlama geldiğini göstermesi bakımından çok önemlidir.

Kendisini bütün Kürtlerin temsilcisi olarak gören Şerif Paşa'nın Avrupa'daki bu temasları, pazarlıkları ve anlaşmaları, bazı Ermenilerin ve bazı Kürt aşiret liderlerinin tepkisini çekmiştir. Kürt-Ermeni Anlaşması'nı kabul etmeyen bazı Kürt aşiretleri, Şerif Paşa'yı ağır bir dille eleştirmişlerdir.[265] Bu aşiretler emperyalist merkezlere çektikleri telgraflarla Şerif Paşa'nın Kürtlerin temsilcisi olmadığını belirtmişlerdir. Bunun üzerine Şerif Paşa, delegelikten çekilmek zorunda kalmıştır.

Kürdistan'ı kurmak için İngilizlerle sıkı fıkı olan Kürdistan Teali Cemiyeti Başkanı Seyit Abdülkadir, 8 Aralık 1919'da İngiliz Yüksek Komiseri Hohler'le yaptığı görüşmede: "***Kürtler güç durumdadır. Kişisel görüşüm durumun tehlikeli olduğudur. Mustafa Kemal gittikçe tehlikeli oluyor.***" diye yakınmıştır. Hohler'in, Seyit Abdülkadir konusundaki değerlendirmesi de şöyledir: "***Kürtlerin bağımsızlığı ve Kürtlerin Türklerden ayrılması konusunda ısrarlı görünmektedir.***"[266]

---

263 Mumcu, **age.**, s. 13,14.
264 Ulubelen, **age.**, s. 188, 189.
265 Mumcu, **age.**, s. 14.
266 **age.**, s. 16.

İngiltere, Türkiye Kürtlerini Kurtuluş Savaşı'na karşı ayaklandırmak için **Seyit Abdülkadir**'den yararlanmaya karar vermiştir.

İngiltere'yi Destekleyen Irak Kürtleri

İngiltere, Kuzey Irak'a ve özellikle de Musul'a petrol nedeniyle özel bir önem vermiştir. Bu doğrultuda I. Dünya Savaşı sırasında birçok İngiliz istihbarat görevlisi, bölgedeki Kürt aşiretlerini ziyaret etmiştir. Bu istihbarat görevlileri, bölgedeki Kürtler arasında "Türk karşıtı" propaganda yapmışlardır. İngiltere'nin, Kuzey Irak'taki faaliyetlerinde, onlara en çok yardım eden aşiret lideri, **Şeyh Mahmut Berzenci**'dir. Berzenci, bölgede İngiliz çıkarlarını sonuna kadar savunacağı konusunda İngiltere'ye güvence vermiş, ***"Kürtlerin başlarında İngilizleri görmekten mutluluk duyacaklarını"*** söylemiştir.

1919 yılına gelindiğinde Şeyh Mahmut Berzenci'yle İngiltere arasında bir yetki sorunu doğmuştur. Berzenci, bölgede bir "Kürt kralı" gibi davranmaya başlayınca bu durumdan rahatsız olan İngilizler, Berzenci'nin yetkilerini sınırlandırmışlardır. Bu duruma öfkelenen Berzenci, İngiltere'ye bu bölgede ne kadar güçlü olduğunu göstermek için önce Fransa'yla temas kurup Irak Kürtlerini kendisinin temsil ettiğini belirterek, Fransa'ya yakınlaşmak istemiş, sonra Musul ve Kuzey İran'ı da kontrolü altına almaya çalışmıştır. İngilizler buna izin vermeyince de isyan etmiştir.

Berzenci, ilk aşamada Süleymaniye'deki İngiliz birliklerini yenmiş, ancak çok geçmeden bölgeye sevk edilen takviye kuvvetlerine yenilmiştir.

İngiltere, Berzenci'nin isyanı sırasında kendilerine yeni bir Kürt müttefik aramaya başlamış ve çok geçmeden aradığı müttefiki bulmuştur: İngiltere'nin yeni müttefiki **Seyit Taha** adlı bir aşiret lideridir.

İngiltere, Seyit Taha'ya Musul'dan Şemdinli'ye kadar olan bölgenin valiliğini önermiş, bunun karşılığında da Seyit Taha'dan Berzenci İsyanı'nın bastırılmasında kendilerine yardım etmesini istemiştir.

İngiltere, sadece Seyit Taha ile yetinmemiş, bir başka aşiret lideri **Hamdi Paşa**'yı da kullanmıştır.

İngiltere, 1919 yılında, Kuzey Irak'tan Güneydoğu Anadolu'ya uzanan bölgede bir "Kürdistan" kurmak istemiştir, ancak bu Kürdistan'ın, Kürtlerin kontrolünde değil, kendi kontrolünde olmasına çok büyük bir önem vermiştir. Bu nedenle, bazı ayrıcalıklar tanıyarak kullandığı Kürt aşiret liderlerinin ayaklanmalarını şiddetle bastırmıştır.

İleride de görüleceği gibi, İngiltere'nin bağımsız bir Kürdistan peşinde koşmasının nedeni, Kürtlerin kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesini istemesi değil, bu kukla devleti kullanarak Musul petrollerine hâkim olmak istemesidir.[267]

Casus Noel'in Kürdistan Misyonu

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında, emperyalizm gözünü Anadolu ve civarındaki bereketli topraklara dikmiştir. İngiltere, Fransa ve İtalya, 1918 sonlarından itibaren hem kendileri Anadolu'yu işgal etmişler, hem de Yunanistan ve Ermenistan gibi ülkelere Anadolu'yu işgal ettirmişlerdir. Emperyalizm, bir taraftan Anadolu ve civarını çepeçevre kuşatırken, diğer taraftan da Anadolu'daki etnik unsurları kışkırtarak içsavaş başlatmanın hesaplarını yapmıştır; işte bu süreçte özellikle **İngiliz emperyalizmi,** Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan **Kürtleri** ayaklandırmaya çalışmıştır. Ayrılıkçı Kürtlerin Avrupa'da kapı kapı gezerek Anadolu'da bağımsız bir Kürdistan kurmaya çıkıştıkları o günlerde, İngiliz emperyalizmi, bu ayrılıkçı Kürtlerden kolayca yararlanabileceğini düşünmüştür. 1919 yılından itibaren çok sayıda **İngiliz ajanı,** Kürtlerin yaşadıkları doğu bölgelerine gelerek Kürt aşiretleriyle ilişki kurup onları Anadolu'daki Milli Hareket'e karşı ayaklandırmaya çalışmıştır.

İngiltere'nin Kürtleri ayaklandırmak için kullandığı en önemli ajan **Binbaşı Edward Covbertin Noel**'dir.[268] Noel'in ön-

267 Erdem, **agm.**, s. 84
268 Sonyel, **age.**, s. 28.

celikli görevi, Doğudaki Kürt aşiret reisleriyle görüşerek onların Milli Hareket'e karşı tavır almalarını sağlamaktı.[269]

Edward Covbertin Noel

Kürtleri ayaklandırmakla görevlendirilen İngiliz ajanı Noel, kelimenin tam anlamıyla "fanatik bir Kürtçü"dür.

İngiliz Yüksek Komiserliği Müsteşarı T. B. Hohler, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndaki meslektaşı **Telley'e** gönderdiği yazıda **Noel'den, onun Kürdistan misyonundan** ve **İngilizlerin Kürt politikasından** şöyle söz etmiştir:

"Noel, Bağdat'tan buraya geldi; iyi bir arkadaş, yetenekli bir kimse ama fanatiğin teki. Kürtlerin havarisi. Onun kanaatince Kürtler gibisi yoktur. Kimse onlar kadar asil, onlar kadar cömert olamaz! Türkler ve Ermeniler, beş para etmeyen alçaklardır; al birini vur ötekine! Korkarım ki Noel bir Kürt Alb. Lawrwnce'i olacaktır. Abdülkadir ve onun gibilerle konuştum, onlara etki edebilmek için biz de Türklere hile yapıyoruz, diye belki beş defa tekrarlamak mecburiyetinde kaldım. Bana öyle görünüyor ki, Mezopotamya'nın bizim olacağı kesin gibidir. Öyleyse Mezopotamya'nın bir kuzey sınırı olacaktır; bu sınır

269 FO. 371/4158'100983; Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk, (1919-1938),** C I, Ankara, 1973, s. 39.

ovada değil dağda olacaktır. O dağlar esas itibariyle Kürt'tür. Dolayısıyla bize bir Kürt politikası lazımdır ve Kürt beyleriyle iyi geçinmemiz gerekir ki, onları kullanabilelim...Burada her renkten Kürt bulunduğunu, onlara güvenilemeyeceğine tarihin de tanıklık ettiğini akıldan çıkarmamak gerekir. Unutmamak lazım ki, Kürtler de Türkler de Müslümandırlar... Majesteleri hükümetinin niyeti, Türkleri sonuna kadar zayıflatmaktır. Kürtleri Türklerden ayırmak da kötü bir plan değildir, dikkatle ve sabırla hareket edilirse, bunun büyük ölçüde başarılı olabileceğini düşünüyorum. Saygılarımla... Tom Hohler."[270]

Hohler'in Telley'e gönderdiği bu yazıda da açıkça görüldüğü gibi İngilizler, Kürtleri değişik vaatlerle kandırarak kullanmanın hesaplarını yapmışlardır.

İngiliz Yüksek Komiserliği Müsteşarı Hohler'in yukarıdaki yazısını analiz ettiğimizde İngilizlerin Kurtuluş Savaşı yıllarındaki "Kürt politikası" şöyle şekillenmektedir:

1. İngiliz ajanı Noel, Kürtleri kışkırtmakla görevlendirilmiştir.

2. Kürt fanatiği görünen Noel'e göre, "Kürtler ve Türkler beş para etmeyen alçaklardır."

3. Mezopotamya (Irak) kesin olarak İngilizlerin olacaktır.

4. Mezopotamya'nın kuzey sınırı ovada değil dağda olacaktır. O dağlar esas itibariyle Kürt'tür.[271]

5. İngilizler, Kürtleri kullanmak için Kürt beyleriyle iyi geçinmelidir.

6. İngilizlere göre, Kürtler güvenilmez bir topluluktur.

7. Türkleri zayıflatmak için Kürtleri Türklerden ayırmak gerekir.

---

270 İngiliz Resmi Belgelerinden (Documents on British Policy 1919-1939, first series, volume IV, 1919, Her Majesty' Office, London, 1952) Bilal N. Şimşir, **Kürtçülük**, (1787-1923), Ankara, 2007, s. 326; Ulubelen, **age.**, s. 186,Mumcu, **age.**, s. 18.

271 *"Burada, günümüzdeki PKK terörü açısından çok önemli bir başka boyuta dikkat çekelim...Türkiye'nin, teröristlerin takibinin çok zor olduğu bugünkü dağlık Irak sınırını İngilizler belirlemişti. Demek ki İngilizler, bu çok zorlu dağlık ve mağaralarla dolu sınırı belirlerken, o gün bölemedikleri ülkemizi gelecek yıllarda bölmek; terörü orada kolayca beslemek amacındaymışlar."* Hulki Cevizoğlu, **1919'un Şifresi**, *"Gizli ABD İşgalinin Belge ve Fotoğrafları"*, İstanbul, 2007, s. 109.

Görüldüğü gibi İngilizlerin Kürt politikasının kaynağı, Kürt sevgisi değil, Türk düşmanlığı ile böl ve yönet diye tanımlanabilecek olan İngiliz siyaseti ve İngiliz çıkarlarıdır.

28 Kasım 1919'da, **Mr. Kidson'dan, Sir E. Crowe'a** gönderilen bir yazıdaki şu sözler, İngilizler için Kürtlerin ne anlama geldiğini çok iyi göstermektedir: "*... Kürtlere her ne kadar inanmasak da onları kullanmamız çıkarımız gereğidir.*"[272]

İstanbul'daki **İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Sir A. Calthorpe**, 10 Haziran 1919'da **Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a** gönderdiği gizli raporda, Noel'in Kürtlerle ilgili çalışmalarından şöyle söz etmiştir:

"*Binbaşı Noel, Kürt şefleriyle görüş birliğine varırsa, bundan büyük faydalar sağlayacağını söylüyor. Bunlar, İstanbul'da Abdülkadir ve Bedirhan ve daha az önemli bazı kişilerdir. Bunlar, şüphe uyandırmamak için Noel'den ayrı olarak Kürt bölgesine gidecekler. Türkler Paris'teki Sulh Konferansı'na Kürtlerin de geleceğinden korkuyorlar.*

Kürtler, henüz Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmadı. Noel bunu başaracağından emin..."[273]

1886 yılında doğan Noel, yetenekli bir subaydı. İlk görev yeri Hindistan, ikinci görev yeri İran'dı.

Noel, daha önce Tatarları ayaklandırmak istemiş ancak İngiltere buna izin vermemişti. Tecrübeli Noel, şimdi de Kürtleri ayaklandıracaktı. Bu iş için Kürtçe de öğrenmişti.[274]

Noel, Kürt ayaklanması için ilk adres olarak **Bedirhani Aşireti'ni** seçmişti.[275]

Casus Noel, Doğu Anadolu'da Kürt aşiret liderlerini ziyaret ederek onlara bol keseden vaatlerde bulunmuştur. Kürt liderlerinden Abdülkadir Bedirhanoğulları, Şeyh Halil ve kardeşi Hasan, Atmılı aşiretinden Yakup Paşa, Noel'in temas kurduğu Kürt aşi-

272 Ulubelen, **age.**, s. 197.
273 **age.**, s. 185,186.
274 Mumcu, **age.**, s. 19.
275 Noel hakkında bkz. Mim Kemal Öke, **İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C Noel'in Kürdistan Misyonu (1919)**, İstanbul, 1992.

ret liderlerinden sadece birkaçıdır. Noel, Kürtleri Milli Hareket'e karşı ayaklandırmak için sadece Kürtleri kışkırtmakla kalmamış, bizzat onlarla birlikte hareket etmiştir. Örneğin, Bedirhanilerden Kamuran Bedirhani ve Harput Valisi Ali Galip'le birlikte Sivas Kongresi'ni basmaya ve Atatürk'ü öldürmeye teşebbüs etmiştir.[276]

Noel'in Kürtlerle ilgili gözlemleri, İngilizlerin Kürtleri ayaklandırırken çok dikkatli ve sabırlı olmaları gerektiğini göstermiştir. Osmanlı ordusunda binlerce Kürdün görev aldığını öğrenen Noel, bazı Kürt aşiretlerindeki "Türk dostluğu" karşısında çok şaşırmıştır. Noel, Kürtlerle ilgili gözlemleri sonucunda Kürtlerle Türkleri birbirine yakınlaştıran en önemli bağların İslam dini ve Ermeni tehlikesi olduğunu fark etmiştir. Bu gerçeği, **İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe:** "***İttihatçılar, Ermeni tehlikesini kullanarak Türklerle Kürtleri aynı safta toplamayı başarmışlardır.***" diye ifade etmiştir.[277] **Calthorpe,** ayrıca, 29 Temmuz 1919'da Lord Curzon'a gönderdiği bir yazıda, Ermenilerle Kürtler arasındaki gerginliklere dikkat çekerek, bu gerginliklerin Kürtleri Türklerin yanına ittiğini belirtmiştir: ***"...Beyazit ve Kara kilisede on bin Kürt Ermenilere karşı ayaklandı. Biz şimdi çok garip bir durumdayız. Bu uzak bölgelere ve bu kuvvetlere karşı bir şey yapamayız. Barış şartları Müslümanların çok aleyhine ve Hıristiyanların çok lehine olması, üstelik büyük Ermenistan hakkındaki söylentiler, Kürtleri Türklerin yanına itiyor..."***[278]

Türklere karşı, Ermenilerle Kürtlerin uzlaştırılmasının çok önemli olduğunu düşünen İngilizler, bir süre bu uzlaşmanın nasıl sağlanacağına kafa yormuşlardır.

5 Ocak 1919 tarihinde, **İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Clathorpe,** İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur J. Balfour'a gönderdiği yazıda, "***Doğu Anadolu sorununun çözümleneceği son aşamada Kürt unsurunun hak iddiaları ihmal edilemez. Onlarla, Ermenilerin hak iddiaları bağdaştırılamazsa gelecek olayların tohu-***

276 Sinan Meydan, **Atatürk ile Allah Arasında,** 2. bas., İstanbul, 2009, s. 436.
277 **Belge no: OR,L/PS/10/818, P247A, 2, V, 1919;** Öke, **age:**, s. 44.
278 Ulubelen, **age.,** s. 186, 187.

mu atılmış olacaktır. Geçmişte Kürtler, Ermenilerin baskı altında tutulmasında araç olarak kullanılmışlardır." demiştir.[279]

İstanbul'daki **İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Londra'ya gönderilen** başka bir yazıda ise Kürtlerin çıkarlarının Ermenilerin çıkarlarına kurban edilmemesinden söz edilmiştir:

"*En önemli Kürt liderlerinin bazılarının Türklerle olan bağlarını kesinlikle koparmalarını sağlamak kolay olacaktır; yeter ki çıkarlarının Ermeni çıkarlarına kurban edildiği korkusundan kurtarılsınlar.*"[280]

Bu nedenle Noel, Kürtleri Türklere karşı kışkırtıp ayaklandırabilmek için bir taraftan Türklerle Kürtler arasındaki "İslam bağını" gevşetmeye çalışırken, diğer taraftan da Kürtlerin Ermeni düşmanlığını törpülemeye çalışmıştır.

Noel'in Kürtleri kışkırtıp ayaklandırmaya yönelik çalışmaları, zaman içinde sadece Türkleri değil, Kürtleri ve hatta İngiliz yetkilileri bile kuşkulandırmaya başlamıştır. **İngiliz Yüksek Komiserliği Müsteşarı T. B. Hohler**'in "*fanatiğin teki*"[281] diye adlandırdığı Noel'in başına buyruk hareketleri belli ki İngilizleri de rahatsız etmiştir. İstanbul'daki **İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck**, 18 Eylül 1919'da **Dışişleri Bakanı Lord Curzon**'a gönderdiği yazıda Noel'le ilgili kuşkularını şöyle dile getirmiştir: "*Binbaşı Noel ile Kürt liderleri ve Harput Valisi Ali Galip'in faaliyetleri majesteleri hükümetinin yönetimi ele alacağı kuşkusunu doğuruyor.*"[282]

Ancak bütün bu kuşkulara karşın casus Noel, Kürtler arasındaki propaganda faaliyetleri sonunda hazırladığı raporda, "*Ziyaretlerimizle Kürt milli duygularında uyanma gerçekleşmiştir.*" demiştir.

Noel, Doğu Anadolu'da yaptığı çalışmalar ve incelemeler sonundaki gözlemlerini "*Kürtler Hakkında Bir Not*" adlı yirmi sayfalık bir raporda toplamıştır:

279 FO:3657/11-446. Calthorpe'den Balfour'a yazı no: II/1289, İstanbul, 05.01.1919; Sonyel, **age.**, s. 27.
280 Öke, **age.**, s. 29.
281 Ulubelen, **age.**, s. 188.
282 Mumcu, **age.**, s. 20.

"...Kürtlerin arasında İslamcı ve milliyetçi olmak üzere iki akımın hâkim olduğunu gözlemleyen Noel, İngiltere'nin milliyetçileri desteklemesinin daha yararlı olacağına inanmaktadır. Çünkü Türkler, İslamcılarla işbirliği yapmaktadırlar ve eğer İngiltere Kürtlere sahip çıkar ve onlara istikrarlı bir hükümet kurarsa, o zaman Londra, Kafkasya ve Mezopotamya arasında güçlü bir tampon bölge kurmuş olacaktır ki, bu her şeyden önce İngiltere'nin emperyalist siyasetinin gereklerine fevkalade uygundur. Noel'e göre Kürtlerle ilgili planların başarılı olması için öncelikle Kürtlerle Ermenileri uzlaştırmak gerekir."[283]

Atatürk'e Suikast Planı ve Ayrılıkçı Kürtler

1918'de Anadolu'yu işgal eden **İngiltere**, Atatürk'ün önderliğindeki Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarısız olması için gizli açık birçok oyuna başvurmuştur; İstanbul başta olmak üzere birçok kente asker çıkarmış, birçok kente kontrol subayları göndermiş, işgalci Yunan ordusunu desteklemiş ve Anadolu'yu bölüp parçalamak için azınlıkları, özellikle de **Kürtleri kışkırtmıştır.**

İngiliz emperyalizmi, Milli Hareket'in başarısız olması için bu hareketin lideri **Atatürk'ü ortadan kaldırmak** istemiş, bunun için **İstanbul Hükümeti**'yle işbirliği yapıp ayrılıkçı Kürt aşiretlerini kullanmıştır.

Nitekim 1919'un sonlarındaki "**Atatürk'e suikast**" planını, Kürt aşiretlerini Milli Hareket'e karşı ayaklandırmak için uğraşan **Binbaşı Noel ve Elazığ Valisi Ali Galip** organize etmiştir.

İşgalci İngilizler ve Damat Ferit Paşa Hükümeti, Sivas Kongresi'ni dağıtarak Atatürk'ü ortadan kaldırmak için **ayrılıkçı Kürtlerin** de içinde olduğu bir "komplo" düzenlemişlerdir. Bu komploya, Elazığ Valisi Ali Galip Bey, Malatya Mutasarrıfı Halil Bey, İngiliz İstihbarat Binbaşısı Covbertin Noel ve Kürdistan Teali Cemiyeti kurucularından ayrılıkçı Kürt aşiret liderlerinin oğulları katılmıştır.

283 Öke, **age.**, s. 52 vd.

Bu suikast planı İstanbul'da yapılmıştır. Bu planın yapıldığı toplantıya İngiliz İstihbarat Yüzbaşısı Noel, İngiltere İstanbul Yüksek Komiser Müşaviri Tom Hohler, Diyarbakır'daki ayrılıkçı faaliyetleri sonunda Halep'e iltica etmiş Cemal Paşa'nın oğlu Ekrem, ayrılıkçı Kürt aşiretlerinden Bedirhanilerden Celadet ve Kamran Beyler katılmıştır.[284]

10 Haziran 1919'da Amiral Calthorpe'den Lord Curzon'a gönderilen bir yazı, İngilizlerin, Kürtleri Atatürk'e karşı ayaklandırmak için Noel'i görevlendirdiklerini kesin olarak kanıtlamaktadır. İşte o yazı:

"...Binbaşı Noel, Kürt aşiretleriyle görüş birliğine varırsa bundan büyük faydalar sağlayacağını söylüyor. Bunlar İstanbul'da Abdülkadir ve Bedirhan ve daha az önemli bazı kimselerdir. Bunlar şüphe uyandırmamak için Noel'den ayrı olarak Kürt bölgelerine gidecekler. Türkler barış konferansına Kürtlerin de getirileceğinden korkuyorlar. Kürtler henüz Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmadı, ama Noel bunu sağlayacağından emin..."[285]

Atatürk ve arkadaşları Erzurum Kongresi'ni topladıktan sonra Sivas Kongresi'ni toplamak için 29 Ağustos 1919 sabahı üç döküntü otomobil ve üç atlı arabadan oluşan küçük bir kafileyle Erzurum'dan ayrılıp Sivas'a hareket ettiklerinde, Erzincan boğazına girmek üzereyken, *"Dersim Kürtleri boğazı tuttular, geçiş tehlikededir."* diye bir haber almışlardır.[286] Bir jandarma subayı Atatürk'ün otomobiline gelip çevrelerindeki tehlikenin varlığını haber vermiştir: *"Silahlı Dersimli çeteler boğazı kapattılar. Boğazı geçmek olanaksızdır. Merkezden kuvvet istedim. Kuvvet gelir gelmez hemen eşkıya üzerine hücum edip boğazı açacağım. Ancak bundan sonradır ki, kafilenin güvenle boğazı geçmesi mümkün olabilir."*[287]

284 Zelyut, age., s. 137, 138.
285 Ulubelen, age., s. 185, 186.
286 Mumcu, age., s. 20.
287 Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, 4. bas., CI, Ankara, 1997, s. 199

Ancak Atatürk'ün bir an önce Sivas'a ulaşması gerekmektedir; kaybedecek hiç zamanı yoktur, bu nedenle hemen yola devam etmeye karar vermiştir:

"*Biliyorsunuz ki işimiz acele, Sivas Kongresi'ne gününde yetişmek zorundayız. Yol programımızı değiştiremeyeceğimiz gibi, Kongre'nin açılmasını da geciktiremeyiz. Gecikmemiz, bilhassa yollarda eşkıya var diye gecikmemiz Kongre'yi felce uğratır ve çığ halinde büyüterek şayialarla Sivas'ta siyasi bir panik olur. Ben her ne pahasına olursa olsun vaktinde Sivas'ta bulunmak gerektiği kanaatindeyim. Her ne olursa olsun, her türlü tehlikeyi göze alarak yolumuza devam etmeliyiz.*"[288]

Atatürk, her türlü tehlikeye ve engele karşı bir an önce Sivas'a gitmek istemektedir; bir avuç eşkıyanın onu bu isteğinden vazgeçirmesi imkânsızdır. Eşkıyalar eğer boğazda pusu kurmuşlarsa gerekirse **onlarla çarpışarak** yola devam edecektir. Bu kararını, sesinin tonunu biraz daha yükselterek yanındakilere şöyle açıklamıştır:

"*Otomobilin içinde mitralyözlerimiz var. Osman Bey (o zaman yüzbaşıydı, sonradan general oldu, Osman Tufan) ve birkaç arkadaş mitralyözleri ateşe hazır bulundurarak önden ilerlesin. Bizim arabalar da kendisini takip etsin. Etraftan gelecek ateşleri önemsemeyerek otomobillerimiz bütün hızlarıyla ilerlerler. Fakat önümüze eşkıya çıkar ve yol kapatılmış olursa o zaman da hemen otomobillerden atlayarak ve derhal birer mevzi edinerek karşı ateşe başlarız.*

Çatışma sonunda ya yolu açmayı başarırız yahut ölürüz. Ancak tavsiyem şudur ki, böyle bir hal olursa aramızda yaralanan ve ölenler bulunursa onlarla asla meşgul olmayacağız. Sağ kalanlar için, tek kişi bile olsa hedefi Sivas'a ulaşmak teşkil edecektir." demiş ve arkadaşlarının gözlerinin içine bakarak, "*Benim kararım bu, sizler de kabul ediyor musunuz?*" diye sormuştur. Arkadaşları, hepsi birden, "*Tamam Paşam!*" demişler,

288 **age.**, s. 200, 201.

arabalara binmişlerdir. Bu sırada **Atatürk,** jandarma emir subayına şu emri vermiştir:

"Biz gidiyoruz. Allah'a ısmarladık. İsterseniz siz de boğaza doğru mevcut kuvvetinizle ilerleyiniz. Biz bir çatışmaya tutuşursak, belki bizi takviye edebilirsiniz."[289]

Kafile büyük bir dikkatle yola devam etmiş, Atatürk'ün cesareti ve kararlığı oradaki herkese güç ve inanç vermiştir. Boğaz sağ salim geçildikten sonra gece konakladıkları Refahiye'de Atatürk arkadaşlarına şöyle teşekkür etmiştir:

"Arkadaşlar hepinize ayrı ayrı teşekkür ederim. Ölümü göze alarak benden ayrılmadınız. Milli kurtuluş yolunda gösterdiğiniz bu özveriden dolayı hepinizi tebrik ederim. Milli dava ancak bu inan, bu irade ve azimle gerçekleştirilecektir. Yaşaması ve muzaffer olması gereken naçiz şahıslarımız değil, milli kurtuluşu temin edecek olan fikirlerdir."[290]

İngiliz casusu Noel'in, Elazığ Valisi Ali Galip'le birlikte Sivas Kongresi'ni basacağını öğrenen Atatürk, bu baskını önlemek için gereken bütün tedbirleri aldırmıştır.

Atatürk'e suikast ve Sivas Kongresi'ni dağıtma amaçlı **Ali Galip Olayı** şöyle gelişmiştir:

Milli Hareket'e karşı olan İstanbul Hükümeti ve Sadrazam Damat Ferit, bu hareketin lideri Atatürk'ü ortadan kaldırmak (yakalamak veya öldürmek) ve Sivas Kongresi'ni dağıtmak için bir ara Kayseri milletvekilliği de yapmış olan **Kurmay Albay Ali Galip Bey**'i, Elazığ (Elaziz) valiliğine getirmiştir. Damat Ferit, bu önemli işi yerine getirmesi halinde Ali Galip'e Sivas Valiliği ve 3. Ordu Komutanlığı teklif etmiş, Ali Galip bu teklifleri kabul ederek çalışmalara başlamıştır.[291]

Bunun üzerine, 3 Eylül 1919'da Ali Galip'e, **Damat Ferit Paşa Hükümeti Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Adil Bey'le, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa'nın** imzalarını taşıyan bir yazı gönderilmiştir:

289 **age.**, s. 201.
290 **age.**, s. 202, 203.
291 Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar,** C II, İstanbul, 1991, s. 106.

Bu yazıda, "*Erzurum Kongresi'ni toplayanların şimdi de Sivas'ta bir kongre toplayacakları anlaşılmaktadır. Bu gibi durumlardan endişelenen İtilaf Devletleri'nin kıyılarımıza asker çıkarmaları ve bununla da yetinmeyerek ülkemizin iç kısımlarına girme ihtimalleri güçlüdür. Bu durumu önlemek için, Sivas'ta bir kongrenin toplanmasına imkân vermemek gerekir. Bundan dolayı da Sivas'ta güvenilir bir valiye ihtiyaç vardır. Bu nedenle sizi oraya gönderiyoruz. Önce de bildirildiği gibi,* ***Kürtlerden toplayacağınız 100-150 kişilik bir kuvvetle Sivas'ı basıp valiliği ve komutanlığı üzerinize aldıktan sonra Milli Hareket'le ilgili olanları tutuklayınız ve İstanbul'a gönderiniz.*** *Bu şekildeki davranış, hükümetin nüfuzunu arttıracak ve yabancıların kıyılarımıza asker çıkarmalarını önleyecektir.*"[292] denilmiştir.

Bu talimat doğrultusunda Ali Galip, söz edilen o 100-150 kişilik Kürt kuvvetini toplamak için **Malatya**'ya gelmiştir.

Damat Ferit Hükümeti'nin Ali Galip'e, "***100-150 kişilik bir Kürt kuvvetiyle Sivas'ı bas!***" dediği 3 Eylül 1919 günü, **İngiliz Binbaşı Edward Noel** de –ne tesadüf- Malatya'ya gelmiştir. Noel'in yanında Kürt Bedirhanilerden Celadet ve Kamuran ile Diyarbakırlı Cemil Paşa ailesinden Ekrem de vardır. [293]

Ayrıca, Kürtçü Noel'in elinde, kendisine gereken bütün kolaylıkların sağlanması konusunda İstanbul Hükümeti'nce verilmiş bir belge vardı. Dahiliye Nazırı Adil Bey, Noel'e, postanelerden "***şifreli telgraflaşma***" yetkisi bile vermiştir.[294] Atatürk ve milliyetçilerin telgraflarını çeken posta memurlarının cezalandırıldığı o günlerde, İngiliz casusu Binbaşı Noel'in elini kolunu sallayarak postanelerden şifreli telgraflaşması anlamlıdır!

Böylece İstanbul Hükümeti'nin, Sivas'ı basıp Atatürk'ü ortadan kaldırma konusunda hem Ali Galip'le hem de casus Noel'le işbirliği yaptığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen bazı İngiliz yetkilileri Noel'in Malatya'da bulunmasının tamamen bir rastlantı

292 Kemal Arıburnu, **Sivas Kongresi**, "*Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla*", Ankara, 1997, s. 146-148.

293 Tansel, **age.**, s. 107.

294 Mumcu, **age.**, s. 21.

olduğunu ileri sürmüşlerdir. İngiliz Baş Tercümanı Ryan, "*Noel yalnız istihbarat için Malatya'ya gitti. Ali Galip ile karşılaşması bir aksi tesadüftür!*" demiştir.[295]

Noel, Malatya'ya geliş nedenini soran Kolordu Komutanına, "*Doğu illerindeki Kürt, Ermeni, Yahudi ve Türk nüfusunu saptamak için geldim!*" cevabını vermiştir. Noel'den kuşkulanan bu Kolordu Komutanı, Harbiye Nezareti'ne bir telgraf göndererek Noel'in tutuklanmasını istemiştir.[296]

Bu durumdan endişelenen Noel de İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne bir telgraf çekerek içinde bulunduğu durumdan ve koşullardan yakınmıştır:

"*Yanımda bulunan Bedirhanpaşazade Celadet Ali ile, Kamuran Ali'nin tutuklanmaları hakkında Diyarbakır Kolordu Komutanlığı'ndan Malatya Süvari Alayı Komutanlığı'na resmen emir geldiğini hayretle haber aldım... Yanımda bulunarak bana verilen görevi sonuna kadar yapmak konusunda son derece ihtiyacım olan arkadaşlarımın tutuklanmalarının devlet için vahim sonuçları olacağının Osmanlı Hükümeti'ne bildirilmesi...*"[297]

Malatya'da buluşan Ali Galip ve Binbaşı Noel, Mutasarrıf Halil Rahmi Bey'in Rişvan Aşireti'nden kendilerine silah sağlamasını istemişlerdir.[298]

Ali Galip'in Bedirhanilerden kuvvet toplaması pek de zor olmamıştır. Ayrıca İstanbul Hükümeti, Ali Galip'e, jandarma birlikleri kurabileceğini ve bunun için gereken parayı mal sandığından harcayabileceğini bildirmiştir.[299] Ali Galip ve Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi Beyler, kaçarlarken Malatya mal sandığından senet karşılığında aldıkları 6000 lirayı yanlarında götürememişlerdir. Verdikleri senetteki şu ifadeler, Damat Ferit Hükümeti'nin "vatan hainliğinin" de en açık kanıtlarından biridir:

295 Tansel, age., s. 109.
296 Mumcu, age., s. 21.
297 age., s. 21,22.
298 age., s. 22.
299 Tansel, age., s. 108.

"Mustafa Kemal Paşa ve evanesinin tenkili (ortadan kaldırılması) masrafına karşılık olmak üzere, ol baptaki emre tevfikan 6000 lira alınmıştır."[300]

Ancak bütün bu yazışmalar, Dahiliye Nezareti'nin 2 nolu şifresiyle yapıldığı için, milliyetçilerce öğrenilmiş ve Ali Galip üzerine kuvvet sevk edilmiştir.[301]

Ali Galip ve Binbaşı Noel'in bu faaliyetlerini Sivas'tan takip eden Atatürk, Diyarbakır'daki askeri yetkililerden, malum şahısların yakalanmasını istemiştir, ancak Diyarbakır'daki Kurmay Başkanı, Halit Bey, 7/8 Eylül 1919'da verdiği cevapta durumu İstanbul'a sorduğunu söyleyince, Atatürk ona şu telgrafı çekmiştir:

"Malum şahısların alçaklıkları ortaya çıkmıştır. İstanbul Hükümeti bu alçaklığa ortaktır. Oradan emir beklemek düşmana fırsat vermektir. Bu hususta tebligat yaparken, hiç kimseyi kararsızlığa düşürmeyecek şekilde, hemen emir vermek, vakit geçirmemek gerekir..."[302]

Atatürk, 10 Eylül'de 12. Alay Komutanı İlyas Bey'e de şu talimatı vermiştir:

1. Kaçakların süratle yakalanmaları.

2. Kürtlük akımına asla elverişli bir ortam bırakılmaması.

3. Malatya'da mutasarrıflığı, Jandarma Komutanı Tevfik Bey'in üzerine alması; uygun namuslu ve vatansever bir zatın da Harput'ta hemen valilik makamına getirilmesi.

4. Malatya ve Harput'taki hükümet kuvvetlerini tamamen ele alarak vatan ve millet aleyhine hiçbir harekete meydan verilmemesi.

5. Kaçaklarla ayanların amansızca ve merhametsizce yok edileceğinin ilanı ve namuslu halkın gerçek durumdan haberdar edilmesi.

6. Milli varlığımızı tehlikeye sokacak olan yabancıların askerlerine de karşı konacağının belirtilmesi ve gerekli düzen ve tedbirlerin alındığının bildirilmesi.[303]

300 Kansu, age., C I, s. 261.
301 Tansel, age., e, s. 108
302 Zelyut, age., s. 140.
303 age., s. 141,142

Atatürk ayrıca, **Kılıç Ali** ile **Hüsrev Bey**'i de Ali Galip'i durdurmakla görevlendirmiştir. Kılıç Ali, bir konvoyla Ali Galip'in bulunduğu Malatya'ya gitmiş ve gereken önlemleri almıştır. [304]

Atatürk'ün kararlı adımlarıyla köşeye sıkışan Ali Galip ve Binbaşı Noel, çareyi kaçmakta bulmuştur.

Atatürk'ün kendisini tutuklatmak istediğini öğrenen Ali Galip, yanına Malatya Mutasarrıfı Halil Rami ve Hacı Kadir Ağa'yı alarak Kahta ve Urfa üzerinden Halep'e kaçmıştır.

Binbaşı Noel ise, 10 Eylül'de Malatya'dan ayrılıp Rişvan Aşireti'ne sığınmış, oradan da Halep'e geçmiştir.[305]

Noel'le Ali Galip'in kaçarken bile mektuplaşmaları, onların birlikte hareket ettiklerinin en açık kanıtlarından biridir.[306]

Atatürk 1927'de okuduğu **Nutuk**'ta, Ali Galip Olayı'nı bütün detaylarıyla anlatmıştır. İşte o anlatımdan bir bölüm:

*"**Bazı açıklamalarda bulunmak istiyorum.** Buraya Galip Bey adında bir vali atanmış, geliyormuş. (...) Mr. Noel bir İngiliz binbaşısı, Bedirhanilerden Kamuran, Celadet ve Cemil Beylerle beraber yanlarında on beş kadar Kürt atlısı olduğu halde Malatya'dan gelmiş ve Mutasarrıf Bedirhani Halil Bey tarafından karşılanmışlardır. Harput Valisi de sözde bir posta hırsızını izliyormuş bahanesi ile otomobille Malatya'ya gelmiştir. Bu maksatla bunlara Hısnımansur'daki müfreze de verilmiştir.*

Bu İngilizlerin amacı, para ile memleketimizde propaganda yapmak ve Kürtlere Kürdistan kurma sözü vererek aleyhimize ve bize karşı suikast düzenlemeye yöneltmek olduğu anlaşılmış, karşı önlemler alınmıştır."

Atatürk çok haklıdır; gerçekten de İngilizlerin amacı "***parayla, propagandayla Kürtlere Kürdistan kurma sözü vererek***" onları ayaklandırıp Atatürk'ü yok etmek ve Milli Hareket'i bitirmektir.

* * *

304 Hulusi Turgut, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, 7. bas., İstanbul, 2006, s. 67.

305 Mumcu, **age.**, s. 22.

306 **age.**, s. 22.

Noel'in maskesi düşünce telaşlanan İngilizler, hemen harekete geçerek, Noel'in "Kürt propagandası" yapmadığını, tam tersine Kürt sorununda bir "uzman" olduğunu ve bölgeye barış götürmek için çalıştığını söylemişlerdir. **Mr. Ryan,** 4 Aralık 1919 tarihli raporunda Noel'i aklamak konusundaki çalışmalarını şöyle anlatmıştır:

"***Reşit Paşa'yla Kürt meselesini görüştüm ve Albay Noel'in Malatya ziyaretinin yanlış yorumlandığını söyledim. Gerçi Majestesinin hükümetinin, Kürt meselesinde büyük çıkarı olduğu doğrudur, bu sadece Mezopotamya (Irak) ile ilgilidir ve sırf orayı korumak içindir, dedim. Diyarbakır'daki Türk memurların Bedirhan'ı ve hatta Albay Noel'i tutuklamalarının kötü bir şey olduğunu, Albay Noel'in Kürt meselesinde bir uzaman olduğunu, propaganda yapmadığını, Bedirhan'ın da Albay Noel'e kılavuzluk ettiğini, amaçlarının o bölgelere sulh ve sükun götürmek olduğunu, söyledim...***" [307]

Casus Noel, yenilen güreşçi güreşe doymaz misali, kaçıp saklandığı Halep'te de boş durmamıştır. Noel, 23 Eylül 1919'da Halep'ten Bağdat ve İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne gönderdiği kapalı el yazısında, "***Mustafa Kemal'in yaratmış olduğu durum ciddileşirse, Bedirhanları ve öteki kimi Kürtleri Kürt ilçelerine vali ve mutasarrıf ataması için Türk Hükümeti'ni harekete geçirerek onlardan epeyce yararlanabiliriz.***"[308] diyerek hâlâ, Atatürk'e ve Milli Hareket'e karşı Kürt aşiretlerini harekete geçirmekten söz etmiştir.

Atatürk'ün Noel'i saf dışı bırakması İngilizleri çok rahatız etmiştir. **İngiltere Dışişleri Bakanlığı Doğu Masası yetkililerinden George Kidston,** Atatürk'ün İngilizlerin Kürt aşiretleriyle bağlantısını kestiğini itiraf etmiştir:

"***Mustafa Kemal'in Noel'i ülke dışı etmek amacıyla rahatsız etmesi, Kürt aşiretleriyle olan irtibatımızı kesmiş bu-***

307 Ulubelen, **age.**, s. 198.
308 Sonyel, **age.**, s. 39.

lunuyor. Mustafa'nın aşiretlerle ilişkilerinin ne olduğunu hiç bilmiyoruz."[309]

Ali Galip Olayı'nı sonuçsuz, Noel'i de saf dışı bırakan ve büyük bir hızla Anadolu'daki Milli Hareket'i örgütleyen **Atatürk**'ün gittikçe tehlikeli bir hale geldiğini düşünen İngilizler, ne pahasına olursa olsun Kürtleri Atatürk'e karşı isyan ettirmekten söz etmeye başlamışlardır. **Amiral Robeck, Lord Curzon'a gönderdiği** 9 Aralık 1919 tarihli yazıda aynen şu ifadelere yer vermiştir:

"Mr. Hohler, Kürt meselesi hakkında Kürt başkanı olan Şeyh Seyit Abdülkadir Paşa'yla görüştü. Kürtler bütün ümitlerini İngiliz Hükümeti'ne bağlamış durumdalar. Bu ara Mustafa Kemal gittikçe tehlikeli olmaya başlıyor. Kuvvetler, Kürtleri Mustafa Kemal'e karşı kullanmak için her parayı ödemeye hazırlardır..."[310]

Ali Galip Olayı'nın açığa çıkmasıyla Binbaşı Noel'in maskesi düşünce İngilizler, Kürtleri isyana teşvik etmek için bu sefer de **Yüzbaşı C L.Wolley**'den yararlanmışlardır.[311]

İngiltere'nin Kürdistan Planları

"İngiltere, Kürt devleti kurmak istedikleri bölgede çok fazla maden olduğundan emindir."[312]

Londra Konferansı, 16 Şubat 1920.
Belge 12, s. 258.

İngiltere, Kurtuluş Savaşı'nın başlarında ayrılıkçı Kürtlerin Kürdistan isteklerine olumlu cevap vermiş, Anadolu'nun doğusunda bağımsız Kürdistan kurulması için uluslararası alanda çalışmalara başlamıştır.

309 İngiltere Dışişleri Bakanlığı belgelerinden (**Foreign Office, 371/4193/141322.** İngiliz Sivil Komiseri'nden Hindistan Başkanlığı'na yazı, no: 11543, Bağdat, 29.9.1919); Sonyel, **age.**, s. 39.
310 Ulubelen, **age.**, s. 198.
311 Öke, **age.**, s. 57 vd.
312 Ulubelen, **age.**, s. 207, 208.

İngiltere, Kurtuluş Savaşı boyunca, hatta Cumhuriyet'in ilk yıllarında daima Kürt sorununu canlı tutmaya çalışmıştır. İngiltere, Kurtuluş Savaşı'nda olayların gelişimine göre 4 değişik öneri üzerinde durmuştur. Bunlar: Kürtlere, sınırları belli bağımsız bir devlet kurdurulması, İngiliz mandası altında özerklik tanınması, Kürdistan denen bölgeyi ikiye ayırıp bir bölümünün Kürtlere bırakılması, Araplara ve Ermenilere verilmek istenen hakların Kürtlere de verilmesi...[313]

Aslında Anadolu'da bir Ermenistan ve bir Kürdistan kurulması projesi **İngiltere'nin** ve **Amerika**'nın ortak projesidir. Anadolu'da kurulması planlanan bu iki "kukla" devlet, Amerika ve İngiltere tarafından paylaşılmıştır. İngiltere'nin İstanbul'daki Yüksek Komiseri Yardımcısı **Amiral Webb**'in Dışişleri Bakanı Lord **Curzon**'a gönderdiği 10 Ağustos 1919 tarihli rapor, bu gerçeği kanıtlamaktadır:

"***Amerika, Trabzon ve Erzurum'u içine alan bir Ermenistan'ı himaye edecek. Geri kalan dört ili de bir Kürt devleti olarak İngilizlerin himayesine bırakıyor...***"[314]

Aslında ne Amerika ne de İngiltere Kürtleri veya Ermenileri düşünerek hareket etmiştir; onların tek düşündükleri Ortadoğu'daki kendi ulusal çıkarlarıdır.

Örneğin, **İngiliz Müsteşarı Hohler**, 27 Ağustos 1919'da Londra'ya gönderdiği yazıda, "***Kürt sorununa verdiğimiz önem, Mezopotamya bakımındandır. Kürtlerin ve Ermenilerin durumları beni hiç ilgilendirmez.***" demiştir.[315]

Mr. Kidston da 28 Kasım 1919'da Londra'ya gönderdiği bir yazıda, "***Kürtlere her ne kadar inanmasak da onları kullanmamız çıkarlarımız gereğidir...***" demiştir.[316]

Amiral Sir. Robeck, 26 Mart 1920'de Dışişleri Bakanı **Lord Curzon**'a şu bilgileri vermiştir:

"***Kürdistan, Türkiye'den tamamen ayrılıp özerk olmalıdır.***

313 Turan, age., s. 182.
314 Mumcu, age., s. 24.
315 age., s. 24.
316 age., s. 24.

Ermeniler ile Kürtlerin çıkarlarını bağdaştırabiliriz. İstanbul'daki Kürt Kulübü Başkanı Seyit Abdülkadir ile Paris'teki Kürt delegesi Şerif Paşa emrimizdedir..."[317]

Ancak İngilizler, zaman içinde Kürtçü Şerif Paşa'yı gözden çıkarmışlardır. **Robeck**'in 29 Mart 1920'de **Lord Curzon**'a gönderdiği bir rapordaki şu ifadeler, Şerif Paşa'nın gözden çıkarıldığını göstermektedir:

"*Kürtlerin çoğu bir başkan tarafından idare ister. Buna rağmen Şerif Paşa'nın Kürtler üzerinde bir etkisi yoktur. Şerif Paşa üzerinde hiç vakit kaybetmeyin.*"[318]

Robeck'in, 28 Temmuz 1920'de **Lord Curzon'a** gönderdiği bir rapor, İngilizlerin Kürt planını ve bu planı uygularken kimlerle işbirliği yapıp kimleri ortadan kaldırmak istediğini gözler önüne sermektedir:

"*Kürt meselesi hakkında sizin fikrinizi biliyorum. Daha kesin bir karara varmanız için bunu yazıyorum. Damat Ferit bana geldi. Sulh anlaşmasına göre Kürtler ayrı bir devlet olacaklar!*

'Kürt liderleri Mustafa Kemal'i sevmezler. Çünkü o Bolşevikliği getirmek istiyor (?), Siz Mustafa Kemal'den nefret ediyorsunuz; çünkü o sizin yaptığınız anlaşmayı kabul etmiyor. O halde, Kürtleri Mustafa Kemal'e karşı kullanalım,' dedi."[319]

I. Dünya Savaşı sonrasındaki **Paris Konferansı**'nda "Kürdistan" sorunu çözülememiştir, ancak Türk düşmanı **İngiliz Başbakanı Lloyd George** kararlıdır; ona göre Kürtler, İngiliz koruması (mandası) altında bir Kürt devleti kurmak istediklerine göre bu devlet kurulmalıdır![320]

Londra Konferansı'nda, 26 Şubat 1920 tarihindeki oturumun konusu **Kürdistan**'dır. Kürdistan bağımsız olacaktır; ama **Kürdistan madenleri** üzerinde hangi ülke hak sahibi olacaktır? İngiltere ve Fransa bu konuda anlaşamamıştır.

317 **age.**, s. 24, 25.
318 **age.**, s. 25.
319 **age.**, s. 25.
320 **age.**, s. 25.

İngiltere'de, Londra Konferansı'nda karara bağlanamayan **Kürdistan sorunu**, İtalya'da **San Remo Konfernası**'nda karara bağlanmıştır.

Konferansın, 19 Nisan 1920 tarihli oturumunda söz alan **İngiliz Başbakanı Lloyd George**, "*Kürdistan hakkında karar vermek çok güçtür.*" diye başladığı sözlerini şöyle sürdürmüştür:

"*Bu ülke şimdiye değin, Türk İmparatorluğu'nun bir parçası olagelmiştir. Ülkede oturanlar, genellikle komşuları ile ve çoğu zaman da Türk Hükümeti'nin kendisi ile savaş halindeki kabilelerdir. Ülke, Ermenistan'ın yanı başında olduğu ve yazgısı da Asuri ya da Keldani Hıristiyanları ilgilendirdiği için Avrupalı ülkeler açısından ilgi çekicidir. Ayrıca Güney Kürdistan, Büyük Britanya'nın manda yönetiminin denetimi altına geçme olasılığı bulunan Musul ilinin de bir bölümünü oluşturur.*

Çeşitli olasılıklar ileri sürülmüştür.

Örneğin, Fransız Hükümeti ile İngiliz Hükümeti'nin, ülkenin bazı bölümleri üzerinde korumalık (manda) kurmaları gibi. Halbuki her ikisi de bu sorumluluğu yüklenmek istememişlerdir. Bunun üzerine ülkeyi Türkiye'den ayırıp özerklik vermenin iyi olacağı düşünüldü.

Ancak Kürtlerin kendilerinin ne istediğini ve özerk bir devlet olarak örgütlenecek olurlarsa ne denli bir denge oluşturacaklarını kestirmek güçtür. Kendisi, kişisel olarak Kürtlerin duygularını anlamaya çalışmıştır. İstanbul, Bağdat ve başka yerlerde soruşturmalar yaptırdıktan sonra, sonuçta temsil yeteneği olan bir Kürt bulma olanağı elde edilememiştir. Hiçbir Kürd'ün kendi özel kabilesinin dışında hiçbir şey temsil etmediği izlenimi edilmektedir."[321]

Konuşmasına İstanbul'dan ve Bağdat'tan gönderilen "Kürt" konulu raporları okuyarak devam eden George, sözlerini şöyle sürdürmüştür:

"*...Ülke, Türk yönetimine alışmıştır ve değişik bir koruyucu (mandacı) keşfedemeyecek ise Türkiye'den ayrılması güç olacaktır.*

321 age., s. 27, 28.

Musul ilinin dağlık kesiminde Kürtler oturduğu için, Güney Kürdistan'ın bu bölümü İngiliz çıkarlarını ilgilendirir. Bağımsız bir Kürdistan düşünüldüğü sırada bu Kürtlerin Musul ilinin öteki bölümlerinden ayrılarak yeni bağımsız Kürdistan devletine bağlanabileceği umulmuştu.

Şimdi aldığımız bilgilere göre Musul ilinin bölünmesi uygulamada yapılmayacak ve buna ilk karşı koyacaklar da Kürtler olacaktır!

Bu durumda bağımsız bir Kürdistan kurulursa, o zaman Musul ilinin bir kısım halkının Britanya mandası altında mı kalıyor, yoksa kendi vatandaşları ile mi birleşmeyi istediklerine kendilerinin karar vermelerinin sağlanmasıdır.

Bu konuyu anlaşma içinde çözmek çok güçtür."[322]

İngiliz Başbakanı **Lolyd Georg**'un bu sözlerini analiz edersek:

1. Kürtlerin yaşadıkları bölge tarih boyunca Türk İmparatorluğu'nun bir parçasıdır.

2. Kürt ülkesinde oturanlar, Türklerle savaş halindeki kabilelerdir.

3. Avrupa'nın Kürt ülkesiyle ilgilenmesinin nedeni, Ermenistan'a yakın olması ve bu ülkenin kaderinin Asuri ve Keldani Hıristiyanlarını ilgilendirmesidir.

4. İngiltere'nin Kürtlerle ilgilenmesinin nedeni, Güney Kürdistan'ın İngiltere'nin mandası altına geçme ihtimali olan **Musul'un bir bölümünü** içermesidir. Yani İngiltere, mandası altına almayı düşündüğü Musul nedeniyle Kürtlerle ilgilenmektedir.

5. İngiltere ve Fransa'nın Kürt ülkesini manda altına almak istememesi üzerine Kürdistan'a "özerklik" verilmesi kararlaştırılmıştır!

6. Ancak temsil yeteneği olamayan "kabile" aşamasındaki Kürtlerin, bu "özerk Kürdistan'ı" yönetip yönetemeyecekleri şüphelidir.

San Remo Konferansı'nın, 19 Nisan 1920 tarihindeki top-

322 **age.**, s. 27, 28.

lantısı sonunda hazırlanan 5 sayılı ek metin ile **Kürdistan**'ın sınırları çizilmiştir.[323]

San Remo Konferansı'nda belirlenen "5 sayılı ek metin", 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan **Sevr Antlaşması**'nın **62** ve **64.** maddelerinde yer almıştır.

Madde 62: "*Fırat'ın doğusunda ilerde saptanacak Ermenistan'ın güney sınırının güneyinde Suriye ve Irak'ta, Türkiye sınırının kuzeyinde, Kürtlerin sayıca üstün bulunduğu bölgelerin yerel özerkliğini, işbu anlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak altı ay içinde İstanbul'da toplanan İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinden her birinin atadığı üç üyeden oluşan bir komisyon hazırlayacaktır.*"

Madde 64: "*Kürtler bu bölgedeki nüfusun çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmak istediklerini kanıtlayarak Milletler Cemiyeti'ne ve Konseyi'ne başvurulursa ve konseyden de bu nüfusun bu bağımsızlığa yetenekli olduğu görüşüne varırsa ve bu bağımsızlığı onlara tanımayı Türkiye'ye salık verirse Türkiye bu tavsiyeye uymayı ve bu bölgeler üzerinde bulunan bütün haklarından, sıfatlarından vazgeçmeyi şimdiden yükümlenir.*"

Görüldüğü gibi emperyalistler, önce Sevr Antlaşması'yla Kürtlere özerklik vermeyi, daha sonra ise Milletler Cemiyeti aracılığıyla Kürtlere bağımsızlık vermeyi planlamışlardır.

Eski Sovyetler Birliği Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü Kürtçe Bölümü Başkanı **Prof. Lazarev**'in 1989'da dediği gibi "*Kürtler açısından Sevr bir umuttu, Lozan ise iflas...*"[324]

* * *

İngiliz siyasetinin bağımsız Kürdistan planları yaptığı o günlerde **İngiliz basını** da bu yöndeki propaganda çalışmalarına ağırlık vermiştir.

Örneğin, **The Times** gazetesindeki "*Kürt Sorunu*" başlıklı bir makalede, İngilizlerin Güneydoğu Anadolu'da bir **Kürdistan**

323 **age.**, s. 29.
324 Meydan, **age.**, s. 428.

devleti kurdurmak istedikleri ve bunu ulusçu Türkiye'ye karşı bir tampon olarak kullanmayı düşündükleri ifade edilmiştir.

Aynı gazetenin başka bir sayısında da Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput ve Musul'u içine alan "özerk Kürdistan"dan söz edilmiştir.

Bir başyazıda da Sykes Picot Antlaşması'yla Bağdat'ın kuzeyine kadar bir bölgenin İngiltere'ye kaldığı ve şimdi Musul vilayetinin de katılmasıyla **Kürdistan**'a girilmekte olduğu belirtilmiştir.[325]

* * *

İngilizler, bağımsız Kürdistan'a giden yolda, Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında Anadolu'da çok sayıda isyan çıkarmışlardır.

1921 Mart'ında **Koçgiri Ayaklanması** başlamıştır. Bu ayaklanmayı **Nasturi Ayaklanması** izlemiştir. 12 Eylül 1924'te başlayan ayaklanmada, İngiliz askerleri de görev almıştır.[326] Ayaklanmanın başladığı günlerde Cemiyeti Akvam'da Musul görüşmelerinin yapılması çok anlamlıdır.[327]

* * *

Osmanlı Padişahı Vahdettin ve Osmanlı Başbakanı Sadrazam Damat Ferit, Kurtuluş Savaşı'nın başından sonuna kadar İngilizlerle birlikte hareket ettiklerinden, İngilizlerin önce özerk, sonra bağımsız Kürdistan projesini de desteklemişlerdir.

Padişah Vahdettin, İstanbul'daki eski İttihatçıları ve Milli Hareket yanlılarını Ermeni soykırımına karıştıkları iddiasıyla, kurduğu **Kürt Nemrut Mustafa Divanı**'nda yargılayıp cezalandırmış,

325 Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Son Meşrutiyet, 1919-1920)**, C II, İstanbul, 2004, s. 143.

326 **Türk İstiklal Harbi, "İstiklal Harbinde Ayaklanmalar, 1919-1921"**, C VI, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1974, s. 260 vd; **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar, (1924-1938)**, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1972, s. 28.

327 Mumcu, **age.**, s. 32.

ayrılıkçı Kürt isteklerine asla karşı çıkmamış ve Sevr Antlaşması'nı kabul ederek de "bağımsız" Kürdistan'ı onaylamıştır.

Damat Ferit ise, 12 Eylül 1919 tarihinde, İngiltere Hükümeti adına M. Fresrer ve H.N Churchill ile imzaladığı gizli anlaşmadaki, "***Türkiye bağımsız bir Kürdistan kurulmasına karşı koymaz.***" denilen 3. maddeye ses çıkarmamıştır.[328]

27 Nisan 1919'da İstanbul'daki İngiliz temsilcilerinden Ryan'ı ziyaret eden **Damat Ferit,** İngilizlerin Kürt politikasını öğrendikten sonra, 1920 yılında ayrılıkçı Kürtleri Anadolu'daki Milli Hareket'e ve Atatürk'e karşı kullanmak için İngilizlere bir teklifte bulunmuştur. **Damat Ferit** teklifinde, "***Mustafa Kemal'den nefret ediyorsunuz. (...) O halde birlikte Kürtleri Mustafa Kemal aleyhinde kullanalım.***" demiştir.[329]

Damat Ferit, ayrıca, merkezi İstanbul'daki **Kürdistan Teali Cemiyeti**'yle de temas kurmuş ve emperyalistlerin ileri sürdüğü, "**Kürtlerin ayrı bir ırk olduğu**" tezini savunmuştur.[330]

Yani, İngiltere'nin ve ayrılıkçı Kürtlerin "bağımsız Kürdistan" projesini, Osmanlı Padişahı ve Osmanlı Başbakanı da kabul etmiş ve desteklemiştir.

1919-1938 Arasındaki Kürt İsyanları

Tarihi altüst eden **Cumhuriyet tarihi yalancıları,** Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında ayrılıkçı Kürtlere yönelik operasyonlarını, Kürt düşmanlığı, ırkçılık, saldırganlık, hatta soykırım olarak adlandırmışlardır.

Oysaki, emperyalizmin kuklası durumundaki ayrılıkçı, faşist Kürtçüler, önce Milli Hareket'e karşı sonra da çağdaş, laik Türk ulus devletine karşı birçok kere ayaklanmışlardır.

328 Fransız Dışişleri Bakanlığı gizli belgesinin özgün hali için bkz. Levend, E., **1918-1920,** Vol, 93, s. 1; Hikmet Bayur, **Türk Devleti'nin Dış Siyasası,** Ankara, 1942, s. 40; Salahi Sonyel, "*Osmanlı-İngiliz Gizli Antlaşması*", **Belleten,** C XXXIV, Ankara, 1970, s. 135; Mumcu, **age.,** s. 23.

329 Br, XIII, No: 103,109; Gothard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri,** 2. bas., Ankara, 1991, s. 145

330 Meydan, **age.,** s. 441.

Atatürk, önce Milli Hareket'e, sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı ayaklanan bu ayrılıkçı Kürtlerin isyanlarını bastırmış ve bir daha isyan etmemeleri için gereken önlemleri almıştır.

Atatürk, sadece isyancı Kürtlere değil, isyan eden herkese aynı "sert tavrı" göstermiştir. Örneğin, Konya'daki **Delibaş İsyanı** sonrasında çok öfkelenmiş ve isyancıları "ezmekten" söz etmiştir.

Kılıç Ali'ye kulak verelim:

"Konya'daki Delibaş Ayaklanması, Mustafa Kemal'i çok üzmüştü. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra Konya'ya gittik. (Mustafa Kemal) trenden inmedi, şehrin ileri gelenlerini vagonda kabul etti.

Olayın nedenlerini dinledi. Sonra belediyeye geldi. Meydanı dolduran halk kendisini çılgınca alkışlıyordu. Bu gönülden sevgiyi bir süre nemli gözlerle seyretti. Sonra arkasına döndü. Elindeki yanar sigarayı iki parmağının arasına almıştı:

'Bu saf ve temiz milleti kim ifsad eder, ayrılık ateşi çıkarmaya çalışırsa, iki parmağım arasında böyle ezeceğim.'

Ve yanan sigara izmaritini iki parmağı arasında ezerek yere attı."[331]

Cumhuriyet tarihi yalancıları, Kürt isyanlarının nedenleriyle, isyancı Kürtlerin karanlık çıkar ilişkileriyle ve emperyalizmle yaptıkları işbirliğiyle değil, sadece bu isyanların nasıl bastırıldığıyla ilgilenmişlerdir.

Ayrıca bu Cumhuriyet tarihi yalancıları, 1919-1938 yılları arasındaki **30'dan fazla Kürt isyanını** görmezden gelerek, saklayarak, sadece **Şeyh Sait İsyanı** ve **Dersim İsyanı** üzerinde durmayı tercih etmişler, böylece Kürtlerin sadece iki kere -kendilerince zorunlu nedenlerle- isyan ettikleri –onlara göre özgürlük mücadelesi verdikleri- yalanını, kamuoyuna yutturmaya çalışmışlardır. Ama ne demişler; yalancının mumu yatsıya kadar yanar!

331 Turgut, **age.**, s. 358.

İşte, 1919-1938 arasındaki Kürt isyanlarının tam listesi:

1. Ali Batı İsyanı (1919)
2. Milli Aşireti İsyanı (1920)
3. Cemil Çeto İsyanı (1920)
4. Koçgiri İsyanı (Ekim 1920, Haziran 1921)
5. Nasturi İsyanı (1924)
6. Jilyan Harekâtı
7. Şeyh Sait İsyanı (1925)
8. Birinci Şemdinli İsyanı (Seyit Taha ve Seyit Abdullah Baskını)
9. Raçkotan (Reskoyan) ve Raman İsyanı (1925)
10. Eruhlu Yakup Ağa ve Oğulları İsyanı
11. Güyan İsyanı (Çölemerik Baskını)
12. Haco İsyanı
13. Sason İsyanı (1925)
14. Birinci Ağrı İsyanı (1926)
15. İkinci Şemdinli İsyanı
16. Koçuşağı Aşireti İsyanı (1926)
17. Mutki Aşireti İsyanı (1927)
18. Hakkâri İsyanı (Beytüşşebap Baskını)
19. İkinci Ağrı İsyanı (1927)
20. Bicar İsyanı (1927)
21. Resul Ağa İsyanı (1929)
22. Tendürük İsyanı (1929)
23. Savur İsyanı (1930)
24. Zeylan İsyanı (1930)
25. Tutakh Ali Can İsyanı
26. Oramar İsyanı - Barzan Şeyhi Ahmet İsyanı (Üçüncü Şemdinli Baskını) (1930)
27. Üçüncü Ağrı İsyanı (1930)
28. Pülümür İsyanı (1930)
29. Buban Aşireti İsyanı
30. Abdurrahman İsyanı

31. Abdülkuddüs İsyanı
32. Dersim İsyanları (1937-1938)[332]

Bu ayrılıkçı Kürt isyanlarına 20.000'den fazla silahlı ayrılıkçı Kürt katılmıştır. İsyanlar, özellikle Ağrı, Dersim (Tunceli), Bingöl, Diyarbakır, Siirt, Şırnak ve Hakkâri civarında gelişmiştir.[333]

Şimdi, bu ayrılıkçı Kürt isyanlarından Kurtuluş Savaşı sırasındakileri inceleyelim:

1. Ali Batı İsyanı (11 Mayıs-18 Haziran 1919)

Kurtuluş Savaşı'ndaki ilk Kürt isyanı, **Ali Batı İsyanı**'dır. Atatürk'ün Anadolu'ya çıkıp Milli Hareket'i başlatmasından önce çıkan bu isyan Anadolu'nun işgal edildiği günlere denk geldiğinden çok önemlidir.

Ali Batı İsyanı, bugünkü Mardin'in Midyat ve Nusaybin ile Şırnak'ın Cizre ilçelerinde etkili olmuştur. [334]

Bölgedeki gücünü arttırmak isteyen **Ali Batı Aşireti,** bölgedeki Kürtleri ayaklandırmak isteyen **İngilizlerin** dikkatini çekmiştir.

Mardin'i ele geçirmeyi düşünen Ali Batı, mayısın ortalarına doğru harekete geçmiştir, 100 kişi civarındaki isyancılar, Ali Batı liderliğinde 11 Mayıs'ta Nusaybin'e girmişlerdir.[335] "*Kendisini padişahın görevlendirdiğini*" söyleyerek propaganda yapan Ali

332 **Türk İstiklal Harbi, "İstiklal Harbinde Ayaklanmalar, 1919-1921"**, C VI, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1974; **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar, (1924-1938)**, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1972; "*Kürtçülük, Doğu Mitingleri ve İçyüzü*" **İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Raporu**, Ankara (t.y), s. 13 vd; **Doğu Bölgesindeki Geçmiş İsyanlar ve Alınan Dersler**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1946; V. Şadillili, **Türkiye'de Kürtçülük Hareketleri ve İsyanlar I**, Ankara, 1980, s. 123; R. Hallı, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1972; **Dersim**, TC Dahiliye Vekâleti Jandarma Umum Kumandanlığı Yayını, Ankara, 1937, s. 176; Suat Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler**, İstanbul, 1992, s. 123-160. Suat Akgül, "*Atatürk Döneminde Bölücülük ve Bölücülüğe Karşı Çözüm Önerileri*" http://www.dersim.biz/html/dr_suat_akgul.html

333 Billur, **agm.**, s. 96-98.

334 Kenan Esengin, **Milli Mücadele'de Ayaklanmalar**, 3. bas., İstanbul, 1998, s. 45.

335 **Türk İstiklal Harbi**, C IV, Ankara, 1974, s. 41,42.

Batı'dan etkilenenler isyancılara katılınca, bir anda isyancıların sayısı artmıştır. İlçe kaymakamı ve alay komutanının nasihatlerini dikkate almayan Ali Batı, ilçedeki mahkûmları serbest bırakarak halktan para toplamaya başlamıştır.

Ali Batı'nın asıl amacı, **İngiltere'yle anlaşarak** bölgedeki gücünü daha da artırmaktır.[336]

Ayaklanma büyüyünce bölgedeki 3. Tümen, Ali Batı İsyanı'nı bastırmakla görevlendirilmiştir. Ancak, kendisine yönelik bu operasyonu önceden haber alan Ali Batı, apar topar ilçeyi terk etmiştir. Bu sırada Yüzbaşı Ziya Bey'in birliği, Ali Batı çetesine bağlı isyancılarla yaptığı çatışmada isyancılardan yirmisini yakalamıştır.[337]

Ali Batı, Nusaybin'in kuzeyinden Midyat'ın güneyine çekilmiştir. Midyat'ta görevli 6. Piyade Alayı'yla yaptığı çatışmalarda yenilen Ali Batı, 500'den fazla adamıyla kendi köyü Mezizah'a kaçmıştır; ancak Ali Batı'nın peşini bırakmayan askeri birlikler, 9 Haziran'da Ali Batı ve çetesini kuşatmıştır. Sonunda Ali Batı, 18 Haziran 1919'da Meddah bölgesinde ölü olarak ele geçirilmiştir.[338]

Ali Batı İsyanı, emperyalizmin, feodalizmin kıskacındaki ayrılıkçı Kürtleri önce Kurtuluş Savaşı'na sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı kullanacağının ilk somut işareti olması bakımından çok önemlidir.

"Daha çok bir aşiret reisinin kişisel hırsları ve yarı feodal ilişkilerin sonucu biçiminde tanımlayabileceğimiz bu isyanın geleceğe yönelik önemli sonuçlar doğurduğu şüphe götürmez. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında ve bundan sonra ortaya çıkan Kürt isyanlarının altyapısı ve günümüze kadar erişen köklü sorunların varlığı bir biçimde burada gözükmektedir. Etnik hassasiyetlerin oluşmaya başladığı bu yıllarda Ali Batı İsyanı, söz konusu hassasiyetlerin dışında kalmaz."[339]

336 Cemil Hakan Korkmaz, **Kurtuluş Savaşı'nın İkinci Cephesi, İç İsyanlar**, İstanbul, 2008, s. 38.

337 Esengin, **age.**, s. 47; Korkmaz, **age.**, s. 38.

338 Korkmaz, **age.**, s. 39; **Türk İstiklâl Harbi, İç Ayaklanmalar**, s. 40-42.

339 Korkmaz, **age.**, s. 39.

Ali Batı, Mütareke günlerindeki otorite boşluğundan yararlanarak ve işgalci İngiltere'ye güvenerek ayaklanmıştır.

Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesinden 4 gün, Atatürk'ün Samsun'a çıkmasından ise 8 gün önce patlak veren Ali Batı İsyanı, Kurtuluş Savaşı sırasında sadece işgalci emperyalistlerle değil, onların desteklediği içerdeki ayrılıkçı Kürtlerle de mücadele edileceğini göstermesi bakımından çok önemlidir.

2. Cemil Çeto İsyanı (20 Mayıs-7 Haziran 1920)

İşgallere karşı Kuvayımilliye'nin kurulması, yerel ve ulusal kongrelerin toplanması ve Atatürk'ün büyük bir hızla Milli Hareket'i örgütleyerek, 23 Nisan 1920'de Ankara'da **TBMM**'yi açıp Türk ulusunu aynı çatı altında ortak bir hedefe yönlendirmesi, emperyalistleri ve yerli işbirlikçileri çok rahatsız etmiştir. Bu dönemde çıkan isyanlar, bu "rahatsızlığın" bir sonucudur.

İşte, TBMM'nin açılmasından sonra çıkan ilk Kürt isyanı, **Bahtiyar Aşireti Lideri Cemil Çeto'nun isyanıdır.**

İsyan, 20 Mayıs 1920'de **Hıdranlı Aşireti Lideri Hüseyin Paşa**'nın Garzan çevresinde **Kürdistan Teali Cemiyeti**'nin bir bildirisini dağıtmasıyla başlamıştır. Bu bildiride, İtilaf Devletleri'nin Kuvayımilliye'yi dağıtıp bir Kürdistan kuracakları belirtilmiş ve halkın silahlanarak hazırlıklı olması istenmiştir.[340]

Hüseyin Paşa'yı misafir eden Bahtiyar Aşireti Lideri Cemil Çeto, bazı başka aşiretleri de kışkırtarak Garzan bölgesinde bir isyan başlatmıştır; ancak isyan fazla yayılmadan bastırılmış, Cemil Çeto ve dört oğlu 7 Haziran 1920'de teslim olmuştur.[341]

3. Milli Aşireti İsyanı (1 Haziran-8 Eylül 1920)

Cemil Çeto İsyanı biterken 1 Haziran 1920'de Viranşehir yakınlarında **Milli Aşireti İsyanı** başlamıştır.

Bitlisli Kürt milletvekili ve İngiliz ajanı **Yusuf Ziya Bey, Cib-**

340 **Türk İstiklal Harbi**, s. 139.

341 Billur, **agm.**, s. 97; Akgül, "*Atatürk Döneminde Bölücülük ve Bölücülüğe Karşı Çözüm Önerileri*", **ags**; Tansel, **age.**, C III, s. 142; Turan, **age.**, s. 181, 182.

ranlı Halit Bey'le dostluk kurmuştur.[342] İşte o **Halit Bey**, 15 Haziran 1920'de Kürt aşiretlerini isyana çağırmıştır.

"***Birlik halinde bulunmadıkları için altı yüz yıldır Türk hâkimiyetinde yaşadıklarını, şimdi kurtuluş gününün geldiğini***" belirten Halit Bey, ayrıca Ankara'daki Milli Hükümet'in padişahı tanımadığını ve bu hükümetin yakında Yunanlılarca ortadan kaldırılacağını yaymış ve "***Şimdi silaha sarılma zamanıdır.***" diyerek aşiretleri kışkırtmıştır.[343]

Bu propagandalar sonunda harekete geçen **Milli Aşireti**, Fransızlarla ilişki kurmuş ve **Fransızlar** ikinci kez Urfa'ya saldırdıkları sırada, fırsattan istifade edip isyan ederek Siverek'e doğru ilerlemiştir.[344] Atatürk'ün Nutuk'taki ifadesiyle: "***Milli Aşireti başkanları, Mahmut, İsmail, Halil, Bahur, Abdurrahman beyler, güneyde düşmanla gizli ilişki ve bağlantı kurduktan sonra Siirt'ten Dersim dolaylarına değin, bütün eyaletlerin başkanı adını takınarak o bölgeye başkanlık etmeye ve orada zorla buyruklarını yürütmeye kalkıştılar.***"[345]

Siverek'te bulunan 5. Tümen, 19 Haziran'da Milli Aşireti'ni sıkıştırınca, isyancılar Suriye'ye kaçmıştır.[346]

Suriye'de bir ay hazırlık yapan isyancılar, **3000 atlı ve deve ve 1000 yaya** ile Viranşehir'e saldırmışlar ve orada **Karakeçili Aşireti** ileri gelenlerini katletmişlerdir.[347]

Milli Aşireti açıkça Ankara'daki Millet Meclisi'ne karşı isyan ettiğini belirtmiştir.[348]

Dersim ve Elazığ civarındaki Kürt aşiretlerinden beklediği desteği alamayan Milli Aşireti, 5. Tümen tarafından bir kere daha mağlup edilmiş ve isyan bastırılmıştır.[349]

342 Şerif Fırat, **Doğu İlleri ve Varto Tarihi**, Ankara, 1961, s. 119.
343 Aybars, **age.**, s. 17; Fırat, **age.**, s. 119.
344 Tansel, **age.**, s. 143.
345 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk (Söylev)**, C II, 3. bas., Ankara, 1989, s. 603.
346 Tansel, **age.**, s. 144.
347 Gazi Mustafa Kemal, **age.**, s. 604, Abdülhaluk Çay, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Ankara, 1993, s. 384; Tansel, **age.**, s. 144.
348 Tansel, **age.**, s. 144.
349 Gazi Mustafa Kemal, **age.**, s. 605; Billur, **agm.**, s. 97; Turan, **age.**, s. 182.

4. Koçgiri İsyanı (Ekim 1920, Haziran 1921)

Kurtuluş Savaşı sırasındaki en etkili Kürt isyanı, tartışmasız Koçgiri İsyanı'dır. Milli Hareket'in dışardan ve içerden çepeçevre kuşatıldığı bir sırada patlak veren Koçgiri İsyanı, bağımsız **Kürdistan** kurmayı amaçlayan **Kürt Teali Cemiyeti**'nin organize ettiği bir harekettir.

Koçgiri İsyanı, erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki **Dersim İsyanlarının** habercisidir; 1921'deki Koçgiri, bir anlamda 1937-1938'deki Dersim'in ilk büyük provasıdır.

Koçgiri İsyanı'nın ilk kıvılcımları, **Kürt Teali Cemiyeti**'nin **Veteriner Doktor Nuri Dersimi'yi (Baytar Nuri)** bölgeye göndermesiyle çıkmıştır. Kürt Teali Cemiyeti'nin amacı, Baytar Nuri'nin bölgedeki Kürt gençlerini örgütleyerek Kürt ayrılıkçılığını körüklemesidir.[350]

Koçgiri İsyanı'nın çıkmasında **Alişer Bey** adlı birinin çok büyük bir etkisi vardır. Kürt Teali Cemiyeti'nin sekreterliğini yapan Alişer, cemiyete uğrayan Kürtlere cemiyetin gazetesini okumuş, anlatmış ve Kürt bağımsızlığı hakkında bilgiler vermiştir. Alişer, sadece propaganda faaliyetleriyle Kürtleri isyana sürüklemekle kalmamış, ayrıca Ekim 1920'de etrafına topladığı 150 kişilik bir çeteyle Kemah çevresinde soygunlara başlamıştır. Alişer'in faaliyetleri artınca, hükümetin isteğiyle **Haydar** ve **Alişan** Beyler, kurdukları bir gönüllü müfrezeyle **Alişer** üzerine yürümüşler ve güya Alişer'le bir anlaşma yaparak sorunu çözmüş gibi davranmışlardır.[351] Haydar ve Alişan'ın, isyancı Alişer'i sözüm ona etkisiz hale getirmeleri, onların Ankara'yla ilişkilerini yumuşatmıştır.[352] Ankara Hükümeti, Haydar ve Alişan'ı yanına çekmek için onları devlet kademelerinde görevlendirmiştir: Alişan Bey, Refahiye Kaymakam Vekilliği'ne, Haydar Bey de Umraniye Bucak Müdürlüğü'ne atanmıştır. Ayrıca Ankara, bu tür olayların tekrarlamaması için 20 Ekim'de bölgeye bir heyet göndermiştir.

350 Korkmaz, **age.**, s. 186, 187.
351 Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C IV, s. 93.
352 Esengin, **age.**, s. 219, 220.

Umraniye Bucak Müdürü Haydar Bey, Umraniye'de **Kürt Teali Cemiyeti'nin bir şubesini** kurmuştur.[353] Refahiye Kaymakamlığı Vekilliği yapan Alişan Bey ise, İngilizlerle sıkı diyalog içine girmiştir.[354]

Atatürk, Kürtleri de Milli Hareket'in etrafında toplamak için bazı Kürt aşiret liderlerini TBMM'ye davet etmiş, bu sırada Alişan'a da milletvekilliği teklif etmiştir; ancak Alişan bu teklifi reddetmiştir.[355]

Koçgiri Aşireti'nin başı **Alişan** ve **Haydar** iki kardeştir. Bu kardeşlerin dedeleri önceleri Şafii mezhebine bağlıyken, bölgeye gelince orada etkili olan Baba Mansur Ocağı dedelerince Alevileştirilmiştir.[356] Yani Koçgiri Aşireti, **Alevi-Kürt** aşiretidir.

"*Koçgiri, Sivas'ın İmranlı ilçesinde Karlık ve Boğazören köylerinde yerleşik bir Kürt-Alevi aşiretinin adıdır. O tarihlerde bu aşiret, Sivas'tan Erzincan'a kadar yayılan bir alanda yaşıyordu.*"[357]

Hafik, Zara, İmranlı, Suşehri, Refahiye, Kemah Divriği, Kangal, Ovacık ve Kuruçay ile buraların etrafındaki 135 köye dağılmış olan **Koçgiri Aşireti,** Kürtçenin yanında Türkçe de bilmektedir. Ayrıca oturdukları köylerin adları da Türkçedir. Beş büyük kabileden kurulmuş olan Koçgiri Aşireti'nin 2500 kadar da silahı vardır.[358]

Koçgiri İsyanı'na yer yer **Alevi Türkler** de katılmış olsa da isyanın baskın teması Alevilik değil Kürtçülüktür. **Baki Öz**'ün dediği gibi: "*Koçgiri olayında Alevilik iddiası yoktur. Alevilik kimliği sorun edilmemiştir. Alevilik kimliklerinden dolayı doğan sorunlar, eylemcilerce kesinlikle ele alınmamış, siyasi bir söylem haline getirilmemiş, inanç kimliklerine ilişkin herhangi bir istekte bulunulmamıştır. Yani, inanç kimlikleri olan Alevilik hiçbir zaman önde değildi, fakat etnik kimlikleri olan Kürtlük, bu olaylarda sürekli öne çıkarılarak siyasi söylem haline getirilmiştir.*"[359]

---

353 **age.**, s. 218, 219.
354 Baki Öz, **Belgelerle Koçgiri Olayı**, İstanbul, 1999, s. 23,41.
355 Komisyon, **Koçgiri**, Ankara, 1975, s. 40.
356 Korkmaz, **age.**, s. 187.
357 Mumcu, **age.**, s. 35.
358 **Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar**, s. 152.
359 Öz, **age.**, s. 54,55.

Koçgiri Aşireti'nin Alevi olması, Kürtler arasındaki derin Alevi-Sünni ayrımından dolayı, Sünni aşiretlerin bu isyana katılmasını engellemiştir.[360] Koçgiri İsyanı'nı Şeyh Sait İsyanı'yla karşılaştıran **Robert Olsen**, Şeyh Sait İsyanı'nın; dinsel, mezhepsel kimliği ve aşiretleri aşan bir söylemle Sünniler üzerinde etkili olmasına karşılık, Koçgiri'de buna benzer bir durum olmadığını belirtmiştir.[361] 1921'deki Koçgiri İsyanı'nın Alevi karakteri, isyanın daha fazla yayılmasını engellemiştir.

Koçgiri Aşireti ileri gelenleri Saraya çok yakın oldukları için, Kurtuluş Savaşı başlayınca Atatürk'ün karşısında yer almışlardır. Atatürk'ün Anadolu'da yeni bir meclis kurup yeni bir devletin temellerini atığı o günlerde emperyalistlerle daha da yakınlaşan Koçgiri Aşireti ileri gelenleri **İngilizlerle** anlaşarak, **bağımsız Kürdistan** parolasıyla ayaklanmışlardır.

Koçgiri İsyanı'nın, etnik bölücülük yaparak bağımsız Kürdistan kurmak isteyenlerce çıkarıldığının en açık kanıtı, isyancıların hazırladıkları **Kürdistan bayrağı** ve **Kürdistan marşıdır.**

Koçgiri İsyanı'na katılanların ellerinde **yeşil-kırmızı-beyaz** renklerden oluşan **Kürdistan bayrağı,** ağızlarında ise, ***"Kürdistan'ın orduları / Kahrettiler barbarları / Vatan için öleceğiz/İstemeyiz Moğolları"*** sözlerinden oluşan **Kürdistan marşı** vardır.[362]

Koçgiri İsyanı, "bağımsız Kürdistan" kurmak amacıyla çıkarılmıştı, ama Sevr Antlaşması'nın 64. maddesine göre önce özerklik ilan etmek, sonra da aşamalı olarak bağımsızlığa geçmek mümkündü! Bu nedenle, isyancılar Ankara'ya çektikleri telgraflarda Ankara'ya bağlı özerk idareden veya konfederasyon sisteminden söz etmişlerdir.[363]

Koçgiri İsyanı, Kürt Teali Cemiyeti tarafından Dersim'e gönderilen **Alişan Bey**'in ve Sivas'a gönderilen **Baytar Nuri**'nin çalışmaları sonunda başlamıştır.

---

360 Korkmaz, **age.**, s. 191.

361 Robert Olsen, **Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Sait İsyanı**, Çev. B. Peker, N. Kıraç, Ankara, 1992, s. 63-65.

362 Öz, **age.**, s. 96,97; Korkmaz, **age.**, s. 191.

363 Korkmaz, **age.**,s. 191

Baytar Nuri, Sivas'ın Kangal ilçesinin Yellice bucağında Hüseyin Abdal Tekkesi'nde yaptığı toplantıda, **Sevr Antlaşması'na uygun olarak bir Kürt devleti kurulması** düşüncesini kabul ettirmiştir.[364] Baytar Nuri, bu toplantıyı bir Alevi tekkesinde yaparak, Alevi Kürtlerin isyana katılmalarını sağlamaya çalışmıştır.[365] Toplantıya **Cangaben** ve **Kurmaşen** aşiretleri başta olmak üzere Kürt aşiret liderleri katılmıştır.[366]

Daha sonra **Baytar Nuri,** Sivas'ın Zara, Divriği ve Kangal ilçeleriyle, İmraniye, Beypınar, Celalli, Sincan, Hamo, Zınara ve Domurca bucaklarında; **Alişan Bey** de Dersim'de Kürt Teali Cemiyeti'nin şubelerini kurmuşlardır.[367]

Bağımsız Kürt devleti peşindeki **Baytar Nuri,** Kürt özerkliğini savunan Abdülkadir'i "*Türk ajanı*" olarak adlandırmıştır.[368]

Hazırlıklardan sonra Temmuz 1920'de Zara'nın Panza köyünden **Mısto** adlı bir eşkıya Zara'nın Çulfa Ali köyündeki **jandarma karakolunu basarak** askeri malzemelerin ikmalini engellemiştir.[369]

Ağustos ayında da Şadan Aşireti, Refahiye ilçesindeki hükümet konağına **Kürt bayrağı çekerek,** bir anlamda bağımsızlık ilan etmiştir.[370]

Koçgiri İsyanı öncesinde, Dersim'in Hozat ilçesinde bazı Kürt aşiretleri arasında **Hozat toplantısı** yapılmıştır. Refahiye Kaymakamı Vekili **Alişan** yanındaki 100 adamıyla birlikte Dersim'e gelerek burada Çemişgezek ve Hozat aşiretleriyle yaptığı toplantıda isyan konuşulmuştur. Dersim ileri gelenlerinden **Seyit Rıza** bu toplantıya katılmamıştır, çünkü onun Hozat aşiretlerine hiç güveni yoktur.[371] Toplantı sonunda Baytar Nuri'nin babası İbrahim Ağa'nın hazırladığı bir bildiriyle Kürt aşiretleri

364 Öz, **age.,** s. 125.
365 Korkmaz, **age.,** s. 192, dipnot: 403.
366 Mumcu, **age.,** s. 36.
367 **age.,** s. 35.
368 **age.,** s. 36.
369 Öz, **age.,** s. 126,127; Mumcu, **age.,** s. 36; Korkmaz, **age.,** s. 193.
370 Korkmaz, **age.,** s. 193.
371 Öz, **age.,** s. 130.

Ankara Hükümeti'ne isteklerini iletmişlerdir. Bu bildiri, bölgenin ileri gelenlerinden Miço Ağa tarafından, Ankara'ya ulaştırılması için Dersim mutasarrıfına verilmiştir. Miço Ağa, bildiriyi verirken Dersim mutasarrıfına, "*Bu isteğimize yirmi dört saat zarfında cevap gelmediği takdirde bu parmaklarımla senin gözlerini çıkartırım.*" demiştir.[372]

Ankara'ya gönderilen 15 Kasım tarihli bildirideki ayrılıkçı Kürt istekleri şunlardır:

1. Kürdistan muhtariyet (özerk) idaresine muvafakat eden (kabul eden) İstanbul Saltanat Hükümeti'nin bu baptaki kararını Mustafa Kemal Hükümeti'nin de kabul edip etmediğinin açıklanması.

2. Kürdistan muhtariyet idaresi hakkında Mustafa Kemal Hükümeti'nin görüş noktasının ne olduğu hususunda aşair rüesasına (aşiret başkanlarına) acele cevap verilmesi.

3. Elazığ, Sivas, Malatya ve Erzincan mıntıkaları hapishanelerinde tutuklu bulunan bütün Kürtlerin derhal serbest bırakılması.

4. Kürt çoğunluğu bulunan mıntıkalardan Türk memurların çekilmesi.

5. Koçgiri mıntıkasına gönderildiği haber alınan müfrezelerin derhal geri çekilmesi.[373]

Baytar Nuri'nin babası İbrahim Ağa'nın hazırladığı Ankara'ya gönderilen bu bildiriden sonra **Batı Dersim aşiret liderleri adına** 25 Kasım'da TBMM'ye bir bildiri daha gönderilmiştir. Bildiride TBMM açıkça tehdit edilmiştir:

"*Sevr Antlaşması gereğince Diyarbakır, Elazığ, Van ve Bitlis illerinde bağımsız bir Kürdistan kurulması gerekiyor. Bu nedenle bu oluşturulmalıdır. Yoksa bu hakkı silah zoruyla almaya mecbur kalacağımızı beyan ederiz.*"[374]

372 Necati Çankaya, **Türk Kurtuluş Savaşı'nda İrticai Olaylar ve İç İsyanlar**, 2. bas., İstanbul, 2003, s. 246.

373 Nuri Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, İstanbul, 1994, s. 129; Mumcu, **age.**, s. 37.

374 Mumcu, **age.**, s. 37, 38.

Anadolu'nun emperyalistlerce kuşatıldığı bir ortamda, ayrılıkçı Kürt aşiretlerinin bu istekleriyle sarsılan TBMM, bölgeye nasihat heyetleri göndererek ve bazı Kürt aşiret liderlerine milletvekilliği teklif ederek isyan ortamını dağıtmaya çalışmıştır. TBMM'nin bu hamleleri kısmen sonuç vermiş ve **Miço Ağa, Diyap Ağa, Ahmet Remzi** ve **Binbaşı Hasan Hayri** milletvekili olmuşlardır.[375] Böylece, Dersim ileri gelenlerinden **Seyit Rıza**'nın Hozat aşiretlerine güvenmemekle ne kadar halkı olduğu anlaşılmıştır.

Seyit Rıza'ya göre bazı Kürt aşiret liderlerinin ayrılıkçı Kürtlere ihanet ederek Ankara'ya gidip TBMM'ye katılmaları üzerine birdenbire **Seyit Rıza** ön plana çıkmıştır. Adamlarıyla birlikte köyünden çıkarak Dersim'e giden Seyit Rıza, Sivas'taki isyancılara gidecek yardımı organize etmeye başlamıştır. Bütün plan ve program hazırlanmıştır, kış atlatılır atlatılmaz bağımsızlık ilan edilecektir.

İsyancılardan **Baytar Nuri**, bu planı şöyle açıklamıştır:

"***İlk önce Dersim'de Kürdistan istiklali ilan edilecek. Hozat'a Kürdistan bayrağı çekilecek. Kürt milli kuvveti, Elazığ, Malatya istikametinden Sivas'a doğru hareket ederek Ankara Hükümeti'nden resmen Kürdistan istiklalini tanımasını isteyecek.***"[376]

İsyanın yeni önderlerinden **Seyit Rıza**, TBMM'ye katılan Kürt milletvekillerinin Dersim'i temsil etmediklerini, çünkü Doğu Anadolu'da bir Kürt yönetimi kurularak bağımsızlığın ilan edildiğini bildirmiştir.[377]

Bu sırada Dersim'deki ayrılıkçı aşiret liderleri üzerindeki baskısını artıran TBMM, **Baytar Nuri**'yi tutuklamıştır. İsyancı aşiretler Baytar Nuri'nin tutuklanmasına büyük bir tepki göstermiştir. **Seyit Rıza**, Baytar Nuri'nin hemen serbest bırakılmasını aksi halde hiç zaman kaybetmeden Dersim'den Sivas'a saldıracaklarını bildirmiştir.[378] Bir taraftan Yunan ilerleyişi, diğer

375 Korkmaz, **age.**, s. 196.
376 Dersimi, **age.**, s. 130.
377 **age.**, s. 133.
378 Korkmaz, **age.**, s. 197.

taraftan da iç isyanlarla uğraşan TBMM, yeni bir isyanı göze alamayarak Seyit Rıza'nın isteğini kabul etmiş ve Baytar Nuri'yi serbest bırakmıştır.[379] Bu arada Dersim mutasarrıfı da tehdit edilerek bölgeden uzaklaştırılmış ve bölgenin tüm hâkimiyeti aşiretlerin eline geçmiştir.

Bütün bu hazırlıklardan sonra isyan başlamıştır.

Sivas civarında, "**Zalim Çavuş**" diye bilinen **Şadan Aşireti'nden Hüseyin Ağa**, Zara'da saldırıya geçmiştir. Yozgat İsyanı'na katılmış olan Zalim Çavuş, Yozgat İsyanı'nın bastırılmasından sonra bu bölgede soygun ve yağmalarına devam etmiştir. Zalim Çavuş'un saldırısına ve isyanına engel olmak için İmranlı'ya gelen 6. Süvari Alayı büyük bir direnişle karşılaşmıştır. Yakalanan Alay Komutanı Binbaşı Halis Bey, ayrılıkçı Kürtler tarafından kurulan bir Harp Divanı'nca ölüm cezasına çarptırılarak kurşuna dizilmiş; subay ve erler de tutuklanmıştır.[380] Alişan Bey ve Haydar Bey isyancılara yardım etmiştir.[381] İmranlı'daki yönetimi ele geçiren isyancılar, hükümet konağına **Kürt bayrağı** asmışlardır.[382]

İsyancılardan bazıları

379 **Koçgiri**, s. 55; Korkmaz, **age.**, s. 197.
380 Tansel, **age.**, s. 93,94.
381 Mumcu, **age.**, s. 37.
382 **Koçgiri**, s. 59;**Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar**, s. 154, 55.

Divriği'den Havo'ya giden jandarma bölüğü, isyancı Alişan'ın oğlu İzzet tarafından esir alınmıştır. Alişan'ın diğer oğlu Mahmut da Divriği deki isyancıların başına geçmiştir. Divriği, Kangal, Zara, Refahiye, Kuruçay ve Kemah, isyancıların eline geçmiştir.[383] Ayrılıkçı Kürtler, Erzincan Kemah kaymakamını tutuklamıştır.

İsyancılar, Koçhisar'ın Celailli ilçesinden TBMM'ye telgraf çekerek Koçgiri ilçesinin il yapılmasını istemişlerdir.

Koçgiri Aşireti'nin isyanına kısa süre sonra Pezgavır, Maksuden, Aslanan, Kurmeşan, Perçikan, Cenbergan ve Ginyan aşiretleri de katılmışlardır.[384]

İsyancı **Alişan Bey,** Ovacık, Hozat ve Çemişgezek'te aşiret liderleriyle toplantılar yaparak **45 bin milis** hazırlamıştır.[385]

Alişan'ın girişimleriyle toplanan kuvvetlerin başında bulunanlar arasında **Alişer** de vardır. İlk aşamada Dersim'den yola çıkan yaklaşık **2500 kişilik kuvvet** Kemah üzerinden Kuruçay'a ulaşmıştır. İsyancılar yolları üzerindeki Türk köylerini yağmalayarak birçok kişiyi öldürmüşlerdir.[386]

İsyan ateşi iyice yükselmeye başlayınca TBMM, 10 Mart'ta Elazığ, Divriği ve Zara'da sıkıyönetim ilan edilmesine ve Sivas'ta bir sıkıyönetim mahkemesi kurulmasına karar vermiştir.[387]

TBMM, 13 Şubat tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla **Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa**'yı Koçgiri İsyanı'nı bastırmakla görevlendirmiştir.[388]

20 Mart'ta Karadeniz'de Pontus çetelerine karşı başarıyla mücadele etmiş olan **Topal Osman** da Koçgiri İsyanı'nı bastırmak için yapılacak harekâta katılmıştır.[389] Yani, Topal Os-

383 **Koçgiri**, s. 59.
384 Mumcu, **age.**, s. 37.
385 **age.**, s. 38.
386 **Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar,** C IV, s. 263.
387 **TBMM Zabıt Ceridesi,** C 14, s. 317.
388 **Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar,** s. 264. Aslında isyanın bastırılması görevi, önce 5. Kafkas Tümeni'ne verilmiştir; ancak Tümen Komutanı Cemil Cahit'in rahatsızlanması üzerine görev Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa'ya verilmiştir. Çankaya, **age.**, s. 251.
389 Cemal Şener, **Topal Osman Olayı,** C I, İstanbul, 2001, s. 74.

man komutasındaki **Giresun alayı** da Nurettin Paşa'nın emrine verilmiştir.[390]

Nurettin Paşa'nın komutasındaki, Topal Osman takviyeli Merkez Ordusu, 11 Nisan 1921'de isyancıların üstüne yürümüştür.

Buna karşın, **Alişan Bey**, 26 Mart'ta Pülümür aşiretlerine yazdığı bir mektupta **Kürdistan'ın bağımsızlığından** söz ederek bunun, Büyük devletlerce de kabul edilmiş olduğunu hatırlatmıştır.[391]

Alişer ve arkadaşları da 8 Nisan 1921'de TBMM'ye bir mektup göndererek, "***Divriği, Refahiye, Kuruçay, Kemah kazalarının özerk bir vilayet haline getirilerek başına yerli Kürtlerden birinin geçirilmesini***" istemişlerdir.[392]

Koçgiri İsyanı'nı bastırmak için harekete geçen **Nurettin Paşa**, bütün bu kışkırtmalara karşın, isyancılara son bir şans daha tanımış, halktan isyancıların 48 saat içinde teslim edilmesini istemiş, bu isteklere uyulmadığı takdirde, bütün halkın asi sayılarak mallarına el konulacağı ve evlerinin yakılıp yıkılacağını bildirmiştir.[393] Fakat, Nurettin Paşa'nın istekleri ne isyancılarca ne de bölge halkınca dikkate alınmamış; tam tersine, Refahiye, Suşehri, Kemah ve Zara kasabaları ayrılıkçı Kürtlerin saldırısına uğramıştır. Bunun üzerine 6 Nisan'da Merkez Ordusu "tenkil" hareketine başlamıştır.[394] Harekât sırasında, Kangal Ağası Kürt Hacı Ağa, Ginyan Aşiret Lideri Murat Paşa ve Kureyşan Aşireti, Nurettin Paşa'nın komutasındaki Merkez Ordusu'na yardım etmişlerdir.[395]

Merkez Ordusu, **3200 erden** oluşurken, isyancıların sayısı **6000 kişiyi** geçkindir.[396]

16 Nisan'da, Haydar ve Alişan Beylerin köyleri işgal edilerek aileleri esir alınmıştır.

390 Mumcu, **age.**, s. 38.
391 Tansel, **age.**, s. 95.
392 **TBMM Zabıt Cerideleri**, C 14, s. 317.
393 **Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar**, s. 157.
394 **TBMM Zabıt Ceridesi**, C 14, s. 318
395 Mumcu, **age.**, s. 38.
396 Korkmaz, **age.**, s. 202

19 Nisan'da İmranlı ele geçirilmiştir.

Çarpışmalar sırasında direnmeye çalışan asilerin bazıları öldürülmüş, bazıları ele geçirilmiştir.

Haydar ve ileri gelen 56 isyancı aman dilemiştir, ancak 30 Mayıs'ta Dersim'den isyancılara 500 kişilik bir destek kuvveti gelmiştir. Fakat bu kuvvetler de 2 Haziran'da yenilince Alişan ve isyancı arkadaşları 17 Haziran 1921'de teslim olmuşlardır.[397]

Nurettin Paşa'nın isyanın bastırılmasından sonra yayınladığı duyuruya göre, **272 eşkıya ölü olarak ele geçirilmiş, 56 eşkıya af dileyerek teslim olmuş, 200 çeşitli cins tüfekle bir hayli cephane, 118 atla birçok koyun ve hayvana el konulmuş ve 207 asker ve yoklama kaçağı yakalanmıştır.**[398]

Koçgiri İsyanı daha fazla yayılmadan bastırılmıştır; fakat **Nurettin Paşa**, meseleyi kökünden çözmek için "**Asi köylerini dağıtmayı, bunları Anadolu'nun başka bölgelerine yer yer serpiştirmeyi ve Türklerin arasına yerleştirmeyi**" TBMM'ye teklif etmiştir. Ancak Nurettin Paşa'nın bu teklifi, Kürt milletvekillerince şiddetle eleştirilmiş; hatta Nurettin Paşa'nın isyanı bastırırken "**aşırı güç kullandığı**" belirtilerek isyancılar için "genel af" çıkarılması gündeme gelmiştir.

Sivas Valisi Ebubekir Hazım Bey, Nurettin Paşa'nın "***müsademe değil katliam yaptığını***" ve isyanı "***şiddetle ve vahşetle bastırdığını***" iddia etmiştir.[399] İçişleri Bakanlığı'na bu durumu bildiren yazılar yazmıştır.

TBMM'de tartışmalar artınca, TBMM üyelerinden oluşan bir heyet, Sivas ve Koçgiri'ye giderek incelemelerde bulunmuş, incelemeler sonucunda isyanı bastıran Nurettin Paşa'nın gerçekten de aşırı güç kullandığı ve ayaklanmanın politik bir amaç taşıdığı tespit edilmiştir.[400]

TBMM'de ağır bir şekilde eleştirilen ve inceleme heyetinin raporuyla isyanı bastırırken aşırı güç kullandığı kanıtla-

397 Mumcu, **age.**, s. 38.
398 **age.**, s. 39.
399 **age.**, s. 39.
400 Tansel, **age.**, s. 96; Korkmaz, **age.**, s. 205.

nan Nurettin Paşa'nın teklifleri kabul edilmediği gibi, kendisi de hem Merkez Ordusu'nun başından hem de askerlikten uzaklaştırılmıştır.[401] Nurettin Paşa, daha sonra yargılanmak üzere Ankara'ya çağrılmıştır; ancak Atatürk, Nurettin Paşa'ya verilen cezanın biraz ağır olduğunu, Nurettin Paşa'nın görevinden alındığını, bu nedenle yargılanmasına gerek olmadığını belirtmiştir.[402]

Atatürk Nutuk'ta, Nurettin Paşa konusundaki tavrından şöyle söz etmiştir:

"*Nurettin Paşa, Yunan ordusunun ilk saldırıya geçeceği anlaşıldığında,* ***birtakım boş ve akla yatmaz düşünceler ileri sürdüğü için kendisine görev verilmemiş olduğundan,*** *bizimle işbirliği yapamayacağını bir mektupla bildirip izin alarak Taşköprü'ye gitmişti. Bundan beş ay sonra, Nurettin Paşa'yı tutan kimi kişiler, gerek Fevzi Paşa Hazretlerine, gerek bana Nurettin Paşa'ya bir görev verilirse kendisinin bunu titizlik ve içtenlikle yapacağını söyleyerek aracılık ettiler. Biz de Anadolu ortasındaki güvenliği sağlamakla görevli kuvvetlerimizi büyücek bir komuta altında birleştirmenin yararlı olacağını düşündüğümüzden 9 Aralık 1920'de Sivas'taki 3. Kolordu'yu kaldırıp onun görevini yeni kurduğumuz Merkez Ordusu'na verdik. Bu orduya da Nurettin Paşa'yı komutan yaptık.*

Nurettin Paşa, merkez bölgesinde bir yıla yakın bu görevi yaptı; ama ***'yetkisi dışında kimi yurttaşların haklarına el uzatıyor'*** *diye milletvekillerinin yakınmaları ve İçişleri Bakanlığı'na soru yöneltmeleri, Bakanlığın da yakınmaları yerinde görmesi üzerine, Meclis'in isteğiyle Kasım 1921 başlarında görevden alındı.* ***Meclis, Nurettin Paşa'nın yargılanmasına da karar verdi. Bu iş benimle Bakanlar Kurulu arasında bir sorun çıkmasına da yol açtı. Ben, Nurettin Paşa'ya uygulanmak istenen işlemi kabul etmedim. Fevzi Paşa Hazretleri de benim görüşüme katıldı. İkimizle, Bakanlar Kurulu arasında çıkan anlaşmazlık meclis-***

401 Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar, s. 171; Korkmaz, age., s. 205.
402 Mumcu, age., s. 45.

çe bir çözüme bağlandı. Meclis'te Nurettin Paşa'yı savundum, kendisini ağır bir işleme uğramaktan kurtardım."[403]

Nurettin Paşa'nın isyanı bastırırken aşırı güç kullandığı iddialarının gittikçe yayılması üzerine, Kurtuluş Savaşı'nın en kritik aşamasında hem bölgedeki Kürtleri kışkırtmamak, hem de Meclis'teki Kürt milletvekillerini biraz olsun yatıştırmak ve nihayetinde Kürtleri Kurtuluş Savaşı'na kazanabilmek için **Atatürk** ve TBMM, **idam cezalarının uygulanmamasına** karar vermiştir. Bu karar göre, 85'i gıyaben, 15'i de vicahen olmak üzere, toplam 110 kişi hakkındaki idam kararı, Atatürk'ün **isyancılarla ilgili af çıkarılmasını kabul etmesi** ve TBMM'nin **Sivas'taki Sıkıyönetim Mahkemesi'ni kaldırmasıyla** birlikte uygulanmamıştır.[404] Sadece tutuklular için geçerli olan bu af, Dersim'dekileri kapsamamıştır. Atatürk'ün yakın dostlarından olan Dersim milletvekili **Diyap Ağa**, arabulucu olarak Dersim'e gönderilmiştir. Dahası, Meclis'te **ikinci bir af kanunu** kabul edilerek **Baytar Nuri** ve **Alişer** dışındaki tüm isyancılar affedilmiştir. **Alişan** ise Erzincan Valisi'ni dinleyerek Dersim'i terk etmiştir.[405]

Koçgiri İsyanı Neden Çok Önemlidir?

Kurtuluş Savaşı sırasındaki birçok Kürt isyanı içinde Koçgiri İsyanı çok özel bir yere sahiptir. Koçgiri İsyanı, özellikle zamanlaması bakımından doğrudan Milli Hareket'i hedef alarak **bağımsız bir Kürt devleti** kurmayı amaçlamıştır. Koçgiri İsyanı'nı planlayanlar, İngiliz emperyalizmi ve ayrılıkçı Kürt aşiret liderleri, isyanı özellikle Anadolu'daki Milli Hareket karşıtı ayaklanmaların en yoğun olduğu, Yunan ilerleyişinin en hızlı gerçekleştiği döneme denk getirmişlerdir. Atatürk, **Nutuk**'ta bu gerçeği şöyle ifade etmiştir:

"1921 yılı başlarında Koçgiri Aşireti başkanlarından Haydar Bey, İstanbul'da Seyit Abdülkadir'den aldığı yönerge üze-

403 Gazi Mustafa Kemal, **age.**, C II, s. 841, 843.
404 **Koçgiri**, s. 89
405 Korkmaz, **age.**, s. 205.

rinde Alişan ve hasımlarından Naki, Alişer ve başkalarıyla birlikte ayaklanmaya başlamışlardı. Birçok kuvvetlerimiz, bir yandan Pontusçuları, bir yandan da bu ayaklanmaları izleyip tepelemekle uğraşıyorlardı."[406]

Koçgiri İsyanı'nın zamanlamasının ne anlama geldiğini daha iyi anlamak için o isyan günlerinde Anadolu'da neler olup bittiğine bakmak gerekir. İşte Koçgiri İsyanı'nın çıktığı günlerde Anadolu'da yaşananlar:

1 Ekim 1920: Koçgiri İsyanı başladığında Türkiye topraklarında 200 bin kişilik istila ordusu vardır.

2 Ekim: Vahdettin-Damat Ferid ikilisinin milli güçleri yok etmesi için kurdurduğu **Kuvayı İnzibatiye** yenilmişken; Düzce-Adapazarı (Anzavur) Yozgat (Çapanoğlu) gibi isyanlar bastırılmışken; Konya'da Delibaş Mehmed ayaklanmıştır. Aynı gün, 22 Haziran'dan beri Anadolu içlerine doğru ilerleyen, Doğu Trakya'yı işgal eden Yunanlılar İznik'i almıştır.

7 Ekim: Ankara Hükümeti Ermeni sorununun barışçıl yollarla çözümünün mümkün olmadığı gerekçesiyle Kars üzerine askeri harekât girişimine karar vermiştir. Kazım (Karabekir) Paşa Sarıkamış'tan hareket etmiştir.

11 Ekim: İki gün devam eden şiddetli çarpışmalar sonucu Fransızlar Kovancıbaşı Savaşı'nı kaybetmiş ve Osmaniye-Toprakkale'den Adana yönüne çekilmiştir.

22 Ekim: Fransızlar Antep'i bombalamaya devam etmiştir. Antep direnmiştir. Şehirde açlık vardır; kadınlar hayvan leşlerini bölüşüp yemek yapmıştır.

26 Kasım: Kanlı çarpışmalar sonucu Fransızlar Nizip'i almıştır.

3 Aralık: Aylardır maaş alamayan Ankara'daki öğretmenler, Öğretmen Okulu'nda toplanarak boykot kararı almıştır.

21 Aralık: İstanbul'daki Rumlar'ın kurduğu Müdafaa Cemiyeti bir bildiri yayınlayarak Rumlar'ın vekaletini istemiştir.

406 Gazi Mustafa Kemal, **age.**, C II, s. 840.

25 Aralık: Ankara Meclisi, Ermeni kıyımı iddiasıyla idam edilen Bayburt eski kaymakamı Nusret Bey'in ailesine maaş bağlanması kararı almıştır.

29 Aralık: Düzenli Ordu'ya katılmak istemeyen Çerkes Ethem güçleriyle çatışmalar başlamıştır, Ethem güçleri Gediz'e çekilmiştir.

7 Ocak 1921: Batı Cephesi birlikleri Çerkez Ethem'le savaşmıştır. Yunanlılar Yenişehir-Bilecik'ten Eskişehir'e doğru ilerlemiştir.

8 Ocak: Çerkez Ethem bin kişilik askeriyle Kütahya'ya girmiştir.

10 Ocak: Birinci İnönü Savaşı başlamıştır. Türklerin 8500 Yunanlıların 15.816 askeri vardır.

20 Ocak: Türkiye'nin ilk anayasası Meclis'ten geçmiştir.

22 Ocak: Çerkez Ethem yenilmiştir; 700 askeriyle Yunanlılara sığınmıştır.

29 Ocak: Atatürk, Meclis'te yaptığı konuşmada, ***"Emperyalistler, milletimizi bağımsızlıktan anlamaz bir hayvan sürüsü olarak görüyor. Böyle olmadığını bir yıldır ispat ediyoruz."*** demiştir.

8 Şubat: Urfa ve Maraş'tan sonra Antep de düşmüştür. Antepliler, 11 ay 8 günlük direniş sonucunda 6317 şehit vermiştir.

7 Mart: İngilizler, Ankara'nın elindeki 21 esir İngiliz'e karşılık Malta'daki bazı esir Türklerin serbest bırakılacağını söylemiştir. Ankara Malta'daki tüm Türk esirlerin bırakılmasını istemiştir.

10 Mart: Londra Konferansı'nda Koçgiri İsyanı gündeme gelmiştir Ahmet Muhtar Bey, ***"Kürdistan meselesi yok, Türkiye meselesi vardır. Türkler Kürtler kardeştir."*** demiştir.

25 Mart: Rum çeteler Sapanca'da 325 ev, 170 dükkân 17 değirmeni yakmış, 24 Türkü şehit etmiştir.

27 Mart: İkinci İnönü Savaşı başlamıştır. Bursa, Adapazarı, Sakarya, Söğüt, Afyon, Nazilli, Ayvalık ve Uşak'tan oluk oluk kan akmıştır.

3 Nisan: İnönü Savaşı'nda 156 subay, 4790 er şehit olmuştur. En tehlikeli görevi yüklenen 4. Tümen'in şehitleri Metristepe'de koyun koyuna gömülmüştür. Komutan Nazım Bey mezar başında, "***İstediğinizi yerine getireceğiz, vatanı behemahal (mutlaka) kurtaracağız, manevi huzurunuzda yemin ediyoruz.***" demiştir. Askerler hep birlikte "***Yemin ediyoruz!***" diye bağırmıştır.

8 Nisan: Yunanlılar Bilecik'te 1618 evi yakmıştır.

15 Nisan: Ayasofya Camii'nde İnönü şehitleri için mevlit okutulmuştur.

16 Nisan: Yunanlılar Gemlik'i yakmıştır

5 Mayıs: Kastamonu'ya bağlı Akkaya bucağı gençleri, davul zurna eşliğinde askerlik yoklamasına gitmiştir. Önlerinde, ***"Alnı açık ve temiz yürekli Akkaya'nın 316 tevellütlü efradı"*** yazılı kırmızı pankart vardır.

10 Mayıs: Albay Dibufer komutasındaki Fransızlar Hatay'a saldırmıştır. Saldırı püskürtülmüştür.

11 Mayıs: İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Sir H. Rumbold, Dışişleri Bakanı Curzon'a **Mustafa Kemal'e karşı Kürtleri kullanma planı** hakkında rapor göndermiştir. Damat Ferid de 20 Temmuz 1920'de İngilizlere, **Mustafa Kemal'e karşı Kürtleri kullanmayı** önermiştir.

12 Mayıs: Uluslararası Kızılhaç temsilcisi İsviçreli Maurice Gehri, Yunan zulüm ve yağmalarını araştırmak için Gemlik'e gelmiştir. Raporunda 16 köyün yakıldığını ve 6 bin Türkün öldürüldüğünü yazmıştır.

6 Haziran: Talat Paşa'nın katili Ermeni terörist Berlin'de yargılandığı mahkemede beraat ettirilmiştir.

11 Haziran: Kral Konstantin, Yunanlıların üçüncü büyük saldırısı öncesi askerlerine moral vermek İzmir'e gitmek için yola çıkmıştır. Kral Atina'dan "***İstanbul'a... İstanbul'a...***" sloganıyla uğurlanmıştır.

16 Haziran: Pontus çetelerinin baskınlarından bıkan Samsunlular kendilerini korumak için silahlanıp askeri talime başlamıştır.

Ve bu şartlar altında **Koçgiri İsyanı 17 Haziran'da** bastırılmıştır.[407]

Koçgiri İsyanı'nın, TBMM'nin bir tarafta **Çerkez Ethem İsyanı**'yla, diğer tarafta **İnönü Savaşlarıyla** mücadele ederken patlak vermesi, tesadüf değildir kuşkusuz...

Dersim İsyanı'nın Kökleri Koçgiri İsyanı'nda Gizlidir

Yakın tarihteki ayrılıkçı Kürt hareketini doğru anlamak için, özellikle ve öncelikle Koçgiri İsyanı'nı anlamak gerekir. Koçgiri İsyanı'nın zamanlaması, isyandaki emperyalizm parmağı, isyanda rol alan aktörler, isyanın bastırılma biçimi, isyanın bastırılma biçiminin istismar edilmesi, Cumhuriyet Dönemi'ndeki Dersim İsyanı'nı çağrıştırmaktadır. Dikkatli bir göz, Dersim İsyanı'nın köklerinin Koçgiri İsyanı'nda gizli olduğunu çok kolay bir biçimde görebilir. Gazeteci/Yazar **Soner Yalçın**'ın dediği gibi, "***Dersim sonuçtur; başlangıç Koçgiri İsyanı***'dır."[408]

Şimdi, sırasıyla Koçgiri İsyanı'ndan Dersim İsyanı'na uzanan düşünsel ve eylemsel çizgiye göz atalım ve Dersim'in Koçgiri'deki köklerini görelim:

1. Koçgiri İsyanı da Dersim İsyanı gibi emperyalistlerce kullanılmıştır: Koçgiri İsyanı'nı planlayan **Kürt Teali Cemiyeti** İngilizlerin kontrolünde bir cemiyettir. İngilizler, Kemalistlerin, Çerkez Ethem'le ve Yunan ilerleyişiyle iyice köşeye sıkıştığı bir zamanda Koçgiri İsyanı'nı organize ederek Milli Hareket'i sonuçsuz bırakmak istemişlerdir. Dersim İsyanı'nın arkasında da -Hatay meselesinin tartışıldığı günlerde Türkiye'nin elini zayıflatmak isteyen- Fransız emperyalizmi olduğu anlaşılmaktadır.

2. Koçgiri İsyanı da Dersim İsyanı gibi "*Bağımsız Kürdistan*" parolasıyla başlatılmıştır: İsyancıların taşıdığı "yeşil, kırmızı, beyaz" **Kürdistan bayrağı** ve isyancıların dillerindeki **Kürdistan marşı**, Baytar Nuri'nin Sivas'ın Kangal ilçesinin Yellice bucağında

407 Soner Yalçın, "*O Belgeler Bu Bilgiler Olmadan Anlaşılmaz*", **Hürriyet gazetesi**, 14 Mart 2010.

408 **agm.**

Hüseyin Abdal Tekkesi'nde yaptığı toplantıda, **Sevr Antlaşması'na uygun olarak bir Kürt devleti kurulması** düşüncesini kabul ettirmesi, isyan sırasında Şadan Aşireti'nin Refahiye ilçesindeki hükümet konağına **Kürt bayrağı çekmesi, Hozat toplantısı sonunda** Baytar Nuri'nin babası İbrahim Ağa'nın hazırladığı 15 Kasım tarihli bildiriyle ayrılıkçı Kürt aşiretlerinin Ankara Hükümeti'nden bir tür "**özerk Kürdistan**" talep etmeleri, Batı Dersim aşiretlerinin de 25 Kasım tarihli başka bir bildiriyle "**bağımsız Kürdistan**" talep etmeleri, İmranlı'daki yönetimi ele geçiren isyancıların hükümet konağına **Kürt bayrağı** çekmeleri ve Baytar Nuri'nin, "***İlk önce Dersim'de Kürdistan istiklâli ilan edilecek. Hozat'a Kürdistan bayrağı çekilecek. Kürt milli kuvveti, Elazığ, Malatya istikâmetinden Sivas'a doğru hareket ederek Ankara Hükümeti'nden resmen Kürdistan istiklalini tanımasını isteyecek.***" diyerek Koçgiri İsyanı'nın amacını açıklaması, Koçgiri İsyanı'nın "**bağımsız Kürdistan**" isteğiyle çıkarıldığını şüpheye yer bırakmayacak bir biçimde kanıtlamaktadır. Dersim İsyanı'nın elebaşı Seyit Rıza ve adamları da bağımsız Kürdistan hayaliyle hareket etmişlerdir.

3. **Koçgiri İsyanı'nda da Dersim İsyanı'nda olduğu gibi ayrılıkçı Alevi-Kürt aşiretleri yer almıştır:** Koçgiri İsyanı Alevi-Kürt aşiretlerince çıkarılmıştır, ama isyana bazı Alevi-Türk aşiretleri de katılmıştır. Ancak Koçgiri İsyanı, asla bir "**Alevilik davası**" değildir; Koçgiri İsyanı, ayan beyan şekilde bir "**Kürtçülük davası**"dır. İsyanın Alevi karakteri, isyana Sünni-Kürt aşiretlerinin katılımını kısmen engellemiştir. Dersim İsyanı'nın, Alevi-Kürt karakteri zaten herkesin malumudur.

4. **Koçgiri İsyanı'nın baş aktörleri Dersim İsyanı'nda da karşımıza çıkmıştır:** Koçgiri İsyanı'yla Dersim İsyanı arasındaki bağın ve sürekliliğin en açık kanıtlarından biri, 1921 Koçgiri İsyanı'nda ön saflarda yer alan **Baytar Nuri, Alişer** ve **Seyit Rıza** gibi isimlerin, **Dersim İsyanı**'nda da karşımıza çıkacak olmasıdır. Dersim İsyanı'nın elebaşı **Seyit Rıza**'nın, Koçgiri İsyanı'nın perde arkasındaki kışkırtıcılarından biri olduğu gerçeği nedense Cumhuriyet tarihi yalancılarınca hep gözden kaçırılmaktadır.

5. **Koçgiri İsyanı da Dersim İsyanı gibi "bastırılması sırasında aşırı güç kullanıldığı" iddiasıyla tartışma konusu olmuştur:**

Dersim İsyanı'nı bastırmakla görevlendirilen **Nurettin Paşa**'nın "***aşırı güç kullandığı, Kürtlere baskı yaptığı, suçsuz insanları da öldürdüğü***" iddiaları ve bu doğrultuda başlatılan propaganda çalışmaları sonunda, **hem bir af** çıkartılarak Kurtuluş Savaşı'nın en kritik aşamasında isyancı Kürtlerin çoğu serbest bırakılmış, hem de **Kürtçü propaganda** çalışmalarıyla isyancı Kürtler adeta mağdur durumuna getirilmiştir. Bu mağdur edebiyatı, ayrılıkçı Kürt hareketinin işini kolaylaştırmaktan başka hiçbir şeye yaramamıştır. Bilindiği gibi benzer bir aşırı güç kullanma iddiası ve bir mağdur edebiyatı da **Dersim İsyanı**'ndan sonra başlatılmıştır. Bence; 1921 Koçgiri İsyanı'nın TBMM temsilcisi Nurettin Paşa tarafından çok sert bir biçimde bastırılması ve bunun ayrılıkçı Kürtçülerce propaganda malzemesi haline getirilmesi, Kürt hafızasında "***Kemalist sistemin Alevi-Kürtlere düşman olduğu***" biçiminde yer etmiştir ve bu hafıza, sonradan 1937–1938'deki Alevi-Kürt Dersim İsyanı'na meşruiyet kazandırmak için kullanılmıştır.

Özetle, emperyalizm ve onun yerli işbirlikçisi durumundaki ayrılıkçı Kürt aşiret liderleri, Kurtuluş Savaşı sırasında Koçgiri İsyanı'yla gerçekleştiremedikleri "**bağımsız Kürdistan**" projesini, Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirmek için, bir anlamda kaldıkları yerden işe başlayarak Dersim İsyanı'nı örgütlemişlerdir. Yani, Dersim'in kökleri Koçgiri de gizlidir...

Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Sırasındaki Kürt Politikası

"Kürtleri sevmeyen bir Türk varsa Türk değildir,
Türkleri sevmeyen bir Kürt varsa Kürt değildir."

Ziya Gökalp[409]

Cumhuriyet tarihi yalancılarının en çok istismar ettikleri konulardan biri, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sırasındaki Kürt politikasıdır. Emperyalizmin türlü oyunlarla Anadolu'daki etnik

409 Ziya Gökalp, *"Türklerle Kürtler"*, **Küçük Mecmua**, S. 1, 5 Haziran 1922, s. 11.

unsurları, özellikle de Kürtleri Milli Hareket'e karşı kışkırttığı günlerde, Kurtuluş Savaşı'nın önderi de boş durmamış; emperyalizmin Kürtleri kullanmasına yönelik kirli oyunlara engel olmak için "karşı stratejiler" geliştirmiştir. İşte Atatürk'ün emperyalist propagandayı etkisiz kılarak Kürtleri Milli Hareket'e kazandırmak için geliştirdiği "stratejiler", Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sırasındaki Kürt politikasını oluşturmaktadır.

Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sırasındaki Kürt politikasını oluşturan "stratejiler" şunlardır:

1. Kürtlerle Türklerin en temel ortak noktası olan "din bağının" ve "Ermeni tehlikesinin" sıkça altını çizmek.
2. Kürt aşiret liderlerine Milli Hareket'in öneminden söz eden mektuplar ve telgraflar göndermek.
3. Kürt aşiretlerinin yoğun olarak yaşadığı Doğu bölgelerine Milli Hareket'in önemini anlatmak için ikna heyetleri ve propagandacılar göndermek.
4. Kürt aşiret liderlerine milletvekilliği önermek.
5. Koçgiri İsyanı sonrasında yakalanan isyancıları affederek, isyanı bastırırken çok sert yöntemler kullandığı iddia edilen kişileri cezalandırmak.
6. İngilizlerin Kürtleri ayaklandırmak için kullandıkları "bağımsız Kürdistan" sloganını etkisiz hale getirmek için 1921 Anayasası'na "yerel özerklikler" maddesini koymak.

Atatürk, Kürtleri ilk kez 1905'de **Suriye**'de görev yaparken yakından tanımıştır. Daha sonra da I. Dünya Savaşı sonrasında yine **Suriye**'de görevliyken, bu bölgedeki etnik durumu çok iyi bilen birtakım Kürt aşiret liderleriyle ve şeyhleriyle kişisel ilişki kurmuştur.[410] Yine I. Dünya Savaşı sırasında **Bitlis'te II. Ordu Komutanlığı'nda görevliyken** de bu bölgedeki Kürt aşiretlerini tanımış ve **Mutki Aşiret Reisi Hacı Musa Bey** gibi bazı aşiret liderleriyle diyalog kurarak, Kürtler hakkında az çok bilgi sahibi olmuştur.[411]

410 Baskın Oran, **Atatürk Milliyetçiliği**, 3. bas., İstanbul, 1993, s. 137.
411 Meydan, **Atatürk ile Allah Arasında**, s. 443.

Atatürk, İngiltere'nin Kürtleri ve Ermenileri Milli Hareket'e karşı kullanmaya başladıklarını gördüğünde, Kürtlerle Ermeniler arasındaki farklılıkların ve Kürtlerle Türkler arasındaki ortaklıkların altını çizmeye başlamıştır. Ermenilerle Kürtler arasındaki tarihsel düşmanlıklar ve din farklılığı, Atatürk'ün en çok üzerinde durduğu konulardır. Atatürk, tarih boyunca Kürtlerin Türklerle birlikte ortak bir kaderi paylaştıklarını, dahası Kürtlerin de Türkler gibi Müslüman olduklarını, bu nedenle Kürtlerin, emperyalistlerle işbirliği yapan Hıristiyan düşman Ermenilerle değil, Müslüman dost Türklerle birlikte hareket etmelerinin gerektiğini vurgulamıştır.

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, 5 Ocak 1919'da, İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur J. Balfour'a gönderdiği yazıda Kürtlerle Ermeniler arasındaki "ayrılıkları" şöyle dile getirmiştir:

"***Doğu Anadolu sorununun çözümleneceği son aşamada Kürt unsurunun hak iddiaları ihmal edilemez. Onlarla Ermenilerin hak iddiaları bağdaştırılamazsa, gelecek olayların tohumu atılmış olacaktır. Geçmişte Kürtler, Ermenilerin baskı altında tutulmasında araç olarak kullanılmışlardır.***"[412]

İstanbul'dan Londra'ya gönderilen başka bir yazıda ise Kürtlerin çıkarlarının Ermenilerin çıkarlarına kurban edilmemesi gerektiğinden şöyle söz edilmiştir:

"***En önemli Kürt liderlerinden bazılarının Türklerle olan bağlarını kesinlikle koparmalarını sağlamak kolay olacaktır; yeter ki çıkarlarının Ermeni çıkarlarına kurban edildiği korkusundan kurtarılsınlar.***"[413]

Kürtleri, bağımsız Kürdistan sözleriyle kandırıp Milli Hareket'e karşı kışkırtmaya çalışan İngilizlerin önündeki en büyük engellerin başında, Kürtlerle Ermeniler arasındaki tarihsel ayrılıklar ve çatışmalar gelmektedir. İngiltere, bu tarihsel ayrılıkları ve çatışmaları ne kadar unutturmaya çalışsa da başarılı olamamıştır.

---

412 FO: 3657/11-446. Calthorpe'dan Bolfour'a yazı no: II/1289, İstanbul, 05.01.1919; Sonyel, age., CI, s. 27.

413 Öke, **İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C Noel'in Kürdistan Misyonu (1919)**, s. 29

Nitekim, 29 Temmuz 1919'da Amiral Sir A. Cathorpe, Lord Curzon'a gönderdiği yazıda, Kürtlerle Ermenilerin yine çatışmaya devam ettikleri, Kürtlerle Ermeniler arasındaki bu çatışmaların ve emperyalistlerin Ermenileri Kürtlere göre daha fazla korumasının, Kürtleri Türklerin yanına ittiğini şöyle ifade etmiştir:

"Beyazıt ve Kara Kilise'de on bin Kürt Ermenilere karşı ayaklandı. Biz şimdi çok garip durumdayız. Bu uzak bölgelere ve bu kuvvetlere karşı bir şey yapamayız. Sulh şartları Müslümanların çok aleyhine ve Hıristiyanların çok lehine olması, üstelik Büyük Ermenistan hakkındaki söylentiler, Kürtleri Türklerin yanına itiyor..."[414]

Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında bu "Ermeni-Kürt" ayrılığından yararlanmak için çok çaba harcamıştır. Konuşmalarında ve beyannamelerinde sıkça Ermenilerle Kürtler arasındaki ayrılıklara, Kürt-Türk kardeşliğine ve özellikle de "ortak değer" Müslümanlığa fazlaca vurgu yapmıştır.

Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya geçer geçmez ayrılıkçı Kürt hareketiyle ilgilenmeye başlamıştır. 29 Mayıs 1919'da çektiği bir telgrafta, Diyarbakır ve çevresinde Kürt Teali Cemiyeti tarafından yapılan ayrılıkçı propagandanın halkı etkilemesinden endişe ettiği görülmektedir. Atatürk, söz konusu telgrafında Genelkurmay'a şunları yazmıştır:

"Bağımsız Kürdistan görüşünü izleyen Diyarbakır'daki Kürt Kulübü ile hükümet yandaşı olan öteki kulüpler arasındaki çelişkinin arttığını araştırmalarımla öğrendim. Kürtlere ve Kürdistan üzerinde etkili olan, savaş sırasında yakınlık ve eğilimlerini pek iyi kazandığım Kürt ileri gelenlerinden kimilerine doğrudan, kimilerine kolordu aracılığıyla telgraflar yazarak, devletin gerçek durumuna ve kendilerince alınması gereken durum için gereğine göre konuşarak etkili öğütlerde bulundum. Son günlerde öğrendiğim birtakım bilgilere göre Kürdistan bölgesiyle de ilgilenmek gerekiyor; bunun için bağımsız Kürdistan olmak üzere İngilizlerce de desteklenen hangi bölgelerdir? İn-

414 Ulubelen, age., s. 186,187

gilizlerce kışkırtılan bölgeler hangileridir? Bu konuda yüksek başkanlığınızdaki bilgilerinizin bildirilmesine (ilişkin) buyruklarınızı dilerim." [415]

Görüldüğü gibi Atatürk, daha Samsun'dayken İngiltere'nin Diyarbakır'da ayrılıkçı Kürtleri "bağımsız Kürdistan" vaatiyle kışkırttığından haberdardır ve bu konuda daha ayrıntılı biçimde bilgilendirilmek istemektedir.

30 Ekim 1918'deki Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra Anadolu'nun işgaline başlayan **İngiltere**, 3 Kasım 1918'de Musul'u, 6 Aralık'ta Kilis'i, 17 Aralık'ta Antep'i, 22 Şubat 1919'da Maraş'ı ve 24 Mart'ta Urfa'yı işgal etmiştir. Temel amacı Kuzey Irak'ı ve özellikle de Musul'u ele geçirmek olan İngiltere, bu bölgeleri korumak için Güney Anadolu'yu, örneğin Urfa, Antep ve Maraş'ı işgal etmiş; ancak iş **Diyarbakır**'ın işgaline gelince burada bulunan **13. Kolordu Komutanı Vekili Albay Ahmet Cevat Bey**'in sert tepkisiyle karşılaşmıştır. Bunun üzerine İngiltere, bölgedeki ayrılıkçı Kürt aşiretlerini kışkırtarak bölgeyi kontrol etmenin çok daha akıllıca bir hareket olduğuna karar vermiştir. Bu doğrultuda İstanbul'daki **Kürt Teali Cemiyeti**'ni ve Diyarbakır'daki **Kürt Kulübü**'nü desteklemiştir.[416]

Atatürk, İngilizlerin "ayrılıkçı" Kürt politikasına, "birleştirici" İslam politikasıyla karşılık vermiştir: İngilizlerin ayrılıkçı Kürt propagandasına, birleştirici İslam propagandasıyla cevap veren Atatürk, İngiliz ajanı **Binbaşı Noel**'in ayrılıkçı faaliyetlerine de **Şeyh Ahmet Sünusi**'nin birleştirici faaliyetleriyle cevap vermiştir.

Atatürk, 14 Haziran 1919 tarihinde 15. Kolordu Komutanı **Kazım Karabekir Paşa**'ya gönderdiği şifreli telgrafta, "***Ben Kürtleri ve hatta öz bir kardeş olarak tekmil milleti bir nokta etrafında birleştirmek ve cihana Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetleri vasıtasıyla göstermek karar ve azmindeyim.***" demiştir.[417]

---

415 Mustafa Onar, **Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları**, C I, Ankara, 1995, s. 49. belge no:71.

416 Meydan, **age.**, s. 443, 444.

417 **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, C IV, Ankara, 1964, s. 37.

Ayrıca "*Diyarbakır'daki Kürt Kulübü'nün İngilizlerin teşviki ile İngiliz himayesinde bir Kürdistan gayesini güttüğü için kapatıldığını*" belirtmiştir.[418]

Atatürk, Milli Hareket'in başlarından itibaren Kürt-Türk birlikteliğinin altını çizmiş, Kürtlerle Türklerin ortak hareket edecekleri yönünde propaganda yapmıştır. Örneğin, 1919'da Edirne'de **Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey**'e gönderdiği telgrafta, Anadolu halkının ulusal bağımsızlık için tamamen birleştiğini belirttikten sonra, Kürtlere yönelik ayrılıkçı İngiliz propagandasının etkisiz kılınarak, Kürtlerle Türklerin birleştiğini şöyle ifade etmiştir:

"*...İngiliz koruyuculuğunda bağımsız bir Kürdistan kurulmasına ilişkin İngiliz propagandası ve bundan yana olanlar etkisiz kılındı. Kürtler de Türkler de birleşti.*"[419]

Hiç şüphesiz Atatürk'ün bu cümlesi, güzel bir temenniden başka bir şey ifade etmemektedir. Çünkü Atatürk'ün bu cümleyi kurduğu 1919 yılı içinde, bir taraftan **Ali Batı İsyanı** ve **Milli Aşireti İsyanı** gibi Kürt isyanları devam ederken, diğer taraftan **Cemil Çeto İsyanı, Ali Galip Olayı** ve **Koçgiri İsyanı** gibi Kürt isyanlarının hazırlıkları yapılmaktadır.

Atatürk'ün Kürt politikasının en önemli uygulamalarından biri, Atatürk'ün **Kürt aşiret reislerine yazdığı mektuplar ve telgraflardır**. Atatürk bu mektup ve telgraflarda, Kürtlerle Türklerin asırlardan beridir birlikte yaşayan iki "Müslüman kardeş" olduklarını belirterek, Kürtlerin Kurtuluş Savaşı'nda Türklerin yanında olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Atatürk, özellikle Erzurum Kongresi'nden sonra 10-13 Ağustos 1919 tarihleri arasında Kürt aşiret reislerine çok sayıda mektup ve telgraf göndermiştir.[420]

Atatürk'ün mektup ve telgraf gönderdiği Kürt aşiret reislerinden bazıları şunlardır: **Mutkili Hacı Musa Bey, Bitlisli Küfrevizade Şeyh Abdulbaki Efendi, Şırnaklı Abdurrahman Ağa, Der-**

418 Meydan, **age.**, s. 444
419 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, C III, s. 910, belge no: 19.
420 **age.**, belge no: 47-53.

vişli Ömer Ağa, Musaşlı Resul Ağa, Norşinsli Meşayihi İzam'dan Şeyh Ziyaettin Efendi, Garzanlı Rüesadan Cemil Çeto Bey.[421]

Atatürk, Kürt aşiret reislerine gönderdiği bu mektup ve telgraflarda özellikle iki konu üzerinde durmuştur. Bunlar, kendi ifadesiyle, "*Makam-ı Muallayı Hilafet ve saltanata karşı yapılan saldırı*" ve "*Mukaddes vatanın düşman ayakları altında çiğnenmesi*"dir.[422]

Türklerle Kürtler arasındaki ortak noktaları İslam dini ve Ermeni tehlikesi olarak belirleyen Atatürk, Kürt politikasını bu iki ortak nokta üzerine oturtmuştur. Özellikle, I. Dünya Savaşı sonrasında, ABD'nin ve İngiltere'nin Ermenilere Büyük Ermenistan kurdurmaktan söz etmeleri, Kürtleri tedirgin etmiştir. Bu gerçek, İngiliz istihbarat belgelerine şöyle yansımıştır: "*Büyük Ermenistan sözü, Milli Hareket'in ateşini alevlendirmiş, Kürtleri tekrar Türklerle sırt sırta bir hizaya getirmiştir.*"[423]

Vilayeti Sitte denilen altı doğu ilinin Ermenilere verileceği söylentileri üzerine Aralık 1918'de İstanbul'da, çoğunluğunu Diyarbakırlıların ve Erzurumluların oluşturduğu "**Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**" kurulmuştur. Daha sonra Diyarbakır'da Müftü İbrahim Efendi'nin başkanlığında "**Diyarbakır Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**" kurulmuştur. Daha sonra da bu cemiyetler, Erzurum Kongresi kararları gereği, **Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**'ne katılmıştır.

13 Nisan 1919'da, **Dersim Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ahmet Bey**, Atatürk'e yazdığı telgrafta mütareke şartlarına aykırı olarak İzmir, Adana ve Maraş'ın işgal edilmiş olmasından duyduğu rahatsızlığı, "*Maraş'ta dindaşlarımızın üç günden beri Fransız ve Ermenilerin top ve mitralyöz ateşine maruz kaldıkları*" biçiminde ifade ettikten sonra telgrafını, "*Bu hunharca tecavüzler derhal men edilmezse ve cüret edenleri derhal cezalandırılmazsa biz de her türlü fedakârlığı göze alarak din-*

421 age., s. 917-944.
422 Meydan, age., s. 445.
423 Gothard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara, 1991, s. 44, 45.

daşlarımızın feryadına koşarak kanımızın son damlasını dökeceğiz." diye bitirmiştir.[424]

Kürtlerin İslama bağlılıklarını ve Ermeni karşıtlıklarını çok iyi gören Atatürk, Kürt aşiret reislerine yazdığı mektuplarda özellikle bu iki konuya vurgu yapmıştır.[425]

Örneğin Atatürk, **Mutki Aşiret Reisi Hacı Musa Bey**'e gönderdiği 10 Ağustos 1920 tarihli mektubunda, Bitlis'te II. Ordu Kumandanı olduğu sırada aralarında oluşan kalbi bağları ve kıymetli hatıraları daima sakladığını hatırlatarak Bitlis'in kurtuluşundaki çabalarından dolayı Hacı Musa Bey'i kutladıktan sonra şimdi de doğu illerinde bir Ermenistan kurulmak istendiğini, İstanbul Hükümeti'nin acz içinde olduğunu belirtmiş ve Erzurum Kongresi hakkında bilgi vermiştir. Dahası, Heyet-i Temsiliye üyesi seçildiğini belirterek, Hacı Musa Bey'i Sivas Kongresi'ne davet etmiştir. Atatürk mektubunu şu dinsel ifadelerle bitirmiştir: "*Cenab-ı Vahibül'amal Hazretleri'nden (Emelleri gerçekleştiren Yüce Allah'tan) vatan ve milletimiz için hayırlı akıbetler niyaz eder ve sizlerin gözlerinizden öperim.*"

Atatürk, **Bitlis'te Küfrevizade Şeyh Baki Efendi**'ye yazdığı mektupta ise I. Dünya Savaşı sırasındaki Türk-Kürt ilişkilerini hatırlatmış ve "*Vatan için ortak çalışmalarımızın başarıya ulaşmasını engellemek ve ülkeyi bölünmüş parçalara ayırmak, hepimizi birbirimize düşürmek suretiyle milleti ve memleketi felakete sürüklemek isteyen düşmanların ortaya bir Kürdistan meselesi çıkardıklarını*" belirterek Şeyh Baki Efendi'den, "**sözünün geçtiği yerlerde Milli Hareket için çaba harcamasını**" rica etmiştir.

Atatürk'ün, Kürt aşiretlerine yönelik çalışmaları kısmen sonuç vermiş, bazı Kürt aşiretleri Atatürk'ün ve Milli Hareket'in yanında yer almış, Kürt isyanlarına katılmamış, hatta Kürt isyanlarının bastırılmasında milli güçlere yardım etmiştir.

424 Abdülhaluk Çay-Yaşar Kalafat, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvayımilliye Hareketleri**, Ankara, 1990, s. 63-65.

425 Atatürk'ün, Kürtleri, "din kardeşliği" söylemiyle Milli Hareket'e bağlamayı amaçlayan telgrafları için bkz. Komisyon, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C 6, s. 105-149.

Elazığ Valisi Ali Galip'in, İngilizlerin, İstanbul Hükümeti'nin ve Kürt Bedirhanilerin isteğiyle ve desteğiyle Sivas Kongresi'ni basarak Atatürk ve arkadaşlarını öldürmek teşebbüsüne karşı Malatyalı Kürt aşiret reislerinden **Hacı Kaya Ağa** ve **Şatzade Mustafa Ağa**, Milli Hareket'in yanında yer almışlar; Ali Galip'e ve onu kullanan ayrılıkçı Bedirhanilere karşı çıkmışlardır. Atatürk'ün gönderdiği askeri kuvvetle, Milli Hareket'i destekleyen Malatyalı Kürt aşiretlerinin arasında kalan Ali Galip kaçmak zorunda kalmıştır. Böylece Sivas Kongresi başarıyla tamamlanmıştır.

Atatürk, 15 Eylül 1919'da Kürt aşiret reislerinden Hacı Kaya Ağa'ya ve Şatzade Mustafa Ağa'ya gönderdiği telgrafta, "***Kürt kardeşlerimizin gösterdikleri vatanperverane hizmetleri için***" onlara teşekkür etmiştir. Atatürk'ün bu telgrafı, Türklerle Kürtlerin düşmana karşı birlikte hareket etmelerinin ne kadar önemli olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Atatürk telgrafında Kürt aşiret reislerine şöyle seslenmiştir:

"Padişah ve millet hainlerinin iğfalatına kapılarak maazallah beynel İslam kan akıtılması ve bigünah zavallı Kürt kardeşlerimizden birçoğunun asakir-i şahane tarafından itlaf edilmesi gibi dünya ve ahiret pek elim bir akıbetin meni husulü emrinde sebkat eden himematı vatanperveraneleri Sivas Umumi Kongre Heyeti'nce şayan-ı takdir ve şükran görülmüştür. Sizler gibi, din ve namus sahibi büyükler oldukça Türk ve Kürd'ün yekdiğerinden ayrılmaz iki öz kardeş olarak yaşamakta devam eyleyeceğini ve makam-ı Hilafet etrafında sarsılmaz bir vücut halinde dahil ve hariç düşmanlarımıza karşı demirden bir kale halinde kalacağı şüphesizdir."[426]

Atatürk, o günlerde Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta da Milli Hareket'i destekleyen şeyhlere, "***Millet Meclisi namına iltifat buyrulmasını***" istemiştir.[427]

Hazro eşrafından Mehmet Beyefendi'ye gönderdiği 24 Ağustos 1920 tarihli mektup, Atatürk'ün Kürtleri Milli Hareket'e ka-

426 **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, C IV, s. 63
427 **age.**, C 10, s. 109.

zanmak için İslam politikasını nasıl ustalıkla uyguladığını göstermesi bakımından çok dikkat çekici örneklerden biridir:

"Zatı alileri gibi vatanperver dindaşlarımızın vatani ve fedakârca yardım ve hizmetleriyle vatanımızın ve hilafet makamının kurtarılmasına yönelik meşru çalışmalarımızda er geç muvaffakiyete nail olacağımız hakkındaki kanaatim sarsılmazdır. Yakında İslam ümmetinin Avrupalı istilacılardan kurtarılması hususundaki başarı haberlerini zatı alinize inşallah tebliğ ederim." Atatürk mektubunda ayrıca, mahalli durumlar hakkında kendisine sık sık bilgi verilmesini de istemiştir. Bu mektubu **Bitlis'teki Küfrevizade Şeyh Abdülbaki Efendi**'ye de göndermiştir.[428]

Yukarıdaki mektup incelendiğinde Atatürk'ün, *"vatansever dindaşlarımız", "vatanımızı ve Hilafet makamını kurtarmak, "İslam ümmetinin Avrupalı istilacılardan kurtarılması"* gibi ifadelerle "**din, ümmet ve hilafet**" kavramlarına vurgu yaptığı açıkça görülmektedir.

Kürt aşiret reislerine gönderilen telgraf ve mektuplardaki içerik ve üsluptan da kolayca anlaşılacağı gibi Türklerle Kürtler arasındaki bağlaşmaya büyük önem veren Atatürk, bu bağlaşmayı daha çok "İslam dini etrafında" gerçekleştirmeye çalışmıştır.[429]

Atatürk'ün 1 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşma, onun Türkleri, Kürtleri ve Anadolu'daki diğer etnik unsurları İslam dini etrafında bir araya getirmeye çalıştığını gösteren son derece iyi bir örnektir.

İşte, Atatürk'ün Meclis kürsüsünden yaptığı o konuşmanın sadeleştirilmemiş metni:

"... Burada maksut olan ve meclisi âlimizi teşkil eden zevat, yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir; fakat hepsinden mürekkep anasır-ı İslamiyedir, samimi bir mecmuadır. Binaenaleyh, bu heyeti aliyenin

428 age., C 9, s. 265.
429 Meydan, age., s. 449.

temsil ettiği hukukunu, hayatını, şeref ve şanını kurtarmak için azmettiğimiz emeller, yalnız bir unsur-u İslama münhasır değildir. Anasır-ı İslamiyeden mürekkep bir kütleye aittir. Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz. Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi, belki birincisi olan hudut meselesi tayin ve tespit edilirken, hudud-u millimiz İskenderun'un cenubundan geçer, şarka doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi Kerkük'ü ihtiva eder. İşte hudud-u millimiz budur dedik. Halbuki Kerkük şimalinde Türk olduğu gibi Kürt de vardır. Biz onları tefrik etmedik. Binaenaleyh, muhafazası ve müdafaasıyla iştigal ettiğimiz millet, bittabi bir unsurdan mürekkep değildir. Muhtelif anasır-ı İslamiyeden mürekkeptir. Bu mecmuayı teşkil eden her bir unsur-u İslam, bizim kardeşimiz, menafi tamamıyla müşterek olan vatandaşımızdır ve yine kabul ettiğimiz esasatın ilk satırlarında bu muhtelif anasır-ı İslamiye ki: vatandaştırlar, yekdiğerine karşı hürmet-i mütekabile ile riayetkardırlar ve yekdiğerinin her türlü hukukuna; ırki, içtimai, coğrafi hukukuna daima riayetkar olduğunu tekrar ve teyit ettik. Binaenaleyh, menfaatimiz müşterektir. Tahlisine azmettiğimiz vahdet, yalnız Türk, yalnız Çerkez değil, hepsinden memzuç, bir unsur-u İslamdır. Bunun böyle telakkisini ve sui tefehhümata meydan verilmemesini rica ediyorum. (Alkışlar)"[430]

Atatürk'ün "Kürt politikasını" doğru anlamak için, onun 1 Mayıs 1920'de Meclis kürsüsünden yaptığı bu konuşmayı iyi analiz etmek gerekir.

Öncelikle konuşmanın yapıldığı **Mayıs 1920**'nin öncesine ve sonrasına bakmak gerekir: O günlerde Milli Hareket bir taraftan **Yunan ilerleyişiyle** uğraşırken, diğer taraftan **Ali Galip Olayı (1919), Ali Batı İsyanı (1919), Milli Aşireti İsyanı (1919), Cemil Çeto İsyanı (1919)** ve **Koçgiri İsyanı**'yla (**Ekim 1920- Haziran 1921**) uğraşmaktadır. Yani Atatürk, yukarıdaki konuşmayı Milli Hareket'in, emperyalizm destekli ayrılıkçı Kürt isyanlarıyla çepe-

430 Atatürk'ün "Türk Milletini Teşkil Eden Müslüman Öğeler Hakkında" Yaptığı Konuşma. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, CI, Ankara, 1997, s. 74.

çevre sarıldığı bir ortamda yapmıştır. İşte Atatürk böyle bir ortamda yaptığı bu konuşmada, TBMM'nin sadece bir unsuru değil, Anadolu'daki bütün Müslüman unsurları temsil ettiğini belirterek etnik kökenli ayrılıkçılığa, özellikle de Kürt ayrılıkçılığına karşı İslam dininin birleştiriciliğinden yararlanmak istemiştir.

Atatürk'ün konuşmasını analiz edersek, şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

1. Meclisi oluşturan kişiler "yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir"; hepsinin toplamından oluşan İslam unsurlardır.

2. Hayatını, şan ve şerefini kurtarmak istediğimiz, yalnız bir unsur değil, İslam unsurlardan oluşan bir kütledir.

3. Milli sınırımız, İskenderun'un güneyinden geçer, doğuya doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi Kerkük'ü kapsar. İşte milli sınırımız budur. Halbuki Kerkük kuzeyinde Türk olduğu gibi Kürt de vardır. Biz onları ayırmadık.

4. Korumaya çalıştığımız millet, tabii ki bir unsurdan oluşmamaktadır; değişik Müslüman unsurlardan oluşmaktadır. Bu topluluğu oluşturan her bir İslam unsuru, bizim kardeşimizdir, menfaati tamamıyla ortak olan vatandaşımızdır.

5. Milleti oluşturan vatandaşlar, birbirine karşılıklı hürmet etmektedir ve birbirinin her türlü hukukuna; ırki, sosyal, coğrafi hukukuna daima saygı duymaktadır.

6. "Menfaatimiz müşterektir." Kurtarmaya çalıştığımız millet, yalnız Türk, yalnız Çerkez değil, hepsinden öte, bir İslam unsurudur. Bunun böyle görülmesini ve yanlış anlamalara meydan verilmemesini rica ediyorum.

Atatürk, 1 Mayıs 1920'de Meclis'te yaptığı bu konuşmayla birlik ve beraberlik mesajı vermiş, etnik ayrımcılığı eleştirerek, bu milletin sadece tek bir unsurdan değil, Anadolu'daki bütün Müslüman unsurlardan oluştuğunu belirtmiş ve vatanı kurtarmak için menfaati müşterek olan bütün bu Müslüman unsurların birbirlerinin haklarına saygı duyarak ve el ele vererek hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşı'nın en bunalımlı döneminde yaptığı bu "millet" tanımı aslında Cumhuriyet'in de millet tanımıdır. Anadolu'daki etnik unsurların emperyalistlerce kışkırtılıp isyan ettirildiği bir ortamda Atatürk, Anadolu'daki Müslüman etnik unsurları bir millet olarak tanımlamış ve bu milleti "Anasır-ı İslam" potasında birleştirmek istemiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde bu millet tanımında değişen sadece din vurgusudur. Cumhuriyetin "laik" bir "ulus devlet" oluşturma projesi kapsamında Atatürk, Cumhuriyet Dönemi'nde, Kurtuluş Savaşı'ndaki millet tanımından din vurgusunu çıkartarak, onun yerine Türklük vurgusuna yer vermiştir.[431] Aslında Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in millet tanımı, Atatürk'ün 1 Mayıs 1920 tarihli Meclis konuşmasındaki ana fikrin üzerinde yükselmiştir. Bilindiği gibi Cumhuriyet; Türk, Kürt, Laz, Çerkez, vb. bütün unsurları, etnik yapılarına ve dinlerine bakmaksızın **Türk Milleti** olarak adlandırmıştır. Çağdaş bir devletin, milleti tanımlarken dine ve etnik yapıya göre bir tanım yapması, son derece gerici ve faşizan bir yaklaşım olacağından Atatürk ve onun kurduğu Türkiye Cumhuriyeti, milleti tanımlarken dine ve ırka göre değil, ortak geçmişe, ortak dile, ortak kadere, ortak kültüre vurgu yapmıştır. Nitekim Atatürk, Türk milletini, "***Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.***" diye tanımlamıştır. Neresinden bakarsanız bakın bu "hümanist" ve "evrensel" bir millet tanımıdır.

Atatürk, Cumhuriyet Dönemi'nde, Ekim 1932'de, **Diyarbakır'ın fahri hemşerisi olarak** Dolmabahçe Sarayı'nda kabul ettiği **Diyarbakır gazetesi temsilcilerine** şunları söylemiştir: "***Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trakyalı ve Makedonyalı hep bir ırkın evlatları, hep aynı cevherin damarlarıdır.***"[432] Atatürk'ün, 1932 yılındaki bu sözleri, onun Anadolu'daki bütün unsurları, "***hep aynı cevherin damarları***" olarak görüp tek bir millet çatısı altında topladığını göstermektedir.

---

431 1928'de Anayasadan "***Devletin dini İslamdır***" maddesi çıkartılmıştır.

432 **Cumhuriyet gazetesi**, 5 Ekim 1932.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında Kürtlerin Milli Hareket'in yanında yer almaları için her fırsatı değerlendirmiştir. Örneğin, bazı Kürt aşiretlerinin Milli Hareket'in yanında olduklarını göstermek için 17 Mart 1921'de kendisine gönderdikleri telgrafları bir Meclis genel kurulunda okumuştur.

İşte o telgraflardan biri:

"Reis (Mustafa Kemal Paşa): Son günlerdeki olaylar nedeniyle Kürt kardeşlerimizden gelen birçok telyazısı vardır. Kendilerinin böyle bir girişimi olmadığına ve Kürdistan sorunu olmadığına ilişkindir. Bir tanesini okuyalım:

'Ankara'da Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığı'na,

Kürtler, küçük lokmanın çok kolay yutulacağını zamanından çok önce anlamışlardır. Türk birliğinden ayrılma düşüncesinde olanları Kürtler, kendi milletlerinden saymaz. Kürtlerin kaderi Türk'ün kaderiyle eşittir. Biz Kürtler, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nden başka kurtarıcı beklemediğimiz gibi, İtilaf Devletleri'nden merhamet dilenmeye tenezzül etmiyoruz. Misakımilli içinde barışı sağlamak için bütün varlığımızla hükümetimize yardım edeceğimizi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti dahilinde Kürtlüğün ayrı bir unsur olarak değerlendirilmesini hiçbir zaman işitmek istemediğimizi bilgilerinize sunar, başarılar diler ve en derin saygılarımızı sunarız.

İmzalar: İzoli Aşireti Reisi Hacı Fiya Sebati, Aluçlu Aşireti Reisi Mehmet, Bariçkan Aşireti Reisi Halil, Ulemayı Ekrattan Bekir Sıtkı, Bükler Aşiret Reisi Hüseyin, Ulemayı Ekrattan Halil, Zevye Aşiret Reisi Halil, Ulmayı Ekrattan Hafız Mehmet, Eşrafı Ekrattan Zebunlu Halil, Ulemayı Ekrattan Rüştü, Eşrafı Ekrattan Mehmet, Deyükan Aşiret Reisi Hüseyin, Eşraftan Bulutlu İbrahim, Eşraftan Sadık."[433]

Atatürk haklıdır: Milli Hareket'e karşı emperyalizmin yanında yer alarak isyan eden ayrılıkçı Kürt aşiret reislerine karşın, onlarca Kürt Aşiret Reisi ve ağası, kurdukları Milis kuvvetleriyle

433 Bilal N. Şimşir, **Kürtçülük**, Ankara, 2007, s. 481

Milli Hareket'i desteklemişlerdir. İngiliz belgelerine göre Atatürk, bir ara Güneydoğu cephesi için, "**Kuvayı İslamiye**" adında Kürt ve Arap aşiretlerinden bir kuvvet oluşturmayı planlamıştır. Bu kuvvet içinde her kabile kendi bölüğüne sahip olacaktır. Cami ve mescidi olan her köy ve mahallenin bir piyade takımı olacak, müezzin veya köy imamı bu birlikleri yönetecekti.[434] Kürtlerden oluşturulan alaylar, Kürt aşiret reislerince idare edilecekti. Bu birlikler Atatürk'e bağlı olacaktı.[435]

Atatürk'ün bütün amacı Kürtleri Milli Hareket'e kazanmaktır ve bunda da büyük oranda başarılı olmuştur. Birçok Kürt Aşiret Reisi Atatürk'ün çalışmaları sonunda Milli Hareket saflarında yer almıştır. Kürt aşiret liderleri içinde Milli Hareket'e destek verenler arasında **Gördekli Şeyh Zarif, Zerdekli Şeyh Mustafa Efendi** ve **Şeyh Muhammet Efendi** gibi Kürt şeyleri de vardır. Güneydoğu'daki **16 il** ve **ilçe müftüsü** milli cemiyetlerde başkan veya üye olarak görev almışlardır. Dahası **Birinci Meclis'te "şeyh" unvanına sahip 16 milletvekili** vardır.[436]

Hiç şüphesiz Birinci Meclis'teki en önemli Kürt temsilcisi, yerel giysileri içinde, uzun sakallı, yetmişine merdiven dayamış **Dersim Milletvekili Diyap Ağa**'dır.

Atatürk ve Diyap Ağa

Kurtuluş Savaşı fotoğraflarından birinde, üstü açık bir otomobilde Atatürk'ün yanında oturan beyaz uzun sakallı, sarıklı ve pardösülü yaşlı bir adam vardır. İşte o adam Dersim Milletvekili Diyap Ağa'dır. **Diyap Ağa**, sadece sıradan bir milletvekili değildir, o aynı zamanda Atatürk'ün çok yakın dostlarından biridir.

434 Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi**, C III, İstanbul, 1974, s. 1274; **FO: 371/4161.170729; FO: 406/43, nr, 28/1-3, 26 December 1919,** Metin Hülagü, **İslam Birliği ve Mustafa Kemal**, İstanbul, 2008, s. 54.

435 **FO: 371/4161.170729; FO: 406/43, nr, 28/1-3, 26 December 1919.**Hülagü, **age.**, s. 54.

436 Kürtlerin Milli Hareket'e verdiği desteğin kökleri II. Abdülhamit'in Kürtlerden oluşturduğu Hamidiye Alayları'na kadar gitmektedir. Çay-Kafadar, **age.**, s. 8, 9, 23, 27, 30.

Diyap Ağa, Atatürk'e olan sevgisini, 1931 yılında kendisiyle yapılan bir röportajda, "*...Allah Büyük Gazi'ye çok ömür versin, çok büyük bir adamdır. Kıymetini bilelim.*" diyerek dile getirmiştir.

Atatürk ve Dersim Milletvekili Diyap Ağa'nın meşhur fotoğrafı

Dersim Milletvekili Diyap Ağa, Kurtuluş Savaşı sırasındaki Türk-Kürt kardeşliğinin, emperyalizme karşı Türk-Kürt ortak mücadelesinin en önemli sembollerinden biridir. Diyap Ağa, emperyalizmin kirli oyunlarına alet olmayarak, Türk milletinin bağımsızlık savaşına destek olan gerçek bir vatanseverdir.

Atatürk, 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan Sivas'a giderken, Diyap Ağa ve arkadaşları, Ali Galip'in topladığı ayrılıkçı Kürtlerin, Erzincan boğazında Atatürk'e zarar vermelerini engellemek için oraya gelerek Atatürk'ü korumuşlardır.

Ali Galip'in, Erzincan boğazında Atatürk'e pusu kurmayı düşündüğünü öğrenen Diyarbakır 8. Kolordu Komutanı, Dersimli Binbaşı Hasan Hayri Bey'i Dersim'e göndererek Dersimli aşiretleri Atatürk'ü korumaya çağırmıştır. Hasan Hayri Bey

Elazığ'a gelip Hüseynik köyünde kayınpederinin yeğeni **Karerli Mehmet Efendi**'ye misafir olmuştur. İşte o Karerli Mehmet Efendi, Diyap Ağa ve arkadaşlarının, Erzincan boğazında Atatürk'e yapılacak muhtemel bir saldırıya engel olmak için çalıştıklarını şöyle anlatmıştır:

" *...Mustafa Kemal ve ekibi Erzincan'dan Sivas'a giderken, Dersimli aşiretler, onun yolunu kesip öldürecekler' diye haber alan Erzincan ileri gelenleri, Mustafa Kemal Paşa'ya gitmemesini, yolda gidiş yolunu değiştirmesini rica etmişler, fakat Mustafa Kemal Paşa, ne pahasına olursa olsun programımı aksatmayacağını, zamanında Sivas'ta olacağını ve Sivas Kongresi'ni açacağını bildirmiş.*

Mustafa Kemal ve konvoyu Ovacık-Kemah güzergâhını geçtikten sonra dar bir vadi içinde gizlenmiş bulunan aşiret birlikleri, gizlendikleri yerden çıkarak Mustafa Kemal'in konvoyunun yolunu kesmişler. Milis güçlerin sarıklı, sakallı, fişekli komutanı ileri çıkınca Mustafa Kemal'in ekibindeki askerler telaşa kapılıp Mustafa Kemal'in etrafını sarıp korumaya almışlar. Onları yol kesen eşkıya sanan Mustafa Kemal, birkaç adım öne çıkarak:

'Düşman dört bir taraftan ülkemizi sarmışken siz beni öldürmek mi istiyorsunuz? Öyleyse ne duruyorsunuz, öldürün?' deyince;

Aşiret reislerinin komutanı:

'Siz bizi yanlış anladınız Paşam! Ben Ferhatuşağı Aşiret Reisi Diyap Ağa'yım. Duyduk ki Harput Valisi Ali Galip sizi ve adamlarınızı öldürmek için eşkıyaya para dağıtmış, biz de sizin can güvenliğinizi sağlamak için Dersim aşiretleri olarak milis kuvvetleri oluşturup Erzincan'dan Divriği sınırına dek yol boyunca tedbirler aldık ve üç gündür sizin yolunuzu bekliyoruz.' deyince;

Mustafa Kemal Paşa:

'Bu davranışınızı taktirle karşılıyorum. Memleketin sizlere ihtiyacı var Diyap Ağa. Gelecekten kimsenin endişesi olsun istemem. Gayemiz özgür bir ülke var edip onda milli hâkimiyeti tesis etmek ve kanunları hâkim kılmaktır. Benim korunmaya

değil, ülkenin kurtarılmaya ihtiyacı vardır. Bu bakımdan yerinize çekilmenizi ve memleketin kurtuluşu için üzerinize düşeni yapmanızı istiyorum.' diyerek arabasına bindi ve konvoyuna hareket emrini verdi.

Bu Diyap Ağa'nın Mustafa Kemal'le karşılaşmasını ve aralarında geçen konuşmayı daha sonra Diyap Ağa'nın kendisinden duymuştum."[437]

Diyap Ağa, Kurtuluş Savaşı sırasında mensup olduğu **Ferhatuşağı Aşireti** ile birlikte işgale karşı koymuş, Milli Hareket'in yanında yer almıştır. Atatürk'ün çok sevdiği ve dostluk kurduğu Diyap Ağa, **Kütahya-Eskişehir Savaşları sonrasında** Yunan ordusunun Ankara yakınlarına dayanması üzerine Meclis'in Kayseri'ye taşınması tartışılırken söz alıp Meclis kürsüsüne çıkmış, ***"Buraya savaşmaya mı yoksa kaçmaya mı geldik!"*** diyerek, Milli Mücadele'ye tam destek vermiştir.

Diyap Ağa'nın 3 Kasım 1922 tarihinde Meclis'te yapmış olduğu konuşma kayıtlara şöyle geçmiştir:

"Efendiler, kusura bakmayınız, ben ihtiyarım. Hepimiz biliyor ve söylüyoruz ki; dinimiz ve diyanetimiz, aslımız, neslimiz hep birdir. Bizim içimizde ayrılık, gayrılık yoktur. İsmimiz de, dinimiz de Allah'ımız da birdir. Başka ne diyeyim. Hepinize söz yetiştirmeye ben takat getiremem. Hepimizin halimize göre söyleyeceğimiz sözlerimiz vardır. Hele bu haller bir düzelsin de ondan sonra daha çok konuşuruz. Bendeniz ihtiyarım, kusura bakmayınız. Murahhaslarımız haklarımızı kurtarmaya Avrupa'ya gidiyorlar. Allah yardımcıları olsun. Hamd olsun, gidenler dinini diyanetini bilen adamlardır. Zaten hepimiz biriz ve kardeşiz.

Ama düşmanlar bizi birbirimize saldırtmak için tuzaklar yapıyorlar. Sen şöyle, ben böyleyim diye. Ne yaparlarsa nafile, biz hep kardeşiz. Birisinin beş, bir diğerinin on oğlu olur. Biri Hasan, biri Mehmet, biri Ahmet, bir Abdullah'tır. Fakat hepsi

437 Ali Rıza Erenleri, **Karerli Mehmet Efendi'nin Anıları**, s. 70, 71'den Saltık, **Tunceli'de Aşiret, Oymak, Ocaklar**, s. 252-255.

insandırlar. La İlahe İllallah, Muhammedün Resulullah... İşte bu... Hepsi bu..."

Diyap Ağa, dünün ve bugünün Türkiye Cumhuriyeti karşıtı ayrılıkçı Kürtçülerine ders verircesine, kendisini Türk milletinin bir ferdi olarak görmüş ve göğsünü gere gere "***Biz Türküz***" demiştir.

1931 yılında **Enver Behnan (Şapolyo),** Diyap Ağa'yla bir röportaj yapmış ve bu röportajı aynı yıl, "***İlk Millet Meclisi'nin Yüz Yaşındaki Mebusu Anlatıyor***" adıyla **Yeni Gün** gazetesinde yayınlamıştır.[438]

Şimdi gelin, hep birlikte Diyap Ağa'ya kulak verelim:

"*Millet Meclisi'nin ilk azalarından Diyap Ağa'ya Karaoğlan'da rast geldim. Felaket ve zafer günlerinin bu bir hatırası olan bu aksakallı ihtiyara yaklaştım. Selam verdim ve kendimi tanıttım. Ertesi günü Nalbantoğlu Hıfzı Bey'le beraber misafir kaldığı Kayseri Oteli'ne gittik.*

Otelin avlusunda bu tarihi şahsiyetle karşı karşıya idik. İri ak kaşlarını kaldırdı, mavi gözlerini gözlerime dikti:

*'**Oğul sen beni nereden tanıyorsun?' dedi.***

*'**Birinci Millet Meclisi'nde Dersim Mebusu idiniz, sizi o zaman tanımıştım.'***

*'**Aha! Unutmamışsın!'***

*'**Memleketin kurtuluşuna koşanlar hiç unutulur mu? dedim sonra ilave etti':***

*'**Benden ne soracaksın?'***

*'**Nasıl mebus olduğunuzu Birinci Millet Meclis'inde neler gördüğünüzü ve hayatınızı soracağım!'***

*'**Sor ki, söyleyem.**'*

Sordum, şunları anlattı:

Diyap Ağa bugün bir asrı idrak etmiştir, yani tam yüz yaşındadır İkinci Mahmut zamanında doğmuş ve Türkiye'de ilk gazete ile hemtevellüttür. (aynı tarihte doğmuştur).

438 Enver Behnan, "*İlk Millet Meclisi'nin Yüz Yaşındaki Mebusu Anlatıyor*", **Yeni Gün gazetesi,** 27 Temmuz 1931.

1831 tarihinde dünyaya gelmiştir. Doğduğu yer Çemişgezek kazasının Eğerek karyesidir. Babasının adı Seyyit Han, dedesi Kahraman Ağa'dır. Mensup olduğu aşiret Ferhatuşağı'dır. Hayatını Dersim'in Balıkkayalı dağlarında atlı olarak geçirmiş. Ferhatuşağı'na reis olmuştur. Üç yüz adamı ile dağdan dağa koşmuş, tam bir Türkmen hayatı yaşamıştır. Birçok mücadelelerle girmiş olan bu efsanevi dağ adamı, bin bir ölüm tehlikesi geçirdikten sonra, Sultan Abdülhamit'in fermanı ile de Dergâhı âli Kapıcıbaşılığı rütbesini almıştır. Dersim havalisinde teşkilat yapmağa gelen altı Ermeni komitacısını yakalamış ve bunların ellerini ayaklarını bağlayarak Yıldız Sarayı'na yollamıştır. Bundan sonra bir müddet nahiye müdürlüğü ve mahkeme azalığında bulunmuştur. Sekiz defa evlenmiş, on beşe yakın çocuğu olmuştur. Hiçbiri sağ değildir. Bunlar arasında eceli ile ölen yoktur.

'Ağam okumak yazmak bilir misin?'

'Mebus olanda bilmezdim. Allah, Büyük Gazi'ye ömür versin. Yeni harfleri öğrendim.'

'Nasıl Mebus çıktınız?'

'Gâvur Anadolu'yu sardı: Hepimizi bir düşünce aldı. Din ve diyanet, ırz ve namus, Türklük tehlikeye düştü. İşittik ki Erzurum taraflarında can kurtaran bir Paşa çıkmış. meclis kuracakmış. Onu hep gözledik. Öğrendim ki bu Paşa'nın adı Mustafa Kemal imiş. Onun büyük yüzünü görmeğe can attım. Fakat o zaman olmadı. Sonra Sivas'a oradan da Ankara'ya gelmiş. Bu zaman bizden iki mebus istedi. Herkes korktu, ihtiyar halimle vatanı kurtaranların yanına koşmayı, hatta başımı bile vermeyi göze aldım. Bana 'gitme ölürsün' dediler. 'Zaten herkes mahvoluyor, varam, gidem, onlara ulaşam, hep beraber ölek...' dedim. Benimle mebus seçilen Ayasuşağı aşiretinden Zeynozade Mustafa Ağa korktu, gelmedi. Ben yanımda bir uşağım, atlara atladık, Elâziz'e geldim. Elâziz'de bana harcırah verdiler. Oradan bir yaylı araba tuttum. Malatya, Sivas, Kayseri yolu ile on sekiz günde Ankara'ya vardım.'

'Nerede kaldınız?'

'Taşhan'da bir müddet kaldım, sonra Hacı Bayram'da bir ev tuttum.'

'Kaç senesinde geldin?'

'1336 senesinde geldim.'

'İlk defa Meclis'e nasıl girdin?'

'Dersim'den tanıdığım Hasan Hayri Bey vardı. Beni Meclis'e o götürdü. Kapıdan içeri girince yüreğime bir şevk geldi. Gözüm yaşardı. Burasını mektebe benzettim, kara kara sıralar vardı. Bir sıranın bir köşesine ben de çöktüm. Biraz sonra Hasan Hayri Bey, beni dışarı çıkardı. Bir odaya götürdü.'

'Odada kimler vardı?'

'Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, Kâzım Paşa vardı. Gazi Paşa ile birbirimizin elini tuttuk. 'Safa geldin Ağa' dedi. Beni Paşalarla tanıştırdı. Yanında oturdum. O dakikada Paşa'ya gönlüm ısınıverdi. Gözümü, gözlerinden ayırmadım. Bu büyük adamla cenge değil, bastonuma dayana dayana ölüme bile giderdim.'

'Hiç Millet Meclisi kürsüsüne çıktın mı?'

'İki kere çıktım. Bir sene geçmişti. Daha Mustafa Ağa gelmemişti. Meclis'te onun lafını ediyorlardı. Anladım ki mebusluktan çıkaracaklar. Kürsüye geldim. Konuşanlar bile sustu. Herkes bana şaştı. Diyeceğimi bekliyorlardı. Dedim ki: Mustafa Ağa'ya telgraf vurdum, yan gelir, yan gelmez, ola ki gele. Hep bir ağızdan bağrıştılar, el çırptılar.'

'Başka yok mu?'

'Bir kere de Lozan Konferansı sırasında kürsüye çıktım. Aha bizim memleket ahalisi Kürtmüş, orada bir Kürt hükümeti kuracaklarmış, bunu duyunca kızdım kürsüye çıkıverdim. Gene sustular: 'Lâilaheillâh Muhammedürresullâllah' dedim. 'Gerek Şafiî, gerek Hambelî, gerek Hanefî hepimizin kıblesi birdir. Meclisimiz, kulübümüz, dinimiz, milletimiz birdir. Biz Kürt değil, biz Türküz. Hepiniz Lâilaheillâh demişsiniz. Şimden sonra mı, ayrı bir din, ayrı bir millet olacağız?' dedim. Gene el çırptılar, İsmet Paşa ayakta kürsünün yanına gelmiş, sakalımın dibine yaklaşmıştı. O da coştu, o da el vurdu.'

'Ağam o zamanlar, sizin bir ecnebi kadına aşık olduğunuzu söylemişlerdi?'

'Aha canım! Ben Meclis'te büzülmüş otururdum. Yukarıya

bir gâvur karısı gelmiş, beni görmüş sormuş: Meclis dağıldı, dışarı çıkıyordum. Kara Bekir kolumdan tuttu beni riyaset odasına götürdü. Hep Paşalar ayakta idiler, aralarında güzel bir kadın gördüm. Paşa Hazretleri dedi ki:

'Ağa bu kadın seni sevmiş!' dedi.

Kadın elimi tuttu. Ben de yüzüne bakarak şu beyti söyledim:

Sev seni seveni hâk ile yeksan etse de

Sevme seni sevmeyeni Mısır'a sultan etse de.

Hep gülüştüler. Kadın resmimi istedi. 'Yarın gel yan yana bir resim çıkarak,' dedim. Bir daha görünmedi.'

'Ağa kanunları nasıl yapıyordunuz?'

'Kanun yapmak, tıpkı yayıkta yağ yapmağa benziyor. Çalkalıyorduk, çalkalıyorduk. Yayıktan yağ çıkar gibi kanun da çalkalana çalkalana çıkıyordu.'

'Bir zaman seyahate çıkmıştınız?'

'Evet. Bir gün Meclis'in kapısı önünde idik. Gazi Paşa Haz-retleri'ne dedim ki: 'Allah düzenimizi bozmasın, şanımızı arttırsın, kılıcımızı keskin, talihimizi açık etsin' dedim. Bunu dediğim zaman gözümden yaş aktı. Paşa Hazretleri, beni kolumdan tutarak otomobiline aldı. Beraberce Eskişehir'e seyahat ettik. Allah Büyük Gazi'ye çok ömür versin, çok büyük bir adamdır. Kıymetini bilelim, ne diyem, bana çok şefkat ve muhabbet gösterdi. Allah da onun sevenini çok etsin. Bizim meclisimizde bir duamız bir de arkadaşlara iman vermemizden başka bir gayretimiz olmadı.'

'Ankara'yı nasıl buldunuz?'

'Cennet olmuş, şaştım kaldım. Tanınmaz bir hale gelmiş. Çalışanların gayreti var olsun.'

'12 sene sonra bu seyahatiniz ne içindir?'

'Gazi Hazretleri'ni ziyarete geldim.'

'Arzunuz nedir?'

'Hey oğul, ihtiyarlıktan çalışamıyorum. Memlekete çok hizmet ettim. Son ömrümde devletimden ve milletimden bir tekaütlük maaşım almağa geldim. Bu işim de olursa mesut olarak memleketime döneceğim!'

İLK MİLLET MECLİSİNİN YÜZ YAŞINDAKİMEBUSUANLATIYOR

DİYAP AĞANIN MACERA DOLU HAYATI

"ANKARAYA GİTME, ÖLDÜRÜRLER SENİ!,,

Diyap Ağa Bir Ecnebi Kadınına Aşık Mı Olmuştu? - Bir Devrede İki Söz - Tevyağı İle Kanunun Mukayesesi

Yazan : ENVER BEHNAN

Diyap Ağa ve Enver Behnan Bey

27 Temmuz 1931 tarihli Yeni Gün gazetesi

1931 yılında, Diyap Ağa'yla yapılan bu röportaj, onun gerçek bir vatansever, gerçek bir kahraman ve gerçek bir Müslüman olduğunu bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Birinci Meclis'in Dersim Milletvekili Diyap Ağa, Atatürk'ün 1 Mayıs 1920'de Meclis'te yaptığı o tarihi konuşmada, "***Meclisi âlimizi teşkil eden zevat, yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir; fakat hepsinden***

mürekkep anasır-ı İslamiyedir, samimi bir mecmuadır." diye tanımladığı Türk milletinin güzide bir ferdidir. Nitekim Diyap Ağa, yukarıdaki anılarında, "...*Türklük tehlikeye düştüğü...*" için Kurtuluş Savaşı'na katıldığını ifade etmiştir. Bugünün kimi okumuşlarında olmayan Türklük bilincinin, seksen yıl önce okuma yazmayı sonradan öğrenen Diyap Ağa'da fazlasıyla olduğu görülmektedir.

Diyap Ağa'nın yukarıdaki röportajında altı çizilmesi gereken çok önemli noktalar vardır. Bu noktaları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Kurtuluş Savaşı'na katılmasının nedeni dinin, namusun ve Türklüğün tehlikeye düşmesidir: "*Gavur Anadolu'yu sardı. Hepimizi bir düşünce aldı. Din ve diyanet ırz ve namus, Türklük tehlikeye düştü...*"

2. Atatürk'e hayran ve duacıdır: "*Mebus olanda bilmezdim. Allah, Büyük Gazi'ye ömür versin. Yeni harfleri öğrendim.*"

"İşittik ki Erzurum taraflarında can kurtaran bir Paşa çıkmış. Meclis kuracakmış. Onu hep gözledik. Öğrendim ki bu Paşa'nın adı Mustafa Kemal imiş. Onun büyük yüzünü görmeğe can attım. Fakat o zaman olmadı. Sonra Sivas'a oradan da Ankara'ya gelmiş."

"(Meclis'te) Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, Kâzım Paşa vardı. Gazi Paşa ile birbirimizin elini tuttuk. 'Safa geldin Ağa' dedi. Beni Paşalarla tanıştırdı. Yanında oturdum. O dakikada Paşa'ya gönlüm ısınıverdi. Gözümü, gözlerinden ayırmadım. Bu büyük adamla cenge değil, bastonuma dayana dayana ölüme bile giderdim."

"Bir gün Meclis'in kapısı önünde idik. Gazi Paşa Hazretleri'ne dedim ki: 'Allah düzenimizi bozmasın, şanımızı arttırsın, kılıcımızı keskin, talihimizi açık etsin' dedim. Bunu dediğim zaman gözümden yaş aktı. Paşa Hazretleri, beni kolumdan tutarak otomobiline aldı. Beraberce Eskişehir'e seyahat ettik. Allah Büyük Gazi'ye çok ömür versin, çok büyük bir adamdır. Kıymetini bilelim, ne diyem, bana çok şefkat ve muhabbet gösterdi. Allah da onun sevenini çok etsin."

3. Ayrılıkçı Kürt hareketine karşı "***Biz Kürt değil, biz Türküz***" diyerek Türk devletinin bütünlüğünü savunmuştur: "***Lozan Konferansı sırasında kürsüye çıktım. Aha bizim memleket ahalisi Kürtmüş, orada bir Kürt hükümeti kuracaklarmış, bunu duyunca kızdım kürsüye çıkıverdim. Gene sustular: 'Lâilaheillâh Muhammedürresullâllah' dedim. 'Gerek Şafiî, gerek Hambelî, gerek Hanefî hepimizin kıblesi birdir. Meclisimiz, kulübümüz, dinimiz, milletimiz birdir. Biz Kürt değil, biz Türküz. Hepiniz Lâilaheillâh demişsiniz. Şimden sonra mı, ayrı bir din, ayrı bir millet olacağız.***"

"***Gavur Anadolu'yu sardı. Hepimizi bir düşünce aldı. Din ve diyanet ırz ve namus, Türklük tehlikeye düştü. İşittik ki Erzurum taraflarında can kurtaran bir Paşa çıkmış. Meclis kuracakmış. Onu hep gözledik. Öğrendim ki bu Paşa'nın adı Mustafa Kemal imiş. Onun büyük yüzünü görmeğe can attım.***" diyen Diyap Ağa, Kurtuluş Savaşı'na, bazılarının iddia ettiği gibi, "***Türklerin ve Kürtlerin ortak vatanını kurtarmak için***" değil "***Türklük tehlikeye düştüğü***" için katılmıştır. Ayrıca, herhangi bir protokolle, özerklik vaatiyle kandırılarak değil, vatanı kurtarmaya karar veren Atatürk'ün peşinden gitmek için ve O'nun "***büyük yüzünü görmek***" için Meclis'e gelmiştir. Üstelik, Diyap Ağa tüm bunları, Cumhuriyet'in kuruluşundan 8, Şeyh Sait İsyanı'ndan 6, Ağrı İsyanı'ndan 1 yıl sonra, 1931'de söylemiştir.[439]

İşte, Atatürk'ün Birinci Meclis'ten arkadaşı Dersimli Diyap Ağa gerçeği! Emperyalizm'in pençesine düşmeyen, din, namus ve vatan aşkıyla Atatürk'ün yanında Milli Hareket'e destek olmak için milletvekili olan, ayrılıkçı Kürtlerin "bağımsız Kürdistan" diye bağırıp çağırdıkları bir ortamda Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmada "***Biz Kürt değil, biz Türküz!***" diyerek Türk devletinin birliğini ve bütünlüğünü savunan gerçek bir kahraman...[440]

Yakın tarihimizde iki tanınmış Dersimli vardır:

439 Özgür Erdem, "*Diyap Ağa Diyor ki: Ben Kürt Değil Türk'üm*", **Türk Solu dergisi**, Sayı 255, 05/10/2009.

440 Diyap Ağa, Meşrutiyet yıllarında bir ara ayrılıkçı Kürt hareketi içinde yer almış, ama daha sonra ayrılmıştır.

Biri, İlk Meclis'te Dersim Milletvekili olarak yer alan ve Atatürk'ün yanında Türkiye'nin birliği ve bütünlüğü için mücadele eden **Dersimli Diyap Ağa**...

Diğeri ise, Cumhuriyet Dönemi'ndeki Dersim İsyanı'nın başında yer alarak Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni parçalamak için mücadele eden **Dersimli Seyit Rıza**...

Türkiye, bugün bu iki Dersimli arasında sıkışmıştır!

Diyap Ağa'nın unutturulduğu bu günlerde, **Seyit Rıza**'nın hatırlanması, Türkiye'nin gittiği yolu göstermesi bakımından çok dikkat çekicidir.[441]

Ancak eninde sonunda hak yerini bulacak; Diyap Ağa, Seyit Rıza'ya galip gelecektir.

Atatürk ve Diyap Ağa, Kurtuluş Savaşı günlerinde baş başa...

441 **Seyit Rıza gerçeği**, kitabın ilerleyen bölümlerinde anlatılacaktır.

Atatürk'ün Kürt Politikasının Propagandacısı: Şeyh Ahmet Sünusi

Kurtuluş Savaşı fotoğraflarından birinde, üniformaları içindeki Atatürk'ün biraz arkasında, boydan boya beyaz bir örtüye bürünmüş, beyaz sakallı, güzel yüzlü bir adam vardır. O adam, Anadolu'ya gelip Kurtuluş Savaşı'na katılan **Libyalı Şeyh Ahmet Sünusi**'dir.

Atatürk, İngiltere'nin, Fransa'nın ve ABD'nin ayrılıkçı Kürtleri Milli Hareket'e karşı kışkırtmak için her yolu denedikleri Kurtuluş Savaşı günlerinde, Kürtleri Milli Hareket'e kazanmak için Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Güneydoğu Anadolu bölgesine ve Kuzey Irak'a, Kürt-Arap-İslam dünyasında çok iyi tanınan **Şeyh Ahmet Sünusi**'yi göndermiştir.[442]

Şeyh Ahmet Sünusi, Libya'daki **Sünusiye Tarikatı'nın** şeyhidir. Bu tarikat 1837 yılında **Libyalı Muhammed Bin Ali Sünusi** tarafından kurulmuştur. Aktivizmi ve Sufizmi savunan Sünusiye tarikatı, Batılı güçlerin istilasına karşı çıkan "antiemperyalist" bir çizgiye sahiptir. Sünusiler, 1911'de İtalya'nın Trablusgarp'ı (Libya'yı) işgal etmesi üzerine, oradaki Osmanlı ordusunda İtalyanlara karşı savaşmışlardır.

1911'de İtalya Trablusgarp'a saldırınca **Atatürk**, Enver Paşa, Yakup Cemil, Kuşçubaşı Eşref, Ali Fethi (Okyar) gibi bazı gönüllüler, gizli yollarla Trablusgarp'a giderek orada bölge halkını İtalyanlara karşı örgütleyerek "gerilla savaşı" vermişlerdir.[443]

Atatürk, Trablusgarp'ta olduğu günlerde, daha sonra milli bir kahraman olacak olan **Libyalı Ömer Muhtar**'la ve daha sonra Anadolu'ya gelip Kurtuluş Savaşı'na katılacak olan **Libyalı Şeyh Ahmet Sünusi**'yle tanışıp dost olmuştur.

442 Aslında Atatürk bu görevi, Kürtlerin çok daha iyi tanıdıkları din adamı **Said-i Nursi**'ye vermek istemiş, ancak Said-i Nursi bu görevi kabul etmeyince görev Şeyh Ahmet Sünusi'ye verilmiştir.

443 Atatürk, ***"gazeteci Şerif"*** takma adıyla Trablusgarp'ta, **Derne** ve **Tobruk** cephelerinde başarıyla mücadele etmiştir.

İşte o fotoğraf: Atatürk, Kurtuluş Savaşı günlerinde Şeyh Ahmet Sünusi'yle birlikte

Şeyh Ahmet Sünusi, ilk olarak I. Dünya Savaşı sırasında **Sultan Mehmet Reşat**'ın davetini kabul ederek, 1918'de bir Alman denizaltısıyla gizlice İstanbul'a gelmiştir. **Enver Paşa**, Afrikalı şeyhlerle birlikte İstanbul'a gelen Şeyh Ahmet Sünusi'yi, Halife'nin "cihat fetvasını" İslam dünyasına duyurması ve İslam dünyasını Türklerin yanına çağırması amacıyla Arap-İslam ülkelerine göndermek istemiştir. Ancak bu sırada **Vahdettin**'in padişah olmasıyla bu planlar bozulmuştur. Enver Paşa'dan hiç hazzetmeyen Vahdettin, İngiltere'ye ve Fransa'ya karşı İslam dünyasını kışkırtıp onların düşmanlığını kazanmaktansa, bu ülkelerle anlaşıp birlikte hareket etmek gerektiğini düşünerek, Enver Paşa'nın Şeyh Ahmet Sünusi'yi Arap-İslam dünyasına gönderilmesi görüşüne karşı çıkmıştır.[444] Ahmet Sünusi'nin İn-

444 Semih Nafiz Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, İstanbul, 1969, s. 186-188.

giliz karşıtlığından çok rahatsız olan Vahdettin, İttihatçıların, kendisinin yerine Şeyh Ahmet Sünusi'yi Halife yapacaklarından da kuşkulanmıştır.[445]

Kurtuluş Savaşı başladığı sırada Bursa'da bulunan Ahmet Sünusi, Bekir Sami Bey aracılığıyla Atatürk'e haber göndererek Milli Hareket'e katılmak istediğini bildirmiştir. Bunun üzerine **Atatürk**, Ahmet Sünusi'ye bir mektup yazarak onu Ankara'ya davet etmiştir:

"Şeyh Sünusi Hazretlerinin Milli Mücadeleye yardım hususunda gösterdikleri hissiyata şükran arz eyleriz. Hilafet makamının fiilen işgali karşısında Şeyh Hazretleri'nin duydukları infial hissinin İslam âlemine tebliği pek ziyade lazım ve faydalı olacaktır. Bu konuda icap eden görüşünüzü ayrıca arz ederiz. Şeyh Hazretlerinin Ankara'da bulunmalarını arz ederiz..."[446]

15 Kasım 1920'de Ankara'ya gelen Şeyh Ahmet Sünusi onuruna Atatürk, 23 Kasım'da Meclis'te bir yemek vermiştir.

Ahmet Sünusi, burada yaptığı konuşmada, *"İslamiyetin yok olmasının muhakkak görüleceği bir halin meydana çıkması üzerine Müslümanların ümitleri kesildiği bir sırada Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, arkadaşlarıyla beraber din uğruna savaşmaya başladılar. Ve siz de beraber savaştınız, cihat ettiniz. Bu hizmet bütün İslam âleminin devamına, İslam âleminin kurtuluşuna ait mukaddes bir vazifedir."* demiştir.[447]

Atatürk, cevabi konuşmasında Sünusilerden ve Şeyh Ahmet Sünusi'den şu övgü dolu sözlerle söz etmiştir:

"Sünusi teşkilatı diğer teşkilatlar gibi sadece bir tarikat değildir; bu tarikat insanlığı İslamiyetin saadet yolunda yürütmeye yönelik esaslı bir teşkilattır. Bu gece huzurlarıyla müşerref olduğumuz zat, İslam âleminde büyük bir esasa dayanan mukaddes bir teşkilatın başında bulunan yüce bir zattır. (...) Dolayısıyla bundan sonra kendilerinin İslam âlemine yapacakları

445 Mustafa Oral, *"Şeyh Sünusi'nin Kemalist Misyonu"*, **Toplumsal Tarih dergisi**, Ağustos 2005, S. 140, s. 69.

446 **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C 7, s. 171

447 Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, C II, İstanbul, 1997, s. 490, 491.

hizmetler, şimdiye kadar olan hizmetlerini taçlandıracaktır. Ve bu sayede Türkiye devletinin, bütün İslam cihanının dayanak merkezi olan Türkiye devletinin de sağlamlaştırılmasına hizmet etmiş olacaklardır. Seyid Ahmet Şerif Sünusi Hazretleri'nin gelecekteki hizmetlerine şimdiden gerek şahsım ve gerek TBMM namına teşekkür arz eylerim."[448]

Atatürk, Şeyh Ahmet Sünusi'ye, aynı amaca hizmet eden **üç farklı görev** vermiştir:

1. İslam dünyasındaki antiemperyalist hareketleri Ankara' nın etkisi altına almak.

2. Arap-İslam dünyasında, özellikle de Irak ve Suriye'de Hilafet propagandası yaparak bölgedeki Müslüman Arapları İngiltere ve Fransa'ya karşı harekete geçirmek.

3. Türkiye içinde, özellikle Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Doğu ve Güneydoğu'da, Milli Hareket'e katılımı arttırmak ve ayrılıkçı Kürtçü propagandasına karşı propagandayla cevap vermek.[449]

Biz, konumuzu ilgilendiren "üçüncü görev" üzerinde durağız.

İstanbul'daki Amerikan temsilcisi, 26 Ocak 1922 tarihli raporunda, Şeyh Ahmet Sünusi'nin, **muhtemel bir Kürt ayaklanmasını önlemek için** Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeye gönderildiğini bildirmiştir.[450]

448 **Atatürk'ün Bütün Eserleri,** C 10, s. 117-119

449 Meydan, **age.,** s. 454, 455

450 **Amerikan arşivlerinden** çıkan bir belgede, (ABD arşivlerinde, **867.00/1801 sayılı "Gizli" ibaresiyle 17 Haziran 1924'de gönderilen bir yazı**), Atatürk'ün, Padişah Vahdettin Türkiye'den kaçtıktan sonra TBMM tarafından Halife seçilen **Abdülmecit Efendi**'nin yerine, "3 Mart 1924'de halifelik kaldırılıncaya kadar" **Şeyh Ahmet Sünusi**'nin Halife seçilmesine destek vermeyi teklif ettiği iddia edilmektedir. **ABD Yüksek Komiseri Amiral Mark L. Bristol tarafından Amerikan Dışişleri Bakanı'na (adı yazılmamış ama Charles E. Hughes olmalı) gönderilen raporda, Amiral Bristol kendisine Şeyh Sünusi'nin özel sekreteri Osman Fahrettin tarafından İstanbul'daki büyükelçilik binasında bir ziyaret yapıldığını anlatıyor ve bu görüşmenin sonunda topladığı bilgileri aktarıyor.** İlgili kısmın tercümesi şöyle: *"Geçenlerde Ahmet Şerif el Sünusi'nin özel sekreteri Osman Fahrettin Bey ile birkaç görüşme yaptım. Size "çok gizli" statüsünde gönderdiğim bu bilgiler Türkiye'deki politik ve dini konular üzerinedir. Çok iyi bilindiği gibi Şeyh Sünusi Türkiye'deki milliyetçi hareketin ilk aşamalarında bu hareketin dini konulardaki danışmanı olarak önemli roller oynadı. Saltanatın kaldırılmasını*

Atatürk, Şeyh Ahmet Sünusi'nin doğudaki ününden yararlanmak istemiştir. Bu öyle bir ündür ki, o günlerde Antep'te, "*Şeyh Sünusi Hazretleri'nin geçtiği toprağı düşman istila etmezmiş.*" gibi söylentiler dolaşmaya başlamıştır.[451]

Şeyh Ahmet Sünusi ile **Atatürk** arasında çok yakın bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh'in gördüğü rüyaları sıkça Atatürk'e anlatması, bu yakın ilişkinin kanıtlarından sadece biridir.

Atatürk, Ahmet Sünusi'yi, "genel vaiz" olarak görevlendirmiştir. Ahmet Sünusi'nin görevi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu il il gezerek camilerde vereceği vaazlarla Kürtleri Milli Hareket'e katılmaya çağırmaktır. **Ahmet Sünusi** görevini eksiksiz yapmıştır. Her gittiği yerde verdiği vaazlar çok etkili olmuştur. **Sivas'ta** ve **Urfa'da birer kongre** düzenleyen Şeyh Ahmet Sünusi, Güneydoğu Anadolu'daki propaganda çalışmalarıyla birçok Kürt aşiret reisini Milli Hareket'e katılmaya ikna etmiştir.[452]

Ahmet Sünusi, **Diyarbakır**'a gittiğinde büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. **Hâkimiyet-i Milliye, Öğüt** ve **Anadolu'da Yeni**

---

ve halifeliğin tamamen manevi bir alanda kalmasını onayladı. Aynı zamanda, İslam'ın Türkiye'deki modernleştirilmesi çabalarına sempati ile bakmaktaydı. Halifeliğin geçen mart ayında kaldırılıp Abdülmecit'in sınır dışı edilmesinden kısa bir süre önce Mustafa Kemal Paşa Şeyh Sünusi'ye, eğer Türkiye dışında yaşamayı kabul ederse, halife olmasını destekleyeceğini söyledi. Bu teklifi Şeyh reddetti ve Abdülmecit'in manevi kapasitede halife olarak İstanbul'da oturması taraftarı olduğunu açık bir şekilde izah etti. Bunun üzerine Ankara Şeyh Sünusi'ye verilen ödeneği iptal etti." Bu belgelerdeki bilgiler doğruysa, Şeyh Ahmet Sünusi'nin, Yeni Türkiye ve Atatürk için gerçekten de çok önemli bir kişi olduğu kanıtlanmaktadır. Anlaşılan o ki, Atatürk, Trablusgarp'tan tanıdığı, Kurtuluş Savaşı'nda tam destek aldığı bağımsızlıkçı ve çağdaş düşünceli Şeyh Ahmet Sünusi'nin, belli bir süre Halife olmasını istemiştir. Abdülmecit Efendi'nin, Halife seçildikten sonra kendisine tanınan yetkileri aşarak devlet başkanı gibi hareket ettiği de düşünülecek olursa, Atatürk'ün, "saltanat sevdasından vazgeçemeyen" Abdülmecit Efendi'nin yerine "yeni rejime" sonuna kadar bağlı Şeyh Ahmet Sünusi'yi Halife yapmayı düşünmüş olması akla yatkındır.

451 Oral, **agm.**, s. 72.

452 A. Necip Günaydın, "*Milli Mücadele'de Şeyh Sünusi'nin Sivas'taki İttihad-ı İslam Kongresi ve Ulucami'deki Hutbesi*", **Tarih ve Düşünce dergisi**, Aralık 2003-Ocak 2004, S. 45. Sivas'ta Camii Kebir'de 18 Şubat 1921'de Şeyh Ahmet Sünusi'nin başkanlığında bir "**İttihad-ı İslam Kongresi**" toplanmıştır. Kongre başkanı Ahmet Sünusi, aynı gün **Ulu Camii**'de bir de **hutbe** vermiştir. Ahmet Sünusi'nin hutbe metni Ankara'da çıkarılan Sebilürreşad dergisinin 31 Mart 1921 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Oral, **agm.**, s. 70.

Gün gazeteleri bu coşkulu karşılamayı haber yapmışlardır.[453] Diyarbakırlıların ilgisinden çok memnun kalan Şeyh Ahmet Sünusi, Atatürk'e telgrafla teşekkür etmiştir.

Bir süre Diyarbakır'da kalan Ahmet Sünusi, Atatürk'ün ramazan bayramını kutlamak için tebrik göndermiştir. Atatürk, bu nazik kutlamaya, 12 Haziran 1921 tarihli bir telgrafla cevap vermiştir. Atatürk'ün, Ahmet Sünusi'ye gönderdiği bayram tebriği, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanmıştır.[454]

Şeyh Ahmet Sünusi, **Ankara, Konya, Sivas, Elazığ** üzerinden, **Urfa** ve **Diyarbakır**'a, sonra **Mardin**'e, oradan da **Musul**'a kadar gitmiştir.

Şeyh Ahmet Sünusi'nin Anadolu'daki çalışmaları İngiliz istihbaratının dikkatini çekmiştir. **İngiliz istihbaratı**, Sünusi'nin adım adım Anadolu'yu gezdiğini belirterek, onun etkisinin **Irak, Suriye** ve **Hicaz**'a kadar yayılmasından endişelendiklerini Londra'ya rapor etmiştir.[455]

Şeyh Ahmet Sünusi'nin 1921'de Elazığ ziyareti

453 Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C III, Ankara, 1995, s. 244, 521.
454 Komisyon, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C 11, s. 22
455 Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, C 2, Ankara, 1992-2005, s. 279.

Ahmet Sünusi, her gittiği yerden Atatürk'e telgraf çekerek "***Halka gerekli dini öğütleri verdiğini***" belirtmiştir. Ahmet Sünusi'nin sözünü ettiği "dini öğütler", Milli Hareket'in bir "cihat" olduğu ve bu hareketi desteklemenin her Müslümana farz olduğu, şeklindeki öğütlerdir.

Ahmet Sünusi, **Mardin'de bir camide yaptığı konuşmada** Sultan Vahdettin'le Atatürk'ün tam bir ittifak içinde olduklarını belirterek,"Atatürk'ün, Halife Sultan'ın sözünü dinlemediği" şeklindeki zararlı propagandayı etkisiz hale getirmeye çalışmıştır.[456]

İngiliz istihbaratı, Atatürk'ün Şeyh Ahmet Sünusi'yi Mardin'e gönderdiğini ve Sünusi'nin görevinin bölgedeki Kürtleri Milli Hareket'e katılmaya çağırmak olduğunu Londra'ya bildirmiştir.[457]

Şeyh Ahmet Sünusi, **Konya İsyanı'nın bastırılmasında** da etkili olmuştur. Bu isyanın, "***İslam düşmanlarının işi***" olduğunu belirten Ahmet Sünusi, isyancıların Alaattin tepesini savunan askerleri bırakmalarını sağlamıştır.[458]

Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sırasındaki Kürt politikasının en önemli ayaklarından birini oluşturan Kürtlere yönelik propagandalar, Şeyh Ahmet Sünusi tarafından büyük bir başarıyla uygulanmıştır. Atatürk, Kürtleri Milli Hareket'e karşı ayaklandırmaya çalışan **Binbaşı Noel** gibi İngiliz ajanlarının menfi (olumsuz) propagandalarını, Kürtleri Milli Hareket'e kazanmaya çalışan **Şeyh Ahmet Sünusi** gibi bağımsızlıkçı din adamlarının müspet (olumlu) propagandalarıyla etkisiz hale getirmiştir. Büyük savaş ustası her zaman yaptığı gibi yine düşmanını düşmanın silahıyla vurmuştur...

456 **FO: 371/6528.E-10102, 23 August 1921; Hülagü, İslam Birliği ve Mustafa Kemal, s. 86.**
457 Şimşir, **age.**, s. 479.
458 **age.**, s. 643.

ABD Başkanı W. Wilson'un I. Dünya Savası sonunda yayınladığı **Wilson İlkelerine** göre halkların bağımsızlıklarının nüfus oranlarına ve self determinasyon ilkesine göre belirlenmesine karar verilmiştir.

Wilson'un, 8 Ocak 1918 tarihinde Kongre'de açıkladığı 14 ilkenin Türkiye ile ilgili olan 12. maddesi şöyledir:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun bugünkü parçasının egemenliği sağlanmalı; fakat bugün Türkiye'nin yönetiminde bulunan öteki uluslara kesin ve her türlü şüpheden uzak bir yaşama güvenliği ve kendi gelişmelerini istedikleri gibi yürütecek kesin ve engelsiz fırsatlar olanağı verilmeli, Çanakkale Boğazı bütün ulusların gemilerine ve ticaretine, uluslarca sağlanacak güvenlik altında sürekli olarak açık bulundurulmalıdır."[459]

Bu maddeye dayanan Anadolu'daki ayrılıkçı etnik unsurlar ve Anadolu'yu "uydu devletçikler" şeklinde parçalamak isteyen İtilaf Devletleri hemen harekete geçerek Anadolu'da bir **Ermeni** ve bir **Kürt** devleti kurulmasından söz etmeye başlamışlardır. Nitekim, 10 Ağustos 1920'de, İtilaf Devletleri'nce Osmanlı Devleti'ne imzalatılan **Sevr Antlaşması'nın 62. ve 64. maddelerine** göre Anadolu'da **bir Ermeni bir de Kürt devleti** kurulmasına karar verilmiştir.

Daha 1912'de ABD'nin Türkiye'ye elçi ataması gündeme geldiğinde, *"Türkiye yok ki, (elçi) göndermeye ne ihtiyaç var!"*[460] diyen **W. Wilson**, 1917'de Albay House'a, *"Türkiye bütünüyle ortadan silinmeli ve ona uygulanacak işlem barış konferansına bırakılmalıdır."* demiştir. Bunun üzerine House, *"Eğer böyle bir işlem uygulanacaksa Türkiye'yi galip devletler arasında paylaştırmalı ve orada ırklara göre özerk yönetimler kurulmalı."* tezini öne sürmüş, Wilson da bu tezi kabul etmiştir.[461] Wilson

459 Lurence Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması**, 1914-1924, Çev, Tevfik Alanay, 2. bas., Istanbul, 1972, s. 77, 78

460 **age.**, s. 26, 27.

461 **age.**, s. 36.

bu tez doğrultusunda, 1918'de yayınladığı İlkelerin on ikincisinde: "*...Bugün Türkiye'nin yönetiminde bulunan öteki uluslara kesin ve her türlü şüpheden uzak bir yaşama güvenliği ve kendi gelişmelerini istedikleri gibi yürütecek kesin ve engelsiz fırsatlar olanağı verilmeli...*" diyerek, ayrılıkçı Ermeni ve Kürt hareketlerine büyük bir ümit vermiştir.

Dahası, **W. Wilson,** 1920 Ekim ayında **Paris Barış Konferansı**'na sunulmak üzere Türkiye'nin parçalanmasını öngören **bir harita** hazırlamıştır. Wilson, hazırladığı haritada, Anadolu'nun kuzeydoğu bölgesini **Ermenilere,** güneydoğu bölgesini ise **Kürtlere** bırakmıştır.

W. Wilson'un hazırladığı bu harita daha sonra Ağustos 1920'de imzalanan *Sevr Antlaşması*'nda karşımıza çıkmıştır. Sevr haritasına göre Anadolu'nun kuzeydoğusunda bir **Ermenistan,** güneydoğusunda ise bir **Kürdistan** kurulacaktır.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı sonrasındaki **Lozan Antlaşması**'yla bu haritaları yırtıp tarihin çöp tenekesine atmıştır; ancak emperyalizm Türkiye'yi bölüp parçalama planından asla vazgeçmemiştir. 1920'lerde, Bagos Nubar'ları, Kürt Şerif'leri, Seyit Abdülkadir'leri, Şeyh Sait'leri, Seyit Rıza'ları kullanan emperyalizm, 1990'larda Mesut Barzani'leri, Abdullah Öcalan'ları kullanmaya başlamıştır. Nitekim, **Molla Mustafa Barzani'nin** 1966'da bir İsviçre televizyonunda gösterdiği haritada, Kürdistan sınırları; Adana, Maraş, Malatya, Diyarbakır, Siirt, Bitlis, Van ve Sivas illerini içine almıştır.

1990'larda, **George W. Bush'un** ABD başkanı olduğu dönemde Pentagon'un, Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgesini Kürt devleti olarak gösterdiği bir harita, 2006'da **ABD Silahlı Kuvvetler dergisinde** yer almıştır.[462]

Kısaca emperyalizm, özellikle de ABD emperyalizmi, yüzyılın başında Atatürk'ün yırttığı "Anadolu'da bağımsız Kürdistan ve Ermenistan" haritalarını, her fırsatta yeniden hazırlayarak, yeni aktörler aracılığıyla hayata geçirmeye çalışmıştır.

462 "*Barzaniye Evet*", **Yeniçağ gazetesi,** 25.07.2010.

İşte o haritalar:

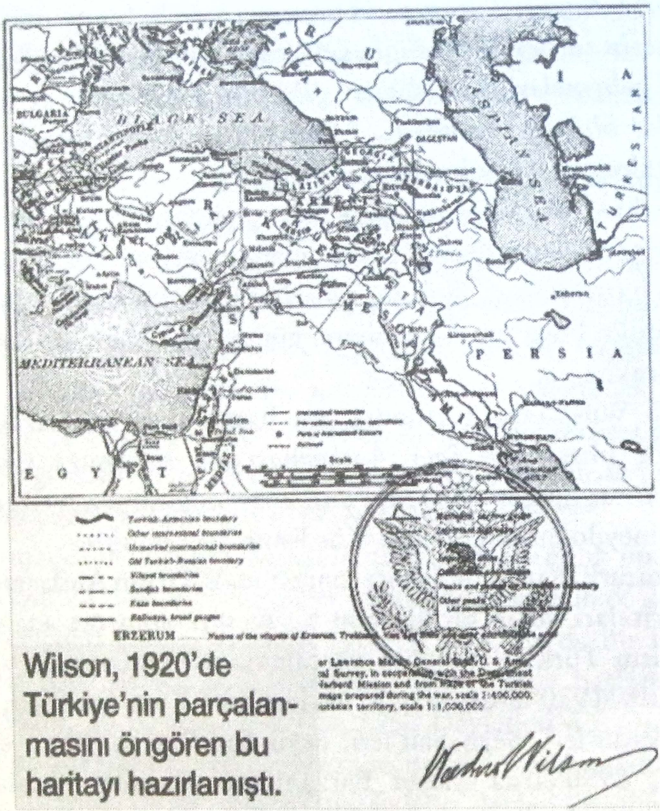

Wilson, 1920'de Türkiye'nin parçalanmasını öngören bu haritayı hazırlamıştı.

Kürt sorunu anlamak için bütün bu "emperyalist oyunları" bilmek çok önemlidir. Görüldüğü gibi I. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'nun parçalanıp paylaşılması sürecinde, İngiliz ve Fransız emperyalizmi yalnız değildir; ABD emperyalizmi de en az İngiliz ve Fransız emperyalizmi kadar Anadolu'nun parçalanıp paylaşılması sürecine dahildir. **Lurence Evans**'ın "***Türkiye'nin Paylaşılması***" adlı kitabında ABD'nin Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'yu işgal eden emperyalist ülkelerle birlikte hareket ettiği ve Türkiye'yi paylaşmaya yönelik masabaşı oyunlarının baş aktörlerinden biri olduğu, şüpheye yer bırakılmayacak biçimde gözler önüne serilmektedir.[463]

463 Bkz. Lurence Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması**, 1914-1924, Çev, Tevfik Alanay, 2. bas., İstanbul, 1972.

Türkiye üzerinde emelleri olan güçler ilk haritayı 1920'de Sevr ile çizmişti.

2000'li yıllarda ortaya atılan Büyük Orta Doğu Projesinin sözde haritalarında, Türkiye'nin doğusu ve güneydoğusu parçalanıyor.

Özetle, zamanın **ABD Başkanı Wilson**, Türkiye'nin paylaşılması sürecinde, Anadolu'nun kuzeydoğusunda bir Ermenistan ve güneydoğusunda bir Kürdistan kurulmasını istemiş, yayınladığı ilkelerle bunun alt yapısını hazırlamış, hatta daha da ileri giderek kalemi eline alıp Anadolu'yu Kürdistan ve Ermenistan diye ikiye bölen bir harita çizmiştir.

Bu nedenle, Kurtuluş Savaşı sırasında Türkiye'nin birliği ve bütünlüğü için savaşan **Atatürk,** sadece İngiltere'ye ve Fransa'ya direnmemiş, bunlarla birlikte ABD'ye de direnmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda bir meclis konuşmasında söylediği gibi o, "*Bizi mah-*

vetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme" topyekün bir şekilde karşı çıkmıştır.

1919 sonlarına doğru, **W. Wilson ve ABD Senatosu**, Anadolu'da kurulması planlanan Ermeni ve Kürt devletleri için nabız yoklamak, soykırım iddialarını araştırmak ve nüfus oranlarını belirlemek için Türkiye'ye **Tümgeneral (veya Korgeneral) Harbord**'u göndermiştir.

General Harbord henüz Sivas'a gelip Atatürk ile görüşmeden, Erzurum ve Sivas Kongreleri öncesinde ve sonrasında, "Amerikan mandası" meselesi üzerinde çeşitli yazışmalar, tartışmalar, yorum ve dedikodular yapılmıştır. Fakat işi Türklerin yararına kesin bir sonuca bağlayan kararlar, Atatürk-General Harbord görüşmesi sonucunda doğmuştur.

Atatürk, ABD mandası tartışmalarının gündemde olduğu o günlerde General Harbord'la görüşmeye çok önem vermiştir. O bu görüşme sayesinde Milli Hareket'in amacını, milliyetçilerin kararlılığını ve emperyalistlerin Anadolu üzerinde oynamaya çalıştıkları oyunları tek tek ortaya koyarak ABD ve dünya kamuoyuna Türk Kurtuluş Savaşı'nın haklılığını göstermek istemiştir.

Atatürk, 22 Eylül 1919'da Sivas'ta General Harbord'la görüşmüştür.

Bu tarihî gizli görüşmenin tanığı, General Harbord'a tercümanlık yapan, Robert Koleji Tarih Öğretmeni Hüseyin Pektaş (Prof. Hulusi Y. Hüseyin)'tır. [464]

Görüşme sırasında Ermeni iddialarını ve sözde soykırımı kesin bir dille reddeden **Atatürk**, Harbord'a, **İngilizlerin Kürt politikası hakkında** şunları söylemiştir:

"***İngiliz İmparatorluğu, bölmek ve Kürtlerle Türkler arasında bir kardeş savaşına neden olmak için Kürtleri kendi himayeleri altında bağımsız bir Kürdistan kurma planına katılmak üzere kışkırttılar. İleri sürdükleri tez, imparatorluğun nasıl olsa dağılmaya mahkûm olduğudur. Bu amaçlarını gerçekleştirmek***

464 Fethi Tevetoğlu, "*Mustafa Kemal Paşa-Genral Harbord Tanık ve Tercümanı: Prof. Dr. Hulsi Y Hüseyin (Pektaş)*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 10, Cilt IV, Kasım 1987 .

için büyük paralar harcadılar, her türlü casusluğa başvurdular. Bunun için Noel adlı bir İngiliz subayı Diyarbakır'da uzun süre çaba harcadı ve faaliyetlerinde her türlü sahtekârlık ve aldatmaya başvurdu.

Fakat bizim Kürt vatandaşlarımız, hazırlanan komplonun farkına vararak onur ve vicdanlarını parayla satan diğer bir grup haini bölgeden kovdular... Saf Kürt vatandaşlarımızı isyana teşvik ettiler. Bu alçakça planın üç amacı vardır: Kürtlerin çıkar duygularını canlandırmak, milli kuvvetleri yok etmek ve aynı ülkenin evlatları arasında bir mücadele ve kan dökmeye neden olmak.

Bu entrikaların tümüyle dışında kalan yerel halk, çok geçmeden bunların gerçek niyetlerini anladı ve suçluları tutuklamak üzereyken onlar kaçtılar."[465]

Atatürk, Harbord'a, "*İngilizlerin Kürtler üzerinde oynadıkları oyunların farkındayız, bu oyunlara izin vermeyeceğiz!*" mesajı vererek, bir anlamda "*Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla!*" demek istemiştir.

Türkiye'ye, kafası bin bir türlü önyargılarla dolu olarak gelen **General Harbord**, Atatürk'le görüştükten sonra buradaki gerçeklerin düşündüğünden çok daha farklı olduğunu anlamaya başlamıştır.

Atatürk, Amerikalı generali etkilemeyi başarmıştır. Öyle ki, General Harbord, Atatürk'e veda ederken elini sıkmış ve şöyle demiştir: "***Eğer Amerikan ordusunda muvazzaf bir subay olmasaydım, gelir sizinle birlikte mücadelenizi izlerdim!"***[466]

Harbord, daha sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu gezerek Ermenilerle Kürtlerle ve Türklerle konuşmuştur.

Harbord, bu incelemelerini ve gözlemlerini meşhur "***Harbord Raporu***"yla dünya kamuoyuna açıklamıştır.

Harbord, söz konusu raporunda **Kürt-Ermeni ilişkileri** üze-

465 Ayrıntılar için bkz. Fethi Tevetoğlu, "*Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Görüşmesi*", **Türk Kültürü Dergisi**, s. 76, 77, 80, 81, 1969.

466 Tevetoğlu, "*Mustafa Kemal Paşa-Genral Harbord Tanık ve Tercümanı: Prof. Dr. Hulsi Y. Hüseyin (Pektaş)*"

rinde de durmuş ve Ermenilerin Kürtleri çoluk çocuk demeden katlettiklerini anlatmıştır:

"*Ermeniler soydan suçsuz değillerdir. Hafızaları kuvvetlidir. Fırsat buldukça misilleme yapmaktan geri durmazlar. Irk olarak yakınlığı bulunan ilkel Aryan Kürtleri onlardan nefret eder. Kürtler heyetimize gözyaşlarıyla yalvarmışlar, onları köylerinden süren Ermenilere karşı korumalarını rica etmişler, yaklaşan şiddetli kıştan korunmak için evlerine dönmelerini sağlamamızı dilemişlerdir. Kürtlerin iddiasına göre imparatorluk çöküp de Rus ordusu parçalandıktan sonra Rus Bolşevikleriyle birlik olan Ermeni çeteleri, en zalim şartlar altında birçoğunu katletmiştir.*"

Harbord, daha sonra uzun uzun Ermenilerin Türklere yaptıkları katliamları anlatarak: "*Türklere karşı içleri yüzyıllardır kinle dolu olan Ermeni azınlığa Müslüman çoğunluğun idaresi verildiği takdirde sonucun tehlikeli olacağı meydandadır.*" demiştir.[467]

Harbord Raporu, Batı'da adeta soğuk duş etkisi yaratmış, Anadolu'yu bölüp parçalamak için ağızlarının suyu akan emperyalistleri çok rahatsız etmiştir. "*...Ermeniler soydan suçsuz değildir. Ermeniler, Kürtleri bile zalimce katletmiştir. Anadolu'nun doğusunda devlet kurmaya yetecek oranda Ermeni yoktur...*" diyen Harbord Raporu, Batı'da görmezden gelinse de, herkese Anadolu'da bir Ermeni ve bir Kürt devleti kurmanın çok zor olduğunu göstermiştir.

ABD Ajanlarının Kürt Raporları

Yüzyılın başında Anadolu'da bir uydu Kürt devleti kurdurmak isteyen ABD, Kurtuluş Savaşı yıllarında, Anadolu'daki Kürtlerle çok yakından ilgilenmiştir. Türkiye'deki ABD temsilcilerinin ve ajanlarının hazırladıkları ve Washington'a gönderdikleri Kürt raporları, bu gerçeğin en açık kanıtıdır.

467 Harbord Raporu'nun tamamı için bkz. Cemal Kutay, **Türk Milli Mücadelesi'nde Amerika**, İstanbul, 1979, s. 160-165.

Örneğin, ABD'nin Türkiye'deki **Yüksek Komiseri Tuğamiral Mark L. Bristol**, 20 Şubat 1922'de İstanbul'dan Washington'a gönderdiği bir "Kürt raporunda" şu bilgilere yer vermiştir:

"*Sayın Dışişleri Bakanı Efendim!*

Başkanlığın bilgisi için askeri ateşe tarafından Kürdistan' daki durumla ilgili hazırlanan raporu sunuyorum. Daha önceki yazılarımda belirttiğim gibi Kürt sorunu dikkati çekecek değerdedir. Normal koşullarda bile Kürtler daima komşuları için sorun olmuşlardır. Şimdi, Kürdistan'ın ünlü petrol yatakları nedeniyle yabancı entrikalar kuşkusuz başladığı için ciddi sonuçlar çıkabilir. İngilizler herhalde Kürdistan'ı denetim altına almak için Kürtleri Türklere karşı kullanmak isteyeceklerdir. Türkler de Kuzey Mezopotamya'yı (Kuzey Irak'ı) ele geçirmek için aynı şeyi yapacaktır. Kürdistan'ı özel etki bölgesi sayan Fransızlar da Türk-İngiliz sürtüşmesinden çıkar sağlamakta bir an duraksamayacaklardır."

Bristol raporuna, **Fransız Askeri İstihbaratı'nın** Kürtler hakkında hazırladığı bir rapordan alıntılar yaparak, şöyle devam etmiştir:

"Rapor'da Kürdistan ayaklanmasına, bütün Yakındoğu sorununun bir parçası ve İngilizlerin, dünyanın bu bölgesindeki amaçları ve istekleri açısından bakmak gerektiğini belirtmektedir. Sonra Büyük Britanya'nın en büyük sorununun Hindistan'ı güven altına almak olduğu, İngilizlerin planlarına bu bakımlardan yaklaşmak gerektiği ileri sürülmektedir. Bunlardan biri İran üzerinden Bolşevik tehdidi, öte yanda Mezopotamya, İran ve Gürcistan üzerinde Milliyetçi-Türk Pan İslam tehdididir. Bu son tehdidi önlemek için İngilizler, Filistin ve Irak dahil Akdeniz'den Basra Körfezi'ne uzanan kendi etkilerinde bir dizi devlet kurmak görüşündedir. Kral Hüseyin ailesini kullanarak güçlü bir Arap imparatorluğu kurmak ve Türklerin yoluna set çekmek istemiş, ancak Hicazlı aileyle işler yolunda gitmemiştir. Büyük çapta bir Arap ordusu düzenlemek oldukça güç bir iştir. Ayrıca daha kötüsü halifelik İstanbul'da bulunmaktadır. Dolayısıyla Büyük Britanya'nın Kürdistan'daki rahatsız durumdan

yararlanıp Mustafa Kemal'in sırtında bir tehdit olacak bir biçimde bunu geliştirmeye çabalamasına, aynı zamanda Milliyetçi Türkiye ile Mezopotamya arasında bir perde kurmasına şaşmamak gerekir.

Bundan sonra Kürt tarihi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu arada Kürdistan'ın tamamen coğrafi bir deyim olduğu, hiçbir zaman siyasal bir birlik haline gelmediği belirtilmiştir. Kürtler, Türkiye ve İran da dağınık durumdadırlar. İran'da, Kürdistan'da, sonra Azerbaycan ve Ardilan'da başka etnik gruplara karışık olarak bulunmaktadırlar. Türkiye'de ise altı doğu vilayetinde; Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Harput ve Diyarbakır'da, ayrıca Sivas ve Musul vilayetlerinde bulunmaktadırlar. Ermeno-Kürdistan'da ve Sivas'ta Ermeni ve Türk halkı ile birlikte yaşamaktadırlar. Diyarbakır ve Musul'da 'Milli' denilen Araplarla iç içedirler. Türkiye'deki Kürtlerin sayısı aşağı yukarı 1.200.000'dir. Dünya Savaşı sırasında başlıca Kürt ailelerinden Bedirhan ailesinin başı Abdürrezzak Bedirhan, kendini Kürdistan Prensi tanıması koşuluyla Rusya'ya hizmetini ve 25.000 süvari vermeyi önermiştir. Çar'ın egemenliğini kabul etmeye hazır olduğunu bildirmiştir. Rusya, bu öneriyi çok tehlikeli olacağı gerekçesiyle reddetmiştir. Ara yerde İstanbul Hükümeti, Kürtleri ayaklandırmaya çalıştığı için Bedirhan'ı ölüme mahkûm etmiş, Bedirhan ise çabalarını sürdürmüş ve bu defa İngilizlere dönmüştür, ancak birdenbire ölmüştür. Ölümünün Türk ajanlarının verdiği zehirden ileri geldiği öne sürülmüştür. Versailles Antlaşması'ndan önceki yıllarda Paris'te yaşamakta olan zengin ve etkili bir Kürt, Şerif Paşa, bu anlaşmaya bir Kürt devleti kurulmasını sokuşturmayı neredeyse başarmış, ancak Londra Konferansı bunu engellemiştir. Türkler, Şerif Paşa'nın eylemlerinden başka, Kürt devleti akımının arkasında kimsenin bulunmadığını iddia etmektedirler, ancak gerçek şudur ki, Kürt halkı kendisinden devamlı adam ve para istenmesinden bıkmıştır. İngilizler, onların bu hoşnutsuzluğundan yararlanarak karışıklık yaratmak, bir isyan çıkarmak üzere ajanlar göndermiştir. Bu ajanlar arasında Kürt Mustafa Paşa,

Mulan Zade ve Hamit Paşa vardır. Geçen ilkbaharda Ankara Hükümeti'nin Kürtlerden istekleri o kadar dayanılmaz bir düzeye gelmiştir ki, en sonunda ayaklanmışlardır. Başlangıçta bu ayaklanma hiçbir güçlük çıkmadan bir Türk taburuyla bastırılmıştır. Haziran'daki başka bir ayaklanma daha ciddi olmuş ve bununla başa çıkmak için bir tümen kadar kuvvet gerekmiştir. Kazım Karabekir Paşa, bütün yaz boyunca Kürtlerin eylemlerine katılanların sayısının, bütün önlemlere rağmen artması karşısında kuşku içinde kalmıştır. (...) Kasım ayında Mardin'in Kürtler tarafından alındığı haber verilmiştir."

"Kürt akımı çok ciddiye alınmamalıdır. Kürtler bir lider bulamamışlardır. Onları düzene koyacak güçte kimse yoktur. Şerif Paşa, ülkesinden yetki alamamıştır. İstanbul'daki iki Kürt derneği ise oturup uzun uzun tartışmakta, ancak ortaya bir lider çıkaramamaktadır. Halen Süleymaniye'de bulunan Kürt Kongresi, bir başkan seçmek ve bir program üzerinde birleşmek için çağrıda bulunmuş, ancak Kürt aşiret reislerinin üçte ikisi bu çağrıya katılmamışlardır. Askeri ve siyasi liderlikten yoksundurlar. Yunanlılar önemli bir zafer kazanırlarsa Kürt isyanı Türkiye'nin arkasını ciddi bir biçimde tehdit edebilir. Ancak Batı'daki savaş Türklerin lehine gelişirse, Türkler ellerindeki yarım düzine yetenekli liderden biriyle Kürt sorunlarına son verebilir. İngilizler kuşkusuz bu durumu bilmektedirler. Gene de Kürt durumuyla meşgul olduğu sürece Mustafa Kemal'in Musul'a el koyamayacağını düşünmektedirler. Dolayısıyla Kürt akımına yardımcı olmaktadırlar. Bay Churchill, Avam Kamarası'ndan İngiliz Yüksek Komiserliği'nin yönetiminde olursa Kürtlerin Mezopotamya (Irak) ile birlikte idare edilmeye razı olduklarının araştırmalar sonunda öğrenildiğini söylemiştir. Gerçekte ise bu araştırmalar, İngilizlerin İstanbul'daki iki Kürt derneğini 'Teali' ile 'Teşkilat' Musul ve Mardin bölgesindeki bazı küçük Kürt reislerini satın almaları biçiminde sınırlı olmuştur. (...)"

"Alınan istihbarata göre İngilizler, Hicazlı Kral Hüseyin'in üçüncü oğlu Emir Zeid'i kral yapmak istemektedir. Ancak ken-

dinden çıkacak bir lideri bulamayan Kürdistan'ın bir yabancı prensi kabul etmesi düşünülemez.

Fransız-Türk anlaşmasına karşı yürüttükleri kampanya ve Kürt ayaklanmasına verdikleri itici güç konusunda İngilizlerin eylemlerini yakından izlemek gerekir. İngiliz iddiasına göre, gizli bir anlaşma ile Türkler geri aldıktan sonra Musul'daki petrol yataklarının işletilmesini Fransızlara söz vermişlerdir. Böyle bir anlaşmanın varlığı konusunda ellerinde kanıt yoktur. Şimdi aynı zamanda bizim Türklere yaptığımızı (yanlış olduğuna eminim) Kürtlere yapmaya çalışmaktadırlar. Kürtleri, Mardin ve öteki bölgeleri ele geçirmeye, yani Türklerin bize verdikleri bölgeleri ele geçirmeye itiyorlar. Bu durumda İngilizler, Fransız çıkraları aleyhinde çalışmıyorlar mı?"[468]

İşte, Atatürk'ün ifadesiyle, "*bizi mahvetmek isteyen emperyalizmin*" kirli yüzü ve kirli oyunları...

İşte emperyalizmin Türkiye'yi bölüp parçalamak için kullandığı **Kürt kartı!**

Amiral Bristol'un Washington'a gönderdiği bu rapor, emperyalizm için "Kürt", "Türk" veya başka bir milletin değil, ulusal çıkarların esas olduğunu, emperyalizmin kendi ulusal çıkarları için gözünü kırpmadan, büyük bir soğukkanlılıkla halkları kullanabileceğini gözler önüne sermektedir.

Bu rapor, Kurtuluş Savaşı sırasındaki Kürt isyanlarının ve ayrılıkçı Kürt hareketlerinin arkasında emperyalist güçlerin olduğunu; dahası İngilizlerin ve Fransızların Kürtler üzerindeki kirli oyunlarını ve entrikalarını, ABD'nin çok yakından takip ettiğini şüpheye yer bırakmayacak biçimde kanıtlamaktadır.

Özetlemek gerekirse:

1. ABD temsilcisine göre Kürtler, komşuları için bile daima sorun olmuşlardır.

2. Kürtler üzerindeki yabancı entrikaların temel nedeni bölgedeki petrol yataklarıdır.

468 Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgelerinde Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, İstanbul, 2001, s. 156-161.

3. İngilizler, Kürt bölgelerini (Kürdistan'ı) denetim altına almak için Kürtleri Türklere karşı kullanmaktadırlar.

4. Fransa da Kürt bölgelerini (Kürdistan'ı) özel etki bölgesi saymakta ve çıkarları doğrultusunda çalışmaktadır.

5. İngiltere, Hindistan sömürgelerini korumak için Ortadoğu'da kendi etkisinde bir dizi devlet kurmak istemektedir. Bu devletlerden biri de Kürdistan'dır.

6. İngiltere, Kürt bölgelerindeki rahatsızlıktan yararlanıp Atatürk'ü, tehdit edecek bir biçimde Kürt sorununu geliştirip milliyetçi Türkiye ile Mezopotamya (Irak) arasında bir tampon oluşturmaya çalışmaktadır.

7. Kürdistan adı tarih boyunca hep coğrafi bir bölge adı olarak kullanılmış, hiçbir zaman "siyasal birlik" anlamında kullanılmamıştır.

8. ABD temsilcisi, Ermeno-Kürdistan kavramından söz ederek, emperyalistlerin bölgede bir Ermeni-Kürt Federasyonu kurmak istediklerini ima etmektedir

9. Bazı Kürt liderleri ve Kürt aşiretleri I. Dünya Savaşı'ndan beri ayrılıkçı faaliyetler içine girmişlerdir.

10. İngiltere, Kürtlerin içinde bulundukları durumdan yararlanarak onları Türklere karşı kışkırtmak için ajanlar göndermiştir.

11. Kürtler, Ankara'daki Milli Hükümet'e karşı ayaklanmışlardır.

12. Kürtlerin başında iyi bir lider olmadığı sürece Kürt hareketini fazla ciddiye almamak gerekir.

13. Yunanlılar, önemli bir zafer kazanırsa Kürt isyanları Türkiye'yi tehdit edecek boyuta ulaşabilir. Ancak, savaşı Türkler kazanırsa Türkler "Kürt sorununu" çözebilir.

14. İngiltere, Atatürk Kürt sorunuyla meşgul edildiği sürece, Türkiye'nin Musul'a el koyamayacağını düşündüğünden bölgedeki Kürtleri Atatürk'e ve Ankara Hükümeti'ne karşı kışkırtmaktadır.

15. İstanbul'da iki Kürt cemiyeti vardır. Bu cemiyetler Kürtleri Türkiye'den koparıp İngiliz mandası altına almaya çalışmaktadır.

16. İngiltere'nin ve Fransa'nın Kürt bölgelerindeki çıkarları çatıştığı için İngiltere ve Fransa arasında gizli bir mücadele yaşanmaktadır.

1922-2011; aradan geçen 89 yıla rağmen, ABD'nin ve Avrupa'nın Kürt politikası bugün ne kadar değişmiştir?

Atatürk Kürtlere Özerklik Sözü Verdi Yalanı

En katmerli Cumhuriyet tarihi yalanlarından biri, "*Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı yıllarında Kürtlere özerklik sözü verdiği, ancak daha sonra bu sözünde durmadığı*" biçimindedir.

Kurtuluş Savaşı yıllarında, "Atatürk ve TBMM tarafından Kürtlere özerklik verildiği" yalanının temel kaynağı, **Robert Olson**'un "***The Emergence of Kurdish Nationalism and The Sheikh Said Rebellion, 1880-1925***" adlı kitabıdır.[469]

Olsen'in yalanının Türkiye'de taraftar bulması fazla gecikmemiştir.

15 Temmuz 2009 tarihinde "Bölücübaşı" **Abdullah Öcalan**, avukat görüşmesinin bir yerinde, "***10 Şubat 1922 tarihinde Meclis'in gizli oturumlu 18 maddelik bir kararı var. Bu karar 64 red oyuna karşılık 373 kabul oyuyla kabul edilmiş bir yasadır. Dikkat edilirse 64'e 373! Bu, Meclis arşivlerinde mevcuttur, devlet yetkilileri bunu biliyorlar. Bu kararla Kürdistan'a başta özerklik olmak üzere birçok hak tanınmış.***" diyerek, Olsen'in yalanını dillendirmiştir.

Öcalan'ın bu açıklamalarından sonra Türkiye'yi bölüp parçalamak isteyen "Kürtçülerin" ağzında sakız olan bu yalanı gündeme getirenler arasında **Prof. Dr. Cemil Koçak** ve **Doğu Perinçek** de vardır.

469 Robert Olson, **The Emergence of Kurdish Nationalism and The Sheikh Said Rebellion, 1880-1925**, Austin: University of Texas Press, 1989.

Yeniçağ gazetesi, 4 Ağustos 2010

Şimdi gelin, son zamanlarda "demokratik özeklik" nutuklarını atan "malum siyasi partinin" milletvekillerinin ve sempatizanlarının ***"Kurtuluş Savaşı yıllarında Atatürk ve TBMM, Kürtlere özerklik vaat etmişti!"*** yalanını deşifre edelim...

Yalanın Ayakları

"Kurtuluş Savaşı yıllarında Atatürk ve TBMM, Kürtlere özerklik vaat etmişti!" yalanı şu ayaklar üzerinde durmaktadır.

1. 22 Ekim 1919'da, İstanbul Hükümeti'yle Heyet-i Temsiliye arasında yapılan **Amasya Görüşmeleri sonrası hazırlanan protokollerden birinde (2. Protokol)**, Atatürk Kürtlere özerklik vaat etmiştir!

2. **Koçgiri İsyanı'ndan sonra Haziran 1921**'de TBMM'de yapılan bir gizli oturumda Kürtlere özerklik verilmesi kararlaştırılmıştır!

3. **10 Şubat 1922'de** TBMM'de yapılan bir gizli oturumda Kürtlere özerklik verilmesi kararlaştırılmıştır!

4. Atatürk, **16-17 Ocak 1923 tarihinde çıktığı İzmit seyahatinde** "Kürtlere özerklik verileceğini" söylemiştir!

5. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı yıllarındaki konuşmalarında **Kürdistan** tabirini kullanması "bağımsız Kürdistan"ı tanıdığının işaretidir!

Şimdi de sırasıyla bu "ayakları" devirelim!

1. Ayak

22 Ekim 1919'da, İstanbul Hükümeti'yle Temsil Heyeti arasında yapılan Amasya Görüşmeleri sonrası hazırlanan protokollerden birinde, Atatürk Kürtlere özerklik vaat etmiştir!

Kurtuluş Savaşı sırasında Kürt konusu ilk kez **Erzurum Kongresi**'nde gündeme gelmiştir. 17 Haziran 1919'da Erzurum Kongresi'ne sunulan bir raporda, bölgenin durumu dikkate alınarak ülkeyi içten yıkmak isteyenlerin yaptıkları yıkıcı propagandanın, Türklük-Kürtlük meselesi çıkartmak, Kürdistan kurulması için kışkırtıcılık yapıp yöre gençliğinin birleşmesini engellemek, bölge halkını Kürt-Türk diye ikiye bölerek birbirlerine düşürüp Ermenilere üstünlük sağlamak esaslarına dayandığı belirtilip Ermenilerin Kürt-Türk ayırmaksızın katlettikleri hatırlatıldıktan sonra "din, huy, adet" gibi değerler bakımından Türk ve Kürt'ün birbirine yakın olduğu ve Ermenilerle ilişkisi olmadığı; Kürtçenin, Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluştuğu, evlilikler nedeniyle Kürt ve Türk'ün yüz yıldır akraba oldukları belirtilmiştir.[470] Erzurum Kongresi'nde "Kürt-Türk" birlikteliğine vurgu yapıldığı o günlerde harekete geçen **Atatürk**, doğudaki Kürt aşiretlerinin en azından belli bir kısmını Milli Hareket'e kazanabilmek amacıyla Kürt aşiret reislerine, "ecnebi işgalcilere" ve özellikle "Ermenilere" karşı "Hilafet" etrafında "birlik ve bütünlük" çağrısı yapmıştır. **Atatürk, Kürt aşiret reislerine gönder-**

470 Bekir Sıtkı Baykal, **Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler**, Ankara, 1969, s. 40-52.

diği bu mektuplarda, Kürtleri Türklerle birlikte emperyalistlere karşı mücadeleye çağırırken, hiçbir şekilde Kürtlere herhangi bir vaatte bulunmamıştır.[471] O günlerde İngiliz kışkırtmalarıyla Diyarbakır'da kurulan bir "Kürt Kulübü" yine Atatürk'ün girişimleriyle kapattırılarak üyeleri hakkında soruşturma açılmıştır. Aşiret reisleri de Atatürk'e gönderdikleri telgraflarda bu ayrılıkçı hareketlerin kendilerini temsil etmediğini belirtmişlerdir. Atatürk, Kürtleri "**öz kardeş**" olarak görmüş ve bütün milletin tek bir amaç etrafında kenetlenerek düşmana karşı mücadele etmesini amaçlamıştır. Irak'a hâkim olmayı ve ayrılıkçı Kürtleri kullanarak Türkiye'yi içten çökertmeyi amaçlayan İngiltere'nin Kürtler üzerinde oynadığı "kirli oyunlar" Atatürk'ün izlediği "birleştirici" Kürt politikası sayesinde sonuçsuz kalmıştır.[472]

Bilindiği gibi, 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasındaki **Sivas Kongresi**, İstanbul'daki Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin tertiplediği **Ali Galip Olayı**'yla dağıtılmak istenmişti. Elazığ Valisi Ali Galip, **İngiliz casusu Noel'le** birlikte Sivas-Malatya hattında ayrılıkçı Kürt aşiretlerinden toplayacağı silahlı adamlarla Sivas'ı basarak kongreyi dağıtacak ve Atatürk'ü de öldürecekti. Ancak Atatürk, daha önce anlattığımız gibi, aldığı önlemlerle Ali Galip Olayı'nı sonuçsuz bırakmıştı. Ali Galip Olayı'nın İstanbul'daki Damat Ferit Hükümeti'nce tertiplenmiş olmasına çok öfkelenen Atatürk, bu olay sonrasında İstanbul'la bütün haberleşmeyi ve bağlantıyı kesmiştir. Bunun üzerine Damat Ferit Paşa Hükümeti görevden alınarak yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur. **Ali Rıza Paşa Hükümeti** de **Bahriye Nazırı Salih Paşa**'yı, Temsil Heyeti adına Atatürk'le görüşmesi için Amasya'ya göndermiştir.[473]

Salih Paşa ile Atatürk, **20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında** Amasya'da görüşmüşlerdir. Atatürk, Amasya Görüşmeleri'nden önce üç konuda (İstanbul Hükümeti'nin dış politikası, iç politi-

471 Gazi Mustafa Kemal, **age.**, C IV, s. 1273-1285, belge no: 47-53.

472 **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, C 4, Ankara, 1964, s. 34, 272.

473 Amasya Görüşmeleri, İstanbul Hükümeti adına **Bahriye Nazırı Salih Paşa ve Padişah'ın başyaverleri Naci (Eldeniz) Paşa** ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına **Atatürk, Rauf (Orbay) ve Bekir Sami (Kunduh) paşalar** arasında yapılmıştır.

kası ve ordunun yönetimi) kolordu komutanlarının görüşlerini almıştır.

Salih Paşa ile Atatürk arasında üç gün devam eden **Amasya Görüşmeleri sonunda** ikişer sayı olmak üzere **beş protokol** düzenlenmiştir. Bu beş protokolden üçü, karşılıklı olarak imzalanmış, ikisi ise gizli sayılarak imzalanmamıştır.[474]

Amasya Görüşmeleri sonrası alınan kararlar kolordulara da bildirilmiştir.[475]

Atatürk, Nutuk'ta bu protokollerin içeriklerinden de söz etmiştir. "*Amasya Görüşmeleri'nde Atatürk Kürtlere özerklik vaat etti!*" diyenler, işte Atatürk'ün Nutuk'ta söz ettiği bu protokollerden birine, **2. Protokole** dayanmaktadırlar.[476]

Atatürk, söz konusu protokol hakkında, "*22 Ekim 1919 günlü ikinci protokol, uzun süren bir görüşme ve tartışmanın tutanak özetidir.*" demiştir.[477]

Atatürk'ün Nutuk'taki ifadeleriyle, **22 Ekim 1919 tarihli 2. Protokol** şudur:

"*1. Bildirinin birinci maddesinde düşünülen ve kabul edilen sınırın, en az bir istek olmak üzere elde edilmesi gerektiği birlikte kabul edildi.*

Kürtlerin bağımsızlığını gerçekleştirme amacını güder gibi görünerek yapılmakta olan karıştırıcılığın önüne geçmek uygun görüldü. Şimdi yabancıların işgalinde bulunan bölgelerden Kilikya'yı, Arabistan ile Türkiye arasında bir tampon devlet meydana getirmek için anayurttan ayırmak istendiği söz konusu edildi. Anadolu'nun en koyu Türk ortamı ve en verimli zengin bir bölgesi olan bu toprakların hiçbir yolla ayrılmasının kabul edilemeyeceği; Aydın ilinin de aynı kesinlikle ve yeğlikle yurdun bölünmez parçalarından olduğu ilkesi genel olarak kabul edildi."[478]

474 Gazi Mustafa Kemal, age., C I, s. 325.
475 age., s. 325.
476 age., s. 327.
477 age., s. 327.
478 age., s. 327.

Bu protokol dikkatle okunduğunda, bırakın herhangi bir etnik unsurun veya herhangi bir bölgenin özerkliğini veya bağımsızlığını, tam tersine "*bu toprakların hiçbir yolla ayrılmasının kabul edilemeyeceği*" belirtilerek, Türkiye'nin birliği ve bütünlüğü vurgulanmıştır.

Ancak, 22 Ekim 1919 tarihli 2. Protokol'deki bazı ifadeler, 1960'lı yıllara kadar kamuoyundan saklanmıştır.

2. Protokolün bu "saklanan" bölümlerini, (Başbakanlık Arşivi'ndeki belgenin aslını) **Tarihçi Faik Reşit Unat**, 1961 yılında "*Tarih Vesikaları Dergisi*"nde yayımlamıştır. Yani, Cumhuriyet tarihi yalancıların iddia ettiği gibi bugün bu protokol saklı değildir; bu protokol 1961 yılından beri, 50 yıldır araştırmacıların hizmetindedir. Ancak 50 yıldır öylece duran bu protokol, bugün birileri tarafından istismar edilerek, "ayrılıkçı Kürtçü harekete" tarihsel dayanak yapılmaya çalışılmaktadır.

Nutuk'ta yer almayan ve 1961 yılına kadar saklanan bölümde şu ifadeler vardır:

"*Türk ve Kürtlerin oturduğu araziyi kapsadığı ve Kürtlerin Osmanlı toplumundan ayrılmasının imkânsızlığı izah edildikten sonra bu... Bununla birlikte Kürtlerin gelişme serbestliğini sağlayacak şekilde ırk hukuku ve sosyal haklar bakımından daha iyi duruma getirilmelerine izin verilmesine ve...*"[479]

1961 yılına kadar saklanan bu bölümüyle birlikte **2. Protokol'ün tamamı şöyledir:**

"*Bildirinin (Sivas Kongresi Sonuç Bildirisi) birinci maddesinde, Osmanlı Devleti'nin düşünülen ve kabul edilen sınırının Türk ve Kürtlerin oturduğu araziyi kapsadığı ve Kürtlerin Osmanlı toplumundan ayrılmasının imkânsızlığı izah edildikten sonra bu sınırın en az bir istek olmak üzere elde edilmesi gerektiği birlikte kabul edildi. Bununla birlikte Kürtlerin gelişme serbestliğini sağlayacak şekilde ırk hukuku ve sosyal haklar bakımından daha iyi duruma getirilmelerine izin verilmesine ve yabancılar tarafından Kürtlerin bağımsızlığını gerçekleştirme*

479 Bu bölümü Nutuk'la karşılaştırınız. Gazi Mustafa Kemal, age.,C I, s. 326, 327.

amacını güder gibi görünerek yapılmakta olunan karıştırıcılığın önüne geçmek için bu hususun şimdiden Kürtlerce bilinmesi hususu uygun görüldü..."

2. Protokol'ün tamamını incelediğimizde ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır:

1. Osmanlı'nın (Türkiye'nin) sınırı, Türklerin ve Kürtlerin oturduğu araziyi kapsamaktadır.

2. Kürtlerin Osmanlı'dan (Türkiye'den) ayrılması imkânsızdır.

3. Kürtlerin, gelişme özgürlüğü sağlayacak biçimde "ırk hukuku" ve "sosyal haklar" bakımından daha iyi duruma getirilmelerine izin verilecektir.

4. Yabancılar tarafından Kürtlerin kışkırtılmasının önüne geçilecektir.

İşte, gizlisiyle açığıyla, **2 numaralı Amasya Protokolü!**

Allah aşkına! Bu protokolün neresinde **özerk** veya **bağımsız** Kürdistan ifadesi veya iması vardır?

"Türkiye'nin sınırlarının Türklerin ve Kürtlerin oturduğu araziler" olduğunu söylemek, Kürtlere, özerklik veya bağımsızlık vermek değil, tam tersine Türklerin ve Kürtlerin ortak bir vatanda "tek millet" olarak yaşayacaklarını ifade etmektir. Ayrıca bu ifadeyle, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Kuzey Irak'ın (Musul'un) da Türkiye sınırları içinde olduğu vurgulanmak istenmiştir.

"Kürtlerin Türkiye'den ayrılmasının imkânsız olduğunu" söylemek, Kürtlere özerklik veya bağımsızlık verilmesinin söz konusu olmadığının en açık kanıtıdır.

Kürtlere gelişme özgürlüğü sağlayacak şekilde, "ırk hukuku" ve "sosyal haklar" verilmesi ise, insan hakları ve demokrasinin bir gereğidir. Buradan Kürtlere özerklik veya bağımsızlık verildiğini çıkarmak olanaksızdır.

Çok daha önemlisi, Kürtlere verilecek olan "ırk hukuku" ve "sosyal hakların" Kürtlerin yabancılarca kışkırtılmasının önüne geçmek, Kürtleri Türklere ve Milli Hareket'e yakınlaştırmak amacı taşıdığı 2. Protokol'ün sonunda, çok açık bir biçimde ifade edilmiştir:

2. Protokol'ün sonundaki: "...*Yabancılar tarafından Kürtlerin bağımsızlığını gerçekleştirme amacını güder gibi görünerek yapılmakta olunan karıştırıcılığın önüne geçmek için bu hususun şimdiden Kürtlerce bilinmesi hususu uygun görüldü...*" cümlesi, Atatürk'ün bütün amacının, Kürtlerin yabancılarca Milli Hareket'e karşı kışkırtılmasını önlemek olduğunu kanıtlamaktadır.

Amasya Görüşmeleri'nin yapıldığı **Ekim 1919'dan** üç ay kadar önce **Mayıs-Haziran 1919'da** Kürt kökenli **Ali Batı İsyanı**'nın çıkmış olması, bir ay kadar önce de **Eylül 1919'da** Kürtleri kışkırtmayı amaçlayan **Ali Galip Olayı**'nın yaşanmış olması, Atatürk'ü Kürtler konusunda bazı önlemler almaya yöneltmiştir.

Atatürk, Ali Galip Olayı sırasında, 9 Eylül 1919'da Kemah'ta bulunan Halet Bey'e gönderdiği bir telgrafta, Kürdistan kurmak için propaganda yapan İngiliz casusu Noel'e yardım eden Kürt aşiret reislerini "***din ve ulusu satmış Kürt beyleri***" olarak tanımlamıştır: "***İngiliz koruyuculuğunda bağımsız bir Kürdistan kurulması amacı ile propaganda yapmakta olan İngiliz binbaşılarından Mr. Nowil'in, din ve ulusunu satmış Kürt beylerinden, Ekrem, Karman, Ali, Celadet'le birlikte...***"

Atatürk, 10 Eylül 1919'da Malatya'daki İlyas Bey'e gönderdiği başka bir telgrafta da "***Kürtlük akımına kesinlikle elverişli alan bırakılmamasını***" istemiştir.[480]

Şimdi düşünebiliyor musunuz? 9 Eylül 1919'da bağımsız Kürdistan kurmak isteyen İngiliz casusuna yardım eden Kürt beylerini "***din ve ulusu satmış Kürt beyleri***" olarak adlandıran, 10 Eylül 1919'da da bir komutana verdiği emirde, "***Kürtlük akımına kesinlikle elverişli alan bırakılmamasını***" isteyen Atatürk, nasıl olur da, aradan daha iki ay bile geçmeden, 22 Ekim 1919'da **"Kürtlere özerklik veya bağımsızlık sözü"** verebilir!

Tarihçi Şerafettin Turan'ın bu konudaki değerlendirmesi

480 Gazi Mustafa Kemal, **age.**, C I, s. 169.

önemlidir: "*Mütareke sınırları içindeki toprakların birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğu ilkesini savunan M. Kemal de bağımsız Kürdistan girişimlerine daima karşı çıkmış ve bunu önleyebilmek için, Türklerle Kürtlerin 'öz kardeş" oldukları görüşünü savunmuştur. **Hatta Ulusal Ant (Misak-ı Milli) taslağında da bu kardeşliğin belirtilmesini istemiş,** ancak Mebuslar Meclisi'nde bunu içeren tümceye yer verilmemiştir.*"[481]

Özetle, **Amasya Görüşmeleri sonundaki 2. Protokol**, Cumhuriyet tarihi yalancılarının iddia ettiği gibi, Kürtlere özerklik veya bağımsızlık vermek için değil, tam tersine Kürtlerin yabancılar tarafından kışkırtılmasını önlemek ve Kürtleri Milli Hareket'e kazanmak için hazırlanmıştır.

Çok daha önemlisi, Amasya Görüşmeleri sonunda hazırlanan 2. Protokol'de gerçekten de Kürtlere özerklik veya bağısızlık vaat edilmiş olsa bile, bilindiği gibi bu protokol Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde ilan edilen ve daha sonra TBMM'nin de onayından geçerek Milli Hareket'in "bağımsızlık bildirgesi" olarak kabul edilen **Misak-ı Milli'de** hiçbir şekilde yer almamıştır, dolayısıyla hiçbir bağlayıcılığı da yoktur.

Sanırım yalanın altındaki "I. Ayak" devrildi!

2. Ayak

Koçgiri İsyanı'ndan sonra Haziran 1921'de TBMM'de yapılan bir gizli oturumda Kürtlere özerklik verilmesi kararlaştırılmıştır!

Kurtuluş Savaşı'nın en kritik aşamasında İngilizler, **Kürt Teali Cemiyeti**'ni kullanarak, bağımsız Kürdistan kurmak amacıyla ayrılıkçı Kürtleri isyan ettirmişlerdir. Ekim 1920'de başlayıp Haziran 1921'e kadar devam eden **Koçgiri İsyanı** hayli geniş bir alana yayılmış, bazı doğu illeri isyancıların eline geçmiş, isyancılar bu illerdeki devlet dairelerine kendi bayraklarını asarak bir anlamda bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. İsyan, TBMM'nin gö-

481 Turan, **age.**, s. 182.

revlendirdiği Nurettin Paşa komutanındaki Merkez Ordusu'nca bastırılmıştır.

Koçgiri İsyanı'nın, Yunan taarruzu ve Çerkez Ethem İsyanı' yla hemen hemen aynı döneme denk gelmesi, Milli Hareket'i çok zor bir duruma düşürmüştür. Kurtuluş Savaşı'nın önderi Atatürk, bir taraftan **emperyalizme** karşı mücadele dereken diğer taraftan **emperyalizmin yerli işbirlikçileriyle** mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Koçgiri İsyanı öncesinde, isyancı Kürt aşiretleri, Ankara Hükümeti'ne isteklerini iletmişlerdir. Ankara'ya gönderilen **15 Kasım 1920 tarihli** bildirideki ayrılıkçı Kürt istekleri şunlardır:

1. **Kürdistan muhtariyet (özerk) idaresine muvafakat eden (kabul eden) İstanbul Saltanat Hükümeti'nin bu baptaki kararını Mustafa Kemal Hükümeti'nin de kabul edip etmediğinin açıklanması.**
2. **Kürdistan muhtariyet idaresi hakkında Mustafa Kemal Hükümeti'nin görüş noktasının ne olduğu hususunda aşair rüesasına (aşiret başkanlarına) acele cevap verilmesi.**
3. **Elazığ, Sivas, Malatya ve Erzincan mıntıkaları hapishanelerinde tutuklu bulunan bütün Kürtlerin derhal serbest bırakılması**
4. **Kürt çoğunluğu bulunan mıntıkalardan Türk memurların çekilmesi.**
5. **Koçgiri mıntıkasına gönderildiği haber alınan müfrezelerin derhal geri çekilmesi.**[482]

Baytar Nuri'nin babası İbrahim Ağa'nın hazırladığı bu bildiriden sonra **Batı Dersim aşiret liderleri adına** 25 Kasım'da TBMM'ye bir bildiri daha gönderilmiştir. Bu bildiride TBMM açıkça tehdit edilerek "bağımsız Kürdistan" talep edilmiştir:

"Sevr Antlaşması gereğince Diyarbakır, Elazığ, Van ve Bitlis illerinde bağımsız bir Kürdistan kurulması gerekiyor. Bu nedenle bu oluşturulmalıdır. Yoksa bu hakkı silah zoruyla almaya mecbur kalacağımızı beyan ederiz."[483]

482 Dersimi, **age.**, s. 129; Mumcu, **age.**, s. 37.
483 Mumcu, **age.**, s. 37,38.

Atatürk ve TBMM, ayrılıkçı Kürtlerin özerk veya bağımsız Kürdistan taleplerini kabul etmeyerek, bu talepleri elde etmek için çıkarılan Koçgiri İsyanı'nı bastırmıştır. İsyan başlamadan önce kabul edilmeyen bu taleplerin, isyan bastırıldıktan sonra kabul edilmesi çok anlamsızdır. Atatürk ve TBMM eğer gerçekten Kürtlere özerklik veya bağımsızlık vermeyi düşünseydi, isyan daha başlamadan isyancıların özerk veya bağımsız Kürdistan taleplerini yerine getirir, böylece Kurtuluş Savaşı'nın en kritik aşamasında böyle büyük bir isyanla uğraşmak zorunda kalmazlardı.

Koçgiri İsyanı bastırılmıştır; ancak isyanı bastıran **Nurettin Paşa**'nın "***aşırı güç kullandığı, masum insanlara da zarar verdiği***" iddiaları, TBMM'de uzun tartışmalara yol açmıştır.

Meclis'teki Kürt kökenli milletvekilleri, "Kürtlere zulmeden" Nurettin Paşa'nın çok ağır bir şekilde cezalandırılmasını istemişlerdir.[484]

TBMM'de kabul edilen bir önergeyle bir soruşturma kurulu kurulup olayın araştırılmasına karar verilmiştir. Soruşturma kurulu, Nurettin Paşa'nın görevden alınıp yargılanmasına karar vermiştir.

Atatürk, Meclis'te yaptığı konuşmada Nurettin Paşa'ya verilen cezanın biraz ağır olduğunu belirtmiştir:

"***Nurettin Paşa'nın yasadışı eylem ve davranışlarına gelince... Ben bunları incelettim. Bu incelemelerden bazı sonuçlar da çıkarttım. Nurettin Paşa'nın değiştirilmesi kanısı doğmamıştır.***"[485]

Atatürk, **Nutuk**'ta Nurettin Paşa konusundan şöyle söz etmiştir:

"....*Nurettin Paşa, merkez bölgesinde bir yıla yakın bu görevi yaptı; ama* ***'yetkisi dışında kimi yurttaşların haklarına el uzatıyor'*** *diye milletvekillerinin yakınmaları ve İçişleri Bakanlığı'na soru yöneltmeleri, Bakanlığın da yakınmaları ye-*

484 Bkz. Mumcu, **age.**, s. 41-46.
485 Mumcu, **age.**, s. 44.

*rinde görmesi üzerine, Meclis'in isteğiyle Kasım 1921 başlarında görevden alındı. **Meclis, Nurettin Paşa'nın yargılanmasına da karar verdi. Bu iş benimle Bakanlar Kurulu arasında bir sorun çıkmasına da yol açtı. Ben, Nurettin Paşa'ya uygulanmak istenen işlemi kabul etmedim. Fevzi Paşa Hazretleri de benim görüşüme katıldı. İkimizle, Bakanlar Kurulu arasında çıkan anlaşmazlık meclisçe bir çözüme bağlandı. Meclis'te Nurettin Paşa'yı savundum, kendisini ağır bir işleme uğramaktan kurtardım.**"*[486]

Atatürk'ün Koçgiri İsyanı'nı bastıran Nurettin Paşa hakkındaki bu değerlendirmeleri; onun, her ne pahasına olursa olsun, Kurtuluş Savaşı'nın çok kritik bir aşamasında böyle bir isyanın bastırılmasından memnun olduğunu göstermektedir. Meclis'teki Doğulu milletvekillerinin "Kürtlere aşırı güç uyguladı." diye Nurettin Paşa'yı alabildiğince eleştirdikleri bir ortamda, Atatürk'ün Nurettin Paşa'ya kısmen sahip çıkması, **onun Kürtlere özerklik veya bağımsızlık vermeyi değil, Kürt isyanlarının ne pahasına olursa olsun bastırılarak Türklerle Kürtlerin birlikte yaşamasına önem verdiğini kanıtlamaktadır.**

Nurettin Paşa'nın isyanı bastırırken "aşırı güç kullandığı" iddialarının gittikçe yayılması üzerine, Kurtuluş Savaşı'nın en kritik aşamasında hem bölgedeki Kürtleri kışkırtmamak, hem de Meclis'teki Kürt milletvekillerini biraz olsun yatıştırmak ve nihayetinde **Kürtleri Kurtuluş Savaşı'na kazanabilmek** için **Atatürk** ve **TBMM, idam cezalarının uygulanmamasına** karar vermiştir. Bu karar göre, 85'i gıyaben, 15'i de vicahen olmak üzere, toplam 110 kişi hakkındaki idam kararı, **isyancılarla ilgili af çıkarılması** ve **Sivas'taki Sıkıyönetim Mahkemesi'nin kaldırılmasıyla** birlikte uygulanmamıştır.[487] Sadece tutuklular için geçerli olan bu af, Dersim'dekileri kapsamamıştır. Atatürk'ün yakın dostlarından Dersim milletvekili **Diyap Ağa**, arabulucu olarak Dersim'e gönderilmiştir. Dahası, Meclis'te **ikinci bir af kanunu** kabul edilerek

486 Gazi Mustafa Kemal, **age.**, C II, s. 841, 843
487 **Koçgiri**, s. 89.

Baytar Nuri ve **Alişer** dışındaki tüm isyancılar affedilmiştir. **Alişan** ise Erzincan valisini dinleyerek Dersim'i terk etmiştir.[488]

Yani, Cumhuriyet tarihi yalancılarının iddia ettiği gibi Koçgiri İsyanı'ndan sonra Kürtlere özerklik veya bağımsızlık verilmemiş, sadece **İngilizlerin Kürtleri Milli Hareket'e karşı isyan ettirmelerinin önüne geçmek için** TBMM tarafından "af çıkarılarak" isyancı Kürtlerin bazıları serbest bırakılmış ve Dersim milletvekili Diyap Ağa arabulucu olarak Dersim'e gönderilmiştir.

Peki ama "***Haziran 1921'de TBMM'de yapılan bir gizli oturumda Kürtlere özerklik verildiği***" yalanı nereden çıkmıştır?

Bu yalanın kaynağı **Robert Olson**'un, "***The Emergence of Kurdish Nationalism and The Sheikh Said Rebellion***" adlı kitabıdır.

Olson'un kaynaklık ettiği bu iddiayı dillendirenler, **Haziran 1921**'de TBMM' nin bazı Kürt ileri gelenleriyle bir ***"Özerk Kürdistan Protokolü"*** imzaladığını ve hatta o dönem bölgede etkin olan Fransızların buna aracı olduğunu iddia etmişlerdir. İddiaya göre, Haziran 1921'de TBMM'de yapılan **gizli oturumlardan birinde** bu protokol tartışılmıştır.

Oysa, Haziran 1921'deki **tek gizli oturum**, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in yurtdışındaki ve yurtdışından geldikten sonraki görüşmelerinin ve bu arada Fransızlarla imzalanacak olan barış antlaşması ile İngilizlerle imzalanacak olan esir değişimi antlaşmasının tartışıldığı **27 Haziran 1921 tarihli** gizli oturumdur.

Bu görüşmelerde, özellikle "Trabzon mebusanı Hüsrev Bey ve Ali Şükrü Bey, Fransızlarla olan sınır anlaşmazlıkları hakkındaki mükâlemata dair, bizzat TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ni hedef alan suçlamalarda bulunmaktan çekinmiyorlardı; suçlamaları, Misak-ı Millî haricinde antlaşma imzalamak ağırlığındadır." Ancak bunlar önemsizdir. Nitekim, 27 Haziran 1921'deki bu görüşmede "Misak-ı Milli haricinde süregiden mükâlemat", Kurtuluş Savaşı'nın Sakarya zaferiyle yeni bir aşa-

488 Korkmaz, **age.**, s. 205.

maya girmesiyle birlikte Türkiye açısından daha olumlu bir seyir izlemiş ve Ekim 1921'de imzalanacak olan Misak-ı Milli'ye uygun Ankara Antlaşması'yla sonuçlanmıştır.[489]

Özetle, Haziran 1921'de TBMM'deki tek gizli oturumun konusu *"Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in yurtdışındaki ve yurtdışından geldikten sonraki görüşmeleri ve Fransızlarla imzalanacak olan barış antlaşması ile İngilizlerle imzalanacak olan esir değişimi antlaşmasının"* tartışılmasıdır. O gizli oturumda "özerk Kürdistan" konusunda hiçbir görüşme, tartışma veya protokol gündeme gelmemiştir.

Ancak Atatürk, 27 Haziran 1921 tarihinde Elcezire Komutanlığı'na gönderdiği bir talimatla, "Kürt'lerin oturduğu bölgelerde adım adım mahali bir idare kurulması" kararından söz etmiştir. Fransızlar da bu talimata dayanarak, Kemalist yönetimin "Kürt özerkliği" konusunu tartışmaya açtığını düşünmüşlerdir. Fransız Dışişleri Bakanlığı arşivine göre, 1921 yılı sonbaharında Kemalist yönetim "Kürtlere özerklik" yönetimini tartışmaya açmıştır![490]

Atatürk'ün, emperyalistlerin Kürtleri "özerklik" vaadiyle kandırıp Milli Hareket'e karşı ayaklandırmalarını önlemek amacıyla attığı bu "stratejik adım", önce Fransızlar, sonra da Cumhuriyet tarihi yalacıları tarafından Meclis'in "Kürt özerkliğini" tanıdığı şeklinde algılanmıştır. Ancak bu algı tamamen yanlıştır.

Sanırım yalanın altındaki "2. Ayak" da devrildi!

3. Ayak

10 Şubat 1922'de TBMM'de yapılan bir gizli oturumda Kürtlere özerklik verilmesi kararlaştırılmıştır!

Robert Olson, *"The Emergence of Kurdish Nationalism and The Sheikh Said Rebellion, 1880-1925"* adlı kitabında. Ekim 1920'de başlayıp Haziran 1921'e kadar devam eden Koç-

489 Emre Özsuda, *"TBMM, Kürtlere özerklik Vermiş Miydi?"*, www.odatv.com, 19.07.2009.

490 **Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi**, C 13, s12-14'ten nakleden Hasan Yıldız, **Fransız Belgeleriyle, Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan**, İstanbul, 2005, s. 89 v.d.

giri İsyanı'nın nedenlerini araştırmak için bölgeye gönderilen heyetin incelemelerinin ardından "*Millî Savunma Komisyonu, Kürdistan'ın idaresini ilgilendiren bir yasa taslağı oluşturmuştur.*" demiştir.[491] Olson, ayrıca aynı zaman diliminde bir diğer komisyonun aynı konuya dair bir diğer yasa tasarısı oluşturduğunu belirtmiştir. Olsen, bu yasa tasarısının **TBMM'de 10 Şubat 1922'de görüşüldüğünü** belirttikten sonra bir yerde 65 mebusun,[492] bir başka yerde ise 64 mebusun[493] ret oyu verdiğini yazmış ve tasarının 373 kabul oyuyla yasalaştığını ileri sürmüştür.[494]

Olson'un bu iddialarındaki kaynakları, İngiliz Dış İlişkiler Dairesi'nin arşivinde bulunan, dönemin **Türkiye Büyükelçisi Horace Rumbold'un**, dönemin **Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a** gönderdiği, "FO 371/7781 e 3553/96/65" arşiv numaralı bir telgraftır.[495] Söz konusu yasa taslağının bir özetini de içeren telgraf, Olson'un kitabının sonunda "ikinci ek" olarak sunulmuştur.[496]

Olson, bu yasaya TBMM'deki Kürt mebuslarının çoğunluğunun ret oyu verdiklerinin anlaşıldığını da yazmaktadır, çünkü yasayla Kürtler için ayrı bir meclisi olan özerk bir yönetim kurulabilmesine olanak tanınsa da, özerk bölgenin yöneticisinin Türk mü, yoksa Kürt mü olacağı gibi hususlar ve son onay hep TBMM'ye bırakılmıştır.[497]

491 Olson, **age.**, s. 39.
492 **age.**, s. 39.
493 **age.**, s. 40.
494 **age.**, s. 40.
495 **age.**, s. 192.
496 Olson, **age.**, s. 166-168. Söz konusu yasa taslağında yer alan maddelerden bazıları şunlardır: 1. Uygarlığın gereklerine uygun olarak Türk milletinin ilerlemesini sağlamayı hedefleyen TBMM, ulusal gelenekleriyle uyum içinde, **Kürt milletinin özerk yönetimini kurmayı** üzerine alır. 2. Çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu bu topraklar için **Kürt ileri gelenleri tarafından bir genel vali, vali yardımcısı ve bir müfettiş** seçilebilir. 3. **Kürt Ulusal Meclisi** doğu vilayetlerinde kurulacak ve 3 yıl için oluşturulacaktır. 4. **Özerk yönetimi** Van, Bitlis, Diyarbakır vilayetleri, Dersim sancağı, bazı nahiye ve kazaları içine alacaktır. Kabul edildiği iddia edilen yasa tasarısında **toplam 9 madde** vardır!
497 Olson, **age.**, s. 40

Olson, Türklerin o dönem Kürtlere yönelik sertlik ve vahşet yanlısı bir politikadan yana olmadıklarını, fakat yine de tam bağımsızlığa ve hatta tam bir özerkliğe sıcak bakmadıklarını, TBMM'nin Kürt sorunu gibi bir konuyu bu açıklıkta tartışabilmesinin bu kurumun "göreceli özgürlüğüne" işaret ettiğini yazmış ve Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra konunun bir daha asla bu açıklık ve özgürlükle tartışılamayacağını eklemiştir.[498]

Olson'a göre, bu yasa taslağı, aynı zamanda, genç Türk devletinin en çalkantılı döneminde, Kürtlerin desteğini muhafaza etmenin bir aracıdır.[499]

Olson, "Kürdistan'a özerklik" tanıyan yasanın TBMM'de **10 Şubat 1922** kabul edildiğini ileri sürmüştür. Ancak, TBMM'de **9 Şubat 1922 ve 11 Şubat 1922** tarihlerinde yapılan gizli oturumların zabıtlarına ulaşılırken, **10 Şubat 1922'deki gizli oturumun zabıtlarına ulaşılamamaktadır.** O zabıtlara ulaşılamamaktadır; çünkü 10 Şubat 1922'de TBMM'de böyle bir "gizli oturum" yapılmamıştır.

TBMM Gizli Celse Zabıtları'na baktığımızda 9 Şubat 1922 tarihli oturum "***157. ini'kat***" ve 11 Şubat 1922 tarihli oturum ise "***158. ini'kat***" olarak geçmektedir.[500] Başka deyişle, arada herhangi bir "kayıp oturum" yoktur. Üstelik, 10 Şubat 1922 tarihi **cuma gününe** rastlamaktadır. **Bu günün tipik özelliği, o dönemde "resmi tatil" olması nedeniyle o gün herhangi bir oturumun yapılmamasıdır.** Cuma günü yapıldığını görebildiğimiz çok az sayıdaki oturum, o dönem sürdürülen Kurtuluş Savaşı'ndan kaynaklanan "olağanüstü" nedenlerden dolayıdır. Bir örnek vermek gerekirse; 5 Ağustos 1921 tarihli gizli oturum, "***Başkumandanlık ihdası ile bu vazifenin Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne tevcihi hakkında kanun teklifi***" gündemiyle gerçekleştirilmiştir.

498 age., s. 41.
499 age., s. 41.
500 Bkz, **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985.

Özetle; 10 Şubat 1922'de TBMM'de yapılan gizli oturumda Kürtlere özerklik verildiği kocaman bir yalandır; çünkü biraz önce ifade edildiği gibi 10 Şubat 1922 cuma gününe denk gelmektedir ve o dönemde cuma günleri resmi tatildir. Ayrıca, Meclis Zabıt Cerideleri'de bu gerçeği doğrulamaktadır. 157. oturum 9 Şubat 1922'de, 158. oturum ise 11 Şubat 1922'de yapılmıştır. Yani, 10 Şubat'ta Meclis'te oturum yapılmamıştır.

Anlaşılan, önce İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi **Horace Rumbold**, sonra da Tarihçi **Robert Olson**, İngiltere'nin **Kürtlere özerklik** planına "tarihsel meşruiyet" kazandırmak için "*Kurtuluş Savaşı yıllarında Atatürk'ün ve TBMM'nin Kürtlere özerklik verdiği*" yalanını söylemişler; ancak, Cumhuriyet öncesinde Türkiye'de hafta tatilinin, Avrupa'daki gibi cumartesi ve pazar günleri değil cuma günleri olduğunu gözden kaçırmışlar ve böylece kelimenin tam anlamıyla çuvallamışlardır.

Sanırım, yalanın altındaki "3. Ayak" da devrildi!

4. Ayak

Atatürk 16-17 Ocak 1923 tarihinde çıktığı İzmit seyahatinde "Kürtlere özerklik verileceğini" söylemiştir!

Atatürk, 30 Ağustos 1922'deki Büyük Taarruz'dan sonra, 14 Ocak 1923'te bir yurt gezisine çıkmıştır. Bu yurt gezisizinde Eskişehir'den sonraki durağı İzmit'tir.

Atatürk, **16-17 Ocak 1923**'te Körfez'e bakan tepe üzerindeki İzmit Kasrı'nda İstanbul'dan gelen gazetecilerle konuşmuştur.

Orada, Akşam gazetesi yazarı **Falih Rıfkı Atay**'ın bir sorusu üzerine **Atatürk**, Musul ve Kürtler konusuna değinmiştir:

Atatürk, "***Musul, ulusal sınırlarımız içindedir. Bu ulusal sınır deyişini de ben bulmuştum.***"[501] dedikten sonra şunları söylemiştir:

"***...Musul'u da kendi topraklarımız içine alan sınıra ulusal sınır demiştim. Gerçekten o zaman Musul'un güneyinde bir ordumuz vardı. Fakat biraz sonra bir İngiliz kumandanı gelmiş***

501 Arı İnan, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, Ankara, 1982, s. 45 (Sadeleştirilmiştir).

ve İhsan Paşa'yı aldatarak orada oturmuş. Musul, bizim için çok önemlidir. Birincisi Musul'da sınırsız servet oluşturan petrol kaynakları vardır. İkincisi onun kadar önemli olan Kürtlük sorunudur. İngilizler, orada bir Kürt hükümeti kurmak istiyorlar. Bunu yaparlarsa, bu düşünce bizim sınırlarımız içindeki Kürtlere de yayılır. Buna engel olmak için sınırı güneyden geçirmek gerekir..."[502]

Şimdi, Atatürk'ün aslında ne demek istediğini anlamaya çalışalım:

- Musul bizim için önemlidir; çünkü orada hem petrol hem de Kürtler vardır.
- İngilizler, Musul'u ele geçirirlerse sadece petrolü ele geçirmiş olmakla kalmazlar oradaki Kürtlere de bir devlet kurdururlar.
- Bunu yaparlarsa, bu düşünce, yani 'bağımsız Kürdistan kurma düşüncesi', bizim sınırlarımız içindeki Kürtlere de yayılır.
- Sınırlarımız içinde bağımsız Kürdistan kurulması düşüncesine engel olmak için sınırı güneyden geçirmek gerekir.

Görüldüğü gibi Atatürk, 16-17 Ocak 1923 gecesi, İzmit'te, Falih Rıfkı Atay'ın sorusuna verdiği yanıtta; sınırlarımız içinde ve hatta dışında (Kuzey Irak'ta) bağımsız bir Kürdistan kurulması düşüncesine karşı olduğunu çok açık bir biçimde ifade etmiştir.

"***Atatürk 16-17 Ocak 1923 tarihinde çıktığı İzmit seyahatinde Kürtlere özerklik verileceğini söylemiştir!***" diyenler, Atatürk'ün tam da o gün, Falih Rıfkı Atay'ın sorusuna verdiği yukarıdaki cevabı nedense hiç görmezler!

Her neyse! Şimdi gelelim asıl konuya...

Yine o gece, İzmit'te, **Vakit gazetesi başyazarı Ahmet Hamdi (Yalman) Bey, Atatürk'e,** ***"Kürt sorununa değinmiştiniz."*** diye konuya girerek, şu soruyu sormuştur:

"Kürtlük sorunu nedir? Bir iç sorun olarak değinseniz iyi olur?"

502 **age.**, s. 45.

Atatürk, bu soruya şu yanıtı vermiştir:

"Kürt sorunu, bizim yani Türkiye'nin çıkarları için kesinlikle söz konusu olmaz. Çünkü, bizim ulusal sınırlarımız içinde Kürt öğeleri öylesine yerleşmişlerdir ki, pek sınırlı yerlerde yoğun olarak yaşarlar. Bu yoğunluklarını da kaybede ede ve Türklerin içine gire gire öyle bir sınır oluşmuştur ki, Kürtlük adına bir sınır çizmek istesek, Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Örneğin, Erzurum'a giden, Erzincan'a, Sivas'a giden, Harput'a kadar bir sınır çizmek gerekir. Ve hatta Konya çöllerindeki Kürtleri de göz önünde tutmak gerekir."

Atatürk, Kürt sorunuyla ilgili durum tespiti yapıp görüşlerini belirttikten sonra, soruna şöyle bir çözüm önermiştir:

"Bu nedenle, başlı başına bir Kürtlük düşünmekten çok Anayasamız gereğince zaten bir çeşit özerklik oluşacaktır. O halde hangi bölgenin halkı Kürt ise onlar kendi kendilerini özerk olarak yöneteceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendileri için sorun çıkarırlar. Şimdi TBMM, hem Türklerin hem de Kürtlerin yetkili temsilcilerinden oluşmuştur. Ve bu iki öğe, bütün çıkarını ve bütün yazgılarını birleştirmiştir. Yani, onlar bilirler ki bu ortak bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmek doğru olmaz."[503]

İşte, bugün bilumum ayrılıkçı Kürtçünün dört elle sarıldığı belge budur! Bugün, Türkiye'yi bölerek bağımsız Kürdistan kurma sevdasındakilere göre **Atatürk**, bu sözleriyle "**Kürt özerkliğini**" tanımış, hatta "**bağımsız Kürt devletine**" onay vermiştir!

Peki ama, bu sözlerden böyle bir anlam çıkar mı?

503 **Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları, 1923**, İstanbul, 1999, s. 103. Atatürk'ün, İzmit'te, Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın "**Kürt sorunu**" konusundaki bir sorusuna verdiği bu cevap, **12 Eylül dönemindeki Türk Tarih Kurumu yetkililerince** sansürlenmiş, yayınlanmasına izin verilmemiştir. Atatürk'ün bu konuşması ilk olarak, 1987 yılında "**2000'e Doğru**" dergisinde yayınlanmıştır. "***Tarih Kurumu-Atatürk ve Devrim Araştırma Merkezi***" mührünü taşıyan **1089 giriş numaralı** tutanağın 15 sayfası yayınlanmamıştır. "*Gizlenen Tutanak, Atatürk, Kürtlere Özerklik*", **2000'e Doğru**, 30 Ağustos-6 Eylül 1987, s. 1-6; Mumcu, **age.**, s. 48.

Şimdi gelin hep birlikte Atatürk'ün bu sözlerinde aslında ne demek istediğini anlamaya çalışalım:

Atatürk, "***Kürt sorunu, bizim yani Türkiye'nin çıkarları için kesinlikle söz konusu olmaz.***" diyerek, gerçekte Türkiye'nin böyle bir sorunu olmadığını belirtmiştir.

Atatürk, "***Bizim ulusal sınırlarımız içinde Kürt öğeleri öylesine yerleşmişlerdir ki, pek sınırlı yerlerde yoğun olarak yaşarlar. Bu yoğunluklarını da kaybede ede ve Türklerin içine gire gire öyle bir sınır oluşmuştur ki, Kürtlük adına bir sınır çizmek istersek, Türkiye'yi mahvetmek gerekir.***" diyerek;

- Kürtlerin Türkiye'nin her yanında yaşadıklarını,
- Bu nedenle Kürtlük adına bir sınır çizilecek olursa **Türkiye'nin mahvolacağını** ifade etmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin mahvolmaması için bağımsız Kürdistan'a kökten karşıdır.

Atatürk, "***Bu nedenle, başlı başına bir Kürtlük düşünmekten çok Anayasamız gereğince zaten bir çeşit özerklik oluşacaktır. O halde hangi bölgenin halkı Kürt ise onlar kendi kendilerini yöneteceklerdir.***" diyerek, o zaman yürürlükte olan "**1921 Anayasası'na**" gönderme yapmıştır. Burada dikkat çeken iki nokta vardır: **1.** Atatürk, doğrudan "***özerklik***" demeyerek "***bir çeşit özerklik***" demiştir, **2.** Atatürk'ün gönderme yaptığı 1921 Anayasası, Kurtuluş Savaşı'nın olağanüstü koşullarında hazırlanmış, "geçici" bir savaş anayasasıdır. Dolayısıyla, Atatürk'ün hem bir çeşit özerklik demesi, hem de bu bir çeşit özerkliği o zaman yürürlükteki geçici savaş anayasasına dayandırması, **Atatürk'ün bu "özerklik" düşüncesinin de tamamen o dönemin koşullarına özgü, daha çok Kürt isyanlarını önlemeye yönelik, stratejik bir açıklama olduğunu kanıtlamaktadır.** Atatürk, eğer gerçekten de Kürtlere "özerklik" vaat etseydi, **1.** "Bir çeşit özerklik" yerine, doğrudan "özerklik" ifadesini kullanırdı, **2.** Bu "özerkliği", o zaman yürürlükteki geçici 1921 Anayasası'na değil, daha sonra hazırlanacak olan Cumhuriyet'in ilk gerçek anayasası olan 1924 Anayasası'na dayandırırdı.

Atatürk'ün gönderme yaptığı 1921 Anayasası'nın **11. mad-**

desiyle "*illerin manevi kişiliğe ve özerkliğe sahip*" oldukları belirtilmiştir.[504]

İşte o madde:

"*İl yönetimi, yerel işlerde manevi kişilik sahibidir. Dış ve iç siyaset, dinsel, adli ve askeri işler, uluslar arası ekonomik ilişkiler ve birçok ili ilgilendiren işler dışında, hükümetin önerisi üzerine Büyük Millet Meclisi'nce çıkarılacak yasalar gereğince, Evkaf, Medreseler, Eğitim, sağlık, ekonomi, tarım, bayındırlık, sosyal yardım işlerini düzenlemek İl Kurullarının yetkisindedir.*"[505]

İşte, Atatürk, "*Anayasamız gereğince zaten bir çeşit özerklik oluşacaktır.*" derken, 1921 Anayasası'nın bu maddesine gönderme yapmıştır.

• Bu anayasa maddesi sadece Kürtlerin yaşadığı bölgeler için değil, bütün Türkiye için geçerlidir.

• Bu anaysa maddesindeki "özerklik" ifadesiyle kastedilen İl Kurullarının "yerel işleri" idare etmesidir. Bu işler de "*evkaf, medreseler, eğitim, sağlık, ekonomi, tarım, bayındırlık, sosyal yardım*" işleridir. Üstelik il Kurulları bu işleri de kendi başlarına değil, "*hükümetin önerisi üzerine Büyük Millet Meclisi'nce çıkarılacak yasalar gereğince*" yerine getirebileceklerdir. Ayrıca, İl Kurullarının, "*Dış ve iç siyaset, dinsel, adli ve askeri işler,*

504 **Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey**, Londra Konferansı'nda 26 Şubat 1921 tarihinde yaptığı konuşmada, "Teşkilatı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası) gereği, Kürtlerin çoğunluk olduğu illerde eğer halk "özerklik arzu ederse, Türkiye'nin buraları için '**mahalli özerklik**' vermeye hazır olduğunu" belirtmiştir. (**Atatürk'ün Milli Dış Politikası** C 1 s. 307). Dikkat edilirse, Bekir Sami Bey de Atatürk gibi, sadece "özerklik" ifadesini kullanmamış, "mahalli özerklik" ifadesini kullanmıştır.

505 1921 Anayasası'nda "özerklikten" söz edilen diğer maddeler de şunlardır:
Madde 12: Vilayet şuraları, vilayet halkınca müntehap azadan mürekkeptir. Vilayet şûralarının intihap (seçim) devresi iki senedir. İçtima (toplantı) müddeti senede iki aydır.
Madde 16: Nahiye hususi hayatında muhtariyeti, haiz (özerk) bir manevi şahsiyettir.
Madde 17: Nahiyenin bir şûrası, bir idare heyeti ve bir de müdürü vardır.
Suna Kili-Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri**, 3. bas., İstanbul, 2006 s. 106-107.

uluslararası ekonomik ilişkiler ve birçok ili ilgilendiren işlerle" ilgilenmesi de yasaktır.

İşte Atatürk bu yüzden "özerklik" değil "bir çeşit özerklik" ifadesini kullanmıştır. Atatürk'ün, sözünü ettiği "bir çeşit özerklik" tabiri, o günün terminolojisi içinde değerlendirilmelidir. Görüldüğü gibi, Atatürk, bir çeşit özerklik ifadesiyle 1921 Anayasası'ndaki "**güçlü yerel yönetimleri**" kastetmiştir.[506] Nitekim, 1921 Anayasası'nın 11. maddesinde söz edilen özerklik, gerçek anlamda bir özerklik değil, sadece "illerin belediye işlerini kendilerinin yerine getirmeleri" anlamında bir özerkliktir ki, buna da ancak Atatürk'ün dediği gibi "bir çeşit özerklik" denir.

• Çok daha önemlisi, 1921 Anayasası'nın *"illerin manevi kişiliğe ve özerkliğe sahip olduklarını"* belirten bu 11. maddesi, 1924 Anayasası'nda yer almamıştır. Yani, Atatürk'le İzmit'te yapılan bu mülakattan yaklaşık bir yıl sonra, **24 Nisan 1924'te** yürürlüğe giren **24 Anayasası'nın 91. maddesiyle "illere tanınmış olan özerklikler" kaldırılmıştır.**[507] Burada tabii şu soruyu sormak gerekir? Atatürk eğer gerçekten de Kürtlere "özerklik" vermek isteseydi, 1921 Anayasası'nda "illere tanınmış olan özerklikleri" 1924 Anayasası'nda kaldırır mıydı?

Atatürk, *"Bundan başka Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendileri için sorun çıkarırlar."* diyerek, hem *"Türkiye halkı"* ifadesini kullanmış, hem de *"Türkiye halkı"* derken, Kürtlerden de söz edilmesi gerektiğini, aksi halde sorun çıkaracaklarını belirtmiştir.

Atatürk, *"Şimdi TBMM, hem Türklerin hem de Kürtlerin yetkili temsilcilerinden oluşmuştur. Ve bu iki öğe, bütün çıkarını ve bütün yazgılarını birleştirmiştir. Yani, onlar bilirler ki bu ortak bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmek doğru olmaz."* diyerek. TBMM'yi oluşturan Türklerle Kürtlerin **"bütün çıkarlarını ve bütün kaderlerini birleştirdiklerini"** bu nedenle Kürtlere "ayrı

506 Sabahattin Özel, **Büyük Milletin Evladı ve Hizmetkarı Atatürk ve Atatürkçülük**, İstanbul, 2006, s. 172.

507 Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 3. Kitap, Ankara, 1995, s. 110, 111.

bir sınır çizmenin doğru olmadığını", dolayısıyla **bağımsız Kürdistan** düşüncesine sonuna kadar karşı olduğunu ifade etmiştir. Tabii ki anlayana!

Sanırım, yalanın altındaki "4. Ayak" da devrildi!

5. Ayak

Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı yıllarındaki konuşmalarında "Kürdistan" tabirini kullanması "bağımsız Kürdistan"ı tanıdığının işaretidir!

Atatürk, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki "Kürt politikası" çerçevesinde o günün terminolojisi içinde zaman zaman **bölgesel** ve **coğrafi** anlamda **Kürdistan** tabirini kullanmıştır. [508]

Ancak Atatürk bu deyimi genellikle **Kürdistan** biçiminde değil de "**Kürdistan-ı Türki**" yani "**Türk Kürdistan'ı**" biçiminde kullanmıştır.[509]

Bin bir güçlük içinde Kurtuluş Savaşı'nı örgütlemeye çalışan **Atatürk**'ün, o yıllarda asker, sivil yetkililere gönderdiği telgraflarda, halka yönelik beyannamelerde ve konuşmalarda her şeyden önce "ne demek istediğini" en kestirme ve en anlaşılır yoldan iletmesi gerekiyordu. Bu nedenle **Atatürk**, Kurtuluş Savaşı yıllarında kavramları kullanırken daha çok bilinen kavramları, insanların alışık oldukları biçimde kullanmaya özen göstermiştir. Anadolu'nun belli bir bölümünün Osmanlı Devleti döneminde coğrafi olarak "Kürdistan" diye adlandırılması nedeniyle Atatürk de Kurtuluş Savaşı boyunca Kürdistan tabirini kullanmıştır; ancak bu kullanımın ayrılıkçı Kürtlerce ve emperyalistlerce istismar edilmesini engellemek için de daha çok **Kürdistan-ı Türki** biçiminde kullanmıştır.

Özetle; Kurtuluş Savaşı yıllarında Atatürk'ün zaman zaman **Kürdistan**'dan ve **Kürtlere özerklikten** söz etmesi, tamamen Kurtuluş Savaşı stratejisi gereğidir. Emperyalizmin ve yerli işbirlikçilerin Kürtleri kışkırtmak için akla hayale gelmez oyunlar oynadığı

508 Özel, **age.**, s. 168.
509 **age.**, s. 168.

bir ölüm kalım savaşında "toplumsal birlik ve beraberliği" sağlamak isteyen Atatürk, Kürdistan ve Kürtlere özerklik kavramlarının emperyalizm tarafından Türkiye'ye karşı bir silah olarak kullanılmasını engellemek için bu kavramlardan söz etmiştir.

Sanırım, yalanın altındaki "5. Ayak" da devrildi!

Ne demişler, "*Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.*"

Atatürk'ün Türk-Kürt "Öz Kardeşlik" Vurgusu

Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın başından sonuna kadar her fırsatta Türk-Kürt öz kardeşliğini vurgulamıştır. Emperyalizmin Türk-Kürt düşmanlığını körüklediği bir ortamda Atatürk'ün öz kardeşlik vurgusu, milli bütünlük açısından çok önemlidir.

İşte Atatürk'ün Türk-Kürt öz kardeşliğine yönelik açıklamalarından bazıları:

28 Mart 1919: "***Diyarbakır'daki Kürt Kulübü Türkler arasında bazı çeşitli muhalefet varmış, bunun her iki kardeş ırk için ne elim neticelere sebebiyet vereceğini siz çok iyi takdir edersiniz.***"[510]

16 Haziran 1919: "***Kürtleri de bir öz kardeş olarak aguşumuza katıp bütün milleti tek bir nokta etrafında birleştimek ve bunu dünyaya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri vasıtasıyla göstermek karar ve azmindeyim.***"[511]

16 Haziran 1919: Cemil Paşazade Kasım Bey'e: "***Kürtlerin devletten ayrılarak İngilizlerin himayesinde bağımsız Kürdistan kurmaları teorisini doğru bulmam, tasvib etmem. Çünkü bu teori, muhakkak Ermenistan lehine İngilizler tarafından tertip edilmiş bir plandır... Tabii ki bunu reddettim ve edeceğim. Kürtlerle Türkler, birbirinden koparılmayı, ayrılmayı kabul etmez öz kardeştirler. Bugün için vicdan borcumuz, Kürtler, Türkler, bütün İslami unsurlar tek vücut ve tek yürek olarak bağımsızlığımızı savunmak ve vatanın parçalanmasını önlemektir.***"[512]

510 Komisyon, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C 2, s. 336.
511 **age.**, C 2, s. 391.
512 **age.**, s. 388.

18 Haziran 1919: "*İngiliz himayesinde bağımsız bir Kürdistan kurulması hakkındaki İngiliz propogandası ve bunun taraftarları bertaraf edildi, Kürtler de Türklerle birleşti.*"[513]

24 Haziran 1919: "*Kürtler, kayıtsız şartsız; devletten ve Türk kardeşlerinden ayrılmayacaklarını, bu uğurda en son neferlerine kadar varıncaya dek canlarını vermeye hazır olduklarını söylemişlerdir.*"[514]

28 Temmuz 1919: "*Türk ve Kürt kardeşler, milletin talih ve mukadderatına, birbirinden ayrılmasına, tarih ve varlığımız engel olduğundan, amacımızın gerçekleşmesi için en büyük bir yetkiyle çalışmak özellikle bizlere düşen görevlerdir.*"[515]

24 Eylül 1919: "*Kürtler ve Türkler arasında bir kardeş savaşına neden olmak için Kürtleri İngiliz himayesi altında bağımsız bir Kürdistan tasarısına katmak üzere kışkırttılar.*"[516]

15 Eylül 1919: "*Kürt ve Türklerin birbirinden ayrılmaz iki öz kardeş olarak yaşamakta devam eyleyeceği (...) sarsılmaz bir vücut halinde iç ve dış düşmanlarımıza karşı demirden bir kale halinde kalacağı kuşkusuzdur.*"[517]

15 Eylül 1919: "*Siirt'te Garzanlı Reisi Cemil Çeto Bey'e: (...) Bütün Kürt kardeşlerimizin... Bağlılıklarını ilan eden dostça tezahüratlarınız... Şükran duygusu uyandırdı.*"[518]

3 Aralık 1919: "*Kürt asil kavminin Türk kardeşleriyle ayrılmaz bir yiğitlik kitlesi oluşturduğu bütün dünyaca bilinmektedir.* "[519]

6 Kasım 1919: "*Doğu Anadolu'nun soylu bir unsuru olan Kürt kardeşlerimizin... Milli Hareket ve örgütün en bağlı ve güçlü bir uzvu bulundukları apaçıktır.*"[520]

513 age., s. 394.
514 age., C 3, s. 117.
515 age., s. 247.
516 age., C 4, s. 109.
517 age., , s. 39.
518 age., s. 40.
519 age., C 5, s. 329.
520 age., s. 108.

15 Ocak 1920: *"Garzan'da Kürdistan Meşayihi İzamından Ziyaeddin Efendi Hazretleri'yle arkadaşlarına: Kürt ile Türk, bu iki öz kardeş, dindaş elele vererek kutsal birliğini savunmaya kararlıdır."*[521]

15 Ocak 1920: *"Eruh Garzan Aşiretleri Reisi Musa ve Zinyan Aşireti Reisi Resul Beylere ve arkadaşlarına: Bütün Kürtlerin, Türk kardeşleriyle beraber canlarını vermeye hazır bulunduklarına dair hükümete, yabancı temsilciliklere çektiğiniz telgrafı büyük bir kıvançla öğrendik. Fedakâr Kürt kardeşlerimizin bu hamiyetli ve dini eserlerine şükran sunarız."*[522]

Atatürk'ün bu sözleri, onun Kürtleri yalnızca manevi olarak Türklerin kardeşi değil, Türklerin soydaşı, ırkdaşı, kandaşı, öz, gerçek kardeşi olarak nitelendirdiğini göstermektedir.

Cumhuriyet tarihi yalancılarınca, "Kurtuluş Savaşı yıllarında Kürtlere özerklik sözü verdiği" iddia edilen Atatürk, defalarca Kürtlerle Türklerin vatanlarını kurtarmak için, iki öz kardeş olarak birlikte mücadele etmeleri gerektiğini belirtmiştir. ***"Kürtleri de bir öz kardeş olarak aguşumuza katıp bütün milleti tek bir nokta etrafında birleştirmek ve bunu dünyaya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri vasıtasıyla göstermek karar ve azmindeyim."*** diyen Atatürk'ün, Kürtleri Türklerden ayırıp onlara özerklik veya bağımsızlık vaat ettiğini iddia etmek ne kadar gerçek dışı ve çocukça bir yaklaşımdır...

Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kürtlere Bağımsızlık Vaat Edenler

Evet, aslında Cumhuriyet tarihi yalancıların haklı oldukları bir nokta var! Evet, Kurtuluş Savaşı yıllarında gerçekten de birileri Kürtlere "özerklik" ve "bağımsızlık" vaat etmiş, hatta sadece vaat etmekle de kalmamış, bu konuda Kürtlere yasal güvenceler de vermiştir.

521 **age.**, C 6, s. 149.
522 **age.**, s. 148.

Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk ve TBMM değil ama İstanbul'daki **Damat Ferit Hükümeti** ve **Padişah Vahdettin**, Kürtlere özerklik ve bağımsızlık vaat etmiştir.

Damat Ferit'in, 12 Eylül 1919 tarihinde **İngilizlerle** imzaladığı "gizli anlaşma"nın 3. maddesinde, "***Türkiye, bağımsız bir Kürdistan kurulmasına engel olmayacaktır.***" denilerek Kürtlere "bağımsız Kürdistan" vaat edilmiştir.[523]

Vahdettin, Kürdistan'ı Tanıyacaktı

Padişah Vahdettin'in, Saltanat Şurası'ndaki onayından sonra imzalanan 10 Ağustos 1920 tarihli **Sevr Antlaşması**'nın **62.** ve **64.** maddeleriyle de Kürtlere özerklik ve bağımsızlık vaat edilmiştir:

Madde 62: "***Fırat'ın doğusunda ilerde saptanacak Ermenistan'ın güney sınırının güneyinde Suriye ve Irak'ta, Türkiye sınırının kuzeyinde, Kürtlerin sayıca üstün bulunduğu bölgelerin yerel özerkliğini, işbu anlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak altı ay içinde İstanbul'da toplanan İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinden her birinin atadığı üç üyeden oluşan bir komisyon hazırlayacaktır.***"

Madde 64: "***Kürtler, bu bölgedeki nüfusun çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmak istediklerini kanıtlayarak Milletler Cemiyeti'ne ve Konseyi'ne başvurulursa ve konseyden de bu nüfusun bu bağımsızlığa yetenekli olduğu görüşüne varırsa ve bu bağımsızlığı onlara tanımayı Türkiye'ye salık verirse Türkiye bu tavsiyeye uymayı ve bu bölgeler üzerinde bulunan bütün haklarından sıfatlarından vazgeçmeyi şimdiden yükümlenir.***"

Türk Tarih Kurumu şeref üyesi **Prof. Dr. Salahi R. Sonyel**, son padişah Vahdettin'in "Kürt militanlarla" birlikte Atatürk'ü devirip "bağımsız Kürdistan"ı tanıyacağını öne sürmüştür.

Sonyel, "***Kıskaç Altında***" adlı kitabında, Irak'taki bir İngiliz polis müfettişinin, İngiliz Yüksek Komiseri ve istihbarat örgütlerine gönderdiği raporuna göre, **1926'da 40 bin Kürt militanı**

523 Yusuf Hikmet Bayur, **Atatürk, Hayatı ve Eseri**, C I, Ankara, 1997, s. 204-206.

Musul'da Türkiye'ye karşı emekli subaylarca eğitilmiştir. Bu militanların önderleri, devrik Vahdettin'le ve o sırada Türkiye'nin muhalefet partisiyle Atatürk'ü yönetimden düşürmek için anlaşmışlardır. Belgeye göre **Vahdettin** iktidarı ele geçirince, Kürt bağımsızlığını tanıyacaktır.

Irak'taki Polis Cürüm Araştırma Bölümü'ne mensup genel müfettiş yardımcısı **J. F. Wilkins,** 21 Ağustos 1926'da Irak İçişleri Bakanı, İngiliz Yüksek Komiseri ve öteki istihbarat örgütlerine gizli bir yazı göndermiştir. Bu yazıya bir de rapor iliştirilmiştir. Raporda, şu bilgiler vardır:

"Doktor Ahmet Sabri ve Kracya Muratyan, Musul'a gitmek üzere 16 Ağustos'ta Bağdat'a uğramış; 18 Ağustos'ta Hacı Raşit el Hava'yı ziyaret ederek, ona, amacı Kürdistan'da Türklere karşı harekete geçmek olan kendi partilerine katılmasını önermişlerdi. 19 Ağustos akşamı her ikisi de doktor Şükrü Muhammed'in evine gitmiş ve orada Doktor Ahmet Sabri onlara Türkiye'de geniş kapsamlı bir isyandan söz etmişti. Bununla ilgili planın amacına da değinen Sabri, Büyük Britanya'dan kapsamlı bir yardım gelmesinin beklendiğini de söylemişti. Kürt asiler epey hazırlık yapmışlardı. 40 bin kadar Kürt militan emekli subaylarca eğitiliyordu. Bu militanların önderleri devrik Padişah Vahdettin ve o sırada Türkiye'nin muhalefet partisiyle şu koşullara göre anlaşmaya varmışlardı: Mustafa Kemal'i yönetimden düşürmek için bu kişiler yardımda bulunacak, iktidarı ele geçirince 'Kürt bağımsızlığını' tanıyacaklardı. Onların iddialarına göre, aralarında Rusya, Fransa ve İtalya olmak üzere, çeşitli yabancı yönetimlerle görüşmelerde bulunmuşlardı."[524]

Türkiye'den kaçtıktan sonra San Remo'da ikamet eden **Vahdettin,** burada Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk düşmanı kimi "Kürtçülerle" çok sıkı fıkı olmuştur. Örneğin, bir Yunan Albayı ile birlikte Vahdettin'i burada ziyaret eden Atatürk düşmanı 150'liklerden **Kürtçü Mevlanzade Rıfat,** Yunanistan'la birlikte Ankara'ya karşı bir anlaşma yapmak istediğini bildirerek

524 *"Kürdistan'ı Tanıyacaktı"*, **Yeniçağ gazetesi,** 11 Ekim 2010.

Vahdettin'den para almıştır.[525] Mevlanzade Rıfat'ın daha sonra **Şeyh Sait İsyanı**'yla ilişkisi ortaya çıkmıştır.

Uğur Mumcu, Mevlanzade Rıfat-Vahdettin ilişkisini şöyle açıklamıştır:

"San Remo'daki villasında Sultan Vahdettin Kürt Teali Cemiyeti üyesi ve Serbesti gazetesi sahibi Mevlanzade Rıfat'tan 'Kürdistan'daki olaylar' konusunda son haberleri alıyordu."[526]

Vahdettin'i tekrar halife sultan yapmak amacıyla faaliyet gösteren merkezi Romanya Bükreş'teki **Hilafet-i Kübra Cemiyeti,** yaptığı bir toplantıda, Türkiye'de Atatürk'e karşı bir darbe yapılması ve Damat Ferit Hükümeti'nin eski İçişleri Bakanı **Mehmet Ali Bey** başkanlığında yeni bir hükümet kurulması kararı almış ve bu kararı **Vahdettin**'e bildirmiştir.[527] Vahdettin de bu kararı kabul etmiştir. **Hilafet-i Kübra Cemiyeti, Şeyh Sait İsyanı**'ndan önce, isyanın beyni durumunda **Seyit Abdülkadir**'le ilişki içindedir. İddiaya göre, **Şeyh Sait'in iki oğlundan biri,** yurt dışında devrik padişah Vahdettin'le, öbürü de yurt içinde Seyit Abdülkadir'le temas kurmuştur.

Kürt isyancıların, Şeyh Sait İsyanı öncesinde halka dağıttıkları bildirilerden birinde aynen şunlar yazılıdır:

"Halife sizi bekliyor! Halifesiz Müslümanlık olmaz! Hiçbir halife memleketten çıkartılamaz. Şeriatımız dindir, şeriat isteyiniz. Şimdiki hükümet durmadan dinsizlik yapmaktadır! Kadınlar çıplaktır! Mekteplerde dinsizlik ilerliyor!..." [528]

Bugünkü "bölücü Kürtçülerin", neden Atatürk'e ve Lozan Antlaşması'na düşman, neden Padişah Vahdettin'e ve Sevr Antlaşması'na hayran oldukları sanırım şimdi çok daha iyi anlaşılmıştır.

525 Özakman, **age.**, s. 75.

526 Mumcu, **age.**, s. 59.

527 Mumcu, **age.**, s. 59; Tarım Mümtaz Göztepe, **Osmanoğullarının Son Padişahı Vahdettin Gurbet Cehenneminde**, İstanbul, s. 158, Behçet, **age.**, s. 16; **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar**, s. 83.

528 Hasan İzzettin Dinamo, **Kutsal Barış,** C V, May Yayınları, 1974, s. 149'dan Atilla İlhan, "*İşin İçindeki İşler*", **Cumhuriyet gazetesi;** Sinan Meydan, **Cumhuriyet Tarihi Yalanları,** İstanbul, 2010, s. 270.

Osmanlı Kürtlere Özerklik Vermişti

"*Kurtuluş Savaşı yıllarında Atatürk Kütlere özerklik verdi.*" diyerek bugün özerk Kürdistan planları yapan Kürtçülerin eline tarihsel dipnotlar vermeye çalışan Cumhuriyet tarihi yalancıları, aslında Atatürk'ün ve genç Cumhuriyet'in değil ama, Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Kürtlere "bir tür özerklik" verdiğini çok iyi bilmektedir.[529] Bunu bildikleri için de her fırsatta "Osmanlı seviciliği" yaparak Cumhuriyet'e ve Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'e saldırmaktadır.

1514 Çaldıran Savaşı'nda **İdris-i Bitlisi** liderliğindeki Kürt aşiret reisleri, Şah İsmail'in liderliğindeki Safevilere karşı Osmanlıyı desteklemişler Osmanlı ordusuyla birlikte Safevi Türkmenlere karşı mücadele etmişlerdir. Dönemin Osmanlı Padişahı **Yavuz Sultan Selim**, Kürtlerin bu yardımlarını ödüllendirmiş ve Güneydoğu Anadolu'daki Kürt aşiretlerine "özerklik" vermiştir. Böylece Avrupa'da derebeyliklerin yıkılmaya başladığı bir dönemde Osmanlı'da derebeylikler kurulmaya başlamıştır. Çaldıran Savaşı'ndan günümüze kadar gelen güç mücadelelerinin temelinde 16. yüzyılda Osmanlı'dan bir tür özerklik kazanmış olan Kürt derebeyleri vardır.

Cumhuriyet tarihini çarpıtmakla ün yapmış araştırmacı **Altan Tan** ve onun gibilerin bugünkü "özerk Kürdistan" yaklaşımının altında Yavuz Sultan Selim'in Kürt aşiret reislerine tanımış olduğu "haklar" ve "ayrıcalıklar" bulunmaktadır.

Altan Tan, bir kitabında "***Kürt-Osmanlı Özerklik Antlaşması***"nı şöyle anlatmıştır:

"***Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı'ndan sonra ordusuyla İstanbul'a dönerken Amasya'da konakladı. Savaşta kendisini destekleyen Kürt beyleri ile 1515 yılında Amasya'da buluşarak tarihi Kürt-Osmanlı özerklik Anıtlaşması'nı karara bağladı. İdris-i Bitlisi'yi tam yetkili kıldı; mühürleyip boş fer-***

529 "Kürtlere özerklik vaat eden" son padişah Vahdettin, aslında bu anlamda atalarının yolundan gitmiştir denebilir!

manları İdris-i Bitlisi'ye vererek istediği şekilde bu boş fermanları doldurabileceğini söyledi..."

Altan Tan kitabında, Osmanlı padişahlarından Kanuni Sultan Süleyman'ın ve Yavuz Sultan Selim'in Kürtlere verdiği "özerklik" konusunda da şunları yazmıştır:

"*Kanuni Sultan Süleyman, babası Yavuz Sultan Selim zamanında Kızılbaşlara cephe alarak müspet ve hayırlı hizmetlerde bulunan ve şimdi de devlete doğrulukla hizmetler ifa eden, bilhassa (Serasker-i Sultan İbrahim Paşa'nın) bu defaki İran seferine katılarak Kızılbaşların yenilmesinde yararlılıklar gösteren Kürt beylerine, gerek devlete karşı gösterdikleri öz kulluk ve dilaverliklerin karşılığı olarak ve gerek kendilerinin vaki müracaat ve istirhamları göz önüne alınarak her birinin öteden beri ellerinde ve tasarruflarında bulunan eyalet ve kaleler, geçmiş zamandan beri yurtları ve ocakları olduğu gibi ayrı ayrı beratlarla ihsan edilen yerleri de kendilerine verilip mutasarrıf oldukları eyaletleri, kaleleri, şehirleri, köyleri ve mezraları bütün mahsulleriyle babadan oğula intikal etmek şartıyla kendilerine temlik ve ihsan edilmiştir.*"

"*Kürt beyleri ile Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim arasında Amasya'da kabul edilen özerklik şartlarına göre Kürt emirleri, atalarından kendilerine intikal eden topraklarda bağımsız olarak geleneksel düzenlerini koruyacaklardır. Bu emirlikler, eskiden olduğu gibi babadan oğula intikal edecektir. Osmanlılar, yabancı bir devletle savaştığında, Kürt beyleri, kuşanmış silahlı süvarileriyle Osmanlı ordusuna katılarak savaşacaklar ve dışardan bir saldırı olursa ortak düşmana karşı koyacaklar, aynı şekilde Osmanlılar da Kürtleri düşmanlarına karşı koruyacaklardır. Kürt emirler, Osmanlı Devleti'ne her yıl tespit edilecek bir vergi vereceklerdir.*"[530]

Televizyon ekranlarında ve gazete köşelerinde bağıra çağıra, Atatürk'e ve Cumhuriyet'e "kin kusan" Altan Tan'ın yukarıdaki cümleleri, her şeyden önce "ağır faşizm" kokmaktadır.

530 Altan Tan, **Kürt Sorunu, "Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik"**, İstanbul, 2009, s. 78.

Altan Tan'ın, **Kızılbaşlara** karşı olmayı "***müspet ve hayırlı hizmetlerde bulunmak***" diye değerlendirmesi, egemen Sünni görüşün, klasik Alevi-Türkmen düşmanlığının bir yansımasıdır.

İşte, "o gündür bugündür, 'ağalar' Doğu'da hep ağadır, çünkü babadan oğula geçer, tıpkı Zeydan gibi, tıpkı Geylani gibi. O gün bugündür 'mirler', 'beyler', hep mir ve beydir, çünkü babadan oğula geçer, tıpkı Dengir Mir Mehmet Fırat gibi. Bugün bize demokrasi, insan haklarından bahsedenler ortaya çıkıp da 'Demokrasilerde ağalık, beylik olur mu!' hiç demez, diyemez. Çünkü kendileri de bu sistemin bir parçasıdır. Cumhuriyet kurulalı 87 yıl olmuş, ama hâlâ ağalar ağa, beyler bey, mirler mir, şeyhler şeyhtir. Geri kalanlar ise köylüdür, köylü kalmış, işçi kalmış ve hiç 'hak ve söz sahibi' olamamıştır. Şanlıurfalıların deyimiyle 'maraba' kalmış, yani ağanın yanında çalışan amele olmuştur. (...)

Demokrasilerde 'söz hakkı olmayan insan' olur mu hiç? Terör olayları nedeniyle göç etmek zorunda kalan iki milyon insanı bir kenara koyunuz. Doğu'da halkımızın çoğunluğu toprak sahibi olmadığı için ve Altan Tan'ın deyimiyle bu halk kitlesinin söz hakkı olmadığına göre, düşününüz böyle bir demokrasiyi, neredeyse hepimiz 'maraba' olmuşuz, ama haberimiz olmamış. Göçlerle kırsaldan şehirlere gelenlerin çoğunluğunun sorunları çözülmediği için yaşam zorluklarıyla karşı karşıya kaldıklarından dolayı mağdur halk kitlesine dönüşüp PKK çizgisindeki bir siyasetin tabanı haline gelmiştir. Aslında bunun da marabalıktan hiçbir farkı yoktur. Gerçek buyken, ülkemizde bu trajik gerçeğin adı 'demokrasi' olmuştur, insan hakları olmuştur, yazık..."[531]

Dünyada Fransız Devrimi'nden, beri gerçek demokrasinin olmazsa olmazları, laiklik, özgür akıl ve özgür iradedir. Birilerinin kulu olmaktan kurtulup özgür birey olmadıkça, kör inançlar yerine aklını kullanmadıkça, ümmet olmaktan kurtulup ulus olamadıkça bir ülkede demokrasinin varlığından söz edilemez. Ancak nedendir bilinmez, ağızlarından demokrasi sözünü eksik etmeyen

531 Erdal Sarızeybek, **Çarçella, Anadolu'da Ateşle Oynamak**, İstanbul, 2011, s. 269, 270.

liberallerimiz ve siyasal İslamcılarımız hiçbir zaman, ülkemizde demokrasinin önündeki en büyük engelin aşiret yapılanması ve ağalık, şeyhlik düzeni olduğunu dile getirmemişlerdir...

16. yüzyılda Şii İran'dan Sünni Osmanlı'ya yönelen Safevi tehlikesine karşı, Sünni Kürtleri yardımcı kuvvet ve kalkan olarak kullanmak isteyen Yavuz Sultan Selim, Kürtlere özerklik vermiştir. Böylece 16. yüzyıldan sonra Güneydoğu Anadolu'daki Kürt aşiretleri "derebeyleşerek" merkezi otoritenin dışına çıkmaya başlamışlar, bir anlamda devlet içinde devlet olmuşlardır.

"Osmanlı gücüne güç katarken Doğu ve Güneydoğu bölgesinde Kürt derebeylikleri de güçlendiler. Devlet içinde devlet oldular, tıpkı PKK'nın günümüzdeki durumu gibi halktan vergi topladılar, halkı yönettiler, güçlerine güç kattılar. Osmanlı güçlüyken ve güçlerine güç katarken sorun yoktu. Ama ne zamanki Osmanlı güç kaybetmeye başladı, güç kaybetmek istemeyen Kürt derebeyleri, devlete karşı isyan ettiler. Kürt devleti kurmak için değil, bölgelerinde Osmanlı'dan almış oldukları gücü ve kendi çıkarlarını korumak için. Bu süreç 1514 Çaldıran Savaşı'ndan 1839 Tanzimat Fermanı'na kadar süregeldi, yaklaşık üç yüz yıl. Bu demektir ki Doğu'da üç asır süren Kürt derebeylikleri vardır ve ülkemizin bugün yaşadığı sorunlar da bu derebeylerinin çıkarmış olduğu sorunlardan kaynaklanmaktadır."[532]

Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlamasıyla birlikte Kürt özerkliği, büyük sıkıntılara yol açmış, özellikle Osmanlı'yı parçalamak isteyen emperyalizmin bu başına buyruk Kürt aşiretlerini kullanmaya başlamasıyla birlikte Kürtler, 19. yüzıyıldan itibaren Osmanlı için ciddi bir sorun olmaya başlamıştır.

Osmanlı bu sorunu çözmek için yine Kürt aşiretlerine tavizler vermiştir.

Batılı uzamanların yönlendirmesi sonucu 1839'da **Tanzimat Fermanı**'nı yayınlayan **Mustafa Reşit Paşa,** 1842 Vilayet Kanunnamesi'ne bir **"Kürdistan Eyaleti"** maddesi koydurmuştur.

Kürdistan eyaleti, 1864 yılına kadar devam etmiştir.

532 **age.,** s. 271.

Aynı Mustafa Reşit Paşa bir de "**Kürdistan Eyaleti Madalyası**" çıkarmıştır.[533]

Atatürk'ün önderliğindeki **Türkiye Cumhuriyeti**, "ulus devlet" anlayışı içinde Güneydoğu Anadolu'da 16. yüzyıldan beri süregelen Kürt derebeyliklerini yıkarak, şıha, şeyhe, ağaya, bağlı, eğitimsiz bölge insanını eğitip çağdaş toplumun bir parçası yapmak için politikalar geliştirmiştir. Cumhuriyet, emperyalizmin güdümündeki ağaların, şeyhlerin kulları, marabaları olan Kürtleri, bu ağalardan, şeyhlerden kurtarıp "özgür bireyler" haline getirmek için çok önemli projeler geliştirmiştir. Atatürk'ün birkaç kez meclis gündemine getirdiği "**toprak reformu**" bu projeler içinde çok özel bir yere sahiptir. Ancak, Cumhuriyet'in, "Kürt derebeyliklerini yıkarak Kürt halkını özgürleştirmeye çalışması", Kürt derebeylerinin (ağaların, şeyhlerin, aşiret reislerinin) büyük tepkisiyle karşılaşmıştır. Emperyalizmin de desteğini alan bu Kürt derebeyleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında peşi sıra Kürtleri isyan ettirmiştir.

İşte **Altan Tan** ve onun gibi "Kürtçülerin" tarihi eğip bükerek, Atatürk'e ve Cumhuriyet'e saldırmalarının nedeni burada gizlidir. Onların "karın ağrılarının" nedeni, Atatürk ve Cumhuriyet'in, Yavuz Sultan Selim'in, Kanuni Sultan Süleyman'ın, Vahdettin'in yani Osmanlı'nın Kürtlere verdiği ayrıcalıklara son verip Kürtleri Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yapmış olmasıdır...

Cumhuriyet Dönemi'ndeki Kürt İsyanları

Türk milletinin ölüm kalım savaşı olan Kurtuluş Savaşı sırasında "bağımsız Kürdistan" vaatleriyle "ayrılıkçı Kürtleri" ayaklandıran emperyalizm, Anadolu'da **Ali Batı İsyanı (1919), Ali Galip Olayı (1919), Milli Aşireti İsyanı (1920), Cemil Çeto İsyanı (1920), Koçgiri İsyanı (Ekim 1920-Haziran 1921)** gibi ayaklanmalar çıkartarak Milli Hareket'i etkisiz hale getirmek ve Anadolu'yu parçalamak için elinden gelini ardına koymamıştır;

533 Türkdoğan, "*Kürtlerin Kimliği ve Günümüz Siyasi Gelişmeleri*", s. 20.

ama Atatürk'ün dahiyane politikaları ve Anadolu insanının sağduyusu sayesinde bütün bu emperyalist kışkırtmalar ve isyanlardan hiçbir sonuç alınamamıştır.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması, Türkiye'yi bölüp parçalayan Sevr Antlaşması'nın yırtılıp atılması ve Türkiye'nin "tam bağımsızlığını" tüm dünyaya kabul ettiren **Lozan Antlaşması**'nın imzalanması emperyalizmi çok rahatsız etmiştir. Atatürk'ün önderliğindeki Türk milletinin önce emperyalizme başkaldırarak tam bağımsızlığını kazanması, arkasından işbirlikçi halife sultana başkaldırarak ulusal egemenliğini kazanması ve arkasından da akıl ve bilimin rehberliğinde çağdaşlaşması, emperyalizmin adeta ezberini bozmuştur; çünkü emperyalizm hiçbir zaman Müslümanların tam bağımsız ve çağdaş olmasını istemez; emperyalizm her zaman hurafelerin bataklığında debelenen, geri kalmış ve bağımlı Müslümanlar ister. Atatürk Türkiye'sinin emperyalizmin istekleri dışına çıkması, emperyalizmin Türkiye'ye yönelik yeni planlar yapmasına neden olmuştur.

Kurtuluş Savaşı yıllarında "etnik ayrımcılık" yaparak Anadolu'da kardeşi kardeşe boğazlatmanın hesaplarını yapan, ancak başarılı olamayan emperyalizm, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra da aynı yönteme başvurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı *"din elden gidiyor"* yaygarasının ve *"etnik ayrımcılığın"* arkasında emperyalizm, özellikle de İngiliz emperyalizmi, vardır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, emperyalizmin yerli işbirlikçileri, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı çok sayıda isyan çıkarmışlardır. **Nasturi İsyanı, Jilyan Harekâtı, Şeyh Sait İsyanı, Birinci Şemdinli İsyanı (Seyit Taha ve Seyit Abdullah Baskını), Raçkıtan (Reskoyan) ve Raman, Eruhlu Yakup Ağa ve Oğulları İsyanı, Güyan İsyanı (Çölemerik Baskını), Haco İsyanı. Sason İsyanı, Birinci Ağrı İsyanı, İkinci Şemdinli İsyanı, Koçuşağı Aşireti İsyanı, Mutki Aşireti İsyanı, Hakkâri İsyanı (Beytüşşebap Baskını), İkinci Ağrı İsyanı, Bicar İsyanı, Resul Ağa İsyanı, Tendürük İsyanı, Savur İsyanı, Zeylan İsyanı, Tutakh Ali Can İsyanı, Oramar İsyanı - Barzan Şeyhi Ahmet İsyanı (Üçüncü Şemdinli Baskını), Üçüncü Ağrı İsyanı, Pülümür İsyanı, Buban Aşireti İsyanı, Ab-**

durrahman İsyanı, Abdülkuddüs İsyanı, Dersim İsyanları gibi ayaklanmalar, Türkiye Cumhuriyeti'ni daha doğmadan boğmak için tertiplenmiştir.

Emperyalizme meydan okuyarak kurulan ve emperyalizme inat "çağdaşlaşmaya" çalışan **Türkiye Cumhuriyeti**, kısa vadede iç isyanlarla meşgul edilmeye, uzun vade de bölünüp parçalanmaya çalışılmıştır. Ama, Kurtuluş Savaşı'nda emperyalizmin kirli oyunlarını bozan, **yerli işbirlikçilerin bütün isyanlarını bastıran Atatürk**, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da emperyalistlerin kirli oyunlarını bozup yerli işbirlikçilerin tüm isyanlarını bastırmıştır.

Bu bölümde, Cumhuriyet'in Atatürk'lü yıllarında (1923-1938) emperyalist kışkırtmalarla çıkan Kürt isyanlarından **Nasturi İsyanı, Şeyh Sait İsyanı, Ağrı İsyanı** ve **Dersim İsyanları** incelenecektir. Özellikle de bu isyanlardaki "emperyalist bağlantılar" ortaya konulacaktır.

Nasturi İsyanı (7 Ağustos-28 Eylül 1924)

Nasturiler, Süryanilerin "Nastur" mezhebine bağlı **Hıristiyan Kürtlerdir**. Suriye'den Mısır'a kadar yayılan Nasturiler, Türkiye'de Hakkâri ve civarında yaşamaktadırlar.[534]

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre önce dağılmış olan **Kürt Teali Cemiyeti** ileri gelenlerinden **Seyit Abdülkadir, Ceyranlı, Hünsan, Halit, Hacı Musa** ve eski milletvekillerinden **Yusuf Ziya ve aileleri** "gizli bir örgüt" kurarak cumhuriyetin ilanından sonra da **bağımsız Kürdistan** için çalışmalarına devam etmişlerdir. Yusuf Ziya'nın aracılığıyla Hınıs'ta oturan **Şeyh Sait** ve ailesi de bu örgüte katılmıştır.[535]

İsyan, Nasturilerin, 1924 yazında, Hangediği bölgesinde **Hakkâri Valisi Halil Rıfat Bey**'i yaralayarak tutsak almaları ve **jandarma komutanını** da öldürmeleriyle başlamıştır.[536]

534 Mumcu, **age.**, s. 51. Nasturi mezhebi, **Süryani Papazı Nastorus** tarafından kurulmuştur.

535 Behçet Cemal, **Şeyh Sait İsyanı**, İstanbul, 1955, s. 13; Ergun Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, Ankara, 2009, s. 207.

536 Mumcu, **age.**, s. 51

İsyan yayılınca hükümet 14 Ağustos 1924'te isyanı bastırmaya karar vermiştir. Bu görev, **Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa**'ya verilmiştir. Hükümet, isyanı bastırırken bazı Kürt aşiretlerinden de yararlanmayı planlamıştır. Bu amaçla o sırada Türkiye'de bulunan "Simko" lakaplı **Şikak Kürt Aşiret Reisi İsmail Ağa** ile ilişki kurulmuştur. Zaho bölgesindeki **Gılıgoyan Aşireti'nin** desteği alınmıştır. **Güli** ve **Gürür aşiretleri** de Nasturilere karşı hükümetin yanında yer almışlardır. Ayrıca, **Gavdan, Manhuran, Pavriz, Brdino** ve **Kiravi Aşiretleri** de Cafer Tayyar Paşa kuvvetlerine katılacaklarını bildirmişlerdir.[537]

Nasturi çetelerinden biri

Türk Hükümeti, isyancı Nasturilere karşı bölgedeki aşiretlerin desteğini sağlamaya çalışırken isyancılar da boş durmamış onlar da ihtiyaçları olan silah ve cephaneyi sağlamak için harekete geçmişlerdir.

4 Eylül 1924'te, **Yüzbaşı İhsan, Teğmen Vanlı Hurşit, Teğmen Rasim, Ali Rıza** ve **Tevfik** ile **270 kadar erin, 10 otomatik**

537 age., s. 51.

tüfek ve 380 tüfekle birliklerinden kaçtıkları haber alınmıştır. **Teğmen Rıza, Bitlis milletvekili Yusuf Ziya'nın kardeşidir.**[538]

16 Eylül 1924 tarihinde **Başbakan İsmet Paşa, Cumhurbaşkanı Atatürk**'e yazdığı raporda Bitlis milletvekili Yusuf Ziya'nın kardeşi Beytüşşebap'taki 18. Alay Emir Subayı Rıza'nın ağabeyi Yusuf Ziya'ya gönderdiği 31 Ağustos tarihli telgrafta, "***Emredilen miktarda meblağı emrinize poliçe etmek üzere cevabını bekliyorum.***" dediğini belirtmiştir.

Yusuf Ziya da Teğmen Rıza'ya, hemen Erzurum'a gideceğini, tutara bakılmaksızın paranın gönderilmesini bildirmiştir.[539]

İsmet Paşa'nın açıkladığı bu yazışmalar, Nasturi İsyanı'nın nasıl inceden inceye planlandığını göstermesi bakımından çok önemlidir.

Nasturi İsyanı, 28 Eylül 1924'te tamamen bastırılmış, ayaklanmanın lideri Irak'a doğru kaçmıştır.[540]

"İngilizlerin kışkırtması ve yönetiminde çıkan Nasturi Ayaklanması'na o günün çok güç şartları içinde yapılan bastırma girişimleri kesin sonuca ulaşamadı. Ayaklananların çoğu sınır dışına kaçtılar. **İngilizlerin, Musul sorunu için açtıkları bu olay**, siyasi ve askeri çok çetin çatışmalar sonucunda taraflarca kabul edilen sınırın gerisine çekilmekle sona ermiş kabul edildi."[541]

İsyanın bastırılmasından sonra **Fevzi Çakmak**, 23 Ekim 1924 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı'na gönderdiği raporda, isyanın "**Musul'u vermek istemeyen**" İngilizlerce tertiplendiğini şöyle ifade etmiştir:

"***Musul sorunu henüz açık ve belli bir biçim göstermemekte ve bu nedenle genel durumdaki belirsizlik devam etmektedir. İngilizler bir yandan çeşitli durumlar yaratarak ve siyasi görüşmeler hazırlayarak ve düzenleyerek zaman kazanmakta, bir yandan da Irak'ta daha güçlü bulunmak konusuna önem***

538 **age.**, s. 52.
539 **Türkiye Cumhuriyeti'nde İç Ayaklanmalar**, Ankara, 1972, s. 484; Mumcu, **age.**, s. 52.
540 Mumcu, **age.**, s. 52.
541 Aybars, **age.**, s. 207.

vermektedirler. Musul ilinin kuzey bölümlerinde Sıkıyönetim ilanı, izinli subayların Irak'taki kıtalarına ivedilikle yollanmaları, Irak'taki kuvvet siklet merkezinin Musul'a naklolunması, İngilizlerin İran içinde de faaliyet göstermekte olmaları, bizzat müstemlekeler (sömürgeler) bakanının Musul'a kadar giderek denetlemelerde bulunması, aynı zamanda Irak başbakanının da Irak Hükümeti adına Musul'un bütün sancaklarını dolaşması ve denetlemesi ve en son istihbarat cümlesinden olarak kuvvetli bir İngiliz donanmasının Basra'ya hareket ettirilmiş olması, İngiltere'nin Musul sorununa çok önem verdiklerini göstermektedir."[542]

Fevzi Paşa çok haklıdır. Nasturi İsyanı'nın nedeni, İngiltere'nin, Lozan Antlaşması'nda **Musul**'dan vazgeçmeyen Türkiye'ye, bölgedeki ayrılıkçı unsurlardan **Nasturileri kullanarak** bir ders vermek istemesidir.

Tüm ayrılıkçı Kürt isyanlarını olduğu gibi Nasturi İsyanı'nı da "Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in, Nasturilere yönelik baskıcı politikalarına" bağlayan Cumhuriyet tarihi yalancıları, hiçbir zaman bu isyanların arkasındaki **emperyalist bağlantıları** görmemişler, daha doğrusu görmek istememişlerdir.[543]

Şimdi gelin gerçeği görelim... Cumhuriyet tarihi yalancıların saklamaya çalıştıkları çıplak gerçeği görelim:

İşte, Nasturi İsyanı'nın **İngilizlerce** çıkartılıp desteklendiğini gösteren kanıtlardan bazıları:

• 1917'de Rusya'da Bolşevik İhtilali çıkınca Rusya I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Rusya savaştan çekilirken daha önce işgal ettiği Osmanlı'nın doğu bölgelerinden de çekilmiştir. Bunun üzerine **İngiltere** bu bölgeye girerek Nasturileri etkisi altına almaya çalışmıştır. **İngiliz ajanı Gracey, Nasturilere** ve **Ermenilere** silah, para ve askeri yardım sözü vermiş, bunun karşılığında her iki unsurdan yararlanmaya çalışmıştır. 8 Temmuz 1918'de bir

542 **Türkiye Cumhuriyeti'nde İç Ayaklanmalar**, s. 486; Mumcu, **age.**, s. 52, 53.

543 Nasturileri ilk "kullanan" Rusya'dır. Rusya, I. Dünya Savaşı yılarında "İrşad Cemiyeti" aracılığıyla Kürt aşiretlerinden bazılarını ve Nasturileri Osmanlı'ya karşı kışkırtmış ve Osmanlı'yı doğuda sıkıştırmıştır.

İngiliz uçağı, Mezopotamya (Irak) sınırındaki Ermeni-Nasturi birliklerine bir mesaj bırakmıştır. Mesajda, Ermeni-Nasturi birliklerinin iki hafta sonra Urmiye'nin birkaç günlük güneyindeki **İngiliz birlikleri** ile buluşmaları istenmiştir. Verilen sürede İngiliz birlikleriyle buluşmak üzere **Ağa Patros** liderliğinde bir grup Nasturi yola çıkmıştır. Bu sırada Nasturiler hızla güneye çekilmiş ve **İngiliz uçakları** da Osmanlı birliklerini bombalamak suretiyle Nasturilere destek vermiştir. **İngilizler** kalan Nasturileri de Irak'ın dağlık kuzey bölgelerine yerleştirmiştir. Nasturilerden dört tabur kuran **İngilizler**, Irak'ta manda yönetimi kurarken karşılaştıkları isyanları bu taburlarla kanlı bir şekilde bastırmışlardır. Ayrıca İngiltere Nastruilere, Hakkâri'nin güneyinde Şemdinli, Çukurca ve Beytüşşebap'ta bir "**Nasturi devleti**" kurma sözü vermiştir (1918). Daha sonra buradaki 40-50 bin kişilik Nasturi grubu, Irak'ın kuzeyindeki **Baquba kampına** yerleştirilmiştir. 17 Kasım 1919'da İngiltere'de **Lord Curzon** başkanlığında yapılan bir toplantıda "Kürtlerin yaşadıkları bölgelerde şu anda İngiliz kuvvetlerinin hâkim olduğunu bu insanlarla iyi ilişkiler kurmak için yeni düzenlemelere gitmek gerektiğini" belirtmiş ve "kampa yerleştirilen Nasturilerin de eski yerlerine dönmelerinin gerektiğini" ifade etmiştir.[544] Yani, 1924'te çıkan Nasturi İsyanı'nın tohumları, I. Dünya Savaşı sonunda, daha 1918-1919'da **İngiltere** tarafından atılmıştır.

• İsyandan önce, **Lozan Konferansı görüşmelerinde** İngilizler açıkça **Anadolu'da Nasturilere toprak verilmesini** istemiştir. Azınlık konusunun görüşüldüğü 12 Aralık 1922 tarihli oturumda **Lord Curzon**, yaptığı konuşmada açıkça Türk topraklarında yaşıyan diğer etnik unsurlarla birlikte **Nasturilerin** de "kollanması" gerektiğini belirtmiştir.[545] Alt komisyon görüşmelerinde Nasturiler, "**Asuril-Keldaniler**" olarak gündeme gelmiştir. Nasturiler, hazırlamış oldukları "***Anadolu'da Asur Keldanilerinin Özerklik Taleplerini Destekleyen Temel Sebepler***" adlı bir bildiriden hareketle I. Dünya Savaşı sırasında önce Rusya'nın daha

544 Sarızeybek, **age.**, s. 162, 163.
545 M. Cemil Bilsel, **Lozan**, CII, İstanbul, 1933, s. 272.

sonra da İngiltere'nin kendilerine vaat ettikleri, "özgürlüğü" istemişler; Zap Nehri'nden Fırat'a Fırat'tan Bohtan Nehri ve Başkale'ye oradan da İran'daki Urmiye Gölü'ne uzanan, Urmiye Gölü'nden aşağı doğru Akra'ya ulaşan sınırlar çerçevesinde bir yurt talep etmişlerdir. Asuri-Nasturi delegasyonu taleplerini dile getirdikten sonra komisyon başkanı Montagna, Lord Curzon'a Nasturilerle ilgili olarak Türk heyetine yapmış oldukları şu teklifi bildirmiştir: "***Asuri-Keldanilerin Türk ülkesinde belirli bir bölgede toplanarak Türk yönetimi altında görenek ve geleneklerini yaşatmaları amacını güden hükümetin aynı düşünceyle incelenmesini de teklif ettim.***" Alt komisyonun bu teklifini Türk heyeti hemen reddetmiştir. Buna rağmen konu Lord Curzon başkanlığındaki komisyona havale edilmiş ve 9 Ocak 1923 tarihinde **Lord Curzon**'un, "**Nasturilerin, bir zamanlar Osmanlı Devleti'ne ayaklanmaları sonucu terk etmek zorunda kaldıkları Hakkâri topraklarına yeniden yerleştirilmeleri**" konusunda ısrar etmesi karşısında Türk heyeti bir kez daha ret cevabı vererek toplantıyı terk etmiştir.[546] Lozan'da masa başında istediğini alamayan İngiltere, isyanla istediğini almayı denemiştir.

• **İsyandan hemen önce Hakkâri ve civarında İngiliz misyonerleri görülmüştür.** Bunlar aslında misyoner kılığındaki İngiliz subaylarıdır. Bu İngiliz subayları, İmadiye ve Çömelek'te Nasturileri örgütleyerek isyana hazırlamışlardır. Nitekim, isyan Çal, Oraman, Çölemerik, Beytüşşebap ve Habur suyu civarlarında başlamıştır.[547]

• İsyan çıktığında, **Musul'daki İngiliz birlikleri, hava saldırılarıyla Nasturileri desteklemiştir.** 21. Süvari Alayı'na 14 Eylül günü Şiraniş ve Birsivi'de **üç İngiliz uçağı** ateş etmiştir.[548] **İngiliz uçakları sürekli olarak Türk birliklerine saldırmışlardır.**[549] 1. Süvari Tümeni'ne bağlı birlikler, **İngiliz uçaklarının saldırısına uğ-**

546 Bilal N. Şimşir, **Lozan Telgrafları, (1922-1923)**, C I, Ankara, 1991, s. 345.
547 Mumcu, **age.**, s. 51.
548 **Türkiye Cumhuriyeti'nde İç Ayaklanmalar**, s. 55; Mumcu, **age.**, s. 51.
549 **Türkiye Cumhuriyeti'nde İç Ayaklanmalar**, s. 19-76; **Askeri Tarih Bülteni**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, S. 7, Şubat, 1979, s. 1-17; **Ayın Tarihi**, C 4, s. 161-193; Aybars, **age.**, s. 208; Mumcu, **age.**, s. 52.

ramış, bu saldırı sonunda 3 askerimiz şehit olmuş, 12 askerimiz de yaralanmıştır. 20 Eylül'de **İngiliz uçaklarının** Türk birliklerine saldırması sonucunda 6 askerimiz şehit olmuş, 25 askerimiz de yaralanmıştır.[550]

• İsmet Paşa'nın Atatürk'e yazdığı raporlara göre isyan öncesinde kaçan ve isyancılarla temas kuran subaylardan biri **Zaho'daki İngiliz birliklerine** katılmıştır.[551]

• "**Turkish Petroeum**" şirketi, 25 Temmuz 1923 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak **Musul'un Türklere bırakılmamasını** istemiştir. **İngiltere,** 6 Ağustos 1924 tarihinde Cemiyet-i Akvam'a başvurarak **Musul sorununun ele alınmasını** istemiştir. Nasturi İsyanı, bu başvurudan sadece bir gün sonra başlamıştır.[552]

• Nasturi İsyanı öncesinde, eski Kürt Teali Cemiyeti üyelerinin gizli bir örgüt kurarak bağımsız Kürdistan için çalışmaya devam ettiklerini bilen **İngiltere, elçiliğinden düzenli olarak bilgi almıştır.** 24 Temmuz 1924 tarihli bir raporda, son iki ay içindeki Türkiye'nin genel durumu hakkında bilgi verildikten sonra, halifeliğin kaldırılmasının olay çıkmasına yol açmadığı, hükümetin politikasından hoşlanılmamasına rağmen İstanbul'da hayatın normal olduğu, İttihatçıların, **Kürtlerin ve hocaların cumhuriyete karşı çıktıklarının duyulduğu** belirtilmiştir.[553]

• İsyan devam ederken, **İngiliz Elçiliği, 16 Eylül 1924'te Londra'ya gönderdiği bir raporda,** 1 Ağustos'ta Diyarbakır'da bir **Türk-Kürt Kongresi** yapıldığını ve gelişmelerin gizli tutulduğunu, **Türklerin Musul üzerinde ayrıcalık elde edebilmek için Türk-Kürt kardeşliği ve bölünmezliği iddiasında olup İran Kürtlerini de buna katmak isteğinde olduklarını ve muhtemel bir "Kürt düşmanlığını" yok etmeye çalıştıklarını** ileri sürmüş; **Kürt delegeleriyle yaptığı görüşmelerden** elde ettiği kanaatlerine göre,

550 Sarızeybek, **age.**, 138.
551 Mumcu, **age.**, s. 52.
552 **age.**, s. 52.
553 Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu,** Ankara, 1975, s. 3.

Kürtlerin bölgede özel bir yönetim kurulması, genel bir af çıkarılması, "Kürdistan"dan beş yıl süreyle vergi ve asker alınmaması, şeriat mahkemelerinin yeniden kurulması, silah toplanması ve Türk askeri harekâtının durdurulması isteğinde olduklarını ileri sürmüştür. Kürt isteklerinin prensip olarak kabul edildiğini, antikemalist isyanlara rastlandığını, hükümetin Cevat Paşa'ya diktatörce yetkiler vererek yöreye yolladığını ve Kürt sorununun yeni Cumhuriyet'e büyük endişe verdiğini bildirmiştir.[554]

Uzun yıllar Kürt isyanları ve İstiklal Mahkemeleri üzerinde çalışan **Prof. Dr. Ergün Aybars**, bu belge ve bilgileri değerlendirerek Nasturi İsyanı'nı İngilizlerin çıkarttığı sonucuna varmıştır: "*Bölgede bir ayaklanma çıkartmak ve bu yolda Musul konusunda isteklerini kabul ettirmek amacına olan İngilizler Nasturileri kışkırtarak bir ayaklanma çıkmasını hazırladılar.*"[555]

Görüldüğü, gibi Nasturi İsyanı'nda İngiltere, hem isyancıları kışkırtmış, hem de isyancılara yardım etmiştir. Ancak İngiltere Nasturi İsyanı'ndan beklediği sonucu alamamıştır.

"Görülüyor ki İngiltere olayları yakından izliyor, Nasturi Ayaklanması'nda ulaşamadığı amacı, daha yaygın bir olayla elde etmeyi düşünüyordu. Bundan sonraki belgelerden ve İngiliz basınındaki yazılardan bu durumun daha da açıklık kazanacağı görülecektir."[556]

Nasturi İsyanı, Türkiye Musul üzerinde ısrar etmeye devam ederse İngiliz emperyalizminin Türkiye'nin başına ne çoraplar örebileceğini göstermesi bakımından çok önemli bir işarettir. Nasturi İsyanı'ndan Şeyh Sait İsyanı'na kadar bölgede daha küçük çaplı olan Siirt, Sason ve Silvan'da **Raçkotan** ve **Raman İsyanı**, Hakkâri'de **Şemdinli İsyanı** meydana gelmiştir. Türkiye Musul'dan vazgeçmeyince, bu sefer çok daha geniş kapsamlı bir ayaklanmayla, İngiliz destekli **Şeyh Sait İsyanı**'yla karşılaşacaktır.

Emperyalizm vazgeçmeye hiç de niyetli değildir.

554 Şimşir, age., s. 11-14.
555 Ergun Aybars, **Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları**, İstanbul, 1988, s. 30.
556 Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, s. 208.

Şeyh Sait İsyanı (13 Şubat-31 Mayıs 1925)

Nasturi İsyanı'nın üzerinden altı ay geçmiştir. **Kurtuluş Savaşı**'yla emperyalizmi dize getiren Türkiye Cumhuriyeti, **Lozan Antlaşması**'yla Misak-ı Milli sınırlarını büyük ölçüde gerçekleştirmiş; ancak **Musul sorunu** yüzünden **İngiltere**'yle gerginlik yaşamıştır. Ayrıca, **İzmir İktisat Kongresi'nin toplanması, cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması, medreselerin kapatılması, Tevhid-i Tedrisat Yasası'nın çıkarılması, Osmanlı hanedanının sınır dışı edilmesi,** gibi çağdaşlaşma yolunda atılan adımlar, emperyalizmi ve onların işbirlikçisi durumundaki "kadim gericileri" (yobazları) ve "etnik bölücüleri" hareketlendirmiştir.

Atatürk'ün çağdaşlaşma yolundaki bu ve benzeri adımlarını aşırı ve zamansız adımlar olarak değerlendiren Tanzimat kafalı **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası,** çok geçmeden, genç Cumhuriyet'i doğmadan boğmak isteyen "kadim gericilerin" ve "etnik bölücülerin" sığınağı haline gelmiştir. Atatürk'ün I. Meclis'teki I. Grubun uzantısı olarak 1923 yılında kurduğu **Cumhuriyet Halk Fırkası**'na karşı olarak I. Meclis'teki II. Grubun uzantısı olarak Kazım Karabekir'in 1924'te kurduğu **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası,** yeni devletin en temel ayaklarından biri olan laikliği aşındıran, yoğun dinsel söylemiyle dini kullanan Cumhuriyet düşmanlarının çekim merkezi haline gelmiştir.

İşte, **Uğur Mumcu**'nun bir "***Kürt-İslam Ayaklanması***" olarak adlandırdığı Şeyh Sait İsyanı böyle bir ortamda patlak vermiştir.

Şeyh Sait İsyanı "dini" tonları ağır basan bir isyandır. Bu gerçek, dönemin basını tarafından da dile getirilmiştir. 24 Şubat 1925 tarihli gazeteler, isyanın irticai yönüne vurgu yapmışlar, Şeyh Sait'in "***din elden gitti***" parolasıyla silaha sarıldığını belirtmişler, Şeyh Sait'in yayınladığı irticai bildiriyi özetlemişler ve bu bildiriyle muhalif **Erzurum milletvekili Ziyaeddin Efendi**'nin Meclis kürsüsünden yaptığı "gerici" konuşma arasında paralellik kurmuşlardır.[557]

557 Bkz. 24 Şubat 1925 tarihli gazeteler..

Şeyh Sait İsyanı'ndan sadece iki hafta önce, **Ziyaeddin Efendi** Meclis kürsüsüne çıkarak yeniliğin, işret, dans, plaj sefasından başka bir şey ifade etmediğini söylemişti. Ona göre fuhuş artmıştı! Müslüman kadınlar edepsizleşmişti! Sarhoşluk teşvik olunuyordu! "Hissiyatı diniye" rencide olunuyordu! Kısacası yeni rejim sadece ahlaksızlık getirmişti! Bunlar terakki kılıfı altında, Batılılaşma diye, medeniyetçilik adına yapılıyordu! Rezil bir idare memleketi çamurların içine sürüklemişti![558]

Belli ki Cumhuriyet'in "akıl" ve "bilimle" çağdaşlaşma ve hurafelerle, din istismarcılarıyla mücadele etme politikası, gericilerin (yobazların) tepkisini çekmiştir. Cumhuriyeti içine sindiremeyen halife sultan yanlısı "karşı devrimciler", Şeyh Sait İsyanı'ndan yararlanarak, Cumhuriyet'i yıkıp yeniden hilafeti-saltanatı geri getirmenin hesaplarını yapmıştır.

Şeyh Sait İsyanı'na nasıl müdahale edileceği Meclis'te tartışılırken söz alan **Fethi (Okyar) Bey** ele geçirilen birtakım belgeleri açıklayarak şunları söylemiştir:

"Ele geçen bir belgeden anlaşıldığına göre (isyan sonrasında) Abdülmecit'in oğullarından birine halifeliğin verilmesi düşünülmektedir. Doğu'da halka Abdülmecit'in oğlu Salim Efendi'den söz edilmektedir."[559]

Fethi Bey aynı konuşmasında, "din propagandasına" ve "şeriatın geri getirilmesi" hazırlıklarına dayanan kampanya hakkında geniş bilgiler vermiştir. Fethi Bey, özellikle şu noktaların üzerinde durmuştur:

"Diyarbakır'da isyanla ilgili bazı kimseler 19 Şubat'ta hükümet konağına el yazısıyla yazılmış iki beyanname asmışlardı. Bunlarda Gazi'ye, orduya, memurlara ağız dolusu küfrediliyordu.

Bir başka beyannamede, Şeyh Sait'in İslam dinini yeniden kurmak üzere Allah tarafından memur edildiği bildiriliyordu.

558 Metin Toker, **Şeyh Sait ve İsyanı**, Ankara, 1994, s. 26, 27. Şeyh Sait'i yargılayan İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi'nin sorduğu bir soru üzerine Şeyh Sait, Ziyaeddin Efendi'nin Meclis'teki bu açıklamalarından çok etkilendiğini itiraf etmiştir.

559 Toker, **age.**, s 35.

Şeyh Sait, Kozan eşrafından birine bir mektup göndermiş, mektup hükümetin eline geçmişti. Şeyh Sait bunda şöyle diyordu: '***1300 seneden beri Cenabıhakkın Peygamber Efendimizi göndermekle neşir ve tebliğ ettiği dinimizi imhaya çalışanlara karşı harp ilan ettim. Bunda bana yardım edilmezse, cümlece mahvoluruz.***"[560]

Fethi Bey, konuşmasının sonunda Arnavutluk İsyanı, 31 Mart İsyanı gibi olaylarla Şeyh Sait İsyanı arasında paralellik kurmuş ve bunların hepsinin altında *'Din mahvoluyor, Şeriat elden gitti!'* propagandasının olduğunu belirtmiştir.[561]

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre önce dağılmış olan **Kürt Teali Cemiyeti** ileri gelenlerinden **Seyit Abdülkadir, Ceyranlı, Hünsan, Halit, Hacı Musa** ve eski milletvekillerinden **Yusuf Ziya ve aileleri** cumhuriyetin ilanından sonra gizli bir örgüt kurarak **"bağımsız Kürdistan"** için çalışmalarına devam etmişlerdir. Yusuf Ziya'nın aracılığıyla Hınıs'ta oturan **Şeyh Sait** ve ailesi de bu örgüte katılmıştır.[562]

İsyanın lideri olan **Kürtçü Şeyh Sait,** ilk olarak 1924 yılında, *"Kürt Azadi Cemiyeti"*nin Erzurum'daki ilk kongresinde karşımıza çıkmıştır.

Bu kongrede iki karar alınmıştır, bu kararlara göre:

1. En geç Mayıs 1925'e kadar Güneydoğu Anadolu'da bir Kürt ayaklanması başlatılacaktır.

2. Bu ayaklanma için gereken dış destek İngiliz, Fransız ve Ruslardan sağlanacaktır.[563]

Bu kongrede yabancılardan yardım almasına karşı çıkanları Şeyh Sait, "yabancılardan yardım almanın mübah olduğunu" söyleyerek ikna etmeye çalışmıştır.

Kürt milletvekillerinden **Yusuf Ziya, Kürt İstiklal Cemiyeti'** nin verdiği görev doğrultusunda Erzurum ve civarında sayılıp se-

560 **age.**, s. 35, 36.
561 **age.**, s. 36.
562 Behcet Cemal, **age.**, s. 13; Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, s. 207.
563 Mumcu, **age.**, s. 56.

vilen bir Nakşibendi şeyhi olan **Şeyh Sait**'le görüşmek için Hınıs'a gitmiş ve yapılan görüşme sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı isyan etme konusunda anlaşmışlardır.

Ayrıca, 1924 Ağustos ayında **Şeyh Sait,** Hamidiye Alaylarını oluşturan **Cibranlı Aşireti'nden Cibranlı Halit Bey** ve **Mutki Aşiret Reisi Hacı Musa Bey**'le Erzurum'da bir araya gelmiştir. "*Bu dinsiz düzene karşı boyun eğmeyecekler, karşı koyacaklar, direnecekler, yakalanmayacaklardı!*"[564]

Şeyh Sait, **Kürt İstiklal Cemiyeti**'nin başkanlığına seçilmiş ve Hınıs'tan ayrılarak yaz boyunca Kürt aşiret reisleriyle görüşmüştür.[565]

Bu sırada **Şeyh Sait'in kardeşi Abdurrahim** de 10 arkadaşıyla bir araya gelerek "**Müstakil (Bağımsız) Bir İslam Hükümeti**" kurmaya karar vermiştir.[566]

15 Kasım 1924'te **Şeyh Sait'in oğlu Ali Rıza** İstanbul'a giderek Kürt Teali Cemiyeti Başkanı **Seyit Abdülkadir**'le görüşmüştür. Bu görüşmede Abdülkadir, isyanın "dinsel motiflere" dayandırılması gerektiğini söylemiştir. Bütün gücüyle isyanı destekleyeceğini belirten Seyit Abdülkadir, Atatürk aleyhinde yazılmış bildirileri, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki halka dağıtılması için Şeyh Sait'in oğlu Ali Rıza'ya vermiştir.[567]

Bilindiği gibi **Seyit Abdülkadir**, öteden beri **bağımsız Kürdistan** parolasıyla hareket etmiş bir Kürtçüdür. Onun, isyan öncesinde Şeyh Sait'in oğluyla temas kurmasının nedeni, bu isyandan yararlanarak hep hayal ettiği bağımsız Kürdistan'ı kurmaktır. Oğlu aracılığıyla **Seyit Abdülkadir**'le anlaşan **Şeyh Sait** ise isyan öncesinde ve isyan sırasında bağımsız Kürdistan'dan söz etmeyerek, isyanı "din ve şeriat" söylemi üzerine oturtmak istemiştir. O, Diyarbakır'ı işgal ettikten sonra bağımsız Kürdistan'ı ilan etmeyi planlamıştır. Bağımsız Kürdistan ilan edilince Dersim bey-

564 **age.**, s. 59.
565 **age.**, s. 57.
566 **age.**, s. 57.
567 **age.**, s. 59.

lerinin ve Muş beylerinin de ister istemez bu devlete katılacaklarını düşünmüştür.[568]

Nakşibendi Tarikatı'nın Kürt kollarından Seyit Taha kolu Seyit **Abdülkadir** aracılığıyla **Kürt Teali Cemiyeti**'ni, **Şeyh Ali Sebdi** kolu da Şeyh Sait aracılığıyla **Kürt İstiklal Cemiyeti**'ni yönetmiştir. Bu her iki kol ve bu kolların yönetimindeki her iki ayrılıkçı cemiyet isyan için birleşmişlerdir.[569]

Ocak 1925'te **Şeyh Sait imzasını taşıyan bildiriler** Güneydoğu Anadolu'da elden ele dolaşmaya başlamıştır.

Bildiriler şöyle başlamaktadır:

*"**Kurulduğu günden beri İslam dininin temellerini yıkmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti Reisi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Kuran anlamına aykırı hareket ederek Allah ve Peygamber'i inkâr etmeleri ve İslam halifesini sürdükleri için gayrımeşru olan bu idarenin yıkılmasının bütün İslamların üzerine farz olduğu...**"*

İsyan hazırlıklarını haber alan eski **Genç milletvekili Hamdi Bey, Cibranlı Halit** ve **Yusuf Ziya**'nın faaliyetleri konusunda **İçişleri Bakanlığı**'na bilgi vermiştir. Hamdi Bey, ayrıca Diyarbakır Valiliği'ne de bir mektup yazarak **İngilizlerin din sömürüsüyle** halkı kışkırttığını ve Cumhuriyet aleyhine hilafet-saltanat lehine propaganda yapıldığını bildirmiştir.[570]

Varto'da oturan **Alevi Hornek** aşireti de, Şeyh Sait'in isyan hazırlığında olduğunu, 1924'te Erzurum depremi nedeniyle Erzurum'a gelen **Atatürk**'e bildirmiştir. Atatürk Cibranlı Halit'in yakalanması için emir vermiştir.[571]

Şeyh Sait İsyanı, 13 Şubat 1925'te başlamıştır.

İsyan genel olarak şöyle gerçekleşmiştir: *"Şeyh Sait'in askeri harekâtı düzenli bir askeri harekât gibi olmadı. Bunun, çağdaş deyimle bir gerilla harbiyle de ilgisi yoktu. Şeyh Sait, emrinde*

568 Toker, **age.**, s. 107, 108.
569 Mumcu, **age.**, s. 60.
570 **Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi**, 26/348; Aybars, **age.**, s. 209; Mumcu, **age.**, s. 66.
571 Aybars, **age.**, s. 209; Mumcu, **age.**, s. 110, 111.

muvazzaf asker değil, aşiretler bulunduruyordu. Bunların başlarında şeyhleri vardı. Silahlanmışlardı. Harekâtı onlar yapıyorlardı. Şeyh Sait, isyanın planlama kısmını üzerine almıştı. Bir noktaya saldırılırken yolları üzerindeki köylerin halkı kendilerine katılıyor, böylece lojistik problemi diye bir şey kalmıyordu. Hep beraber arzulanan nokta işgal ediliyor, orada gelişigüzel bir idare değişikliği yapılıyor, yola devam olunuyordu. Söz konusu nokta sonra ne oluyordu, bunu umursayan pek çıkmıyordu. Bundan dolayıdır ki birçok şehir, kasaba, köy, asilerle düzenli birlikler arasında sık sık el değiştirdi."[572]

Şeyh Sait ve adamları

Kürt Komitesi'nin bir üyesi olan **Şeyh Sait**, daha önce **Nasturi İsyanı**'na karışmış, bu nedenle **Bitlis Harp Divanı**, ifadesi-

572 Toker, age., s. 195.

ni almak için onu Bitlis'e çağırmıştır; ancak o, tutuklanmaktan korktuğu için, hasta ve yaşlı olduğunu ileri sürüp Bitlis'e kadar gelemeyeceğini bildirmiş ve ifadesinin başka bir yerde alınmasını istemiştir. Harp Divanı, onun bu isteğini kabul etmiştir. İfadesini Hınıs'ta veren Şeyh Sait, bütün iddiaları reddetmiştir.[573]

Metin Toker, İsyancı Şeyh Sait'i şöyle tasvir etmiştir: "*Beyaz sakalı kınalıydı ve hemen göğsüne kadar iniyordu. Yakışıklıydı. Gözlerine, adet gereğince sürme çekmişti. Beyaz sakalına rağmen dinçliği dolayısıyla kırk yaşlarında gösteriyordu. Gerçekte altmışındaydı. Hatta, altmışını da geçkindi. Bunu, macerasını tamamlayıp da ele geçtiğinde, Diyarbakır'daki İstiklal Mahkemesi'nde söyleyecek, tam yaşını bilmediğini belirtecektir.*" [574]

Şeyh Sait İsyanı **Piran**'da başlamıştır. Şeyh Sait Piran'da kardeşi **Abdurrahim** tarafından karşılanmıştır. Köylüler Şeyh Sait'i gördüklerinde yerlere kadar kapanmışlar ve tekbir getirmeye başlamışlardır. Şeyh Sait, adamlarıyla birlikte kardeşi Abdurrahim'in evine yerleşmiştir.[575] 13 Şubat'ta Ergani'nin Piran köyünde asker kaçaklarını arayan jandarma, **Şeyh Sait** ve kardeşi **Abdurrahim**'in Piran'daki evini sarmıştır. Yaşanan çatışma sonunda Şeyh Sait, bir **jandarma teğmenini** esir almış, **bir eri** de şehit etmiştir. Şeyh Sait'in eşkıyaları da telefon ve telgraf hatlarını tahrip etmiştir.[576]

"Din adına savaş" bayrağı açan Şeyh Sait ve adamları, **Piran**'dan **Eğil** bucağına geçmişler, **bucak müdürüyle on jandarmanın silahlarını almışlar** ve onları esir etmişlerdir.

Şeyh Sait, 350 atlıyla **Genç ilinin merkezi Darahini**'ye doğru yola çıkmıştır. 16 Şubat 1925'te Darahini'ye saldırmıştır.

18 Şubat 1925 tarihli **Cumhuriyet gazetesinin** ilk sayfasında şöyle bir haber vardır:

"***Şeyh Sait maiyetiyle beraber Genç vilayetinde bulunuyor.***"[577] Gazetenin verdiği bilgiye göre Şeyh Sait, 150 kadar atlı

573 Toker, **age.**, s. 44.Aybars, **age.**, s. 208, 209.
574 **age.**, s. 38.
575 Toker, **age.**, s. 39; Aybars, **age.**, s. 209.
576 Toker, **age** s. 18; Mumcu, **age.**, s. 67,68.
577 **Cumhuriyet gazetesi**, 18 Şubat 1925.

adamıyla birlikte Genç iline gelmiştir. Şeyh Sait ve adamları Genç ilinin merkezi Darahini'de üç gün üç gece kalmışlardır.

Şehri yağmalamışlar, Ziraat Bankası'na el koymuşlardır. Buradaki durumu Ankara'ya bildiren öğretmen Mehmet Zeki'yi, önce hapsetmiş sonra da öldürmüşlerdir.[578]

Şeyh Sait ve adamları Darahini'den Diyarbakır yolu üzerindeki **Lice**'ye hareket etmişlerdir. Bu güzergâh üzerindeki **Hani** bucağını ele geçirmişler, Lice-Hani-Çapakçur-Palu telgraf hattını kesmişlerdir.

İsyancılar, 20 Şubat'ta üzerlerine gelen **Türk ordusuna saldırarak** çatışmaya başlamışlardır.[579] 21 Şubat'taki çatışma sırasında **bir Türk alayını** geri çekilmek zorunda bırakan isyancılar, **Yarbay Cemil Bey komutasındaki bir süvari alayını** da pusuya düşürüp esir almışlardır. Ellerinde **yeşil bayrak ve Kuran'larla** ilerleyen asilere çoğu kez halk da yardım etmiştir.[580]

Önce **Genç**'e sonra da **Lice**'ye hâkim olan Şeyh Sait ve adamlarının asıl hedefleri **Diyarbakır**'dır.

Hükümet, **Ergani, Palu** ve **Piran**'ı ele geçiren isyancılara karşı harekete geçmeye karar vermiştir.

İsyan karşısında etkin hareket edemeyen **Fethi (Okyar) Bey Hükümeti** görevden alınarak yerine 2 Mart 1925'te **İsmet (İnönü) Paşa Hükümeti** kurulmuştur.[581]

Önce bölgede "olağanüstü hal" ilan edilmiş ancak istenilen sonuç alınamayınca, hükümete olağanüstü yetkiler veren **Takrir-i Sükûn Kanunu** çıkarılmış ve **İstiklal Mahkemeleri** (Ankara İstiklal Mahkemesi ve İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi) kurulmuştur.[582] Ayrıca **Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na** bir madde

578 Aybars, **age.**, s. 210

579 Toker, **age.**, s. 22.

580 Behcet Cemal, **age.**, s. 25-34; Aybars, **age.**, s. 210.

581 Olayın ciddiyetini fark eden Atatürk, rahatsızlığı nedeniyle Heybeliada'da dinlenen İsmet Paşa'yı acilen Ankara'ya çağırmıştır. İnönü ve ailesini bizzat Ankara garında karşılayan Atatürk, olayları anlatmak için İsmet Paşa'yı Çankaya'ya götürmüştür. Çankaya'da, İsmet Paşa'ya "***Doğuda din elden gidiyor bahanesiyle İngiliz destekli provokatif ama ciddi bir ayaklanmanın başladığını***" söyleyerek gerekli önlemelerin alımasını istemiştir.

582 Aybars, **age.**, s. 219, 220.

eklenmiştir.[583] O ek maddeye göre, "***Dini siyasete alet edenlerin vatan haini sayılacakları***" belirtilmiştir.[584] Bu kanunlar öncesinde Meclis'te şiddetli tartışmalar olmuş, muhalefet bu kanunların "muhalefeti susturmak" için kullanılacağından endişe duyarak kanunlara karşı çıkmıştır. En çok tartışılan İstiklal Mahkemeleri Kanunu, Meclis'te yapılan oylama sonucunda **22 olumsuz** oya karşılık **122 olumlu** oyla kabul edilmiştir.[585]

Daha sonra yine Meclis'te yoğun tarışmalara yol açan **İstiklal Mahkemelerine idam yetkisi verilmesi ve sürelerinin 6 ay uzatılması** konusunda birer oylama yapılmıştır. Ankara İstiklal Mahkemesi'ne idam yetkisi verilmesi için yapılan hükümet teklifi, 18 ret, 1 çekimser oya karşılık 129 oy ile; İstiklal Mahkemelerinin sürelerinin 6 ay uzatılması da 17 ret, 2 çekimser oya karşılık 130 oyla kabul edilmiştir.[586]

Atatürk, İsmet Paşa, Kemalettin Sami Paşa ve **Fevzi Paşa**'nın harekât planından sonra **35 binden fazla tam teçhizatlı Türk askeri** isyancıların üzerine gönderilmiştir.

Şeyh Sait önderliğindeki isyancılar, 7 Mart'ta **Diyarbakır**'a saldırarak Türk kuvvetlerine kayıplar verdirmişlerdir.

İsyanın boyutlarını anlamak için isyancıların ana hedefi olan **Diyarbakır**'a nasıl saldırdıklarını öğrenelim.

Şimdi, **Metin Toker**'e kulak verelim:

"*Akşam karanlığından faydalanan asiler, Dicle'yi geçerek Diyarbakır'ı çevreleyen surlara doğru ilerlemeye başladılar. Sayıları bin ile üç bin arasındaydı. Av tüfekleri, mavzerler, bir kısmı*

583 Kanun no: 556, Madde 1, Aybars, **age.**, s. 212.

584 O maddenin orijinali şöyledir: "**Madde 1**: Dini veya mukaddesatı diniyeyi siyasi gayelere esas veya alet ittihaz etmek maksadıyla cemiyetler teşkili memnudur. Bu kabil cemiyetleri teşkil edenler veya bu cemiyetlere dahil olanlar haini vatan addolunur. Dini veya mukaddesatı diniyeyi alet ittihaz ederek şekli devleti tebdil ve tağyir veya emniyeti devleti ihlal veya dini veya mukaddesatı ittihaz ederek her ne surette olursa olsun ahali arasına fesat ve nifak ilkası için gerek münferiden ve gerek müçtemian kavli veya tahriri veya fiili bir şekilde veya nutuk iradı veya neşriyat icrası suretiyle harekette bulunanlar haini vatan addolunur." Aybars, **age.**, s. 212.

585 Kanun no: 578. **TBMM Zabıt Cerideleri**, C 15, s. 160-166.

586 Karar no: 132-136; **TBMM Zabıt Cerideleri**, C 18, s. 287-289.

da sadece sopalarla silahlanmıştı. Şehri yağma ederken gerekecek çuvalları getirmeyi de unutmamışlardı.

Asiler önce Mardin, daha sonra Dağ kapısından yüklendiler. 'Sallallah' naralarıyla surlara yaklaşmaya çalışıyorlardı. Fakat bu defa pabuç pahalıya mal olacaktı. Çünkü şehrin savunmasını üzerine alan Mürsel Paşa, iyi bir asker olarak gerekli planı çok önceden hazırlamış ve bütün stratejik noktaları tutmuştu.

Halk sokağa bırakılmıyor, silah isteyenlerin talepleri her olasılığa karşı reddediliyordu. Savunmayı düzenli asker yapıyordu. (...)

İçkalenin üzerine toplar konulmuştu. Karanlık bir gece olmasına rağmen topçular, kör atışı sabaha kadar kesmediler. Asileri en çok yıldıran da bu oldu. O güne kadar top sesi duymamış olan ve top nedir bilmeyen isyancılar, ağzından ateş saçan ve gök gürlemesine benzer sesler çıkaran bu silahtan çok korktular. Her ateşten sonra 'ulo', 'ulo' diye hayretle bağırarak kaçışıyor ve tekrar ilerlemekte tereddüt ediyorlardı. (...)

Mardin kapısından saldıran isyancılar şehre girmişlerdi. Fakat buradan şehre giren asiler, kapılardan değil, lağım deliklerinden içeriye sızmışlardı ve sayıları 120'yi geçmiyordu. Buna rağmen bu asiler, surlara yakın karargâh kuran bir nakliye kolunu dağıtmayı başardılar ve bir kısım askerle bir subayı şehit ettiler.

Ancak karşı önlem alınmıştı. Mürsel Paşa'nın içeriye sızan bu asi grup üzerine gönderdiği birlik kısa zamanda hepsini temizledi."[587]

Nisanın ikinci haftasından sonra Türk ordusu duruma hâkim olmuş, özellikle **Türk hava kuvvetlerinin operasyonlarıyla** isyan bastırılmıştır. Şeyh Sait, 14 Nisan gecesi, İran'a kaçmak üzereyken, Varto'nun kuzeyindeki Çarburuh köprüsü civarında yakalanmıştır.

Bağımsız Kürdistan hayalleri kuran **Seyit Abdülkadir** de, Şeyh Sait'in yakalanmasından önce İstanbul'da yakalanmıştır. Abdülkadir ve isyana katılan arkadaşları İsyan Bölgesi İstiklal

587 Toker, age., s. 108, 109.

Mahkemesi'nde yargılanmak için İstanbul'dan Diyarbakır'a nakledilmişlerdir.

Yakalanmış isyancılar

İsyanın bastırılması için elinden gelen her şeyi yapan Atatürk, isyan bastırıldıktan sonra Türk milletine şu bildiriyi yayınlamıştır:

"***Cumhuriyeti korumak için düşman üzerine koşan kahraman ve cesur ordumuzun seferber askerlerini, muvazzaf birliklerini, cesur ve tecrübeli subay ve komuta heyetini sevgi ve sevinçle tebrik ederim. Bu esnada ordumuzu isabet ve başarıyla yönetip sevk ve idare etmiş olan Genelkurmayımıza ve onun sayın başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'a güven ve teşekkürlerimizi millet önünde tekrar söylemek ve ilan etmek isterim.***"

Şeyh Sait İsyanı, Cumhuriyet tarihindeki en büyük isyandır. **3000'den fazla kişinin** katıldığı isyandan sonra kurulan **İstiklal Mahkemelerinde** Seyit Abdülkadir ve Şeyh Sait'le birlikte isyanın asıl suçlusu olarak **47 kişiye idam cezası** verilmiştir.[588] İsyan

588 Aybars, age., s. 253,254.

Bölgesi İstiklal Mahkemesi'nin yargılayıp idamla cezalandırdığı kişilerin sayısı 200'ü geçmemektedir.[589]

Bütün bu gerçeklere karşın Cumhuriyet tarihi yalancıları akıl dışı iddialarla milleti kandırmak için çok uğraşmışlardır. Örneğin, **Necmettin Şahiner**, Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılması hakkında şöyle demiştir:

"1926'da askeri hareket oluyor. Hareketi idare eden Fevzi Çakmak, 'hiçbir ziruh (canlı) bırakmayacaksınız' diye emir vermiş. Yüz bin kişiyi, 'size yeşillik vereceğiz' diye bir vadiye götürüyorlar. Orada makineli ile hepsini öldürüyorlar."[590]

Türkiye Çanakkale Savaşı'nda **76 bine yakın**, Kurtuluş Savaşı'nda ise **40 binden fazla** şehit vermiştir. Yani Türk tarihinin son zamanlardaki iki büyük savaştaki toplam kayıp **120 bin** civarındayken, Şeyh Sait İsyanı'nda **100 bin kişinin** "katledildiğini" iddia etmek her şeyden önce çok komiktir.

Bu durumda 1927 yılında Doğu illerinde neredeyse hiç "Kürt" kalmaması ve 1930'lardaki Kürt isyanlarının da çıkmaması gerekirdi. Nüfüs sayımlarındaki rakamlara bakılacak olursa, bölgedeki nüfusun azalmadığı çok açık bir şekilde görülecektir.

Sonuçta, *"Şeyh Sait İsyanı sonrasında 100 bin kişiyi öldürdüler!"* diyen **Necmettin Şahiner**, sadece bir Cumhuriyet tarihi yalanı söylememiş, aynı zamanda en "güdük" ve en komik Cumhuriyet tarihi yalanlarından birini söylemiştir.

Çünkü Bu Vatana İhanet Ettik

Cumhuriyet tarihi yalancılarının dillerine doladıkları yalanlardan biri de Şeyh Sait ve adamlarını yargılayan İstiklal Mahkemesi'nin "adil" karar vermediği, delillere ve tanıklara dayanmadan "yargısız infaz" yaparak isyancıları cezalandırdığıdır![591]

589 Aybars, **Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları**, s. 68.

590 Necmettin Şahiner, **Hatıralarla Bediüzzaman**, İstanbul, 1997, s. 181,182.

591 1925'te yeniden kurulan **İstiklal Mahkemeleri**, her 6 ayda bir Meclis kararıyla uzatılarak 7 Mart 1927'ye kadar çalışmalarını sürdürmüştür, Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, s. 225.

Evet! Tabii ki, bin bir türlü güçlüğe karşı, kanla ateşle Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranlar, eserlerini korumak için olağanüstü bir çaba harcamışlardır. Şeyh Sait İsyanı sonrasınaki aşırı önlemleri ve bazı aksaklıkları, Türkiye Cumhuriyeti'ni koruyup kollama içgüdüsüne bağlamak gerekir. Ancak bu güçlü içgüdüye rağmen İstiklal Mahkemeleri, mümkün olduğu kadar yasalara ve insan haklarına uygun hareket etmiştir.

Atatürk, **Nutuk**'ta, Şeyh Sait İsyanı sonrasında çıkarılan **Takrir-i Sükûn Kanunu**'nun ve kurulan **İstiklal Mahkemeleri**nin hiçbir şekilde "**zorbalık aracı olarak**" kullanılmadığını şöyle ifade etmiştir:

"*Takrir-i Sükûn Yasası ve İstiklal Mahkemelerini zorbalık aracı olarak kullanacağımız düşüncesini ortaya atanlar ve bu düşünceyi aşılamaya çalışanlar oldu. Elbette zaman ve olaylar, bu tiksinti verici düşünceyi aşılamaya çalışanları utanmış duruma düşürmüştür. Biz alınan olağanüstü, ama yasaya uygun önlemleri hiçbir zaman ve hiçbir biçimde, yasa dışına çıkmak için araç olarak kullanmadık, tersine ülkede dirlik ve düzenliği kurmak için uyguladık. Devletin yaşamasını ve bağımsızlığını sağlamak için kullandık. Biz, o önlemleri ulusun uygarlaşmasına ve toplumsal gelişmesine yararlı kıldık.*

Baylar, aldığımız olağanüstü önlemlerin uygulanmasına gerek kalmadığı görüldükçe, onların uygulanmasından vaz geçilmekte duraksanmamıştır. Nitekim İstiklal Mahkemeleri, iş bitince kaldırıldığı gibi, Takrir-i Sükûn Yasası da yürürlük süresi sonunda yeniden Büyük Millet Meclisi'nin incelemesine sunuldu. Meclis yasanın bir süre daha yürürlükte kalmasını gerekli görmüş ise, elbette bu ulusun ve Cumhuriyet'in yüksek yararları içindir. Yüksek Meclis'in bize zorbalık aracı vermek için bu kararı aldığı düşünülebilir mi?"[592]

Atatürk'ün, "*Biz Takrir-i Sükûn Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri'ni zorbalık aracı olarak kullanmadık, ulusun uygarlaş-*

592 Gazi Mustafa Kemal, **age.**, C II, s. 1193.

ması ve toplumsal gelişimi için kullandık." sözlerinin üzerinde biraz durup düşünmek gerekir. Gerçekten de eğer Cumhuriyet'in en önemli devrimlerinin gerçekleştirildiği o dönemde Şeyh Sait İsyanı ve Cumhuriyet karşıtı hareketler bu kanunlarla etkisiz hale getirilmeseydi, **ulusun uygarlaşması ve toplumsal gelişimi** büyük darbe yiyebilirdi.

Yıllarca İstiklal Mahkemeleri konusunda çalışan **Prof. Dr. Ergun Aybars,** İstiklal Mahkemelerinin dönemin koşullarına göre son derece sağlıklı ve adil kararlar verdiğini belirterek Atatürk'ü doğrulamıştır:

"*İstiklal Mahkemeleri şövenist bir amaçla çalışmadılar. Sınıf davalarını da gütmediler. Modern, çağdaş, milli, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ifadesi olan Türk inkılabına karşı çıkanlar işledikleri suça göre, ırk, sınıf farkı gözetmeksizin cezalandırıldılar. Devletin, milletin ve vatanın bütünlüğünden başka bir amaç gütmediler. Rus Devrimi'ndeki katliamlar Türk inkılabında yoktur. Çünkü Türk milliyetçiliği birleştirici idi. Hakkâri'den Edirne'ye kadar tüm Anadolu insanını Türk ve Cumhuriyet'in vatandaşı kabul eden hümanist bir milliyetçiliktir. 'Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti' denir. (...) Türkiye tarihinde Türkiye'yi içten yıkmak, parçalamak isteyenlerin entrikaları bilinen bir oyundur. Şeyh Sait Ayaklanması'nda da bu oyun oynandı. Mahkemeler açık yapıldı. İstiklal Mahkemesi'nin kararlarına kimse bir suçlama yöneltemez.*"[593]

Cumhuriyeti doğduğu gün boğmak isteyen, "bölücülere" ve "gericilere" karşı Cumhuriyet'i korumak ve kollamak için çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'nu ve kurulan İstiklal Mahkemelerini, devrim yıllarının kendine özgü koşullarını görmezden gelerek, "muhalefeti susturan antidemokratik yasalar ve kurumlar" olarak adlandırıp kıyasıya eleştiren Cumhuriyet tarihi yalancıları, 86 yıl sonra bugün Türkiye'de, "Özel Yetkili Mahkemeler"in "gizli tanıkların" ifadelerine dayanarak, bütün muhalifleri; ga-

593 Aybars, **Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları**, s. 69.

zeteci, yazar, asker, sivil demeden Silivri'ye tıkmasını ise "ileri demokrasi" olarak adlandırıp alkışlamaktadırlar.[594]

Şeyh Sait İsyanı yargılamaları, mayıs-haziran aylarında, mahkeme salonu haline getirilen **Diyarbakır Sinema Salonu**'nda **halka açık** olarak yapılmıştır.

Şeyh Sait ve **Seyit Abdülkadir** başta olmak üzere neredeyse bütün isyancılar, İstiklal Mahkemesi'nde kendilerine yöneltilen suçlamaları reddetmişlerdir. Sadece **Kör Sadi** adlı isyancı, bütün suçlamaları kabul etmiştir, hatta idam ipi boğazına geçirilirken küçük bir nutuk bile atmıştır:

"***Son sözüm şudur: Memleketin selameti namına muhterem hâkimler heyetinin hakkımızda verdiği kararı minnet ve şükranla karşılıyorum. Kabul ediyorum. Hepimiz idam cezasına müstahakız. Çünkü bu vatana hıyanet ettik. Allah Türk milletinin, Türk memleketinin saadetini müemmen (sağlanmış) ve ebedi etsin. Söyleyeceklerim bu kadardır.***"[595]

Şeyh Sait İsyanı'na katılan **Şeyh Sait'in damadı Şeyh Abdullah**'ın son sözleri de çok anlamlıdır:

"***Biz hainlere uyduk. Başkası uymasın.***"[596]

26 Mayıs günü, **Şeyh Sait ve arkadaşları** yargılanmıştır.

Mahkemede önce kimlik tespiti yapılmıştır. Şeyh Sait, adının "Mehmet Sait" olduğunu söylemiştir. Babası Şeyh Mahmut'tur. Aslen Palulu'dur, fakat Hınıs'ta oturmaktadır. Yaşı sorulduğunda, "altmışı geçkin" diye cevap vermiştir.

İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi Başkanı Mazhar Müfit Bey, bütün sanıklara **son derece kibar ve saygılı** davranmıştır. Şeyh Sait'e, "*Siz*", "*Şeyh Hazretleri*", "*Efendi Hazretleri*", "*Zatıaliniz*", "*Pederiniz*", diye hitap etmiştir.[597]

İddianameyi **Savcı Süreyya Bey** okumuştur. Süreyya Bey, olayın anlatıldığı iddianamede, isyanın amacının "**Türk vatanın**

594 Takrir-i Sükûn Kanunu dolayısıyla kapatılan gazete ve dergiler şunlardır: Trabzon'da **İstikbal**, Adana'da **Sayha**, İstanbul'da **Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, İstiklal, Sebilürreşat, Aydınlık, Orak Çekiç**.

595 Toker, **age.**, s. 149

596 **age.**, s. 167.

597 Toker, **age.**, s. 151; Mumcu, **age.**, s 158.

bir kısmını anayurttan ayırmak" olduğu belirtilmiş, daha sonra da sanıklardan her birinin isyandaki rolleri üzerinde durmuştur. İddianamede **Şeyh Sait**'ten şöyle söz edilmiştir:

"*Şeyh Sait Efendi, yüzlerce ve binlerce askerin, halkın, ibadın (ibadet edenlerin) malını, canını, ifna eden (yok eden) harekâtı fiilen idare etmiş, hepsine emretmiş, mürted (dinden dönen), muannit (baskıcı) ve haini vatandır. Diğer şeyhler de harekâtı kısım kısım idare etmişlerdir.*"

Mahkeme Başkanı'yla Şeyh Sait arasındaki konuşmalar, Şeyh Sait İsyanı'nı doğu anlamak için mutlaka gözden geçirilmelidir.

İşte o konuşmalardan bir bölüm (Soru: Mahkeme Başkanı, Cevap: Şeyh Sait):

Soru: "*Niye isyan ettin?*"

Cevap: "*Medreselerde fıkıhı şafiye okudum. Son hareketleri, haşa, elimle yapmadım, Şeriat hükümleri uygulanmazsa kıyam (ayaklanma) vaciptir. Kaza ve kader beni buraya sevk etti. Bir daha içinden çıkamam. Sebilürreşad çok şeyler yazıyor, hizmetimizi (heyecanımızı) arttırıyordu. Binaenaleyh şeriatımız yolunda ölürsek dinsiz gitmeyiz.*"

Soru: "*Müslümanlar kardeştir, Müslümanı Müslümana kırdırmak caiz midir?*"

Cevap: "*Hz. Ali'nin tabasıyla Hz. Muaviye'nin tebası kardeş değil miydi?*"

Soru: "*Yunan ordusu İslamiyet'in merkezini ayaklar altına almışken, cihadın farzlarını neden yerine getirmediniz?*"

Cevap: "*O zaman muhacirdik ve perişan haldeydik!*"

Soru: "*İsyanı tek başınıza düşündüğünüzü pek sanmıyorum?*"

Cevap: "*Ayaklanma sadece benim fikrimdi. Bütün bilginleri toplayıp onlardan aldığım talepleri hükümete iletecektim!*"

Soru: "*Peki Diyarbakır'ı almakla ne amaçlıyordunuz?*"

Cevap: "*Rızkımız, nasibimiz bu tarafa düşmüştü!*"

Soru: "*Bu dosyalardaki mektuplarda, vesikalarda sizin imzanız var. Bunlarla çeşitli ağaları, şeyhleri isyana katılmaya çağırmışsınız?* (Bu mektuplardan biri kendisine gösterildi)"

Cevap: *"Bunu ben elimle yazmadım. Sadece imzam vardır, kâtibi ben değilim."*

Soru: *"Okumadan mı imzaladınız?"*

Cevap: *"Yok!"*

Soru: *"Hükümet müracaatınızı kabul etmeseydi, ne yapacaktınız?"*

Cevap: *"Evimize gider otururduk. O zaman günah boynumuzdan kalkardı. İzin isterdik. Hicret ederdik!"*

Soru: *"Şimdi böyle söylüyorsunuz ama ayaklanmayı başlatan beyannamenizde, Meclis'te dinsiz milletvekillerinin bulunduğunu belirterek, 'Emirül Mücahidin' ve hatta 'Emirül Müminin' diye imzalamışsınız?"* (Başkan elindeki bir belgeyi Şeyh Sait'e göstermiştir.)

Cevap: *"Böyle bir sıfatı kullanmadım! O küstahlık etmiş yazmış! Ben Emirül Müminün değilim."*

Soru: *"Din hükümlerinin zedelendiğini söylerken neyi kastettiniz?"*

Cevap: *"İçki yasağı kaldırıldı."*

Soru: *"İslam'a kılıç çeken, İslam değildir,', hadisinden haberiniz yok mu?"*

Cevap: *"Müslümanlara din hükümleri bıraktırılmıştı."*

Başkan, *"Hamdolsun hepimiz Müslümanız. Kuran okuyoruz, zekât veriyoruz."* deyince Şeyh Sait, *"Din hükümlerinden hangisi var?"* diye sormuştur.

Soru: *"İslamda senden daha âlimi yok mudur?"*

Cevap: *"Çoktur."*

Soru: *"O halde?"*

Cevap: *"Aklımın kıtlığından!"*

Soru: *"Şeyh yalan söyler mi?"*

Cevap: *"Eh! Söyler ya. Allah bilir..."*

Soru: *"Hükümetin dine karşı olduğunu nereden çıkardınız?"*

Cevap: *"Matbuattan (gazete ve dergiler), gelen tüccardan ve milletvekillerinden."*

Soru: *"Hangi gazetelerden?"*

Cevap: *"Sebilürreşad, Tevhid-i Efkâr."*

Soru: "*Tanin, Son Telgraf okur muydunuz?*"

Cevap: "*Hayır.*"

Soru: "*En çok okuduğunuz hangisiydi?*"

Cevap: "*Sebilürreşad, Tevhid-i Efkâr.*"

Soru: "*Sana dinin kalmadığını söyleyen tüccarlar ve milletvekilleri kimlerdi?*"

Cevap: "*Erzurum Mebusu Raif Hoca.*"

Soru: "*Ziya Hoca'yı tanır mısın?*"

Cevap: "*Hayır.*"

Soru: "*Ziya Hoca'nın beyanatını duydun mu?*

Cevap: "*Ziya Hoca'nın beyanatını Sebilürreşad'ta, daha başka yerlerde okurduk. Bir kere okudum ki, Kılıçzade Hakkı Bey, Peygamberimizin aleyhinde bulunmuş. Müftü dava etmiş, kazanmış. Sonra Ankara Mahkemesi onu affetmiş. Okurduk ki kız mekteplerinde İslamiyete aykırı şeyler olurmuş. Kızlar piyano çalıyorlar, erkekler keman çalıyorlar, sabaha kadar sohbet ediyorlarmış. Muş Mebusu İlyas Sami Efendi, Halil Hakkı Efendi Risale (kitapçık) neşrettiler. Müslümanlar İmamı Azam'a dalkavukluk yapıyorlar. Müteessir oluyor, acıyorduk. Sebilürreşat'ın her nüshası beni müteessir ediyordu. Farmasonluk, laiklik de bizi çok müteessir ediyordu.*"

Soru: "*Ziya Hoca'nın beyanatını okuyunca memnun oldunuz mu?*"

Cevap: "*Tabii oldum. Aferin mebusa. Keşke her mebus böyle olsa dedim.*"

Soru: "*Hoca mı olsun?*"

Cevap. "*Müslüman olsun kâfi*"

Soru: "*Herkes, Ziya Hoca gibi mi olsun istiyordunuz?*"

Cevap: "*Evet, iyi olurdu!*"

Soru. "*Sait Efendi! Geçen celsede beni isyana sevk eden üç neden var demiştin. Birisi din hükümlerinin uygulanmaması, ikincisi basının etkisi, üçüncüsü Millet Meclisi'ndeki muhalefet. Bunları açıklar mısın?*"

Cevap: "*Sebilürreşat'ta şeriata aykırı olan şeyler hep yazılıyordu. Derdik ki; 'Yalan ise nasıl yazar? Nasıl söyler? O halde*

doğrudur ki yazmaya cesaret ediyor.' Zaten Sebilürreşad, hep yazdığını bir gazeteye isnat ederdi. Başka bir neden de Tevhid-i Efkâr'dı. Bu gazeteler ecnebilere de gidiyordu. Yalanı nasıl yazar, diye inanıyordum. Sonra, Cibranlı Halit bir gazete gönderdi. Gazetede 'Allah'ü teala yoktur. Her kulun ikadı ne ise Allah odur' diyordu. Buna da kızdık. Gazetenin ismini hatırlamıyorum. Velhasıl din, ırz, namus, farmasonluk, laiklik hakkındaki yazılardan kin ve nefret duyuyorduk."

Soru: "*Neden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın programını beğendin?*"

Cevap: "*Çünkü içkiyi, fuhuşu yasaklayacağız demesi hoşumuza gitti. Bir de 'itikad-ı diniyeye hürmetkâr olduklarını' söylüyorlardı.*"

Soru: "*Neden onlara müracaat etmediniz?*"

Cevap: "*Vakit bulamadık*"

Soru: "*Asker-i Rum nedir?*"

Cevap: "*Biz Kürtler, Türk askerlerine asker-i Rum deriz. Tabirdir, öyle deriz.*"

Soru: "*Din kalktı diyorsun! Namazını kılmıyor muydun? Camilerde ezan okunmuyor muydu?*"

Cevap: "*Evet, ibadetime kimse karışmıyor, her isteyen namazını kılabiliyor ve camilerde ezan okunuyor... Fena yaptık, bundan sonra iyi olur inşallah.*"[598]

Şeyh Sait'e göre bir Türkü öldürmek 70 gavuru öldürmekten daha üstündü.[599] Bu nedenle isyanlarda Türklere ve Türk ordusuna karşı çok acımasız davranmışlardı.

Şimdi, Şeyh Sait'in mahkeme tutanaklarına geçmiş bu ifadelerinden hareketle, Şeyh Sait'i ve Şeyh Sait İsyanı'nı anlamaya çalışalım:

Şeyh Sait, öncelikle ısrarla isyanının "etnik" değil, "dinsel"

598 Savcının iddianamesi, savunmalar ve karar konusunda bkz. **TBMM Arşivi**, T-12, Dosya 69, Karar no, 69 ve IV-12, b-1; **Şark İstiklal Mahkemesi Karar Defteri**, s. 15, D, 4/32; **Hâkimiyet-i Milliye**, 28 Haziran 1925, Behcet Cemal, **age.**, s. 112 vd; Toker, **age.**, s. 150-170; Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, s. 242-256; Mumcu, **age.**, s. 123-140

599 **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar**, Ankara, 1972, s. 100.

nedenlerden kaynaklandığını ileri sürmüştür. İstanbul'dan gazeteler, tüccarlar ve milletvekilleri aracılığıyla gelen haberlerde "**hükümetin dinsizliği teşvik ettiği**" yönündeki iddialara inanarak "**din elden gidiyor**" diye isyan etmiştir! Özellikle "***Sebilürreşad***" ve "***Tevhid-i Efkâr***" gibi gazetelerden ve **Hoca Raif** ve **Zeki Bey** gibi muhalif milletvekillerinden ve bir de programında "***Partimiz, itikad-ı diniyeye hürmetkâr.***" diyen muhalif **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**'ndan güç ve cesaret aldığını itiraf etmiştir.[600]

Sebilürreşad ve **Tevhid-i Efkâr**, Cumhuriyet'e ve Atatürk'e karşı, sıkça dini kullanan "karşı devrimci" yayın organlarıdır. Bu yayın organlarında neredeyse her gün, yapılan devrimlerin, çıkarılan kanunların "dine aykırı olduğu" yazılıp çizilmiştir. Bu yayınların amacı, "din istismarıyla" Cumhuriyet'e karşı muhalif kitleleri tahrik ederek ayaklandırmaktır. Nitekim, Şeyh Sait ve onun gibi "cahil-mürteciler" bu tür yayınlarla beslenmişlerdir.[601]

Şeyh Sait ve onun gibi henüz "kulluktan" kurtulup "birey" olamamış "cahil-mürteciler", Cumhuriyet'in "fikir hürriyeti" ortamını da anlayamamışlardır. Şeyh Sait sorgusunda, "**Hükümet bu yazılanlara izin verdiğine göre doğrudur!**" mantığıyla Sebilürreşad'da ve Tevhid-i Efkâr'da yazılanlara hiç sorgulamadan inandığını ve isyan ettiğini söylemiştir: ***"Derdik ki; 'Yalan ise nasıl yazar? Nasıl söyler? O halde doğrudur ki yazmaya cesaret ediyor. (...) Velhasıl din, ırz, namus, farmasonluk, laiklik hakkındaki yazılardan kin ve nefret duyuyorduk."***

Laikliği "dinsizlik" sanan Şeyh Sait, **farmasonluğun** da Cumhuriyet tarafından himaye edildiği yanılgısına düşmüştür. Ancak bilindiği gibi ne laiklik dinsizliktir, ne de farmasonluk Cumhuriyet tarafından himaye edilmiştir. Dahası, **Mason localarını**

600 İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi'nde savcı yardımcısı olan **Avni Doğan** daha sonra yazdığı "***Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası***" adlı kitabında, Şeyh Sait'in sorgusu sırasında adlarını verdiği gazetecilerin, "daha önceden mahkemenin bazı üyelerince Şeyh Sait'e telkin edildiğini" iddia etmiştir. Avni Doğan kitabında, bu olayın iç yüzünü "***sıkı bir tetkikten sonra öğrenmiş bulunuyordum***" demiştir. Doğan, **age.**, s. 171, 174. Ancak bu "sıkı tetkik" hakkında herhangi bir belge veya kendisini doğrulayacak başka bir kanıt göstermemiştir.

601 Günümüzün, cahil-mürtecileri de Atatürk'e ve Cumhuriyet'e karşı **Zaman** ve **Vakit** gibi "karşı devrimci" yayın organlarınca beslenmektedirler.

kapatan genç Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'tür. Atatürk'ten başka dünyada mason localarına dokunabilen başka bir lider de yoktur.

Cumhuriyet'in "basın hürriyetini", isyana bahane olarak gösteren Şeyh Sait gibi "cahil-mürteciler" nedeniyle, Şeyh Sait İsyanı sonrasında Sebilürreşad ve Tevhid-i Efkâr gibi "muhalif" yayın organları kapatılmıştır.

Mahkeme Başkanı'nın gösterdiği belgeler, Şeyh Sait'in isyanı planladığını, isyan çıkarmak için propaganda yaptığını ve bağımsız Kürdistan kurmak için İngilizlerle birlikte hareket eden Seyit Abdülkadir gibi Kürtçülerle temas kurduğunu, işbirliği içine girdiğini göstermiştir.

Şeyh Sait'in ifadelerinden, isyanın arka planında İslam dininin çarpıtılmış, bağnaz yorumunun çok etkili olduğu göze çarpmaktadır. Şeyh Sait'in, **Kız okullarında kızların piyano çalmalarını, erkeklerin keman çalmalarını ve sabaha kadar sohbet etmelerini, "İslamiyete aykırı şeyler" olarak adlandırması ve laikliği dinsizlik zannetmesi,** onun asıl isyan gerekçesinin İslam dini değil, hurafeler ve bağnazlık olduğunu kanıtlamaktadır. Şeyh Sait ve onun gibi cahil-mürtecilerin en büyük sorunu, inandıkları İslam dinini bir türlü anlayamamalarıdır. Onlara göre, bütün "çağdaş değerler" İslam'a aykırıdır: Dans etmek, kızların okuması, kızların şarkı söylemesi, müzik aleti çalınması, hatta kadın sesi ve laiklik gibi her şey İslam'a aykırıdır! Bunlarla ilgilenen de Müslüman değildir! "**Kız mekteplerinde kızlar piyano, erkekler keman çalıyor, içki içiliyor.**" diye "***Din elden gitti.***" sloganıyla genç Cumhuriyet'e başkaldıran Şeyh Sait ve onun gibi mürteciler, gerçekten o kadar cahildirler ki, **Osmanlı döneminde padişah kızlarının piyano, padişahların keman çaldıklarını, dans ettiklerini, hatta opera, balo ve tiyatro seyretmekten hoşlandıklarını bilmezler!**

Şeyh Sait, sorgusunun sonunda, "***Din elden gitti!***" sloganının içinin ne kadar boş olduğunu yine bizzat kendisi itiraf etmiştir. Mahkeme Başkanı'nın: "***Din kalktı diyorsun! Namazını kılmıyor***

muydun? Camilerde ezan okunmuyor muydu?" sorusuna, *"Evet, ibadetime kimse karışmıyor, her isteyen namazını kılabiliyor ve camilerde ezan okunuyor... Fena yaptık, bundan sonra iyi olur inşallah!"* diye cevap veren Şeyh Sait, böylece aslında "dini kullanarak" Cumhuriyet düşmanlığı yaptığını kabul etmiştir.

Şeyh Sait İsyanı'nın temel nedenleri, cehalet, bağnazlık, kişisel çıkarlar ve emperyalist oyunlardır.

İstiklal Mahkemesi'nce idama mahkûm edilen Şeyh Sait asılmıştır - Vakit 1925

Bir Kürtçü İrtica Olayı

Belgelerin gösterdiğine göre **Şeyh Sait İsyanı,** "dini" ve "etnik" nitelikte bir isyandır. Dini yönü öne çıkmakla birlikte, özellikle **Seyit Abdülkadir'in çalışmaları** ve **Şeyh Sait'in mektup ve bildirileri,** isyanın asıl amacının "**bağımsız Kürdistan**" kurmak olduğunu göstermektedir. Cumhuriyet tarihine "eleştirel" gözle bakan **Prof. Mete Tunçay** bile, *"Bense, söz konusu ayaklanmanın daha çok dinsel bir giysi altında ulusal bir başkaldırı olduğu kanısındayım."*[602] diyerek, isyanın "etnik" niteliğine vurgu yapmıştır.

602 Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyet'inde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931**, 3. bas., İstanbul, 1992, s. 129.

"*Atatürk*" kitabının yazarı **Lord Kinross**'a göre, isyanın temelinde dinsel ve etnik nedenlerle birlikte Cumhuriyet'in "feodal yapıyı" tehdit etmesinin rolü vardır:

"*Şimdi Ankara'nın yeni Türkleşmiş hükümeti, bu derebeylik gücünü tehdit edeceğe benziyordu. Bu gücü özerek bir Kürdistan bağlamında sürdürmek isteyen Şeyh Sait, aşiretini, halifeliğin kaldırılmasına ve Kemalist hükümetin 'kâfirce' siyasetine karşı ayaklanmaya çağırdı.*"[603]

Nitekim, Şeyh Sait İsyanı sonrasında sanıkların sorgulamaların ardından **Mahkeme Başkanı Mazhar Müfit Bey,** suçluların yüzüne okuduğu kararda isyanın **bağımsız Kürdistan** amacıyla çıkarıldığını ifade etmiştir:

"***Bağımsız Kürdistan gayesine yürüdünüz. Senelerce düşündüğünüz kıyamı yaptınız. Cumhuriyet ordusu bunu mahv ve perişan etti. Herkes bilmelidir ki, genç Cumhuriyet Hükümeti, fesat ve irtica, her türlü melanetkârane faaliyetlere sureti katiyede müsaade etmeyeceği gibi, hatta kati tedabiri sayesinde, bu gibi caniyane, bagiyane (eşkıyalık) ef'al (fiillere) ve harekâta zemin, zaman ve saha bırakmayacaktır.***"[604]

Dönemin milletvekillerinin, gazetecilerinin ve aydınlarının Şeyh Sait İsyanı hakkında yaptıkları değerlendirmeler, isyanı doğru anlamak bakımından çok önemlidir.

Dönemin milletvekillerine göre Şeyh Sait İsyanı "**bağımsız Kürdistan**" kurmak isteyenlerin "**bağnazlıktan**" yararlanmaları sonucunda çıkmıştır:

"*Şeyh Sait Ayaklanması, din işlerinin dünya işlerinden ve özellikle de politikadan ayrılması amacıyla yapılmış devrimlere karşı, ümmetçi anlayışın tam bir gerici tepkisi idi. Elbette ki kişisel çıkarlarını düşünenler, Kürtçülük peşinde koşanlar, petrol bölgesi ile ilgisini kesmek için Doğu illerini Türkiye'den ayırmaya çalışan İngilizlerin bağımsız Kürdistan politikasına kapılanlar, kargaşadan ve anarşiden yarar uman kominist düşünceliler ve*

603 Lord Kinross, **Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu,** 12. bas., İstanbul, 1994, s. 465.

604 Toker, **age.,** s. 165.

yağmacılar da olaya karışmışlardır. Fakat, başta Şeyh Sait olmak üzere olayı yaratanlar, Nakşibendilerdi. Nakşibendiler, İslamlığın en aşırı, en muhafazakar, en mutahassıp, en ümmetçi tarikatçıları idiler. Devlet düzeninin tek temelinin din ve tek devlet politikasının ümmetçilik olduğuna, hiçbir gücün sarsamayacağı şekilde inanmışlardı. Böyle olunca da onlar için milliyetçilik, ümmetçilikten sonra gelen, hatta ümmetçiliğin ortadan kaldırdığı bir kavramdı."[605]

Dönemin önemli gazetecilerinden **Falih Rıfkı (Atay)**, Şeyh Sait İsyanı'nın "irticai" bir hareket olduğunu, ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin bu gibi "irticai" hareketlere pabuç bırakmayacağını şöyle ifade etmiştir:

"Yeni devleti kurmak için bir taraftan hudutlarda istila orduları ile, diğer taraftan cephe arkasında nice Şeyh Sait'lerle boğuşmak lazım geldi. Ayasofya Kubbesine altın çam asmaya gelen Hıristiyanlarla şeriat namına ayaklanan yeşil bayraklı asiler, bize karşı, İzmir rıhtımına kadar bir safta döğüştüler. Müstakil, hür ve medeni bir devlet tesis etmek için iki düşmanı da yenmek zaruri idi; ikisine karşı da muzaffer olmadıkça, kurtuluş bir hayal-i hamdan ibaret kalacaktı. (...)

31 Mart'ta ezilen irtica; on beş sene sabretti ve Osmanlı Saltanatı inkıraz bulup (yıkılıp) Anadolu harabelerinde bir avuç halâskâr can kavgasına başladıkları vakittir, ki taraf taraf, Şeyh Sait'lerle ayağa kalktı. Şeyh Sait'in elindeki yeşil sancak, ekseriya, yeşil bezle kaplanmış bir düşman bayrağıdır. Ya Şeyh Sait müstakil ve genç Türkiye düşmanlarının veya müstakil ve Genç Türkiye düşmanları Şeyh Sait'in müttefiki olurlar.

(...) İrtica hareketi, Cumhuriyet Türkiye'sinin zaafını değil, kuvvetini gösterecektir. Birkaç vilayet kaybetmekliğimize rağmen, kurtuluş kavgasından muzaffer çıkan Türkiye nasıl her zamandan ziyade şan ve şeref ve itibâr sahibi olmuş ise irtica-i temsil eden Türkiye biraz kan dökülmüş olsa bile, tedmirden bir saat sonra, Genç kıyamından bir saat evvelkinden bin kat daha

605 Mahmut Goloğlu, **Devrimler ve Tepkileri**, İstanbul, 2007, s. 142.

şeref ve itibâr sahibi olacaktır. Türkiye ufuklarına Osmanlı Saltanatının zelil beyaz bayrağını unutturan inkılâpçılar, Şeyh Sait'in omuzundaki paçavrayı onun ve avanesinin çirkef gibi kanı ile boyadıktan sonra bu ufuklardan Kabakçı, Vahdet-i ve Şeyh Sait sürüsünün taşıdığı isyan bayrağının hatırasını da artık ilelebet silmiş olacaklardır."[606]

Falih Rıfkı Atay, "irtica ve şeriat" propagandasına dayanan Şeyh Sait İsyanı'nın genç Cumhuriyet'i ve "devrimi" yıkmayı amaçlayan "büyük bir fesat hareketi" olduğunu ve bu harekete katılan isyancılara verilen cezaların da doğru olduğunu belirtmiştir:

"Seyit Abdülkadir, Kürdistan tahtı yerine idam sehpasına çıktı; Şeyh Sait'in dahi, kendisi için daha müsait bir âkıbet beklediğini zannetmiyoruz. Muvaffak olmayan maceraperestler, alelâde katiller gibi, talihten şikâyet etmekte haklı değildirler: Büyük hırsların yaman tehlikeleri vardır.

Diyarbakır Mahkemesi'nin şimdiye kadar neşr olunan zabıtları, genç Cumhuriyet'in yolu üstünde ne vahim suikastlerin pusu kurduğunu isbat etmiştir. Vakti ile Şark isyanını basit bir asayiş hâdisesi olduğunu ilan edenler, bâzı muzlim telkinâta esir olmakla ne kadar gafil avlandıklarını anlamış olsalar gerekir. Artık herkes vuzuh ile görüyor ki mürettebedi, umumi idi; İstanbul'da tâ şarka kadar kök salmış bir fesat şebekesinin eseri idi. Daha ilk günlerde hastalık üzerine bu doğru teşhisi koyan büyük adamlarımız, vatanı ve inkılâbı bir defa daha kurtarmış oldular. Bütün memleketin nizam ve sükûnunu altüst eden anarşi, eğer bizim gafletimizle bir müddet daha teşci edilmiş olsa idi şimdi kim bilir ne olurdu? (...)

İsyanın ilk hedefi ve en büyük kuvveti irtica ve şeriat propagandasına istinad ederek Ankara'yı, yani Türk Cumhuriyeti'ni ve inkılâbı yıkmaktır. Bu maksat elde edildikten sonra, muhtariyet, istiklâl, istilâ, işgal, bir memleket enkazı üstünde tasavvur edilen bütün ihtilâtlar meydan alacaktı. (...) Cumhuriyet

606 Falih Rıfkı, **Hâkimiyeti Milliye gazetesi**, 26 Şubat 1925.

her fesada vâsıta olan irticai, fesat ve tahrikatın bütün yuva ve yataklarını tahrip etmekte, say ve sükûn teşnesi olan, nüfusu az ve zamanı dar olan memleketin tekmil-i temiz anâzırından ancak hürmet ve şükran bekleyebilir."[607]

Dönemin aydınlarından **Ağaoğlu Ahmet**, Şeyh Sait İsyanı'nın tarihimizdeki iki zıt düşüncenin karşı karşıya gelmesinin bir sonucu olduğunu Ziya Gökalp'e gönderme yaparak anlatmıştır:

"Şeyh Sait ve avanesinin muhakemesi memlekette tâ yüz seneden beri çarpışan iki ruh ve iki zihniyetin bu kere mâhiyetlerini tamamen çıplak, herkesin gözüne çarpacak kadar bariz bir surette meydana koydu.

Üstadımız merhum mağfur Ziya Gökalp dehasına has olan vecizeler ile bu iki ruhu da tasnif ve tarif etmiştir.

Üstad birisini şu üç kelime ile tarif ederdi:

'İllet, kıllet, zillet'

Diğerini de mütekabil şu üç kelime ile:

'Sıhhat, izzet, saâdet'

İşte şu altı kelime ile ifade olunan iki ruh memlekette tâ yüz bu kadar seneden beri mücadele etmekte ve bu mücadele bazen feci ve korkunç manzaralar irâe eylemektedir.

Birinci ruh Kabakçı Mustafa'larda, Derviş Vahdet'lerde tecelli ettikten sonra, bu kere Şeyh Sait avanesinde tesadüf ediyoruz. İkinci ruh ise Alemdâr'lardan, Namık Kemâl'lerden, Mithat Paşa'lardan geçtikten sonra bu kere Gazi Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarında temessül eylemiştir.

Karşınıza çıkanların bir kere zahirlerine bakınız! Pis, murdar, kirler içindeki vücutları uzun kıllar ile mestur, vahşi bakışları ormandaki yırtıcı hayvanları andıran bu insanlar, behemahal bizim cinsimizden, yirminci asır beşeriyeti nev'inden değildirler. Bunlar olsa olsa kablettarih küller içinde, ormanlıklar arasında yaşayan insanların cinsine mensupturlar! Bunların içleri de dışları kadar menfur ve müstekrehtir, zavallı ve biçâredir!

607 **Hâkimiyeti Milliye gazetesi**, 29 Mayıs 1925.

Zaten illet, kıllet ve zillet gibi düstûrları kendilerine şiar ittihaz etmiş olanlar, ebediyen bu maddî ve manevî fakru sefalete, zillet ve perişanlığa mahkûmdurlar. Bunlar için başka yol ve başka netice olamaz, bunlar her nevi sıhhat, maddî ve manevî sıhhat, her nev'i izzet, maddî ve manevî izzet ve her nev'i saâdet, maddî ve manevî saâdet düşmanıdırlar.

Yüksekliğe terakki ve teâliye doğru atılan her hatve (adım), bunların zahirlerinden başlayarak bâtınlarına kadar rahatsız eder, asırlardan beri bir taş altına sığınarak bütün dünyayı ve kainatı o taştan ibaret addeden ve üzerinden taş kalkınca karmakarışık bir hale gelen bir yığın karınca gibi bu adamları da her yenilik, tekamüle doğru her yeni hatve, kıyamet kopmuş gibi karmakarışık bir hale getirir.

(...) Yalnız şu fark iledir ki, bazen Şeyh Sait gibi ahmaklar, bu kaza ve kaderin sahai tatbikini takdir edemezler ve yedi devleti denize döken bir kuvvete karşı çıkmak gafletinde bulunurlar ve kendilerini kazadan daha keskin, kaderden daha kati olan yeni Türkiye'nin pençesinde bulurlar. Artık bu gibi reislerin bu tecrübeden mütenebbih olacaklarını ve mevhum kadere ve kazaya karşı Türkiye Cumhuriyeti'nin müthiş ve hakiki bir kaza ve kader olduğunu takdir ederler zannediyoruz."[608]

Genel olarak o dönemin Cumhuriyet aydınlarına göre Şeyh Sait İsyanı, Cumhuriyet'e karşı gerçekleştirilmiş gerici, irticai dolayısıyla "karşı devrimci" bir ayakanmadır.

Atatürk'e Göre Şeyh Sait İsyanı

Şeyh Sait İsyanı'nını bastırmak için Fethi Bey Hükümeti'nin yerine İsmet Paşa Hükümeti'ni kurduran, İsmet ve Fevzi Paşalarla birlikte isyancılara yönelik askeri operasyon planlarını hazırlayan **Atatürk,** bu bölücü ve irticai isyana büyük bir tepki duymuş ve bir an önce bastırılmasını istemiştir.

Bir strateji ve taktik dehası olan Atatürk, isyancıların propagandasını yapmamak ve halkı ürkütmemek için başlangıçta isya-

608 **Hâkimiyeti Milliye gazetesi,** 4 Haziran 1925.

nı sıradan bir "**asayişsizlik olayı**" olarak adlandırmıştır. Ancak isyan bastırıldıktan sonra, isyanın **gerçek nedenlerini** kamuoyuyla paylaşarak, halkı bu gibi isyanlara karşı uyarmıştır.

Atatürk, Şeyh Sait İsyanı başladığı günlerde 8 Mart 1925'te yayınladığı "beyannamede", "***Genç'te başlayıp Elâzığ ve Diyarbakır merkezleri hudutlarına kadar genişleyen hâdise***" diye anlatmaya başladığı Şeyh Sait İsyanı'nın, bazı suçlu kimselerin "din maskesi" altında, gerçek niyetlerini gizleyerek hareket etmeleriyle başladığını, asilerin devlet kuvvetlerini zayıflatmak istediklerini, olayın bütün vatandaşlarca nefretle karşılandığını, halkın isyancılara karşı Cumhuriyet'i korumak için harekete geçtiğini, Cumhuriyet Hükümeti'nin asilere karşı gereken bütün tedbirleri aldığını, ayrıca Cumhuriyet Hükümeti'nin bütün ülkede rahatlık ve sükuneti, emniyet ve asayişi tehdit edecek bütün unsurlara karşı "özel kanunla" önlem aldığını belirterek, "***Cumhuriyet'in hürriyet ve nimetlerini, Cumhuriyet'in kendisini yıkacak yayınlar ve zehirlemelere ve Cumhuriyet ordusunu ve zabıtasını herhangi bir sebeple küçümsemeğe ve hafif görmeğe vasıta addedecek olanların en şiddetli kanuni hükümlerle takib edilmelerine ve bastırılmalarına karar verilmiştir.***" demiştir. Vatanın bir köşesinde halkın rahatını bozan bu olayın, halkın mutluluğunu, çalışma, ekonomi ve üretim hayatını zarara uğrattığını, bu nedenle Cumhuriyet'in polis ve jandarmasının "şeref ve itibarının" her düşüncenin üstünde olduğunu belirterek, bu şeref ve itibara uymak konusunda vatandaşları uyanıklığa davet etmiştir. Bu doğrultuda halkın ülkenin her tarafında asayişi korumak için iradesini açığa vurduğunu belirterek, "***Üst kademedeki memurlarla geçmişi şan ve zaferle dolu olan Cumhuriyet ordusu mensuplarının, vatanın iç ve dış bütünlüğü uğrunda fedakârlık ve yüksek vazife hislerini beklerim.***" demiştir. TBMM'nin kabul ettiği kanunun, memurlara, herhangi bir olayı olduktan sonra bastırmaktansa, o olayı olmadan önlemek görevi verdiğini ve bu görevin eksik yerine getirilmesinden doğacak "mesuliyetin" ısrarla takip edileceğini belirterek, "***Devletin sarsılmaz nüfuz ve kuvveti, sokaklarda saldırgan sarhoşların, dağlarda hırsızla-***

rın, herhangi maksatla Cumhuriyet'in silâhlı vasıtalarına karşı koymağa yeltenen asilerin ve milletin masum fikirlerini karıştırıp bozanların mümkün olan sür'atle bastırılmasını emretmektedir. Sivil ve asker devlet memurlarını, her şeyden önce bu yüksek vazifelerini duraksamadan ve şiddetle yerine getirmeğe davet ederim." demiştir.

Görüldüğü gibi Atatürk, daha isyanın başlarında yayınladığı bu beyannamede, Şeyh Sait İsyanı'nı sıradan bir "asayişsizlik olayı" gibi göstererek, halkın Cumhuriyet'i korumak için isyancılara karşı harekete geçtiğini belirtmekte ve asker, sivil memurların isyanı bastırmak için çıkarılan kanunlara uymasını istemektedir ve en önemlisi de bu tür olayların, olay daha olmadan önce önlenmesini beklemektedir.

Şeyh Sait İsyanı bir "Kürtçü isyan" olmasına karşın Atatürk'ün, özellikle "Kürt" sözcüğünü kullanmaması; halkın isyancılara yönelik herhangi bir "karşı hareketi" olmamasına, hatta yer yer isyancıları desteklemesine karşın, "halkın Cumhuriyet'i korumak için isyancılara karşı geldiğini" belirtmesi; bir taraftan isyanı halkın gözünde fazla büyütmek istemediğini, diğer taraftan ise bu tür olaylarda halkın Cumhuriyet'e sahip çıkmasını beklediğini göstermektedir.

Atatürk, 1927 yılında Nutuk'ta Şeyh Sait İsyanı'nın nedenlerini bütün çıplaklığıyla ortaya koymuştur. Özellikle Cumhuriyet karşıtı muhalif İstanbul basınının ve muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının yazı, söz ve davranışlarıyla gericileri, Cumhuriyet karşıtlarını kışkırttığını iddia ederek, Şeyh Sait İsyanı'nın bu kışkırtmaların bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Dahası Atatürk, Şeyh Sait İsyanı'nın, Meclis içinde kendisine ve CHP'ye yönelik bir "**komplo**"nun uzantısı olduğunu iddia etmiştir.

Atatürk Nutuk'ta, Şeyh Sait İsyanı'nın çıkmasında Cumhuriyet ve devrim karşıtı İstanbul basınının, etkili olduğunu, İstanbul basınının "bağnaz çevreleri" kışkırtıcı yayınlarından örnekler vererek anlattıktan sonra,[609] sözü isyanda rolü olduğunu ileri

609 Gazi Mustafa Kemal, age., C II, s. 1183-1185.

sürdüğü muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırka'ya getirerek şunları söylemiştir:

"Bilindiği üzere Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası diye bir parti kurdular. Gizli ellerin düzenlediği parti programını da ortaya attılar.

Cumhuriyet sözcüğünü söylemekten bile çekinenlerin; Cumhuriyet'i doğduğu gün boğmak isteyenlerin, kurdukları partiye 'cumhuriyet', hem de 'ilerici cumhuriyet' adını vermeleri nasıl ciddi ve ne kadar içtenlikli bir davranış sayılabilir?

Rauf Bey ve arkadaşlarının kurdukları parti, 'tutucu' diye nitelendirilseydi, belki anlamı olurdu. Ama bizden daha çok cumhuriyetçi ve bizden daha çok ilerici olduklarını iddia etmeye kalkışmaları elbette doğru değildi.

'Parti dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır' sözlerini ilke edinip bayrak gibi kullanan kişilerden iyi niyet beklenebilir mi idi? Bu bayrak, yüzyıllardan beri, bilgisizleri, bağnazları ve boş inançlara saplanmış olanları aldatarak özel çıkarlar sağlamaya kalkışmış kimselerin taşıdıkları bayrak değil mi idi?Türk ulusu yüz yıllardan beri, sonu gelmeyen yıkımlara, içinden çıkabilmek için büyük özveriler isteyen pis bataklıklara hep bu bayrak götürülerek sürüklenmemiş mi idi?

Cumhuriyetçi ve ilerici olduklarını zannettirmek isteyenlerin, yine bu bayrakla ortaya atılmaları; dinsel bağnazlığı coşturarak, ulusu cumhuriyete, ilerlemeye ve yenileşmeye karşı kışkırtmak değil miydi? Yeni parti, 'dinsel düşünce ve inançlara saygı' perdesi altında: 'Biz halifeliği yeniden isteriz. Biz yeni yasalar istemeyiz, bize Mecelle yeter. Medreseler, tekkeler, bilgisiz softalar, şeyhler, müritler, biz sizi koruyacağız; bizimle birlik olunuz! Çünkü Mustafa Kemal'in partisi halifeliği kaldırdı. Müslümanlığı zedeliyor. Sizi gavur yapacak, size şapka giydirecek!' diye bağırmıyor muydu? Yani partinin ilke edindiği sözler, bu gerici haykırışlarla dolu değil miydi?

Bakınız baylar! Bu ilkeye bağlı olanlardan birinin çok zaman önce (yani 10 Mart 1923 günü) asılmış Cibranlı Kürt Halit Bey'e yazdığı mektuptaki şu cümlelere: 'Müslümanlık dünyası-

nın kalımlı olmasını sağlayan ilkelere saldırıyorlar.' 'Bu konudaki düşüncelerinizi arkadaşlara da okudum. Hepsinin çabalarını artırdı. Batılılaşmak, tarihimizi, uygarlığımızı yitirmeyi zorunlu kılar...' 'Halifeliği yıkmak, din işlerine karışmayan bir hükümet kurmayı düşünmek; bunlar Müslümanlığın geleceğini tehlikeye atacak etmenleri yaratmaktan başka bir sonuç veremez.'

Baylar, olup bitenler de gösterdi ve kanıtladı ki, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası programı, en hain kafaların ürünüdür. Bu parti, yurtta cana kıyıcıların, gericilerin sığınağı ve dayanğı oldu; dış düşmanların yeni Türk devletini, körpe Türk Cumhuriyeti'ni yıkmayı öngören planlarının kolaylıkla uygulanmasına yardım etmeye çalıştı. Tarih; gizli amaçlarla düzenlenmiş genel ve gerici Doğu ayaklanmasının nedenlerini inceleyip araştırdığı zaman, onun önemli ve belirli nedenleri arasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın dinsel konularda verdiği sözleri ve Doğuya gönderdiği sorumlu yazmanın kurduğu öğütleri ve yaptığı kışkırtmaları bulacaktır.

Günlüğünü, nafile ve gece namazlarının sevabını anlatan hadislerle doldurmuş olan bu sorumlu yazman, doğu illerimizde dinsel kışkırtmalarda bulunurken, kendi partisinin programını uygulamıyor muydu? Masum halka, beş vakit namazlardan başka geceleri de çokça namaz kılmayı söyleyip öğütleyen adam belki de yaşam boyunca hiç namaz kılmamış olan bir siyasetçi olursa bu hareketin hedefi anlaşılmaz olur mu?

Baylar, yaptığımz devrimin genişliği ve büyüklüğü karşısında eski boş inançların ve kurumların birer birer yıkılışını gören bağnaz ve gerici kimseler, 'dinsel düşünce ve inançlara saygılı' olduğunu bildiren bir partiye ve özellikle bu partinin içindeki tanınmış kişilere dört elle sarılmaz mı? Yeni parti kuran kişiler bu gerçeği anlamış değil midirler? Öyle ise ellerine aldıkları din bayrağı ile, ülkeyi ve ulusu nereye götürmek istiyorlardı? Böyle bir soruya verilmesi gereken yanıt da 'iyi niyet, aymazlık, umursamazlık' gibi sözler, yurdu ilerleteceğim diye ortaya atılan bir partinin ileri gelenleri için özür sayılamaz.

Baylar, yeni parti adındaki 'ileri' ve 'cumhuriyet' sözcük-

lerinin tam karşıt anlamlarıyla gelişmiştir. Bu partinin ileri gelenleri, gerçekten gericilere umut ve güç vermiştir. Buna örnek vereyim: Ergani'de ayaklanmacıların valiliğini kabul eden ve sonradan asılan Kadri, Şeyh Sait'e yazdığı bir mektupta 'Millet Meclisi'nde Kazım Karabekir Paşa'nın partisi, din kurallarına saygılı ve dindardır. Bize yardım edeceklerine kuşkum yoktur. Dahası Şeyh Eyüb'ün yanında bulunan parti sorumlu yazmanı partinin tüzüğünü getirmiştir...' diyor. Şeyh Eyüb de yargılanması sırasında: 'Dini kurtaracak biricik partinin Kazım Karabekir Paşa'nın kurduğu parti olduğunu; din kurallarına uyulacağının parti tüzünde bildirildiğini' söylemiştir.

Baylar, 'ilerici' ve 'cumhuriyet' sözcüklerini kullanarak bizden ve ulus aydınlarından din bayrağını gizlemeye çalışanların ülkede genel bir gerilemeye ve ayaklanmaya yol açmak için içeride ve dışarıda, türlü düzenlerle ve kışkırtmalarla uğraşanların varlığını bilmedikleri düşünülebilir mi? Yeni partiye girenlerin tümü değilse bile, dinsel konularda verilen sözleri başarı için etkili bir neden sayan ve bunla ilgili hükmü tüzüklerine koyan kimselerin, yurda karşı, bize karşı hazırlanan cana kıyıcı düzenlerden habersiz oldukları kabul edilemez!

Tutalım ki, bunlar ayaklanmanın başlamasından aylarca önce, yurdun şurasında burasında yapılan gizli toplantılardan; 'Gizli İslam Derneği' (Cemiyet-i Hafiyeye-i İslamiye) örgütünden; İstanbul'da Nakşibendi şeyhlerinin yaptığı toplantıda hazırlanacak ayaklanmaya yardım için verilen sözden; en sonu ulusal sınırlarımızın dışında bulunup Doğu ayaklanmasını kışkırtanların bildirilerinde (Halep'te bastırılarak Doğu illerimizde dağıtılan Şahinpaşaoğullarının bildirisi) Kazım Karabekir Paşa'nın partisine umut bağlandığının belirtilmesinden haberli değillerdir. Ama bunların Fethi Bey Hükümeti zamanında, bizzat Fethi Bey aracılığıyla kendilerine partilerinin zararlı, ayaklanmaya ve irticaya kışkırtıcı durum ve nitelikte olduğu bildirildikten sonra olsun gerçeği görüp anlamaları gerekmez miydi? Hükümetin ve benim çok temiz yürekle yaptığımız bu uyarmalardan sonra olsun gerçeği anlamaları ve ona göre dav-

ranmaları gerekirdi. Onlar, tersine bu kez de: 'Dinsel düşünce ve inançlara saygılıyız' kalıbını büsbütün karşıt anlamda yorumlamaya kalkıştılar. Yani bilinen bu kalıp sözle, her dinin ve türlü dinlerden olan kişilerin düşünce ve inançlarına saygılı olduklarını söylemek; geniş ölçüde özgürlükçü olduklarını anlatmak istiyorlarmış... Baylar, böyle bir tutuma, doğru ve içtenlikli denemez.

Siyaset alanında birçok oyunlar görülür. Ama kutsal bir ülkünün belirmesi olan Cumhuriyet yönetimine karşı, çağdaşlaşmaya karşı cehalet ve bağnazlık ve her türlü düşmanlık ayağa kalktığı zaman; özellikle ilerici ve cumhuriyetçi olanların yeri, gerçek ilerici ve cumhuriyetçi olanların yanıdır; yoksa umut ve çalışma kaynağı olan yer değil...

Ne oldu baylar? Hükümet ve Meclis, olağanüstü önemleler almayı gerekli gördü. Takir-i Sükûn Yasası'nı çıkardı. İstiklal Mahkemelerini çalıştırdı. Ordunun savaşa hazır sekiz dokuz tümenini, ayaklananları yola getirmek için, uzun süre görevlendirdi. 'Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası' denilen 'muzır' siyasal kuruluşu kapattı.

Sonunda elbette Cumhuriyet başarı kazandı. Ayaklanmalar yok edildi..."[610]

Atatürk, Şeyh Sait İsyanı'ndan söz ederken –tıpkı isyan sırasında yayınladığı bildiride olduğu gibi– yine bilinçli olarak "Kürt" ve "Şeyh Sait" ifadelerini kullanmamış, (sadece bir yerde Şeyh Sait demiştir) bunların yerine "Doğu Ayaklanması" ifadesini kullanmıştır. Atatürk'ün bu tercihinin nedeni, Türkiye Cumhuriyeti'nin "Kürt kökenli" vatandaşlarını toptan suçlamak ve rencide etmek istememesidir.

Atatürk'ün Şeyh Sait İsyanı hakkındaki bu değerlendirmeleri, Cumhuriyet tarihi yalancılarının, "*Resmi tarih hep Atatürk'ün Nutuk'unu kaynak göstermiştir.*" iddiasını da çürütmektedir. Çünkü, bugün Türkiye'de okutulan ortaöğretim ve lise düzeyindeki hiçbir tarih kitabında Atatürk'ün Şeyh Sait İsyanı

610 **age.**, s. 1185-1191.

hakkındaki bu değerlendirmelerine yer verilmemektedir. Sadece, Şeyh Sait İsyanı nedeniye Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatıldığı belirtilmektedir.

Atatürk'ün Şeyh Sait İsyanı nedeniyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası hakkında söylediklerinin, "Tarih tekerrürden ibarettir." misali bugünün Türkiye'sinde "bir partiye" birebir oturması çok şaşırtıcı ve düşündürücüdür.

Atatürk, Şeyh Sait İsyanı'nı bastırmak için çıkarılan **Takrir-i Sükûn Kanunu**'ndan ve **İstiklal Mahkemelerinden**, en radikal devrimlerini hayata geçirirken yararlanmıştır. **Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması, Kılık Kıyafet (Şapka) Devrimi, Medeni Kanunun Kabulü** gibi önemli devrimler, hep 1925-1927 yılları arasında, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun yürürlükte olduğu ve İstiklal Mahkemelerinin açık bulunduğu dönemde yapılmıştır. Bu dönemde "muhalefetin susturulduğu" doğrudur; ancak geçici bir süre susturulan muhalefetin, daha yeni kurumlaşmaya çalışan **Türk Devrimi'ne karşı muhalefet** ettiği unutulmamalıdır. Tarihte hiçbir devrim, "karşı devrime" hareket alanı bırakarak başarıya ulaşmamıştır. Hiç şüphesiz Atatürk o gün, hilafetçi, saltanatçı, gerici, bölücü muhalefeti susturmamış olsaydı, bugün Türkiye'de "demokrasiden" söz edilemezdi.

Atatürk Nutuk'ta, Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan ve İstiklal Mahkemelerinden yararlanarak en radikal devrimleri gerçekleştirdiğini bizzat itiraf etmiştir.

İşte o itiraf:

"Baylar ulusumuzun giymekte olduğu ve bilgisizliğin, aymazlığın, bağnazlığın, yenilik ve uygarlık düşmanlığının simgesi gibi görülen fesi atarak onun yerine bütün uygar dünyanın kullandığı şapkayı giymesi ve böylece Türk ulusunun uygar toplumlardan anlayış yönünden de hiçbir ayrılığı olmadığını göstermesi gerekiyordu. Bunu, Takir-i Sükûn Yasası'nın yürürlükte olduğu sırada yaptık. Bu yasa yürürlükte olmasaydı yine yapacaktık. Ama buna yasanın yürürlükte oluşu da kolaylık sağladı denilirse bu çok doğrudur. Gerçekten, Takrir-i Sükûn Yasası'nın yürürlükte bulunuşu, kimi gericilerin kamuoyunu

geniş ölçüde etkilemesine meydan bırakmamıştır. Gerçi bir Bursa milletvekili, bütün yasama boyunca hiçbir zaman kürsüye çıkmamış ve hiçbir zaman Meclis'te ulus ve Cumhuriyet yararlarını savunmak için bir tek söz bile söylememiş olan Bursa Milletvekili Nurettin Paşa'nın (...) ulus kürsüsünden coşturabildiği bağnazlık ve gericilik duyguları; en sonu birkaç yerde ve yalnız birkaç gericinin İstiklal Mahkemelerinde hesap vermeleriyle söndü.

Baylar, tekke ve zaviyelerle, türbelerin kapatılması ve bütün tarikatlarla, şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyücülük, türbe bekçiliği vb. gibi birtakım sanların yasak edilmesi ve kaldırılması da Takrir-i Sükûn Yasası yürürlükte iken yapılmış işlerdir. (...)

Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyitlerin, çelebilerin, babaların, emirlerin arkasından sürüklenen, alın yazılarını ve canlarını falcıların, büyücüleri, üfürükçülerin, muskacıların ellerine bırakan insanlardan oluşmuş bir topluluğa uygar bir ulus gözüyle bakılabilir mi? Ulusumuzun gerçek niteliğini yanlış anlamda gösterebilen ve yüzyıllarca göstermiş olan bu gibi öğeler ve kurumlar, Yeni Türkiye devletinde, Türk Cumhuriyeti'nde sürdürülmeli miydi? Buna önem vermemek, ilerleme ve yenileşme adına en büyük ve düzeltilmez bir yanılgı olmaz mıydı? İşte biz, Takrir-i Sükûn Yasası'nın yürürlükte oluşundan yararlandıksa bu tarihsel yanılgıyı işlememek için; ulusumuz alnını olduğu gibi açık ve temiz göstermek için; ulusumuzun bağnaz ve ortaçağ anlayışlı olmadığını kanıtlamak için yararlandık.

Baylar, ulusumuzun toplumsal, iktisadi, kısacası bütün uygarlıkla ilgili iş ve ilişkilerinde verimli sonuçlar sağlayan yeni yasalarımız da, kadın özgürlüğünü güven altına alan ve aileyi sağlamlaştıran Medeni Kanun da bu söznü ettiğim dönem içinde yapılmıştır.

Şunu söylemeliyim ki biz, her araçtan yalnız ve ancak bir görüş için yararlanırız. O görüş şudur: 'Türk ulusunu uygar toplumlar içinde yarıştığı kata yükseltmek ve Türk Cumhuriyeti'ni

sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün daha çok güçlendirmek, bunun için de zorbalık düşüncesini öldürmek."[611]

Öncelikle, Atatürk'ü eleştirmek için, "*Atatürk, Şeyh Sait İsyanı'nı bastırmak için çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan ve kurulan İstiklal Mahkemelerinden, muhalefeti susturmak ve devrimleri rahat bir şekilde hayata geçirmek için yararlandı.*" iddiasına sarılan Cumhuriyet tarihi yalancılarının Atatürk'ün Nutuk'unu okumadıkları anlaşılmaktadır!

Atatürk'ün, 1923-1925 arasındaki devrimlerini "dinsizleşmek" olarak değerlendiren cahil mürtecilerin çıkardığı Şeyh Sait İsyanı, Atatürk'ü yürüdüğü çağdaşlık yolunda bir an olsun tereddüte düşürmemiş, tam tersine bu gerici isyan ondaki devrim ateşini daha da alevlendirmiştir. Kendisinin de Nutuk'ta belirttiği gibi, o en radikal devrimlerini, 1925'teki Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra gerçekleştirmiştir. Bunu yaparken de, eskilerin deyimiyle "bir şerden bin hayır çıkarırcasına", Şeyh Sait İsyanı gibi devrim karşıtı bir hareketi, Türkiye'nin çağdaşlaşmasını sağlayan yeni devrimleri hayata geçirmek için bir sıçrama tahtası olarak kullanmıştır.

İsyanlara Kesin Çözüm: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hamleler

Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkarıp **İstiklal Mahkemeleri**ni kurup Şeyh Sait İsyanı'nı bastıran ve isyancıları yargılayarak cezalandıran TBMM, bu tür isyanların bir daha tekrarlanmaması için Atatürk'ün isteğiyle bazı önlemler almıştır.

İşte o önlemler:

- İlk aşamada 1925 yılında bölgeden **30.000'i mavzer** olmak üzere **160.000 silah** toplanmıştır.
- 1925 yılında 716 sayılı "**Topraksız Köylüye Toprak Dağıtılması Hakkında Kanun**" çıkarılmıştır.
- 10 Aralık 1925 tarihinde 675 sayılı "**Mahalli İskânları İzinsiz Terk Eyleyen Mültecilerle Aşiretler Hakkında Kanun**" çıkarılmıştır.

611 Gazi Mustafa Kemal, **age.**, C II, s. 1193, 1195.

• 30 Haziran 1926 tarihinde 885 sayılı **İskan Kanunu** çıkarılmıştır.[612]

• Hükümet, 24 Aralık 1926'da **1500 mütegallibe ile 80 asi ailenin batıya nakli için** Meclis'e bir önerge vermiştir. 19 Haziran 1927 tarihinde çıkarılan 1097 sayılı "**Bazı Şahısların Şark Mıntıkalarından Garp Vilayetlerine Nakline Dair Kanun**"la meclis hükümete "nakil yetkisi" vermiştir.[613] Hükümet, bu kanunla "idari, askeri ve içtimai" nedenlerle 1500 kadar ailenin Doğu Anadolu'dan batı illerine nakli için harekete geçmiştir. Batı'da iskan edilecek olan bu ailelerin terk ettiği araziler, iskân edilecekleri illerde kendilerine yeni arazi verilmesi şartıyla hazineye geçecektir.[614]

• 1926 yılında **Medeni Kanun** kabul edilmiştir. "*Tek Yasa Devrimi*" olarak adlandırılabilecek olan Medeni Kanun, herkesi "eşit yurttaş" olarak kabul eden bir adımdır. Medeni Kanun'la Misak-ı Milli sınırları içindeki herkesin; Müslüman, Hıristiyan, Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Ermeni, Rum; kadın, erkek herkesin, bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ırkına, dinine, cinsine bakmadan kanunlar karşısında "eşit muamele" görmesi amaçlanmıştır. Ancak, aşiret reisleri, aşiret yasalarını korumak için bu kanunu kabul etmeyerek yeniden isyan etmişlerdir.[615]

• 1927 yılında merkezi **Diyarbakır**'da olan bir **Genel Müfettişlik** kurulmuştur. Müfettişliğin başına Mahmut Tali (Öngören) Bey getirilmiştir. Müfettişlik bölgesi, Ağrı, Van, Muş, Bitlis, Hakkâri, Siirt, Mardin, Diyarbakır, Urfa, Elazığ ve Tunceli'yi kapsamıştır. Sonradan bu müfettişlik üçe çıkarılmıştır.

• Hükümet, isyanı kesin olarak bastırdıktan sonra yumuşak bir politika izlemeye başlamış, **bir af yasası çıkarak** sürgün edilen ailelerin geri dönmeleri kolaylaştırılmıştır. 9 Mayıs 1928

612 Doğu Perinçek, **Toprak Ağalığı ve Kürt Sorunu**, 2. bas., İstanbul, 2010, s. 108.

613 **TBMM Zabıt Cerideleri**, C 28, s. 110, **Hâkimiyet-i Milliye gazetesi**, 24 Aralık 1926; Aybars, **age.**, s. 226.

614 Kanun no: 1097, Haziran 1927, *Düstur* III. Tertip, C: 8.

615 Cengiz Özakıncı, "*Dersim'den Tunceli'ye Yurttaş Hakları Devrimi, Dersim Dersi*", **Bütün Dünya dergisi**, S. 2010/01, 1 Ocak 2010, s. 58.

tarihli bir yasa ile üç ay içinde teslim olanlara aftan yararlanma imkânı tanınmıştır.[616]

• 11 Haziran 1929 tarihli ve 1505 sayılı kanunla hükümete bölgede "**arazi istimlak hakkı**" tanınmıştır. 1515 sayılı kanunla da geniş çaplı bir uygulama hakkı verilmiştir. İstimlak edilecek arazinin, **Türk veya Türk kültürüne bağlı göçmenlere** verilmesi kararlaştırılmıştır.

• Güneydoğu Anadolu'daki **feodal yapılanmayı** dağıtmak amacıyla birkaç kez "**toprak reformu**" Meclis gündemine getirilmiştir. Atatürk, **1928 yılında** Meclis'i açış konuşmasında, hükümete **özellikle doğu illerinde** "toprağı olmayan çiftçilere toprak tedarik etmek meselesiyle ehemmiyetli olarak uğraşmak" direktifini vermiştir. **1929 ve 1937 yıllarındaki** açış konuşmalarında da bu isteğini tekrarlamıştır.

• 1929 yılında, "**Şark menatıkı dahilinde muhtaç zürraa**" arazi dağıtılması için yeni bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre, 1927'de çıkan kanun gereği hazineye intikal etmesi gereken araziden köylü, aşiret efradı, göçebe ve muhacirlere dağıtılmış olan yerler, dağıtım yapılanların üzerinde bırakılacaktı, **hükümet doğudaki isyan bölgelerinde büyük arazi sahiplerine ait yerleri topraksız köylülere dağıtmak üzere kamulaştırabilecekti.** Arazi sahiplerine, isterlerse 500 ile 2000 dönüm arasında bir alan bırakılacak geri kalanın değeri 1914 yılında kayıtlı vergi değerinin en az 8 en çok 10 katı olmak üzere ödenecekti. Vergi kıymeti olmayan yerlerde ise aynı nispet dahilinde tapu kıymeti esas kabul edilip bedelleri sahiplerine verilerek hükümet tarafından el konulacaktı.[617] **Başbakan İsmet Paşa, 9 Kasım 1929 günü Meclis'te yaptığı konuşmada** verdiği bilgilere göre, kanunun çıktığı yıl **Doğu'da 20.000 dönümü büyük arazi sahiplerinden kamulaştırılan alanlar olmak üzere, 110.000 dönüm tarım arazisi topraksız köylüye dağıtılmıştır.**[618]

616 Aybars, **age.**, s. 228.

617 Ömer Lütfi Barkan, "*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye'de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri*", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C 6, Sayı: 1-2, Ekim 1944-Ocak 1945, s. 60.

618 İsmet İnönü, **Söylev ve Demeçler**, İstanbul, 1946, s. 200, 201.

• Atatürk 1937 yılında TBMM'yi açış konuşmasında bir kere daha **toprak reformuna** vurgu yapmıştır: *"Milli ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz... Fakat bu hayati işi isabetle amacına ulaştırabilmek için ilk önce, ciddi etütlere dayanan bir ziraat siyasetini tespit etmek ve onun için de her köylünün ve bütün vatandaşların kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lazımdır... Bu siyaset ve rejimde önemle yer alabilecek noktalar başlıca şunlardır: Bir defa memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilecek toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünemez bir mahiyet almasını, büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlamak lazımdır."*[619] Atatürk bu konuşmasında toprak mülkiyet dağılımını düzenlemek için üç ana prensip ortaya koymuştur. Bunlar:

- **Memlekette topraksız çiftçi bırakmamak,**
- **Bir çiftçi ailesini geçindirebilecek toprağın, hiçbir sebep ve suretle bölünmesine izin vermemek,**
- **Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işleyebilecekleri arazi genişliğini makul ölçütlerle sınırlandırmaktır.**[620]

• Aslında bu prensipler, 14 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen 2510 sayılı **İskân Kanunu**'yla uygulamaya konulmuş ve 1937 Ekimi'nde kurulan **Celal Bayar Hükümeti'nin programına** aynen alınmıştır. Hükümet programına göre, konuyla ilgili kanun taslağı en kısa zamanda hazırlanarak Meclis'in onayına sunulmuştur.[621]

• 1937 yılı içinde **1924 Anayasası'nda bazı değişiklikler yapılmıştır.** Bu değişikliğe göre peşin ödeme koşulu aramadan,

619 **TBMM Zabıt Ceridesi**, C 20, 1937, s. 4.

620 Suat Aksoy, *"Atatürk'ün Toprak Reformuna İlişkin Görüşleri"*, **Ata'nın Anısına Doğumunun 100. Yılında Tarım Semineri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi**, 12-16 Ekim 1981, Ankara, 1982, s. 42.

621 İsmail Arar, **Hükümet Programları 1920-1965**, İstanbul, 1966, s. 76.

çiftçiyi toprak sahibi yapmak için kamulaştırma mümkün hale gelmiştir. Böylece **toprak reformu** ile ilgili çalışmaların önü açılmıştır.[622]

• 1937 tarihli "**Zirai Islahat Kanunu Projesi**" bir süre sonra Tarım Bakanlığı tarafından tekrar ele alınarak yeni bir proje daha hazırlanmıştır. Ancak, bu tarihlerde II. Dünya Savaşı'nın başlaması **toprak reformunun bir süre daha ertelenmesine** neden olmuştur.

• Genç Cumhuriyet, 1923-1938 yılları arasında **246.431 aileye toplam 9.983.750 dekar toprak dağıtmıştır.** 1940-1944 yılları arasında ise 619 köyde 53.000 aileye 875.000 dekar toprak verilmiştir. **Vakıflar İdaresi tarafından satılan topraklar ise Ziraat Bankası tarafından satın alınıp çiftçilere dağıtılmıştır.** Bu toprakları da ilave edince 1944 tarihine kadar Cumhuriyet Dönemi'nde dağıtılan arazinin genel toplamı **11-12 milyon dekara** ulaşmaktadır.[623] **Atatürk'ün hayatında dağıtılan toprak miktarı bu dönemde dağıtılan toprakların %91'i gibi çok büyük bir kısmını oluşturmuştur.** Bu durum Atatürk'ün "**muhtaç çiftçiyi topraklandırma**" konusundaki hassasiyetini göstermektedir. 1946 yılı itibariyle Türkiye'de 13 milyon hektar olan işlenen toprak miktarının yaklaşık %9'u devlet tarafından halka dağıtılmak suretiyle mülkiyet yapısı iyileştirilmeye çalışılmıştır.[624]

• **1946 yılı,** toprak reformu bakımından kırılma yılı olmuştur; çünkü bilindiği gibi "toprak reformunun" kendi topraklarının da ellerinden alınmasına yol olacağını düşünen **Adnan Menderes** gibi bazı milletvekilleri, Meclis'te toprak reformunun tartışıldığı günlerde CHP'den istifa ederek DP'yi kurmuşlardır.

Görüldüğü gibi, Cumhuriyet tarihi yalancılarının, "burjuva milliyetçisi" diye adlandırdıkları Atatürk ve onun kurduğu genç

622 Kanun no: 3115, Şubat 1937, *Düstur*, C:18.

623 Ömer Lütfi Barkan, **Türkiye'de Toprak Meselesi: Toplu Eserler I,** İstanbul, 1980, s. 454, 455

624 İbrahim İnci, "*Atatürk Dönemi Türkiyesi'nde Toprak Mülkiyet Dağılımı İle İlgili Bazı Düzenlemeler.*" **A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** Erzurum, 2010, s. 357.

Cumhuriyet, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki "toprak ağalığına" dayalı feodal yapıyı yok etmek ve bölge halkını ağanın, şeyhin, şıhın elinden kurtarmak için "toprak reformu" yapmak istemiş bu uğurda çok çaba harcamış ve kısmen de başarılı olmuştur.

"Özellikle 1935 yılından itibaren bu anlayışla ülke genelinde uygulanabilecek bir toprak reformu kanunu hazırlama çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar on yıl sonra neticelenmiş ve kapsamlı bir toprak reform kanunu olan **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** çıkarılabilmiştir. Ne var ki bu kanun, **toprak ağalarının karşı koymaları nedeniyle**, gerektiği gibi uygulanamamış, ülkede toprak üzerinde var olan adaletsiz mülkiyet dağılımı devam etmiştir."[625]

Yine de Cumhuriyet tarihi yalancılarına sorsanız, Atatürk, Kürt sorununu çözmek için hiçbir şey yapmamıştır, derler!

Şeyh Sait İsyanı'nda İngiliz Etkisi

Cumhuriyet tarihi yalanlarından biri de "*Şeyh Sait İsyanı'nda hiçbir şekilde 'İngiliz etkisi' olmadığı*" biçimindedir.

Peki, ama 19. yüzyıldan beri Anadolu'daki bütün Kürt isyanlarında İngiliz etkisi varken, nasıl oluyor da İngiltere ile Türkiye arasında **Musul sorununun yaşandığı** bir dönemde çıkan Şeyh Sait İsyanı'nda herhangi bir "İngiliz etkisi" olmuyor! Şeyh Sait İsyanı'ndan bir yıl kadar önce çıkan **Nasturi İsyanı**'nda isyancılara her türlü desteği veren İngiltere, Şeyh Sait İsyanı'nda, üstelik çok önem verdiği Musul meselesi de ortada dururken, nasıl oluyor da isyancılara hiç destek vermiyor!

Bu soruları, "İngiltere'nin hiçbir şekilde Şeyh Sait İsyanı'na destek olmadığını" iddia eden **Prof. Dr. Mete Tunçay**, şöyle yanıtlamıştır: Önce Mete Tunçay'ı okuyalım, sonra da gerçekleri görelim:

"*...Hemen belirteyim ki, resmi ideolojiyle ileri sürülen (ve sol çevrelerce de benimsenen) bu harekete İngiliz kışkırtma-*

625 **agm.**, s. 358.

larının yol açtığı savı, bana inanılması güç geliyor. İngilizler, dinsel yönden halifeliğin geri getirilmesini amaçlayan ya da siyasal yönden Kürdistan'ın bağımsızlığını gerçekleştirmek isteyen bir ayaklanmayı niçin kışkırtsınlar veya desteklesinler? İmparatorlukları, içindeki Müslüman hakların varlığı nedeniyle, halifeliğin kaldırılmasına İngilizlerin çok sevindiklerini yukarıda söylemiştim. Öte yandan, Türkiye Kürtlerinin bağımsızlığı manda altında tuttukları Irak'taki Kürtleri de etkilemez miydi? Ayrıca ben 1922 başından itibaren, İngilizlerin Musul petrollerini kaptırmamak emelleri dışında, Sovyet etkisinin yayılma olasılığına karşı Türkiye'nin daha çok zayıflamasını istemediği kanısındayım. Onun için bu konuda inandırıcı kanıtlar ortaya konuluncaya dek Şeyh Sait Ayaklanması'nın İngiliz emperyalizminin bir oyunu olduğunu kabul etme olanağı yoktur. Ayaklanmanın sonuçta, Musul'la ilgili çıkarları dolayısıyla İngiltere'ye yaramış bulunması fazla bir şey değiştirmez. Kürtlerin İngiliz desteği aramış olmaları da doğaldır. Ama İngilizlerin tutumuna bir kanıt değildir..."[626]

Tunçay'ın bu analizleri, Cumhuriyet tarihi yalancılarınca daha da allanıp pullanarak çok kullanılmıştır.

Sırayla gidelim:

Öncelikle Tunçay'ın,"***İmparatorlukları içindeki Müslüman halkarın varlığı nedeniyle, halifeliğin kaldırılamasına çok sevinen İngilizlerin, dinsel yönden halifeliğin geri getirilmesini (...) isteyen bir ayaklanmayı niçin kışkırtsınlar veya desteklesinler?"*** sorusuna cevap verelim.

Her şeyden önce, İngilizlerin "ülkelerinde Müslüman halkların varlığı nedeniyle halifeliğin kaldırılmasına sevindikleri" tezi doğru değildir. Tam tersine İngilizler, halifelik kaldırılacak olursa özellikle sömürgeleri Hindistan'daki Müslümanların bunu bahane ederek, zaten başlamış olan isyanlarını daha da arttıracaklarını düşünerek, önceleri halifeliğin kaldırılmasına engel olma-

626 Tunçay, **age.**, s. 130

ya çalışmışlardır. Bilindiği gibi 1924 yılı başlarında Hindistanlı Müslüman kılığındaki iki İngiliz ajanı Ağa Han ve Emir Ali, İsmet Paşa'ya bir mektup yazarak, halifeliğin kaldırılmamasını istemişlerdir. Türkiye'de yaygın olan, "*İngilizler, Hindistan'daki Müslümanların isyanlarını önlemek için halifeliğin kaldırılmasını istiyordu.*" tezi, tamamen temelsiz bir tezdir. Bu teze göre, sanki Hindistan Müslümanları Halife'ye çok bağlılarmış, Halife ne derse onu yapıyorlarmış da, halifelik kalkınca bu durum İngiltere'nin işine yarayacakmış gibi bir mantık söz konusudur. Ancak, 1920'lerde Hindistan'daki Müslümanlar, İngilizci Halife Vahdettin'e değil, İngilizlere başkaldıran bağımsızlıkçı Atatürk'e bağlıdırlar. Hindistanlı Müslümanlar bu nedenle Kurtuluş Savaşı'nı desteklemişler ve bu savaşın önderi Atatürk'e para yardımında bulunmuşlardır. Ancak yine de halifeliğin kaldırılmasının Hindistan'daki Müslümanları üzdüğü doğrudur; ama onların bu üzüntülerinin, İngilizlerin işini kolaylaştırdığı yanlıştır.

İngilizler, halifelik kaldırıldığında Türkiye'de ve İslam dünyasında adeta "kıyametler kopacağını", özellikle Türkiye'de halkın yeni rejime karşı isyan edeceğini düşünmüş ve Türkiye'deki bu "kaos ortamında" kendi planlarını rahatça hayata geçireceklerine, örneğin Musul sorununu lehlerine çözeceklerine inanmışlardır. İngilizler, halifeliğin kaldırılmasına bu nedenle sevinmişlerdir. Ancak Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması, Türkiye'de hiç de İngilizlerin beklediği gibi "büyük bir tepkiyle" karşılanmamıştır. İngiliz istihbarat raporları, halifeliğin kaldırılmış olmasına karşı Türkiye'de dişe dokunur bir tepkinin meydana gelmemesinin İngilizlerin canını fena halde sıktığını ve onları büyük "hayal kırıklığına" uğrattığını göstermektedir. Örneğin, 23 Temmuz 1924 tarihli İngiliz raporunda ***"halifeliğin kaldırılmasının olay çıkmasına yol açmadığı, hükümetin politikalarından hoşlanılmamasına rağmen İstanbul'da hayatın normal olduğu, İttihatçıların, Kürtlerin ve hocaların cumhuriyete karşı çıktıklarının duyulduğu"*** belirtilmiştir.[627]

627 Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Kürt Sorunu**, Ankara, 1975, s. 3.

İşte, asıl İngiliz oyunu tam da bu noktada başlamıştır; şöyle ki: Halifeliğin kaldırılması halinde "Türkiye'de büyük karışıklıkların çıkacağını ve bu karışıklık ortamında Musul'u Türkiye'den koparacaklarını" düşünen İngilizler, bu beklentilerinden sonuç alamayınca hemen işe koyularak 1924'te Nasturi İsyanı'nı tertiplemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti, Nasturi İsyanı'nı bastırınca bu sefer de 1925'te Şeyh Sait İsyanı'na bel bağlamışlardır.

İngilizlerin Şeyh Sait İsyanı'nı desteklemelerinin ya da isyanın başarıya ulaşmasını beklemelerinin nedeni, "isyancıların halifeliği geri getirmek istemeleri" değildir; çünkü İngilizler, isyancıların amaçlarıyla değil kendi amaçlarıyla ilgilidirler. Onlar, bu isyanın, Musul'dan vazgeçmeyen Türkiye Cumhuriyeti'ni maddi ve manevi bakımdan sıkıntıya sokacağını düşünmüşlerdir. Nitekim bu düşüncelerinde haklı çıkmışlar ve Şeyh Sait İsyanı sonrasında çok rahat biçimde Musul'u ele geçirmişlerdir.

Şimdi de Tunçay'ın, "***İngilizler, siyasal yönden Kürdistan'ın bağımsızlığını gerçekleştirmek isteyen bir ayaklanmayı niçin kışkırtsınlar (...) Türkiye Kürtlerinin bağımsızlığı, manda altında tuttukları Irak'taki Kürtleri de etkilemez miydi?***" sorusuna cevap verelim.

Bu cümleleri okuyanlar, İngilizlerin bağımsız Kürdistan diye bir projelerinin olmadığını düşünebilir. Ancak daha önce uzun uzun anlattığımız gibi, İngilizler, 19. yüzyıldan beri "bağımsız Kürdistan" planları yapmış, 20. yüzyılın başından beri de birçok Kürt isyanını gizli açık desteklemişlerdir. Örneğin, Şeyh Sait İsyanı'ndan önceki Nasturi İsyanı'nı İngilizler açıkça desteklemiştir.

Sevr Antlaşması'na bağımsız Kürdistan maddesi konulmasına ses çıkarmayan İngiltere'nin, uluslararası toplantılarda bağımsız Kürdistan projesini gündeme getiren İngiltere'nin, örneğin Şeyh Sait İsyanı arifesinde Lozan görüşmelerinde bağımsız Kürdistan diye tutturan İngiltere'nin, "***Kürdistan'ın bağımsızlığını gerçekleştirmek isteyen bir ayaklanmayı niçin kışkırttığını***" bilmezden gelmek fazla iyimserlik olur...

"Türkiye'de kurulacak bir bağımsız Kürdistan'ın Irak'taki Kürtleri etkileyeceğinden İngiltere'nin bağımsız Kürdistan istemediğini" ileri sürmek de doğru değildir; çünkü, İngiltere'nin amacı Irak'taki ya da Türkiye'deki Kürtler değil, kendi ulusal çıkarlarıdır. 1920'lerde İngiltere'nin bölgedeki en önemli ulusal çıkarı Musul petrolleridir. İngiltere, Musul'u Türkiye'ye kaptırmamak için Türkiye ile Irak arasında bir uydu devletin kurulmasını ulusal çıkarlarına uygun görmektedir. Irak'ı manda altında bulunduran İngilizler için Musul üzerinde "hak iddia eden" güçlü bir Türkiye ile komşu olmaktansa, İngiliz uydusu durumundaki "kukla bir Kürdistan"la komşu olmak çok daha arzulanır bir durumdur.

Şimdi de Tunçay'ın, "***Ben 1922 başından itibaren, İngilizlerin Musul petrollerini kaptırmamak emelleri dışında, Sovyet etkisinin yayılma olasılığına karşı Türkiye'nin daha çok zayıflamasını istemediği kanısındayım.***" iddiasına cevap verelim.

İngiltere, bir taraftan kominsit Sovyetler Birliği'nin yayılmasına karşı Türkiye'yi kalkan olarak kullanmayı düşünürken, diğer taraftan, Türkiye'nin Musul'a yönelik tehditlerine karşı da Güneydoğu Anadolu'da kurulacak Kürt devletini kalkan olarak kullanmayı düşünmüştür. Çok yönlü İngiliz politikası, bir bölgedeki çıkarını başka bir bölgedeki çıkarına yem etmeyecek kadar ustalaşmıştır. Ayrıca, o günlerde İngiltere, komünizimin yayılmasından çok Musul petrollerine önem vermektedir. Bu nedenle de Şeyh Sait İsyanı'na bel bağlamıştır.

Burada asıl üzerinde durulması gereken soru, "*İngiltere Şeyh Sait İsyanı'na nasıl ve hangi düzeyde destek oldu?*" sorusudur.

İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşiv Belgelerini incelemiş olan **Ömer Kürkçüoğlu**, "***Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1922)***" adlı kitabında, "***Şeyh Sait İsyanı'na İngiltere'nin kesin olarak destek olduğunu gösteren bir belgeye rastlayamadık.***" dedikten sonra "*İsyan kime yaradı?*" sorusuna da, "***Sonucu Türkiye'nin Musul'daki iddiasını zayıflatacak bir ayaklanmayı desteklemesi için İngiltere'nin yeterli nedeni var demektir.***"[628] diye ce-

628 Ömer Kürkçüoğlu, **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, Ankara, 1978, s. 310.

vap veriştir. Kürkçüoğlu, ilerleyen sayfalarda, bir anlamda Mete Tunçay'ı doğrulayan şu satırlara yer vermiştir: "*İngiltere, Kürt sorununa karşı genel ilgisi gereği ayaklanmayı yakından izlediği, fakat destekleyici bir tutumdan da kaçınmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Yeni Türkiye'ye karşı tutumunun değişmekte olduğu bir sırada, İngiltere'nin Türkiye'yi parçalayarak onu muhtemelen yeniden Sovyetler Birliği'ne itmek istemeyeceği düşünülebilir.*"[629]

Görüldüğü gibi, Mete Tunçay ve Ömer Kürkçüoğlu, daha çok birtakım "akıl yürütmelere" dayanarak "İngilizlerin Şeyh Sait İsyanı'nı desteklemediklerini" iddia etmişlerdir.

Peki ama gerçekten de bu konuda belge ve bilgi yok mudur? Gerçekten de İngiliziler Şeyh Sait İsyanı'na sadece seyirci mi kalmışlardır?

İngiltere'nin Şeyh Sait İsyanı'yla ilgisini ortaya koyan belli başlı belge ve bilgiler şunlardır.

• İsyanın lideri **Şeyh Sait**, bağımsız Kürdistan kurmayı amaçlayan **Seyit Abdülkadir'in** başkanlığındaki **Kürt Teali Cemiyeti**'yle birlikte hareket etmiştir. **Şeyh Sait'in oğlu Ali Rıza** İstanbul'a giderek, **Seyit Abdülkadir**'le görüşmüştür. Ayrıca Şeyh Sait, bağımsız Kürdistan amacıyla kurulan **Kürt Azadi Cemiyeti**'nin Erzurum'daki ilk kongresine katılmış, yine bağımsız Kürdistan amacıyla hareket eden **Kürt İstiklal Cemiyeti**'nin başkanlığına seçilmiştir. **Şeyh Sait'in kardeşi Abdurrahim** de 10 arkadaşıyla bir araya gelerek "**Müstakil (Bağımsız) Bir İslam Hükümeti**" kurmaya karar vermiştir. İsyancılardan bazıları, İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi'ndeki sorgularında **İngilizlerle birlikte hareket ederek bağımsız Kürdistan kurmayı amaçladıklarını** itiraf etmişlerdir. Örneğin, 13 Mayıs'taki 3. celsede konuşan Molla Emin, "*Varto'ya Abdullah ile beraber hücum ettim. Hanili Şeyh Hüseyin'den, Şeyh Ali Rıza'ya gelen mektupta Diyarbakır'ı aldıktan sonra İngilizlerle birleşileceği yazıyordu.*" demiştir.[630]

629 age., s. 314.
630 Toker, age., s. 158.

İsyancıların faaliyetleri hakkında yetkilileri uyaran milletvekili Hadi Bey, 13 Eylül 1924 tarihli 8 numaralı şifreli telgrafında "***Zaho'da İngiltere'nin desteği ile kurulan Kürt cemiyetinden***" söz etmiştir. Yine Hamdi Bey, 28 Mayıs 1924 tarihinde Diyarbakır valiliğine verdiği dilekçede, "***İngilizlerin din sömürüsü***" ile halkı kışkırttıklarını belirtmiştir.[631] Şeyh Sait'in birlikte hareket ettiği, **Kürt Teali Cemiyeti, Kürt Azadi Cemiyeti** ve **Kürt İstiklal Cemiyeti,** İngilizlerle doğrudan ilişki halindeki ayrılıkçı cemiyetlerdir. Şeyh Sait İsyanı'na katılan **Seyit Abdülkadir** ise İngilizlerin bağımsız Kürdistan projesinin Türkiye'deki Kürt temsilcisi gibidir. Nitekim, **Seyit Abdülkadir** 1924 yılında İstanbul'da Kürt Teali Cemiyeti adına, kendisine İngiliz ajanı süsü veren bir Türk polisiyle görüşmüştür. Abdülkadir bu görüşmede, **İngiltere'nin çıkacak ayaklanma sonunda kurulacak Kürdistan'ı maddi ve manevi yönden desteklemesini isteyen bir program** açıklamıştır. Bu programa göre,

- İngiltere, Kürt emirliğinin kurulmasını destekleyecek ve koruyacak,
- 1926 yılında başlayacak ayaklanmanın ilk hedefi, Diyarbakır'ı ele geçirmek olacak, Musul sınırında İngilizlerle ilişki sağlanacak,
- Kurulacak Kürt emirliğine, Akdeniz'e çıkış sağlanacak,
- Emaretin başına Seyit Abdülkadir getirilecek,
- Diyarbakır ele geçtikten sonra, İngiltere her çeşit para ve silah yardımını yapacak.

Program, bu kadarla da sınırlı değildir; Doğu'da ayaklanma çıkınca, Batı'da İstanbul'da da hilafetçi ayaklanmalar çıkartılacak, Ankara iki ateş arasında kalacak ve **Vahdettin İstanbul'a getirilecektir.** Nitekim, Vahdettin taraftarları, "karşı devrim" hazırlıklarına başlamışlardır. **Hilafet Komitesi,** Şeyh Sait ve Seyit Abdülkadir'le anlaşmıştır.[632]

631 Mumcu, **age.**, s. 65.
632 Toker, **age.**, s. 64-76; Behçet Cemal, **age.**, s. 16; Aybars, **İstiklal Mahkemeleri,** s. 209.

• **Seyit Adülkadir'in,** gerçekten de İngilizlerle ilişki kurup ayaklanma için İngilizlerden maddi destek aldığını gösteren çok önemli kanıtlar vardır. İsyan bölgelerinde ele geçirilen **İngiliz silah fabrikalarına ait broşürler ve mektuplar** bu kanıtlardandır. **Metin Toker,** isyan hazırlıklarından söz ederken bu gerçeği şöyle ifade etmiştir: "*İstanbul'da Kürt lideri Seyit Abdülkadir'in temasta olduğu İngilizler, Şeyh Sait kuvvetlerinin kullanacağı bir kısım silah ve cephaneyi Diyarbakır'a göndereceklerdir. Nitekim, Diyarbakır Savaşı'ndan sonra* ***bazı İngiliz silah fabrikalarının broşürleri ve mektupları, önerileri Diyarbakır'daki Kürt ajanlarının merkezlerinde ele geçti.*** *Bunların zarfları üzerinde ya da baş taraflarında 'Kürdistan Emirliği Harbiye Vezareti' yazısı vardı. Plan, Diyarbakır'ı alıp bu malzemeyi sağladıktan sonra Cizre'ye yürümek ve İngilizlerle fiili teması kurmaktı.*"[633] 9 Mart 1925'te Diyarbakır'a gelen bazı İngiliz silah fabrikası katalogları ve mektuplarının üzerinde "***Kürdistan Kraliyet Harbiye Bakanlığı***" yazısının olması, Diyarbakır'ın Şeyh Sait'in eline geçmesinin İngiltere için ne kadar önemli bir adım olduğunu göstermekte ve İngiltere'nin bu isyanı desteklediğini kanıtlamaktadır.[634]

• **Lozan Konferansı**'nda **İngiltere,** Sevr Antlaşması'nın 62 ve 64. maddelerinde yer alan, Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler için "yerel özerklik" ve "bağımsızlık" verilmesi isteğini yeniden gündeme getirerek, "**bağımsız Kürdistan**" talebinde bulunmuştur. Bu istek karşısında İsmet Paşa başkanlığındaki Türk heyeti, Türkiye'de Türk-Kürt ayrımı olmadığını kesin bir dille vurguladıktan sonra bu talebi reddetmiştir.[635] Lozan'da, 24 Aralık 1922'de kapanan "bağımsız Kürdistan" konusu, İngiltere için güncelliğini korumaya devam etmiştir. **Lozan'daki Kürt temsilcilerinin de Türk tezini desteklemesi üzerine masa başındaki tüm kozlarını kaybeden İngiltere, tüm emellerini Türkiye'de çıkacak**

633 Toker, **age.,** s. 52.

634 **Hâkimiyet-i Milliye gazetesi,** 17 Nisan 1925; Behçet Cemal, **age.,** s. 63,64; Aybars, **age.,** s. 221.

635 Mim Kemal Öke, **İngiliz Belgelerinde Lozan Barış Konferansı, (1922-1923),** İstanbul, 1984, s. 405.

etkili bir Kürt isyanına bağlamıştır. İngiltere'nin, ayrılıkçı Kürtlerin "bağımsız Kürdistan" projesine destek vermesinin nedeni, o sırada gündemde olan **Musul sorunudur**. Musul konusundaki ilk görüşmeler, 19 Mayıs 1924'te İstanbul'da başlamıştır. İkinci görüşme Cenevre'de yapılmıştır. Konu, 30 Eylül 1924'te kurulan bir üçlü komisyonda konuşulmuştur. 13 Kasım 1924'te göreve başlayan üçlü komisyon, ilk toplantısını Londra'da yapmıştır. 16 Ocak 1925'te komisyon,"***1928 yılında bitecek olan İngiliz manda yönetiminin 25 yıl daha uzatılması ve Kürtlere özerklik verilmesi***" kararını almıştır.[636] Bu karardan yaklaşık 15 gün sonra, şubat ayında Şeyh Sait İsyanı çıkmştır. Anlaşılan o ki Türkiye Lozan Konferansı'nda Musul'u İngiltere'ye vermeyince, İngiltere, Türkiye'deki yeni rejimi isyanlarla iç karışıklarla tedirgin edip oyalayarak Musul'u ele geçirmenin hesaplarını yapmıştır. **Nitekim, Şeyh Sait İsyanı sonrasında 1926 yılında Musul İngiltere'ye bırakılmıştır.** "*Kısaca ayaklanma, İngiltere'nin Musul ile ilgili çıkarlarına kavuşmasını kolaylaştırdı.*"[637] O günlerde, İngiltere Dışişleri Bakanı, **Ankara'daki İngiltere Büyükelçisi Lindsay'a** yazdığı bir mektupta **Musul konusundan** şöyle söz etmiştir: "... ***Komisyon, İngiliz-Irak anlaşmasının ve Milletler Cemiyeti denetiminin sona erdiği 1928 yılında, yukarıda sözü edilen koşul yerine getirilmediği takdirde bölgenin Türk egemenliğine bırakılmasını daha yararlı görmektedir. Mr. Amery, konseye, bölge halkının halen geniş bir özerklik içinde bulunduğunu ve bunu daha da genişletmeye hazır olduğumuzu bildirmiştir. (...) Majestelerinin hükümeti, bu açık teminatından geri dönemez. Eğer bunu yaptığı ya da konuyu Cenevre'de ele almaya yanaşmadığı takdirede, komisyonun yukarıda sözü edilen kararı uyarınca tartışmalı bölgeyi Türkiye'ye bırakmış olacaktır.***"[638] İşte, İngiltere, bu "tartışmalı bölgeyi", yani Musul'u Türkiye'ye bırakmamak için Şeyh Sait İsyanı'na destek olmuştur. İngiltere Musul'u kazandıktan sonra, **Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir D. Cleck,**

636 Kürkçüoğlu, **age.**, s. 296; Mumcu, **age.**, s. 171.
637 Aybars, **age.**, s. 227.
638 Atilla İlhan, **Hangi Atatürk**, 8. bas., İstanbul, 2010, s. 256, 257.

4 Ocak 1927 tarihinde Dışişleri Bakanı Austen Chamberlain'e gönderdiği bir raporda, Şeyh Sait İsyanı'ndaki İngiliz etkisini şöyle itiraf etmiştir: *"Tarihte yalnız İngiliz İmparatorluğu, ayrılıkçı güçleri, kendisine uydurarak kendi yapısını koruma hünerini gösterebilmiştir. (...) Türkiye'nin doğusundakilerin kültür düzeyleri o kadar düşüktür ki, Türklerin buraları kolayca asimile etmelerine olanak yoktur..."*[639]

• 23 Temmuz 1924 tarihinde, İngiliz istihbaratından Mr. Handerson'un İngiltere Dışişleri Bakanı Mac Donald'a gönderdiği bir raporla, Şeyh Sait İsyanı çıkmadan yaklaşık yedi ay önce "Türkiye'de isyan hazırlıkları olduğu" bilgisi Londra'ya ulaştırılmıştır. Raporda, Türkiye'de halifeliğin kaldırılmasının olay çıkmasına yol açmadığı, İttihatçıların, Kürtlerin ve hocaların cumhuriyete karşı çalıştıklarının duyulduğu ve ayrılıkçı Kürtlerin isyan öncesinde İngiltere'den yardım istedikleri belirtilmiştir.[640] Raporun sonunda şu bilgilere yer verilmiştir: *"Son olarak Kürtler, kaynaşan bu halk doğu bölgelerinde sürekli tedirgindir. Kısa bir süre önce misyonumuza bütün yerel komitelerin harekete geçmeye hazır oldukları ve buradaki Kürt ileri gelenleri ile görüşmek üzere tam bir yetkili temsilcinin İstanbul'a gönderilmesini içeren bir mesaj yollandı. Mr. Ryan'dan bu temsilcinin karşılanmasını istendi. Tabii ki bu istek kabul edilmedi."*[641]

• Fransız istihbaratı, Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir raporda, ayrılıkçı Kürtlerin İngiltere'yle birlikte hareket ettiklerini, *"Türkler, 1924 yılından bu yana İngilizlerle işbirliği yapan Kürtleri hedef alıyorlardı..."*[642] diye ifade etmiştir.

• Türkiye, isyanı bastırmak için Fransa'nın kontrolündeki güney demiryollarını kullanarak bölgeye asker sevk etmek istemiş, Fransa da bu isteği kabul etmiştir. Bu gelişmeleri yakından takip eden İngiltere ise Paris Elçiliği'ni devreye sokarak

639 Şimşir, age., s. 98; Mumcu, age., s. 172.
640 Bilal Şimşir, age., s. 3; Aybars, age., s. 207.
641 Şimşir, age., s. 6, s. 89; Mumcu, age., s. 67.
642 E. Levent, Fransa Dışişleri Bakanlığının Gizli Belgeleri, 1918-1929, Curdistan Caucase Serisi, Vol, 101, s. 20,21; Mumcu, age., s. 67.

Türkiye'nin bölgeye asker naklini geciktirici bir girişimde bulunmuştur. Prof. Dr Ergun Aybars'ın dediği gibi, "*Bu davranışı bile İngiltere'nin bu ayaklanmanın arkasında olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.*" [643]

• Türkiye'deki İngiliz Elçiliği, 16 Eylül 1924'te Londra'ya gönderdiği bir raporda 1 Ağustos 1924'te Diyarbakır'da bir Kürt-Türk Kongresi yapıldığını ve gelişmelerin gizli tutulduğunu, Türklerin Musul üzerindeki isteklerine ulaşabilmek için Kürt-Türk kardeşliği ve ayrılmazlığı iddiasında olup İran Kürtlerini de buna katmaya çalıştıkları, **Kürt delegeleriyle yapılan görüşmelerde** Kürtlerin özerk bir yönetim, genel bir af çıkarılması, beş yıl süreyle vergi ve asker verilmemesi, şeriat mahkemelerinin kurulması, Türk askeri hareketinin durdurulması gibi isteklerde bulunduklarını, **bu Kürt isteklerinin prensip olarak kabul edildiğini,** antikemalist ayaklanmalara rastlandığını, Kürt sorununun yeni Cumhuriyet'e büyük endişe verdiğini belirtmiştir.[644]

• Şeyh Sait İsyanı'nı çok yakından takip eden İngiltere, elde ettiği bilgileri günü gününe Londra'ya göndermiştir. **Ankara'daki İngiltere Büyükelçisi Mr. Lindsay, 24 Şubat 1925 tarihli raporunda,** isyanın çıkması üzerine İsmet Paşa'nın Ankara'ya çağrılması üzerinde durmuş, **Şeyh Sait kuvvetlerinin yöredeki Türk birliklerinden üstün olduğunu, bazı jandarma birliklerinin asilere katıldığını, ayaklanmanın arkasında İngiltere'nin olduğunun söylendiğini,** ama gerçek nedenin "din" ve "Kürt milliyetçiliği" olduğunu belirttikten sonra bu isyanın diğer ferdi olaylardan farklı olarak "laikliğe" ve "yeni Türk rejimine karşı" olduğunu ve Türk Dışişleri Bakanlığı'na İngiltere'nin bu isyanı desteklemediğinin bildirildiğini yazmıştır.[645]

• Mr. Lindsay, Londra'ya gönderdiği başka bir raporda da, haber alma kaynaklarının azlığı yüzünden isyan bölgesinden bilgi alınamadığını, Fethi Bey'in istifa edip İsmet Paşa'nın

643 Aybars, **age.**, s. 220, 221.
644 Şimşir, **age.**, s. 11-14; Aybars, **age.**, s. 208.
645 Mr. Lindsay'ın Mr. Chamberlain'e gönderdiği 23, 24, 27 Şubat 1925 tarihli yazı, Şimşir, **age.**, s. 19-21; Aybars, **age.**, s. 213.

yine başbakan atanacağını, böylece Atatürk'ün arzusunun gerçekleşerek baskı politikalarının uygulanacağını ileri sürmüş, **Genelkurmay'ın Adana'ya yığınak yaptığını belirtmiş, İzmir ve Ankara'ya gönderilen askeri birliklerin gidiş yollarını ve sayılarını da ayrıntılı olarak bildirmiştir.**[646]

• Şeyh Sait İsyanı devam ederken İngiltere, **15 Mart 1925'te Irak Hükümeti'yle 75 yıl süreli Irak'ta petrol arama anlaşması** imzalamıştır. Anlaşmaya göre petrol bulunursa boruyla Akdeniz'e taşınacaktır.[647]

• **İngiliz temsilcisi Mr. Lindsay,** 23 Mart 1925'te Londra'ya gönderdiği bir raporda, Şeyh Sait İsyanı'nın Türkiye için **çok büyük tehditler yarattığını** belirtmiştir. [648]

• **30 Mart 1925 tarihli The Times gazetesi,** 31 Mart 1925'te isyanın bastırılmasından sonra buradaki Türk birliklerinin Musul için seferberlik yapılmayan Erzurum, Samsun ve Trabzon gibi yerlerde kullanılacağını ve Terakkiperverlere karşı kampanya yapılacağını yazmıştır. **Mr. Lindsay de** aynı tarihte Londra'ya gönderdiği raporda aynı görüşleri dile getirmiştir.[649]

• **Türkiye'deki İngiliz Elçiliği, Londra'ya gönderdiği bir raporda,** Türklerin seferber edilmiş kuvvetlerini Musul'a karşı kullanabileceklerini, **isyana İngiltere'nin neden olduğu görüşünün Türkiye'de yaygın bir görüş olduğunu** belirtmiş, 21 Nisan 1925 tarihli başka bir raporda ise Şeyh Sait İsyanı konusunda elde edilen belgelerden **Irak'taki İngiliz yetkililerin isyanı onayladıklarını** kabul etmiştir.[650]

• 16 Ekim 1925'te **Ankara'daki İngiltere Büyükelçisi Mr. Lindsay'in, Londra'daki Dışişleri Bakanı Chamberlain'e** gönderdiği bir rapor, Şeyh Sait İsyanı'ndaki İngiliz parmağını gözler önüne sermektedir: "*...Türkler Musul sorununun, Türk-İngiliz dostluğunun önündeki tek engel olduğunu sık sık söylüyorlar ve bu sözde*

646 Şimşir, age., s. 27-37.
647 The Times gazetesi, 17 Mart 1925, s. 13; Aybars, age., s. 222.
648 Aybars, age., s. 222.
649 The Times gazetesi, 30 Mart 1925, s. 13; Şimşir, age., s. 47-50; Aybars, age., s. 222.
650 Şimşir, age., s. 51-53, 55-56.

önemli bir gerçek payı bulunuyor. (...) Majestelerinin hükümetinin Türkiye'nin güney sınırı yakınında Kürtlere bir çeşit anayurt kurma girişimi, Türk Hükümeti tarafından doğrudan doğruya kendi politikasına yönelmiş bir tehdit olarak görülüyor. (...) Böylece başladığımız noktaya, yani Musul sorununun Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesi önünde duran bir engel olması konusuna dönmüş oluyoruz. Son birkaç ay içinde ortaya çıkan ajitasyonlardan sonra (Şeyh Sait İsyanı'nı kastediyor) Majestelerinin hükümeti, bütün kozları ele geçirmiş ve istediği kartı oynayabilecek durumda; ancak sorunun yalnızca bir sınır düzeltmesinden öte bir önem taşıdığı gözden uzak tutulmamalı. Majestelerinin hükümeti, Güney Kürdistan'da milliyetçiliği geliştirmek yolunda geri dönülmez bir biçimde bağlantıda bulunmuş olabilir..."[651]

• 20 Ekim 1925'te Ankara'daki İngiltere Büyükelçisi Mr. Lindsay, Londra'daki Dışişleri Bakanı Chamberlain'e gönderdiği başka bir raporda Türkiye'deki gelişmeleri şöyle değerlendirmiştir: *"...Bugünkü laik düşünceli hükümetle (Ankara Hükümeti) Doğu arasında uzlaşmaz bir düşmanlıktan başka bir şey olamaz. Eğer her şeyi kökünden değiştirecek bir olay çıkmaz ve cumhuriyet rejimi sürerse, hükümet bastırma hareketlerini de beraberinde getiren bir dizi ayaklanma ile karşı karşıya kalacaktır. Yani hükümetin gücü ayaklanmaları bastırmaya yetmeyecek ve eski günlerde Arnavutluk'ta uygulandığı gibi, bölge şeyhlerin ve beylerin mahalli yönetimine terk edilecektir..."*[652]

• The Times gazetesi, isyanın başarısızlığını, asilerin organizasyon yetersizliğine, ağır silahlara sahip olmayışlarına bağlamış ve yine de Türkiye'nin isyanı bastırmak için 20 milyon pound harcama yapmak zorunda kaldığını yazmıştır.[653]

• Fransa'nın Bağdat'taki Yüksek Komiserliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir raporda Şeyh Sait İsyanı'nın "dış güçlerce" özellikle de İngiltere tarafından desteklendiği şöyle ifade

651 İlhan, age., s. 255.
652 age., s. 255, 256.
653 The Times gazetesi, 28 Nisan 1925, s. 13, Şimşir, age., s. 56,57; Aybars, age., s. 228.

edilmiştir: "*Ayaklanmacılara silahlar İtalya'dan gelecekti. Kürt hareketi, Berlin'de Cumhuriyet karşıtı Türkler, Mısırlı ve Hintli eylemciler tarafından desteklendi. Cenevre'de toplanan bazı bilgiler, İtalya ve İngiltere'nin ayaklanmanın hazırlandığından önceden haberi olduğunu gösteriyor. (...) Kürt ayaklanması, kendiliğinden birdenbire meydana çıkmadı. Kürdistan dağları, yabancıların kışkırtması ve desteği ile ayaklandı. Ayaklanma işareti İstanbul'daki Kürt yanlısı çevrelerden geldi. Bu bölgede ortaya çıkan olaylar, İngilizlerin uğradıkları yenilgiden sonra hiç affetmedikleri Mustafa Kemal'e ve Ankara'daki Meclise karşı yürüttükleri siyasetin bir parçasıdır. Haritaya baktığımızda Harput, Diyarbakır, Muş ve Bitlis'in oluşturduğu dörtgenin Musul'un kuzeybatısında ve şubat ayında kesin çözüme bağlanması gereken Musul'da Irak'ın kuzey sınırı Zaho ve Ahmediye'nin batısındadır. Kürt ayaklanması bundan daha iyi koşullarda patlak vermezdi. Ayaklanma, Türklerin Musul üzerindeki iddialarını araştıran komisyonda, Türklerin kendi topraklarındaki Kürtler arasında bile huzuru sağlayamacağını gösterecektir.*"[654]

• 1925 yılında Fransız istihbaratçılarının Fransız Dışişleri'ne gönderdiği "çok gizli" damgalı bir raporda Şeyh Sait İsyanı hakkında şu değerlendirmelere yer verilmiştir: "*İngiliz himayesinde bağımsız bir Kürdistan oluşturulmasının doğal sonucu, Cizre'nin Irak'a katılması, yani İngilizlerin petrol nedeniyle bizden almak istedikleri Fırat ve Dicle arasındaki Yukarı Mezopotamya'nın ilhakı demektir. Bağımsız Kürdistan, aynı zamanda, İngiltere'nin, İran'ın batısındaki kesime egemen olsanı da sağlayacaktı. Ankara Hükümeti, bu çok ustalıkla hazırlanan plana karşı sert karşılık verdi. Böylece Türklerin durumu daha da iyileşiyor. İngiliz politikası, dikkatsiz kışkırtmalarıyla belayı daha da yakınlaştırmışa benziyor.*"[655]

• Şeyh Sait İsyanı'nı izleyen günlerde, **Bağdat'taki Fransız Yüksek Komiserliği'nden Paris'e gönderilen** 40 sayfalık raporun

654 Levent, age., s. 21 vd; Mumcu, age., s. 97.
655 Mumcu, age., s. 168.

25. sayfasında aynen şu ifadeler vardır: "*Şeyh Sait, 1918 yılından beri amacı İngiliz mandası altında bir Kürt devleti kurmak olan İstanbul Kürt Komitesi'ne bağlı olarak çalışmaktadır. Şeyh Sait, 1919 yılında Kürdistan Bağımsızlığı Türk Komitesi lideri Abdullah Djendel Bey tarafından İngilizlerin Kürt politikasında temel unsur olan Binbaşı Noel ile ilişkiye geçirildi. Şeyh Sait daha önce Suriye'ye sığınan Sultan Hamit ailesinden bir prensin Kürdistan'a girmesi için destek vermiş olabilir. Ayrıca bu konuda Halep'te gizli toplantılar yapılmış olabilir. Bir hanedan prensi de 1924 yılında Halep'i bizzat ziyaret etmiştir. Damat Zülkadir Paşa, Sultan Abdülaziz'in damadıdır. Beyrut'a sığınmıştır. Şu anda Halep'tedir. Kısa bir süre önce İngiliz yetkililerinin çağrısı üzerine Kürdistan'a gitmek için pasaport aldı. Kendisi büyük bir Kürt ailesine mensuptur. (...) Van kökenli Hacı Bey'e de Süleymaniye sancağını yeniden toplama ve Hakkâri'deki Kürt milisleri oluşturma görevi verilmiş olabilir. Hacı Bey'in Dersim bölgesindeki liderlerle ilişki içinde olduğu belirtiliyor. Öte yandan liderler de Halep'teki İngiliz Konsolosu Russel ile ilişkideler. (...) Suriye, kuzey sınırında İngiliz egemenliğinde bir Kürdistan kurulmasından hiçbir şekilde yarar sağlamaz. Binbaşı Noel'in tam bu sırada bölgede bulunması hiçbir şekilde açıklanamaz. (...) Ayaklanma bölgesinde çok sayıda İngiliz ajanı saptandı. Binbaşı Thomson'un bölgede olması ihtimal dışı değil. (...) Bedirhan ailesinin temsilcileri, kısa bir süre sonra İstanbul'dan Beyrut'a gelerek Fransız Yüksek Komiserliği'ne, Bağımsız Kürdistan hareketini desteklemesini önerdiler. Ancak bu öneri reddedildi. Bedirhanoğulları ailesinden bir albay şu anda Halep'te kalıyor. Albay ve Şeyh Sait, İngiltere'nin Halep konsolosu ile ilişki içinde. (...) Türklerin ayaklanmayı bastırmasındaki başarısı Musul'daki prestijlerini arttıracaktır. Suriye'den geçen birçok Türk subayı, İngiltere'ye karşı besledikleri kini ve intikam arzularını ifade ettiler.*"[656]

656 age., s. 168, 169.

Yukarıdaki belge ve bilgiler, Cumhuriyet tarihi yalancılarının iddialerının aksine, **İngiltere'nin Şeyh Sait İsyanı'nı desteklediğini** göstermektedir:

• Türkiye'deki İngiliz temsilcilerinin isyan öncesinde, isyancı Kürtlerle görüştüklerini itiraf etmeleri,

• İsyan sırasında Diyarbakır'da İngiliz silah fabrikalarının kataloglarının ve mektuplarının ele geçirilmesi,

• Musul'u kaybetmek istemeyen İngiltere'nin, ayrılıkçı Kürtlerin "bağımsız Kürdistan" projesini desteklemesi,

• Türkiye'deki İngiliz temsilcilerin, isyandan yedi ay önce Londra'ya gönderikleri raporlarda Türkiye'de büyük bir Kürt isyanı çıkacağından söz etmeleri,

• Türkiye'nin isyanı bastırmak için Fransa'dan güney demiryollarını kullanma isteğini, İngiltere'nin, Paris Büyükelçisi'ni devreye sokarak geciktirmesi,

• Türkiye'deki İngiliz temsilcilerinin, Londra'ya gönderdiği raporlarda, Genelkurmay'ın Adana'ya yığınak yaptığını belirterek, İzmir ve Ankara'ya gönderilen askeri birliklerin gidiş yollarını ve sayılarını ayrıntılı olarak bildirmesi,

• Fransız istihbarat belgelerinde, Şeyh Sait İsyanı'nı İngilizlerin çıkardığının ve desteklediğinin açıkça belirtilmesi,

Şeyh Sait İsyanı'ndaki "İngiliz parmağının" belli başlı kanıtlardır...

Ancak Şeyh Sait İsyanı'na yönelik İngiliz desteği, Nasturi İsyanı'nda olduğu gibi "doğrudan" değil, "dolaylı" bir destektir. Belgelerden anlaşıldığına göre İngiltere'nin Şeyh Sait İsyanı'ndaki temel stratejisi ve hareket planı, Şeyh Sait ve adamları Diyarbakır'ı ele geçirdikten sonra devreye girmek şeklindedir. Bu gerçeği, isyancılardan Molla Emin sorgusunda şöyle itiraf etmiştir: "***Varto'ya Abdullah ile beraber hücum ettim. Hanili Şeyh Hüseyin'den, Şeyh Ali Rıza'ya gelen mektupta Diyarbakır'ı aldıktan sonra İngilizlerle birleşileceği yazıyordu.***" Ayrıca, Diyarbakır'da ele geçirilen, üzerinde "***Kürdistan Kraliyet Harbiye Bakanlığı***"yazan bazı İngiliz silah fabrikası katalogları ve mektupları, İngiltere'nin Diyarbakır'a özel bir önem verdiğini

kanıtlamaktadır. **Şeyh Sait ve adamları Diyarbakır'ı alabilselerdi, İngiltere isyancılara her türlü maddi ve manevi desteği verecek ve Diyarbakır merkez olmak üzere kurulacak "Kürdistan" devletinin uluslararası kamuoyu tarafından tanınmasını sağlamak için elinden gelen her şeyi yapacaktı.** Ama evdeki hesap çarşıya uymamış, genç Türkiye Cumhuriyeti, Şeyh Sait'in Diyarbakır'ı ele geçirmesini engelleyerek isyanı bastırmıştır.

İngiltere, Türkiye'deki İngiliz istihbaratı aracılığıyla Şeyh Sait İsyanı hakkında günü gününe bilgi sahibi olmuş, gelişmeleri yakından takip etmiş, Nasturi İsyanı'nda olduğu gibi doğrudan isyancılara yardım etmektense, isyanın gidişatına göre hareket etmeyi planlamıştır. İsyanın genç Türkiye Cumhuriyeti'ni derinden sarstığını görünce de Musul konusundaki adımlarını hızlandırarak Musul'u ele geçirmiştir.

Son bir kanıtla bu bahsi kapatacağım: İleride görüleceği gibi, Şeyh Sait İsyanı sonrasında 1927 yılında Kürt-Ermeni ittifakıyla kurulan ve genç Türkiye Cumhuriyeti'ni parçalamayı amaçlayan **Hoybun Cemiyeti**'nin kurulmasını sağlayan **İngiltere**'dir. Dahası, İngiltere bu cemiyetin organize ettiği 1926, 1927 ve 1930 yıllarındaki **Ağrı İsyanlarını** da desteklemiştir. Şöyle bir düşününce, 1926-1930 arasında, üstelik Musul sorununu kendi lehine çözmüş olmasına rağmen, Ağrı İsyanı'nı destekleyen İngiltere'nin, daha önce Musul sorununun sürüncemede olduğu sırada, Şeyh Sait İsyanı'nı desteklemesi son derece normaldir.

Ha! Siz hâlâ "*Şeyh Sait İsyanı'nda İngilizlerin hiçbir etkisi ve rolü yoktur!*" diyorsanız, ne diyelim bu ülkede fikir hürriyeti var!

Dersim İsyanı ve Dersim Yalanları

En kanıksanmış Cumhuriyet tarihi yalanlarından biri **"Atatürk'ün liderliğindeki genç Cumhuriyet'in, 1937-1938 yıllarında Dersim'de Kürtleri katlettiği!"** biçimindedir.

Ülkemizde bugün, tarihçisinden gazetecisine, eğitimcisinden siyasetçisine kadar neredeyse herkes, Türkiye Cumhuriyeti'nin

Dersim'de bir "kıyım" ve "katliam" yaptığını peşinen kabul etmiş gibidir.

Örneğin, **İsmail Beşikçi**'nin bir kitabının adı, "***Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi***"dir.[657]

Hasan Cemal'in bir yazısının adı da, "***Dersim Katliamı'nı Mazur Göstermeye Çalışmanın Ahmaklığı Üzerine***"dir.[658]

"Dersim yalanı" Türkiye'de son zamanlarda sıkça siyasete alet edilmeye de başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı **Recep Tayyip Erdoğan**, CHP'yi zor durumda bırakmak için Meclis kürsüsünden defalarca "***Tek Parti döneminde Dersim'de katliam yapıldı!***" demiştir.

Başbakan'ın, "Dersim'de katliam yapıldı!" iddiaları, bugün bazı iç ve dış Cumhuriyet düşmanlarınca, Türkiye'yi "soykırımla" suçlamak için kullanılmak istenmektedir.

13 Kasım 2008'de **Avrupa Parlementosu** himayesinde "***Dersim Soykırımı Konferansı***" düzenlenmiştir. Düzenleyenler, bu konferansın amacını, "***Ermeni, Süryani, Pontus Rumlarına karşı 'soykırım' suçu işleyen Türkiye'nin suçlar listesine yeni bir insanlık suçu daha ekleniyor: 'Dersim soykırımı'***" biçiminde açıklanmıştır. **Prof. Dr. Ronald Mönch**, Dersim'de yaşananların "**insanlık suçu**" olduğunu savunarak Atatürk ve dönemin Bakanlar Kurulu üyeleri ile üst düzey askeri yetkililer için, "***Yaşasalardı savaş suçlusu olarak yargılanmaları gerekirdi!***" demiştir.

19 Kasım 2009'da "***Dersim Soykırımı Konferansı***"nın ikincisi yine Brüksel'de yapılmıştır.

---

657 İsmail Beşikçi, **Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi**, Belge Yayınları, İstanbul, 1990. Bilindiği gibi "Jenosid" sözcüğü "soykırım" anlamına gelmektedir. İsmail Beşikçi, "faşist" bir yaklaşımla Dersim İsyanı sorasındaki Dersim harekâtını "Jenosit" yani "soykırım" olarak adlandırmıştır; ancak bu adlandırmanın hiçbir "bilimsel temeli" yoktur. Çünkü; 1) Jenosit (soykırım) kavramı II. Dünya Savaşı'ndan sonra "dünya literatürüne" girmiş bir kavramdır ve daha önceki olaylar için kullanılmaz; 2) Eğer gerçekten de Dersim'de "jenosit" yani "soykırım" yapılmış olsaydı, bugün Dersim (Tunceli)'de Kürt nüfusun çok azalmış olması gerekirdi. Ancak bilindiği gibi bugün Dersim'de çok sayıda Kürt kökenli insan yaşamaktadır.

658 Hasan Cemal, "*Dersim Katliamını Mazur Göstermeye Çalışmanın Ahmaklığı Üzerine*", **Milliyet gazetesi**, 2 Aralık 2009.

Bu toplantılardan sonra, Dersim harekâtının 'soykırım' olarak tanımlanmasını isteyen bir heyet, bu olayları **Uluslararası Ceza Mahkemesi**'ne götürmek için harkete geçmiştir. Aralarında ABD'li Avukat **Prof. Dr. Barry Fisher** ile Hırant Dink davası avukatı **Erdal Doğan**'ın da bulunduğu heyet, 12 Nisan 2011'de Tunceli'de incelemelerde bulunmuştur.[659]

Dersim yalanı, kartopu misali büyüdükçe büyümüş ve sonunda 1937-1938 Dersim olaylarını bastıran **CHP bile** bugün "***Evet! Dersim'de katliam yaptık!***" deme noktasına gelmiştir. 2011 yılında Van'da yapılan **CHP Çalıştayı'nda** hazırlanan taslak metnin 3. bölümünde, "*CHP iktidar olduğu dönemlerde bölgede yaşanan tüm olumsuzluklardan dolayı Kürt halkından özür dileyip halkla barışmalı!*" denilmiştir ki, bu CHP'nin bir anlamda "Dersim katliamını" kabul ederek "**Dersim özrü**" dinlemesi anlamına gelmektedir. [660]

Peki ama gerçekte Dersim'de ne olmuştur?

Gerçekten de Atatürk, Dersim'de Kürtlerin katledilmesini mi emretmiştir?

Genç Cumhuriyet'in Dersim'e yönelik operasyonunun nedeni Kürtleri yok etmek, soykırıma uğratmak mıdır, yoksa rejim karşıtı, bölücü bir isyanı bastırmak mıdır?

Neden sadece Dersim olaylarının "sonuçlarından" söz edilirken olayların "nedenlerinden" hiç söz edilmemektedir?

Şimdi gelin hep birlikte 1937-1938'e uzanıp Dersim İsyanı'nı anlamaya çalışalım.

Dersim İsyanı'nın Kökleri: Hoybun Cemiyeti ve Ağrı İsyanları

Dersim İsyanı'nı doğru anlamak için mutlaka olayın tarihsel arka planına göz atmak gerekmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Dersim İsyanı'nın kökleri Kurtuluş Savaşı sırasındaki Koçgiri İsyanı'nda gizlidir, Koçgiri İsyanı'nı doğru anlamadan Dersim İsyanı'nı doğru anlamak olanaksızdır.

659 http://haber.gazetevatan.com/soykirim-heyeti-dersimde/370549/1/Gundem.

660 Muharrem Sarıkaya, "*CHP'den Dersim Özrü*", **Habertürk gazetesi**, 22 Şubat 2011.

Koçgiri İsyanı'nda olduğu gibi Dersim İsyanı'nda da emperyalistlerin parmağı vardır, her iki isyan da bağımsız Kürdistan parolasıyla çıkmıştır, her iki isyanda da ayrılıkçı Alevi-Kürt aşiretleri yer almıştır, her iki isyan da bastırılması sırasında "aşırı güç" kullanıldığı iddiasıyla "mağdur Kürt" edebiyatı yapılmasına yol açmıştır ve en önemlisi de Koçgiri İsyanı'nın baş aktörleri **Baytar Nuri, Alişer** ve **Seyit Rıza,** Dersim İsyanı'nda bir kere daha karşımıza çıkmıştır.[661]

Çok daha önemlisi, Koçgiri İsyanı, "Türkiye Cumhuriyeti kurulmasın" diye çıkarılmışken, Dersim İsyanı "Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak" için çıkarılmıştır. Her iki süreçte de Anadolu'da **bağımsız Kürdistan** kurulması amaçlanmıştır.

1919'daki Koçgiri İsyanı'yla 1937-38'deki Dersim İsyanı arasında, Türkiye'de emperyalizm destekli, "bölücü" ve "irticacı" çok sayıda Kürt isyanı çıkmıştır. Bu isyanlar içinde, Şeyh Sait İsyanı'ndan sonraki en etkili Kürt isyanı **Ağrı İsyanlarıdır.**

Koçgiri İsyanı, Nasturi İsyanı, Şeyh Sait İsyanı ve Ağrı İsyanlarının başarısız olması üzerine **Dersim İsyanı** tertiplenmiştir.

İlk Ağrı İsyanı Mayıs 1926'da, ikincisi Eylül 1927'de, üçüncüsü de Eylül 1930'da çıkmıştır. Ağrı İsyanlarının arkasında **Kürt-Ermeni dayanışmasıyla** kurulan "ayrılıkçı" **Hoybun Cemiyeti** vardır.

Hoybun Cemiyeti, **Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra** yurt dışına kaçan asi liderlerince kurulmuştur.

"Gerek Azadi Cemiyeti'nin takibatı sırasında, gerekse Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra Irak, İran ve Suriye'ye kaçan bazı Kürt liderleri, Türkiye'ye karşı faaliyetlerini devam ettirmek amacıyla yeni bir örgüt kurma çalışmalarına başlamışlardır. Özellikle Irak ve Suriye'ye mandater devlet statüsü ile yerleşen İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki çıkarlarını devam ettirmek amacıyla sağladıkları yardım ve hoşgörü ile başlayan bu faaliyetler 1927 yılında Kürtçe 'benlik' manasına gelen Hoybon, Ermenice 'Ermeni Yurdu' anlamına gelen Haypun Cemiyeti'nin kurulması ile

661 Bkz. "**Dersim İsyanı'nın Kökleri Koçgiri İsyanı'nda Gizlidir**" adlı ara başlık...

sonuçlanacaktır. Bu yeni organizasyonun en önemli özelliği ve öncekilerden farklı yönü Türkiye'ye karşı isyana mütemayil veya mütareke döneminde İngilizlerle işbirliğine giren Kürt liderleriyle Ermeni Taşnak liderleri arasındaki işbirliğine dayanmasıdır." [662]

Hoybun Cemiyeti'nin kuruluşuyla ilgili ilk toplantı 1927 Şubat'ında **İngilizlerin Revandiz Kaymakamlığı'na getirdikleri Seyyit Taha**'nın evinde yapılmıştır. **İngiltere'nin Irak olağanüstü komiser yardımcısı Edmons**'un organize ettiği bu toplantıda Türkiye'de çıkarılacak bir isyanla ilgili olarak şu kararlar alınmıştır:

a) İngilizler, Kürtlere para ve ihtiyaç halinde silah yardımı yapacaklardır.

b) Nasturiler, Kürt kıyafetleri giyerek isyana katılacaklardır.

c) Hazırlıklar tamamlandıktan sonra harekete geçilecektir.

d) İsyan Şemdinli Yüksekova'dan başlayacak ve hedef Van'ın ele geçirilmesi olacaktır.[663] Taşnak Ermenilerinden Leon Emirizyon, Sultanyan ve Aris adlı kişilerinde katıldığı ikinci toplantı Mart 1927'de yine Seyyit Taha'nın evinde yapılmıştır. **Şeyh Sait'in oğlu Ali Rıza** ile kaçak subaylardan **Kasım ve İhsan Nuri'nin** de katıldığı bu toplantıda cemiyetin adı "**Hoybun**" olarak tesbit edilmiştir.[664]

Görüldüğü gibi **Şeyh Sait'in ailesi,** Şeyh Sait İsyanı'dan sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı İngilizlerle birlikte "gizli işler" çevirmeye devam etmiştir.

Kuruluş aşamasında üçüncü toplantı da aynı yerde yapılmış, Türkiye'de çıkarılacak isyanın başarılı olması için **Haydaran ve Celali Aşiretlerinin elde edilmesine** ve bu görevi **İhsan Nuri'nin** üstlenmesine karar verilmiştir.[665]

Hoybun Cemiyeti'nin kuruluş hazırlıklarının yapıldığı 1927 yılı Nisan-Ekim döneminde Taşnak Ermeni Lideri eski Ormanlı

662 Yusuf Sarınay, "*Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 40, C XIV, Mart 1998.

663 "*Taşnak-Hoybun*" **I. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S14, Nisan 1996, s. 75.

664 **agm.**, s. 75.

665 **agm.**, s. 75.

Van mebusu **Papazyan**'ın da bölgedeki faaliyetleri dikkat çekmektedir. **Papazyan** doğrudan toplantılara katılmamakla birlikte ikili görüşmelerde; Türkiye'ye karşı bir isyanın başarılı olabilmesi için öncelikle **Kürt aşiretlerinin birleşerek merkezi bir organizasyon oluşturmaları ve bölgedeki etkili şeyhlerin desteğinin sağlanmasının** şart olduğunu söylemiştir. **Kürt aşiretlerinin birleşmesi halinde Yunanlılar ve İtalyanların da yardımlarının sağlanabileceğini,** "Kürt komitesi" ile doğrudan görüşmelerde bulunmak amacıyla Taşnakların, Bağdat ve Musul'a birer temsilci göndermek istediklerini belirtmiştir.[666]

1927 yılı boyunca devam eden toplantı ve faaliyetlerden sonra 5 Ekim 1927 tarihinde Lübnan'ın Bihamdun kentinde geniş çaplı bir kongre yapılarak **Hoybun Cemiyeti** kurulmuştur.[667]

Kuruluş hazırlıklarına **Irak'ta İngilizlerin kontrolünde başlanan Hoybun Cemiyeti,** esas **kuruluş kongresini Fransa'nın kontrolünde** ve Ermenilerin güçlü olduğu bir bölgede yapmıştır. **Kongrede cemiyetin başkanlığına Celadet Ali Bedirhan** seçilmiştir. Merkez heyeti üyeliklerine ise, **Süreyya Bedirhan, Kamuran Ali Bedirhan, Memduh Selim, Nizamettin, Tevfik Cemil, Haso Ağa, Mustafa Bozan, Halil Rahmi, Cesim Ağa (Şihnu) Şerif, İbrahim ve Emin Ali Ağa seçilmişlerdir.**[668]

Şeyh Sait İsyanı'ndan hemen sonra İngiltere, Fransa ve Ermenistan'ın ayrılıkçı Kürtleri kullanarak Türkiye'ye karşı yeni bir isyan planlamaları ve bunun için gizli bir örgüt kurmaları, emperyalizmin Türkiye'yi bölüp parçalamak konusundaki kararlılığını göstermektedir.

Hoybun Cemiyeti, doğrudan genç Türkiye Cumhuriyeti'ni parçalamak için kurulmuştur. Nitekim, kongrede Hoybun Cemiyeti'nin kuruluş amacı belirtilirken, "***Türk Kürdistan'ın bağımsızlığı olarak***" tesbit edilmiş, Türkiye'nin dışındaki "***Hiçbir mil-***

666 Papazyan'ın faaliyetleri hakkında bkz. A. Haluk Çay. **Her Yönüyle Kürt Dosyası,** 4. bas., Ankara 1996, s. 333-340.

667 Sarınay, **agm.**

668 **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**'(030.10.115/803/5) 96C-313'ten naklen Sarınay, **agm.**

let ve devlete karşı aleyhtar ve tecavüzkâr bir vaziyet almamayı şiarı ittihaz eylemiştir." denilmiştir.[669]

Hoybun Cemiyeti liderleri, 21 Haziran 1928 tarihinde Halep'te bir ittifak yapmışlardır. Bu ittifak, **Hoybun Cemiyeti Başkanı Celadet Ali Bedirhan** ile **Taşnakların cemiyet nezdinde temsilcisi olan Vahan Papazyan** arasında yapılmıştır.

Hoybun Cemiyeti'nin faaliyetleriyle ilgili İçişleri Bakanlığı'nın Başbakanlığa gönderdiği 18 Temmuz 1929 tarihli "gizli raporda" Hoybun Cemiyeti ile Taşnak Cemiyeti arasında yapılan ittifak anlaşmasına yer verilmiştir:

1. "Ermeni Taşnak Cemiyeti Kürt milleti ile aralarında geçmiş olan maceraları unutmuş bir ittifak yapmıştır. Kürt Hoybun Cemiyeti de hakiki düşmanlarını anlayarak Ermeni milleti ile ittihat ederek ortak amaçlar için kuvvetlerini harcayacaktır.

2. Kürt istiklalini temin ve milli amaçlarını elde etmek için siyasi, idari ve askeri bütün kuvvetlerini Taşnak Cemiyeti memnuniyetle ortaya koyacaktır.

3. Ermeni hükümet ve milletinin bütün amaç ve arzularını tatmin ve hukuki meşruiyetini temin etmeyi Hoybun Cemiyeti bir vazife olarak kabul eder.

4. Ermeni ve Kürdistan sınırları her iki cemiyet mührü ile tasdik edilen haritalardaki gibidir. Bu haritada Doğu Anadolu bölgesini Kafkasya'ya kadar içine alan esas Ermenistan ve Çukurova bölgesinde de Güney Ermenistan çizilmiş olup altında Rize Ermenistan'ın mahrecidir. İskendurun Körfezi ise Cenubi Ermenistan'ın mahrecidir. Bu iki Ermenistan arasında vasi ve müttefik bir Kürdistan vücuda getirilecektir şeklinde bir açıklama yapılmıştır.

5. Taşnak ve Hoybun Cemiyetleri mağdur Nasturi, Yezidi ve Çerkezlerle birleşmeyi ve onların hakiki hürriyetlerini taahhüt ederler.

6. Dağınık Çerkezlere Suriye'de, İsraile bahşedilen imtiyaza benzer bir imtiyazla belirli bir yurt tahsisine çalışılacaktır.

669 **Türkiye'de Kürtlerin Katliamı**, Kürt-Hoybun Cemiyeti Neşriyatı I. 1928, s. 48'den naklen Sarınay, **agm.**

7. Taşnak ve Hoybun Cemiyetleri İranlı Fars ırkdaşları ile dostluk ve işbirliği içerisinde yaşamak isterler.

8. Rıza Pehlevi Hazretlerinin emirlerinin tarafların menfatine olduğu kabul edilmiş ve İran'da özel olarak hareket serbestliği hakkı elde edilmiş olduğundan her iki cemiyet bu meseleye son derece riayetkâr olacaktır.

9. Hoybun Cemiyeti Kürt amaç ve isteklerini Taşnak Ermeni Cemiyeti de isteklerini tesbit etmişlerdir. Bu madde bir siyasi ilke olarak kabul edilmiştir. Binaenaleyh bütün Kürtlerin temsilcisi Kürt Hoybun Cemiyeti ve bütün Ermenilerin temsilcisi Taşnak Cemiyeti olarak kabul edilmiştir.

10. Taşnak Cemiyeti, Hoybun Teşkilatı için gerekli unsurları temin edecektir. Bu çerçevede Türkiye'ye karşı hareketin icrasına başlanıldığı zaman Taşnak Cemiyeti gene Karakin, Nejde, General Subuhı, General Simpat, General Nazarbekof ve General Gargatof gibi kıymetli kumandanlarını istihdam etmeye amadedir.

Hoybun Cemiyeti de Seyyit Mehmet Taha, Seyyit Abdullah, Muşlu Kasım Bey, Hakkârili Şeref Bey, onun oğlu Hasan Bey, Batnusi Hüseyin Paşa, Barkinli Mehmet Sıddık, Mustafa Nadir ve Musa Bey ve Osmanlı ordusunda hizmet edip cemiyete ilhak eden bilcümle zabitini istihdam etmeye amadedir.

*11. **Dersim, ruhu meselesidir. Kürt harekâtına istinat noktası teşkil eder.** Haydaranlı, Bahtiyarlı, Lolanlı, Balabanlı, Karakiyhili, Arelli ve Çarıklı Aşiretlerinin tamamen elde edilmesi lazım geldiğinden bu hususu Hoybun Cemiyeti deruhte eder. Bu durum müştereken tesbit edilerek karar altına alınmıştır.*

12. Türkiye'ye karşı dışarıdan yapılacak genel bir harekât için muayyen ve detaylı bir plan hazırlanacaktır.

13. Taraflarca seçilecek temsilciler daima temas halinde bulunulacak ve önemli meseleleri merkezi umumiyeye bildireceklerdir. Tarafların temsilcileri Halep'te bulunacaklardır.

14. Bu ittifakın tatbik ve icrasını Ermeni Taşnaksutyun ve Kürt Hoybun Cemiyeti deruhte ederler.[670]

670 **BCA** (030.10.115/803/5)96 0- 313'ten naklen Sarınay, **agm.**

Görüldüğü gibi, 1925 yılındaki Şeyh Sait İsyanı'yla amacına ulaşamayan emperyalizm ve yerli işbirlikçiler, Türkiye'yi karıştırmak, bölmek ve parçamak için bir kere daha harekete geçmişlerdir. Ayrılıkçı Kürtlerin ve Ermenilerin kurduğu **Hoybun Cemiyeti**, İngiltere ve Fransa tarafından desteklenmiştir.

"İttifakın maddelerinden de açıkça anlaşılacağı gibi, Hoybun ve Taşnak Cemiyetleri Türkiye'yi zayıf düşürmek ve bölmek amacıyla geniş çaplı bir organizasyona gitmişlerdir. Bu organizasyonda Fransa'nın kontrolündeki Taşnakların, Hoybun Cemiyeti aracılığı ile Kürt isyancıları destekleyerek Türkiye'ye yönelik hareketlerde inisiyatifi ele almaya ve Türkiye'ye sızmaya çalıştıkları görülmektedir. Ermeni davasını Kürtlerle kazanmak Taşnak siyasetine de son derece uygun görülmektedir. Çünkü nüfus itibariyle Taşnak Ermenilerinin Türkiye toprakları üzerinde organize olma ve bir isyana teşebbüs etme imkânları yoktu. Böylece Taşnak Ermenileri Türklere duydukları düşmanlığın intikamını alacaklar, Türkiye'de bir Türk-Kürt çatışması yaratarak, Kürt isyanları ile zayıf düşürülmüş bir Türkiye'den uygun bir fırsat doğması halinde hayali Ermenistan topraklarını koparabileceklerdi."[671]

İttifak anlaşmasında asıl dikkat çeken nokta, İngiliz ve Fransız emperyalizmi, Türkiye'yi bölüp parçalamak isterken sadece Kürtleri ve Ermenileri değil, Nasturileri, Yezidileri ve Çerkezleri de kullanmak istemiştir. Nitekim Hoybun Cemiyeti hem Taşnak Ermeni Cemiyeti'yle siyasi ve askeri bir ittifak yapmış, hem de Türkiye'ye karşı düşmanlıkları bilinen Nasturi ve Yezidilerin yanı sıra, ittifakta belirtildiği gibi, bölgede yaşayan bazı Çerkezlerle de işbirliğine gitmeyi amaçlamıştır. İttifakla, Türkiye'ye karşı içeriden ve dışarıdan "genel bir isyan" hareketi planlanmış ve daha 1928 yılında Dersim bölgesinde bir isyan çıkarmak konusunda anlaşmaya varılarak hazırlıklara başlanmıştır.

18 Temmuz 1929 tarihli "gizli raporun" 11. maddesindeki, "***Dersim, ruh meselesidir. Kürt harekâtına istinat noktası teşkil***

671 Sarınay, **agm.**

eder!" cümlesi, Dersim İsyanı'nın köklerinin nerelerde gizli olduğunu göstermesi bakımından çok ama çok önemlidir.

Hoybun Cemiyeti, sadece emperyalistlerce değil, Türkiye Cumhuriyeti düşmanı yerli işbirlikçilerle de desteklenmiştir. Hoybun Cemiyeti'yle anlaşan Taşnak Cemiyeti, Fransa'da bulunan Yüzelliliklerden **Damat Ferit Hükümetlerinin İçişleri Bakanı Mehmet Ali** ve **Gümülcineli İsmail** ile 11 Kasım 1928 tarihinde **Paris'te** Türkiye'ye karşı bir anlaşma yapmıştır. Bu konuda Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin liderlerinden **Sadık Bey**'in de onayı alınmıştır. Bu anlaşmaya göre; Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı yapılacak hareketin sonunda **Hürriyet ve İtilaf Partisi** iktidara geldiği takdirde Türkiye üzerindeki Ermeni isteklerini kabul edecektir.[672]

"Hoybun Cemiyeti, amaçları ve Taşnak Ermenileri ile yaptıkları ittifak bağlamında Türkiye'ye karşı geniş çaplı bir isyan hareketine başlamak ve kendi lehlerine kamuoyu oluşturmak için yoğun bir faaliyete başlamıştır."[673]

Hoybun Cemiyeti, isyan hazırlıklarına başladıktan kısa bir süre sonra 1928 yılında, ***"Türkiye'de Kürtlerin Katliamı"*** adlı 48 sayfalık bir kitapçık bastırmıştır.[674]

Kitapçıkta; Osmanlı döneminde özellikle Jöntürklerin imparatorluktaki Türk olmayan unsurlar olan Araplar, Ermeniler, Arnavutlar, Rumlar ve Çerkezler üzerinde baskı ve katliamlar yaptığı belirtildikten sonra, Kürtlere uygulandığı belirtilen baskılara geçilmektedir. Bu baskılar çerçevesinde Osmanlı döneminde Kürtlere medeniyetin bütün kapılarının kapatıldığı, ***"Ermeni katliamlarıyla beraber Kürtlerin de tehciri"*** planlandığı, ancak savaştan dolayı başarılı olunamadığı belirtilmiştir. Nihayet ***"barbar Türkiye'nin"*** bu faaliyetlerine Mondros Müterakesi set çekti denilmiştir. Mütarekeden sonra Wilson Prensipleri etrafında Kürtlerin faaliyete geçtikleri, Avrupa devletleri nezdinde davalarını anlattıkları ve ***"nihayet Paris Sulh Konferansı huzurun-***

672 **BCA** (030.10.115.803.5) 96 C 7313'ten naklen Sarınay, **agm.**

673 Sarınay, **agm.**

674 Kitapçık için bkz. **Türkiye'de Kürtlerin Katliamı**, Kürt-Hoybun Cemiyeti Neşriyatı I. 1928.

da Kürt milletinin" resmen istiklalini talep ettiğini, ancak "*Sevr Muahedesi pek küçük ve şeraite tabi bir Kürdistan"* ile cevap vermişken onun da kâğıt üzerinde kaldığı belirtilmiştir.

Kitapçıkta, Musul meselesiyle ilgili olarak ilginç bir yorum yapılmıştır. Bu yoruma göre, '*Musul meselesi halledilmedikçe İngiltere'nin Kürtlere muavenet değilse de müsamaha da bulunması ihtimali vardı. Bu mahzur da izale edilmeli Kürtler kimsesiz, himayesiz kalmalı idiler.*' İşte Ankara Hükümeti'nin bunu düşünerek göstermelik bir gürültü kopardıktan sonra Musul'dan vazgeçerek hemen '*Kürt katliamına*' giriştiği belirtilmiş ve Şeyh Sait İsyanı'ndan bahsedilmiştir. Şeyh Sait İsyanı'nın '*müstakil Kürdistan yapmaktan ibaret olduğu*' vurgulandıktan sonra isyancıların ifadelerine yer verilerek geniş bir şekilde İstiklal Mahkemelerindeki yargılanmalar anlatılmıştır.

Kitabın son bölümünde Atatürk'ün çağdaşlaşma yolunda gerçekleştirdiği devrimler kastedilerek '*Türklerin şeklini ne kadar değiştirirse değiştirsin hâlâ Atilla gününün ruhunu*' taşıdığı '*barbar ve vahşi bir toplum*' olduğu, Kürtlerin uğradığı baskıları görmek için Avrupa ve Amerika'nın göndereceği tahkik heyetleri görsün ve bütün dünyaya ilan etsinler denilmiştir. Türklerin '*...Harbi umumi esnasında Ermeniler hakkında irtikap ettikleri mezalimi şimdi Kürtler hakkında belki daha şiddetli bir şekilde icra ediyorlar.*' denilerek Ermeni davasına Batı dünyasının verdiği destekten dolayı aynı temalar işlenerek Ermeni olayları ile kendi durumları hakkında paralellik kurulmaya çalışılmış ve Milletler Cemiyeti'nin davalarına sahip çıkması istenilmiştir. Bundan sonra daha öncede belirtildiği gibi Hoybun Cemiyeti'nin kuruluşundan kısaca bahsedildikten sonra '*Türkiye'nin ezici hâkimiyeti altında bizden başka hiçbir millet kalmamıştır.*' denilmiş, Hoybun Cemiyeti'nin amacının Türkiye'den bu toprakları kurtarmak olduğu vurgulanmıştır."[675]

Hoybun Cemiyeti'nin isyan hazırlıkları arasında, cemiyet ileri gelenleri Avrupa ve Amerika'da faaliyetlerde bulunmuştur.

675 Sarınay, **agm.**

Hoybun Cemiyeti, özellikle para toplamak ve propaganda yapmak amacıyla **Paris Taşnak Merkezi üyesi Çamlıyan ile Süreyya Bedirhan** yoğun faaliyetlerde bulunmuşlardır. Çamlıyan faaliyetlerini daha çok Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Mısır gibi ülkelerde yoğunlaştırmışken, **Süreyya Bedirhan**, Hoybun Cemiyeti'nin Avrupa temsilcisi olarak Paris'te bir büro açmış ve Avrupadaki faaliyetleri yürütmüştür.[676] Süreyya Bedirhan, Avrupa'daki faaliyetlerinin yanında para toplamak ve Amerikan kamuoyunu etkileyerek ABD desteğini sağlamak amacıyla **1928 yılında ABD'ye gitmiştir**. Hoybun Cemiyeti adına ABD'nin çeşitli yerlerinde konferanslar veren Süreyya Bedirhan ilk aşamada **20 bin dolar para** toplamıştır.[677]

Bedirhan, ABD'deki faaliyetleri esnasında Ermenilerle de yakın işbirliğine girmiş, Ermeni kilisesinde de bir konferans vermiştir.[678]

Süreyya Bedirhan'ın ABD'deki konferansları bir kitapçık halinde 1928 yılında Hoybun Cemiyeti tarafından İngilizce olarak yayınlanmıştır. Kitapçığa "***Aynı Türk***" başlığı adı altında bir giriş yazan **Herbert Adams Gibboms**; Süreyya Bedirhan'ın "**Kürt Milli Meclisi Hoybun'un temsilcisi olarak Kürdistan'ın durumunu Amerikan Hükümeti ve insanlarına anlatmak için geldiğini**" belirtmiş ve Bedirhan'ın kısa bir biyografisini vermiştir.[679]

Süreyya Bedirhan, "***Kürt isyanı ve medeniyeti adına Hoybun ve Kürdistan adına Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya'yı 1925 yılından beri Kürdistan'da Türklerin yaptıkları gaddarlığı incelemeleri için uluslararası bir komisyon kurmaya***" davet etmiştir. Hoybun Cemiyeti'nin 1927'de Kürdistan'ın bağımsızlığını Sevr'de belirtildiği şekliyle ilan ettiğini belirten Bedirhan, "***İran, Ermenistan, Irak ve Suriye'ye dostluk duygularını dile getirirken Türklere karşı savaşa devam edeceklerini***" vurgulamıştır.

676 **BCA.** (030.10.115.803.28)96 C/337'den naklen Sarınay, **agm.**
677 **BCA.** (030.10.115.803.5) 96 C/313'den naklen Sarınay, **agm.B**
678 **BCA.** (030.10.114.792.7.) 96 C/103'den naklen Sarınay, **agm**
679 **F.O.** 37/1382732122-F 2122. **The Case of Kurdistan Against Turkey Hoybun,** Supreme Council of The Kurdish Government 1928. S. 1-5'ten naklen, Sarınay, **agm.**

Süreyya Bedirhan; Kürt-Ermeni ilişkileri konusunda, iki toplumun 3000 yıldır dost olduğunu, ancak Türklerin bazı cahil Kürtleri Ermenilere karşı kışkırttığını, ancak Hoybun ve Ermeni temsilcilerinin Türkleri ortak düşmanları olarak tanıdıklarını belirttikten sonra, "***Irkım adına ben cesur Ermenilere karşı derin bir sempati duyuyor ve onların meşru milli arzuları olan bağımsız ve birleşik Ermenistan'a karşı saygı duyuyorum.***" demiştir.

Süreyya Bedirhan, kitapçığın son bölümünde Türklerin değişmediğini, 1919'dan beri binlerce Kürt, Ermeni ve Yunanlıyı sürdüklerini, Türklerin bağımsız bir varlığı devam ettirecek nüfus potansiyeli ve kabiliyetlerinin olmadığını, Türkiye'nin batılılaşmasının da hayal olduğunu belirtmiş ve Kürtlerin ilgili milletlerden ve özellikle Amerikan milletinden toprak haklarına saygı duymalarını istemiştir.[680]

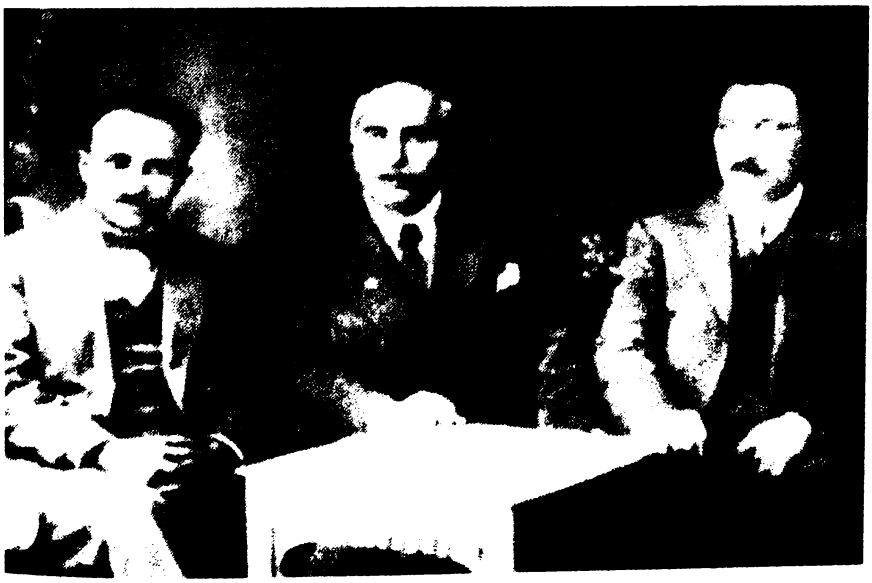

Karman, Süreyya ve Celadet Bedirhan

Hoybun Cemiyeti'nin Osmanlıca ve İngilizce olarak yayınladığı bu kitapçıklarında ortaya atılan iddialar ve işlenen tema-

680 **The Case of Kurdistan Against Turkey Hoybun**, Supreme Council of The Kurdish Government 1928'den naklen Sarınay, **agm.**

lar ile **Taşnak Ermeni Partisi**'nin 1929 yılında Paris'te yapılan 2. Kongresinde ortaya atılan iddialar ve işlenen temaların aynı kalemden çıkmışçasına benzerlik göstermesi düşündürücüdür. Nitekim Taşnak kongresinde, Kürt-Ermeni ittifakına verilen önem, Türkiye düşmanı unsurlarla geniş bir işbirliği yapılması, Türklerin nüfusunun bugünkü Türkiye'yi dolduracak kadar olmadığı söylenerek Batı kamuoyunun Türkiye'ye karşı hareket geçirilmeye çalışılması, oluşturulan ortak cephenin tamamen Türkiye'ye karşı olduğunu göstemektedir.

Hoybun Cemiyeti, özellikle Hoybun–Taşnak ittifakından sonra isyan hazırlıklarını bir hayli ilerletmiştir. Suriye'de bir Kürt ordusu nüvesi meydana getirilmiş, bu orduda Ermenilere de görev verilmiş, ordunun her bölüğünde kanatları muhafaza için ikişer makineli tüfek ve üç bataryalı cebel topçusu görevlendirilmiş, İngiltere'den de üç uçak almak için çalışmalar yapılmıştır.[681]

Ayrıca Hoybun lideri **Celadet Ali Bedirhan**, Irak'ın, kuzeydeki Kürt aşiretleriyle temas kurarak onları Hoybun Cemiyeti'ne katılmaya davet etmiş, İran'da Hoybun Cemiyeti adına birtakım Kürt aşiret reisleri çeteler kurmaya başlamıştır.[682]

Diğer taraftan Hoybun Cemiyeti, Yezidiler ve Nasturilerle de işbirliğine girişirken, Türkiye'den kaçan **Çerkez Ethem** ve **Reşit Bey** ile de Revandiz'de Seyit Taha'nın evinde bir görüşme yaparak anlaşma sağlamıştır.[683] Ne demişti Cumhuriyet tarihi yalancıları: "Çerkez Ethem hain değildir!"

Ayrıca, dâhiliye vekaletine yazılan 6 Haziran 1928 tarihli bir raporda da, Fransızlar'ın güney sınırlarımızda Ermenilerden köyler tesis ederek Kürt ve Ermenilerden silahlı çeteler oluşturduğu, bunların yakında Türkiye'ye karşı harekete geçecekleri belirtilmiştir.[684]

681 **BCA.** (030.10.115.803.5) 96 C/313'ten naklen Sarınay, **agm.**

682 **BCA.** (030.10.114.791.18) 96 C/94; **BCA.** (030.10.114.793.20) 96 C/134'ten naklen Sarınay, **agm.**

683 Bu sırada Suriye Yezidilerinin Aşiret lideri Derviş Bey ve Sinjar'ın Yezidi Emiri İsmail Bey Hoybun Cemiyetine katılmışlardır. Bkz. **The Case of Kurdistan Against...** s. 51-54'ten naklen Sarınay, **agm.**

684 **BCA.** (030.10.115.803.3)960311'den naklen Sarınay, **agm.**

Belgelerden anlaşıldığı gibi, bu sırada "mandater devlet" statüsü ile Suriye'yi yöneten **Fransa**, Hatay sorunundan dolayı bölgede **Türkiye aleyhindeki faaliyetleri** desteklemiştir. Ancak Hoybun Cemiyeti ve Ermenilerin Suriye'nin kuzeyindeki faaliyetleri, Türkiye'nin dikkatini çekmiş ve Türkiye, 1930 yılında sınır bölgelerine yerleştirilen tahminen 70.000 civarındaki Ermeni'nin sınırdan uzaklaştırılmasını Fransa'dan resmen talep etmiştir.[685] **Fakat Fransa bu talebe olumlu cevap vermediği gibi, Türkiye'nin Hatay'la ilgilenmesine paralel olarak bu tür faaliyetleri desteklemeye devam etmiştir.** Nitekim İçişleri Bakanlığı'ndan Başbakanlığa yazılan 12 Nisan 1931 tarihli bir belgede; **Fransızların Ağrı, Barzan, Mutki ve Cizre mıntıkasına tahsis edilecek silah ve cephane alınması için Vahan Papazyan'a 10 milyon Frank verdiği** belirtilmiştir.[686] İçişleri Bakanlığı'ndan 23 Haziran 1939 tarihinde gönderilen bir yazıda da; Fransa'nın 1939 yılına kadar devam eden bu tür faaliyetlerdeki amacının, "... *Hoybuncu, Ermeni ve Süryanilerle Kürtleri kendilerine bağlayarak bilhassa Cezire'de bir Hıristiyan çoğunluğu yaratmak ve Elcezireyi kendi hâkimiyetleri altına alarak Türkiye ile Suriye arasında Etat Tampon vücuda getirmek ve kendisine bağladığı bu unsurları icabına göre Suriye ve Türkiye'ye karşı kullanmak olduğu*" ifade edilmiştir.[687]

İngiltere ise 1926 yılında Musul'u almasına rağmen bölgedeki hâkimiyetini pekiştirmek ve Türkiye'nin tekrar Irak'la ilgilenmesini önlemek için bölgedeki Kürt aşiretleriyle yakından ilgilenmeye devam etmiştir. İngiltere, daha önce belirtildiği gibi Hoybun Cemiyeti'nin kuruluşuna yardımcı olmuş, Hoybun Cemiyeti'nin yönetim kadrosu ağırlıklı olarak mütareke döneminde itibaren İngiltere ile işbirliği yapan ayrılıkçı Bedirhanlardan oluşmuş, cemiyetin faal üyesi ve Ağrı İsyanlarının elebaşısı **İhsan Nuri**, 1924 yılında Türkiye'den kaçarak Irak'a, dolayısıyla

685 Stefanos Yerasimos. **Milliyetler ve Sınırlar**, İstanbul, 1994, s. 190.

686 **BCA** (030.10.115.796.20) 96/C195. Ek-3'ten naklen Sarınay, **agm.**

687 Azmi Süslü. "*Rum-Ermeni-Hoybun İşbirliği ve Anadolu'daki Toplu Mezarlar*" **Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslarası Sempozyumu (Gazi Mağusa (28 Ekim - 2Kasım 1991)** Ankara. 1993, s. 167.

İngilizlere sığınmış, daha sonra 1930 yılında çıkan Ağrı İsyanları sırasında Kürtlerin davalarını Milletler Cemiyeti'ne götüreceğini basın aracılığıyla dolaylı yoldan duyurmuş, hatta Irak'ta yaptığı temaslarda böyle bir müracaatı teşvik etmiştir. Ayrıca Ağrı İsyanları sırasında İngiltere'nin kontrolündeki **Barzani Kürtleri**, Irak sınırını geçerek Türkiye'ye saldırmıştır. Bütün bunlar dikkate alınacak olursa İngiltere'nin bölgedeki gelişmelerle yakından ilgilendiği ve en azından Türkiye'ye karşı "yönlendirmeler" ve "kışkırtmalar" yaptığı görülmektedir.[688] 12 Nisan 1931 tarihinde İçişleri Bakanlığı'ndan Başbakanlığa gönderilen bir yazı ekindeki rapora göre; İngiltere'nin bölgedeki aşiretler ve gelişmelerle yakından ilgilenmesinin amacının, "**Hakkâri vilayeti ile Cizre dahil olmak üzere Irak Kürtleri hâkimiyeti altında Irak ile Türkiye arasında bir Kürt hükümeti teşkil etmek**" olarak değerlendirilmiş, bu amaçla **Şeyh Mahmut'un Kürdistan Prensi ilan edileceği,** Barzani şeyhi emri altına verileceği ve Nasturileri Kürtleştirmeye çalıştıkları belirtilmiştir.[689]

Hoybun Cemiyeti, Temmuz 1929'da Halep'te iki toplantı yapmıştır. Bu toplantılara başta **Celadet Ali Bedirhan, Memduh Selim, Cemilpaşazade Mehmet, Cemilpaşazade Kadri, Yado, Vahan Papazyan, Hırşak Papazyan ve Karabet olmak üzere 45 kişi katılmıştır.** Toplantılarda, Suriye'deki yerli ve Türkiye'den firari Kürtlerden azami istifade edilmesi, Türkiye'ye karşı yapılacak herhangi bir hareketin tam ve mükemmel olarak tamamlanmasına karar verilmiştir.[690]

Sonuçta Hoybun Cemiyeti'nin organize ettiği **Üçüncü Ağrı İsyanı,** 1930 yılında başlamıştır. **Bölgedeki Celali, Süphanlı, Haydaranlı, Milanlı, Hasenanlı, Zirkanlı, Cibranlı ve Mokorlu Aşiretlerinin** katıldığı Ağrı İsyanı'nın lider kadrosunu Türk ordusundan firari yüzbaşı İhsan Nuri, Ermeni Zilan ve Bro Haso

688 "*Taşnak-Hoybun*" II, s. 177; **BCA** (030.10.115.796.20) 96 C/195. 1930 yılında İngiliz casusu Albay Lawrens'in de Kürt ayaklanmasını planlamak amacıyla Ağrı'da bulunduğu iddia edilmektedir. Suat Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler**, İstanbul. 1992. s. 91.

689 **BCA** (030.10.115.796.20) 96 C/195'ten naklen Sarınay, **agm.**

690 **BCA** (030.10.115.803.6) 96 C/314'ten naklen Sarınay, **agm.**

Telli oluşturmuştur. İsyana aşiret mensuplarının yanında Ermeni ve Nasturi çeteleri de katılmıştır.[691]

Genç Türkiye Cumhuriyeti, Hoybun Cemiyeti'nin organize ettiği **Ağrı İsyanı'na** karşı 1930 Haziran'ından itibaren askeri harekâta başlama kararı almıştır. İsyancılar, Türk ordusunun bir bölümünü üzerlerine çekerek asıl büyük ayaklanmaya destek vermek üzere aynı anda iki olay daha çıkarmışlardır. **Bunlardan biri, 20 Haziran 1930 tarihinde Kör Hüseyin ve Eminpaşaoğulları'nın İran sınırını geçerek Zeylan'da başlattıkları isyandır.**[692] Bu isyanda öldürülen isyancının birinin üzerinde halkı isyana teşvik eden birkaç Hoybun Cemiyeti bildirisi ile mührü çıkmıştır.[693] Bu sırada Doğu Anadolu'nun **Dersim,** Palu ve Viranşehir bölgelerinde de Hoybun Cemiyeti bildiriler dağıtarak halkı isyana çağırmıştır.[694] Türkiye bu olayları bastırmaya çalışırken. **Irak'taki Şeyh Barzani ve Molla Hüseyin Şerif idaresindeki bir grup, Irak sınırından geçerek** Oramar, Şal ve Şemdinli bölgelerinde de isyan çıkarmıştır.[695]

Dersim'e Hazırlık

Şeyh Sait İsyanı'dan sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı planlanan bütün Kürt isyanlarının kilit noktalarından biri **Dersim** olmuştur. Ağrı İsyanı'nı planlayan **Hoybun Cemiyeti** de Dersim'i en önemli merkezlerden biri olarak görmüştür Hoybun Cemiyeti'nin faaliyetleriyle ilgili İçişleri Bakanlığı'nın Başbakanlığa yazdığı 18 Temmuz 1929 tarihli "gizli raporun" 11. maddesindeki "***Dersim, ruh meselesidir. Kürt harekâtına istinat noktası teşkil eder.*** *Haydaranlı, Bahtiyarlı, Lolanlı. Balabanlı, Karakiyhili, Arelli ve Çarıklı Aşiretlerinin tamamen elde edilmesi lazım geldiğinden bu hususu Hoybun Cemiyeti deruhte eder. Bu durum*

691 **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar,** s. 319-320; Sarınay, **agm;** Çay. **age.** s. 342.
692 **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar,** s. 287-304.
693 **BCA** (030.10.115.917.22) 96 C/729'ten naklen Sarınay, **agm.**
694 **BCA** (030.10.115.803.14)96 0323'ten naklen Sarınay, **agm.**
695 **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar,** s. 305-317.

müştereken tesbit edilerek karar altına alınmıştır." ifadeleri, Dersim İsyanı'nın hazırlıklarının Ağrı İsyanı öncesinde başladığını göstermektedir. Nitekim Ağrı İsyanı'na destek olan isyancılardan bazıları Dersim İsyanı'nda da karşımıza çıkacaktır.

Hoybun-Taşnak ittifakında çok önem verildiği vurgulanan **Dersim bölgesinde, Koçgirili Alişer,** Hoybun bildirilerini aşiretler arasında yayarak bu bölgelerin de Ağrı İsyanı'na destek olmasına zemin hazırlamıştır. Sonuçta **Dersim aşiretleri üzerinde dini bir otoriteye sahip olan Seyyit Rıza,** devlet görevlilerine karşı direnişe geçmiş, bunun üzerine Ağrı bölgesinden oraya da kuvvet kaydırılmak zorunda kalınmıştır. Böylece merkezi Ağrı olan ayaklanmanın bütün Doğu Anadolu bölgesine yayılması hedeflenmiştir. Hoybun Cemiyeti, dağıttığı bildirilerle ve yaptığı propagandayla isyancıların moralini yüksek tutmaya çalışmıştır.[696] Nitekim Cemiyet, 1 Eylül'de yayınladığı bir bildiride, **Türk ordusuna büyük kayıplar verdirildiği** belirtilmiş ve aynı zamanda **Türk kuvvetlerini, bazı köyleri yağmalamak ve birçok insanı öldürmekle** suçlamıştır.[697]

Birinci Ağrı İsyanı, 16 Mayıs 1926'da Yusuf Taşo ve çetesinin İran sınırını geçip Beyazit köylerinden hayvan çalarak Ağrı yaylalarına sığınması ve Haso Telli'nin halkı kışkırtmasıyla başlamıştır. İsyan başarıya ulaşmadan bir ay sonra bastırılmıştır.

1927 Eylül'ünde **İkinci Ağrı İsyanı** başlamıştır. Avrupa'da ve Amerika'da etkili olan ve Amerika'da bir şubesini açan Hoybun Cemiyeti, İkinci Ağrı İsyanı'nı desteklemiştir. Türkiye, Temmuz 1927'de Sovyet Rusya ile yaptığı bir anlaşma ile Kürt isyanlarına karşı Rusya'yı kendi yanına çekmeye çalışmıştır. **Ağrı İsyanı'nda Sovyet orduları sınıra asker yığarak isyancıların hareket alanını daraltmıştır.** 1928 yılına gelindiğinde İhsan Nuri liderliğindeki isyancı Kürt grupları Ağrı Dağı'na hâkim olmuşlardır. 2000 kişiden fazla isyancı Kürt dağlara çıkmıştır.

Hoybun Cemiyeti'nin desteklediği **Üçüncü Ağrı İsyanı,** 1930 yılında başlamıştır. Mayıs 1930'da 4. ve 6. Kolordular Ağrı Dağı

696 **age.**, s. 321.
697 Şimşir, **age.** s. 247.

yakınlarında toplanarak Ağrı İsyanı'nı bastırmak için harekete geçmiştir.

7-14 Eylül 1930 tarihleri arasında yapılan askeri harekâtla Ağrı İsyanı tamamen bastırılmıştır.[698]

Başta **İhsan Nuri** olmak üzere isyancıların elebaşları İran'a kaçmıştır. İran tarafından tutuklanan İhsan Nuri kısa bir süre sonra serbest bırakılmış ve kendisine İran ordusunda görev verilmiştir.[699]

Vaziyet İnkişaf

Büyük müsademeler oluyor

İran'a kaçmak istiyen şakiler, tersyüzü geri döndüler!

Şakiler ihata ediliyor, vaziyetleri ne İrana kaçmağa, ne d kuvvetlerimiz karşısında tutunmağa müsait değildir

Vaziyet

Ankara 8 (Telefonla) - Şarktan gelen son malûmata göre askerlerimizle şakiler arasında büyük müsademeler başlamıştır. Kıtaatın yürüyüşüne mukavemet etmek istiyen eşkiya üzerine tayyarelerimiz bomba yağdırmışlardır. Eşkiya bu şedit hareket karşısında mukavemet etmek imkânını bulamıyarak çok fazla zayiat vermiş ve İran hududuna kaçmağa teşebbüs etmişlerdir.

Fakat daha evvel hudut üzerinde kendilerini ihata eden diğer kıtaatımızın müessir ateşi karşısında kalınca mütemadiyen perişan bir hale gelerek ne yapacaklarını şaşırmışlar, hâlâ teşfekat hırakarak eski yerlerine avdete mecbur olmuşlardır.

İhata çemberi gittikçe daralmaktadır. Eşkiyalarımız hiç bir suretle hareketlerine imkân bulamıyamıştır. Vaziyetleri ne İran'a ilticalarına, ne de kabir kuvvetlerimiz karşısında tutunmağa müsait değildir. Hernedan ve yerden müessir ateşimiz bendilerini tamamen muhafazaya üzeredir.

Netice çok yaklaşmıştır ve hat'i imha artık gün meselesi olmuştur. Ankara'da anbean bu haberi intizar ediliyor.

***

Salâhattin'nin muhakeme-

Hükûmet bir tebliğ neşrine karar verdi

Kürt cemiyeti teşkilâtı ile bazı Ermenilerin birleştiği anlaşılıyor

Son gelen haberlere göre, Ağrı dağı hâdisesini çıkaran şakilerin teşkilâtlı yolundaki harekâtımız emin ve şayanı memnuniyet bir surette inkişaf etmektedir. Üç taraftan tamamen mahsur bir halde kalan eşkiyanın İran dahiline firar edeceklerini

mektedir. Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey, Tahran hükûmetini bu hususatı muhabere suretinden emin ettiğini, İran hükûmetinin yaptıkları resmen cevap vermekte olduğunu söylemiştir. Her halde te

698 Ağrı İsyanı hakkında bkz. Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar, s. 319-350.

699 Sarınay, agm; Çay, age. s. 343.

Hoybun Cemiyeti Ağrı İsyanı'nın bastırılmasından sonra gücünü büyük oranda kaybetmesine rağmen Türkiye'ye karşı faaliyetlerine devam etmiştir. Özellikle **Fransa**, Hatay sorunundan dolayı Hoybun Cemiyeti'nin faaliyetlerini desteklemeye devam etmiş ve cemiyetin çalışmaları Suriye'de yoğunlaşmıştır.

Siyasi Kürtçülüğe kültürel bir zemin hazırlamak amacıyla Şam'da 1932 yılında **Hawar** dergisi çıkarılmaya başlanmıştır. **Celadet Ali Bedirhan ve Kamuran Bedirhan** tarafından Hoybun Cemiyeti'nin yayın organı olarak on beş günde bir Kürtçe ve Fransızca olarak yayınlanan bu dergi, 1943 yılına kadar çıkarılmıştır.[700]

Hawar dergisinin ilk sayısında "***Amaçları ve Özellikleri***" başlığı altında derginin sadece ilmi ve edebi bir amaçla kurulduğu belirtilerek yayın politikası şöyle açıklanmıştır.

• Kürtler arasında Kürt alfabesi ve gramerinin yayınlanması, menşei ve diğer dillerle akrabalığının incelenmesi (ilk sayıda Kürt alfabesi yayınlanmıştır),[701]

• Folklor başlığı altında Kürt efsaneleri, masalları ve türkülerinin yayınlanması,

• Kürtlerin yazılı edebiyatları ile müzik, âdet, gelenek, tarih ve coğrafyalarının incelenmesi ve yayınlanması,

• Kürt dilinin Hint-Avrupa dil grubuna dahil olduğu, Kürtlerin bugün kullandıkları dilin Medlerin, Perslerin, Farsların dili ile aynı olduğuna dair araştırmaların yayınlanması,

• Derginin sayfalarının "yakından veya uzaktan Kürtçeye, Kürdistan'a ve Kürtçülüğe ilgi duyanlara" açık olduğu,

• Kürtlerin modernleşmek istedikleri, ancak Avrupalılara benzemedikleri ifade edilerek, "*Birkaç Kürdün Avrupai giyinmesi bahane edilerek Kürt kıyafetlerini başlık olarak şapkayla ve giysi olarak da smokinle tasvir etmek garip olacaktır.*" denilerek Kürt ırkının kendine has âdet, gelenek ve özellikleriyle onlardan ayrıldıkları belirtilmiştir.[702]

---

700 BCA(030,18.01.29.43.13) 86-118. (Ek-4); Sarınay, **agm.**

701 **Hawar dergisi**, Sayı: 1, 15 Mayıs 1932, s. 3-4.

702 "*Amaç ve Özellikleri*" **Hawar dergisi**, Sl, 15 Mayıs 1932, s. 7-11.

Günümüz Kürtçülerinin "Kürt açılımı" adı altındaki talepleri, **Celadet Ali Bedirhan ve Kamuran Bedirhan** gibi "ayrılıkçı Kürtçülerce" 1932 yılından itibaren çıkarılmaya başlayan **Hawar** dergisinde dile getirilmiştir. Dolayısıyla "*Kürtlerin demokratik talepleri*" söyleminin arka planında, aslında "*Kürtlerin ayrılıkçı talepleri*" yatmaktadır.

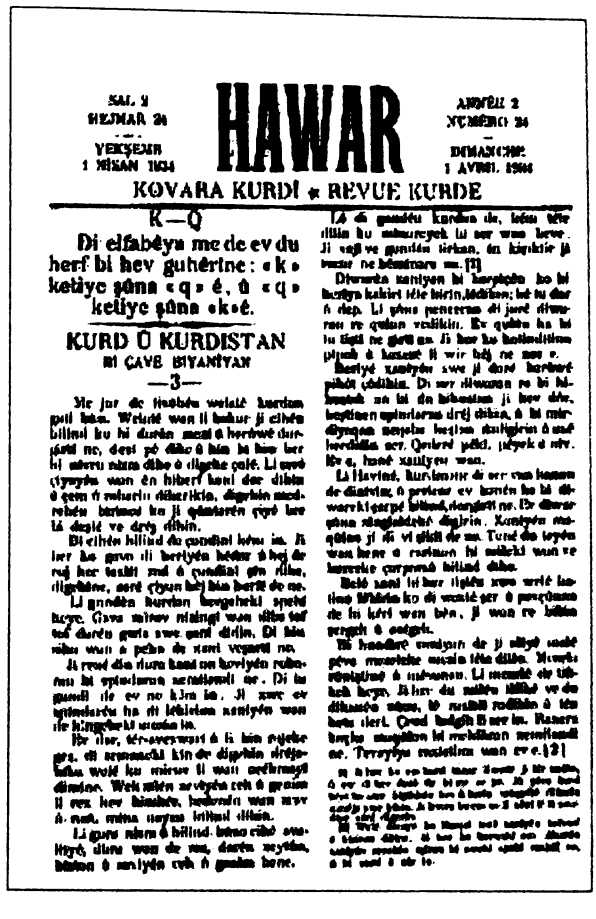

SAL. 1 — HEJMAR 24 — YEKŞEMÎ — 1 NÎSAN 1934

HAWAR

ANNÉE 2 — NUMÉRO 24 — DIMANCHE — 1 AVRIL 1934

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

K—Q

Di elfabêya me de ev du herf bi hev guherîne : «k» ketiye şûna «q» é, û «q» ketiye şûna «k»é.

KURD Û KURDISTAN

BI ÇAVÊ BIYANIYAN

—3—

Ji ber ku di hisêbên welatê kurdan pir kêm. Welatê wan li bakur ji cihên bilind ku bi dirêjî mezî û berfreve dimêşîtî ne, dest pê dike û bin bi bin ber bi aşeva nizm dibe û digehe çolê. Li aşevê çiyayên wan ên bilind hene dor dibin û çem û robarên dûrdirêj, digehin mezrebên birînsî ku ji çûnîsarên çiyê ber bi başûr ve diherin.

Bi cihên bilind da çandinî kêm in. Ji ber ku gava ku berfayê bêtêr û hej dê rej ber tevlî zad û çandinî gîn dibe, digehîne, serê çiyan hej bin berfê de ne.

Li gundên kurdan bexçevanî xweş tê kirin. Gava mirov nêzîkî wan dibe tef zad dirêtn gurs xwe gazî dikin. Di bin sîha wan a pehn de xemî vegarî ne.

Ji ber dûrbûna hand ne koliyên rehetan ku spîtexanan xemilandî ne. Di bi gundî de ev ne hêja ne. Ji xwe ev spîtexanên ku ji bêhêzan xemiyên wan ve hingefiyê wexta ne.

Bir nêr, têr-xeyrawî û bi kin rojeke gel, di xemendî kin de digehin dirêjahiya wekî ku mirov li wan nefirmayê dimîne. Wek niştecîyên çolê û gundan li rex kev binêrin, hedrandî wan mezî û mat, wêna xuyna birînsî dikin.

Li gava nêzî û bilind bêtêr cihê avahiyê dîtra wan de ne, dêrên xeyidan, bêtêran û xemiyên evk û gundan bene.

[A di gundên kurdan de, bêtêr cihê dilin bu xebatvanek li ser wan bene. Ji vajî ve gundên birkan, ên kirdêr jî xwar ne bêxemxar in.[2]]

Dîtwarta xemiyan bi hevgirtin bo bi hevgirtin kêmtir têle birîn. Mêrkan; bê tu dar û dep. Li gava pencerên di jorê dîtwarên re qelan vedikin. Ev qelên ku bi tu tiştî ne girtî ne. Ji ber ku hoînêdîtina pişrik û kêzanê jî wir bêj ne xwe e.

Hevgirtî xemiyên xwe jî dorê hevdevê pêkêt çêdikin. Di ser dîwanan re bi hêsanahî an bi dîn bêhêsanan ji hev dûr, hevdevên spîtexanan dirêj dikin, û bi mirdîyangan xemilên hevdevên dinîgirtin û xwê hevdêlên xer. Qenîtevî pêkêt, pêyek û nêv. Ne e, hemê xemiyên wan.

Li Hawînê, kurdanîn di ser wan hemêm de dinêrin, û pevrev ev hemên ku bi dîwarekî çarpê bilind, nêzîkêt ne. Di dîwarên xemiyên xwe de dîgirin. Xemiyên mezêtîne ji dî vî gîhê de ne. Tenê dîn teyên wan hene e rastasan bi mêrkê wan ve hevrebir çarpanê bilind dibe.

Belê xemî bi hev rêzên xwe wekî katîne bilindên ku di wexte ger û pevçûnan de bi kêrî wan tên, ji wan re bilind pergeh û sengerin.

Bi hemdêrî tevliyan de ji nêzîk xebat pêve mezrebên mezin tên dîtin. Mezrebên xemiyên û xebatvan. Li mezrebê dîr tûbeh hene. Ji ber du mêrên bilind ve du dilxwaze xêzê, bi rezbîl rezbînên û tên hatin kirî. Çend bêgîh li ser in. Rezerê berfên mezrebên bi rezbînan rezbîlandî ne. Tevayîya rezbînan wan ev e.[3]

[A di ber ku ev hemî mezr dîwarê ji bir mêrkê, û ev di ber dest de bi ev ve ye. Ji pêve hemî bêtêr ku ev xebatvanê ber û berfê rezbînên rêzandî xemiyên ve hêne. Ji bêtêr bêtêr ve ji nêzîkê bi ber dîwarê xemiyên.

Bi bêtêr dîwarê ku dîwarê hemî xemiyên bêtêrê û bêtêrên dîtra. Ji ber ku bêtêrê ev dîwarên xemiyên rezbînên rêzandî ne, û bi xemî û dîr ku.

Zamanla faaliyetleri oldukça azalan Hoybun Cemiyeti'nin, Hatay sorununun gündeme gelmesine paralel, Fransa'nın mandaterliğindeki Suriye'de yeniden canlanmaya başladığı görülmüştür. Nitekim İçişleri Bakanlığı'nın Başbakanlığa yazdığı 12 Ekim 1935 tarihli yazıda; **Hoybun Cemiyeti'nin Suriye'de yaşayan Kürtlere yardım maskesi altında çalışan fakat gerçekte Hoybun'a yar-**

dım toplayan "*Kürt Fukaraperver Cemiyeti*" adında bir dernek kurduğu, bu derneğin topladığı hububat ve paraları Hoybun'un siyasi amaçları için harcadığı belirtilmiş ve cemiyetin en büyük destekçisinin de Suriye'de kendisini Şeyh Sait'in halifesi ilan eden **Şeyh Ahmet** olduğu, bu kişinin geçmişte Türkiye'ye saldırılarda bulunmuş çetelere maddi yardım yaptığı ve eline fırsat geçerse Şeyh Sait'ten daha tehlikeli olabileceği vurgulanmıştır.[703]

Hoybun Cemiyeti'nin 1930 yılında açtığı Antakya şubesi de 1935 yılından sonra faaliyetlerini artırmıştır. Hoybun Cemiyeti'nin "kâtib-i umumisi" olan ve aynı zamanda Antakya şubesinin de başkanlığını yapan Antakya Lisesi Felsefe Öğretmeni Memduh Selim, 1936 yılı başlarında Türkiye sınırına yakın Kürt köyleri üzerinde propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır.[704]

1936 yılı başlarından itibaren **Hoybun Lideri Celadet Ali Bedirhan** İskenderun, Halep ve Beyrut'taki Taşnak önderleriyle görüşmeler yaparak Cezire üzerinden Türkiye'ye karşı bir hareket yapmayı planlamıştır. Ayrıca Taşnak-Hoybun işbirliğine, Türkiye'ye karşı düşmanca duygular besleyen Şam'daki "Çerkez Cemiyeti" de dahil edilmiştir. Bu konuda Celadet Ali ile Çerkez Cemiyeti Başkanı Abdullah Bey arasında bir ittifak yapılarak Türkiye'ye karşı üç cemiyetin birlikte hareket etmesi kararlaştırılmıştır. **Bu ittifakın yapılmasından sonra Türkiye'ye karşı 1937 yılı başlarında veya ilkbaharda harekete geçilmesi uygun bulunarak Türkiye içindeki taraftarları olarak kabul ettikleri bazı aşiretlere hazırlık yapmaları için talimat dahi verilmiştir.**[705] Bu doğrultuda 1936 yılı sonlarında Türkiye'nin güney sınırında birtakım çete saldırıları görülmeye başlamış, 1937 yılı başından itibaren bu saldırılar daha da artmıştır.[706] Bu sırada Fransa, İngilizlerin **Musul sorununu** çözmek için kullandıkları yöntemi kullanarak Türkiye'ye yönelik "bölücü" hareketleri kışkırtma yoluna gitmiştir.[707] **Özel-**

703 **BCA** (030 10.115.803.28) 90 C/337; Sarınay, **agm.**
704 Sarınay, **agm.**
705 **BCA** (030.10.114.788.22) 96 C/21; Sarınay, **agm.**
706 Mahmut Goloğlu, **Tek Parti Cumhuriyet (1931-1938),** Ankara 1974. s. 243.
707 Hasan Köni, "*Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış*" **Atatürk Yolu,** Yıl:2 S. 4, Kasım 1989, s. 537. Hatay konusunda geniş bilgi için bkz. Yusuf Sarınay. "*Atatürk'ün*

likle Türkiye açısından Hatay'ın ön plana çıktığı 1937 yılında Fransa, Dersim İsyanı'nı teşvik etmiştir.[708] Bunun üzerine Türkiye 8 Temmuz 1937 tarihinde Afganistan, Irak ve İran ile **Sadabat Paktı**'nı kurarak bölgeden gelebilecek bölücü hareketleri önlemeye çalışmıştır. Ancak Türkiye'nin bütün çabalarına rağmen 1937 yılında Dersim İsyanı'nın çıkması önlenememiştir.[709]

VAKIT

Pazartesi
7
Temmuz 1930

Türk -- İran dostluğu tehlikede !

Eğer İran, eşkıyaya yardımdan vaz geçmez ve hüsnüniyet göstermezse..

Harekâtımızda serbest olacağız !

ARARAT

150 likler

Ağrı dağı hadisesi burunlarını sokmak istiyorlar?

Liman, rıhtım ve antrepo ıslahatı

Komisyon bugün ilk ic..

7. 7 1930

Bütün bu emperyalist oyunlara karşı **Atatürk Türkiyesi** de boş durmamıştır: Genç Türkiye Cumhuriyeti, Ağrı İsyanlarını

Hatay Politikası (1936-1938) I. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XII. Sayı: 34, Mart 1996, s. 3-32.

708 Suat Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler**, İstanbul.1992. s. 101-106.

709 **age.** s. 123-159.

sert bir şekilde bastırdıktan sonra 1932 yılının başında, **Celal (Bayar)** ve **Tevfik Rüştü (Aras)** başkanlığındaki iki resmi Türk heyetini **İran'a** göndermiştir. Bu heyetler, Kürt sorunu konusunda İran'la görüşerek, İran'ın isyancıları himaye etmemesini ve bu konuda Türkiye'ye yardım etmesini istemişlerdir.

Türkiye sadece İran'la değil, Irak'la da Kürt sorunu konusunda görüşmeler yapmıştır. İki kez üst üste Türkiye'yi ziyaret eden Irak Dışişleri Bakanı'ndan, "**Barzan bölgesini merkez olarak kullanan isyancı Kürtlere karşı operasyon yapılması**" istenmiştir. Irak Hükümeti bu isteği kabul ederek **Barzanlı Şeyh Ahmet**'e karşı saldırılar düzenlemiştir. Aynı günlerde Irak'ın Ankara Büyükelçisi, İngiliz Büyükelçisi'ne gönderdiği bir yazıda İran, Irak ve Türkiye Hükümetleri arasında Kürtlere karşı işbirliğinden söz etmiştir. Bu işbirliği, Irak'taki Kürt isyancılarından Şeyh Ahmet ve Mahmut'u etkisiz hale getirmiştir.

Ağrı İsyanı'ndan sonra genç Türkiye Cumhuriyeti içerde de çeşitli önlemler almıştır: 5 Mayıs 1932'de çıkarılan bir **İskân Kanunu**'yla Kürtlerin bir kısmı batı bölgelerine yerleştirilmiştir. Aynı kanunla, şeyhlik, beylik ve ağalık kaldırılmış, aşiret reislerinin ve dini liderlerin sahip olduğu yetkiler ellerinden alınmıştır. Türkçeden başka bir dil kullanmak, yeni köyler ve mahalleler kurmak, zanaatkâr cemiyetleri oluşturmak da yasaklanmıştır.[710]

Ancak bütün bu dış ve iç önlemlere karşın dışarıdan "emperyalizm" içeriden de "yerli işbirlikçiler" çok geçmeden yeni bir Kürt isyanı planlamışlardır.

Genç Cumhuriyet'i ve Kürt halkını derinden sarsacak olan bu isyanın adı **Dersim İsyanı**'dır.

* * *

Görüldüğü gibi Dersim İsyanı, asla sadece Dersim İsyanı değildir; Dersim İsyanı, 1919-1936 arasındaki "emperyalist" destekli Kürt isyanlarının, bu süredeki yeni isyan hazırlıklarının,

710 Billur, **agm.**, s. 102.

genç Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı kurulan "kirli ittifakların" nihai bir sonucudur.

Özetlemek gerekirse;

1919'daki Koçgiri İsyanı'nı İngiltere desteklemiştir; Koçgiri İsyanı'na katılan isyancıların elebaşları 1937-38'de Dersim İsyanı'nda da karşımıza çıkmıştır.

1924'te çıkan Nasturi İsyanı'nı İngiltere desteklemiştir.

1925'te çıkan Şeyh Sait İsyanı'nı İngiltere desteklemiştir.

1925'teki Şeyh Sait İsyanı sonrasında yurt dışına kaçan isyancılardan bazıları 1927 yılında Ermenilerle birlikte Hoybun Cemiyeti'ni kurmuştur.

Hoybun Cemiyeti'ni İngiltere, Fransa ve ABD desteklemiştir.

1930'daki Ağrı İsyanı Hoybun Cemiyeti'nce desteklenmiştir.

1937-38'deki Dersim İsyanı'nın altyapısı 1928-29'da hazırlanmıştır.

Atatürk'ün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Yatırımları

Atatürk, çağdaş bir Türkiye yaratmak istemiştir; hurafeler yerine akıl ve bilimin egemen olduğu, kulluktan kurtulup birey olan insanların özgür iradeleriyle kendi kendilerini yönettiği, eğitim seviyesi yüksek, herkesin birlikte çalışıp birlikte üretip birlikte bölüştüğü, eşitlikçi ve tam bağımsız bir Türkiye yaratmak istemiştir.

Atatürk, böyle bir Türkiye yaratırken, öncelikle Türkiye'deki ortaçağ kalıntısı kemikleşmiş **feodal yapıyı** kırmakla işe başlamıştır.

Ancak, "tarikat" ve "cemaat" yapısı içinde kimliğini ve kişiliğini kaybetmiş, kaderini ağaya, şeyhe ve şıha bırakmış, ekonomik özgürlüğü olmayan, okuma yazma bilmeyen, dinle kandırılmış, emperyalist oyunlarla kışkırtılmış Kürt vatandaşları, 500 yıllık feodalist ve emperyalist kıskaçtan bir anda çekip almak çok da kolay olmamıştır.

Yüzlerce yıllık alışkanlıklar ve çıkarlar, genç Cumhuriyet'in karşısına dev bir hayalet gibi dikilmiştir.

Atatürk, Kürt sorununu besleyen Doğu'daki feodal yapıyı kırmak için herşeyden önce toprak ağası durumundaki aşiret reislerinin topraklarını ellerinden alarak yoksul köylüye dağıtmanın, yani **toprak reformu**nun hesaplarını yapmıştır.

Bu amaçla, **1934 yılında İskân Kanunu** çıkarılmıştır.[711] Bu kanuna göre yoksul ve topraksız köylüye toprak dağıtılacaktır.[712] Kanunun 10. maddesine göre "***Aşiret reisliği, beyliği, ağalığı ve şeyhliği***" kaldırılmıştır. Kanun, "***Aşiretlerin şahsiyetlerine veya onlara gönderme yaparak, reis, bey, ağa ve şeyhlere ait olarak tanınmış, kayıtlı ve kayıtsız bütün taşınmazların teminatsız kamulaştırılıp göçmenlere, mültecilere, naklolunanlara, topraksız veya az topraklı yerli çiftçilere dağıtılıp tapuya bağlanmasını***" öngörmüştür.[713]

1935 yılında toplanan (9-16 Mayıs) **CHP 4. Büyük Kurultayı**'nda ilk kez **toprak reformu**na yer verilmiştir.[714] 14 Mayıs 1935 tarihinde kabul edilen CHP Programı'nın 34. maddesi şöyledir:"***Her Türk çiftçisini yeter toprak sahibi etmek, partimizin ana gayelerinden biridir. Topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için özgü istimlak kanunları çıkarmak lüzumludur.***"[715]

1935 ve 1937'de İçişleri, Sağlık ve Tarım Bakanlıkları **Toprak Kanunları** hazırlamıştır.[716]

1935'te **Vakıflar Kanunu** çıkarılmıştır. Bu kanunla vakıf toprakları eylemli olarak tasfiye dilmiş, böylece feodal, dinsel kurumların temelini oluşturan büyük vakıf toprakları devlet mülkiyetine alınıp satış yoluyla özelleştirilmiştir. Ancak bu toprakların varlıklı ailelerin eline geçmesi istenilen sonucu vermemiştir.[717]

711 14 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen 2510 sayılı kanun.

712 İskan Kanunu hakkında bkz. Fikret Babuş, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskan Siyaseti ve Uygulamaları**, İstanbul, 2006.

713 Ömer Lütfi Barkan, **Türkiye'de Toprak Meselesi**, İstanbul, 1980, s. 454 vd.Doğu Perinçek, "*Cumhuriyet Döneminde Kamulaştırma*", **Teori dergisi**, S. 134, Mart 2001, s. 32 vd. Ancak bu konundan beklenen verim alınamamıştır. Uygulaması uzun süreli olamamış, kısa süre sonra ağalar ve şeyhler geri dönmüş ve devletin el koyduğu topraklar da kendilerine verilmiştir.

714 Perinçek, **Toprak Ağalığı ve Kürt Sorunu**, s. 98 vd.

715 Bkz. Doğu Perinçek, **Atatürk'ün CHP Program ve Tüzükleri**, İstanbul, 2008, s. 182 vd.

716 Perinçek, **Toprak Ağalığı ve Kürt Sorunu**, s. 52, 116-119.

717 **age.**, s. 113, 114.

1937'de kamulaştırma ve toprak dağıtımı için **Anayasa değişikliği** yapılmıştır. 13 Şubat 1937'de Anayasa'nın 74. maddesine şu fıkra eklenmiştir:

"*Çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve ormanları devlet tarafından idare etmek için istimlak olunacak arazi ve ormanların istimlak bedelleri ve bu bedellerin ödenmesi sureti özel kanunlarla tayin edilir.*" [718]

Sonuçta, **1934-1938 arasında toplam 90 bin civarında aileye 3 milyon dönüm kadar toprak dağıtılmıştır.**[719] Daha önce de belirttiğimiz gibi **genç Cumhuriyet 1923-1938 arasında toplam, 246.431 aileye toplam 9. 983.750 dekar toprak dağıtmıştır.** Ancak, Atatürk'ün ve genç Cumhuriyet'in bütün iyi niyetli çabalarına karşın ortaya çıkan bu tablo yetersizdir. Her şeye rağmen feodalizim canavarı Cumhuriyet'e meydan okurcasına halkın kanını emmeye devam etmiştir.

Atatürk; Kürtleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin "eşit yurttaşları" yapmak için kültürel, ekonomik, siyasal ve toplumsal birçok adım atmıştır.

Bu adımlara geçmeden önce 1920'lerde ve 1930'larda bölgenin temel özelliklerine bakmak yerinde olacaktır.

İşte o günlerin Güneydoğusu:

- Bölgenin imkânsızlıklarından dolayı, bölgeye yöneticiler ve memurlar gitmemektedir.
- Bölge halkı hükümet ile eşkıya arasında sıkışıp kalmış ve iki taraflı "korku psikolojisi" içine girmiştir. Köylü, hükümete, eşkıya hakkında bilgi verince, eşkıyanın baskını ile karşılaşmaktadır.
- Bölgede sıkça isyan çıkmaktadır.
- Bölgede dikkate değer esnaf, tüccar ve sanat erbabı yoktur.
- Yol durumu çok kötüdür.
- Okuma yazma oranı çok düşüktür.
- Tabiat şartları çok zordur. Bölgenin bazı illerinde kış 8 ay sürmekte ve yollar ulaşıma kapanmaktadır.

718 **age.**, s. 119.
719 **age.**, s. 152.

- Erzurum sathı 1900, Van Gölü sathı 1720 m irtifadadır. Böyle olunca ürünler şehirlere gidemediği için köylünün elinde kalarak çürümektedir.
- Topraklar, toprak ağalarının elindedir, köylü ağaların hizmetkârı durumundadır.

Cumhuriyet tarihi yalancılarının sıkça dile getirdikleri, "**Atatürk döneminde genç Cumhuriyet'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yatırım yapmadığı**" tezi doğu değildir. Sürekli isyanlarla çalkalanan, dolayısıyla sürekli "asayiş sorunlarının" yaşandığı, coğrafi ve toplumsal yapıdan kaynaklanan zorlukların geçit vermediği bir bölgeye yatırım yapmanın güçlüğüne karşın, genç Cumhuriyet'in yine de en çok yatırım yaptığı bölgelerden biri Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olmuştur. Nitekim, aynı dönemde ülkenin diğer bölgelerinde asayiş problemi yaşanmamasına karşın, Doğu illeri ortalamalarının altında kamu harcaması almış iller vardır.[720] Bu nedenle o dönemdeki göreceli "yatırım azlığını", "Genç Cumhuriyet doğuya yatırım yapmadı!" yalanıyla değil de, ülkenin genel ekonomik koşullarıyla açıklamak daha doğru olacaktır.[721]

Ayrıca bölgedeki isyanlar, ülke ekonomisine ciddi yükler getirmiştir. **İngiliz The Times gazetesine göre Türkiye'nin sadece Şeyh Sait İsyanı'ndaki kaybı 20 milyon pound'tur.** Buna rağmen, genç Cumhuriyet, bölgenin asayişini sağlamak ve bayındırlık hizmetleri götürmek için, uzun yıllar boyunca bölgeye "özel ve olağanüstü" ödenekler aktarmıştır.[722] Hatta "**Tunceli**" **adında yeni bir il** bile kurmuştur.[723] Bu ilin kurulmasına ilişkin yasa teklifi, dönemin İçişleri Bakanı tarafından "***...Cumhuriyet***

720 Sait Aşkın, "*Atatürk Döneminde Doğu Anadolu, (1923-1938)*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 50, C XVII, Temmuz, 2011.

721 **agm.**

722 Örnek olarak **Tunceli bölgesindeki yol işleri için her yıl 1.350.000 TL** olmak üzere üç yıllık program bütçeye, o günün koşullarında ayrı bir yük getirmiştir. Bkz. **Ayın Tarihi dergisi**, Haziran 1936, S. 30, s. 67.

723 Tunceli, 4 Ocak 1936 tarih ve 3197 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "*Yeniden Dokuz Kaza ve Beş Vilayet Teşkiline ve Bunlarla Otuziki Nahiyeye Ait Kadrolar Hakkında Kanun*" ile "il" yapılmıştır.

devri memleketin esaslı ihtiyaçlarını temin ederek asıl hastalığı tedavi etmek şiarı olduğu için, burada da medeni usullerle bir tedbir düşünüldü. Ve bu program ile memleketin her yerinde olduğu gibi buraların da cumhuriyetin feyizlerinden istifade etmesini gözetti." denilerek Meclis'e sunulmuştur.[724] Cengiz Özakıncı'nın deyişiyle, Dersim'i yeniden yapılandırmayı amaçlayan 25 Aralık 1935 tarihli "Tunceli Vilayeti'nin İdaresi Hakkında Kanun"la,"*Cumhuriyet, aşiretlerin Dersim'ini, insan ve yurttaş haklarının Tunçeli'ne dönüştürmek*" istemiştir.[725]

"*Cumhuriyet, aşiretlerin 'Dersim'ini, insan ve yurttaş haklarının 'Tunç Eli'ne dönüştürmek üzere; yöreyi köprüler, yollar, okullar, hastaneler, sinemalar, tiyatrolar, halkevleri, bankalar, ziraat kurumları, hükümet binaları, adliye örgütü, karakol ve kışlalarla donatmaya başladı. Başka yöreden işçi getirilip çalıştırılması yasaktı. Bütün yapılar dolgun bir gündelik verilerek yöredeki aşiret üyelerine yaptırılacak; aşiret üyesi, reisinden bağımsız bir birey olarak çalışıp emeğinin karşılığını para olarak alacak; yüzyıllar boyu yalnızca kendi ailesinin yaşamı için gerekli şeyleri tüketebileceği kadar üreten, bundan fazla üretim yapmadığı için pazara götürüp satacak bir varlığı bulunmayan, dolayısıyla özel mülk nedir, parasal birikim nedir, mülkiyet özgürlüğü nedir tatmamış olan aşiret üyelerinin ceplerine para girecek; aşiretten bağımsız kendisine özel birikim yapmayı ve kendi birikimini dilediği gibi kullanmayı öğrenen aşiret üyeleri böylelikle aşiret düzeninden uzaklaşıp insan ve yurttaş haklarına adım atacaktı.*

Aşiretler Dersim'inin, özgür birey yurttaşlar cumhuriyetinin "Tunç Eli"ne dönüştürülmesi, tasarının biricik amacıydı. Ça-

724 Bu yasanın görüşmeleri sırasında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya: "*...Burası 91 aşirete münkasımdır. 1876'dan bugüne kadar muhtelif zamanlarda Dersim üzerine 11 harekâtı askeriye yapılmıştır. Halk cahil, biraz da toprağın fakirliği dolayısıyla fakir olur ve eli de silahlı bulunursa tabii böyle bir yerde vukuat eksik olmaz. Fransa'da, İtalya'da, Yunanistan'da da böyle yerler vardır. ... Efkârı umumiyemize arzetmek isterim ki, memleketimizde anormal bir vaziyet yoktur.*" demiştir. Bkz. Ayın Tarihi dergisi, Ocak 1936, s. 25, s. 25 vd.

725 Özakıncı, agm., s. 62.

lışmalar coşkuyla sürüyor, yapımı bitirilen bir köprünün ATATÜRK tarafından açılacağı söyleniyordu. Fakat öyle olmadı. O günleri yaşayan ***İhsan Sabri Çağlayangil*** *anılarında o günleri:*

*'**Atatürk Singeç Köprüsü'nü açmaya gidecek.** O tarihte Seyit Rıza, Dersim'in lideri. Devlet, Fırat üzerine bir köprü yapmış. Köprünün başında da bir karakol. **Karakolda 33 askerimiz, başlarında İsmail Hakkı adında bir yedek teğmen var. Köprüye Dersimliler saldırı düzenliyor. Karakol yakılıyor ve 33 askerimiz şehit oluyor.** İşte bu olay isyanın başlamasıdır. Atatürk olayla ilgileniyor ve kesin talimat veriyor: **'Bu meseleyi kökünden hallediniz!'** diye anlatmıştır."*[726]

İşte Atatürk Cumhuriyeti'nin Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki bazı yatırımları:[727]

- **1924'te Diyarbakır-Ergani Madeni devletleştirilerek işletmeye açılmıştır.**
- **1925'te -köylüyü ezen- Aşar Vergisi kaldırılmıştır.**
- **1925'te 3 milyon lira sermaye ve %50 nispetinde Alman sermayesiyle "Ergani Bakırı Türk Anonim Şirketi" kurulmuştur.**[728]
- **1925'te tütün rejisi yabancılardan alınmıştır.**
- **1929'da Elazığ'da "*Elaziz İpek Mensucat Türk Anonim Şirketi'nin*" kurulmasına karar verilmiştir.**[729]
- **1929'da "Yol ve Köprüler Yapımına İlişkin Kanun" çıkarılarak Güneydoğu Anadolu'da pek çok yol ve köprü inşa edilmiştir.**
- **1932'de Ankara'da Birinci Tütün Kongresi toplanmıştır.**
- **1934'te Diyarbakır-Siirt yolunda Pasur Köprüsü açılmıştır.**

726 **agm.**, s. 62, 63.

727 Bkz. Ramazan Topdemir, **Atatürk'ün Doğu-Güneydoğu Politikası ve GAP**, İstanbul, 2011.

728 1930'lu yıllarda Ergani madeni için üretim miktarı 7.500 blister olarak tasarlanmış ve bunun 1.200 tonu ülkenin ihtiyacına alıkonularak 6.300 ton ham bakırın dışarıya satılması düşünülmüştür. Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti'nin II. Sanayi Planı**, Ankara, 1973, s. 51.

729 **12.9.1929 Tarih ve 1/8350 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. C A. Karton No: 030.18. 1/5.45.17.**

- 1934'te Fevzipaşa-Diyarbakır demiryolu tamamlanmıştır.
- 1934'te Elazığ'a demiryolu ulaşmıştır.
- 1934'te Yolçatı-Elazığ demiryolu işletmeye açılmıştır.
- 1934'te Siirt'te 7 yeni cadde ve 21.384 metre yeni kaldırım yapılmıştır.
- 1934'te Elazığ'ın Maden ilçesi Alacakaya (Guleman) krom sahası "*Şark Kromları İşletmesi*" idaresinde 1936'dan itibaren işletilmiştir.
- 1935'te Adıyaman Göksün Köprüsü açılmıştır.
- 1935'te Munzur Suyu köprüsü açılmıştır.
- 1935'te Van Gölü işletmeye açılmıştır.[730]
- 1935'te Keban Maden Köprüsü açılmıştır.
- 1936'da Erzurum'da Kız Sanat Okulu açılmıştır.
- 1936'da Erzurum-Sivas demiryolu hattının temeli atılmıştır.
- 1936'da Yazıhan-Hekimhan demiryolu işletmeye açılmıştır.
- 1936'da Malatya'da sigara fabrikası kurulmuştur.[731]
- 1936'da Bitlis'te sigara fabrikası kurulmuştur.
- 1937'de Malatya Bez Fabrikası'nın temeli atılmıştır.[732]
- 1937'de Hekimhan-Çetin demiryolu işletmeye açılmıştır.
- 1937'de Islahiye demiryolu işletmeye açılmıştır.
- 1937'de Atatürk Tunceli'de Singeç Körüsü'nü açmıştır.

730 Nisan 1935'te Van Gölü İşletme İdaresinin bütçesi hakkında Meclis'te yapılan görüşmeler sırasında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya şöyle demiştir "...*Cumhuriyet Şeyh Sait vakasından ve onu takip eden hadiselerden sonra icap eden inzibat tedbirlerini tamamıyla aldı. Onu müteakip de oranın ümranını gözetti. Bu muntazam bir program halinde devam edecektir ve etmesi de lazımdır. Van Gölü İşletmesi Vapurları Van Gölü sahillerinin ve havalisinin birebir irtibat vasıtalarıdır. İki köy arasında, iki şehir arasında Devlet şosesini yaparken nasıl onun gelirini değil memleketin inkişafını gözetirse, Van Gölü'nün işletilmesinde kullanılan vapur ve sair vesaiti nakliye müteharrik bir köprü, bir şose telakki edilmelidir. Bu bir amme hizmetidir. Bir irat membaı değildir. Ve uzun yıllar böyle devam edecektir.*"

731 720 ton sigara üretim kapasitesine sahip Malatya'daki fabrikada çevre illerin tütünü de işlenmiştir. Ersal Yavi, **Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu**, Ankara, 1994, s. 118-119

732 1939 yılında açılan "**Malatya Bez ve İplik Fabrikası**" kısa sürede büyük bir üretim hızı yakalamış, Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan da yararlanarak 1941'de Malatya'daki 4 işyerinin toplam üretiminin %32,2'sini gerçekleştirmiştir. **Yurt Ansiklopedisi**, C 5, s. 5455

- 1937'de Diyarbakır-Cizre demiryolunun temeli atılmıştır.
- 1938'de Ankara-Erzurum demiryolu Erzincan'a ulaşmıştır.
- 1938'de Sivas Çimento Fabrikası'nın yapımına başlanmıştır.[733]
- 1938'de Erzurum'da 900.000 TL'lik bir imar çalışmasıyla ilçeler dahil 30 ilkokul, sinema, şehir elektriği vs. yatırımlar gerçekleştirilmiştir.
- 1938'de Erzurum'da Ilıca nahiyesinde posta ve telgraf merkezleri açılmış, 14 derslikli ilkokul binası ihale edilmiş, gazino ve lokantası olan bir otel de planlamaya alınmıştır.
- 1938'de Erzurum'da Doğu Kültür Kongresi açılmıştır.

Atatürk'ün genç Cumhuriyet'i, Türkiye'de görülen **trahom hastalığıyla mücadele** konusunda **Güneydoğu Anadolu'da** büyük bir çalışma başlatmıştır. Adana, Gaziantep, Malatya, Urfa ve Maraş'taki mücadele sırasında toplam **120 yataklı trahom hastaneleri** kurulmuş ve yalnızca 1934 yılında müracaat eden 87.000 kişiden 2215'i tedavi, 4318'i ameliyat edilmiştir.[734]

Fethi Okyar Hükümeti'nin önemli hedeflerinden biri Doğu Anadolu'da "dokuma sanayine" hız kazandırmaktır. Hükümet programında, bölgede **10.000 iğlik bir iplik fabrikası kurma** hedefinden söz edilmiştir.[735]

Atatürk, 1937'de **Celal Bayar** başkanlığındaki hükümete "***en kısa yoldan, en ileri ve en refahlı Türkiye idealine ulaşmak***" için yeni ekonomik hedefler göstermiştir. Bu hedefler doğrultusunda hazırlanan Celal Bayar'ın **üç yıllık maden işletme ve dört yıllık sanayileşme** planları,[736] kamuoyunda büyük heyecan yaratmıştır.[737] Bayar'ın sanayileşme planında, **Doğu Anadolu'yu doğrudan etkileyecek Trabzon limanı ile Sivas'ta çimento ve motor fabrikaları,**

733 8 Şubat 1938'de Almanlara ihale edilen **Sivas çimento fabrikasının** yapılış nedeni "***şark vilayetlerimizle Orta Anadolu'da daha ucuza çimento satışını temin etmek***" olarak kayıtlara geçmiştir.

734 Aşkın, **agm.**

735 "*Okyar Hükümeti Programı*", **TBMM Kütüphanesi.**

736 Başbakan Celal Bayar'ın bu ekonomik plan hakkında Anadolu Ajansı'na yaptığı açıklamanın tam metni için bkz.**Ayın Tarihi dergisi**, Eylül 1938, S. 58, s. 19-22.

737 Muhittin Birgen, "*Celal Bayar'ın Üçüncü Planı*", **Son Posta gazetesi**, 22 Eylül 1938.

Iğdır pamuklarını işlemek için Erzurum'da iplik fabrikası kurulması da yer almıştır. Ayrıca programda öngörülen üç şeker fabrikasından ikisinin doğu illerinde inşası planlanmıştır.[738]

Erzurum'da kurulacak iplik fabrikası için gereken elektrik enerjisinin Tortum şelalesinden elde edilmesi için mühendisler grubuna incelemeler yaptırılmış ve buradan elde edilecek enerjiyle "*bütün Doğu'nun, bilhassa Erzurum'un mühim bir sanayi merkezi olması kabiliyetini kazanacağı*" anlatılmıştır.[739]

Atatürk döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde 6.124 işyeri açılmıştır.[740]

Atatürk, 1930'larda Doğu'da bir "üniversite kurma" talimatı vermiştir. Bu doğrultuda bugünkü Erzurum Atatürk Üniversitesi kurulmuştur.[741]

Rahmi Doğanay, "*1930-1945 Dönemi Doğu Anadolu Bölgesinde Uygulanan Sanayi Politikaları*" çalışmasının sonucunda, genç Cumhuriyet'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da birçok yatırım yaptığını doğrulamıştır:

"***Doğu Anadolu, Birinci Sanayi Planı çerçevesinde maden, dokuma ve sigara sanayi gibi birçok endüstriyel kuruluşa kavuşmuştur.*** *Kaldı ki; bu dönem kalkınma ve sanayileşme hedefleri bölgesel gelişmeyi değil, bütün ülkenin topyekün gelişmesini hedeflemiştir. İkinci Sanayi Planı ise daha geniş kapsamlı olmakla birlikte uygulamada dünya ve Türkiye'nin olağanüstü şartları içinde daha etkisiz kalmıştır. (...)*

İzmir İktisat Kongresi'nden itibaren ülkenin tümüyle bayındır ve mamur hale getirilmesi konusunda izlenen iktisadi politikalar hem devletin sorumluluk alması, hem de özel teşebbüsün yatırımlar için teşvik edilmesine yöneliktir. Birkaç kez çıkarılan Sanayi teşvik kanunları da iktisadi gelişmeyi sağlamak amacını taşımaktadır. Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları da

738 Bkz. Asım Us, "*Çifte Plan İle İcraata Giriş*", **Kurun gazetesi**, 20 Eylül 1938; **Ayın Tarihi dergisi**, Eylül 1938, S. 58, s. 19-22.

739 **Ayın Tarihi dergisi**, Temmuz 1938, s. 55, s. 9

740 Ramazan Topdemir, "*Atatürk'ün Güneydoğusu*", **Hürriyet dergisi**, 24 Eylül 2009.

741 **agm.**

ülkenin her tarafı için olduğu kadar, Doğu Anadolu'da devlet ve özel teşebbüs yatırımlarının yaygınlaştırılması yönünde hedefler koymuş, Atatürk de yurt gezilerinde bölgenin özelliklerine göre yapılacak yatırımlar açısından görüşlerini beyan etmiştir. Ayrıca bu gezilerde yatırımları teşvik amacı da dikkate alınmıştır.."[742]

Ramazan Topdemir de, "***Atatürk'ün Doğu-Güneydoğu Politikası ve GAP***" adlı kitabında, Atatürk döneminde genç Cumhuriyet'in ayrım yapmadan yurdun her tarafını kalkındırmak için çok büyük yatırmlar yaptığını, özellikle **tarımla uğraşan köylüye** büyük kolaylıklar sağladığını şöyle ifade etmiştir:

"Ülkenin en uzak köşelerinde bile halkın huzuru ve güvenliği öylesine sağlanmıştır ki bunu geçmişin en sakin dönemleriyle karşılaştırmak bile yersiz olur. Herkes güven içinde tarlasında çalışmakta ya da zanaatını yürüttüğü yerde işin başındadır. Bu insanlar çalışmalarının sonuçlarından yararlanabileceklerinden emin ve bunların ellerinden zorla alınamayacağının güveni içindedirler. Ekonomi, eğitim sosyal yardım konularında şimdiden somut sonuçlar alınmıştır. Daha önceden var olan tarım okullarına Bursa'da, Balıkesir'de İzmir'de, Adana'da, Erzincan'da beş yenisi eklenmiştir. Savaşın ve değişmelerin işlemez hale getirdiği Ziraat Bankası yeniden çalışır hale getirilmiş ve birçok yerde şubeler açılarak halkın yardımına koşulmuştur. Pek çok sığınak ve göçmen refahları yönünden uygun yerlere gönderilerek yerleştirilmiştir. Bu işin daha çok yürütülmesi için özel yardım bankaları kurulmak üzeredir.

*Köylülere önemli düzeyde **iki buçuk milyon liralık tarım aletleri** dağıtılmıştır ve dağıtım sürdürülmektedir. Ayrıca köylülere tarım araç, gereçleri vermek gerektiğinde bunları onarmak amacıyla sermayesinin yüzde 70'ine katıldığımız bir şirketle anlaşma yapılmak üzeredir. Bu anlaşma çiftçileri çok memnun edecek ve onların yararına olacaktır."*

742 Rahmi Doğanay, "*1930-1945 Dönemi Doğu Anadolu Bölgesinde Uygulanan Sanayi Politikaları*", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi**, C 10, S. 2, Elazığ, 2000, s. 229, 230.

Atatürk'ün Güneydoğu Anadolu bölgesine yönelik en önemli projesi, Atatürk öldükten sonra hayata geçirilen **GAP Projesi**'dir. Tarihin en büyük dehalarından Atatürk, "***Buraya bir insanlık gölü inşa edelim.***" diyerek GAP'ın ilk adımını 1934 yılında atmıştır.[743] Atatürk'ün talimatıyla, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki **mevcut su kaynaklarından elektrik elde edilmesi** için 1936 yılında **Elektrik İşleri Etüd İdaresi** kurulmuştur. "*İdare, 'Keban Projesi' ile yoğun etüdlere başlamış, Fırat Nehri'nin her açıdan tetkiki ve sonuçlarının tespiti için rasat istasyonları kurmuştur. 1938 yılında Keban boğazında jeolojik ve topoğrafik etüdlere başlanmıştır. 1950-1960 yılları arasında gerek Fırat gerekse Dicle üzerinde Elektrik İşleri Etüd İdaresi tarafından sondaj çalışmalarına ağırlık verilmiştir.*"[744] Böylece GAP'ın alt yapısı hazırlanmıştır.

Atatürk, Doğu'yu nasıl görmek istediğini; Diyarbakır, Malatya, Elazığ ve Tunceli gezisinde yanındaki **Sabiha Gökçen**'e şöyle ifade etmiştir:

"***İnsan ömrü yapılacak işlerin azameti karşısında çok cüce kalıyor Gökçen... Geçtiğimiz yerlerde fabrikaları görmek istiyorum, ekilmiş tarlalar, düzgün yollar, elektrikle donanmış köyler, küçük fakat canlı, tertemiz, sağlıklı insanların yaşayabileceği evler, büyük yemyeşil ormanlar görmek istiyorum.***

Gürbüz çocukların, iyi giyimli çocukların yüzleri sararmamalı, dalakları şiş olmayan çocukların okuduğu okullar görmek istiyorum.

İstanbul'da ne medeniyet varsa, Ankara'ya da ne medeniyet getirmeye çalışıyorsak, İzmir'i nasıl mamur kılıyorsak, yurdumuzun her tarafını aynı medeniyete kavuşturalım istiyorum. Ve bunu çok ama çok yapmak istiyorum.

743 Bkz. Ramazan Topdemir, **Atatürk'ün Doğu-Güneydoğu Politikası ve GAP**, İstanbul, 2011.

744 "*GAP'ın Tarihçesi*", **TC Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı İnternet Sitesi, (http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-tarihcesi).**

Dedim ya, insan ömrü çok büyük işleri başarabilecek kadar uzun değil. Mamur olmalı Türkiye'nin her bir tarafı, müreffeh olmalı...

Devletin yapamadığını, millet; milletin yapamadığını devlet yapmalı. Her şeyi yalnız devletten ya da her şeyi yalnız milletten beklemek doğru olmaz. Devlet ve millet ülke sorunlarını göğüslemede daima elele olmalıdır.

Ben yapabildiğim kadarını yapayım, sonra ne olursa olsun, benim kitabımda yok. Geleceği, geleceğin Türkiye'sini, düşünmek görevim. Bir iş aldık üzerimize, bir savaşın üstesinden geldik, şimdi ekonomik alanda savaş veriyoruz, daha da vereceğiz... Bu heyecanı yaşatmak, bu heyecanın ürünlerini görmek lazım."

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da fabrikalar, ekili tarlalar, düzgün yollar, elektrikli köyler, tertemiz, canlı ve sağlıklı insanların yaşayacağı evler, gürbüz çocuklar ve büyük yemyeşil ormanlar görmek isteyen Atatürk'ün en büyük amaçlarından biri bütün bölgelerin olduğu gibi Doğu'nun da kalkınmasıdır!

Atatürk'ün ve genç Cumhuriyet'in, Türkiye'nin tüm bölgelerini olduğu gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kalkındırmak için yaptığı bu çalışmalar, asırlardır bölge halkını sömüren feodal unsurların; ağaların, şeyhlerin ve şıhların tepkisini çekmiştir. Genç Cumhuriyet'in bu yatırımları devam ederse bölge halkı üzerindeki nüfuzlarını tamamen kaybedeceklerini düşünen bu feodal unsurlar, Türkiye'yi bölüp parçalamak isteyen ayrılıkçı unusurlarla anlaşarak, genç Cumhuiyet'e başkaldırmışlardır. Genç Cumhuriyet'in "çağdaşlaşmaya" yönelik devrimlerini, "dinsizlik" olarak adlandırıp bu yönde propaganda yapan feodal unsurlar, bölgede yapılan yolları, köprüleri, santralleri tahrip ederek karakollara saldırmışlardır.

İşte, **1937-1938 Dersim İsyanı**, böyle bir ortamda patlak vermiştir.

Dersim'in İsyan Tarihçesi

Dersim İsyanı'nı ve Dersim harekâtını doğru anlamak için, her şeyden önce Dersim'i doğru tanımak, bunun için de Dersim tarihini iyi bilmek gerekir.

Dersim sözcüğü, Farsça "der" (kapı) ve "sim", (gümüş) sözcüklerinin birleşmesinden oluşur; **der(kapı)+sim(gümüş) = "gümüş kapı", "maden kapısı"** veya **"maden yöresi"** anlamına gelmektedir.

1935'de Dersim'in yeniden yapılandırılma tasarısı Meclis'te tartışılırken, **Şükrü Kaya**'nın **Dersim** için türettiği "**Munzur**" sözcüğünü beğenmeyen **Atatürk,** Dersim'in yerine "**Tunçeli**" sözcüğünü türetmiştir.

Der+sim= "maden yöresi", Tunç+eli= "tunç yöresi"...

Cengiz Özakıncı'nın dediği gibi, *"Atatürk'ün Osmanlı top dökümünde kullanılan 'tunç'un yöredeki bakırdan elde edildiğini bildiği ve buradaki aşiretlerin yüz yıllar boyunca çevredeki bakır madenlerine saldırıp Osmanlı'nın tunç top üretimini baltalayarak askeri çöküşüne yol açtıklarının bilincinde olduğunu gösteriyordu."*[745]

"*Nasıl yani?*" dediğinizi duyar gibiyim! O zaman gelin şimdi hep birlikte Dersim'in bilinmeyen "isyan tarihçesine" şöyle bir göz atalım:

Öncelikle şunu belirtmeliyim ki, Osmanlı'nın yükselmesinin arkasında **Dersim** vardır! Evet, yanlış okumadınız! Osmanlı'nın önlenemeyen fetihlerinin ve askeri zaferlerinin arkasındaki teknik gücün kaynağı Dersim'dedir.[746]

Dersim, Osmanlı'nın **patlayıcı silah üretimi için gereksindiği** madde ve madenlerin sağlandığı bölgelerin tam merkezinde yer almıştır. Patlayıcı silahların icat edilmesinden sonra Dersim, bu silahların üretimi için gerekli madenlerden yoksun fakat bu ma-

745 Özakıncı, "*Dersim'den Tunçeli'ye Yurttaş Hakları*", s. 60.

746 Cengiz Özakıncı, "***Dersim'den Tunçeli'ye Yurttaş Hakları***", adlı makalesinde bu tezi bütün ayrıntılarıyla anlatmıştır.

denlerin bulunduğu yerlerin tam ortasında bulunduğundan hep çok önemli olmuştur.

Osmanlı'nın top, gülle, mermi üretiminde kullandığı demir, bakır, kurşun, vb. gibi madenlerle, barut yapımında kullandığı güherçile, odun kömürü ve kükürt, hep Dersim'e komşu yörelerde çıkartılmış ve başta İstanbul olmak üzere çeşitli yerlerde kurulan "*tophane*" ve "*barıthane*"lerde işlenmiştir. Osmanlı'nın para basımında kullandığı bakır ve gümüşün önemli bir bölümü de yine Dersim çevresindeki maden ocaklarından çıkartılmış ve başta İstanbul olmak üzere çeşitli yerlerde kurulan "*darphane*"lerde işlenerek gümüş "*akça*" ve bakır "*mangır*"a dönüştürülmüştür.[747]

Osmanlı'nın askeri başarıların arkasında, "mermi" ve "barut" yapımında kullanılan madenlerden çok iyi yararlanılması vardır. Bu nedenle Osmanlı maden bölgelerinde yaşayanlara bazı ayrıcalıklar tanımış,"**madenciyan fukarası**" adı verilen maden işçileri için ayrı yasal düzenlemeler çıkarmış, "**maden kanunnameleri**" hazırlamış ve madenciler arasındaki anlaşmazlıkları, başında "**Maden Emini**"nin bulunduğu özel bir yargı düzeniyle halletmiştir. Osmanlı, birbirine yakın maden bölgelerini tek bir Maden Emini'nin yönetiminde birleştirmiştir. Örneğin, tam ortasında Dersim'in bulunduğu **Ergani, Gümüşhane, Keban, Kiği, Kemah** madenleri, tek Maden Emini'nin yönetimi altındadır.[748]

Maden yataklarının merkezinde bulunan **Dersim işte bu nedenle** Osmanlı için her dönemde çok önemli olmuştur.

Bu gerçeği fark eden **Dersim aşiretleri,** yaşadıkları bölgenin bu özelliğinden yararlanmak için sıkça Osmanlı'ya karşı isyan etmişlerdir. Dersim aşiretleriyle Osmanlı arasındaki **Alevi-Sünni ayrımı** bu isyanları daha da şiddetlendirmiştir. **Cengiz Özakıncı**'nın dediği gibi, "*Maden demek, silah demek; top, tüfek, gülle demek; gümüş 'akça' ve 'bakır' 'mangır' demekti. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti, ne zaman doğudaki komşu-*

747 Özakıncı, **agm.**, s. 46, 47.
748 **agm.**, s. 48.

*ları Rusya ya da İran'la savaşa tutuşacak olsa, **siyasal Aleviliğin, Kızılbaşlığın** dağlar ve akarsularla korunaklı kalesi Dersim'in önde gelen kimi aşiretleri, Osmanlı'nın top, tüfek ve para üretiminin kaynağı olan çevredeki madenlere saldıracaktı."*[749]

Osmanlı Devleti 1514, 1534-1535, 1548-1549, 1552-1554, 1578-1590, 1603-1611, 1615-1618, 1622-1639, 1723-1727, 1730-1732, 1735-1736, 1821-1823 tarihlerinde Alevi, Şii, Kızılbaş İran devletiyle savaşmıştır. Bütün bu savaşlarda, Sünni Osmanlı'nın yerli top tüfek barut üretimi, kimi **Alevi-Kızılbaş Dersim aşiretleri tarafından**, yöredeki madenlere yapılan silahlı baskınlarla, saldırılarla kesintiye uğratılmıştır.[750]

Cemal Şener, "*Dersim Tarihi*" adlı kitabında **Başbakanlık Osmanlı Arşivi** (BOA) belgelerine yansımış olan Dersim aşiretlerinin "maden saldırılarını" ve "isyanlarını" şöyle sıralamıştır:[751]

1729 Aralık: "***Kimi aşiretler Keban maden bölgesinde Besni ilçesini basmış, beş yüz emekçiyi esir alıp eşlerine, çocuklarına, mallarına saldırmış; halk evini, işini, köyünü terk edip başka yörelere kaçmaya başlamıştır.***" *(BOA - Cevdet Zabtiye, no 1983)*

1732 Mayıs: "***Dersimli, Şeyh Hasanlı Aşiretleri, Keban maden bölgesi emekçilerinin köylerini basarak çocuk ve kadınlarını rehin almıştır.***" *(BOA - Cevdet Zabtiye, no 1697)*

1733 Eylül: "***Dersimli, Şeyh Hasanlı Aşiretleri, Elazığ, Çarsancak, Kiği madenleri yöresinde halka saldırarak varlıklarını yağma etmiş ve kadın çocuk ayırmadan öldürmüşlerdir.***" *(BOA - Cevdet Dahiliye, no 16543)*

1735 Aralık: "***Dersim Çarsancak voyvodası, Keban madenindeki fırınlarda yakılacak odunların yöredeki dağlardan sağlanmasına engel olmuş ve birkaç yıl boyunca madende üretim durmuştur.***" *(BOA - Cevdet Zabtiye, no 2739)*

749 **agm.**, s. 48, 49.
750 **agm.**, s. 49.
751 Cemal Şener, "**Dersim Tarihi**"nden naklen Özakıncı, **agm.**, s. 49-51.

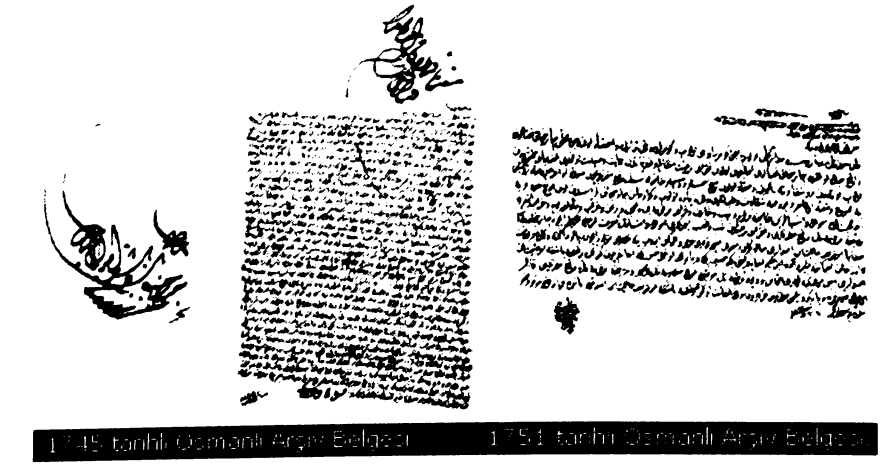

1745 tarihli Osmanlı Arşiv Belgesi

1751 tarihli Osmanlı Arşiv Belgesi

1743 Ocak: "*Kimi aşiretlerce Ergani madeninde çalışan emekçilerin ilçe ve köylerine saldırılarak madene gidiş gelişleri engellenmekte ve maden yönetimine saldırılarak üretim felce uğratılmaktadır.*" *(BOA - Cevdet Dahiliye, no 16193)*

1745 Temmuz: "*Dersimli, Şeyh Hasanlı Aşiretleri Kiğı ve Keban madenlerinde çalışan madencilerin yollarını kesip soyarak öldürmektedirler.*" *(BOA - Cevdet Zabtiye, no 2047)*

1751 Ocak: "*Dersimli, Şeyh Hasanlı Aşiretleri Keban madenine gerekli kömürü sağlamakla yükümlü Çarsancak köylerini basarak, köylüleri öldürmüş, mallarını yağma etmiş, köylerini yakmıştır. Keban, Kiğı, Kemah maden eminliklerine bu çapulculukları önleme buyruğu verilmiştir.*" *(BOA - Cevdet Zabtiye, no 2047)*

1761 Temmuz: "*Ergani madeninde çalışan emekçilerin köyüne saldıran kimi aşiretler tüm evleri yağmaladıkları gibi çocuk ve kadınlara saldırıp ırzına geçmişlerdir.*" *(BOA - Cevdet Zabtiye, no 4520)*

1762 Eylül: "*Herdi Aşireti, Keban maden işletmesi emekçilerine saldırıp soymuştur.*" *(BOA - A.E. Dahiliye, no 3120)*

1764 Aralık: "*Dersimli, Şeyh Hasanlı Aşiretleri, çevredeki madenlere saldırıp işgal etmiş, işçileri madenden kaçırtmıştır.*" *(BOA - Cevdet Zabtiye, no 3639)*

1774 Ekim: "*Keban ve Ergani madenlerinde devlet egemenliği yeniden kurularak madenlere bağlı kazaların halklarına eski ayrıcalıkları yeniden verilmiştir.*" *(BOA-Cevdet İktisat, no 476)*

1780 Ağustos: "*Dersimli, Şeyh Hasanlı, Güvanlı, Haranlı, Kuvanlı, Zirkanlı, Düçekli, Koçgiri, Kerne, Şadili, Güreşli, Benamlı, Bazgelü Aşiretleri, maden işletmelerinin bulunduğu Gümüşhane, Kuruçay, Kızucan, Kemah, Gercanis, Çemişgezek, Eğin, Erzincan ve Tercan ilçelerinin madenlerde çalışan emekçi halkına sürekli olarak saldırıp can, mal ve namus güvenliğini yok etmeleri üzerine maden emekçileri işlerini, evlerini, köylerini bırakıp göçe başlamışlardır.*" *(BOA-Cevdet Dahiliye, no 5657)*

1782 Ocak: "*Dersimli, Şeyh Hasanlı, Güvanlı Aşiretleri, madenlerde çalışan Kuruçay (Ilıç), Kiği, Kuzucan ilçe ve köylerini basarak mala ve cana zarar vermişler (BOA - Cevdet Zabtiye, no 1094), ekim ayında Keban ve Ergani madenlerine saldırmışlardır.*" *(BOA - Cevdet Dahiliye, no 11512)*

1787 Mayıs: "*Dersimli, Şeyh Hasanlı, Düçek Aşiretleri, Keban madenine bağlı Çemişgezek, Çarsancak, Eğin, Gümüşhane, Kemah, Kuruçay, Tercan, Erzincan dolaylarında madenlere ve maden emekçilerine yönelik sürekli saldırılarda bulunmuş, köylerini yakmış, maden emekçilerini toplu göçe sürüklemişlerdir. (BOA -Cevdet Zabtiye, no 3484) Elebaşları bir süre sonra yakalanıp cezalandırılmıştır.*" *(BOA-Cevdet Zabtiye, no 576)*

1787 Eylül: "*Dersimli, Şeyh Hasanlı, Düçek Aşiretleri, Keban ve Ergani madenlerine bağlı Çarsancak, Cemişgezek, Şirturuk Karaçor, Herbulut, Çermik, Eğil, Palu gibi bütün sancak ve kazalara saldırmışlardır.*" *(BOA-Cevdet Dahiliye, no 13821)*

1793 Ocak: "*Dersimli, Şeyh Hasanlı, Düçekli ve Ovacıklı aşiretleri, Çemişgezek, Çarsancak ilçeleri halkına yönelik saldırılarını yoğunlaştırmışlardır.*" *(BOA-Cevdet Dahiliye, no 13821)*

1798 Aralık: "*Dersimli, Şeyh Hasanlı, Düçek Aşiretlerinin, madenler bölgesinde süregelen adam öldürme, soygun, gasp, yağma, ırza tecavüz, köy yakma eylemlerine karşı önlemler pekiştirilmiştir.*" *(BOA-Cevdet Dahiliye, no 15197)*

1809 Ekim: "*Toplu öldürmeler, ırza tecavüzler, gasp, ilçe ve köy yakma eylemleri, Keban ve Ergani madenlerinde üretimin durmasına yol açmış; Palu, Harput, Çarsancak, Çemişgezek, Eğil, Malatya, Arapgir, Eğin, Keban, Ergani maden yönetimleri saldırganların peşine düşmüştür.*" *(BOA-Cevdet Dahiliye, no 7133)*

Arşiv belgelerinde açıkça görüldüğü gibi Dersim aşiretleri, Osmanlı'nın Dersim civarındaki madenlerden yararlanmasını engellemek için 18. ve 19. yüzyıllarda Dersim'de defalarca isyan etmişler; maden işçilerine ve bölge halkına saldırmışlar; kadın, çoluk çocuk demeden ellerine geçirdikleri herkesi katletmişlerdir.

Osmanlı Devleti, Dersim aşiretlerinin bu isyan ve saldırılarını önlemek için çok çaba sarf etmiştir. Örneğin, Osmanlı'nın, 1845-1849 arasında Dersim Ovacık'ta bir askeri kışla yaparak aşiret yapısını dağıtmaya yönelik idari ve siyasi girişimleri, asi Dersim aşiretlerinin tepkisiyle karşılaşmıştır.

Osmanlı'nın bölgedeki önlemlerine karşı 1851 yılında Dersim aşiretleri bir kere daha isyan etmişlerdir. Bu isyanın bastırılmasından sonra padişaha sunulan raporda, "***Dersim'de birkaçı dışında çoğu aşiretin silahlarının toplandığı, fakat yerleşik yaşama geçmelerinin zaman alacağı***" bildirilmiştir. (BOA, İrade Meclis-i, Vala, no 8431) [752]

İsyancı Dersim aşiretleri 17. yüzyıla kadar "**İran'ın maşası**" durumundayken, 19. yüzyıldan itibaren önce **Rusya**'nın, sonra da **İngiltere**'nin maşası durumuna gelmişlerdir.[753]

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda bazı Dersim aşiretleri, Rusya'nın yanında yer almak için Erzurum'daki Rus konsolosuna başvurmuşlardır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında bazı Dersim aşiretleri o bölgedeki Türk kışlalarına, Türklere ve bazı illere saldırmıştır.

752 Özakıncı, **agm.**, s. 53,54.
753 Ayrıntılar için bkz. Özakıncı, **agm.**, s. 56,57.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Dersim'deki Kırgan Aşireti, Hozat'ı basarak halkı gasp etmiştir.

1892'de Dersim'deki Koç ve Şam uşakları birleşerek büyük gruplar halinde azgınca etrafa saldırmıştır.

1893-1905 arasında Dersim'de zaman zaman büyük karışıklıklar çıkmış, Arapgir ve Kemah halkı can ve mallarını korumak için Saray ve Babıâli'ye şikâyet dilekçeleri göndermiştir.[754]

Bütün bu belge ve bilgiler, Cumhuriyet Dönemi'nde 1937-1938'deki Dersim İsyanı'nın "**Son Dersim İsyanı**" olduğunu kanıtlamaktadır! Anlaşıldığı kadarıyla "Dersim'in asayişsizlik tarihçesi" bir hayli gerilere gitmektedir.

1896'da Osmanlı yönetimi, Dersim aşiretlerinin başıbozuklukları, halka yönelik saldırıları, yağma ve katliamları üzerine Dersim'le yakından ilgilenmeye başlamıştır. Saray, Babıâli, Anadolu Genel Müfettişi Müşir Şakir ve 4. Ordu Komutanı Zeki Paşa arasındaki yazışmalardan sonra Dersim hakkında bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlardan beşincisi, "***Dersimlilerin cidden ıslahı için alınması gereken önlemler***"dir.

1896 tarihli 5. karardaki önlemlerden bazıları şunlardır:

- Muhtemel bir direniş hesaplanarak, bunu etkisiz hale getirecek kadar 4. Ordu'dan bir kuvvet ayrılacaktır.
- Bu kuvvet güçlü bir komutanın kontrolüne bırakılacaktır.
- Ayrılacak kuvvet sessizce Erzincan, Çemişgezek ve Mamuretülaziz civarından Dersim bölgesine sevk edilecektir.
- Dersim halkı, yirmi para yevmiye ve yarım okka ekmek vererek Hozat yolunun yapımında çalışmaya davet edilerek "Dersimlilerin vahşetleri" önlenecektir.
- Aşiretler arasında birleşme önlenecektir.
- Amacın ziraat ve ticaret kapısı açmak olduğu telkin edilerek, halkın ıslahına çalışılacaktır.
- Bu telkinler sırasında muhalefet gösterilmediği takdirde şiddet gösterilmeyecek, aksi halde şiddet gösterilecektir.

754 İzzeddin Çalışlar, **Dersim Raporu**, İstanbul, 2010, s. 157-159.

- Ne şekilde olursa olsun hiç kimsenin malına el koymamak konusunda askerler uyarılacaktır.
- Bu uygulamaya karşı muhalefet edenlerin Trablus ve Yemen taraflarına sürgün edilecekleri bildirilecektir.
- Askeri harekâtın uygulanması sırasında Dersim'de bir süre "örfi idare" uygulanacaktır.
- Dersim sancağı kaldırılacaktır.
- Ovacık, Hozat ve Kızılkilise'de gerektiği zaman Kuzuçan'da örfi idare ilan edilecek ve yer yer "örfi idare mahkemeleri" kurulacaktır.
- O bölgelerdeki kaymakamlık ve müdürlük görevleri o bölge komutanına devredilecektir.
- Kazalarda birer ikişer maliye memuru bulundurulacaktır.
- Uygun birkaç yerde "iptidai mektepleri" açılacaktır.
- Eğitim görecek çocuklara yüz dirhem ekmek, senelik bir entari, kuşak ve festen ibaret kapama tarzında bir elbise verilerek çocuklar eğitime teşvik edilecektir.
- Dersim'de bulundurulacak askerin ihtiyaçları zamanında karşılanacaktır.[755]

1896 tarihli bu kararlardan çok açık bir şekilde görüldüğü gibi Dersim, sadece Cumhuriyet Dönemi'nde "sorun" olmaya başlamamış, Osmanlı döneminde de çok ciddi bir sorun olmuştur. 19. yüzyılda bazı Dersim aşiretlerinin yağma, saldırı ve isyanları Osmanlı yöneticilerini Dersim ve civarında acil önlemler almaya yöneltmiştir. 1896 tarihli kararlara göre Dersim'e yönelik alınması düşünülen önlemler; bölgeye ordu sevk etmek, aşiretlerin birleşmesini önlemek, halka iş imkânları sağlamak, devlete yönelik muhalefete müsaade etmemek, asileri sürgünle cezalandırmak, bölge yönetimini sivillerden askerlere vermek, yer yer sıkıyönetim ilan edip sıkıyönetim mahkemeleri kurmak, eğitim düzeyini artırmak biçiminde sıralanmıştır ki, Dersim'e yönelik benzer önlemler, Cumhuriyet Dönemi'nde de gündeme gelmiştir.

755 age., s. 159-162.

Dersim Raporları

Dersim'deki karışıklıkların artması üzerine Osmanlı Devleti, Dersim'deki asayişsizliklere karşı alınması gereken önlemler konusunda, bölgeye araştırma-inceleme heyetleri göndererek raporlar hazırlatmıştır.

Osmanlı döneminde "Doğu ve Dersim" konusunda hazırlanan raporlar şunlardır:

1. **Anadolu Genel Müfettişi Şakir Paşa'nın Raporu (1899).**[756]
2. **Mutasarrıf Mardini Arif Bey Raporu (1903).**[757]
3. **Mutasarrıf Celal Bey Raporu (1906).**[758]

Osmanlı Devleti, bu raporlardaki önlemleri uygulamasına karşın Dersim'deki eşkıyalık ve isyan bir türlü bitmek bilmemiştir. Bunun üzerine **Osmanlı Devleti 1907'de, 1908'de, 1909'da ve 1916'da Dersim'deki isyancı aşiretler ve eşkıyalar üzerine askeri harekhât düzenlemiştir.**[759]

Demek ki neymiş! Dersim'e askeri harekât düzenleyen sadece genç Cumhuriyet değilmiş, Osmanlı da son dönemlerinde **tam dört kez**, Dersim'e askeri harekât düzenlemek zorunda kalmış! Ama nedendir bilinmez! Cumhuriyet'in Dersim harekâtını "katliamcılık" olarak adlandıranlar, Osmanlı'nın Dersim harekâtlarını bilmezden gelmektedirler!

Genç Türkiye Cumhuriyeti, 1926 yılında daha Ağrı İsyanları devam ederken Dersim'in her an patlamaya hazır bir bomba olduğunu görerek Dersim'le ilgilenmeye başlamıştır.

Bu doğrultuda, Dersim'i daha iyi tanımak, Dersim'deki sorunları ve çözüm yollarını araştırmak üzere Dersim'e inceleme heyetleri ve raportörler gönderilmiştir.

---

756 **age.**, s. 163-166.

757 **Jandarma Umum Komandanlığı'nın Dersim Raporu**, 3. bas., İstanbul, 2000, s. 162. vd.

758 **age.**, s. 165 vd.

759 Osmanlı Devleti tarafından Dersim'e yönelik yapılan askeri harekâtların ayrıntıları için bkz. Çalışlar, **age.**, 167-200

Cumhuriyet Dönemi'nde Doğu ve Dersim konusunda hazırlanan raporlar[760] şunlardır:

1. Ziya Gökalp'in *"Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler"* adlı kitabı (1924).[761]
2. Kütahya Milletvekili Neşit Hakkı Uluğ'un *"Doğu'dan Bir Mektup"* başlıklı çalışması (1925).[762]
3. Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in Raporu (1926).[763]
4. Elaziz Valisi Cemal (Bardakçı)'nın Raporu (1926).[764]
5. Milli Emniyet Hizmetleri (MEH) Teşkilatı'nın Van Vailayeti Raporu (1928).[765]
6. MEH'in Urfa Vilayeti Raporu (1928).
7. MEH'in Hakkâri Vilayeti Raporu (1928).
8. MEH'in Elaziz Vilayeti Raporu (1928).
9. MEH'in Mardin Vilayeti Raporu (1928).
10. MEH'in Siirt Vilayeti Raporu (1928).
11. MEH'in Diyarbakır Vilayeti Raporu (1928).[766]
12. Elaziz Valisi Nizamettin Ataker'in Raporu.[767]
13. Birinci Umum Müfettişi İbrahim Tali (Öngören) Bey'in Birinci Raporu (1930).[768]
14. Büyük Erkanı Harbiye Reisliği'ne Rapor (Fevzi Çakmak Raporu, 1930).[769]

760 "Rapor" derken, bu konudaki "kitaplar", "makaleler" ve "konuşmalar" da kastedilmektedir.

761 Ziya Gökalp bu kitabı bitirmeden 25 Ekim 1924'te aramızdan ayrılmıştır. Bkz. Ziya Gökalp, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, 2. bas., İstanbul, 2009.

762 Neşit Hakkı Uluğ, **Derebeyi ve Dersim**, 2. bas., İstanbul, 2009.

763 Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey, bir an önce Dersim'e geniş çaplı bir askeri operasyon düzenlenmesini, ardından bölgedeki Kürt nüfusun Türk nüfusla yer değiştirilerek kararlı bir asimilasyon politikası uygulanmasını önermiştir. Çalışlar, **age.**, s. 230-233. Veli Saltık'ın da belirttiği gibi *"Ankara Hükümeti, Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in raporuna hemen itibar etmemiştir."* Saltık, **Tunceli'de Aşiret-Oymak-Ocaklar**, s. 278.

764 Cemal Bardakçı, **Devşirmelerle Sığıntılar'dan ve Mütegallibeler'den Neler Çektik**, Bolu, 1942

765 Hamit Pehlivanlı, **Yeni Türkiye**, S. 23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 432-437

766 Perinçek, **Toprak Ağalığı ve Kürt Sorunu**, s. 47, 48.

767 Pehlivanlı, **age.**, s. 432-437.

768 **Jandarma Umum Komandanlığı'nın Dersim Raporu**, s. 50 vd. 173 vd.

769 **age.**, s. 181 vd.

15. Halis Paşa (Korg. Ömer Halis Bıyıktay) Raporu (1930).[770]
16. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Raporu (1931).[771]
17. Birinci Umum Müfettiş İbrahim Tali Bey'in İkinci Raporu (1931).[772]
18. Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu (1932).[773]
19. Erzincan Valisi Ali Kemali Bey'in Erzincan kitabı (1932).[774]
20. İsmail Hüsrev Tökin'in "Türkiye Köy İktisadiyatı" adlı kitabı (1934).[775]
21. Başvekil İsmet İnönü Raporu (1935).[776]
22. İkitsat Vekili Celal Bayar'ın Şark Raporu (1936).[777]
23. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Umumi Müfettişler Konferansı'nı açış konuşması (1936).[778]
24. Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen'in Umumi Müfettişler Konferansı'ndaki konuşması (1936).[779]
25. Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer'in Umumi Müfettişler Konferansı'ndaki konuşması (1936).[780]
26. Dödüncü Umum Müfettişi Korg. Abdullah Alpdoğan'ın Umumi Müfettişlikler Konferansı'ndaki konuşması ve Raporu (1936).[781]
27. Dördüncü Umum Müfettişliğin İkinci Raporu (1937 veya 1938).[782]

Görüldüğü gibi genç Türkiye Cumhuriyeti, 1924-1938 arasında, genelde Kürt sorunu, özelde Dersim konusunda tam 27

770 age., s. 184 vd.
771 age., s. 190 vd.
772 age., s. 174 vd.
773 **Dersim**, 2. bas., Kaynak Yayınları, İstanbul 1983.
774 Ali Kemali, **Erzincan**, İstanbul, 1932.
775 İsmail Hüsrev Tökün, **Türkiye'de Köy İktisadiyatı**, Ankara, 1934.
776 Saygı Öztürk, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, İstanbul, 2007.
777 Celal Bayar, **Şark Raporu, Cumhuriyetin Gözüyle Kürt Meselesi Dizisi-1**, İstanbul 2006.
778 Perinçek, age., s. 50.
779 Öztürk, age., s. 90-115.
780 Uğur Mumcu, **Kürt Dosyası**, İstanbul, 1995, s. 103.
781 age., s. 103, 106.
782 Perinçek, age., s. 51.

adet rapor, kitap ve konuşma hazırlatmıştır.[783] Atatürk, bütün bu raporlardan (çalışmalardan) çıkan "ortak analizlere" ve "ortak sonuçlara" göre "Dersim politikasını" biçimlendirmeye çalışmıştır. Yani, Cumhuriyet tarihi yalancılarının iddia ettikleri gibi genç Cumhuriyet'in Dersim politikası, "Atatürk'ün durup dururken ortaya attığı şiddet içeren bir politika" değil; uzun araştırmalar, incelemeler, gözlemler ve sosyolojik tahlillerden sonra, yaşanan olaylar da dikkate alınarak geliştirilmiş son derece gerçekçi, sistemli ve bütüncül bir politikadır.

Genç Cumhuriyet'in Kürt isyanlarını önlemeye yönelik "Doğu raporları", özellikle Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra 1925-1928 yılları arasında yoğunlaşmıştır. 1930'daki Ağrı İsyanı'ndan sonra Dersim İsyanı'nın ilk işaretlerinin görülmesi üzerine, 1930'ların ortalarında, yerinde incelemeler yapılmıştır.

Kemalist Cumhuriyet'in Doğu raporlarındaki görüşleri üç ana başlıkta toplamak mümkündür:

1. Doğu ve Güneydoğu anadolu gerçekleri.
2. Kürt meselesinin özüne ilişkin görüşler.
3. Çözüm önerileri.[784]

Kemalist Cumhuriyet'in Doğu raporlarındaki "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Gerçekleri" şunlardır:

1. Derebeylik sistemi.
2. Kürt marabasının durumu.
3. Dinsel sömürü ve baskılar.
4. Devlet otoritesinin ve güvenliğinin bulunmayışı.
5. Aşiretler arasındaki silahlı kavgalar.
6. Eşkıyalık ve çapulculuk.
7. Türklerin ve bölgenin Kürtleşmesi.
8. Cumhuriyet hükümetlerinin sorumluluğu.[785]

783 Dersim raporları 1947 yılına kadar devam etmiştir. Diğer raporlar için bkz. Perinçek, age., s. 51, 52.

784 Perinçek, age., s. 53.

785 Ayrıntılar için bkz. Perinçek, age., s. 55-70

Kemalist Cumhuriyet'in Doğu raporlarındaki "Kürt meselesinin Özüne İlişkin Görüşler" şunlardır:

1. Sorun milli değil, sınıfsaldır.
2. Milli eşitsizlikler etkilidir.[786]

Kemalist Cumhuriyet'in Doğu raporlarındaki "Çözüm Önerileri" şunlardır:

1. Devletin yaptırım gücünün etkili olarak kullanılması.
2. Derebeylik ilişkilerinin; ağalığın, beyliğin ve şeyhliğin köklü bir şekilde tasfiye edilmesi.
3. Topraksız ve az topraklı köylüye toprak dağıtılması.
4. Başta ağalar ve aşiret reisleri olmak üzere bir kısım halkın başka yörelere yerleştirilmesi.
5. Kamu yönetimimin iyileştirilmesi.
6. Halkın kazanılması için kamu hizmetlerine önem verilmesi.
7. Bölge halkının Türk milleti içinde eritilmesi, Türkleştirilmesi.
8. Okullar açılarak eğitim düzeyinin yükseltilmesi.
9. Yol, su elektirik, köprü gibi kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi.[787]

Atatürk, Doğu raporlarına çok büyük bir önem vermiştir. Bu nedenle 1935'te **Başvekil İsmet İnönü** ve 1936'da ise **İktisat Vekili Celal Bayar,** bizzat bölgeye giderek incelemelerde bulunmuşlar ve bu incelemeleri sonunda hazırladıkları raporları **Atatürk'e sunmuşlardır.** İsmet İnönü, 21 Ağustos 1915'te, Celal Bayar ise 10 Aralık 1936'da Doğu raporlarını Atatürk'e takdim etmişlerdir. **Atatürk bu raporları dikkatle okuduktan sonra Dersim politikasını belirlemiştir.**

Raporlar dikkatle incelenecek olursa genç Cumhuriyet'in "sorunu" çözmeye kararlı olduğu görülecektir. Bu uğurda, toprak reformu yapılması ve bölgenin Türkleştirilmesi gibi radikal yöntemlere başvurmaktan bile söz edilmektedir. En önemlisi de sorunun sadece askeri yöntemlerle değil; siyasi, sosyal, kültürel,

786 Perinçek, **age.**, s. 71-74.
787 **age.**, s. 74,75.

ekonomik, toplumsal, ve sosyolojik yöntemlerle çözülebileceği üzerinde durulmaktadır.

Doğu Perinçek'in dediği gibi, "*Kemalist yönetimin Şark (Doğu) raporları haklı çıkmıştır. O raporları yazanlar, ağalık ve şeyhliğe dayanarak birlik ve bütünlük sağlanamayacağını yana yakıla anlatıyorlardı. O raporlarda,* ***'Eğer Cumhuriyet derebeyliğe kılıcını vurmazsa, onlar Cumhuriyet'e kılıçlarını indirecekler'*** *feryatları yükseliyordu. Haklı çıkmadılar mı?*"[788]

Dersim'e gönderilen valiler, komutanlar, bakanlar ve hatta başbakanlar ve bunların hazırladıkları raporlar, Atatürk'ün Dersim'i "barış yoluyla" Türkiye Cumhuriyeti'nin bir parçası yapmak için ne kadar çok çaba harcadığının en açık kanıtıdır. Bu gerçeği, Dersim İsyanı'na katılan **Baytar Nuri** bile kabul etmiştir. Ancak, **Rıza Zelyut**'un ifadesiyle, "*Dersim'i kurtarılmış bölge yapmaya çabalayan derebeyler, 15 yıllık bu barış çağrılarına silahla karşılık verdiler.*"[789]

Dersim Harekâtı

Dersim İsyanı'nın ilk işaretleri, 1926-1930 arasında, **Ağrı İsyanı** devam ederken görülmüştür: Birçok Dersim aşireti ve aşiret reisi bu isyana destek olmuştur.

Bu ilk işaretleri gören genç Cumhuriyet, 1926 yılında **Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey**'i Dersim'e göndermiştir. Daha önce belirtildiği gibi, Dersim'de incelemeler yapan Hamdi Bey Cumhuriyet'in **ilk Dersim raporunu** hazırlamıştır.

Genç Cumhuriyet daha sonra da **Cemal (Bardakçı)**'yı Dersim'in bağlı olduğu **Elazığ'a vali** atamıştır. Cemal Bardakçı, Hozat'a giderek Koçuşağı Aşireti dışındaki bütün aşiret reislerini Dersim'e davet etmiştir. Ayrıca Diyarbakır Valisi Rıza Bey'le Diyarbakır Umum Müfettişi İzzettin Paşa'yı da Hozat'a çağırmıştır. Cemal Bardakçı, Hozat'a gelen aşiret reislerini askeri tö-

788 **age.**, s. 146.
789 Zelyut, **age.**, s. 220.

renle karşılamıştır. Toplantıya, **Seyit Rıza** ve **Baytar Nuri**, yöresel kıyafetlerle katılmışlardır.[790]

Atatürk'ün isteğiyle, **Elazığ Valisi Cemal (Bardakçı)** ve **Bölge Müfettişi İzzettin Paşa**, bölgeye giderek aşiret reisleriyle yaptıkları toplantıda; Dersim'de "sükunet" sağlandığı takdirde isteyen Dersimliye Elazığ'da ve Malatya'da toprak verileceğini ve daha önce sürgün edilen Dersimlilere af çıkarılacağını vaat etmişlerdir. Dahası, Vali Cemal Bey, Dersimlilerden bir heyet oluşturup **Dersimli Baytar Nuri** ile birlikte Ankara'ya götürmüştür.[791]

Cemal Bardakçı, Dersim konusundaki görüş ve önerilerini **bir raporda** toplayarak hükümete sunmuştur.

Cemal Bardakçı, "***Atatürk'ün ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Alevi-Kürtlerle dost olduğu, yeni devletin çok yakın zamanda Dersim ve civarını her bakımdan kalkındıracağı***" gibi vaatleri Dersimli aşiretlere iletmek için Baytar Nuri'den yardım istemiştir. **Baytar Nuri**, bu vaatleri aşiretlere ileteceğini belirterek, Seyit Rıza ve diğer isyancı aşiret resileriyle görüşmüştür. Ancak bir "Kürtçü" olan ve gizlice isyancılara destek veren **Baytar Nuri**, aşiret reisleriyle çok başka şeyler konuşmuştur. Baytar Nuri bu gerçeği anılarında şöyle itiraf etmiştir: "***Hükümetin müsaadesi olmaksızın Dersim'e gitmek benim için mümkün olmadığından bu fırsattan faydalanarak Seyit Rıza ile milli davamızla ilgili bütün meseleleri görüştük.***"[792].

Daha sonra **Cemal Bardakçı**, Aslanan, Beytan, Pezgeran ve Maksudan Aşiretlerinin reisleriyle bir toplantı yapmıştır. Bardakçı bu toplantıda şunları söylemiştir:

"***Ağalarım! Gazi Paşa'nın sizlere özel olarak selamı var. Beni size o gönderdi. İçtiğim su ile yemin ediyorum ki o Alevidir. Dünyadaki bütün Alevileri sevindirecektir. Ben de Aleviyim. Bir Alevi olarak size söz veriyorum. Yollarınız yapılacak, okullarınız açılacak, toprağı olmayanlara Erzincan'da Elazığ'da toprak verilecek. Ancak sizden bir hizmet bekliyorum. Yakında hükü-***

790 Saltık, **age.**, s. 278.
791 **age.**, s. 279
792 Zelyut, **age.**, s. 280,281.

met kuvvetleri gelecek ve öteden beri Dersim'in adını lekeleyen Koçuşağı Aşireti'ni ıslah edecek. Sizin de bu kuvvetlere yardımcı olmanızı diliyorum. Kocan Aşireti ıslah edildikten sonra Dersim'de her şey yoluna girecek. Hükümet, Dersim'e güven duyup Dersimlilerin her çeşit isteklerini yerine getirecek."[793]

Cemal Bardakçı'nın bu görüşmesinden sonra Dersimli aşiretlerden bazıları hükümeti destekleme kararı almışlardır.

Haydar Paşa komutasındaki Türk ordusu, **6 Ekim 1926 tarihinde** isyancı **Koçuşağı Aşireti'nin üzerine** yürümüştür.[794]Ancak Kocan, Semikan, Resikan Aşiretleri Amutka taraflarında **Türk ordusuna karşı verdikleri mücadelede başarılı olmuşlar** ve Türk ordusu 20 Ekim 1926'da Tağar deresinin gerisine çekilmiştir.[795]

Haydar Paşa, yenilginin nedenini Türk ordusunu destekleyen Dersim aşiretlerin yeterince özveriyle mücadele etmemelerine bağlamıştır.[796]

1926 yılında Türk ordusunun Dersim operasyonu sırasında yaşadığı aşiret yardımlaşmasına dayanan büyük direniş, genç Cumhuriyet'i Dersim konusunda daha radikal önlemler almaya yöneltmiştir.

1927 yılında olağanüstü yetkilerle donatılmış merkezi Diyarbakır'da olan **Bölge Genel Müfettişliği** (Bölge Valiliği) kurulmuştur. Diyarbakır, Elazığ, Van, Bitlis, Muş, Mardin, Urfa, Siirt, Hakkâri, Bingöl, Dersim ve Malatya illeri Bölge Genel Müfettişiliği'ne bağlanmıştır.[797]

Bölge Genel Müfettişliği'nin başına **Dr. İbrahim Tali (Öngören)** getirilmiştir. **Veli Saltık'a** göre, İbrahim Tali Öngören, kızını Harput Müftüsü'nün oğluyla evlendirmiş ve kısa zaman içinde damadının çevresindeki "Sünni" esnaf ve beylerin etkisi altına girerek Dersim'in Alevi aşiretlerine karşı önyargılı davranmaya başlamıştır.[798]

793 Nuri Dersimi, **Kürdistan Tarihi'nde Dersim**, s. 172.
794 Saltık, **age.**, s. 283.
795 Dersimi, **age.**, s. 173.
796 **Jandarma Umum Komutanlığı Dersim Raporu**, s. 116.
797 Saltık, **age.**, s. 285.
798 **Saltık** ayrıca, İbrahim Tali (Öngören)'in, **Dersim aşiretlerine** çok iyi davranan

1930 yılında **Ağrı İsyanı** bastırılmıştır. İsyanın liderlerinden **İhsan Nuri** İran'a sığınmıştır.

Ağrı İsyanı'nın ardından Doğu'da incelemelerde bulunan **Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa**, 18 Eylül 1930 tarihinde Başbakanlığa **bir rapor** sunmuştur. Fevzi Paşa raporunda, bir an önce Dersim'e "**askeri harekât**" düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.[799]

Fevzi Paşa'nın bu önerisi doğrultusunda, Ağrı İsyanı'nı bastırmaktan dönen. **7. Alay, 3. Tümen Komutanı Halis Paşa'nın komutasında** Dersim'e gönderilmiştir.

Halis Paşa, aşiret liderlerine haber göndererek bu askeri harekâtın sadece asi Abasan Aşireti'ne yönelik olduğunu belirterek, diğer aşiretlerin tarafsız kalmalarını istemiştir. Ancak bu uyarıya rağmen Balıkan, Arelian, Haydaran, Demenan ve Kalan Aşiretleri, Abasan Aşireti'ni desteklemişler ve **7. Alay'a karşı çok sert bir direniş göstermişlerdir.**

24 Ekim 1930 tarihinde **7. Alay saldırıya geçmiş** ve bazı köylerdeki asiler etkisiz hale getirilmiştir.

28 Ekim 1930 tarihinde **asilerin sert direnişiyle karşılaşan 7. Alay**, Dağbek'in kuzeyine çekilmiş, ancak orada da tutunamayarak Panciras köyünün batısına kaydırılmıştır.

Komutanlığın verdiği rapora göre bu çatışmalarda **200 kadar asi Kürt imha edilirken, 6 asker şehit edilmiş, 10 asker de yaralanmıştır.**[800]

Bu sırada Erzincan'daki **73. Jandarma Bölüğü Doğu Dersim'e sevk edilmiş, Elazığ Valisi Fahri Bey de 200 kişilik bir askeri birlikle Nazımiye'ye** gelmiştir.

"*1931 sonbaharında Dersim gene azgındı. Dersim'in içindeki ve yöresindeki halk yer yer şikâyet ediyordu. Haydaranlar*

Vali Cemal Bardakçı'nın bölgeden uzaklaştırılmasını sağladığını ve onun yerine kendi etkisi altındaki Nizamettin Bey'i getirttiğini, elindeki yetkilerle bir diktatör gibi davranarak Vali Cemal Bardakçı'nın dağıttığı toprak ve evleri Dersimlilerin elinden aldığını, bu topraklara Balkanlardan getirilen göçmenlerin yerleştirildiğini belirtmiştir. Saltık, **age.**, s. 285.

799 **Jandarma Umum Komutanlığı Dersim Raporu, s. 124**

800 **agr, s. 124.**

Kiği'ya Yukarı Abbaslılar ve yine ***Seyit Rıza'nın himaye ettiği Koçgirililer,*** *Kemaliye, Refahiye, Zara ve Sivas'a kadar soygunculuk yapıyorlardı. İki yıl içinde Dersim'de yapılan suçların takibi için çıkarılan mahkemeye çağırma, tutuklama ve yakalama müzakerelerinin ve özel müzakerelerin toplamı 4680'i bulmuştu.*

Dersim'i çevreleyen kazaların 150 bin nüfusluk halkı, Dersimlilerin art arda ve sürekli, taaruz ve tecavüzlerinden bıkmıştı. *Dersim'e yakın yörelerin kazanç ve hayatları Dersimlilerin ayakları altında çiğneniyordu. Toplu ve büyükçetelerin köy basması, sürü götürmesi, mukavemet edenleri öldürmesi, son ayların adi vakaları arasına geçmişti. Dersim'e yakın yerlerdeki halk, malından, canından emin değildi, bu halkın manevi cesaret ve mukavemeti de kırılmıştı.*

Dersim'in içi daha acıklı idi. Çemişgezek, Pertek, Mazgirt ve Hozat kazalarında aşiret hayatından ayrılmış çiftçilerin de ağaların eline düştüğü görülüyordu. Devlete asker ve vergi veren bu halk canını ve malını korumak için kendilerine musallat olan aşiretlere de haraç vermek mecburiyetindeydiler; soyuluyorlar, öldürülüyorlardı.

Aşiretler arasındaki düşmanlık da pek canlı bir halde idi. Bu düşmanlık, tarih boyunca birbirlerini soymalarından başka, eski idarelerin aşiretleri birbirine kırdırmakla Dersim'e hâkim olunabileceğini zanneden sakat hareketlerden de hatıralar ve izler taşıyordu."[801]

1932 yılında **Genel Müfettiş Dr. İbrahim Tali (Öngören)** görevden alınmış yerine **Sivas Valisi Vehbi Bey** atanmıştır.

Bu sırada **Genel Kurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa,** Başbakanlığa sunduğu **yeni bir raporda,** Dersim'in devamlı sorun çıkarttığını, Dersim halkının cahil olduğunu, bölgede coğrafi koşulların çok kötü olduğunu, yolların yetersiz olduğunu, Dersimlilerin geçim sıkıntısı çektiklerini, arazinin tarıma uygun olmadığını, toprakların belli aşiretlerin elinde olduğunu, insan-

801 Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor,** s. 172.

ların yaşadığı evlerin çok yetersiz olduğunu belirterek, alınması gereken önlemleri şöyle sıralamıştır:

1. *Anayolların yapımı,*
2. *Silahların toplanması,*
3. *Reislerin, ağa ve şeyhlerin, bir daha dönmemek üzere batıya sürgün edilmeleri,*
4. *Reisler alındıktan sonra halktan azgın olanların toplatılarak uzak yerlerde öz Türk köylerine yerleştirilmeleri; Dersim'de kalacak olanlara reislerin arazilerin dağıtılması.*

Fevzi Paşa'nın raporunda, "*Dersim'den öncelikle çıkartılması gereken reisleri*" sayarken, ilk sırada "*Seyit Rıza, oğulları ve kardeş çocuklarına*" yer vermiş olması çok dikkat çekicidir.[802]

Atatürk, 1935 yılında Meclis'i açış konuşmasında Dersim'de yapılacak "**ıslahat programını**" şöyle açıklamıştır:

"*Yeniden iki genel ispektörlük ve yeniden bazı vilayetlerin kurulması da lüzumlu görülmektedir. Bu arada Dersim bölgesinde esaslı bir ıslahat programının tatbiki de düşünülmüştür.*

Milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiçbir engel düşünmeye yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle bahtiyarım (bravo sesleri, alkışlar).

Tunceli'deki icraatımız neticeleri, bu hakikatın yakın ifadesidir.

İleri hükümetçiliğin şiarı, halkı kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük, küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin en geniş ölçüde inkişafına önem vermek çok yerinde olur."[803]

"Uzun yıllardan beri devam eden ve zaman zaman had bir şekil alan Tunçeli'deki toplu şekavet (eşkıyalık) hadiseleri, muay-

802 Saltık, age., s. 293.

803 Atatürk'ün 1 Kasım 1935 ve 1 Kasım 1937 tarihli TBMM'yi açış nutukları için bkz. **Atatürk'ün Söylev ve Demçleri,** C I, 2. bas., s. 384, 393.

yen bir program dahilindeki çalışmaların neticesi olarak kısa bir zamanda bertaraf edilmiş, o mıntıkada bu gibi vakalar bir daha tekerrür etmemek üzere tarihe devrolunmuştur (bravo sesleri).

Cumhuriyetin feyzinden yurdun diğer evlatları gibi oradakiler de tamamıyla istifade edeceklerdir."[804]

Atatürk, Tunceli (Dersim)'deki eşkıyalığın, "***Milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını***" engellemesine izin verilmeyeceğini, bunun için de Tunceli'de bir "ıslahat programı" uygulanacağını 1935 yılında açıklamıştır.

Atatürk'ün "Dersim ıslahat programını" açıklarken söylediği, "***İleri hükümetçiliğin şiarı, halkı kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük, küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin en geniş ölçüde inkişafına önem vermek çok yerinde olur.***" sözleri, "*Atatürk Dersim'de soykırım yapmak istiyordu!*" diyen Cumhuriyet tarihi yalancılarını utandıracak niteliktedir.

Hükümetin halka **şefkat göstermesini** isteyen Atatürk, Cumhuriyet memurlarının bu zihniyete sahip olmalarının önemine işaret etmiştir.

Tunceli'deki "eşkıyalığı" bitirmek için belirli bir program çerçevesinde çalışıldığını belirten Atatürk, "***Cumhuriyetin feyzinden yurdun diğer evlatları gibi oradakiler de tamamıyla istifade edeceklerdir.***" diyerek, Cumhuriyet'in Dersim halkına sahip çıkacağını belirtmiştir.

1935 yılında **İsmet İnönü,** Doğu gezisini tamamlayıp dönünce, hazırladığı rapor doğrultusunda çalışmalar başlatılmıştır.

Dönemin iki önemli generali **Kazım Orbay** ve **Abdullah Alpdoğan,** Dersim'i baştan başa gezerek, "**Dersim'in medeniyete açılması için**" gereken önlemler konusuna raporlar hazırlamışlardır. İki komutan, I. Umumi Müfettiş'le görüşmüş, halkı dinlemiş, kasabaları, aşiretleri, köyleri, yolları, köprüleri incelemiş ve görüşlerini Başbakan İsmet İnönü'ye sunmuşlardır.

804 Atatürk'ün 1 Kasım 1938 tarihli TBMM'yi açış nutku için bkz. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,** C I, s. 406.

Doğu raporları doğrultusunda hükümet Dersim'de öncelikle **yolları, köprüleri ve kışlaları** yaptırmıştır.

25 Aralık 1935 tarihinde 2884 sayılı "**Tunceli İlinin İdaresi Hakkında Kanun**" adıyla özel bir kanun çıkarılmıştır.[805]

Bu kanun doğrultusuna Tunceli iline, Genel Müfettişlik yetkileriyle donatılan "korgeneral" rütbesinde bir vali atanmıştır.[806]

Başbakan **İsmet İnönü**, "**Tunceli Yasası**"nın gerekçesini Meclis'te, "***Kendilerini birtakım ağaların ve mütegallibenin nüfuz tesirlerinden korumaya muktedir olamayan cahil ve zavallı halkı hükümet cihazlarıyla korumak.***" diye açıklamıştır.[807]

1936 yılında 4. Genel Müfettişlik ve Tunceli Vali Komutanlığı'na getirilen **Abdullah Alpdoğan Paşa**, göreve gelir gelmez bölgede bir dizi önlem almıştır:

O önlemler şunlardır:

1. Dersim, Elazığ ve Bingöl'de sıkıyönetim ilan etmiş,
2. Yolların ve köprülerin yapımına hız vermiş,
3. Kahmut, Sin, Karaoğlan, Amutka, Danzik, Haydaran gibi bucak merkezlerinde birer karakol binası inşaatına başlamış,
4. Kulan'da yeni bir ilçe oluşturmuş,
5. Askere gidilmesini ve vergi verilmesini istemiş,
6. Başkalarının malına göz koyulmamasını istemiş,
7. Bütün aşiret liderlerini Elazığ'da toplayarak görüşmeler yapmış; silahların, kanun ve asker kaçaklarının teslimini ve Devrim Kanunları'na uyulmasını istemiştir.[808]

Bu istekleri sonuçsuz kalınca da bölgeye yeni askeri birlikler kaydırmıştır.[809]

---

805 Perinçek, **Toprak Ağalığı ve Kürt Sorunu**, s. 115. Bu kanun, 2 Ocak 1936 tarihinde **Resmi Gazete**'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

806 Yetkilerin ayrıntıları için bkz. Saltık, **age.**, s. 301, 302.Perinçek, **age.**, s. 115, 116.

807 **TBMM Zabıt Ceridesi**, C 7, s. 1.

808 Suat Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler**, İstanbul, 1992, s. 125; Saltık, **age.**, s. 304; Zelyut, **age.**, s. 295.

809 Bölgeye kaydırılan birlikler şunlardır: a) **Genel Müfettişlik Muhafız Alayı**: Elazığ'da piyade ve süvarilerden oluşmuş bir alay, b) **Pülümür Komutanlığı**: Deşt, Azvat, Danzik, Tahsini karakollarında sabit jandarma bölükleri ve 2., 3. Seyyar Jandarma Taburu, c) **Nazımiye Komutanlığı**: Nazımiye, Hakis, Kamhut ve İresi Sabit Jandarma Bölükleri, d) **Mazgirt Komutanlığı**: Mazgirt, Muhundu, Pah,

O günlerde 11 yaşında olan **Mehmet Kangutan**, Abdullah Alpdoğan Paşa'nın Dersim'de yaptıklarını şöyle gözlemlemiştir:

"*Abdullah (Alpdoğan) Paşa buraya geldiği zaman hem adli hem idari bütün yetkilere sahipti. İstese adam öldürebilirdi... Bütün aşiret reislerine emir çıkardı. Dedem Karabali Aşireti'nin reisi olduğu için ona da emir çıkardı: Herkes aşiretin silahlarını göndersin, fes yasak... Dedem belki yüz-yüz elli tüfeği katırlara odun yükler gibi yükledi, gönderdi. Herkes şapka giydi. Tüccarlarda şapka kalmadı. Ve adam yol yapmaya başladı. Atatürk'ün hastalığı zamanındaymış... Abdullah Paşa üç şey istiyordu: Askere gideceksiniz, verginizi vereceksiniz, birbirinizin malına göz koymayacaksınız... Abdullah Paşa'nın bu icraatına rağmen tek tük hadiseler oluyordu. Tabii bunlar büyük bir katliamı icap ettirmiyordu.*"[810]

İktisat Vekili Celal Bayar, Dersim'e gittiğinde Vali Abdullah Alpdoğan'la da görüşmüş ve bu görüşme sonundaki izlenimlerini raporuna, "*General Abdullah Alpdoğan*" başlığıyla şöyle aktarmıştır:

"*Geçen haftaki Doğu seyahatimde Dersim meselesi en kötü devrelerden birini yaşıyordu. Bu defaki seyahatimde Dördüncü Umumi Müfettiş, General Abdullah Alpdoğan'ın izahatını dinledim. Onun, kan dökülmeden bu meselenin halli ve Dersim halkının diğer vatandaşlardan farklı olmayarak birer vatandaş*

Peri Sabit Jandarma Bölükleri ve 9. Seyyar Jandarma Taburu, e)**Tunceli Komutanlığı**: 4. Jandarma Taburu ve Sabit Jandarma Bölüğü, f) **Hozat Komutanlığı**: Hozat, Sin, Merho, Amutka, Karkurik, Karaoğlan, Hıdırdamı Sabit Jandarma Bölükleri ve Seyyar Jandarma Alayı, g) **Çemişgezek Komutanlığı**: Çemişgezek, Voskovan, Varteniksabit Jandarma Bölükleri, h) **Ovacık Komutanlığı**: Ovacık, Kırmel, Zeranik Sabit Jandarma Bölükleri, ve I. Seyyar Jandarma Taburu, i) **Pertek Komutanlığı**: Pertek, Paşavenk, Kürmeş, Dere ve Murat köprüsü Sabit Jandarma Bölükleri... (Bkz. Reşit Hallı, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar**, İstanbul, 1972) Bu birliklere daha sonra Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı, 17. Tümen, 62. ve 25. Alaylar da katılmıştır. Ayrıca, Malatya, Erzincan, Bingöl'deki askeri birlikler de bölgeye kaydırılmıştır. Saltık, **age.**, s. 304.

810 Ayşenur Arslan-Hıdır Göktaş-Nadire Mater-Mahmut Övür- Seral Özzeybek, "*Dersim 1937-1938/ Yarım Yüzyıl Sonra*" **Nokta Dergisi**, Yıl 5, S. 25, 28 Haziran 1987.

haline gelebilecekleri hakkındaki ümidi başlı başına bir hadisedir.

Mıntıkasındaki işlerle çok yakından bir alaka ve ciddiyetle uğraşan ve esaslı malumata sahip bulunan Alpdoğan, buna muvaffak olduğu takdirde, yalnız bundan dolayı vazifesini iyi yapmış sayılır ve takdir olunur."

Celal Bayar'ın bu açıklamalarından, Dersim aşiretlerinin isyan ateşini iyice alevlendirmeye başladıkları bir dönemde bile Abdullah Alpdoğan Paşa'nın, Dersim'e silahla müdahale etmeden bu sorunu halletmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

İsyan 37

1937 Mart ayının ortalarına doğru Suriye'den Dersim bölgesine giren bazı **Ermenilerin** ve **Koçgirili Alişer**'in etrafta yaptığı menfi propaganda halk üzerinde büyük etki yaratmıştır.

Bu "menfi propagandayı" şöyle özetlemek mümkündür:

- Dersim'deki kadınlar gece askerlerin olacak!
- Elazığ Halkevi'nde yaptıkları gibi kadınlarla erkekleri birlikte toplayıp mumları söndürecekler!
- Evlerin iki kapısı olacak, bir kapıda polis bekleyecek ve sizlerin bütün kazandıklarınızı toplayacak!
- Ekmek, odun, hatta keçilere toplayacağınız meşe yaprakları bile vesikaya (izin kağıdına) bağlanacak, bunlardan bile vergi alınacak!
- Sizleri de Ermeniler gibi kesecekler ve sürecekler!
- Ankara Seyit Rıza'yı kabul ediyor, onu Dersim'in reisi sayıyor!
- Türk Hükümeti istese de Dersim'e giremez, buna yetecek gücü yoktur, nitekim geçmişte de girememiştir![811]

Yukarı Abbasuşağı Aşireti Reisi Seyit Rıza; Haydaran, Demenan, Yusufan, Kureyşan Aşiretlerine adamlar göndererek bunların **hükümet aleyhine** ittifak kurmasını sağlamıştır.[812]

811 Zelyut, **age.**, s. 294.
812 Akgül, **age.**, s. 190

Bu sırada Dersim aşiretlerinden Yusufhan Aşiret Reisi Kamer Ağa'nın oğlu, **Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'i öldürmüştür.**

21 Mart 1937'de (Nevruz gecesi) Demenan ve Haydaran Aşiretleri Tunceli-Erzincan arasındaki **Kahmut Köprüsü'nü** yıkıp **Puh nahiyesini** basmıştır.

25 Mart 1937'de Seyit Rıza'nın adamları, **Sin köyündeki karakolu basmıştır.**

27 Mart 1937'de Abasanlar, **Deşt (Geyiksuyu) Karakolu'nu** basmıştır.

27 Mart 1937'de Kahmut-Puh arasındaki **telefon hattı kesilmiştir.**

27 Mart 1937'de **Kahmut Karakolu'nu** takviye için gönderilen **jandarmaya pusu kurulmuştur.**

26 Nisan 1937'de 36 jandarmalık eski **Askisor Karakolu 100 kadar eşkıya tarafından kuşatılmıştır.**

27 Nisan 1937'de saat 23.00'da, 80 kişilik bir kuvvet **Puh yakınlarındaki 9. Seyyar Jandarma Taburu Süvari Bölüğü'ne saldırmıştır.**

30 Nisan 1937'de **bir grup isyancı Mazgirt Köprüsü'nü tahrip etmiştir** ve aynı anda üç **askeri hedefe daha baskın yapılmıştır.** [813]

Özetle: "*1937 yılında, 21 Mart'ı 22 Mart'a bağlayan* **'Nevruz'** *gecesi, Aşiret Reisi Seyit Rıza, önderliğini benimseyen kimi aşiretlerle birlikte, kurulan karakolları basarak,* ***33 askerimizi şehit ederek,*** *yapılan köprüleri yıkarak, Cumhuriyet'in yerleştirmeyi amaçladığı insan ve yurttaş haklarını, özgür birey yurttaşlık düzenini Dersim'e sokmamak ve aşiret düzenini eskisi gibi sürdürmek üzere ayaklanmayı başlatmıştı. Tunceli-Erzincan yolundaki köprü yakılmış, bölgenin telefon hatları kesilmiş, Jandarma birliklerine pusu kurulmuş, Puh Bucağı Karakolu'na baskın düzenlenmiş, Sin Karakolu basılmış, Mazgirt Köprüsü yıkılmıştı.*"[814]

813 Hallı, **age.**, s. 382; "*Kürt İsyancıları, Şeyh Sait ve Seyit Rıza Nasıl Yargılandılar, Nasıl Asıldılar? Ne Olurdu Edirne'de 101 Yıl Verseydin?*", **Hüriyet gazetesi,** 6 Temmuz 1999, s. 31; Ayşenur Arslan-Hıdır Göktaş-Nadire Mater-Mahmut Övür- Seral Özzeybek, **agm**; Saltık, **age.**, s. 305, 307.

814 Özakıncı, **agm.**, s. 63.

3 Mayıs 1937'de **Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı bir uçak** filosuyla askeri harekât başlamıştır.

İsyanın büyümesi üzerine **4 Mayıs 1937'de Ankara'da** Cumhurbaşkanı **Atatürk**'ün ve Genelkurmay Başkanı Mareşal **Fevzi Çakmak**'ın da katıldıkları bir hükümet toplantısı yapılmıştır.

Bu toplantı sonunda "*Gayet Gizlidir*" başlıklı bir Bakanlar Kurulu kararı alınmıştır.

İşte o karar:

"Son günlerde Tunceli'de vukua gelen hadiselere dair raporlar 4 Mayıs 1937 tarihinde Atatürk'ün ve Mareşal'in huzurlarında incelenerek ve görüşülerek aşağıdaki sonuca varılmıştır:

'1. Toplanan kuvvetlere Nazımiye, Keçizekan (Aşağı Bor), Sin, Karaoğlan hattına kadar, şiddetli ve etkili bir taarruz hareketi ile varılacaktır.

2. Bu defa isyan etmiş olan bölgedeki halk toplanıp başka yere nakil olacaktır. Bu toplama işi de köylere baskın edilerek hem silah toplanacak, hem de bu suretle elde edilenler nakledilecektir. Şimdilik (2000) kişinin nakli tertibatı hükümetçe ele alınmıştır.

Değerlendirme: Sadece taarruz hareketiyla ilerlemekle yetinildikçe isyan ocakları daimi olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki, silah kullanmış olanları ve kullananları, yerinde ve sonuna kadar zarar veremeyecek hale getirmek, köyleri bütünüyle tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak lüzumlu görülmüştür."[815]

4 Mayıs 1937'de, **Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı**, Atatürk'ün önderliğinde yaptığı toplantıda alınan yukarıdaki kararları içeren **"uyarı" bildirileri** hazırlamıştır. Bu bildiriler, 4. Genel Müfettişlik tarafından yeni ve eski harflerle yerel dillere göre (Kırmançа-Zazaca) çoğaltılarak uçakla bölgeye atılmıştır. Bildirilerde, "*İsyancıların bir an önce teslim edilmeleri,*

815 **Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları**, C 2, İstanbul, 1992, s. 316; Hallı, **age.**, s. 491.

aksi halde isyancılara yardım edenlerin de zarar görecekleri" belirtilmiştir.[816]

Bu uyarı bildirilerinden de bir sonuç alınamayınca "tenkil" (bastırma) ve "tedip" (uslandırma) harekâtına başlanmıştır.[817]

Harekât hazırlıklarının yapıldığı o günlerde **İsmet İnönü**, Meclis'te yaptığı bir konuşmada Tunceli harekâtı konusunda şunları söylemiştir:

"*Dahili siyasetimiz üzerinde, eskiden Dersim dediğimiz Tunceli vilayeti ile ilgili haberleri kamuoyuna açıkça bildirmek isterim. Büyük Meclis'in malumudur ki, hükümet iki seneden beri Tunceli bölgesinde özel ıslahat programı uygulamaktadır. Bu bölgeyi uygarlaştırmak için bütün araçlarla ve özel hükümler dahilinde orada ayrıntılı bir çalışma yürütmektedir. Bu programı, orada şimdiye dek kanunlara muhalefet eden bazı aşiret liderleri hoş karşılamadılar. Yenileştirme programına karşı muhalefet ve direniş gösterdiler. Bu durum nisan başlarında bazı özel askeri tedbirler almayı gerekli kıldı. Muhalefet edenlerin direnişlerini kırdıktan sonra, kendi programımızı hiçbir şey olmamış gibi yaşama geçireceğiz.*

Bugünkü vaziyet şudur: Orada jandarma ve hükümet kuvvetleri tamamıyla duruma hâkimdirler. Tunceli'de yenileştirme programı aralıksız devam edecektir. Yol yapıyoruz, okul yapıyoruz, karakol yapıyoruz. O bölgede bazı kayıpların olduğu haberleri fısıltı halinde dolaşıyor. O bölgede meydana gelen kayıpları olduğu gibi sizlere aktarıyorum:

Üç ay içinde toplam 13 şehit, 18 yaralımız olmuştur. Şehitlerimizden biri teğmendir. Tekrar ediyorum, yeterli askerimiz orada mevcuttur. Islahat programı takip olunmaktadır. Cumhuriyet Hükümeti oraya ıslahat programını süs olarak götürmedi. Ne denli uzarsa uzasın biz bu programı orada yürütece-

816 Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, s. 187; Perinçek, age., s. 125,126. Bildirilerin tam metinleri için bkz. Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, C 2, s. 318, 319 vd.

817 Perinçek, age., s. 123.

ğiz. Çıkan ufak tefek güçlükler bizi yıldıramaz. Büyük Millet Meclisi'nin kararını yürütmekten geri durmayacağız."[818]

Başbakan İsmet İnönü, Meclis'teki bu konuşmasından hemen sonra Tunceli'ye hareket etmiştir.

1937'de üç ay içinde 13 şehit verdiği için çok köklü bir askeri harekât başlatan Türkiye, bugün 2011'de (14 Temmuz) bir gün içinde 13 şehit vermesine karşın sessiz kalmaktadır. Bu durumu varın siz değerlendirin!

Cumhuriyet

Başvekil Tunceline gitti

ı 4,5 saat süren Heyeti Vekile

nında Maraşal Fevzi de bulundu

İsmet İnönü hâdise yerinde alınan tedbirleri tetkik edecek

Küçük A

Üç hükû

dün t

ad tenkil

temdindir

Cumhuriyet, 18 Haziran 1937

Başbakan İsmet İnönü, 18 Haziran 1937 tarihinde, Recep Saydam, Kazım Özalp ve Jandarma Genel Komutanı Naci Tınaz'ı yanına alarak Elazığ'a gitmiştir.

Başbakan İsmet İnönü, 21 Haziran 1937 tarihinde Savunma Bakanı Refik Saydam, 3. Ordu Müfettişi Orgeneral Kazım Orbay, 4. Ordu Müfettişi Korgeneral Abdullah Alpdoğan ve 7. Kolordu Komutanı Korgeneral Galip Deniz'le birlikte durum değerlendirmesi yaparak 22 Haziran'da yapılacak "genel taarruz planını" görüşmüştür.[819]

818 Ulus gazetesi, 15 Haziran 1937.
819 Saltık, age., s. 309.

Tunceli harekâtına Türk ordusu kara gücü dışında hava gücüyle de katılmıştır. Elazığ'dan havalanan **Türk uçakları,** hem gözlem yapmış, hem de en sarp noktaları bombalamıştır.[820]

Tunceli harekâtına girişen **25 bin kişilik Türk ordusu** büyük bir mücadeleden sonra Haziran 1937'de isyancıları saklandıkları yerlerde sıkıştırmıştır.

İsyanı destekleyen **Baytar Nuri Dersimi**'nin ifadesine göre Türk ordusuyla isyancılar arasında bir **"harp" (savaş)** yaşanmıştır.

İsyanın lideri **Seyit Rıza,** 10 Eylül'de Erzincan'da yakalanmış (veya teslim olmuş), yargılamalardan sonra **Seyit Rıza'yla birlikte 11 kişi idam edilmiştir.**[821]

İsyan 38

1937 Dersim harekâtına rağmen "ıslah olmayan" Kürt aşiretleri, **2 Ocak 1938'de bir kere daha ayaklanmışlardır.**

Tunceli bölgesinde asker kaçaklarını toplamakla görevli sabit jandarma müfrezelerinden 7 **jandarma eri, Kör Abbas, Keçeci ve Baluşağı Aşiretlerine mensup isyancılarca pusuya düşürülerek öldürülmüştür.**

820 **Tan gazetesi,** 25 Haziran 1937.

821 O sırada merkezde görevli Emniyet Müdürü **İhsan Sabri Çağlayangil,** hükümet tarafından, **Atatürk'ün Elazığ'a geleceği pazartesi gününden önce,** Seyit Rıza'nın infazı konusunu halletmek için Elazığ'a gönderilmiştir. İhsan Sabri Çağlayangil, **tatil günü mahkemeyi çalıştırıp** pazartesi gününe kadar Seyit Rıza'nın infazını gerçekleştirmek istemiştir. Önce rapor alınıp savcıya gönderilmiş, yerine Çağlayangil'in Hukuk'tan sınıf arkadaşı, savcı yardımcısı geçmiştir. Sanıkların temyiz hakkı olmadığı için sıkıyönetim kumandanı Abdullah Alpdoğan Paşa'dan boş kağıda idam kararının onayını almışlardır. Ancak hâkim, pazartesiden önce mahkemeyi toplayamayacağını söylemiştir. Bunun üzerine Çağlayangil, hâkimi pazar akşamı, sahurdan sonra mahkemeyi toplamaya razı etmiştir. O saatte elektriklerin kesilmesi ve duruşmada izleyici bulunması sorununu da çözülmüştür. Vali de bir çingene cellat bulmuştur. Gece 12.00'da hapishaneye gidip davanın 72 sanığını mahkemeye götürmüşlerdir. Savcının 27 ölüm cezası isteğine karşın 7 kişi idama mahkûm edilmiştir. Seyit Rıza, idam sehpalarını görünce, "*Sen Ankara'dan beni asmak için mi geldin?*" diye sormuştur. Namaz kılmak istememiştir. O gece idam edilmiştir. "*İhsan Sabri Çağlayangil'in Anıları*", **Güneş gazetesi,** 18-19 Ağustos 1989.

Ayrıca isyancılar, **Mercan Karakolunu basarak 2 eri daha şehit etmişlerdir.**

Bu gelişmeler üzerine, kapsamlı bir harekât planı hazırlayan **Genelkurmay Başkanlığı,** Dersim ve civarına, **Orgeneral Kazım Orbay** komutasındaki üç kolordunun katıldığı bir operasyon daha düzenlemiştir. Böylece II. Dersim Harekâtı başlamıştır.

16 Eylül 1938'de arama, tarama ve silahtan arındırma çalışmalarıyla II. Dersim Harekâtı tamamlanmıştır.[822]

1 Kasım 1938'de, TBMM'nin yeni çalışma yılının ilk toplantı gününde **Atatürk** hasta olduğu için, **Celal Bayar**'a okuttuğu konuşmasında şöyle demiştir:

"***Uzun yıllardan beri süregelen ve zaman zaman aşırı bir duruma giren Tunceli'deki haydutluk olayları, belli bir program içindeki çalışmaların sonucu olarak kısa bir zamanda ortadan kaldırılmış, o bölgede böyle olaylar bir daha tekrarlanmamak üzere tarihe aktarılmıştır.***"[823]

İşte, çok tartışılan 1937-1938 Dersim harekâtı, böyle bir süreç takip etmiştir.

Şimdi gelin, Cumhuriyet tarihi yalancılarının bazı "Dersim yalanlarını" ortaya çıkaralım.

Dersim İsyan Etmedi Yalanı

Cumhuriyet tarihi yalancılarına bakacak olursanız Dersim'de "isyan misyan" olmamıştır! Atatürk ve genç Cumhuriyet, "**Dersim halkını yok etmek için!**", durup dururken Dersim harekâtını düzenlemiştir!

Örneğin, liberal, İkinci Cumhuriyetçi **Baskın Oran**, "***Dersim'in isyan etmediğini!***" ama "***bastırıldığını!***" iddia etmiştir. Baskın Oran'a göre, "***Türk Ulus Devleti'nin üzerine gelmesi karşısında, direnme kararı alınarak, Harçik Köprüsü yıkılmış ve telefon hatları kesilmiştir.***"[824]

---

822 1938 Dersim harekâtı hakkında bkz. Saltık, age., s. 326; Zelyut, age., s. 326 vd.

823 Atatürk'ün bu konuşması sadeleştirilmiştir.

824 Baskın Oran, "*Dersim İsyan Etmedi*", **Radikal gazetesi**, 29 Kasım 2009.

Yani, Türk Ulus Devleti, durup dururken Dersim'e "**bastırma harekâtı**" düzenlemiştir!

Bu da demektir ki, Türk Ulus Devleti, "saldırgan", "katliamcı", "faşist", "psikopat" bir devlettir!

Bu durumda "***Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.***", "***Yurtta barış dünyada barış!***" diyen **Atatürk** yalan söylemiştir!

İşin gerçeği:

"***Dersim isyan etmemiştir, Türkiye Cumhuriyeti durup dururken Dersim'e saldırmıştır!***" yalanını söyleyen **Baskın Oran** gibiler 1926-1937 arasında Dersim'de yaşanan birçok isyanı görmezden gelmektedirler.

Baskın Oran ve onun gibi "sözde liberaller"; ağa, şeyh, şıh merkezli, tarikat ve cemaat yapılanmasına dayanan, halk düşmanı ve gerici, ortaçağ kalıntısı feodal sistemi ve bu sistemin baş aktörlerini eleştirmek yerine, bu sistemi ortadan kaldırmak için büyük bir mücadele veren Atatürk'ü ve onun gerçekleştirdiği "ulusal-demokratik devrimi" eleştirmişlerdir. Cumhuriyeti "soykırımcı" göstermek için de "***Dersim isyan etmedi! Cumhuriyet saldırdı!***" yalanını söylemekten çekinmemişlerdir...

Peki ama bu nasıl bir liberalliktir; böyle bir liberal anlayış dünyanın neresinde vardır?

Kendi tarihinden habersiz bizim liberallere Dersim'de neler olduğunu biz değil yabancılar anlatsın!

Komünist Enternasyonal'in yayın organı "**Rundschau**", 29 Temmuz 1937 tarihli sayısında, Dersim'de yaşananları özetle şöyle duyurmuştur:

"***İki ayı aşkın bir zamandan beri Ankara Hükümet'i, Dersim bölgesindeki Kürt aşiretlerinin yeni bir gerici ayaklanmasını bastırmakla uğraşıyor. Ağalar, kendi yönetim ve yargı yetkileri altında bulunan ahaliden işlerine geldiği gibi vergi alıyor. Bölge gençlerinin büyük bir kısmı, askere gidecek yerde, aşiret reislerinin muhafız birliklerine fedai olarak giriyor. Bugün, Kemalist hükümetin enerjik reformları yüzünden kendi iktidarlarını tehdit altında hisseden feodal unsurların ümitsiz***

bir direnişiyle karşı karşıya bulunuyoruz. İsyanın arifesinde, tapu kadastro idaresi aşiret reislerinin elinde bulunan halka ait malların incelenmesi ve saptanmasına ilişkin hükümet önlemlerini uygulamaya başlamıştı. Bu durumda feodalizm, kendi yasa dışı egemenliğinin iktisadi temellerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu hissetti. İşte, özellikle bu önlem, isyana yol açan neden olmuştur."

KURDS WHO OBJECT TO EDUCATION

A REVOLT SUPPRESSED BY TROOPS

FROM OUR OWN CORRESPONDENT

ISTANBUL, JUNE 15

In his address to the Kamutay yesterday the Prime Minister, General Inönü, referred to recent disturbances among Kurds in the Dersim, about which no official announcement had previously been made. He explained that they had been due to the hostility of the local population towards the introduction of compulsory education and other reforms and had become sufficiently serious to make it necessary for the Government to send troops to the affected area. During the operations the Army and gendarmerie had lost 13 killed and 18 wounded, but the situation was now well in hand.

During the Dersim operations Sabiha Gökchen, one of the Ataturk's adopted daughters, who had volunteered for service in the Turkish Flying Corps, so distinguished herself that she has been awarded the Flying Medal set with brilliants. This, the highest honour which can be won for aviation in Turkey, is rarely awarded.

Sabiha Gökchen is 22 years of age and holds a Turkish military pilot's certificate. She is stated to have shown the greatest bravery and resource throughout the operations, and to have dropped the final bomb which virtually put an end to the insurrection.

TRIBAL RISING IN TURKEY

REVOLT CRUSHED BY 30,000 TROOPS

RESISTANCE TO REFORMS

[illegible] OWN CORRESPONDENT

ISTANBUL, JUNE 16

Now that the Prime Minister has made an official announcement about disturbances in the Dersim region, it is possible to give some account of the military operations there. The following summary of messages received from its correspondent at Mamuret-el-Aziz and published in today's *Jumhuriet* explains the cause of the outbreak and describes the steps taken to suppress it.

Owing to the inaccessibility of the region in question and the very backward state of its inhabitants, the reforms which were being steadily applied throughout the rest of Turkey have only lately been undertaken in the mountainous district. Resistance to these was, however, more or less passive until three months ago, when open revolt broke out, a military post was attacked, and a bridge destroyed.

The insurgents, who belonged to the Kurdish tribes of Kotan, Alikanlikoga, Hevderan, Demur, and Lolan, and are now said to have been 5,000 strong, then addressed an ultimatum to the Turkish Government. They demanded (1) that no posts of officers or gendarmerie should be established in the region; (2) that no bridges should be built; (3) that no new administrative divisions should be created; (4) that the tribesmen should keep their arms; and (5) that they should continue, as in the past, to pay taxes by bargaining with the tribal chiefs.

USE OF AEROPLANES

The Government decided at once on strong measures, and dispatched some 30,000 men to the region and completely surrounded it. With the help of aircraft the suppressing act of the insurgents began, but owing to the absence of roads and the very difficult nature of the country over which the operations took place many of the rebels took refuge in caverns in the mountains, whence hostilities had to be used to dislodge them. The movement took some weeks to suppress. To-day the situation is stated to be well in hand.

The Government are determined, as General Inonu announced in the Kamutay two days ago, to continue their programme of reforms in the disaffected area. The insurgent chieftains who have survived the conflict are to be removed to other parts of Turkey; whether any of the ringleaders are to be tried for treason is not known. Having lost their leaders, it is believed that the rebellious, intimidating brigandage, hitherto their main source of income, would soon settle down to peaceful pursuits.

Sabiha Gökçen, the aircraftwoman who volunteered for service with the expedition, is reported to have made a direct hit with a bomb on the house of the Seyyid Riza, one of the insurgent leaders, which killed him and several of his principal supporters.

Yani, Sovyetler Birliği'ne göre Dersim'de "**gerici bir isyan**" meydana gelmiştir ve Türkiye Cumhuriyeti bu gerici isyanı bastırmaya çalışmıştır. Kominstlere göre Dersim İsyanı, "***Kemalist hükümetin enerjik reformları yüzünden kendi iktidarlarını tehdit altında hisseden feodal unsurların ümitsiz bir direnişinden***" başka bir şey değildir.

İstanbul'daki **Amerikan Büyükelçisi G. Howland Shaw**'in, ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 25 Haziran 1937 tarihli raporda, Amerikan Büyükelçisi'nın Dersim İsyanı'na bakışı da şöyledir:

"***Bölge halkının geri kalmışlığı problemin temel hatlarını oluşturmakta. Yöre halkı, yollar, köprüler, okullar, vs. yapılmasına karşı koyuyor. En son ayaklanma, hükümetin bölgenin sosyal ve ekonomik koşullarını iyileştirmek üzere geliştirdiği reform programını daha önce elde edilmiş haklara tecavüz şeklinde gören liderleri tarafından başlatıldı. General Alpdoğan, aşiret reislerini Erzurum'da toplayarak, onlara hükümetin bölgede yol ve diğer şekillerde girişeceği iyileştirme programını tanıtmıştı. Aşiret reisleri bu görüşme sırasında dostane ve anlayışlı göründüler, fakat toplantıdan sonra bölgede sahip oldukları egemenliğin elden gitmesi tehdidi karşısında dönüş yolları üzerinde yer alan bütün köprüleri havaya uçurdular ve hükümete bir ültimatom göndererek; ancak bölgede jandarma bulundurulmaması, yeni köprülerin yapılmaması, bölgenin devlet kurumlarıyla donatılmaması, silahlarının ellerinden alınmaması, vergilerin karşılıklı görüşmelerle belirlenmesi koşuluyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile anlaşabileceklerini bildirdiler. Aşiret reislerinin bu ultimatomu üzerine, bölgeye askerler gönderildi ve aşiret reislerine karşı savaş başlatıldı.***"

Amerikan Büyükelçisi'ne göre de Dersim isyan etmiştir. Amerika'ya göre Dersim İsyanı, "***Hükümetin, bölgenin sosyal ve ekonomik koşullarını iyileştirmek üzere geliştirdiği reform programını daha önce elde edilmiş haklara tecavüz şeklinde gören liderleri tarafından başlatılmıştır.***"

İngiliz The Times gazetesinin 16 ve 17 Haziran 1937 tarihli sayılarında Dersim İsyanı'nın "**eğitim öğretime karşı koyan**", "**reformlara direnen**" aşiretlerce çıkartıldığı duyurulmuştur.

"*Dersim isyan etmedi, ama bastırıldı!*" diyen "mantıklı" liberallerimizin gerçeklerden haberleri yok mudur acaba?

Cumhur

Türkiye - Suriye münasebetleri üzerinde

Tunceli şakileri imha ediliyor

Kahraman kıtaatımız dün s

bah ileri harekete başlad

Kutuderesinde kanlı bir musademe o

Şakilerden 32 kisi maktul düştü, mağaralara sakla

haydudlar amansız bir şekilde takib ediliyor

Dün Ankaradan gelen Başvekilim

Cemil Mürdümü kabul ederek görü

Cumhuriyet, 27 Haziran 1937

Dersim İsyanı'nın Amacı Kürt Devleti Kurmak Değildir Yalanı

Cumhuriyet tarihi yalancıları, Dersim harekâtınının durup dururken "nedensiz" yapılmış bir "katliam hareketi" olduğu yalanının altını doldurabilmek için, "*Dersim İsyanı'nın amacı Kürt devleti kurmak değildir.*" diyerek, bir yalanı bir başka yalanla güçlendirmeye çalışmışlardır.

Ancak Dersim İsyanı'nın elebaşlarından **Seyit Rıza ve Alişer** Cumhuriyet tarihinindeki bütün ayrılıkçı Kürt isyanlarında yer almış, "**bağımsız Kürdistan**" davası için mücadele etmiş iki Kürtçüdür.

1921'deki **Koçgiri İsyanı'nın** çıkmasında **Alişer Bey**'in çok büyük bir etkisi vardır. **Kürt Teali Cemiyeti'nin sekreterliğini yapan Alişer**, cemiyete uğrayan Kürtlere cemiyetin gazetesini okumuş, anlatmış ve Kürt bağımsızlığı hakkında bilgiler vermiştir. Alişer, sadece propaganda faaliyetleriyle Kürtleri isyana sürüklemekle kalmamış, ayrıca Ekim 1920'de etrafına topladığı **150 kişilik bir çeteyle Kemah çevresinde soygunlara başlamıştır.**

Dersim İsyanı sonrasında, savcı **B. Hatemi Şahanoğlu**'nun iddianamesine göre **Alişer Bey**, hayatını "Kürt davasına" adamış, her fırsatta Kürtleri isyan ettirmek için çaba harcamış bir ayrılıkçıdır.

"***İsyanı hazırlayanlardan bahsederken baş tarafa Alişer'in ismini geçirmek lazımdır. Alişer, Zara'nın Ümraniye nahiyesine bağlı Ağızkir köyünde doğmuş ve şer için yaratılmış bir mahluktur. I. Dünya Savaşı'nda Ruslara casusluk etmiş, birçok masumun ocağını söndürmüş ve sonunda Rus karargâhına firar ederek işgal edilen Türk topraklarında yapmadığı melanet kalmamıştır. Mütarekeden sonra da Alişer, Seyit Rıza'nın himayesine girmiş ve Erzincan, Sivas ve Dersim yöresinde gerçekleştirilen çapulcu akımlarda başrolü oynamıştır. Milli Mücadele'de İstiklal Ordusu Çerkez Ethem'i etkisiz hale getirirken ansızın taarruz eden Yunan kuvvetleriyle Birinci İnönü'de ölüm kalım mücadelesine girdiği sırada, Türk tarihinin en buhranlı gün-***

lerinde Alişer'i yine Koçgiri İsyanı'nın başında Pontusçularla birleşmiş ve milletin başına umulmadık gaileler çıkarmış görüyoruz. Mudanya Mütarekesi'nden sonra Alişer ve Seyit Rıza artık ayrı ayrı iki şahsiyet olmaktan çıkmış; çapul, serkeşlik ve ihanet ruhunu temsil eden bütün olmuştur.

Evrakı arasında çıkan iki belge dosyadadır. Bunlardan biri İngilizlerle Büyük Kürdistan hakkında haberleşmesine aittir. Diğeri de I. Dünya Savaşı'nda, düşman komutanından Dersim'de ikamet için aldığı belgedir."[825]

Dersim İsyanı'nın elebaşı **Seyit Rıza**'ya gelince, o da yoldaşı Alişer'den farksızdır!

1921'deki **Koçgiri İsyanı** sırasında Bazı Kürt aşiret liderlerinin Atatürk'ün çağrısına olumlu cevap vererek Ankara'ya gidip TBMM'ye katılmaları üzerine birdenbire **Seyit Rıza** ön plana çıkmış, TBMM'ye giderek Kurtuluş Savaşı'na destek veren Kürtleri "hainlikle" suçlamıştır.

1921'de adamlarıyla birlikte köyünden çıkarak **Dersim'e giden Seyit Rıza, Sivas'taki isyancılara gidecek yardımı organize etmeye başlamıştır.** Bütün plan ve programı hazırlamıştır. Kış atlatılır atlatılmaz bağımsız Kürdistan ilan edilecektir.

Koçgiri isyancılarından **Baytar Nuri**, bu planı şöyle açıklamıştır:

"İlk önce Dersim'de Kürdistan istiklali ilan edilecek. Hozat'a Kürdistan bayrağı çekilecek. Kürt milli kuvveti, Elazığ, Malatya istikametinden Sivas'a doğru hareket ederek Ankara Hükümeti'nden resmen Kürdistan istiklalini tanımasını isteyecek."[826]

Koçgiri İsyanı'nın fikir babalarından **Seyit Rıza, "TBMM'ye katılan Kürt milletvekillerinin Dersim'i temsil etmediklerini, çünkü Doğu Anadolu'da bir Kürt yönetimi kurularak bağımsızlığın ilan edildiğini"** bildirmiştir.[827]

825 **Ulus gazetesi**, 28 Ekim 1937 (metin sadeleştirilmiştir.)
826 Dersimi, **age.**, s. 130.
827 **age.**, s. 133.

1925 yılında Dersim ve civarında çalışmalar yapan **Neşit Hakkı Uluğ**, *"Derebeyi ve Dersim"* adlı çalışmasında **Seyit Rıza** hakkında çok önemli bilgiler vermiştir.

"Seyit Rıza, Pizvank'ta türbesinde, ama ufak bir kaleyi andıran mazgallı, siperli türbesinde yatan Seyit İbrahim isminde birinin oğludur. 65 yaşlarında, uzun boylu, uyumlu, endamlı kır sakallı, siyah ve gür kaşlı, cazibeli gözlü, büyük ve gagamsı burunlu bir dağlıdır. Başına giydiği külahın üzerine yeşil ve siyah karışık sarık sarar, ayağına şalvar ve sırtına bir palto giyer. Bu dinç görünüşle Dersim'in en tipik adamıdır. Hilekâr, oynak, elastik, politik Seyit'in iç hayatı bir sırdır. Esrar içer derler ve fakat sıhhatine çok itina ettiği de bilinir. (...)

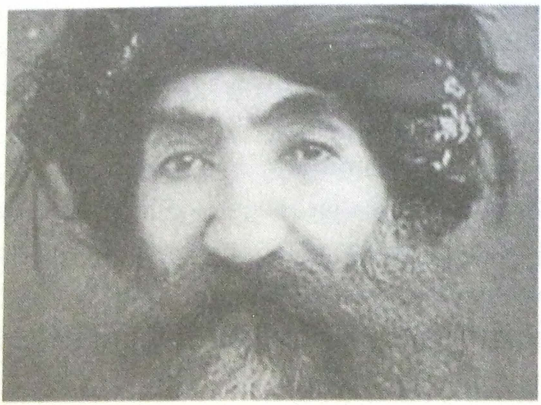

Seyit Rıza

Bunun girdiği evin halkı artık cehennemlik değildir. Bir ev onu getirmeye muvaffak olduktan sonra yarın ahrette cennetin en yüksek katında bir köşk temin etmiş demektir. Seyit, nazlıdır. Her eve, her çadıra gitmez. Onun gönlünü yapmak, her türlü fedakârlığın gösterilmesiyle mümkündür. (...)

İşte bu Seyit Rıza'nın dedeleri hiçbir hükümet saygısı bilmeden Sultan Hamit devrine kadar geldiler.

Sultan Hamit devri kolaydı. (...)

1908 senesi ilkbaharında artık Dersim bir istibdat sultanı için bile hazmedilemeyecek kadar azmıştı. Dersim hiçbir şey

dinlemiyordu. Bugün en akıllı ve uslu görünen Dersim başları, en önde Diyap Ağa olduğu halde ayaklanmışlar, Ovacık havalisinde bulunan kıtaları kuşatmışlardı. Asi Dersimlileri, Seyit Rıza kumanda ediyordu. Garnizon kumandanı neden sonra bir neferi kuşatma hattından kaçırarak Kemah'a gönderebildi ve oradan Dördüncü Ordu Müşiri, nihayet Abdülhamit'ten Dersim'i bastırma iradesini alabildi. Hemen dört taraftan 17-18 tabur asker toplandı.

Taburlar önce kuşatmayı kaldırarak Ovacık Garnizonu'nu kurtardılar. Hozatlı asilerin hepsi Munzur suyu tarafına atıldı, bir kısmı dağa sığındı.

Tam o sırada meşrutiyet ilan edildi. Ağalar şaşırdılar, memurlar şaşaladılar. Eşkıya mukavemetten vazgeçti, takip durdu. (...)

Asker garnizonlarına dönünce Dersim yine eski Dersim oldu. Hareket neticesiz kaldı. Yapılan fedakârlıklar boşa gitti. Seyit Rıza bu hareketin de kahramanı idi.

Bu Seyit'in kendisini saydırmak için politkası bakın nedir: O öyle bir valinin, her kumandanın ayağına kolay kolay gitmez. Bir mutasarrıf, bir vali geldi mi diğer aşiret ağaları sürülerle önüne akarken Seyit'ten haber çıkmaz, bu Dersim'e yayılır. Seyit Rıza, yeni bir vesileden istifade etmiştir. Vali bunu bir izzetinefis meselesi yaparsa, derhal üzerine yürümesi onu vurması icap eder.

Fakat Seyit'e bu ehemmiyeti neden vermeli? O gelmezse ne olur? O da kim oluyor?. Bir Dersim eşkıyasından ne farkı var?

Fakat bunun muhitte yapacağı tesir başka görünür: 'Seyit Rıza valiyi hiçe saydı gelmedi' denir. Dersim'i yine namı tutar diye korkulur. (...)

Bana Seyit Rıza'nın 1912'de de bir bastırmaya uğradığını söylediler ve hadiseyi şöyle naklettiler:

Dersim'i bilen, Dersim'in acılarını çocukluğundan beri duyan Kemahlı Sağıroğullarından Sabit Bey, buraya İttihatçıların mutasarrıfı olarak gönderilir. Sabit Bey, eski hesapları bir tarafa bırakarak bundan sonra ciddi bir disiplin tesisi yolunda

didinirken, bir gün Tercan'da iki katırın Seyit Rıza'nın yardakçıları tarafından çalındığı şikâyeti gelir.

Mutasarrıf Dersim'de ufak bir tecavüzü, hırsızlığı derhal tepeleyerek bir dahasına imkân vermemeyi kafasına koymuştur. Büyük bir bastırma müfrezesi hazırlatır. 400 jandarma toplanır. Hozatlı Hızır Çavuş'un emrine verilir. Hızır Çavuş, hayatını Dersim dağlarında zabıta memurluğunda geçirmiş, Dersim'i deresiyle, tepesiyle en iyi bilen jandarmadır.

Dört yüz jandarma ve bir o kadar milis aşiret efradı, Seyit Rıza'nın üzerine gönderilir. Çarpışma oldukça şiddetli olur. Dört milis bu taraftan, sekiz asi öbür taraftan ölür. Seyit Rıza, Kutuderesi'ne, Dersim'in bu ebedi eşkıyalık ocağına kaçar. Bastırma kuvvetleri bütün yukarı Abbas Uşağı'nı tepeledikten sonra döner. (...)

Seyit Rıza, menfaati için her şeyi yapabilecek bir karakterdedir.

Meşrutiyetten evvel Ermeni komiteleriyle birlikte çalışmış, Taşnaksütyan Komitesi'ne yazılarak onların gayelerine and içmiş derlerdi.

Üstelik Milli Mücadele'nin başlarında Zara ve Ümraniye havalisinde karışıklıklar çıkaran aşiret reislerinden Alişan Bey'in katibi, akıl hocası olan Alişer ve Koçgiri aşiretinden elini kana bulayan birçok katiller senelerden beri Seyit Rıza'ya sığınmıştı.

Alişer'i tesadüf mü yoksa bir tertip mi Seyit Rıza'ya katip yapmıştı, o da meçhuldü...

1925 Şubat'ında Şeyh Sait isyan ettiği vakit Dersim ağaları Cumhuriyet'e bağlılıklarını teyite geldiğinde Seyit Rıza bunların arasında yoktu. Hakikaten o yerinden kımıldamadı, ama kendisinin itimada değer bir adam olmadığını ıspat etti...

1925 Mayıs'ında Dersim'in merkezine kadar teftiş için giden ordu müfettişi, bu Dersimli Ağa'yı Hozat'ta 'el öpmeye gelenler' arasında görmemişti. Seyit Rıza'nın adı Cumhuriyet'e bağlı ağalar arasında kocaman bir soru işareti gibi dolanıyordu.

Ben Seyit Rıza'yı görmedim, fakat Dersim'in kasabalısından, bir Sivaslıdan, bir Eğinliden farkı olmayan kasabalısından Seyit Rıza'yı şöyle dinledim: (...) Bir gün Seyit Rıza'nın yanında idim. Civardan bir köylü ve karısı ağlayarak geldi ve Seyit'in iğrenç ayağına kapandı:

'Ne olur, hayvanımı size getirmişler, verin' diye yalvardı. (...)

Seyit sakalını sıvadı ve bana döndü.

'Görüyor musun malı giden ne tuhaf oluyor!' diye gülmeye başladı. Seyit gülüyor, etrafında diz çöken dört beş yardakçısı bu sözü kahkahalarıyla teyit ediyorlardı.

Oğlu yanıma sokuldu:

'Ne yapalım, biz de böyle vergi alır, fukara sayesinde geçiniriz,' dedi.

Sonra öğrendim, Seyit Rıza'nın biçare köylüyü, işine bakacak diye gönderdiği adam her zamanki tarifeyi tatbik etmiş, 300 mecidiye almadıkça hayvanını vermemiş.

Aslen neslen Türk olduğuna şüphem olmasa da böyle adamlara nasıl Türk diyeyim? (...)[828]

Görüldüğü gibi **Seyit Rıza**, 1908'den beri Dersim dağlarında **eşkıyalık yapan** bir isyancıdır. Önce Osmanlı Devleti'ne, daha sonra Milli Hareket'e, son olarak da Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı isyan etmiştir.

Cengiz Özakıncı, Seyit Rıza'nın faaliyetlerini şöyle anlatmıştır:

*"**Türkiye Köy İktisadiyatı**'nda; Dersim'de 230 köye egemen olan **Seyit Rıza'nın** her yıl kendi "**Maliye Bakanı**"nı (!) İstanbul'a göndererek Dersim'den İstanbul'a gitmiş aşiret üyelerini buldurup onlardan da vergi aldığı; vermeyenlerin Dersim'de bulunan yakınlarına baskı yaptığı; sahibi olduğu köylerden gelip geçenlerden "**toprak bastı**" parası bile aldığı bildiriliyordu. Aşiret üyeleri devlete vergi vermiyor, fakat Aşiret Reisi Seyit Rıza'ya vergilerini ödüyorlardı. Devlete askerlik yapmıyor, fakat Aşiret*

828 Neşit Hakkı Uluğ, **Derebeyi ve Dersim**, İstanbul, 2009, s. 43-51.

Reisi Seyit Rıza'nın askerliğini yapıyorlardı. Devletin okullarına gitmiyor, fakat Aşiret Reisi Seyit Rıza'nın söylevleriyle eğitiliyorlardı. Medeni Yasa'nın miras, evlenme, boşanma, mülkiyet hukuku geçersiz; fakat Aşiret Reisi Seyit Rıza'nın iki dudağı arasından çıkacak aşiret yasaları temyizi olanaksız kesin hükümler niteliğindeydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ceza yasaları geçersiz, fakat Aşiret Reisi Seyit Rıza'nın uyguladığı aşiret cezaları, kan hukuku yürürlükteydi."[829]

Seyit Rıza, ayrılıkçı Kürt hareketinin en önemli temsilcilerinden biridir. Kurtuluş Savaşı sırasında **Koçgiri İsyanı**'na, Cumhuriyet Dönemi'nde **Şeyh Sait** ve **Ağrı İsyanı'na** katılan Seyit Rıza, son olarak da **Dersim İsyanı**'na katılmıştır.[830]

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu **Atatürk,** birçok defa **Seyit Rıza**'ya "elçi" göndererek, Cumhuriyet'in bölgeye ve özellikle **bölgedeki Alevilere yönelik** çok önemli yatırımlar yapacağını bildirmiş, bu nedenle bölgede öncelikle asayişin sağlanmasını istemiştir.

Örneğin, Atatürk, **Diyarbakır Valisi Cemal Bardakçı**'yı elçi olarak Dersim'e göndermiş, geçmişteki saldırılarını ve isyanlarını yok sayarak Seyit Rıza'yı ikna etmeye çalışmıştır.[831]

Atatürk, ayrıca "***Benim adıma aşiretleri selamla!***" diyerek, **İzzettin Paşa**'yı bölgeye göndermiştir. Dersim'e giden İzzettin Paşa, Atatürk'ün selamını Seyit Rıza'ya da iletmiştir; ancak o tam bir derebeyi havasında Cumhuriyet'e ve Atatürk'e meydan okumaya devam etmiştir.[832]

Atatürk'ün Seyit Rıza'yı "barış yoluyla" ikna çabalarını, o günlerde isyana destek veren **Baytar Nuri Dersimi** sonradan şöyle anlatmıştır:

"***Diyarbakır Valisi Ali Cemal, Seyit Rıza ile bir mülakat yapmak üzere Dersim'e geldi. Mülakat mahalli olan Karaca köyünde Ali Cemal'i, etrafına seyitleri ve dedeleri toplamış olduğu***

829 Özakıncı, **agm.**, s. 61.
830 Seyit Rıza'nın bütün bu isyanlardaki rolü hakkında bkz. Zelyut, **age.**, s. 266-276
831 Zelyut, **age.**, s. 277
832 **age.**, s. 278

halde bir içki masası başında bulduk. Ali Cemal söze başlayarak, 'kendisinin alevi olduğunu, Dersimlilere büyük teveccühleri bulunduğunu, Erzincan-Elazığ mıntıkasında metruk Ermeni arazilerini Dersimlilere verdireceğini, Dersim'de okullar açarak Alevi geleneklerine uygun eğitim yapılacağını ve Koçgirililer hakkında da umumi affın çıkarılacağını' bildirdi.

Ertesi gün, Diyarbekir'den Umumi Müfettiş İzzettin ve Elaziz Valisi Rıza'da Hozat'a gelmişlerdi. Ali Cemal bizi İzzettin Paşa ile görüştürmek için ısrar ediyordu. İzzettin Paşa'nın ani surette Hozat'a gelmiş olması Seyit Rıza'yı şüpheye düşürmüştü. Bu nedenle mülakat teklifini kabule tereddüt ediyordu. Bunu anlayan Ali Cemal cebinden tabancasını çıkararak, 'Bu tabancamı alınız, arkamdan geliniz, size ufak bir yan bakan olursa, beni bu tabancamla imha ediniz, size şerefimle söz veriyorum, beni mahçup etmeyiniz' dedi.

Bunun üzerine Seyit Rıza ile Hozat merkezine gidip İzzettin Paşa ile görüşmeye söz verdik.

Beraberimizde Vali Cemal bulunduğu halde Hozat'a varışımızda hükümet konağı önünde askeri bir kıta tarafından resmen selamlandık ve doğruca İzzettin Paşa'nın huzurna kabul olunduk. (...)

İzzettin Paşa (...) uzun uzadıya öğütler vermeye başladı ve 'Ali Cemal'in Elaziz'e vali olarak geleceğini, Dersimlilerin her türlü arzularının tatmin edileceğini, Mustafa Kemal'in umum aşiretleri selamlamağa kendisine vazife verdiğini' bildirdi. (...)

Dersimlilerden takriben 2000 aileye İskan Kanunu'na göre Elaziz ovasında arazi verildi. Özel muhasebeden arttırma yoluyla Holvenk manastırı dahi bana verildi. (...)

Seyit Rıza'yı getirmek üzere (Vali Cemal Paşa) beni Ağdat köyüne göndermişti. Hükümet müsadesi olmaksızın Dersim'e gitmek benim için mümkün olmadığından bu fırsattan faydalanarak Seyit Rıza ile 'milli davamızla' ilgili görüştük ve Ağdat'tan ayrıldım..."[833]

833 Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihi'nde Dersim, s. 172. Zelyut, age., s. 277-286.

Atatürk, Seyit Rıza'yı ikna etmek için sadece **Cemal Bardakçı** ve **İzzettin Paşa**'yı değil, **Abdullah Alpdoğan Paşa**'yı da görevlendirmiştir.

Baytar Nuri Dersimi, **General Abdullah Alpdoğan Paşa** ile **Seyit Rıza** arasındaki görüşmeden şöyle söz etmiştir:

"Bir fırsat bularak ben dahi Seyit Rıza ile görüşmeye muvaffak oldum. Seyit Rıza bana; General Alpdoğan'ın fikri pek fena olduğuna tamamen kanaat getirdiğini ve bu sebeple mukavemetten başka hiçbir çare kalmadığını, Türk ordularının Dersimlilerle başa çıkamayacaklarını, fakat her ihtimale karşı benim bir an önce Türkiye dışına çıkarak durumumuzu büyük ve adil devletlere iblağ etmekliğimi tavsiye etti.

Seyit Rıza Elaziz'e geldiğinde general ile yalnızca görüşmüş ve bu görüşmelerde başka hiçbir Kürt önderi hazır bulundurulmamıştı. Zaten, Elaziz'de ancak 24 saat kalarak Dersim'e dönmüştü. Bu müddet zarfında Seyit Rıza'nın zekâsı Alpdoğan'ın bütün ruhiyatını anlamaya kâfi gelmiş ve aldığı intibağı aşiretlere tebliğ etmişti. (...)

Alpdoğan yayınladığı umumi bir tebliğ ile umum Dersim aşiretlerinden 200 bin martin tüfeği istiyordu. (...) Dersimliler yapılan tebligattan hiçbir şey anlamamağa geliyor ve ellerinden geldiği kadar müdafaa hazırlıklarında bulunuyorlardı. (...)

Seyit Rıza General Alpdoğan'a Dersim hakkındaki kanunun ilga edilmesini ve Dersim için hususi ve milli hakları temin eden (özel) bir idarenin ihdasını mütemadiyen istiyordu.

Bu teklife karşı General Alpdoğan jandarma alayını ve 9. Fırka'yı Dersim hudutlarına kaydırıyor ve Diyarbakır'dan her sabah onar teyyare gelerek Dersim üzerinde uçuyordu. Artık sükûn bozulmuş ve ortalık karışmış olduğundan her tarafta müsademe başlamıştı."[834]

Atatürk'ün bütün bu "barış çabaları" sonuç vermemiş, genç Cumhuriyet'i yıkabileceğini düşünen **Seyit Rıza**, barışa kurşun sıkarak isyan etmiş; karakol basmış, adam öldürmüş, köprü yık-

834 Nuri Dersimi, **Kürdistan Tarihi'nde Dersim**'den aktaran Zelyut, **age.**, s. 291, 293.

mış, telgraf hatlarını kesmiş, jandarmaya saldırmış; kısacası devlete başkaldırmıştır.

Anılarında, *"Seyit Rıza'yla 'milli davamızla' ilgili görüştük."* diyen **Baytar Nuri Dersimi**, Atatürk'ün, **Cemal Bardakçı, İzzettin Paşa** ve **Abdullah Alpdoğan Paşa** aracılığıyla Seyit Rıza'yı "Cumhuriyet'e karşı isyan etmemesi" konusunda defalarca uyararak ikna etmeye çalıştığını itiraf etmiştir ki, sadece bu gerçek bile; *"Atatürk, durup dururken Dersim'e saldırdı!"* diyen Cumhuriyet tarihi yalancılarının maskesini düşürmeye yeterlidir...

Dersim İsyanı'nın elebaşı **Seyit Rıza,** Türk ordusunun hücümlarıyla köşeye sıkışınca, akıl hocası Baytar Nuri Dersimi'nin önerisiyle **İngiltere'ye bir mektup yazarak** -ayrılıkçı Kürtlerin hep yaptıkları gibi- emperyalizmin desteğini almaya çalışmıştır.

İşte, Seyit Rıza'nın *"Dersim Generali"* diye imzaladığı o tarihi mektup:

"Dışişleri Bakanlığı,
Dersim-Kürdistan
30 Temmuz 1937

Sayın Başkan,

Yıllardan beri, Türk Hükümeti Kürt halkını asimile etmeye çalışmakta ve Kürt dilinin gazete ve yayınlarını yasaklayarak, anadillerini konuşanlara eziyet ederek Kürdistan'ın bereketli topraklarından gidenlerden büyük bir bölümünün telef olduğu Anadolu'nun çorak topraklarına zorunlu ve sistemli göçler düzenleyerek, bu halka zulmetmektedir.

Son olarak Türk Hükümeti, kendisiyle yapılan bir anlaşma sonucu bu baskılardan arındırılmış Dersim bölgesine de girmeye kalkmıştır.

Bu olay karşısında, Kürtler göçün uzak yollarında can vermek yerine kendilerini korumak için 1930'da Ararat Tepesi'nde (Ağrı Dağı'nda), Zilan ve Beyazıt Ovası'nda olduğu gibi silahlara sarıldılar.

Üç aydan beri ülkemde tüyler ürpertici bir savaş sürüyor.

Savaş olanaklarının eşitsizliğine ve bombardıman uçaklarının, yangın bombalarının, boğucu gazların kullanılmasına rağmen, ben ve yurttaşlarım, Türk ordusunu başarısızlığa uğrattık.

Direnişimiz karşısında Türk uçakları kasabaları bombalıyor, yakıyor. (...)

Zindanlar, yumuşak başlı Kürt halkıyla dolup taşıyor, aydınlar kurşuna diziliyor, ya da Türkiye'nin tecrit edilmiş bölgelerine sürgün ediliyor.

(...) Üç milyon Kürt, benim sesimden ekselanslarına sesleniyor ve bu hükümetinizin yüksek manevi etkisinden Kürt halkını yararlandırmanızı sizden istirham ediyor.

Sayın Başkan, en derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

Dersim Generali Seyit Rıza"[835]

Mektup'tan anlaşıldığı kadarıyla Seyit Rıza, Tunceli (Dersim) bölgesini "**Kürdistan**" olarak görmektedir ve burada bir "hükümet" kurduğunu belirtmektedir. Nitekim mektup, kendisine sözde "Dersim Generali" adını veren Seyit Rıza'nın başkanlığındaki sözde Kürdistan devletinin sözde Dışişleri Bakanlığı tarafından yazılmıştır. Mektubun yazılmasını isteyen kişi de **Baytar Nuri Dersimi** olduğuna göre demek ki, sözde Kürdistan devletinin sözde Dışişleri Bakanı da odur!

Mektupta, Dersim bölgesinde Kürdistan devletinin kurulmuş olduğu, buraya Türk Hükümeti'nin girme hakkının olmadığı, Türk Hükümeti'nin yıllardır Kürt halkına zulmettiği, yapılan savaşta Türk ordusunun başarısızlığa uğratıldığı belirtilerek, **İngiltere'den açıkça yardım istenmiştir.**

Seyit Rıza, "***Dersim İsyanı'nın amacı Kürt devleti kurmak değildir!***" diyen Cumhuriyet tarihi yalancılarını bu mektubuyla bizzat yalanlamıştır. Çünkü Seyit Rıza, İngiliz Hükümeti'ne gönderdiği bu mektubun girişinde, temel amacının "**Kürtçülük**"

835 **Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri**, s. 310; Zelyut, **age.**, s. 301,302; Saltık, **age.**, s. 311,312..

ve "**Kürdistan**" olduğunu, itiraza gerek bırakmayacak biçimde, ortaya koymuştur.[836]

Rıza Zelyut'un da belirttiği gibi: "*Yine bu mektup göstermektedir ki Seyit Rıza, Alevilik veya Aleviler için hareket etmemiştir. Çünkü mektubunda konuya hiç değinmemektedir; onu Aleviler de Alevilik de hiç ilgilendirmemektedir.*"[837]

Seyit Rıza'nın bu mektubu İngiltere'ye ulaşmıştır. **İngiltere**, Musul sorununu lehine çözmüşken ve Türkiye'nin bu isyanı bastıracağını anlamışken, II. Dünya Savaşı arifesinde Türkiye ile arasını bozacak böyle bir isteğe **olumlu cevap vermemiştir.**

İngiltere, İstanbul'daki İngiliz Elçiliği'ne, 5 Ekim 1937 tarihli bir yazı göndererek Seyit Rıza'nın yardım isteğinin kabul edilmediğini bildirmiş ve bunun Türk Hükümeti'ne özellikle iletilmesini istemiştir.[838]

Seyit Rıza, Alişer ve **Baytar Nuri** gibi isyancıların hesabı çok başkadır. Onlar, yeni bir dünya savaşının ufukta görüldüğü bir ortamda, Türkiye bir taraftan Ağrı İsyanlarıyla diğer taraftan da Hatay ve Boğazlar sorunuyla uğraşırken bölgede bir "**Kürt devleti**" kurabileceklerini düşünmüşlerdir.

Seyit Rıza'nın akıl hocası durumundaki **Baytar Nuri Dersimi**'nin ve **Alişer**'in İngiltere, Fransa ve Rusya ile bağlantıları vardır.[839] Bu bağlantıları da kullanarak Anadolu'da bağımsız bir Kürdistan kurulabileceğine inanmışlardır; ama evdeki hesap bir kere daha çarşıya uymamıştır.

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, Dersim İsyanı'na **İngiltere destek vermemiştir**; ama her zaman yaptığı gibi isyanı Türkiye'deki elçiliği aracılığıyla çok yakından takip etmiştir.

1936-1938 arasında Türkiye-Fransa arasındaki **Hatay sorunu** dikkate alınacak olursa, **Dersim İsyanı'nı Fransa'nın desteklediği** veya en azından bu isyanın başarılı olmasını dört gözle beklediği söylenebilir. Bu yöndeki belgeler er geç ortaya çıkacaktır.

836 Zelyut, **age.**, s. 303.
837 **age.**, s. 303, 304.
838 Belgenin orjinali M. Kalkan, **Dersim Direnişleri, İstanbul, 1995, s. 311**
839 **Zelyut, age.**, s. 304.

Fransa'nın Hatay'ı Türkiye'ye kaptırmamak için mücadele ettiği günlerde Dersim İsyanı'nın patlak vermesi kuru bir tesadüf değildir.

İngiltere'yle Musul sorununun yaşandığı dönemde Şeyh Sait İsyanı'nın, Fransa'yla Hatay sorununun yaşandığı dönemde ise Dersim İsyanı'nın çıkmasının altında emperyalizm vardır.

Bu arada **hasta yatağındaki Atatürk**, bir taraftan Fransa'yı Hatay üzerindeki emellerinden vazgeçirmek için Türk ordusunu Adana-Mersin civarına kaydırmış, diğer taraftan Dersim İsyanı'nı bastırmak için Tunceli-Elazığ civarına yığınak yaparak aynı anda iki farklı cephe açmıştır. Belli ki **Büyük Önder**, eserini iç ve dış düşmanlara karşı korumaya kararlıdır.

Dersim İsyanı'nın elebaşı **Seyit Rıza**, 10 Eylül 1937 gecesi Fırat Köprüsü'nde jandarma tarafından yakalandığında, "***Düşmanlarım beni hükümete kötü bildirdi!***" demiş; ifadesinde ise, "***Hükümet kovaladı ben kaçtım, fakat tek kurşun atmadım! Bir gün çobanım teyyareye bir kurşun attı, onu hırpaladım!***" demiştir.[840]

İşte bir zamanlar, yıllarca Dersim dağlarında halkı soyan, çalan, çırpan, adam öldüren, Türk ordusunun komutanlarıyla dalga geçen, Atatürk'ün selamını götüren elçilerle görüşme konusunda nazlanan, Atatürk'ün isteklerini hiçe sayarak Türkiye Cumhuriyeti'ne "isyan eden" Seyit Rıza, yakalandığında adeta **süt dökmüş kediye dönmüş** ve sütten çıkmış ak kaşık misali tertemiz olduğunu iddia etmiştir.

"*Günümüzde mazlum, kahraman haline getirilmeye çalışılan Seyit Rıza, Tunceli halkının mahvolmasına yol açan şark kurnazı bir derebeyi olarak tarihe geçmiştir.*"[841]

Bugün Dersim harekâtında hayatını kaybeden Dersimlilere ağıt yakanların, Dersim'e harekât düzenleyenlerden önce, bu harekâta neden olanları sorgulamaları, eleştirmeleri gerekmez mi? Yani, sonuçtan önce nedene bakmak çok daha doğru değil mi?

840 **Akşam gazetesi**, 22 Eylül 1937.
841 Zelyut, **age.**, s. 325.

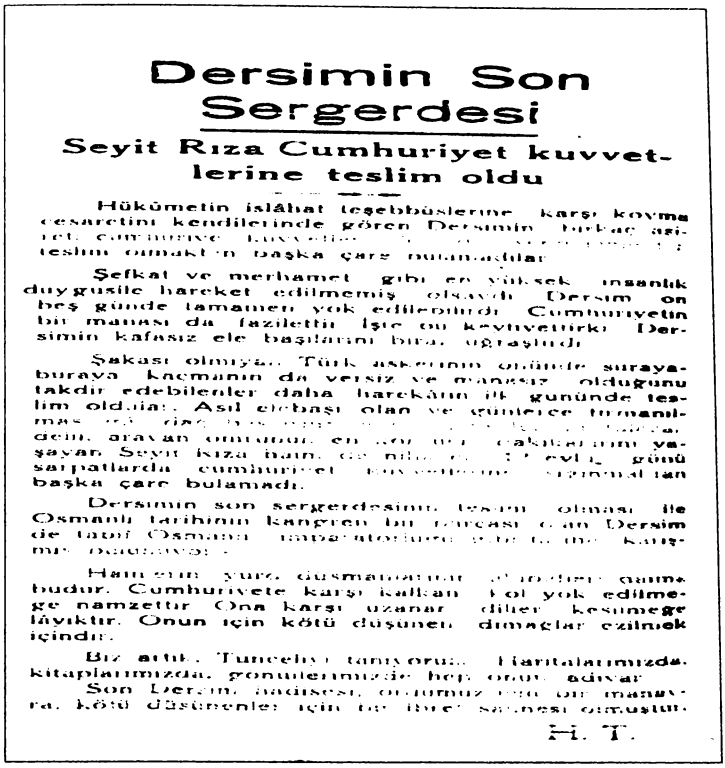

Dersimin Son Sergerdesi

Seyit Rıza Cumhuriyet kuvvetlerine teslim oldu

Hükümetin islâhat teşebbüslerine karşı koyma cesaretini kendilerinde gören Dersimin [illegible] teslim olmaktan başka çare bulamadılar.

Şefkat ve merhamet gibi en yüksek insanlık duygusile hareket edilmemiş olsaydı Dersim on beş günde tamamen yok edilebilirdi. Cumhuriyetin bir manası da fazileti. İşte o kıymetiyetiyle Dersimin kafasız ele başlarını bize uğraştırdı.

Şakası olmıyan Türk askerinin önünde sürüyeburaya kaçmanın da yersiz ve manasız olduğunu takdir edebilenler daha harekâtın ilk gününde teslim oldular. Asıl cebhesi olan ve günlerce [illegible] deniz, arayan bulunduğu en sağlam kalelerini yaşayan Seyit Rıza bunu [illegible] Pazar günü sarpatlarda cumhuriyet kuvvetlerine [illegible] başka çare bulamadı.

Dersimin son sergerdesinin teslim olması ile Osmanlı tarihinin kangren bir cüzüdür olan Dersim de tabiî Osmanlı [illegible]

Hain ve yüz düşmanlarımız [illegible] budur. Cumhuriyete karşı kalkan kol yok edilmege namzettir. Ona karşı uzanan diller kesilmege layıktır. Onun için kötü düşünen dimağlar ezilmek içindir.

Biz artık Tuncelyi tanıyoruz. Haritalarımızda, kitaplarımızda, gönüllerimizde hep onun adıyar. Son Dersim hadisesi, bizim için bir manada kötü düşünenler için bir ibret sahnesi olmuştur.

H. T.

Dersim Harekâtında 50 Bin ile 90 Bin Arasında İnsan Öldürülmüştür Yalanı

Cumhuriyet tarihi yalancılarının en sık söyledikleri Dersim yalanlarından biri de "***Dersim harekâtı sırasında, Türk ordularının 50 bin ile 90 bin arasında insanı öldürdüğü***" biçimindedir.

Kadim yobazlarımıza, dönme liberallerimize ve faşist Kürtçülerimize soracak olursanız "*Türkiye Cumhuriyeti Dersim'de bir katliam yapmıştır? Kalanları da değişik yerlere sürmüştür!*"

Örneğin:

Necip Fazıl Kısakürek, "*Dersim'de **50 bin** sivil katledildi.*" demiştir.

İsmail Beşikçi, "*1937-1938'deyse **50 binin üzerinde** Alevi Kürt'ün öldürüldüğü görülmektedir.*" demiştir.

DTP'li Şerafettin Halis, "*Dersim'de 70 **binle** 90 **bin** arasında insanın kanına ve canına mal olan bir katliam yaşanmıştı.*" demiştir.

Mustafa Yelkenli, "*Mustafa Kemal'in emriyle **yüz bin kadar** kişinin katliamına neden olacak bastırma operasyonu yapıldı.*" demiştir.

Özlem Çelik, "*Dersim'de 90 **binden fazla** insan öldürüldü.*" demiştir.

Ayşe Hür, "*Tahminlere göre 110 bin nüfusu olan Dersim'in 72 **bin kişisi** ülkenin değişik yerlerine sürüldü.*" demiştir.[842]

Recep Tayyip Erdoğan, "*Vergi vermediler diye Dersim'in köylerini kim bombaladı? Zamanının, o zaman ki cumhurbaşkanının emriyle... Kimdi? İsmet İnönü, CHP'nin başındaydı. Yani CHP bombaladı. **20 bin, 30 bin, 40 bin, 50 bin kişinin** yargısız infaz edildiği söylenir. İnsaf ya! İşte sizin cemaziyelevveliniz bu...*"[843] demiştir.

Görüldüğü gibi Dersim harekâtında ölenlerin sayısı, **40-50 binden başlayarak 90 bine kadar** çıkmaktadır. İleri sürülen rakamların birbirinden çok farklı olması, bu tezin hiçbir bilimsel temeli olmadığının en açık kanıtıdır. Belli ki, Cumhuriyet tarihi yalancıları, Dersim harekâtına bir "katliam görünümü" verebilmek için açıkartırma misali ölü sayılarını olabildiğince arttırmışlardır. Herkes aklından geçeni salladığı için de ortaya birbirini tutmayan çok farklı rakamlar çıkmıştır.

Dersim harekâtı sırasında ölenlerin gerçek sayısını vermeden önce, konunun çok daha iyi anlaşılması için basit bir karşılaştırma yapmak istiyorum:

Türk milletinin iki ölüm kalım savaşında (**1915 Çanakkale Savaşı ve 1919-1922 Kurtuluş Savaşı**) ölenlerin toplam sayısı **86 bin** civarındadır. 75-80 bin civarında insan Çanakkale Savaşı'nda, 10 bin civarında insan da Kurtuluş Savaşı'nda ölmüştür (şehit olmuştur).

---

842 **Teori dergisi, Şubat, 2010, s. 183; Zelyut, age., s. 366, 368.**

843 "*Erdoğan: Dersim'i İnönü bombaladı*" **http://haber.mynet.com/detay/politika/erdogan-dersimi-inonu-bombaladi/527205,** 14 Ağustos 2010.

Şimdi düşünebiliyor musunuz? Yunanistan, Ermenistan, Fransa ve İngiltere gibi ülkelere karşı 4 yıl süren koskoca Kurtuluş Savaşı'nda toplam kayıp (sonradan ölenler hariç) 10 bin civarındayken, Dersim harekâtında 50 bin ile 90 bin arasında kayıp verilmiş olması mümkün müdür? Bu iddia her şeyden önce akıl dışıdır!

Şimdi gelin belgelere bakalım:

3. Ordu Müfettişliği'nin yaptığı açıklamada Dersim harekâtı sonrasında tarama bölgesinden ölü ve diri olarak **7954 kişi** çıkarılmıştır. Bu **7954 kişinin 5 bin ile 7 bin kadarı** batı bölgelerine sürülmüştür. Bu rakamlara göre **Dersim operasyonları sırasında ölenlerin sayısı en fazla 2500 civarındadır.** Ayrıca bu rakama, bölgeyi terk ederek Erzincan, Elazığ ve Sivas taraflarına kaçanlar da dahildir.[844]

844 **Teori dergisi**, s. 21; Zelyut, **age.**, s. 367, 368.

1935 genel nüfus sayımına göre Tunceli (Dersim) nüfusu 101.099 kişidir.

Nüfüsa kayıt olmayanları da eklediğimizde bu sayı tahminen 104 bin kişi civarındadır.[845]

1940 genel nüfus sayımına göre Tunceli (Dersim) nüfusu 94.636 kişidir.[846]

1935-1938 arasında bölgeden 5000 ile 7000 kişi batı bölgelerine sürülmüştür.

Bu rakamlardan çıkan sonuç şudur:

1935 ile 1940 nüfus sayımları arasında Tunceli (Dersim)'de azalan toplam nüfüs **9463** kişidir. Bunun 5000 ile 7000'i de batıya sürüldüğüne göre geriye **2500 civarında** bir kayıp nüfus kalmaktadır.

Görüldüğü gibi 1935 ve 1940 nüfus sayımı sonuçları 3. Ordu Müfettişliği'nin raporunu doğrulamaktadır.

Sonuç olarak, Dersim harekâtındaki ölü sayısı **50 bin ile 90 bin** kişi civarında değil, **2500 kişi** civarındadır.

"*Dersim'de 50 bin ile 90 bin arasında insan öldürülmüştür!*" diye tutturanlar, bu nüfus sayımı sonuçlarını görünce tezlerinin çürüdüğünü anladıklarından hemen bir komplo teorisine başvurarak, "*O nüfus sayımı sonuçlarına güvenilmez!*" demektedirler. Örneğin, Dersim'de on binlerce insanın öldürüldüğünü iddia eden **Veli Saltık**, "*Harekâttan hemen sonra yapılan 1940 nüfus sayımında Tunceli nüfusu kasıtlı olarak fazla gösterilmiştir!*" diyerek iddiasını savunma yoluna gitmiştir.[847]

Hasan Saltık ise **4. Umum Müfettişlik Raporu'na** göre Dersim harekâtı sırasında **13.160 sivilin öldüğünü, 11.818 kişinin de sürgün edildiğini** belirtmiştir.[848] Ancak, Hasan Saltık'ın 19 Ka-

845 Bence en fazla 3-4 bin kişi sayılmamış olmalıdır. Bazıları bu sayının 40-50 bin kişi olduğunu iddia etmektedir. (Bkz. Saltık, **age.**, s. 326.) Ancak bu iddia, son derece abartılı bir tahmine dayanmaktadır.

846 Saltık, **age.**, s. 327.

847 **age.**, s. 326.

848 **Sabah gazetesi**, 19 Kasım 2009.

sım 2009'da **Sabah gazetesine** verdiği demeçte dile getirdiği bu raporu, **Doğu Perinçek**'in dediği gibi, "Biz görmüş değiliz!".[849]

* * *

Abartılı ve temelsiz iddiaları bir kenara bırakıp konuya belgeler ışığında soğukkanlı bir şekilde yaklaştığımızda Dersim harekâtı sırasında gerçekten de insanların öldüğünü görmekteyiz. İnsan hayatı kutsaldır ve bırakın 2 bin, 3 bin, 5 bin kişiyi, tek bir kişinin ölmesi bile çok acı bir olaydır. Ancak maalesef, tarih boyunca savaşlar ve isyanlar sırasında dünyanın her yerinde insanlar ölmüştür, ölmektedir ve ölecektir.

Evet! 1937-1938 Dersim harekâtı sırasında insanlar ölmüştür, ölenlerin çoğu isyancı olsa da ölenler arasında "siviller", "suçsuz insanlar" da vardır.

Harekât sırasında direnen ve silaha sarılan **köylerin yakıldığı** askeri raporlarda açıkça belirtilmiştir ve bu raporlar Genelkurmay tarafından yayınlanmıştır.[850]

"*Dersim İsyanları ve Seyit Rıza Gerçeği*" adlı kitabın yazarı **Rıza Zelyut**, Dersim harekâtı sırasında, zaman zaman "aşırı güç" kullanıldığını ve bir anlamda kurunun yanında yaşın da yandığını şöyle ifade etmiştir:

"*Dersim'de acılar yaşanmıştır, bu doğrudur. Dersim halkının Alevi olması, bazı bürokratların ve bazı subayların burada zulüm derecesine işler yapmasına yol açmış görünmektedir. Bunun belgesi yoksa da o zamandan kalan anı kırıntılarında bu gerçeği yakalamak mümkündür. Bu hatıraların; tıpkı öldürülen insan sayısı gibi abartılarla dolu olduğu kabul edilebilir. Lakin bazı mağaralardaki insanların öldürüldüğü, isyancı aşiretlere*

849 Perinçek, **age.**, s. 129, dipnot: 43. Bir televizyon programında Veli Saltık'la bizzat "Dersim" konusunu tartışmış biri olarak, Saltık ailesinin bazı fertlerinin Dersim harekâtı sırasında ölmüş olmalarından dolayı, Saltıkların Dersim İsyanı ve Dersim harekâtı konusunda "duygusal yaklaşımlar" içinde olduklarını söyleyebilirim.

850 Ayrıntılar için bkz. **Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları**, C 2, 278 vd. Bazı örnek olaylar için bkz. Perinçek, **age.**, s. 129 vd.

ait köylerde ele geçirilen bazı sivillerin de kurşuna dizildiği bir gerçektir. Bu yanlıştır, insaf dışı bir kırımdır. Dersim'deki bazı Osmanlıcı subaylar, geçmişin intikamını almak, bunları bir daha ayağa kaldırmamak gibi bir niyetle hareket etmiş gibi gözüküyorlar.

Olayı bir de devlet tarafından görülen yüzü vardır. İkinci Dünya Savaşı'na giden bir dünyada Hatay sorunu ve Boğazlar konusuyla uğraşan Türkiye Cumhuriyeti, yeni düzeni Dersim bölgesinde de egemen kılacaktı. Ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi burada da eskiyle yeninin savaşı yaşanmıştı.

Buralarda öldürülen sivil halkın sayısının 100 bin olmasını bırakın 100 tane olması bile onaylanamaz. Fakat yapılan askeri çarpışmadır. Bu çarpışmanın düzenli iki ordu savaşı olmadığı gerilla savaşı veren tarafın bastırılması sırasında böyle zayiatların ortaya çıktığı bir gerçektir. Ve kırılan Dersim'in suçsuz insanları olmuş, bu kırımı hazırlayanlardan, tarih önünde Dersimliler hesap sormayı düşünmemişlerdir.

İşin tek olumlu yanı şudur: Bu operasyon, Dersim bölgesindeki katı aşiret reisliğini ve ağalık sistemini çökertmiş, bölge insanını özgürleştirmiştir. Bugün Tunceli insanının en çağdaş değerlere açık olmasının, aklı ve bilimi savunan bireyler haline gelmesinin sebeplerinden birisi, Tunceli'nin devlet eliyle derebeylerden temizlenmesidir."[851]

Evet, özellikle 1938'deki II. Dersim Harekâtı sırasında "bazı suçsuz insanların" öldüğü doğrudur, ancak bu ölümlerin bir kısmının **"zehirli gaz"** kullanımından kaynaklandığı iddiası yalandır. Çünkü hem Türkiye'nin o tarihlerde zehirli gaz üretimi yoktur, hem de yabancı ülkelerden henüz zehirli gaz alınmamaktadır.[852]

Harekât sırasında **Tunceli'ye iki yıl içinde toplam 480 km yol yapılmıştır.** Bu yollar sayesinde Dersim Türkiye'ye bağlanarak ticarete açılmıştır.[853] **Neşit Hakkı**'nın deyimiyle, **azametli bi-**

851 Zelyut, **age.**, s. 369, 370.

852 Yabancı ülkeler, Türkiye'ye "zehirli gaz" satışına Dersim İsyanı'ndan yıllar sonra başlamışlardır. Özakıncı, **agm.**, s. 71.

853 Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s. 191, 205, 208, 230 vd.

nalar, hükümet konakları, köprüler, kışlalar inşa edilmiştir, köylüye toprak dağıtılmıştır. Bu yatırımlarla köylü, aşiret hayatından uzaklaşıp "vatandaş" olmaya başlamıştır. O günlerde Elazığ'da yatılı bölge okulu olarak hizmete giren Kız Enstitüsü'nde Elazığ, Tunceli ve Bingöl köylerinden getirilen kız öğrenciler yetiştirilmiştir. [854]

Dersim harekâtı ve harekât sırasındaki ölümler değerlendirilirken, Dersim'de çok geniş çaplı bir isyan olduğu gerçeği asla unutulmamalıdır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, içeride Dersim İsyanı'nın patlak verdiği günlerde, dışarıda da Hatay ve Boğazlar sorunuyla uğraştığı asla unutulmamalıdır.

Dersim harekâtı sırasında yaşanan ölümlerin en büyük sorumlusunun, Dersim halkını kandırarak genç Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı kışkırtan Seyit Rıza ve Alişer gibi aşiret reisleri olduğu asla unutulmamalıdır.

Dersim İsyanı başladığında Cumhuriyet Hükümeti'nin derhal silaha sarılıp isyancıların üzerine saldırmak yerine, önce ekonomik, kültürel, siyasi çözümlere başvurduğu ve bölgenin önde gelen aşiret resileriyle görüşmeler yaparak onları ikna etmeye çalıştığı, asla unutulmamalıdır.

Harekât öncesinde bölge halkına "uyarı bildirileri" atılarak, isyancıların yanında yer almamalarının istendiği asla unutulmamalıdır.

Bütün bunlara karşın Dersim aşiretlerinin elebaşlarının; kanla, ateşle, gözyaşıyla, yokluk ve yoksulluk içinde olağanüstü bir mücadeleyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı silaha sarılmaları üzerine hükümetin Dersim'e askeri harekât düzenlediği asla unutulmamalıdır.

Özetle, 1937-1938'de Dersim'de Cumhuriyet'e meydan okuyan silahlı bir güç vardır.

Resmi kayıtlara göre, 4 Ekim 1937 tarihine kadar Tunceli'den 4076 tüfek, Erzincan'dan 786 tüfek ve Bingöl'den 126 tü-

854 Bu okulun başarılarını, örnek cumhuriyet öğretmeni Sıdıka Avar'ın anılarından öğrenmek mümkündür. Bkz. Sıdıka Avar, Dağ Çiçeklerim, Ankara, 1986.

fek olmak üzere **toplam 4991 tüfek** toplanmıştır.[855] Silah arama çalışmaları bundan sonra da devam ettirilmiş ve bütün harekât boyunca **5 binin** üzerinde tüfek toplanmıştır.[856] Nitekim, Millet Meclisi'nin 7 Temmuz 1939 tarihli toplantısında Dahiliye Vekili Faik Öztırak, "*Dersim mıntıkasından şimdiye kadar toplanan silahların adedi 14.593'tür. Bu silahların hepsi son sistemdir.*" demiştir.[857]

Ayrıca ölümler de tek taraflı değildir.

İsyancıların **karakolları, kışlaları basıp Türk askerlerini öldürdüğünü** daha önce anlatmıştık.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı gizli belgeleri arasında bulunan 22 Mayıs 1937 tarihli bir belgede,"***Sayılarının 1500'ün üstünde olduğu söylenen Kürt asilerinin Türk kuvvetlerine ciddi kayıplar verdirmeye devam ettiği ve ellerine düşen subayların vücutlarını vahşice parçaladıkları***" yazılmıştır.[858]

Dahası, **Ağrı İsyanı'nın önderi Huske Telli, kendi ailesini kendi elleriyle kurşuna dizmiştir. Garo Sasuni, "Hayrenik dergisi"**nin Kasım 1929 sayısında yayımladığı, 1969'da Beyrut'ta, 1986'da Stokholm'de Türkçe olarak basılan "***Kürt Ulusal Hareketleri***" kitabında "katliam emrini nasıl verdiğini" açıkça yazmıştır:

"***En büyük lider, Huske Telli, şu teklifi sunuyordu: 'Bütün kadınlar, güçsüz ihtiyarlar ve çocuklar kılıçtan geçirilsin ki, arkalarındaki bütün köprüleri yakmış olan devrimci güçler, son neferinin son nefesine kadar savaşsınlar.' Ve bir devrimci gaddarlığı içinde Huske Telli, bu planı ilk önce kendi aile ve akrabalarına uygulayarak, Ağrı tepelerinde bir trajedi manzarası ortaya serdi. Bütün nüfuzlu liderler ve şeyhler yaşlı gözlerle Ağrı Aslanı'ndan bu ümitsiz kırıma bir son vermesini rica ediyorlardı. Huske Telli'yi yumuşatmaya muvaffak olduklarında,***

855 **Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları**, C 2, s. 211.
856 Perinçek, **age.**, s. 129.
857 **TBMM Zabıt Ceridesi**, C 4, İçtima F.
858 Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu (1924-1938)**, Ankara, 1975, s. 1.

zaten 10 kadar günahsız, bağımsızlık ocağının alevlerine kurban gitmişti."[859]

"Bu gibi aşiret içi olayların yalnızca Ağrı İsyanı'yla, Huske Telli örneğiyle sınırlı olup olmadığı, aşiretlerin insan ve yurttaş haklarına karşı ayaklanma tarihlerinde bu türden başka 'kendi kendisinin soyunu kırma' uygulamalarının görülüp görülmediği ve bu davranış biçiminde aşiretlerin, aşiretler arası çatışmalarda karşı aşiretin kadınlarını, çocuklarını öldürmeyi gelenek edinmiş olmalarının bir etkisinin bulunup bulunmadığı, ayrı bir araştırma konusudur. Bu gibi aşiret 'gaddarlık'larını, 'devrimci' sözcüğüyle birleştirip 'devrimci gaddarlık' diye bir deyim uydurarak 'devrimcilik'i lekelemek, gerilikçi aşiret isyanlarına 'ilerici', 'ulusal ayaklanma' yaftaları yapıştırarak bunları kutsamak, tenekeyi altın yapmaya yetmeyeceği gibi, bu gibi çabalar, aşiret yasalarında insan ve yurttaş haklarının kırıntısının dahi bulunmadığı gerçeğinin üstünü örtmeye de yetmemektedir.

1937-38 Dersim İsyanı'na katılanlardan Şeyh Hasanlı Aşireti'nin, yüzyıllar boyu madenlere saldırarak, sayısız maden emekçisini topluca öldürdüğü, maden işçileri madende çalışmaktayken onların köylerini basıp savunmasız kadınlarını, çocuklarını topluca katlettiği, köylerini yaktığı, mallarını yağma ettiği, paralarını aldığı (daha önce gösterildiği gibi) Osmanlı Arşiv Belgeleriyle kanıtlanmış bir gerçekliktir. Sözüm ona emekten, emekçiden yana, sol gösterip sağ vuran etnik ayrılıkçı kimi odakların, Dersim'i değerlendirirken, Şeyh Hasanlı gibi isyancı Dersim aşiretlerinin reislerini devrimci(!), buna karşılık **ATATÜRK**'ü ve dönemindeki Türkiye Cumhuriyeti'ni 'soykırımcı', 'karşıdevrimci' olarak damgalayan yayınların çoğalarak sürdüğünü görüyoruz."[860]

Ağrı İsyanı bastırıldıktan sonra, Türk ordusu, Ağrı tepelerinde **kadın ve çocuk cesetleriyle karşılaşmış,** fakat isyancılar, bütün dünyaya **"Türk ordusu kadınlarımızı çocuklarımızı öldürdü!"** propagandası yapmıştır.[861]

859 Garo Sasuni, "**Kürt Ulusal Hareketleri**"nden naklen Özakıncı, **agm.**, s. 71.
860 Özakıncı, **agm.**, s. 71, 72.
861 **agm.**, s. 71, 72.

19. yüzyıldan bugüne; Şeyh Hasanlı aşiretlerinin Osmanlı madencilerini kadın, çoluk çocuk demeden katletmesinden, Huske Telli'nin Ağrı İsyan'nda kendi ailesini yok etmesine ve PKK elebaşı "bebek katili" Abdullah Öcalan'ın 1983 sonrasında 30.000 mehmetçiği şehit etmesine kadar, tarihte birçok aşiret kıyımı, birçok Kürtçü vahşet örneği vardır.

"*Türkiye Cumhuriyeti Dersim'de katliam yaptı!*" yalanının temel kaynağı, **Kürt Teali Cemiyeti üyesi,** Koçgiri ve Dersim İsyanı'nın elebaşlarından **Baytar Nuri Dersimi**'dir. Baytar Nuri "*Kürdistan Tarihinde Dersim*" adlı anılarında, Cumhuriyet ve Türk düşmanlığının ve ateşli Kürtçülüğünün etkisiyle olsa gerek, olayları iyice abartarak, bire bin katarak anlatmıştır.

Şu satırlar ona aittir:

"*Türkler Tujik Dağı eteklerini tamamen işgal etmiş ve buralarda ellerine geçen Kürt halkını merhametsizce öldürmüşlerdi. Tujik Dağı eteklerinden İksor Vadisi'ndeki büyük mağaralara sığınmış olan binlerce çocuk, kadın ve kız, bu mağaraların menfezleri -Genelkurmay'ın emir ve murakabesi altında- çimento ile kapattırılmak suretiyle mahvedilmişlerdi. (...)*

Bahtiyar ve Kureyşan Aşiretlerinin kadın ve kızlarından büyük bir kısmı dahi, şeref ve namus düşmanı Türk'ün eline düşmemek için kendilerini uçurumlardan sarp taşlar üzerine veyahut Munzır ve Parçik sularının kurtarıcı derinliklerine atarak Kürt kadınına yakışır bir şerefle ölmüşlerdir."

İşte Dersim isyancısı Baytar Nuri'nin ruh hali!

Şu satırlar da ona aittir:

"*İntikam! İntikam! İntikam! İntikam! İntikam! Kürt namusuna sürülen lekeyi temizlemek için. İntikam! Süngülenen yüz binlerce Kürt evladının feryadını dindirmek için. İntikam! Girdaplara atılan, ateşlerde yakılan gelin ve kızlarımızın Kürdistan afakında uğuldayan iniltilerini teskin için. İntikam!*

Darağaçlarının altında ölümü kahramanca selamlayan, 'Yaşasın hür ve müstakil Kürdistan!' diye haykırarak şaha-

det tacını giyen binlerce vatan kurbanlarının gayelerini tahakkuk ettirmek için. İntikam! Kürdistan denilen harabezar (harabe) anayurdun istihlası (kurtuluşu) için. İntikam! Kürt diyarında uluyan sırtlan ve çakallar ırkının mülevves (pis) vücutlarından Kürt vatanını tathir (temizlemek) için. İntikam! Medeniyet denilen kahpenin peşine sığınarak bize uluyan köpekleri susturmak için. İntikam! İntikam! İntikam! Şehitlerimizin kanlı cesetleri üzerinde kanla, gözyaşlarıyla yazılı vasiyetname işte bu bir tek kelimedir!"

Kendinden geçmiş, cezbeye tutulmuş bir meczup misali "intikam! intikam!" diye bağırarak Türklere kin ve nefret kusan **Baytar Nuri,** aktivist bir Kürtçü olarak kaleme aldığı "***Kürdistan Tarihinde Dersim***" adlı kitabında **hayal gücünü de kullanarak** gerçekleri alt üst etmiştir. İşte onun alt üst ettiği gerçekler, bizim Cumhuriyet tarihi yalancılarına kaynak olmuştur.

Dersim'de Aşırı Güç Kullanımından Atatürk Sorumludur Yalanı

Cumhuriyet tarihi yalancıları Dersim harekâtı söz konusu olunca sözü döndürüp dolaştırıp Atatürk'e getirir ve Dersim harekâtındaki "aşırı güç kullanımından" Atatürk'ün sorumlu olduğunu iddia ederler.

Onlara göre **Atatürk** bir Kürt düşmanıdır ve bu harekât sırasında Dersim'de Kürtlerin katledilmesini emretmiştir!

Cumhuriyet tarihi yalancılarının bu iddiasını çürütmek isteyenler ise "Atatürk'ün o sırada hasta olduğunu, dolayısıyla Dersim harekâtından sorumlu olmadığını, harekâtın sorumluluğunun **İsmet İnönü, Fevzi Çakmak** ve **Celal Bayar**'a ait olduğunu iddia ederler.

Dersim-Atatürk ilişkisine geçmeden önce, Atatürk'ün bir "Kürt düşmanı" olmadığını çok iyi bilmek gerekir.

Bu gerçeği objektif bir şekilde ortaya koyabilmek için Atatürk'e eleştirel bir gözle bakan **Vamık D. Volkan** ve **Norman Itzkowitz**'un bu konudaki değerlendirmesine başvuralım:

"Kurtuluş Savaşı sırasındaki Mustafa Kemal karakterini Türkiye'deki bazı gruplar yanlış bir şekilde öne sürmüşlerdir. Senelerce Mustafa Kemal'in yaşamı ve karakteri üzerinde yaptığımız çalışmalar, onda ayrımcılık hislerinin olmadığını çok açık bir şekilde göstermiştir. En basit örnek, yaverlerinden birinin Mahmut (Soydan)'ın bir Kürt oluşudur. Türkiye'de birçok kişi manevi oğlu Abdürrahim'in de Kürt asıllı olduğuna inanmaktadır. (...)

Mustafa Kemal ve arkadaşları, 1920'lerde geçerli olan, modern, egemen yeni bir millet ortaya çıkardılar. Bu milletin adına da Türk milleti denildi. Bunun bir nedeni Batı tarihinde 12. asırdan beri Anadolu'da bizim Osmanlı olarak adlandırdığımız grup için Türk isminin kullanılmasıydı. Yeni Türkiye'de Misak-ı Milli içinde Müslüman olan Kürtler, Çerkezler, Araplar ve diğer başka etnik gruplardan gelenler, hep bir 'Türk' kelimesinin kapsadığı çadırın altında algılanacak, hiçbiri azınlık olmayacaktı. Şeyh Sait İsyanı'nda Kürt mebuslarının hepsi isyanın karşısında yer almıştır."[862]

Atatürk ve manevi oğlu Abdürrahim Tuncak

862 Vamık D. Volkan-Norman Itzkowıtz, **Atatürk Anatürk**, 2. bas., İstanbul, 2011, s. 385.

Ayrıca Atatürk'ün fikir kaynaklarından **Ziya Gökalp**, Diyarbakırlı bir Türkçüdür. Atatürk'ü derinden etkileyen Gökalp, millet tanımında kültür birliğine vurgu yapan, asla ırkçılık yapmayan bir sosyologdur. Kürtler üzerine de derin sosyolojik analizler yapan Gökalp, "***Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler***" adlı kitabında Türk-Kürt kardeşliğini şöyle vurgulamıştır:

"***Türklerle Kürtler, bin senelik ortak din, ortak tarih, ortak bir coğrafya neticesi olarak hem maddi, hem manevi bir surette birleşmişlerdir. Bugün ise ortak düşmanlar, ortak tehlikeler karşısında bulunuyorlar. Bu tehlikelerden ancak ortak bir azim ile kurtulabilirler. O halde, büyük bir kanaatle diyebiliriz ki, bu iki milletin birbirini sevmesi her iki taraf için hem dini, hem siyasi bir borçtur. Kürtleri sevmeyen bir Türk varsa Türk değildir, Türkleri sevmeyen bir Kürt varsa Kürt değildir.***"[863]

"***Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.***" diyen Atatürk, Türkiye'deki bütün etnik unsurları "**Türk milleti**" tanımı içinde gören, hiçbir etnik unsura karşı en ufak bir düşmanlık beslemeyen bir anlayışa sahiptir.

Bu gerçeklerden sonra, şimdi **Atatürk'ün Dersim harekâtındaki rolüne** geçebiliriz.

Bağımsız ve çağdaş bir ulus devlet kurmak isteyen Atatürk, öncelikle Doğu'daki kemikleşmiş feodal yapıyı kırmak gerektiğine inanmıştır. Bu amaçla cumhuriyetin ilanından sonra en çok ilgilendiği konulardan biri, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları, geri kalmış (bırakılmış) Doğu'yu kalkındırmak, Doğu insanını bilinçlendirmek olmuştur. Atatürk'ün bu amaçla bölgeye inceleme/araştırma heyetleri ve raportörler gönderdiğini, toprak reformu yapmak için çok çaba harcadığını, bölgeye birçok yatırım yaptığını daha önce anlatmıştım.

Atatürk'ün ve genç Cumhuriyet'in bütün "iyi niyetine" karşın emperyalizmin kıskacındaki feodaller, bölge halkını kışkırtarak Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı ayaklandırmıştır.

863 Ziya Gökalp, "*Türklerle Kürtler*", **Küçük Mecmua**, S. 1; 5 Haziran 1922, s. 7-11; Ziya Gökalp, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosoyolojik Tetkikler**, 2. bas., İstanbul, 2009, s. 122.

Atatürk de binbir güçlükle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak için bu ayaklanmaları bastırmıştır.

Buradan tekrar konumuza dönecek olursak:

Öncelikle "*Hangi Dersim harekâtı?*" diye sormak gerekir; çünkü birincisi 1937'de, ikincisi de 1938'de olmak üzere **iki Dersim harekâtı** vardır.

Konuya soğukkanlı olarak baktığımızda Atatürk'ün her iki Dersim harekâtından da sorumlu olduğu, ancak harekât sırasında aşırı güç kullanımından hiçbir şekilde sorumlu olmadığı anlaşılmaktadır.

I. Dersim Harekâtı'ndan önce Atatürk, Seyit Rıza'yı ikna etmek için **Cemal Bardakçı, İzzettin Paşa** ve **Abdullah Alpdoğan Paşa**'yı görevlendirmiştir. Onlar aracılığıyla Seyit Rıza'ya ulaşarak ondan, "Dersim'de kışkırtıcılık yapmamasını" istemiştir.

Ancak, Seyit Rıza Cumhuriyet'e meydan okumaya devam etmiştir.

Atatürk, 1935 yılında Meclis'i açış konuşmasında Dersim'de yapılacak "ıslahat programını" açıklarken, "*...Milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiçbir engel düşünmeye yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle bahtiyarım. Tunceli'deki icraatımız neticeleri, bu hakikâtin yakın ifadesidir.*" demiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: "*İleri hükümetçiliğin şiarı, halkı kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük, küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin en geniş ölçüde inkişafına önem vermek çok yerinde olur.*" Görüldüğü gibi Atatürk, asker ve memurlardan halka "şefkat gösterilmesini" istemiştir. Atatürk sözlerini, "*Cumhuriyetin feyzinden yurdun diğer evlatları gibi oradakiler de tamamıyle istifade edeceklerdir.*" diye bitirmiştir.

Buna göre Atatürk'ün Dersim harekâtından beklentileri şunlardır:

- Milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine ulaşmasını önleyecek engelleri ortadan kaldırmak,

- Bunu yaparken bölge halkına şefkat göstermek,
- Bölge halkını, yurdun diğer evlatları gibi cumhuriyetin feyzinden yararlandırmak...

Sözün kısası Atatürk, Dersim harekâtını tasarlarken hiç kimseye "*Gidin Dersimlileri katledin!*" demeyiştir; tam tersine "*İleri hükümetçiliğin şiarı, halkı kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük, küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin en geniş ölçüde inkişafına önem vermek çok yerinde olur.*" diyerek, hükümeti isyanı bastırırken **şefkatli olunması** konusunda uyarmıştır.

İsyanın büyümesi üzerine 4 Mayıs 1937'de Ankara'da yapılan hükümet toplantısına Cumhurbaşkanı **Atatürk** de katılmıştır.

4 Mayıs 1937'de, **Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı**, Atatürk'ün başkanlığında yaptığı toplantıda alınan kararları içeren **uyarı bildirileri** hazırlamış ve bu bildiriler uçaklarla bölgeye atılmıştır.

Atatürk, manevi kızlarından **Sabiha Gökçen**'in bu harekâta katılmasını istemiştir. Dünyadaki ilk kadın savaş pilotu olan Sabiha Gökçen, anılarında, Atatürk'ün isteğiyle Dersim harekâtına katıldığını ve Atatürk'ün kendisine bir de tabanca verdiğini belirtmiştir.[864]

Özetle, 1937'deki I. Dersim Harekâtı Atatürk'ün bilgisi dahilinde yapılmıştır.

Atatürk'ün Dersim harekâtındaki rolünü doğru bir şekilde ortaya koyabilmek için özellikle 1937'deki I. Dersim Harekâtı'na bakmak gereklidir; çünkü 1938'deki II. Dersim Harekâtı'nda Atatürk hastadır; harekâttan haberdardır, ama harekâtı çok yakından takip etmesi olanaksızdır.

1937'deki I. Dersim Harekâtı'nda isyanın elebaşlarından Seyit Rıza ve onun etkileyerek ayaklandırdığı 6 aşiret reisi yakalanarak asılmıştır, ama isyancı tüm aşiretler etkisizleştirilememiştir.

864 Oktay Verel, **Sabiha Gökçen: Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti**, İstanbul, 1982, s. 102.

Bu nedenle çok kısa bir süre sonra, 1938'de II. Dersim İsyanı çıkmıştır.

İşte tam da bu noktada "***Atatürk, 40 bin ile 90 bin arasında Dersimliyi katletti!***" diyen Cumhuriyet tarihi yalancılarının maskesi düşmüştür.

Çünkü, eğer bu iddia gerçekten doğru olsaydı, I. Dersim Harekâtı'ndan çok kısa bir süre sonra II. Dersim İsyanı çıkmazdı!

1937'deki I. Dersim Harekâtı'ndan kısa bir sonra, Dersim'de yeni bir isyanın patlak vermesi ve 1938'de II. Dersim Harekâtı'nın düzenlenmesi, **I. Dersim Harekât'ı sonunda çok büyük kayıplar yaşanmadığını** ve dolayısıyla **aşırı güç kullanılmadığını** kanıtlamaktadır.

"*Bu durum Kürtçülerin, 1937'de Dersim halkının soykırıma uğratıldığı iddiasının boş bir politik slogan olduğunu da ortaya koymaktadır. Seyit Rıza ortadan kaldırılmıştı, ama derebeylik yaşamaya devam ediyordu. Aşiret reisleri halkı yine saldırılarda kullanmaya başlamıştı. Bunlar; saldırıları yeni silah elde etmek için askeri birliklere yöneltiyorlardı.*"[865]

I. Dersim Harekâtı'na göre, **II. Dersim Harekâtı çok daha şiddetli olmuştur**. Bu harekât sırasında yer yer **aşırı güç kullanıldığı** doğrudur.

"*Trajedi şu idi: Dersim'in suçsuz insanlarına iki tüfek yöneltilmişti. Birincisi, devletin tüfeği idi; ikincisi ise derebeylerinin tüfeği. Derebeylerinin emrindeki kitlenin kaçışı yoktu, ölecektiler; isyan etmeseler reisler öldürecek, isyanda yer alsalar asker öldürecek...*

İkinci ayaklanma tam da böyle oldu...

İkinci ayaklanmayı bastıran hükümetin başında Celal Bayar bulunuyordu. Celal Bayar, İttihat Terakki'nin öncü isimlerinden birisiydi. Ekonomide liberal olmasına karşın, Dersim isyanını bastırmada şahinleşmişti. Üstüne üstlük, bölgedeki derebeylerinin (ağa-aşiret reisi-seyit) Alevi olması; subaylara psikolojik olarak daha rahat silah kullanma hakkı sağlıyordu. (...)

865 Zelyut, **age.**, s. 326.

Dersim'de özellikle 1938 harekâtında halktan pek çok insan öldürülmüştür. Osmanlı artığı kadroların bilinçaltındaki düşmanlık yüzünden; kumandanlık seviyesinde olmasa da alt rütbeli subayların acımasız davrandıkları; Dersimlilerin anılarından anlaşılmaktadır. Çünkü isyancı reislerin baskısı ve yaratılan hükümet korkusu ile siviller dağlara çekilmişler; asker karşısında hedef haline gelmişlerdi. İşte silahlı milisler ile mücadele eden askeri birlikler dağların kovuklarında buldukları bu insanları da hedef almışlardı."[866]

II. Dersim Harekâtı 1938 yazında gerçekleştirilmiştir. **II. Dersim Harekâtı sırasında, 14 Ağustos 1938 tarihinde 4. Genel Müfettişlik tarafından isyan bölgesindeki aşiretlere yönelik uyarı bildirisi yayınlandığı tarihte Atatürk'ün hastalığı ortaya çıkmış ve tedavi süreci başlamıştır.**

Hastalığı süratle ilerleyen Atatürk, 10 Kasım 1938'de vefat etmiştir.

Rıza Zelyut'un dediği gibi: "*Bu süreçte artık Kemal Atatürk'ün hastalığı iyice ağırlaşmıştı ve süreci kontrol edebilecek durumda değildi. Böylece onun Alevilere karşı olan koruma kalkanı da ortadan kalkmış durumdaydı.*"[867]

"***Yurtta barış dünyada barış!***" diyen, "***Zorunlu olmadıkça savaş bir cinayettir.***" diyen, bir çınar ağacına bile kıyamayarak köşkünü birkaç metre kaydıran Atatürk'ü insan hayatına kasteden ırkçı bir katliamcı olarak göstermek son derece yanlış dahası, "ahlaksız" ve "aşağılık" bir tavırdır.

Bu konuyu, yıllar önce **Ahmet Taner Kışlalı**'nın sorduğu şu soruyla bitirelim:

"***Dersim ayaklanması nedeni ile Atatürk'ü ve Kemalizmi suçlamaya çalışanların öncelikle şu soruyu yanıtlamaları gerekir: 'Suçlamalar doğru ise, Tunceli yani Dersim, niçin yıllar boyu Atatürk'ün partisine oy vermiştir? Türkiye'de Kemalist partiye, ya da başka bir partiye verilen oyların yüzde 70'leri***

866 **age.**, s. 335, 336.
867 **age.**, s. 336.

aştığı başka bir il var mıdır?' İşte Dersim gerçeği! Gerisi, 'laf-ı güzaf!'"[868]

Dersim harekâtı sonrasında Tunceli'nin doğunun parlayan yıldızı olduğu bir gerçektir. 1940'lardan itibaren hızla değişen Tunceli, kısa zaman içinde Türkiye'nin en aydınlık insanlarının yaşadığı, okuma yazama oranı en yüksek ili haline gelmiş, aydın Tunceli halkı "din" veya "faşizm" propagandası yapan sağ partilere değil, sosyal demokrat partilere oy vermiştir.

Eski Dersim: Bugün memleketin en âsayişli yeri

Tunceli vilâyetinin sekiz hapishanesindeki mevkuf ve mahkûmların umumî yekûnu : 40

Dersim isyan ve çetelerinin içyüzüne, Tunceli'nin **bugünkü** haline dair inûbalar

Vatan gazetesi, Tunceli ilavesi, 18 Şubat 1953

Dersim'deki ölümlerin baş sorumlusu genç Cumhuriyet ve Atatürk değil, Kürtleri kışkırtan Seyit Rıza ve diğer aşiret reisleridir. Bu gerçeği en iyi gören yine Dersim halkı olmuştur.

Haziran 1938'de başlatılan II. Dersim Harekâtı, Ağustos 1938'de yabancı ülkelerin Türkiye'deki bütün yabancı ülke askeri ataşelerinin çağırıldığı ve gelip izledikleri "**Üçüncü Ordu**

868 Ahmet Taner Kışlalı, "*İşte Dersim Gerçeği*", **Cumhuriyet gazetesi**, Mart 1996; Ahmet Taner Kışlalı, **Bir Türk'ün Ölümü**, İstanbul 1997, s. 22-24.

Tunceli Askeri Manevraları"yla birleştirilmiş ve tüm dünyanın gözleri önünde gerçekleştirilmiştir. Askerlerin Dersim dağlarında, mağaralarında isyancı arama tarama çalışmaları, yabancı ülkelerin askeri ataşeleriyle gazete muhabirleri, tarafından notlar alınarak, fotoğraflar çekilerek izlenmiş, harekâtın sonuçlandırıldığı 16 Eylül 1938'e dek Dersim'in bütün dağları, dereleri, tepeleri, mağaraları, yabancı devlet görevlilerinin gözleri önünde adım adım taranmış, çatışmalar da yabancıların gözleri önünde olup bitmiştir.

1937'deki I. Dersim Harekâtı'nda olduğu gibi, 1938'deki II. Dersim Harekâtı'nda da bir yandan isyancılarla çatışılırken, diğer yandan aşiret üyelerini "özgür çiftçilere" dönüştürecek toprak dağıtımıyla bayındırlık çalışmaları sürdürülmüş ve sonunda isyan tümüyle bastırılırken, Tunceli'de Cumhuriyet'in amaçladığı "eşit yurttaşlık" düzeni kurulmuştur.

İngiliz askeri ataşe **Yarbay A. Ross**, 5 Eylül 1938 tarihinde İngiltere'ye gönderdiği 119 numaralı kapalı raporunda, harekâtın sona ermesinden on bir gün önceki durumu şöyle anlatmıştır:

"Türkler şimdi de 3 milyon liralık bir yapım programına giriştiler. Biri Tunceli'nin batısından diğeri doğusundan geçip Erzincan'ı Elazığ'a bağlayan ve çeşitli noktalardan birbirine bağlanarak bölgesel bir ulaşım ağı oluşturan iki yolun yapımı sürmektedir. Şu ana dek toplam uzunlukları 684 metre tutan dokuz köprüyle birlikte, 420 km yol yapılmış ve telefon hatlarına 5000 km eklenmiştir. Mareşal Fevzi Çakmak bana, Mansur (veya Murat) Nehri'nin kaynağında bir barajdan muhtemelen hidroelektrik enerjisi de elde edileceğini söyledi. Genelkurmay başkan yardımcısına ve diğer Türk subaylarına göre, son derece güzel bir yer olan Tunceli bölgesinin ileride 'ikinci bir İsviçre' haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Ama bana kalırsa bölgenin erişilmez yapısı ve Türkiye'yi gezen yabancılara çıkartılan güçlükler bu düşün gerçekleşmesini ciddi bir biçimde engelleyecektir."[869]

869 Özakıncı, **agm.**, s. 68, 69.

Atatürk'ün Tunceli Gezisi

16 Kasım 1937 günü Elazığ'a giden **Atatürk**, 17 Kasım 1937 günü, daha önce bizzat "**Tunçeli**"ye dönüştürdüğü Dersim'e geçmiş ve **33 askerimizi şehit eden aşiretlerin yıktıkları ve Cumhuriyet'in kısa sürede yeniden yaptığı köprüyü kendi elleriyle açarak** Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş uygarlık düzeyini aşma yolunda karşısına dikilen bütün engelleri aşacak güçte olduğunu dünyaya duyurmuştur.

18 Kasım 1937 tarihli **Ulus gazetesi** olayı okuyucularına şöyle duyurmuştur:

"*16 Kasım 1937 günü, yanında Başbakan Celal Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Sabiha Gökçen ve daha başkaları olduğu halde, özel trenle Elazığ'a geldi. Günlerden beri Atatürk'ün yolunu bekleyen Elazığlılar, istasyondan şehre kadar yollara halılar döşeyerek parlak bir karşılama töreni düzenlemişlerdi. Dördüncü Genel Müfettiş General Abdullah Akdoğan, Vali Şefik Bicioğlu, Belediye Başkanı Hürrem Müftügil, Maden'den beri Atatürk'ü izliyorlardı. 17 Kasım 1937 sabahı Atatürk, önce Dördüncü Genel Müfettişlik'e gelerek, General Abdullah Akdoğan'dan Elazığ ve sorunları hakkında bilgi aldı. Bir süre sonra da Tunceli'ne bağlı Pertek ilçesine hareket etti. Buradan Murat Suyu'nu geçerek Hozat Deresi üzerinde yeni yapılmış olan 'Soyungeç' Köprüsü'ne geldi. Beton köprü gerçekten gösterişli yapılmış, çevrenin yıllardan beri süregelen ulaşım sorununu çözmüştü.*

Atatürk, köprünün açılışını yapıp ve kurdeleyi kestikten sonra: 'Daha önce soyunup suya girdikten sonra geçilen ırmağa Soyungeç denmiş. Şimdi buna lüzum görülmeden sinerek geçiliyor. Köprüye bundan sonra Singeç diyelim' dedi."[870]

1937 yılındaki I. Dersim Harekâtı'nda '*savaş uçağı pilotu*' olarak görev yapan **Atatürk'ün** manevi kızı **Sabiha Gökçen,** 1938 ilkbaharında II. Dersim Harekâtı sürerken bu kez uçağıyla Dersim göklerinde değil, **Atatürk'ün** "*Yurtta barış dünyada ba-*

870 **Ulus gazetesi**, 18 Kasım 1937.

rış!" ilkesi doğrultusunda **Balkan Paktı** ülkelerininin göklerindedir; 1937'de Dersim'de "*dünyanın ilk kadın savaş uçağı pilotu*" ünvanıyla tarihe geçen Sabiha Gökçen, 1938'de de "*dünyanın ilk barış uçağı pilotu*" olarak tarihe geçmiştir.[871]

Atatürk'ün bütün amacı, doğusuyla batısıyla Türkiye'nin her yanını kalkındırmak, Türkiye'yi çağdaş bir ülke haline getirmektir.

Dersim yalanlarını, Atatürk'ün Sabiha Gökçen'e söylediği şu sözleri bir kere daha anımsayarak bitirelim:

"*İnsan ömrü yapılacak işlerin azameti karşısında çok cüce kalıyor Gökçen... Geçtiğimiz yerlerde fabrikaları görmek istiyorum, ekilmiş tarlalar, düzgün yollar, elektrikle donanmış köyler, küçük fakat canlı, tertemiz, sağlıklı insanların yaşayabileceği evler, büyük yemyeşil ormanlar görmek istiyorum.*

Gürbüz çocukların, iyi giyimli çocukların yüzleri sararmamalı, dalakları şiş olmayan çocukların okuduğu okullar görmek istiyorum.

İstanbul'da ne medeniyet varsa, Ankara'ya da ne medeniyet getirmeye çalışıyorsak, İzmir'i nasıl mamur kılıyorsak, yurdumuzun her tarafını aynı medeniyete kavuşturalım istiyorum. Ve bunu çok ama çok yapmak istiyorum.

Dedim ya, insan ömrü çok büyük işleri başarabilecek kadar uzun değil. Mamur olmalı Türkiye'nin her bir tarafı, müreffeh olmalı...

Devletin yapamadığını, millet; milletin yapamadığını devlet yapmalı. her şeyi yalnız devletten ya da her şeyi yalnız milletten beklemek doğru olmaz. Devlet ve millet ülke sorunlarını göğüslemede daima el ele olmalıdır.

Ben yapabildiğim kadarını yapayım, sonra ne olursa olsun, benim kitabımda yok. Geleceği, geleceğin Türkiye'sini, düşünmek görevim. Bir iş aldık üzerimize, bir savaşın üstesinden geldik, şimdi ekonomik alanda savaş veriyoruz, daha da vere-

871 Özakıncı, **agm.**, s. 67; Gökçen, **Atatatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti**, s. 383 vd.

ceğiz... Bu heyecanı yaşatmak, bu heyecanın ürünlerini görmek lazım."

İşte Atatürk'ün görmek istediği Tunceli (Dersim), işte Atatürk'ün görmek isteği Doğu, işte Atatürk'ün görmek istediği Türkiye...

Başka söze gerek var mı?

Kapanan ve açılan tarih sayfaları

Tunceli (Dersim) Türk Cumhuriyetinin temiz yurtsever çocuklarının barındığı bir ülkedir. Bu feyizli toprak yarın hayat, neş'e fışkıran bir yer olacaktır.

Dersim, yeni adile Tunceli şimdiye kadar bilinmiyen, gezilmiyen bir ülke idi. Kuzeyde Munzur'un doğuda Peri soyusun, güneyde ve batıda Murat ve Fırtın çevrelediği Dersim, sert çehresile dondurucu kışları, karlı tepeli vahşi dağlarile hayin bir bir manzara arzeden bir toprak parçasıdır. Yıllarca bu yer şekavetin timsali olarak tanındı. Yemene gidenler, Dersime gidenler bir daha geri dönmez derlerdi.

Bugün artık Dersim, Tuncelidir. Türk Cumhuriyetinin sevimli vatandaşlarının barındığı bir sahadır. Dünkü Dersimi tarihler yazıyor. Bugünkü Tuncelimi Cumhuriyet çocukları okuyor.

Bu ay içinde tarihe intikal eden Dersim hakkında ilerki sayılarımızda tafsilât bulunacaktır.

Şark Anadolusunun tarihe karışan son Dersim derebeyliğinin son durumunu Başbakan muhterem İsmet İnönü büyük millete şu yolda ibliğ buyurmuşlardır:

Dersimdeki son hâdiselerin tafsilâtı

"Arkadaşlar, harici münasebetlerimizden geçerek şimdi dahili siyasetimiz üzerinde de bir iki malûmat arzedeceğim.

Dahili siyasetimiz üzerinde ten zonesi olarak cesiden Dersim dediğimiz Tunceli vilâyeti hadiselerinin esasını ve bugünkü vaziyetini huzurunuzda efkârı umumiyeye açıkça büdirmek isterim. Büyük Meclisin malûmudur ki, hükûmet iki senedenberi Tunceli mıntakasında husust islâhat programı takip etmektedir. Bu program, bu mıntakayı medenileştirmek için bütün vasıtalarile ve husust hükümler dahilinde orada geniş bir çalışma teferruatını ihtiva etmektedir. Bunu şimdiye kadar orada kanuna muhalefetten kuvvet ve zevk almış olan bazı reisler iyi karşılamadılar. Islâhat programına mukavemet ve muhalefet etmek istediler. Bu bizi, tarihini tam söyliyemiyorum, Mart nihayeti — Nisan başlayetlerinde husust askeri tedbirler almayı icabettirdi.

Faydasız "Sel Seferleri,,

Orada şunu düşündük, mukavemet eden ve hükûmetin islâhat programına muhalefet eden mıntakada ne yapmalıyız? Şimdiye kadar olan Dersim tecrübeleri, orada hükûmetin bir emrine karşı muhalefet olunca mühim bir kuvvet toplıyarak o mıntakada ciddî tedbirat yapmak ve bırakmak. Biz buna "Sel Seferleri,, dedik. Memleketin bir tarafında bir hâdise çıkınca onu kuvvetli bir surette ve sel halinde gelip geçmekten bir fayda hâsıl olmıyacağı kanaatinde bulunduk. Biz muhalefet edenlerin mukavemetlerini bertaraf ettikten sonra kendi programımızın hiç bir şey olmamış gibi takip olunmasını esasen vazifemizden saydık.

Bugünkü vaziyet şudur: Orada jandarma ve hükûmet kuvveti tamamile tesis etmiştir. Tunceli'de islâhat programı olarak düşündüğümüz tedbirler fasıla görmeksizin devam etmektedir. Yol yapıyoruz, mektep yapıyoruz, karakol yapıyoruz. Bir iki ay müddetle bu işlere fasıla gelmiş olan yerlerde tekrar bu işlere başladık. Şimdiye kadar bu harekât ve faaliyet esnasında orada ciddî müsademeler olduğunu ve arada büyük zayiat geçtiğini zannettiklerini işittim. Onun için size şimdiye kadarki yani üç aylık harekâtı, üç ay zarfında uğradığımız hakikî zayiatı olduğu gibi söylemek isterim.

14 Haziranda, bugün aldığım rapora göre şimdiye kadar olan zayiat jandarma, asker ve muhafız korucusu olmak üzere. 13 şehit, 18 yaralıdır. Bun-

Altan, Sayı: 27, 22 Haziran 1937 (Elazığ)

17 Kasım 1934
Cumhurbaşkanı Atatürk, Tunceli Pertek'de
Singeç Köprüsü'nün açılış töreninde

Cumhurbaşkanı Atatürk, Tunceli Pertek'te,
Singeç Köprüsü'nden geçerken
(17 Kasım 1937)

Cumhurbaşkanı Atatürk, Pertek'te öğrencilerle konuşurken (17 Kasım 1937)

Cumhurbaşkanı Atatürk, Tunceli Pertek Halkevi önünde (17 Kasım 1937)

Atatürk ve Sabiha Gökçen Tunceli'de

YALAN 3

SAİD-İ NURSİ KURTULUŞ SAVAŞI KAHRAMANIDIR!

SAİD-İ NURSİ'NİN AYRILIKÇI KÜRT HAREKETİYLE İLGİSİ YOKTUR!

Sıkça duyduğumuz Cumhuriyet tarihi yalanlarından biri de "***Said-i Nursi'nin Kurtuluş Savaşı kahramanı olduğu***" biçimindedir.

1950'lerde Said-i Nursi'yi "parlatma" sürecinde, öncelikle Said-i Nursi'nin "**Kurtuluş Savaşı'na büyük katkılar yapmış bir din adamı**" olduğu iddia edilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın gerçek önderi **Atatürk'ün** bu savaştaki rolünü azaltmak ve Said-i Nursi'ye bu savaştan paye vermek amacıyla ortaya atılan bu iddia, tamamen "kurmaca" bir teze dayalıdır. 1950'lerde **Türkiye'nin Amerikan çıkarları doğrultusunda İslamlaştırılması projesi** çerçevesinde bu kurmaca tez, zorlama yorumlarla topluma enjekte edilmeye çalışılmıştır.

Bu kurmaca tezi topluma enjekte etme konusunda rahmetli **Cemal Kutay**'ın büyük rolü olmuştur. Kutay'ın yazdığı "***Çağımızda Bir Asrı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said-i Nursi***" kitabında anlattığı "belgesiz olayları" zaman içinde tekrarlayan Said-i Nursi sempatizanı yazarlar, kurmaca bir **Said-i Nursi Biyografisi** ortaya çıkarmışlardır.[872]

Özellikle **12 Eylül 1980'den sonra** köklü üniversitelerin **İnkılâp Tarihi** kürsülerini ele geçiren "**Said-i Nursi sempatizanı**" akademisyenlerce anlatılan bu kurmaca biyografi, zamanla uluslararası bir boyut kazanan **Said-i Nursi konferanslarında** dile getirilmiştir.

Said-i Nursi'yi uluslararası alana taşıyan ise **Prof Dr. Şerif Mardin** olmuştur. **Amerikan üniversitelerinde** görev yapan Prof. Mardin, İngilizce kaleme aldığı "***Bediüzzaman Said-i Nursi***

872 Bkz. Cemal Kutay, **Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı: Bediüzzaman Said-i Nursi**, Yeni Asya Yay., İstanbul, 1981.

Olayı" adlı kitabında Said-i Nursi'yi, yakın Türk tarihinin en önemli figürlerinden biri olarak anlatmıştır.[873]

1980 sonrasında Said-i Nursi'yi yeniden parlatma misyonunu yüklenen daha birçok akademisyen vardır. Bunlardan biri de Atatürk'ün üniversite reformuyla kurduğu ve Türkiye'nin en köklü üniversitesi olan **İstanbul Üniversitesi**'nin Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı Başkanı **Prof Dr. Cezmi Eraslan**'dır. **Eraslan,** 1995'te İstanbul'da toplanan Bediüzzaman Said-i Nursi Konferansı'na "***Milli Mücadele'de Bediüzzaman Said-i Nursi***" adlı bir bildiri sunmuştur. Prof. Eraslan bildirisinde, "***Nursi'nin risaleleri İstanbul Hükümeti'nin fetvalarına karşı Ankara'yı rahatlattı. Atatürk de Nursi'nin mücadelesini gördü ve onu Ankara'ya çağırdı.***" demiştir.[874] Eraslan ayrıca **Hatuvvat-ı Sitte**'nin Kurtuluş Savaşı'na psikolojik bir destek sağladığını ileri sürerek uzun uzun bu durumu ayrıntılandırma yoluna gitmiştir.[875]

Prof. Eraslan, aynı bildirisinde Türk devrim tarihini alt üst etmeye de devam etmiştir: **19 Mayıs 1919'un Kurtuluş Savaşı'nın ikinci aşaması olduğunu** belirten Prof. Eraslan, böylece bir taraftan Said-i Nursi'ye Kurtuluş Savaşı'ndan paye verirken, diğer taraftan da Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünü azaltmayı amaçlamıştır. Yani bir taşla iki kuş!

Yakın tarihi ters yüz eden Prof. Cezmi Eraslan, adeta ödüllendirilircesine önce **Genelkurmay** direktifiyle kurulan **Stratejik Araştırmalar Merkezi** (**SAREM**) üyeliğine daha sonra da **Başbakanlığa** bağlı **Atatürk Araştırmaları Merkezi**'nin başına getirilmiştir.[876]

"Said-i Nursi'nin Kurtuluş Savaşı'na katkısı masalı" son olarak 2011 yılında vizyona giren "***Hür Adam***" filmiyle gün-

873 Bkz. Şerif Mardin, **Bediüzzaman Said Nursi Olayı, "Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim"**, İletişim Yayınları, 4. bas., İstanbul, 1994.

874 Askere Nur Uzmanı", **Milliyet gazetesi,** 24 Ocak 2002.

875 Cezmi Eraslan, "*Milli Mücadele'de Bediüzzaman Said Nursi*",**Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu** 3, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1996.

876 "*Nur Uzmanına Görev Meclis'te*", **Cumhuriyet gazetesi,** 11 Temmuz 2008, s. 7.

deme gelmiştir. **Mehmet Tanrısever'in** Said-i Nursi'nin "*Tarihçe-i Hayat*" adlı anılarından esinlenerek yapıp yönettiği "Hür Adam" filmi, bu Cumhuriyet tarihi yalanını ete kemiğe büründürmüştür.[877]

1950'lerden itibaren "Cumhuriyet ve Atatürk karşıtı" çevrelerin bayrağı haline getirilen **Said-i Nursi** konusunda müthiş bir bilgi kirliliği vardır. Onunla ilgili kitaplarda ve filmlerde efsaneyle-tarih iç içe geçmiş, tarih bilinçli olarak çarpıtılmıştır.

Bu nedenle, "*Said-i Nursi Kurtuluş Savaşı kahramanıdır!*" yalanını deşifre etmeden önce kısaca Said-i Nursi'yi tanıyalım:

Kurtuluş Savaşı Öncesinde Said-i Nursi

Said-i Nursi, Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı İsparit kasabasının **Nurs köyünde** 1877 yılında doğmuştur.[878] Göbek adı **Rıza** olan Said-i Nursi'nin asıl **adı SAİD-İ KÜRDİ**'dir. Kendisi, köklerinin Hz. Muhammed'e dayandığını ileri sürmüştür.

17 Kasım 1921 tarihli "hal tercümesinde" kimliğini şöyle açıklamıştır:

"*İsmim Said. Şöhretim Bediüzzaman'dır. Pederimin ismi Mirza'dır. Bir sülale-i ma'rüfeye nispetim yoktur (tanınmış bir soydan gelmiyorum). Mezhebim Şafii'dir. Devlet-i Aliye-i Osmaniye tebaiyetindenim. Tarih-i veladetim 1293'tür (1877).*"[879]

Daha çocuk yaşlarda bölgede etkili olan **Nakşibendi Tarikatı'na** girmiştir. Mahalle mektebinde okumuştur. Gençliği medreseliler arasında geçmiştir. Düzenli bir eğitim öğretim hayatı olmamıştır.[880] Buna rağmen **Necmettin Şahiner, Şerif Mardin** ve **Cemal Kutay**, Said-i Nursi'nin dilden kimyaya birçok bilimi öğrendiğini iddia etmişlerdir. **Necmettin Şahiner,** Said-i Nursi'nin

877 "*Hür Adam: Bediüzzaman Said-i Nursi*" http://www.sinemalar.com/film/92780/Hur-Adam-Bediuzzaman-Said-Nursi/, 7 Ocak 2011.

878 Mardin, **age.**, s. 71.

879 Bediüzzaman Said-i Nursi, **Mektubat**, Yeni Asya Neşriyet, İstanbul, 1997, s. 417.

880 Mardin, **age.**, s. 90 vd. Mustafa Yıldırım, **Meczup Yaratmak**, 2. bas., Ankara, 2006, s. 6 vd.

Tillo'da Arapça Büyük Sözlük (3 cilt ve 2761 sayfa) "Kamus Okyanus"u ezberlediğini, bunu yaparken yerdeki karıncaları da izlediği ve onların "cumhuriyetçi" olduğuna karar verdiğini, dahası 80-90 kitabı üç ayda ezberlediğini ve bir "matematik kitabı" yazıdığını;[881] **Şerif Mardin**, Said-i Nursi'nin Van'a giderek Vali Hasan Paşa'ya gelen gazeteleri okuyarak bilgisini genişlettiğini, coğrafya ve matematik öğretmenleriyle girdiği bilgi yarışmalarını kazandığını ve bir "cebir kitabı" yazdığını;[882] **Cemal Kutay** ise Said-i Nursi'nin laboratuardan, uçaktan ve kimyadan söz ettiğini, kozmografya ve topografya bildiğini iddia etmiştir.[883]

Necmettin Şahiner'in matematik, Şerfi Mardin'in ise cebir kitabı yazdırdığı **Said-i Nursi**, yıllar sonra yazdırdığı kitabında yazma bilmediğini, "***burada, yalnız, kimsesiz, garib, yarım ümmi***" diye itiraf etmiştir.[884]

1896'da Ermeni ayaklanması yaşandığında Said-i Nursi, **"Kürdistan'da reform"** istemiştir.[885]

1907 yılında, boynunda dürbün, belinde tabanca **Kürt kılığıyla** İstanbul'a gelen Said-i Nursi, bu haliyle bir fotoğraf çektirmiştir. Kürt aşiret reisleri tarzındaki bu giyimiyle, 1919-1920 yıllarında da fotoğraflar çektirmiştir.[886]

Kürt milliyetçisi **Malmisanij** ve **Rohat**, Said-i Nursi'nin, II. Abdülhamit'e "Sait" imzalı bir dilekçe vererek, padişahtan "***Kürtçe eğitim verecek okullar açılmasını***" istediğini belirtmişlerdir.[887]

881 Necmettin Şahiner, **Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said-i Nursi**, 12. bas., İstanbul, 1996, s. 68; Yıldırım, **age.**, s. 25, 27.
882 Yıldırım, **age.**, s. 19.
883 Necmettin Şahiner, **Said-i Nursi ve Nurculuk Hakkında Aydınlar Konuşuyor**, İstanbul, 1970, s. 348-350,353.
884 Bediüzzaman Said-i Nursi, **Lem'alar, Redoks**, Envar Neşiryat, İstanbul, 1996, s. 162.
885 Yıldırım, **age.**, s. 28.
886 **age.**, s. 30.
887 **age.**, s. 30

Said-i Nursi

Cemal Kutay, Şerif Mardin ve Necmettin Şahiner, Said-i Nursi'nin, II. Abdülhamit'ten **Van'da bir üniversite** kurmasını istediğini iddia etmişlerdir.[888] Onlara göre, Said-i Nursi'nin bu isteğine çok sert bir tepki gösteren **II. Abdülhamit,** onun Toptaşı Akıl Hastanesi'ne yatırılmasını emretmiştir! Bunun üzerine Said-i Nursi, 1907 yılında bir süre "**akıl hastanesinde**" tedavi görmüştür.[889] Kendi iddiasına göre, Said-i Nursi akıl hastanesindeyken bir anatomi kitabını ezberleyerek doktorları akıllı olduğuna inandırıp taburcu olmuştur.[890]

Aslında işin içyüzü çok daha başkadır: Şöyle ki:

Said-i Nursi'nin II. Abdülhamit tarafından akıl hastanesine yatırılmasının nedeni, Said-i Nursi'nin II. Abdülhamit'ten, "*Kürtçe eğitim veren okullar açılmasını ve Van'da bir üniversite kurulmasını istemesi*" değildir; Said-i Nursi'nin akıl hastanesi-

888 **age.,** s. 31.
889 Mardin, **age.,** s. 131, 132.
890 Yıldırım, **age.,** s. 31, 32.

ne yatırılmasının gerçek nedeni, Bitlis Valisi Tahir Paşa'nın II. Abdülhamit'e yazdığı 3 Kasım 1907 tarihli bir mektuptur.

Bitlis Valisi Tahir Paşa mektubunda: "*Kürdistan alimeleri arasında üstün zekâsıyla tanınan Molla Said Efendi hasta olduğundan, padişahın merhametine ve ilgisine sığınarak bu defa padişaha başvurmak istemiştir...*"[891] diyerek, Said-i Nursi'nin "hasta" olduğunu belirtmiş ve tedavi edilmesini istemiştir. Yani, II. Abdülhamit, Said-i Nursi'yi akıl hastanesine yatırarak ona kötülük değilik iyilik etmiştir!

Şerif Mardin, Said-i Nursi'nin 1908 Devrimi sırasında Selanik'te olduğunu ve İttihat Terakki'nin "hürriyet" mücadelesine katıldığını; meşrutiyetin ilanını izleyen günlerde yaptığı bir konuşmada kendini, "*özgürlüğün uyandırdığı bir göçebe*" olarak adlandırdığını belirtmiştir.[892]

M. Şükrü Hanioğlu, "*Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*" adlı kitabında,"*Bediüzzaman Said-i Kürdi'nin Nutukları, Kütübhane-i İçtihad, 1324 (1908)*" ve "*Kürtler Yine Muhtacdır, Şark ve Kürdistan, 19 Teşrin-i sani 1908, 25 Şevval 1326*" adlı yazılarını kaynak göstererek Said-i Nursi'nin **ayrılıkçı Kürt örgütleriyle** ilişkisini aktarmıştır:

"*Abdullah Cevdet, Mısır'dan tekrar İstanbul'a döndüğü sırada yaklaşık iki sene önce (1908) faaliyete geçen Osmanlı Kürt Teavün ve Terakki Kulübü çevresinde bir Kürt ulusçuluk hareketi başlamıştı. (Abdullah) Cevdet de bu harekete, daha Mısır'da iken, Said-i Kürdi'nin meşrutiyet dolayısıyla verdiği hutbeleri İçtihat Matbaası'nın İstanbul'daki şubesinde bastırarak katılmıştı.*" [893]

Şükrü Hanioğlu, **Said-i Nursi**'nin Meşrutiyet Dönemi'ndeki "**Kürtçü hareketle**" ilişkisini şüpheye yer bırakmayacak biçiminde açıkladıktan sonra, "*Gerçi Kürdi'nin İstanbul'daki Kürtlere verdiği öğütlerde, Türklerin Kürtlerin aklı, onların da Türklerin kuvveti oldukları, bunun için birlik dışında başka yolların düşü-*

891 Necmettin Şahiner, **Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said-i Nursi**, s. 90.
892 Mardin, **age.**, s. 134, 135.
893 Yıldırım, **age.**, s. 42.

nülmemesi şeklinde ifadeler göze çarpmaktadır." diyerek Said-i Nursi'nin ikili oynadığına dikkat çekmiştir.[894]

Şükrü Hanioğlu, **Said-i Nursi**'nin, Prens Sabahattin'in "adem-i merkeziyetçilik", yani **federasyonculuk** düşüncesine yakın olmasını, onun ayrılıkçı Kürtçülerle birlikte Kürt ulusçuluğunu desteklediğinin gizli kanıtlarından biri olarak göstermiştir:

"***Ancak onun Kürdistan ulema ve şeyhlerine verdiği öğütler ve Prens Sabahattin Bey'in adem-i merkeziyet düşüncesine yaptığı övgüler, açığa vurulmayan etnik bir boyutu göstermektedir. Ayrıca, siyasal ve felsefi açıdan Abdullah Cevdet'in uyuşmasının imkânsız olduğu Said-i Kürdi gibi bir kişiye yardımcı olmasının tek nedeni de bu boyut olarak ortaya çıkmaktadır.***"[895]

Malmisanij, Said-i Nursi'nin "***Şark ve Kürdistan***" gazetesinde "***Bediüzzaman Said-i Kürdi***" imzasıyla **Kürtler hakkında** yazılar yazdığını belirtmiştir.[896]

Said-i Nursi, meşrutiyet karşıtı **İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti**'nin kurucuları Süheyl Paşa, Mehmet Sadık, Ferik Rıza Paşa ve Derviş Vahdeti'nin arasında yer almıştır.[897] Cemiyetin kuruluşu nedeniyle 3 Nisan 1909'da Ayasofya Camii'nde mevlit okutulmuştur.[898]

Said-i Nursi **31 Mart Mürteci İsyanı**'nın fitilini ateşleyen Derviş Vahdeti'nin **Volkan gazetesinde** ve **Kürdistan** dergisinde yazılar yazmıştır.[899]

Said-i Nursi'nin Volkan gazetesindeki ilk yazısı, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909) tarihinde yayınlanmıştır. Said-i Nursi yazısını "*Türkçe bilmediğini*" ifade ederek bitirmiştir.

---

894 **age.**, s. 42, 43.

895 **age.**, s. 43.

896 Malmisanij, Mahmud Lewendi, **Li Kürdistana Bahur u li Türkiye, Rojna megariya Kürdi 1908-1981**'den aktaran Naci Kutlay, **Kürt Kimliği Oluşum Süreci**, İstanbul, 1997, s. 94.

897 İttihadı Muhammediye Cemiyeti'nin nizamnamesi, 3 Mart 1325 (16 Mart 1909) tarihinde 75 numaları Volkan gazetesinde yayınlanmıştır. Cemiyetin yönetici listesinin 8. sırasında "Bediüzzaman Said-i Kürdi İbni Mirza" adı geçmektedir. **Vokan gazetesi**, 24 Şubat 1324 (9 Mart 1909), No: 68; Mardin, **age.**, s. 138.

898 Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, İstanbul, 2007, s. 60.

899 Derviş Vahdeti, Nakşibendi tarikatına mensup İngiliz yanlısı bir gericidir.

Mustafa Yıldırım'ın ifade ettiği gibi, "*Said-i Kürdi'nin Volkan yazılarında söz uzadıkça uzamakta anlam kargaşalığında açık fikirler görülmemekte, açıkça taraf olmaktan kaçınılmakta, ortadan öğüt verilmekte, cemiyetin fikirlerine yakınlık göstermek için 'Yaşasın Şeriat-ı Garra' sözüyle yetinilmektedir.*"[900]

Said-i Nursi, 5 Mart 1325 (18 Mart 1909) tarihinde yazdığı yazıda, "***Rehberimiz Şeriat-ı Garra ve kılıcımız da berahin-i katıa ve maksadımız i'la-ı kelimetullahtır (...) En evvel mürşid-i umumi olan ulema talebeyi şeriat namına ittihada (birleşmeye) davet ederiz...***" diyerek ulema ve talebeyi şeriat adına birleşmeye çağırmıştır ki, bunun adı açık bir kışkırtmadır.

İtithad-ı Muhammedi Cemiyeti ve **Volkan gazetesinin** kışkırttığı gericiler, 31 Mart 1909'da meşrutiyet rejimine karşı "şeriat isteriz" diye ayaklanmışlardır. Ayaklanma, Hareket Ordusu tarafından bastırılmıştır.

Said-i Nursi, 31 Mart Ayaklanması'nın suç ortakları arasında bulunduğunu reddetmiştir.[901] 31 Mart İsyanı'na karıştığı iddiasıyla yargılanmış ve beraat etmiştir.

Bezmi Nusret Kaygusuz, Meşrutiyet yıllarına ilişkin anılarında Said-i Nursi'den şöyle söz etmiştir:

"***İttihatçılar bu adamı çok şaşırtmışlardı. İptidada (önceleri) Said-i Kürdi'ye büyük bir paye verdiler. Güya Kürt meselelerinde ondan istifade edeceklerdi. Halbuki gösterilen saygıyı o kendi hakkı zannetti. Ve yükseklerden ötmeye başladı. Zamanın kutbu ve mehdisi tavrını takındı. Maaza, senelerden sonra da aklı başına gelmemiştir. Yeni bir tarikat iddiasında ve onun piri olmaya çalışıldığı işitilmektedir. Halen Nurcu diye maruftur (tanınmaktadır).***"[902]

Said-i Nursi de anılarında bir ara **İttihat ve Terakki** tarafından kullanıldığını itiraf etmiştir:

"***Hürriyet ilanıyla ve 31 Mart Vakası'ndaki hizmetlerimle, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin nazarı dikkatini celbettim.***

900 Yıldırım, **age.**, s. 45.
901 Mardin, **age.**, s. 138.
902 Bkz. Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, İstanbul, 1955.

Cami'ül Ezher gibi 'Medreset'üz, Zehra' namında bir İslam üniveristesinin Van'da açılması teklifi ile karşılaştım."[903]

İşte tam da burada "*Said-i Nursi Van'da üniveriste kurmak istiyordu*!" diyen Cumhuriyet tarihi yalancılarının maskesi düşmektedir. Çünkü, yukarıda görüldüğü gibi, bizzat Said-i Nursi, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin kendisinden Van'da bir üniversite kurmasını istediğini belirtmiştir. Yani, Van'da bir üniveriste kurma düşüncesi Said-i Nursi'ye değil, İttihat ve Terakki'ye aittir.[904]

Şerif Mardin, Said-i Nursi'nin bir ara **Teşkilat-ı Mahsusa**'ya katıldığını belirtmiştir.[905]

Said-i Nursi'yi parlatma sevdasındaki Cumhuriyet tarihi yalancıları, 1911-1922 yılları arasındaki sıcak savaş döneminde **Said-i Nursi'nin cepheden cepheye koştuğu** yalanını ortaya atmışlardır.

Örneğin, **İlhan Bardakçı**, Said-i Nursi'nin 1912 Balkan Savaşı sırasında Doğu bölgesinden toplanan **askerlerin kumandanlığına** getirildiğini belirtmiş, Said-i Nursi'yi **"alay komutanı"** yapmış, bununla da yetinmemiş bir de silah kuşandırıp saray önünde süslü bir ata bindirip poz verdirmiştir.

İlhan Bardakçı, kendi yönetimindeki "***Tarih Dünyası***" dergisinin kapağına bir Said-i Nursi fotoğrafı yerleştirerek tezini kanıtlamak istemiştir.[906] Ancak söz konusu fotoğraf fotomontajlıdır. Bu gerçeği **Mustafa Yıldırım** şöyle ifade etmiştir: "*Resim'de Said-i Kürdi olarak atın üstüne kondurulan kişinin iğreti montajını ayrımsamak için özel bir fotoğrafçı olmaya gerek yok. Ayrıca fotoğrafta Said-i Kürdi olarak gösterilen kişi ile aynı dönemden çok sonra çekilmiş fotoğrafın kıyaslanmasıyla 1912-13'te ata bindirilen kişinin ne kadar yaşlı olduğu da ayrımsanabilir.*"[907]

903 **Şualar, Redoks**, s. 495.
904 Hiçbir kaynakta böyle bir bilgiye rastlanmaması Said-i Nursi'nin bu iddiasının da "hayal ürünü" olduğunu düşündürmektedir.
905 Mardin, **age.**, s. 144.
906 **Tarih Dünyası dergisi**, S. 3-4, Kasım-Aralık 1979.
907 Yıldırım, **age.**, s. 59.

İlhan Bardakçı, Said-i Nursi'yi Balkan Savaşı'nda alay komutanı yaparken, **Cemal Kutay** da boş durmamış, o da Said-i Nursi'nin 1913'te Batı Trakya Hükümeti'nin kuruluşunda emek verdiğini belirtmiştir![908]

Necmettin Şahiner'i kaynak olarak gösteren **Şerif Mardin**, Said-i Nursi'nin 1915 yılında bir denizaltı ile **Trablusgarp'a gittiğini** belirtmiştir. Mardin, Said-i Nursi'yi, Trablusgarp'ı işgal eden İtalyanlara karşı direniş göstermeleri için **Sünusileri ikna etmek üzere** Jöntürklerin gönderdiğini iddia etmiştir.[909] Ancak bu idda temelsizdir, çünkü; birincisi İtalyanlar Trablusgarp'ı 1915'te değil, 1911 de işgal etmişlerdir. İkincisi, İttihat ve Terakki, Trablusgarp'ı savunmak için 1911 yılında aralarında Atatürk'ün de olduğu gönülü subayları bölgeye göndermiştir. Üçüncüsü, 1911 yılındaki Trablusgarp Savaşı'nda "bağımsızlıkçı" Sünusiye tarikatı İtalyanlara karşı kahramanca mücadele etmiştir. Yani, Said-i Nursi'nin Sünusileri "bir şeye" ikna etmesine gerek yoktur. Dördüncüsü de Osmanlı Devleti, 1912 yılında Uşi Antlaşması'nı imzalayarak Trablusgarp'ı İtalya'ya bırakmıştır.

Cemal Kutay, Necmettin Şahiner ve Şerif Mardin, Said-i Nursi'nin I. Dünya Savaşı sırasında, Bitlis'teki "yerel milisler" safında **Ruslara karşı savaştığını** iddia etmiştir.[910]

Necmettin Şahiner, Cemal Kutay ve Şerif Mardin, Said-i Nursi'nin Doğu cephesinde Ruslara esir düştüğünü ve Rusya'daki Kostrama esir kampında iki buçuk yıl kaldığını, daha sonra da 1917 baharında Bolşevik Devrimi'nden yararlanarak esir kampından kaçıp Petersburg, Varşova ve Berlin üzerinden Türkiye'ye döndüğünü belirtmişlerdir.[911]

Said-i Nursi'nin Türkiye'ye gelmeden önceki son durağı **Almanya**'dır. Said-i Nursi, I. Dünya Savaşı'nın başlarında İttihat ve Terakki'nin, Almanya'nın yanında savaşa katılması yönündeki görüşünü desteklemiştir. Said-i Nursi, İttihat ve Terak-

908 Nebil Özgentürk,"*Cemal Kutay ve Said-i Nursi*", **Sabah,** 13 Kasım 1999.
909 Mardin, **age.**, s. 144.
910 Yıldırım, **age.**, s. 66 vd; Mardin, **age., s. 144.**
911 Mardin, **age.**, s. 145.

ki tarafından verdirilen cihat fetvasının hazırlık çalışmalarına katılmıştır.[912]

"*Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Almanya'nın yanında savaşa girmiştir. Bu süreçte "tüm giderleri Almanlar tarafından karşılanan İslam Birliği propagandası bağlamında Alman malı Cihad-ı Ekber fetvasını kaleme alan kurulda, 1907'lerde temeli atılan ve Almanlarca beslenen İslam birliği amaçlı gizli istihbarat örgütü Teşkilat-ı Mahsusa'nın üyelerinden Said-i Kürdi (Nursi) de bulunuyordu.*"[913]

"Alman malı cihat fetvasının" yazarlarından Said-i Nursi, 1918'de Almanya'da kaldığı iki ay boyunca yaptığı konuşmalarda: "*Türk-Alman, Alman-Türk tarih boyunca kadim dosttur-lar. Türkler Alman dostluğuna sadakatte çok hassasiyet gösteririler.*" demiştir.[914]

Ancak Cengiz Özakıncı'nın ifade ettiği gibi: "*Kitabın hiçbir yerinde Hıristiyan komutasında cihat yapılacağına ilişkin bir buyruk yoktu. Tersine, 'Kendi dininizden olmayanları veli (dayanak, buyurgan) edinmeyin,' diyordu Tanrı. Maide Suresi'nin 51. ayeti böyleydi. Bu buyruğu görmezden gelince böyle olmuştu sonraları.*"[915]

Said-i Nursi 25 Haziran 1918'de İstanbul'a gelmiştir.

Dört ay sonra, 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri adına İngiltere'yle Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayıp I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir.

İngiltere, **Mondros Ateşkes Antlaşması**'nın 7. maddesini bahane ederek 3 Kasım 1918'de de Musul'u işgal etmiştir. Musul'un işgalini; Urfa, Antep ve Maraş'ın işgali takip etmiş; çok kısa bir süre içinde neredeyse Anadolu'nun tamamı İngiltere, Fransa, İtalya, Ermenistan ve Yunanistan tarafından işgal edilmiştir.

912 **age.**, s. 144.

913 Necmettin Şahiner, **Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said-i Nursi**, s. 148. Cengiz Özakıncı, **Türkiye'nin Siyasi İntiharı, Yeni Osmanlı Tuzağı**, İstanbul, 2005, s. 39.

914 Şahiner, **age.**, s. 180, 181.

915 Özakıncı, **age.**, s. 58.

Burada sorulması gereken soru şudur: "*Anadolu'nun Hıristiyan emperyalistlerce işgal edildiği o günlerde Said-i Nursi neler yapıyordu?*"

1918 yılında İstanbul'a gelen Said-i Nursi, hem **Kürt Teali Cemiyeti**'nin, hem **Teali İslam Cemiyeti**'nin, hem de **Kürt Neşriyat Cemiyeti**'nin kurucuları arasında yer almıştır.[916]

Kurtuluş Savaşı'ndan önceki Said-i Nursi'ye bakılacak olursa:

- Sürekli bir eğitim, öğretim hayatı olmamış, kendi ifadesiyle bir yarı ümmi,
- Nakşibendi tarikatına mensup bir molla,
- Bir ara akıl hastanesinde yatmış bir hasta,
- Meşrutiyet yıllarında Kürtçü hareket içinde yer almış bir ayrılıkçı,
- 31 Mart İsyanı öncesinde irticayı kışkırtan yazılar yazmış bir şeriatçı,
- Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki tarafından kullanılmış bir maşa,
- I. Dünya Savaşı sırasında Alman malı cihat fertvası hazırlayanlar arasında yer almış güdümlü bir din adamı...

Kısacası, oradan oraya savrulmuş bir kişiliktir.

Onlar Savaşırken Said-i Nursi Neredeydi

Cumhuriyet tarihi yalancılarına tekrar soruyorum: "***Türk'ün ateşle imtihan edildiği 1918-1922 arasında Said-i Nursi neredir?***"

Bu soruya en güzel yanıtı "***Gerçek Bediüzzaman Said-i Nursi ve Doktrinleri***" adlı kitabında **Seyfi Güzeldere** vermiştir.

İşte o yanıt:

"***Molla (Said-i Nursi) İstanbul'a geldiği vakit mütareke olmuştu. Müslüman-Türk toptan tutsak gitmemek için yer yer birleşip tedbir arıyordu. O hemen, kardeşinin oğlu Abdurrahman'ın Çamlıca'daki köşküne yerleşti. Kitap dediği uyduruk serisini bütünlemeye başladı. Molla, bu işlerle uğraşırken, Anadolu ba-***

916 Yıldırım, **age.**, s. 65, 73, 74.

ğımsızlık savaşının kan ve ateşi içinde idi. Bir dergi, Molla'nın bağımsızlık savaşına katıldığını yazıyor. Doğru değil. O savaşın gazilerinden binlercesi bugün yaşamdadır. Yalnız benim tanıdığım 200 gazi var. Biri diyebilir mi ki bu insan, değil silahla fikir yoluyla olsun bu savaşa katılmıştır.

*Önce kendi diyor ki, 'Tutsaklıktan döndüm, İstanbul'da üç ay kaldım. 1918'in ortasından 1921'in ortasına gelelim. Sonbaharda ayrıldığını söylüyor. Demek 1922 olmaktadır. O zaman Molla'nın İstanbul'da beklemesinin açık gerekçesi oydu ki; halife kazanırsa, zaten halifeli, Türk ulusu kazanırsa Türk ola! Halifenin artık çöktüğünü görünce Ankara'dan geçip Van'a gitmiştir (1922). (***Zöhretunnur, sayfa 57*)"[917]

Said-i Nursi, Mütareke İstanbul'unda **Boğaz'da Çamlıca'da** Yusuf İzzettin Paşa **Köşkü'nde** oturmuştur.[918] **Said-i Nursi,** Çamlıca'daki evini, sekreteri olarak görev yapan **yeğeni Abdurrahman** ile paylaşmıştır.[919]

Necmettin Şahiner, Enver Paşa'nın Said-i Nursi'ye para verdiğini ve Nursi'nin bu parayla "*İşaret-ül İcaz*" adlı kitabını bastırdığını belirtmiştir. [920] Yine Şahiner'e göre Enver Paşa kendisine iş önerisinde bulunmuş ancak o kabul etmemiştir. İddiaya göre kendisine üç aylık ikramiye karşılığı 150 lira ve bir de madalya verilmiştir.[921]

Said-i Nursi, Ağustos 1918'de bir tür diyanet idaresi olan **Dar-ül Hikmet'ül İslamiye** adlı bir kurumda göreve getirilmiştir.[922] Said-i Nursi, hal tercümesinde bu işten **5000 kuruş ücret** aldığını belirtmiştir.[923]

Said-i Nursi'nin "ücretli" olarak çalıştığı **Dar-ül Hikmet'ül İslamiye**'nin Kurtuluş Savaşı devam ederken İstanbul'da yürüttüğü önemli işlerden bazıları şunlardır: Dine saldırdığı gerekçe-

---

917 Seyfi Güzeldere, **Gerçek Bediüzzaman Said-i Nursi ve Doktirnleri**, İstanbul, 1966, s. 132, 133.
918 Mardin, **age.**, s. 148; Yıldırım, **age.**, s. 71.
919 Mardin, **age.**, s. 148. Güzeldere, **age.**, s. 132.
920 Şahiner, **Aydınlar Konuşuyor...** s. 191.
921 **age.**, s. 195
922 Yıldırım, **age.**, s. 71.
923 **age.**, s. 71.

siyle gazetelerin cezalandırılması ve toplattırılması, Ramazan ayında kıraathanelerde ince saz eşliğinde kadınların şarkı söylemesi, dergilerin kapaklarına kadın resmi basılması, çocuk düşürme, taşra memurlarının dine uygun davranması, askerlerin yanlarında kadınlarla dolaşması, operet oynatılması vb. konularda kararlar alarak gereğinin yapılması için hükümete yazılar yazmıştır. **Haya ve Namus, Çocuk Düşürme, Memleket Gençliği** ve **Ahlaksızlık Beyannameleri** yayınlamıştır. [924]

O günlerde İstanbul'da "**Darül-Hikmet'ül İslamiye**" adlı kurumda görev yapan Said-i Nursi,[925] "*Bunun son derece mutlu bir dönemi olduğunu belirtmektedir.*"[926]

15 Mayıs 1919'da İngiliz-Fransız destekli Yunan ordusu İzmir'i çok kanlı bir şekilde işgal etmiştir. İzmir ve civarında Türklerin katledilmeleri üzerine Anadolu'nun değişik yerlerinde direniş cemiyetleri kurulmuş, yerel kongreler toplanmış ve işgali kınayan mitingler yapılmaya başlanmıştır.

Kadınların ve **Darülfünun hocalarıyla öğrencilerinin** de katıldığı mitinglerde kanlı Yunan işgalleri kınanmıştır. Fatih mitinginde Halide Edip Hanım, İstanbul Darülfünunu'nun öğretim üyesi Selahattin Bey, Üsküdar mitinginde Sabahat Hanım, Kadıköy mitinginde Darülfünun öğrencisi Münevver Saime Hanım "işgali kınayan" çok coşkulu konuşmalar yapmıştır. **Münevver Saime Hanım** konuşmasının bir yerinde ellerini semaya doğru açarak kendisini dinleyen kalabalığa aynen şöyle seslenmiştir.:

"***Yarabbi! Ben kardeşlerime değil ilk önce sana sesleniyorum. Vatanın felaketi karşısında bir genç kızın feryadını dinle. Bu ağlayan anneler şehitlerin annesi. Bu boynu bükük genç kadınlar fedakârların genç zevcesi, şu hıçkıran yavrular askerlerin yetimleri değil mi? Böyle necip bir kavme gözyaşı döktürmekte hikmet ne? Ben kendi bağımsızlığı gasp edilmiş bir milletin kızı olarak bağımsızlığıma nasıl yürüyeceğimi söyleyeceğim. Bu***

924 **age.**, s. 73.
925 Mardin, **age.**, s. 145.
926 **age.**, s. 148.

beyanatım, kollarımızı bağlamak isteyenler için dikkate şayan olmalı."[927]

Halide Edip'in, Selahattin Bey'in, Sabahat Hanım'ın ve Saime Hanım'ın işgali kınayan konuşmalar yaptıkları o İstanbul mitinglerinde **Said-i Nursi** yoktu.

Anadolu'nun işgali üzerine "gerçek din adamları" ya silaha sarılarak ya da cami cami dolaşarak halkı "kurtuluş için" harekete geçirmeye çalışmıştır. Hatta birçok din adamı **Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri** kurarak bölgesinde silahlı direniş başlatmıştır. Kurtuluş Savaşı başlarında **kurulan 47 Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde 84 din adamı** yönetici durumundadır. Ayrıca bu 47 Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin **16'sının başkanı din adamıdır.**[928] Ankara'da Müftü Rıfat Börekçi, Afyon'da Müftü Sait Efendi, Amasya'da Müftü Hacı Tevfik Efendi, Bilecik'te Müftü Mehmet Şükrü Efendi, Bolu'da Müderris Kürtzade Mehmet Sıtkı Efendi, Çankırı'da Müftü Bekirzade Ata Efendi, **Denizli'de Ahmet Hulusi Efendi,** Erzurum'da Hoca Raif Efendi, Hakkâri'de Müftü Ziyaeddin Efendi, Isparta'da Şeyh Ali Efendi canla başla Atatürk'e ve Türk Kurtuluş Savaşı'na destek olurken, Said-i Nursi yine ortalarda yoktur.

Bu sırada Said-i Nursi, İstanbul'da, **Kürdistan Teali Cemiyeti'ni** ve **Kürt Neşriyat Cemiyeti'ni** kurmakla meşguldür.[929] **İngiliz Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın Bağdat'tan yazılan gizli raporunda,** Kürtleri Türklere karşı kışkırtarak ayaklandırmak amacıyla kurulmuş olan **Kürdistan Teali Cemiyeti'nin** kurucu-

927 Sinan Meydan, **Cumhuriyet Tarihi Yalanları**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 191.

928 **Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine üye olan o 16 din adamı şunlardır:** Ankara'da Müftü Rıfat Börekçi, Afyon'da Müftü Sait Efendi, Amasya'da Müftü Hacı Tevfik Efendi, Bilecik'te Müftü Mehmet Şükrü Efendi, Bolu'da Müderris Kürtzade Mehmet Sıtkı Efendi, Çankırı'da Müftü Bekirzade Ata Efendi, Denizli'de Ahmet Hulusi Efendi, Erzurum'da Hoca Raif Efendi, Hakkâri'de Müftü Ziyaeddin Efendi, Isparta'da Şeyh Ali Efendi, Kırşehir'de Müftü Halil Hilmi Efendi, Konya'da Ali Kemal'i Efendi, Sivas'ta Müftü Abdurrauf Efendi, Van'da Müftü Şeyh Masun Efendi, Yozgat'ta Müftü Mehmet Hulusi Efendi, Zonguldak'ta Müftü İbrahim Efendi. Sinan Meydan, **Atatürk ile Allah Arasında**, İnkılâp Kitabevi, 3. bas., İstanbul, 2010, s. 326, dipnot: 590.

929 Yıldırım, **age.**, s. 73, 74; Mardin, **age.**, s. 147.

ları arasında **Said-i Nursi**'nin de adı vardır.[930] Bu cemiyetin düzenlediği **Koçgiri Ayaklanması**, ulusalcı güçleri bir hayli uğraştırmıştır.

Türkiye'deki İngiliz temsilcilerinden **Amiral Calthorpe**, 2 Ocak 1919 tarihinde, **Molla Sait**, Mustafa Paşa, Emir Bedirhanzade, Emir Ali ve bazı başka kişiler tarafından İngiliz Yüksek Komiserliği'ne verilen bir bildiriden söz etmiştir. Bu bildiride, Kürt ırkının tarihinden söz edildiğini, bağımsızlık ve kendi kaderini çizme konusundaki isteklerin haklı gösterilmeye çalışıldığını, Sivas, Ankara, Konya, Halep ve Adana illerindeki nüfusun bir kısmının; Erzurum, Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır ve Musul'daki nüfusun ezici çoğunluğunun Kürt olduğunun iddia edildiği belirtilerek, şu isteklerde bulunulduğu ifade edilmiştir:

1. Kürtlere, sınırları coğrafi olarak saptanmış bir ülke verilmelidir.
2. Bağlaşıkların, Arap, Ermeni, Asuri, Keldani vb. küçük unsurlara yaptıkları muameleden Kürtler de yararlanmalıdır.
3. Kürtlere, İngiliz mandası altında özerklik verilmelidir.[931]

Said-i Nursi, diğer kurucular olan Müküslü Hamza, Botkili Halil İbrahim Bey'lerle birlikte **Kürdistan Teali Cemiyeti'ne** üye kaydetmiştir. Bu cemiyetin kurucuları arasında Bedirhan Emin Ali, Dersimli Miralay Halil Paşa, Ulemadan Hoca Ali, Mehmet Şükrü Sekban, Babanzade Fuat, Babanzade Şükrü gibi isimler de bulunmaktadır. **Kürdistan Teali Cemiyeti**'nin yönetim kurulundaki bu üyeler, işgal günlerinde ABD, İngiliz ve Fransız komiserlerini ziyaret ederek görüşmelerde bulunmuşlardır. Örneğin, **ABD siyasi komiseri ile yapılan görüşmeye** Seyyid Abdulkadir, Emir Ali Bedirhan, Mehmet Şükrü'nün yanı sıra, İttihatçıların güçlü zamanında kavmiyetçiliği reddeden daha sonra ise sıkı bir kavmiyetçi olan **Said-i Nursi** de katılmıştır. Nursi ve arkadaşları ABD'li komiserden "***Kürt milli haklarının sağlanması konusunda kendilerine***

930 Yıldırım, **age.**, s. 32, 33.

931 **FO /3657/11446**, Calthorpe'dan Balfour'a yazı, no: 11/1289, İstanbul, 05.01.1919, ilişikte Kürt heyetinin bildirisi; Sonyel, **age.**, s. 27.

yardımcı olmalarını" istemişlerdir.[932] İşgalci komutanı ziyaretlerinin amacı "Kürt halkına ve kurulacak Kürt devletine yardımcı" olmalarını istemektir. Yani **Said-i Nursi**, Kurtuluş Savaşı sırasında işgalci otoriteye, emperyalizme direnip başkaldırmamış, Kürt halkının hakları konusunda yabancılardan isteklerde bulunmuştur.

Said-i Nursi'nin işgalci güçlerin emperyalist amaçlarına karşı çıkmak yerine onlarla uyum içindedir, hatta onları Müslümanlar için "kurtarıcı" olarak görmektedir. Şu cümleler Said-i Nursi'ye aittir:

"*...Küre-i Arz'ın şimdiki en büyük devleti Amerika'nın bütün kuvvetiyle din hakikâtlerine taraftar çıkması ve İslamiyetle Asya ve Afrika'nın saadet ve sükûnet ve müsamaha bulacağına (barış bulacağına) karar vermesi ve yeni doğan İslam devletlerini okşaması ve teşvik etmesi ve onlarla ittifaka çalışması, kırk beş sene evvel olan müddeayı ispat ediyor, kuvvetli şahit olur.*"[933] Said-i Nursi, bu sözlerinde, "dünyanın şu anki en büyük devleti **Amerika**'nın bütün kuvvetiyle dini hakikâtlere sahip çıktığını, Amerika'nın, Asya ve Afrika'da İslamiyetle beraber huzur ve saadet geleceğine karar verdiğini, Amerika'nın yeni doğan İslam devletlerini okşadığını ve onlarla ittifak ettiğini" bütün dünyaya ilan ediyor! Said-i Nursi'ye göre bütün Müslümanları okşayan Hıristiyan Amerika, dünyanın en büyük devleti olarak aynı zamanda baş otorite idi. Nursi'nin bu sözleri, bugün onun yolundan giden **Fethullah Gülen**'in sözlerine ve yaşam biçimine nasıl da güzel örnek oluşturuyor...

"Kuvvacı din adamları" birçok yerel kongrenin de aktif katılımcılarıdır. Örneğin, 26-30 Temmuz 1919 tarihleri arasındaki Balıkesir Kongresi'ne katılan **48 delegenin 13'ü, mahalli müftü ve müderrislerden** oluşmaktadır.[934] 10-23 Mart 1920 tarihleri

932 Kadri Cemil Paşa, **Doza Kürdistan, (Zinar Silopi)** Haz. Mehmet Bayrak, Ankara, 1992, s. 57.

933 **Tarihçe- Hayat , 88, Arabi Hutba-i Şamiye Eserini tercümesi / Birinci Kelime / Haşiye, İçtima-i Reçeteler II/101.**

934 Mustafa Çalışkan, **Kurtuluş Savaşı Sırasında Din Faktörü,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991, s. 122; Meydan, **age.**, s. 335.

arasında toplanan 5. Balıkesir Kongresi'ne katılan **60 delegenin yarıya yakını, müftü, vaiz ve müderrislerden** oluşmaktadır. 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanan Alaşehir Kongresi'ne **katılan 45 delegenin 9'u müftü ve müderristir.**[935] 6-9 Ağustos 1919, 19 Eylül 1919 ve 6 Ekim 1919 tarihleri arasında toplanan Nazilli Kongresi'ne Eşme Müftüsü Nazif Efendi, Isparta Müftüsü Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi, Karacasu Müftüsü Mustafa Hulusi Efendi, Bozdoğan Müftüsü Mehmet Efendi, Sarayköy Müftüsü Ahmet Şükrü Efendi, Isparta'dan Müderris Ali Efendi, Tavas'tan Bektaşi Dedesi Mazlum Baba gibi birçok din adamı katılmıştır. 18 Ağustos 1919'da toplanan Muğla Kongresi'ne ise başta Müftü Zeki Efendi ve Hafız Emin Efendi olmak üzere çok sayıda din adamı katılmıştır. 5 Ağustos 1920 ve 8 Ekim 1920 tarihleri arasında toplanan Pozantı Kongresi'nde de **din adamlarının çokluğu** dikkat çekicidir. Ayrıca **Erzurum ve Sivas Kongreleri'ne** de çok sayıda din adamı katılmıştır.

Kuvvacı din adamları, işgallere karşı halkı örgütlemek için düzenlenen yerel kongrelere katılırken **Said-i Nursi** neredeydi? O günlerde Said-i Nursi İstanbul'da Kurtuluş Savaşı'yla ilgisi olmayan **Müderrisler Cemiyeti (Teali İslam Cemiyeti), Yeşilay Cemiyeti ve Dar-ül Hikmet'ül İslam** gibi örgütlerde, kuruluşlarda yer almıştır.

Said-i Nursi'nin üye olduğu **Teali İslam Cemiyeti,** vatan hainleriyle dolu bir cemiyettir. Cemiyetin başkanlığını Damat Ferit'in bakanlarından **Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi,** ikinci başkanlığını **İskilipli Atıf Hoca** yapmıştır. Cemiyetin en beligin özelliği Kuvayımilliye karşıtı hareketleri desteklemiş olmasıdır.[936]

Prof. Şerafettin Turan, bu cemiyetin etkinliklerini şöyle anlatmıştır:

"*Trakya, Batı ve Orta Anadolu'da birçok şube açan derneğin, özellikle Konya, Niğde, Nevşehir bölgesinde etkili olduğu görülmüştü. Nevşehir şubesi başkanı, Kaymakam Nedim'dir.*

935 Çalışkan, **age.**, s. 123; Meydan, **age.**, s. 335.
936 Yıldırım, **age.**, s. 75.

İngiliz Muhipleri Derneği'nin de üyesi olan Konya Valisi Suphi de derneği desteklemiştir.

Dernek, 26 Eylül 1919'da Kuvayımilliye aleyhinde bir bildiri yayınlayarak padişahtan başka hiçbir kuvvet tanımadıklarını ve ***Kuvayımilliye'yi dağıtmak için bütün güçlerini, mal varlıklarını harcamaya yemin ettiklerini açıklamışlardır.***

Bu nedenle dernek, Bursa-Biga-Gönen yöresinde Gavur İmam ve Anzavur Ayaklanmalarında rol oynayan ***Ahmediye Derneği'ni*** *desteklemiştir.*

2 Ağustos 1920'de yayınlanan bildiride halk, 'Osmanlı saltanatına bağlı tebayı yalan ve dolanla kandırıp' asker toplayan ve 'şeriata aykırı olarak' vergi alan asilere karşı koymaya çağrılmıştı. ***Cemiyet-i Ahmediye, 1920 başlarında İngilizlerin desteği, Teali İslam ve Nigehban gibi kuruluşların işbirliği ile kurulmuş, Kuvayımilliye'ye karşı cihat ilan etmiştir.*** *Anadolu'da suikastler düzenlemek üzere İngilizlerce oluşturulan özel grubun içinde Nigehban, Kızıl Hançer ve Ahmediye cemiyetlerinin üyeleri de yer almıştır."*[937]

Said-i Nursi, işte böyle bir cemiyetin üyesidir...

Türkiye korkunç bir işgal yaşarken **Teali İslam Cemiyeti üyesi Said-i Nursi,** cemiyet adına kadınların durumları ve fotoğraflarıyla ilgili görüşlerini yazmıştır.

Şu cümleler Said-i Nursi'ye aittir:

"Karılar yuvalarından çıkıp beşeri yoldan çıkarmış, yuvalarına dönmeli. Mimsiz Medeniyet (Tanrı buyruğu olmayan, Tanrı tarafından onaylanmayan uygarlık) taife-i nisayı (kadınlar güruhunu) yuvalarından uçurmuş, hürmetleri de kırmış mebzul metaı (ortalık malı) yapmış. Şer-i İslam onları rahmeten davet eder, eski yuvalarına...

Bir meclis-i ihvana (tarikata, cemaata) güzel karı girdikçe riya ile rekabet, haset ile hodgamlık (bencillik) debretir (çatlatır) damarları! Yatmış olan hevaset birdenbire uyanır. Taife-i nisada serbesti inkişafı (özgürlük gelişmesi) sebep olmuş beşerde..."[938]

---

937 Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Kitap, Ankara, 1998, s. 165.

938 Şahiner, **age.**, s. 247.

Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktıktan birkaç gün sonra Havza'ya geçmiştir. Atatürk, Havza'da 6 Haziran 1919'da İzmir şehitleri için **bir mevlit** okutulmasını ve **cuma namazından sonra da işgali kınayan bir miting düzenlenmesini** istemiştir. Atatürk'ün isteği doğrultusunda mevlit okutulmuş ve miting düzenlemiştir. Ancak bölgenin en saygın ve tanınmış din adamlarından Sıtkı Hoca'nın mitinge katılamamış olması nedeniyle Atatürk, mitingin **Sıtkı Hoca'nın** da katılımıyla tekrarlanmasını istemiştir. İkinci miting, yine bir cuma günü cuma namazı çıkışı düzenlenmiştir.[939] Mitingde Sıtkı Hoca şunları söylemiştir:

"Ey cemaat, düşmana karşı koymak için elde sopa lazımdır! En gücü yetmeyen en hakir Müslüman Türk bile bugünden tezi yok birer sopa olsun edinmelidir. Buna da iktidarım yok diyebilen kimse var mı? Varsa o da evinde kazmayı, keseri, bıçağı, o da yoksa yumruğunu hazırlasın. Artık zamanı gelmiştir. Hz. Allah da, Peygamber Efendimiz de böyle emrediyor."[940]

Atatürk daha sonra Amasya'ya geçmiştir. Amasya'da onu karşılayanlar arasında **Amasya Müftüsü Hacı Hafız Tevfik Efendi** de vardır. Hacı Tevfik Efendi, Atatürk'ü: *"Çanakkale'den sonra şimdi de vatanı ikinci defa kurtarmayı ahdettiniz. Her anı endişeler içindeki yurda kurtuluşu nasip kılacak himmete eriştiniz. Hoş geldiniz, safalar getirdiniz. Himmetiniz payidar olsun!"* diyerek karşılamıştır.[941]

Atatürk Amasya'da, 12 Haziran 1919'da hükümet konağında bir konuşma yapmış ve ülkenin içinde bulunduğu durumu ve yapılması gerekenleri anlatmıştır. Konuşma sırasında orada bulunan vaiz **Abdurrahman Kamil Efendi,** Atatürk'ün konuşmasında "ayet ve hadisleri" çok ustaca ve yerli yerinde kullandığını görünce, *"Bu paşa başka paşa... Bu paşa bildiğimiz paşalardan değil!"* diyerek hayranlığını ve şaşkınlığını dile getirmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın önemini çok çabuk kavrayan bu din adamına Atatürk

939 **Yakın Tarihimiz,** C I, S. 12,17, Mayıs, 1967, s. 359; Meydan, **age.,** s. 327.

940 Recep Çelik, *"Milli Mücadele Döneminde Atatürk ve Din Adamları"*, **Atatürk'ün İslama Bakışı, Belgeler, ve Görüşler,** Ankara, 2005, s. 78.

941 Hüseyin Menç, **Her Yönüyle Amasya,** Amasya, 1997, s. 202.

de çok özel bir ilgi göstermiştir.[942] O gün Atatürk ve heyeti konaklamak için Saray Düzü Kışlasına hareket etmiştir. Burada Atatürk, **Sultan Beyazid Camii Vaizi Abdurrahman Kamil Efendi**'den ertesi günkü cuma hutbesinde Kurtuluş Savaşı'nın öneminden söz etmesini istemiştir. Gecenin ilerleyen saatlerinde Abdurrahman Kamil Efendi, yarınki cuma hutbesine hazırlanması gerektiğini belirterek Atatürk'ten izin istemiştir. Bunun üzerine Atatürk ayağa kalkarak, "***Yanınıza bir adam katayım, karanlıktır.***" deyince Abdurrahman Kamil Efendi, Atatürk'ün derin mavi gözlerinin içine bakarak, "***Gözlerinizin ışığı beni götürür paşam...***" demiştir. Bu söz üzerine biraz duygulanan ve düşünen Atatürk hocaya, "***Baba! Bu işte muvaffak olmak da var, olmamak da... İnşallah muvaffak olacağız. Eğer olamazsak bizi asarlar. Kelle gider! Ne dersin?***" diye sorunca Hoca Kamil Efendi, yine Atatürk'ün mavi gözlerinin içine bakarak, "***Oğul! Sen ki genç yaşta başını vatan millet uğruna feda etmişsin, benim bu ihtiyar kelleyi de koy senin uğruna feda olsun!***" demiştir.[943]

Ertesi gün cuma namazı için Sultan Beyazid Camii'ne gelen Atatürk, avluda Kamil Efendi'yi görünce, "***Baba hazırlandın mı?***" diye sormuş, Kamil Efendi de kendinden emin, "***Tamamdır oğul, tamamdır!...***" cevabını vermiştir.

Amasya'da 13 Haziran 1919'da, Abdurrahman Kamil Efendi, Sultan Beyazit Camii'ndeki vaazında halka şöyle seslenmiştir:

"***Muhterem evlatlarım! Türk milletinin, Türk hâkimiyetinin artık kıymeti mevcudiyeti kalmamıştır. Mademki milletimizin, şerefi, haysiyeti, istiklali tehlikeye düşmüştür, artık bu hükümetten iyilik ummak bence abestir. Şu andan itibaren padişah olsun, isim ve unvanı ne olursa olsun, hiçbir şahsın ve makamın hikmeti mevcudiyeti kalmamıştır. Yegane çare-i halas (kurtuluş yolu) halkımızın doğrudan doğruya hâkimiyetini ele alması ve iradesini kullanmasıdır.***"[944]

---

942 Hüseyin Menç, **Milli Mücadele Yıllarında Amasya**, Ankara, 1972, s. 36, 37; Meydan, **age.**, s. 329.

943 Çelik, **age.**, s. 83; Meydan, **age.**, s. 330.

944 Menç, **age.**, s. 202; Meydan, **age.**, s. 330

Vaazdan çok memnun kalan Atatürk, namaz çıkışı avluda Abdurrahman Kamil Efendi'ye teşekkür etmiştir.[945]

Bazı kuvvacı din adamları da Kurtuluş Savaşı yıllarında elde silah düşmanla savaşmıştır. Afyonlu din adamı Müderris İsmail Şükrü Hoca, "**Çelikalay**" adlı milis kuvvetiyle, Kütahya-Eskişehir Savaşı'na katılmış ve 1934'te Soyadı Kanunu çıktığında kendisine "Çelikalay" soyadı verilmiştir. İspartalı din adamı İbrahim Efendi ise Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuş, meclis üyesi iken izin alıp cepheye gitmiş, **Demiralay**'ı kurarak savaşa katılmıştır. Soyadı Kanunu çıkınca da kendisine "Demiralay" soyadı verilmiştir.

Özetle Atatürk, Anadolu'ya ayak bastıktan sonra neredeyse her adımında bağımsızlığın kıymetini bilen, "gerçek" din adamlarınca karşılanmış ve desteklenmiştir. Erzurum'da Hoca Raif Efendi ve Şiran Müftüsü Hasan Fahri Efendi, Sivas'ta Müfttü Abdurrauf Efendi, Hacı Bektaş'ta Çelebi Cemalletin Efendi, Ankara'da Rıfat Börekçi Hoca ve daha başka birçok gerçek din adamı hep Atatürk'ün yanında olmuşlardır.[946]

Bu kuvvacı din adamları Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk'le birlikte "***Ya istiklal ya ölüm!***" parolası doğrultusunda vatan ve namus mücadelesi verirken Said-i Nursi neredeydi? İsmail Şükrü Hoca ve İbrahim Efendi, **Çelikalay** ve **Demiralay** adlı birliklerle düşmanla savaşırken, Said-i Nursi neredeydi?

1916 yılında Doğu cephesinde yerel milislerle bölgede Ruslarla çarpışmalara katıldığı, (Bitlis savunması) iddia edilen[947] **Said-i Nursi** bu "**milislik tecrübesinden**" Türk milletinin ölüm kalım savaşı olan Kurtuluş Savaşı'nda da yararlanamaz mıydı?

Türk'ün ateşle imtihan edildiği o günlerde **Said-i Nursi** ayrıca "**Sunuhat**" (1920), "**Hakikat Çekirdekleri**" (1920), "**Nokta**" (1921), "**Rumuz**" (1922) "**İşaret**" (**1922**) gibi risaleler (küçük kitaplar) kaleme almakla meşguldür.[948] Nursi, bu eserlerinde

945 Ahmet Emin Yetkin, "*Abdurrahman Kamil Efendi'nin Oğlu İle Yapılan Roportaj*", **Uğraşı dergisi**, Yıl 1, S. 7, 15 Haziran 1969: Menç, **Milli Mücadele Yıllarında Amasya**, s. 38; Çelik, **age.**, s. 26 (dipnot 25) Meydan, **age.**, s. 330.

946 Meydan, **Atatürk ile Allah Arasında**, s. 331 vd.

947 **age.**, s. 144, 145.

948 **age.**, s. 145, 146.

Osmanlı'nın çöküşünü "**Jöntürklerin İslam'dan uzaklaşmalarına**" bağlamıştır.[949]

1919'daki yazılarından birinde "**resimlerin ne denli günah olduğunu**" açıklamış, ve resimler için "**küçük cenazeler**" demiştir.

Şu cümleler Said-i Nursi'ye aittir:

"***Kadınlar yuvalarından çıkıp beşeri yoldan çıkarmış (lardır)... Yuvalarına dönmeli (dirler). Şu suretler denilen 'küçük cenazelerin' (resimlerin) mütebessim seyyidlerin rolleri pek azimdir, hem müthiştir tesiri.***"[950]

Osmanlı'nın ebediyen tarihe gömülmek üzere olduğu o günlerde "Osmanlı'nın çöküş nedenleri", "kadınlar" ve "resimler" konusunda yazılar yazan Said-i Nursi, nedense bu çöküşü önlemek için hiçbir şey yapmamıştır.

Said-i Nursi'yi Bırak Şeyh Ahmet Sünusi'ye Bak

Kurtuluş Savaşı'na destek veren sadece Türk din adamları değildir, bazı yabancı Müslüman din adamları da Kurtuluş Savaşı'na destek vermiştir. Örneğin, **Iraklı Uceymi Paşa, Hindistanlı Muhammed Ali** ve **Libyalı Şeyh Ahmet Sünusi** bu din adamlarından ve Müslüman önderlerden sadece birkaçıdır.

Özellikle **Libyalı Şeyh Ahmet Sünusi**'nin Kurtuluş Savaşı'na verdiği destek çok önemlidir. Daha önce bu konudan söz edilmiş olsa da burada bir kere daha hatırlatmayı yararlı görüyorum. Atatürk, İngilizlerin ve Fransızların, Kürtleri Türklere ve Milli Hareket'e karşı kışkırtmalarını önlemek, İngiliz ajanlarının Kürt bölgelerindeki ayrılıkçı faaliyetlerine engel olmak ve Kürtleri Milli Hareket'e kazandırmak için gerek Güneydoğu Anadolu'da gerekse Kuzey Irak'ta çok iyi tanınan **Şeyh Ahmet Sünusi**'yi görevlendirmiştir.[951]

Atatürk, Kurtuluş Savaşı başladığı sırada Bursa'da bulunan Şeyh Ahmet Sünusi'ye bir mektup yazarak onu Ankara'ya davet etmiştir:

949 Sadık Albayrak, **Son Devrin İslam Akademisi Dar'ül Hikmet'ül İslamiye**, İstanbul 1973, s. 186.

950 Şahiner, **age.**, s. 247.

951 Meydan, **age.**, s. 452.

"Şeyh Sünusi Hazretleri'nin Milli Mücadele'ye yardım hususunda gösterdikleri hassasiyete şükran arz eylerim. Hilafet makamının fiilen işgali faciası karşısında Şeyh Hazretleri'nin duydukları infial hissinin İslam âlemine tebliği pek ziyade lazım ve faydalı olacaktır. Bu konuda icap eden görüşünüzü ayrıca arz ederiz. Şeyh Hazretleri'nin Ankara'da bulunmalarını arz ederiz."[952]

Atatürk'ün bu mektubunu alan Şeyh Ahmet Sünusi, 15 Kasım 1920'de Ankara'ya gelmiştir. **Atatürk, 23 Kasım 1920'de Ankara'da TBMM'de Şeyh Ahmet Sünusi'nin onuruna bir yemek vermiştir.** *(Said-i Nursi 1922'de Ankara'ya gelince kendisinin özel olarak karşılandığını söyleyerek, bu karşılamadan Said-i Nursi'ye paye çıkarmak isteyenler, Şeyh Ahmet Sünusi'nin çok daha özel karşılandığını bilsinler...)*

Şeyh Ahmet Sünusi burada yaptığı Arapça konuşmada, ***"İslamiyet'in yok olmasının muhakkak görüleceği bir halin meydana çıkması üzerine Müslümanların ümitleri kesildiği bir sırada Mustafa Kemal Paşa Hazretleri arkadaşlarıyla beraber din uğruna savaşmaya başladılar. Ve siz de beraber savaştınız. Cihat ettiniz. Bu hizmet bütün İslam âleminin devamına İslam âleminin kurtuluşuna ait mukaddes bir vazifedir."*** demiştir.[953]

Atatürk cevabi konuşmasında Sünusilerden ve Şeyh Ahmet Sünusi'den övgüyle söz etmiştir: ***"Sünusi teşkilatı, diğer teşkilatlar gibi sadece bir tarikat değildir. İslamiyet'in saadet yolunda yürümeye yönelik esaslı bir teşkilattır. Bu gece huzurlarıyla müşerref olduğunuz zat, İslam âleminde büyük bir esasa dayanan mukaddes bir teşkilatın başında bulunan yüce bir zattır... Dolayısıyla bundan sonra kendilerinin İslam âlemine yapacakları hizmetler, şimdiye kadar olan hizmetlerini taçlandıracaktır. Ve bu sayede Türkiye devletinin bütün İslam cihanının dayanak merkezi olan Türkiye devletinin de sağlamlaştırılmasına hizmet etmiş olacaklardır. Seyyid Ahmet Şerif Sünusi***

952 **Atatürk'ün Bütün Eserleri,** C 7, s. 171.
953 Celal Bayar, **Ben de Yazdım,** , C 2, İstanbul, 1997, s. 490, 491.

Hazretleri'nin gelecekteki hizmetlerine şimdiden gerek şahsım ve gerek TBMM namına teşekkür eylerim."[954]

Atatürk, Şeyh Ahmet Sünusi'ye aynı amaca yönelik üç ayrı görev vermiştir: İslam dünyasındaki antiemperyalist hareketleri Ankara'nın etkisi altına almak ve bu hareketlerden Türk Kurtuluş Savaşı'na destek sağlamak; Arap dünyasında, özellikle Irak ve Suriye'de Hilafet propagandası yaparak bölgedeki Arapları İngiltere ve Fransa'ya karşı harekete geçirmek, böylece hem Musul-Kerkük bölgesindeki hem de Güney Anadolu'daki İngiliz-Fransız etkisini kırmak; Türkiye içinde özellikle Güneydoğu Anadolu'daki Kürt bölgelerinde Milli Hareket'e katılımı arttırmak.

Atatürk, Şeyh Ahmet Sünusi'yi "**genel vaiz**" olarak görevlendirmiştir. Sünusi, Atatürk'ten aldığı bu görevle, özellikle Güneydoğu Anadolu'da çeşitli illerde camilerde vaazlar vererek, **Kürtleri, Milli Hareket'i desteklemeye çağırmıştır.** Her gittiği yerde beyazlara sarılmış olarak verdiği vaazlar ve hutbeler çok etkili olmuş, önde gelen Kürt aşiret reisleri Milli Hareket'e katılmaya başlamıştır. Ahmet Sünusi, **Urfa, Diyarbakır, Mardin'de cami cami, köy köy gezerek halkı Mustafa Kemal'in arkasında Milli Hareket'i desteklemeye çağırmıştır.** Sünusi her adımını telgrafla Atatürk'e bildirmiş, Atatürk'ten aldığı talimatları birebir uygulamıştır.[955]

Atatürk, Milli Mücadele sırasında **İslam dinine** çok büyük bir önem vermiştir. İşgalci Hıristiyan işgal edilen Müslüman olunca İslam, ister istemez en önemli savunma aracı haline gelmiştir. Türk toplumunun ve İslam dünyasının bütün gerçeklerini çok iyi kavramış olan Atatürk, içte ve dışta Milli Hareket'e destek sağlamak için, İslam'a vurgu yapmıştır: İslam dünyasına yönelik bildiriler, İslami söylemler, TBMM'nin tekbir ve dualarla açılması, cami ve cemevi ziyaretleri hep Kurtuluş Savaşı sırasındaki "İslami Meşruiyet Politikası" ile ilgilidir. Kurtuluş Savaşı'nın başarısı

954 **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C 10, s. 117-119.
955 Meydan, **age.**, s. 455,456.

açısından bu politika çok büyük bir önem taşımaktadır. Nitekim İslam dininin en temel özelliklerinden biri de "düşmana karşı direniş" göstermek, yani **cihat** anlayışıdır. İslam'a göre işgal altında bir ülkede (Dar-ül Harp) İslam'ı yaşamak dinen caiz değildir. İslam'ı yaşamak için öncelikle "bağımsız" olmak gereklidir. İşte İslam'ın bu temel ilkesinden hareket eden Atatürk, Kurtuluş Savaşı yıllarında "gerçek" din adamlarına çok ihtiyaç duymuştur ve "gerçek" din adamları da hep Atatürk'ün yanında yer almıştır. Şeyh Ahmet Sünusi bu bakımdan çok önemli işler görmüştür.

Bir taraftan Güneydoğu'yu gezerek Kürtleri Milli Hareket'e katılmaya çağırmış, diğer taraftan Irak'ta ve Suriye'deki Arap Müslümanları Türk Kurtuluş Savaşı'na destek olmaya davet etmiştir. Dahası Mustafa Kemal'in isteğiyle Sivas'ta bir **İslam Kongresi** düzenlemiştir.

18 Şubat 1921'de Sivas'ta Cami-i Kebir'de toplanan "**İttihadı İslam Kongresi**"ne Şeyh Ahmet Sünusi başkanlık etmiştir.[956]

Bu kongreye dünyadaki birçok Müslüman lider katılmıştır. Kongre başkanı Şeyh Ahmet Sünusi, aynı gün Ulu Cami'de bir de hutbe okumuştur. Şeyh'in hutbe metni Ankara'da çıkarılan Sebilürreşad dergisinin 31 Mart 1921 tarihli sayısında yayınlanmıştır. Sünusi hutbesinde, Kurtuluş Savaşı'nı "cihat" olarak adlandırarak, "***Müslüman, ecnebi tahakkümünde yaşayamaz, esaret altına giremez. Ecnebi hilelerine kapılmayınız, yaldızlı sözlerine inanmayınız.***" demiştir.[957]

Sünusi'nin, Atatürk'ün isteği doğrultusundaki bu çalışmaları, **İngiliz istihbaratının** dikkatini çekmiştir. İngiliz istihbaratı, Sünusi'nin Anadolu'yu adım adım gezdiğini Londra'ya rapor etmiştir. İngilizler, Sünusi'nin etkisinin Irak, Suriye ve hatta Hicaz'a kadar yayılmasından endişelenmişlerdir.[958]

956 Mustafa Oral, "*Şeyh Sünusi'nin Kemalist Misyonu*", **Toplumsal Tarih dergisi**, Ağustos, 2005, S. 140, s. 70.

957 A. Necip Günaydın, "*Milli Mücadele'de Şeyh Sünusi'nin Sivas'taki İttihad-ı İslam Kongresi ve Ulucamii'deki Hutbesi*", **Tarih ve Düşünce dergisi**, Aralık, 2003, Ocak, 2004, s. 45; Meydan, **age.**, s. 397.

958 Bilal Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, C 3, s. 279.

Libyalı Şeyh Ahmet, Atatürk'ün "İslam politikasını" hem içte hem de dışta başarıyla uygulamasında çok önemli bir role sahiptir. Bu toprakların havasını soluyan **Dürrizade Abdullah, Mustafa Sabri** gibi **hain ve satılmış din adamlarına karşı** Libyalı Ahmet Sünusi, Allah adına, İslam adına, Müslüman Türk ulusunun Atatürk'ün önderliğindeki haklı davasında canını dişine takarak ve hiçbir karşılık beklemeden Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarısı için çalışmıştır.

O günlerde, Şeyh Ahmet Sünusi, Selahhaddin Eyyübi ve Atatürk'ü, Kur'an-ı Kerim kuşanmış bir şekilde gösteren bir resim Anadolu'da elden ele dolaşmıştır.[959]

Şeyh Ahmet Sünusi'nin Anadolu'da il il cami cami dolaşarak halkı Kurtuluş Savaşı'na katılmaya çağırdığı o günlerde **Said-i Nursi** neredeydi? **O günlerde Said-i Nursi İstanbul'da ruhsal değişimler, dönüşümler geçirmektedir!** Kendi ifadesiyle, "*yakın arkadaşlarından birinin hiç beklenmedik bir ihaneti sonucunda*" artık gençlik dönemini geride bıraktığı gerçeğini kavramış ve ruhsal yönden değişmeye başlamıştır! Said-i Nursi, yaşadığı bu ruhsal değişimleri, 1921 yılında Arapça yayımlanan **Lemalar** adlı bir dizi broşürde anlatmıştır (Lema'lar, 104).[960]

Said-i Nursi'nin İstanbul Çamlıca'daki evinde kendi kendisiyle hesaplaştığı o işgal günlerinde Atatürk, Doğu Anadolu'da, Kuzey Irak'ta ve Suriye'de İslam'ı anlatacak, insanları Kurtuluş Savaşı'na katılmaya çağıracak din adamlarına ihtiyaç duymaktaydı ve bu nedenle **Said-i Nursi**'yi (Kürt bölgelerinde tanınmış olduğu için) Güneydoğu Anadolu'ya "vaiz" olarak göndermek istemişti. (Nitekim Said-i Nursi de, **Emirdağ Lahikası'nın** bir pasajında Atatürk'ün kendisinden, Sünusi liderlerin Libya'da yaptıklarına benzer bir görevi yerine getirmesini, yani dini bir ittifak odağı oluşturulmasıyla halkın bu odak etrafında birleştirilmesini istediğini belirtmektedir.)[961] **Ama Said-i Nursi, bir türlü İstanbul'daki "rahatını" ve "ruh hesaplaşmalarını" bırakıp**

959 Meydan, **age.**, s. 457.
960 Mardin, **age.**, s. 149.
961 **Emirdağ Lahikası**, 1959, 10; Mardin, **age.**, s. 153.

Anadolu'ya geçmeye yanaşmamıştı; ta ki savaş bitip galip belli oluncaya kadar! Bu durumda Atatürk de Libyalı Şeyh Ahmet Sünusi'den yardım almak zorunda kalmıştı. Evet, Sünusi Türk değildi; ama bağımsızlığın önemini bilen cesur bir Müslümandı. İşte, Kurtuluş Savaşı'na katılan birçok din adamı gibi o da gerçek bir Hür Adam'dı.

Said-i Nursi'nin Kurtuluş Savaşı'na Katkısı Masalı

Said-i Nursi'nin, Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık döneminde toplanan ve bağımsızlık için neler yapılması gerektiğini kararlaştıran **Erzurum ve Sivas Kongrelerini** destekleyici hiçbir girişimi yoktur. Buna karşın Erzurum Kongresi'nin açılışını **Müftü Hasan Fahri Efendi** yapmış, Erzurum ve Sivas Kongrelerine birçok gerçek din adamı katılmış, Kuvayımilliye cemiyetlerinin kurucularının neredeyse tamamı gerçek din adamlarından oluşmuştur. **Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, Havzalı İmam Sıtkı Hoca, Amasya Müftüsü Hacı Hafız Tevfik Efendi, Şair Mehmet Akif Ersoy, Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi Hoca** gibi daha çok sayıda **gerçek din adamı** Kurtuluş Savaşı boyunca hep "*Ya istiklal ya ölüm!*" diyen **Mustafa Kemal Atatürk**'ün yanında yer almışlardır. Ama "Kurtuluş Savaşı kahramanı" Said-i Nursi o günlerde İstanbul'da, Çamlıca'da oturmuştur.

Said-i Nursi, Kurtuluş Savaşı sırasındaki "Kürt isyanlarını" bastırmak için de dişe dokunur somut bir adım atmamıştır. Tam tersine "ayrılıkçı" **Kürdistan Teali Cemiyeti**'nde ve Kuvayımilliye karşıtı **Teali İslam Cemiyeti**'nde yer almıştır.

Said-i Nursi, Padişah Vahdettin'in ve Damat Ferit'in Kuvayımilliye'yi yok etmek için oluşturdukları **Kuvayı İnzibatiye**'ye karşı da en ufak bir tepki göstermemiştir.

Said-i Nursi, işgal İstanbul'unda daha çok dini konularla ilgilenmiştir.

Anlaşılan Said-i Nursi, **işgal altında bir şehirde, İstanbul'da dini işlerle uğraşmanın, ibadet etmenin dinen caiz olmadığını** bilmemektedir!

Said-i Nursi'nin Kurtuluş Savaşı karşısındaki tavrı bu kadar açıkken, bazı çevreler adeta tarihi ters yüz ederek, Said-i Nursi'nin Kurtuluş Savaşı yıllarında kaleme aldığı **bir yazıyı** kanıt gösterip onun Kurtuluş Savaşı'na "çok büyük katkı" sağladığını iddia etme aymazlığını gösterebilmektedirler.

Said-i Nursi'nin Kurtuluş Savaşı'ndaki tek "olumlu" hareketi, işgalci İngiliz politikasına karşı **bir risale** yazmasıdır. Hain Damat Ferit'in isteğiyle ve İngilizlerin desteğiyle **İstanbul Müftüsü Dürrizade**'nin hazırladığı, Atatürk ve silah arkadaşlarını "dinsiz" ve "zındık" ilan eden hıyanet fetvasına karşı Nursi, "**bu fetvanın ilmen geçersiz olduğunu**" beyan eden "***Hutuvat-ı Sitte***" adlı bir bildiri hazırlamıştır.[962] İstanbul Hükümeti'nin ve işgalci güçlerin her türlü imkânlarını seferber ederek Anadolu'daki Ulusal Hareket'i yok etmeye çalıştığı günlerde Nursi'nin sözüm ona bu "ilmi" açıklamasıyla Kurtuluş Savaşı'na büyük bir destek sağladığını iddia edenler, bu yazının ulusalcılara karşı hangi hainice girişimi önlediğini belirtmemişlerdir.

Ayrıca Atatürk ve Ankara Hükümeti, İstanbul Hükümeti'nin bu "hıyanet fetvasına" karşı Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi'nin başkanlığında **5 müftü, 9 müderris ve 6 ilmiye mensubundan** oluşan toplam 20 kişilik bir grupla **karşı fetva** hazırlamıştır. Hazırlanan bu fetvada Anadolu'daki Milli Hareket'in dinen meşru olduğu, padişah ve halifenin düşman elinde esir bulunduğu, esir halifeye zor ve baskıyla fetva yayınlattırıldığı belirtilerek "Hıyanet fetvasının" geçersiz olduğu vurgulanmıştır. **83 müftünün imzaladığı ve 64 müftünün onayladığı karşı fetva** ile "düşmana karşı mücadele etmenin din gereği olduğu" duyurulmuştur.[963] Yani, Said-i Nursi'den önce onlarca din adamının onayladığı bir "karşı fetva" yayınlanmıştır zaten.

Hükümetin "idam fetvasına" karşı çıkan Nursi'nin -üstelik **Kürtler üzerinde bir nüfuz sahibi olduğunu da dikkate alır-**

962 Mardin, age., s. 153.

963 **ATASE,** KI, 525, D, 129, F.2; **Alemdar gazetesi,** 5 Mayıs 1336, **Hâkimiyet-i Milliye gazetesi,** 5 Mayıs 1336, **İrade-i Milliye gazetesi,** 22 Nisan 1920, Meydan, **age.,** s. 361.

sak- İngilizlerin, İslam propagandasıyla Kürt aşiretlerini ayaklandırma girişimlerine engel olması, bu yönde yazılar yazması gerekmez miydi? Ama bırakın ayrılıkçı Kürt hareketlerine karşı yazı yazmayı, o bu ayrılıkçılığın odağı olan bir cemiyetin kurucu üyesi olmayı tercih etmiştir.

Ayrıca, Kurtuluş Savaşı'ndan yana bir Said-i Nursi'nin, İngilizlerin ve İstanbul Hükümeti'nin isteğiyle kurulan ve sayısız yurtseveri zindanlara atıp işkenceden geçiren **Kürt Nemrut Mustafa** başkanlığındaki uyduruk mahkemeye de itiraz etmesi gerekmez miydi? Daha da önemlisi bu mahkeme İstanbul'daki tüm vatanseverleri, ulusalcıları toplayıp zindana tıkarken acaba neden yazdığı kitapçıkla ulusalcılara yardım ettiği söylenen Said-i Nursi'yi de tutuklayıp zindana tıkmamıştır? Ancak akıl, mantık yoksunu çevreler bu soruya da kendilerince cevap vermişlerdir. Şöyle ki: **Said-i Nursi kerametini göstererek birden görünmez olmuş ve İngiliz askerlerinin arasından geçip gitmiştir!**[964]

Said-i Nursi'nin ne kadar büyük bir din adamı olduğunu kanıtlamak isteyenler, Kurtuluş Savaşı yıllarında Atatürk'ün Said-i Nursi'yi Ankara'ya çağırdığını iddia etmişlerdir.[965] İddialara göre Atatürk, Nursi'yi **18 defa** Ankara'ya çağırmıştır! Ancak Said-i Nursi'nin Ankara'ya çağrılmasının ve Ankara'da Atatürk'le görüşmesinin Nursi'nin "üstün özellikleriyle" hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü bilindiği gibi Atatürk Kurtuluş Savaşı yıllarında çok sayıda din adamını meclis çatısı altında toplamış ve onlarla özel görüşmeler yapmıştır. Daha sonra Ankara Müftüsü olacak **Rıfat Bey** (Börekçi) bu din adamlarından sadece biridir. Bu nedenle Atatürk'ün Said-i Nursi'yi de Ankara'ya çağırmış olması son derece doğaldır. Atatürk, onun Kürtler üzerindeki etkisinden yararlanmak istemiştir. Ancak Said-i Nursi, Kurtuluş Savaşı sırasında değil, Kurtuluş Savaşı sonrasında Ankara'ya gitmiştir.

Said-i Nursi, neden Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'ya gitmediğini şöyle açıklamıştır:

"***Ben tehlikeli yerde mücahede etmek istiyordum. Siper ar-***

964 Şahiner, **Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said-i Nursi**, s. 233, 234.
965 Burhan Bozgeyik, **Mustafa Kemal'e Karşı Çıkanlar**, İstanbul, 1996, s. 275-277.

kasında mücahede etmek hoşuma gitmiyor. Anadolu'dan ziyade burayı daha tehlikeli görüyorum!"[966]

Kendisi siper arkasında değil de tehlikeli yerde mücadele etmek istiyormuş!

Kurtuluş Savaşı yıllarında İstanbul daha tehlikeliymiş! Bu nedenle İstanbul'da kalmış!

Kurtuluş Savaşı yıllarında İstanbul'un işbirlikçilerin, korkakların ve hainlerin bir sığınağı olduğunu bilmeyen yoktur. Bu nedenle, özellikle 16 Mart 1920'de İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesinden sonra bütün gerçek vatanseverler ya gizli yollarla Anadolu'ya giderek Atatürk'ün yanında Kurtuluş Savaşı'na katılmışlar ya da İstanbul'da kalarak gizlice Anadolu'daki mücahitlere silah ve cephane kaçırmışlardır.

Said-i Nursi ise ne Anadolu'ya geçmiştir, ne de İstanbul'dan Anadolu'ya gizlice silah veya cephane kaçırmıştır; Kurtuluş Savaşı boyunca İstanbul'da "maaşlı" bir memur olarak çalışmış ve Boğaz'da Çamlıca'da oturmuştur.

Peki ama Said-i Nursi, neden 1922 sonlarında Ankara'ya gitmiştir? Bu sorunun cevabını uzun yıllar Said-i Nursi üzerinde çalışan **Prof. Dr. Şerif Mardin**'den alalım:

"*(İstanbul'da) kendini herkes tarafından terk edilmiş hissetti; yeğeni ve katibi Abdurrahman yanından ayrılmıştı. Gerçi sonunda ondan bir haber alabilmişti; ama Abdurrahman bundan kısa bir süre sonra öldü. Bu kayıp Said-i Nursi'yi derinden sarstı. Belirttiğine göre özel dünyasının yarısı annesinin ölümüyle kaybolup gitmişti. Abdurrahman'ın ölümü ise özel evreninin diğer yarısının da yok olması anlamına geliyordu. Buna rağmen Abdurrahman'ın ölümüyle ortaya çıkan kayıp kısa bir süre sonra, kendisini Said-i Nursi'nin hizmetine ve yazılarının propagandasına adayan bir başka genç tarafından telafi edilecekti (Lem'alar, 232).*"[967]

Said-i Nursi biyografisi yazarlarından **Necmettin Şahiner** ise

966 Şahiner, **age.**, s. 252.
967 Mardin, **age.**, s. 153.

Said-i Nursi'nin maaş aldığı **Darül Hikmet-il İslamiye** 1922 yılında kapatıldığı için Nursi'nin Ankara'ya gittiğini belirtmiştir.[968]

Anlaşıldığı kadarıyla Said-i Nursi, işgal İstanbul'unda ülkenin dertleriyle değil, kendi dertleriyle dertlenmiştir. Bazı kayıplar nedeniyle "ruhsal bunalımlar" yaşamıştır. Bu arada işini de kaybetmiştir. Özetle kafası, ruhu ve cebi karmakarışıktır! Ayrıca, Kurtuluş Savaşı kazanılmış, Ankara'da Atatürk'ün önderliğinde yeni bir devlet kurulmuştur. Yani, İstanbul ve Sultan-Halife kaybetmiş, Ankara ve TBMM kazanmıştır. Bu durumda Said-i Nursi, kazananın yanında yer almak, dini plan ve programlarını kazanan sayesinde hayata geçirmek için, **1922'de Ankara'ya gitmiştir.** Ancak Ankara'da umduğunu bulamamıştır. Atatürk'ün kuracağı yeni devletin, "**aklı ve bilimi**" esas alan "**çağdaş bir devlet**" olacağını anlamıştır. Ancak Ankara'da bulunduğu kısa sürede yine de şansını denemiş, Meclis'te "**dinsiz bir atmosfer**" gördüğünü belirterek (!) "***İslam'a ve İbadete Çağrı***" bildirileri dağıtmıştır. Aslında Atatürk'ün yapacağı "dinsel eksenli devrimler" (halifeliğin kaldırılması gibi) ve "dinde öze dönüş hareketi" (din dilinin Türkçeleştirilmesi çalışmaları) için **gerçek din adamlarına** ihtiyacı vardır. Bu anlamda Said-i Nursi'den de yararlanmak istemiş olması olasıdır. Ancak Said-i Nursi'nin Ankara'daki bazı davranışları üzerine Atatürk, kuracağı yeni devletin "**çağdaş din adamı**" kadrosunda Said-i Nursi'ye yer olmadığına karar vermiştir. Atatürk'ün yanında, Cumhuriyet Dönemi'nde **Rıfat Börekçi, Şemsettin Günaltay, İsmail Hakkı İzmirli, Mehmet Akif, Elmalılı Hamdi Yazır, Hafız Yaşar Okur, Kamil Miras** gibi daha birçok **gerçek din adamı** vardır. Bilindiği gibi Atatürk, Elmalılı Hamdi Yazır'a **Kuran'ın Türkçe tefsir ve tercümesini** yaptırmış, Kamil Miras Hoca'ya da **Buhari'nin Hadis Kaynağını** tercüme ettirmiştir. Atatürk'ün isteğiyle tefsir ve tercüme edilen bu eserler, **binlerce takım bastırılarak** Türkiye'nin dört bir yanına ücretsiz dağıtılmıştır.

Said-i Nursi Ankara'ya gidince "***İslam'a ve İbadete Çağrı***" bildirileriyle Meclis'e gelip **milletvekillerini namaza çağırmıştır.**

968 Yıldırım, age., s. 89.

Oysaki Atatürk'ün diğer din adamlarından olduğu gibi ondan da beklentisi, bu zor zamanlarda doğru telkinlerle halkı manevi bakımdan bilinçlendirmesidir. Ancak o adeta Müslüman'a Müslüman propagandası yaparak ve İslam'ın "*Dinde zorlama yoktur.*" hükmünü hiçe sayarak, milletvekillerini namaza çağıran bildiriler dağıtmayı kendine görev bilmiştir.

Said-i Nursi'nin gerçek yüzünü ortaya koyan **Mustafa Yıldırım**'ın dediği gibi: "*Son bir zafer için varlık yokluk saldırısı döneminde Said-i Nursi Başkumandan'ın çağrısına uymamış oluyor ve ancak savaş bittikten sonra Lozan'da barış görüşmeleri başlarken (Ankara'ya) geliyor. İstanbul hâlâ işgal altındadır. Lozan'da Avrupalılar ve Amerikalılar Türkiye'nin bağımsızlığını tanımamakta, egemen bir devlet kurulmasın diye her türlü baskıyı yapmaktadırlar. Bu sırada Said-i Kürdi ise 'İslam'a ve İbadete Çağrı' bildirileriyle Meclis'e gelir ve (bildirilerini) dağıtmaya başlar.*"[969]

Said-i Nursi'nin Meclis'te dağıttığı "İslam'a ve İbadete Çağrı" bildirisinin 4. maddesinde "namaz kılınmazsa isyan çıkacağı" belirtilmiştir:

"***Bir zamanlar Beytuş-Şebab aşirinde (aşiretlerinde) isyan vardı. Ben gittim, sordum: 'Sebep nedir?' Dediler ki, 'Kaymakamımız namaz kılmıyordu; öyleyse dinsizlere nasıl itaat edeceğiz?' Halbuki bu sözü söyleyenler de namazsız, hem de eşkıya idiler...***"

Bu bildiriden bir yıl sonra, 1924'te bir Kürt isyanı çıkmıştır.

Said-i Nursi risalelerinde 11 yerde:

"***Ankara'da Mustafa Kemal'in şiddet ve hiddetle divan-ı riyasete girip: 'Seni buraya çağırdık ki, bize yüksek fikir beyan edesin. Sen geldin namaza dair şeyler yazdın, içimize ihtilaf verdin.***" dediğini belirtmiş ve Atatürk'ün bu sözleri üzerine Said-i Nursi, iki parmağını ileriye doğru uzatarak Atatürk'e, "***Paşa, Paşa, İslamiyet'te imandan sonra en yüksek hakikat na-***

969 **age.**, s. 90.

mazdır. Namaz kılmayan haindir. Hainin hükmü merduttur." dediğini iddia etmiştir.[970] Onun bu iddiası 1990'lı yıllarda siyasal İslamcıların Atatürk ve Cumhuriyet karşıtlığının sembolü haline getirilmiştir. Örneğin, o günlerde Refah Partili milletvekillerinden biri Almanya'da yaptığı bir toplantıda "***Bizim Sait tutmuş bu Mustafa'nın yakasından ve bana bak demiş!***" diyerek başlamıştır sözlerine...

Bu sahne, evet iyi bir film sahnesi olabilir: Düşünsenize, adamın biri, yedi düvele başkaldıran Atatürk'ün karşısına geçip kaşlarını çatarak parmağını uzatıp "***Paşa Paşa!...***" diyerek onu azarlıyor! "***Vay be!***" dedirten bir manzara... Ama hepsi o kadar! Tamamen gerçek dışı olan bu sahnenin tarihsel hiçbir değeri yoktur.

Nursi'nin anlatıma göre:

1. Said-i Nursi'yi yüksek fikirlerinden yararlanmak için Ankara'ya çağıran Atatürk'tür!

Oysaki daha 1920 yılından itibaren Atatürk'ün yanında başta Rıfat Bey olmak üzere Sünni ve Alevi İslam anlayışlarını çok iyi bilen birçok din adamı vardır. Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul kaynaklı fetvaları etkisizleştirmek ve verilen mücadelenin dine uygun olduğunu halka anlatmak için din adamlarına ihtiyaç duymuştur. Nursi'nin Ankara'ya geldiği 1922'de ise Kurtuluş Savaşı sona ermiştir.

2. Atatürk namaza karşı çıkmıştır!

Nursi'nin bu iddiası da kökten yalandır. **Atatürk ile Allah Arasında** adlı kitabımda bütün belgeleriyle ortaya koyduğum gibi Atatürk hiçbir zaman namaza karşı olmamıştır. Annesi ve yakın dostu Fevzi Paşa başta olmak üzere akrabaları, dostları ve arkadaşları arasında çok sayıda namaz kılan vardır.

3. Namaz kılmayan haindir, hainin hükmü merduttur!

Nursi'nin bu yorumunun da İslam diniyle uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü bilindiği gibi İslam dininde namaz kılmamak bir farzı yerine getirmemek demektir ki, bunun anlamı

970 Bozgeyik, **age.**, s. 280.

da dinden çıkmak veya hain olmak değil olsa olsa günahkâr olmaktır. Ancak Nursi, haddini aşarak namaz kılmayanın "hain" olduğunu ileri sürebilmiştir. Onun bu yorumu din dışıdır.

Said-i Nursi hızını alamamış Atatürk'ün, onun kerametinden korkarak kendisinden özür dilediğini iddia etmiştir! Ancak onun bu iddialarının **kendinden başka hiçbir tanığı** yoktur.[971]

Said-i Nursi Ankara'ya geldiğinde bir "**dinsizlik fikriyle**" karşılaştığını belirtmiş ve Ankara'dan ayrılmasını sözüm ona bu "dinsiz atmosfere" bağlamıştır. Ancak Nursi'nin "dinsiz" dediği o Meclis'in yarıdan fazlası din adamlarından oluşmaktadır.

Said-i Nursi, kendi ifadelerine göre bu dinsiz atmosferin kaynağı olarak gördüğü Atatürk'ü de birçok defalar uyarmış, Nurcuların deyişiyle "*Atatürk'e ders vermiştir!*" Örneğin, bir keresinde Atatürk'e, "***içindeki şöhret hissini tatmin etmek istiyorsa bunu gayrimüslimleri ve haylaz kimseleri memnun edecek hareketlerle değil de bütün İslam dünyasını memnun edecek hareketlerle yapması gerektiğini***" söylemiştir.[972] Nursi'nin bu sözleri, onun Atatürk'ü ve verdiği mücadeleyi hiç ama hiç anlamadığını göstermektedir. Çünkü Atatürk öncelikle gayrimüslimlere, "ecnebilere" karşı bir bağımsızlık savaşı vermiştir. İkincisi; işgalciler ve yerli işbirlikçilerden daha "haylaz" kimse olamayacağına göre ve Atatürk onları da etkisiz hale getirdiğine göre, Nursi'nin Atatürk'e "*Haylaz kimseleri memnun etme!*" demesi de çok anlamsızdır. Ayrıca Atatürk'ün verdiği bağımsızlık mücadelesi tüm İslam dünyasını çok derinden etkilemiş, Hindistanlı Müslümanlar bu mücadeleye destek olabilmek için para

971 Said-i Nursi TBMM'de dinleyici locasından Meclis görüşmelerini izlemiş, altı Bitlis, Muş, Siirt milletvekili kendisinin selamlanmasını, Rasih Hoca da kürsüye gelip dua etmesini istemiştir. TBMM zabıtlarında bunların uygulandığı hakkında bir bilgi yoktur. Zabt-ı sabile özetinde, "hoş geldiniz" denildiği yazılmıştır. Bunun nasıl yerine getirildiği hakkında da açıklama yoktur. Başkan "hoş geldiniz" demiş olmalı, Said-i Nursi, kürsüye gelip dua okumamıştır. Bunun uygun görülmediği anlaşılmaktadır. Turgut Özakman'ın dediği gibi: "Bu konuda sahte tarihlerde türlü ayrıntılar yer alıyor. Belgelere göre, durum bu, ötesi masal."
I. Devre Zabıt Ceridesi, 24. C., s. 439, 451; Özakman, **Cumhuriyet**, I, s. 376.

972 **Mektubat**, s. 426, 427.

toplayarak göndermişler ve Atatürk'e "*Allah'ın kılıcı*" unvanını vermişlerdir. Durum böyleyken Nursi'nin tüm bunlardan habersiz, Atatürk'ü, "*İslam dünyasını memnun edecek hareketler yap!*" diye uyarmasının anlamı var mıdır?

Said-i Nursi Atatürk'ün kendisini daha sonra da Ankara'ya çağırdığını belirtmektedir. Atatürk'ün "***Hutuvat-ı Sitte***"sini çok beğenerek onu ödüllendirmek için Ankara'ya çağırdığını iddia eden Nursi, Atatürk'ün doğu illeri genel vaizliği makamına getirmek istediği **Şeyh Ahmet Sünusi**'nin Kürtçe bilmemesinden dolayı Kürtçe bilen Nursi'yi bu makama atamak istediğini ileri sürmüştür. Atatürk bu görev için Nursi'ye 150.000 lira teklif etmesine karşın güya o 5. **Şua'daki haberden dolayı** bu çağrıyı reddetmiştir.[973]

Peki, ama ne vardır bu 5. Şua'da?

Said-i Nursi'ye Göre Atatürk Deccal ve Süfyan'dır

Said-i Nursi yazılarında açık, gizli şekilde birçok yerde Atatürk'e saldırmıştır.

Nursi'nin Atatürk'e yönelik saldırıları **5. Şua'yla** başlamıştır.

Said-i Nursi, 1907 yılında yazdığını belirttiği 5. Şua'daki şu ifadelerin Atatürk'ü işaret ettiğini söylemiştir:

"'Ahirzamanda dehşetli bir şahıs sabah kalkar alnında 'haza kafirün' yazılmış bulunur' diye hadis var deyip benden sordular. Dedim: 'Bir acayip şahıs bu milletin başına geçer ve sabah kalkar başına şapka giyer ve giydirir.' Bu cevaptan sonra bana sordular.

'Acaba o zaman onu giyen kâfir olmaz mı?'

Dedim: 'Şapka başa gelecek, secdeye gitme diyecek; fakat baştaki iman o şapkayı da secdeye getirecek, inşallah Müslüman edecek.'

Sonra dediler, aynı şahıs bir su içecek, onun eli delinecek ve bu hadise ile ***SÜFYAN olduğu bilinecek.***

973 **Şualar, Redoks,** s. 359.

Ben de cevaben dedim: 'Bir darbımesel var. Çok israflı adama eli deliktir denir. (...) İşte o dehşetli adam, bir su olan rakıya müptela olur, onun ile hasta olacak ve kendisi hadsiz israfata girecek, başkalarını da alıştıracak.'"[974]

Nurcuların, Nursi'yi aklamak için, "*Burada kastedilen Atatürk değildir.*" demelerine karşılık, onları yine **Said-i Nursi** yalanlamıştır. Şöyle ki, Said-i Nursi **Redoks'ta**, Ankara'ya ikinci kez çağrıldığında neden gitmediğini açıklarken "***...Ben Beşinci Şua aslının verdiği haberin bir kısmını orada bir adamda (Atatürk) gördüm. Mecburiyetle o çok ehemmiyetli vazifeleri bıraktım.***" diyerek 5. Şua'daki "Süfyan"ın Atatürk olduğunu ima etmiş ve "***SÜFYAN ve bir İslam DECCALİNİN Mustafa Kemal olduğu Beşinci Şua'da anlaşılıyor!***"[975] diyerek de açıkça Atatürk'e **Süfyan** ve **Deccal** demiştir.

Said-i Nursi'ye göre, Atatürk, TEK GÖZLÜ DECCAL'dir; SÜFYAN'dır.[976]

Peki, "tek gözlü Deccal" nedir?

"*Deccal: Ahir zamanda gelecek ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr edip İslamiyet'i yıkmaya çalışacak ve dünyayı fesada verecek olan çok şerli ve mutlak küfür yolunda olan, dehşetli bir şahıs*" olarak bilinmektedir.[977]

Yine Said-i Nursi'ye göre Atatürk: "***Nefret-i amme'ye layık adam; İslam'ın en büyük fitne-i diniyelerinden biridir.***" Yani, "***Halkın nefretine layık adamdır. İslam dinini yıkmaya çalışan kişilerin en büyüğüdür.***"[978]

Nursi, **Denizli müdafaasında** da açıkça Atatürk'e saldırmış, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünü azaltmaya çalışmıştır:

"*Bu dehşetli kumandan (Atatürk) deha ve zekâvetiyle ordunun müspet hesanelerini kendine alıp ve kendinin menfi seyyielerini o orduya vererek. (...)* ***Ben kırk sene evvel beyan ettiğim***

974 **Beşinci Şua.**
975 **Şualar, Redoks,** s. 417.
976 Neda Armaner, **İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar,** s. 34.
977 **Osmanlıca-Türkçe Büyük Ansiklopedik Lügat,** s. 342.
978 Alparslan Işıklı, **Said Nursi, Fethullah Gülen ve Laik Sempatizanları,** Ankara, 1994, s. 24.

bir hadisin o şahsa vurduğu tokada binaen, sabık mahkemelerimizde bana hücum eden bir müdde-i umumiye (savcıya) dedim. Gerçi onu hadislerin ihbarıyla kırıyorum; fakat ordunun şerefini muhafaza ve büyük hatalardan vikaye ederim. Sen ise bir tek dostun için Kuran'ın bayraktarı ve âlem-i İslam'ın kahraman kumandanı olan ordunun şerefini kırıyorsun ve hesenelerini hiçe indiriyorsun dedim."[979]

"Kahraman ordunun zaferi ve şerefi ona verilemez. Yalnız onun bir hissesi olabilir. Nasıl ki ordunun ganimeti malları, erzakları bir kumandana verilse zulümdür, dehşetli bir haksızlıktır."[980]

"Ölmüş gitmiş ve dünyadan ve hükümetten alakası kesilmiş, BİR ADAM hakkında 30 sene evvel bir hadis-i şerifin ihbarıyla KURAN'A ZARARLI öyle bir adam çıkacak dediğimi ve sonra Mustafa Kemal'in o adam olduğunu zaman gösterdi."[981]

Nursi, açıkça Atatürk'e dost olmadığını da söylemiştir:

"Evet, çok emarelerle bildik ki; bana hücum edenleri tahrik eden Mustafa Kemal'e itirazımdır ve ona dost olmadığımdır."[982]

Ayrıca Said-i Nursi, Atatürk'e cifir hesabını kullanarak da saldırmıştır.[983]

Şapkayı dinsizliğin sembolü olarak gören ve ***"350 bin tefsirin işaretiyle tesettüre en uygun kıyafet çarşaftır. Çarşaf, kadınların siperi ve kafesidir,"***[984] diyen ve 11 aya mahkûm olan Said-i Nursi'nin **"üniversite kurmak isteyen çağdaş düşünceli bir İslam âlimi olduğu"** iddiaları gülünçtür. Onun kurmak istediği, üniversite adı altında eğitim öğretim verecek bir medresedir.

*"...Bu şahsın (Said-i Nursi) yönettiği, körpe beyinlerin karanlık düşüncelerle köreltildiği ışık evlerinde, **'Atatürk'ün bir gözünün öküz gözü olduğunun'** anlatıldığı herkesçe biliniyor; çünkü Said-i Nursi hazretleri, bir karşılaşmasında Atatürk'ün gözlerinden birini çıkarıp onun yerine bir öküz gözü taktığını*

979 **Şualar**, s. 319.
980 **age.**, s. 300, 302.
981 **Emirdağ Lahikası**, C. s. 279.
982 **age.**, s. 280.
983 Diyanet işleri Başkanlığı'nın hazırlattığı **"Nurculuk"** kitabından, s. 19.
984 Bozgeyik, **age.**, s. 294.

görmüştür! Nursi'ye göre sahtekâr doktorlar da Gazi'nin gözlerinden birinin öküz gözü olduğunu Türk milletinden saklamayı başarmışlardır."[985]

*"...İfşaatta bulunan iki öğrencinin açıklamalarından öğreniyoruz ki, Fethullah cemaatinde Cumhuriyet'in adı **'kefere düzeni'**, Atatürk'ün adı ise **'Deccal'dir.**"*[986]

Kurtuluş Savaşı'nın önderinin "deccal" ve "süfyan" olduğunu söyleyen bir "meczubun" Atatürk'ün önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'na destek olduğunu iddia etmek en büyük Cumhuriyet tarihi yalanlarından biridir.

Said-i Nursi'nin Sansürcülüğü

2011 yılında Said-i Nursi'nin, 23 Kasım 1922'de Atatürk'e yazdığı bir mektup ortaya çıkmıştır. Bu mektupta Atatürk'e: ***"İslam âleminin kahramanı Paşa Hazretleri"*** diye hitap eden Said-i Nursi, Atatürk öldükten sonra kaleme aldığı anılarında da bu mektuptan söz etmiştir; **ama mektubun girişindeki Atatürk'e yönelik "saygı ve övgü dolu" ifadelerine yer vermemiştir.**[987] 1922'de Atatürk'e, ***"İslam âleminin kahramanı Paşa Hazretleri"*** diye methiyeler dizen Said-i Nursi, Atatürk'ün ölümünden sonra kaleme aldığı anılarında ve yazılarında Atatürk'e ***"deccal ve süfyan"*** demeye başlamıştır: Said-i Nursi **Redoks'ta,** Ankara'ya ikinci kez çağrıldığında neden gitmediğini açıklarken ***"...Ben Beşinci Şua aslının verdiği haberin bir kısmını orada bir adamda (Atatürk) gördüm. Mecburiyetle o çok ehemmiyetli vazifeleri bıraktım."*** diyerek, 5. Şua'daki "Süfyan"ın Atatürk olduğunu ima etmiş ve ***"SÜFYAN ve bir İslam DECCALİNİN Mustafa Kemal olduğu Beşinci Şua'da anlaşılıyor,"***[988] diyerek de açıkça Atatürk'e **Süfyan** ve **Deccal** demiştir.

---

985 İker Sarıer, *"Hoşgörü Abidesinin Yıkılışı"*, **Sabah gazetesi,** 21 Haziran 1999.

986 Işıklı, **age.,** s. 76.

987 Bkz. 23 Kasım 1922 *"Duacınız Said-i Kürdi"*, Meclis Riyaseti 5/3218 Evraka 2/12/338 Hıfzı; *"Said-i Nursi'nin Atatürk'e Yazdığı Mektup"*, **Hürriyet gazetesi,** 4 Ocak 2011.

988 **Şualar, Redoks,** s. 417.

Said-i Nursi'nin, 23 Kasım 1922 tarihli mektubunda Atatürk'e "***İslam âleminin kahramanı Paşa Hazretleri***" diye "saygı" dolu bir biçimde seslendiği dikkate alınacak olursa, onun hemen hemen aynı tarihte Ankara'da Atatürk'le yaptığı iddia edilen görüşmede Atatürk'e yönelik –üstelik parmağını uzatarak– "***Paşa Paşa!***" diye başlayan bir "tehdit" cümlesi kurmasının ne kadar imkânsız olduğu çok daha iyi anlaşılacaktır: Mektubunda bile Atatürk'e yönelik tehdit cümlesi kurmaktan çekinen bir adamın, yüz yüzeyken Atatürk'ü tehdit etmesi olanaksızdır. Ayrıca, mektubunda Atatürk'e saygı dolu ifadelerle seslenen adamın, aynı tarihte Atatürk'le yaptığı iddia edilen görüşmede Atatürk'e saygısızlık etmesi de son derece akıl dışı bir davranış olacaktır.

* * *

İşte anlatılmayan Said-i Nursi!

Elinizi vicdanınıza koyun ve bu adamın Kurtuluş Savaşı'na ne kadar katkı sağladığına siz karar verin!

Kurtuluş Savaşı'na "dişe dokunur" hiçbir katkısı olmayan, bütün savaş boyunca İstanbul Boğazı'ndaki Çamlıca'da bir konakta oturan, maaşlı bir işte çalışan, Kuvayımilliye karşıtı ve ayrılıkçı cemiyetlere üye olan ve dinsel içerikli yazılar yazan **Said-i Nursi**'yi "Kurtuluş Savaşı kahramanı" diye parlatan Cumhuriyet tarihi yalancılarını, Kurtuluş Savaşı'nın gerçek kahraman din adamları asla affetmeyecektir: **Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, Amasyalı Hoca Abdurrahman Kamil Efendi, Amasya Müftüsü Hacı Hafız Tevfik Efendi, Konya Mevlevi Dergâhı Lideri Abdülhalim Çelebi, Hacı Bektaş Dergâhı Postnişi Cemalettin Çelebi, Afyonlu Müderris İsmail Hoca (Çelikalay'ın kurucusu), Ispartalı İbrahim Hoca (Demiralay'ın kurucusu), Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi Hoca, İstanbullu Cemal Hoca, Yalvaçlı Ömer Vehbi Hoca, Libyalı Şehy Ahmet Sünusi ve Şair Mehmet Akif gibi**, daha yüzlerce gerçek kahraman din adamını saygıyla ve rahmetle anıyorum.

Şeyh Sait İsyanı ve Said-i Nursi

Meşrutiyet yıllarından beri ayrılıkçı **Kürt hareketinin** içinde yer alan Said-i Nursi, Kurtuluş Savaşı yıllarında ayrılıkçı **Kürdistan Teali Cemiyeti**'ne ve Kuvayımilliye karşıtı **Teali İslam Cemiyeti**'ne üye olmuştur. Kurtuluş Savaşı sonrasında Ankara'da yayınladığı "*İslam'a ve İbadete Çağrı*" bildirisinin 4. maddesinde "***namaz kılınmazsa isyan çıkacağını***" belirtmiştir.

Nursi'nin bu "öngörüsü" çok geçmeden gerçek olmuş ve 1924 yılında **Şeyh Sait İsyanı** çıkmıştır.

Van'a girmek için yola çıkan **Said-i Nursi**, Eylül 1924'te Erzurum'a gelmiştir.[989] Burada Kürt ayrılıkçısı **Azadi Örgütü'nün** ileri gelenlerinden Miralay Cibranlı Halit ve Baba Bey ile görüşmüştür.[990]

Kürt isyanını yönlendiren Azadi Örgütü'nün Van yöneticilerinden biri **Said-i Nursi'nin kardeşidir.**[991]

Nedense **Cemal Kutay, Necmettin Şahiner, Şerif Mardin** ve diğer biyografi yazarları Said-i Nursi'nin bu ilişkilerinden hiç söz etmemişlerdir. Onlara göre Said-i Nursi bu sırada Van'daki Horhor Mağarası'nda yaşamıştır.

Örneğin Şerif Mardin, "*Said-i Nursi, 1923 baharında Van'a döndü ve 1925 Şubat-Mart aylarına kadar burada kaldı.*" demiştir.[992]

Said-i Nursi'nin Şeyh Sait İsyanı öncesinde görüştüğü **Kürt Azadi Örgütü**, bağımsız Kürt devleti kurmak amacıyla oluşturulan örgütlerden biridir. Azadi Örgütü, 1923 yılında kurulmuş olmasına karşın, örgütün çekirdeğinin 1920 Kasım'ında oluşturulduğu anlaşılmaktadır.[993]

Ermeni Taşnakların yayınladığı Troşak dergisinin Aralık

989 İngiliz Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Bağdat, 11/11/1924, gizli raporundan; Yıldırım, **age.**, s. 97; Mardin, **age.**, 155.

990 Mumcu, **Kürt İslam Ayaklanması**, s. 70.

991 Yıldırım, **age.**, s. 97.

992 Mardin, **age.**, s. 155.

993 Garo Sasuni, **Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni-Kürt İlişkileri**, İstanbul, 1992, s. 183

1925 tarihli sayısında Kürt Azadi Örgütü'nün faaliyetleri şöyle özetlenmiştir:

"Komite birkaç ay içinde Kürdistan'ın birçok şehirlerinde şubeler açarak Kürdistan'ın ta en ücra köşelerine kadar yayıldı. Dersimlilerle irtibat tesis edildi ve komitenin ilk işi Kürtçe yayınlar yapmak oldu.... Komite ayrıca aşiret reisleri, ulemalar ve şeyhlerle irtibat temin etmekle kalmayıp özellikle Türk okullarındaki Kürt öğrencilerle Türk ordusundaki Kürt subaylar ve devlet dairesindeki Kürt memurlarla da ilişkiler kurdu..."[994]

Azadi Örgütü'nün temas kurduğu "ulema" arasında **Said-i Nursi** de vardır.

Said-i Nursi, 1925'teki **Şeyh Sait İsyanı'na karıştığı gerekçesiyle** tutuklanmış ve diğer tutuklularla birlikte Van'daki bir okul binasına hapsedilmiştir. Said-i Nursi bu tutukluların bir kısmıyla birlikte Antalya'ya gönderilmiştir. Daha sonra da buradan alınarak Burdur ve Isparta'ya sürülmüştür.[995]

Said-i Nursi, isyan sonrasındaki açıklamalarında Şeyh Sait İsyanı'na katılmadığını, hiçbir şekilde isyanı desteklemediğini, hatta isyanı önlemeye çalıştığını belirtmiştir.[996]

Şeyh Sait İsyanı öncesinde Erzurum'da **Kürt Azadi Örgütü'nün** ileri gelenleriyle görüşen **Said-i Nursi,** isyan sonrasında kendisini Isparta'da görmeye gelen **Şeyh Sait'in torununa,** *"Ben birader-i azamım Şeyh Sait Efendi'nin hayfını aldım."* demiştir.[997]

Said-i Nursi, 1950'lerde **Şeyh Sait'in oğulları** Şeyh Ali Rıza ve Şeyh Selahaddin'i Ankara'ya çağırarak onlarla Beyrut otelinde bir görüşme yapmıştır. Oteldeki görüşmecilerden **Abdullah Fırat,** Said-i Nursi'nin Şeyh Sait İsyanı'yla ilgili şunları söylediğini belirtmiştir:

"Birader-i azamım Şeyh Sait Efendi, büyük bir şeref ve dere-

994 Zelyut, **age.**, s. 163, 164.
995 Mardin, **age.**, s. 155.
996 **age.**, s. 155.
997 Yıldırım, **age.**, s. 98.

ce ile vazifesini tamamladı. Ben de bu hadisede onunla beraber cihada Diyarbekir'de şehadete nail olmayı arzuluyordum."[998]

Said-i Nursi'nin bu sözleri, onun Şeyh Sait İsyanı'na nasıl gönülden destek verdiğini göstermesi bakımından çok dikkat çekicidir.

Said-i Nursi, ayrıca, 5 Mayıs 1924'te, Erzurum'da Gülabizadeler'in köşkünde Şeyh Sait'le buluştuğunu anlatmış ve o buluşma hakkında şunları söylemiştir:

"Beraber üç gün, geceli gündüzlü bir arada kaldık. Cihad-ı ekberin yapılması gerektiğini ve bunu Müslümanlar deruhte etmediği takdirde hepimizin mes'ul olacağını izah etti. Benim konu hakkında kanaatimi belirtmemi istiyordu. Ben de ona dedim: Siz bundan şüphe mi ediyorsunuz?"[999]

Görüldüğü gibi, hiçbir şekilde Şeyh Sait İsyanı'nı desteklemediği iddia edilen **Said-i Nursi**, üç gün üç gece Şeyh Sait'le kaldığını, Şeyh Sait'e isyanı destekleyeceği konusunda güvence verdiğini bizzat itiraf etmiştir.

Said-i Nursi, Şeyh Sait İsyanı'na katkısını da şöyle anlatmıştır:

"Beraber istişare neticesinde yardımlaşma esaslarını tesbit edebiliriz. Bir süre sonra Diyarbakır'ın Lice veyahut Piran mıntıkasında görüşmek şartıyla birbirimizden ayrıldık. Van'a, Bitlis'e gittim. Aldığımız kararları oranın şeyhlerine anlattım... Diyarbekir'e gittim. Fakat Şeyh Efendi'yle görüşemedim."[1000]

Said-i Nursi'nin bu sözleri, onun Şeyh Sait İsyanı'nında doğrudan etkiye sahip olduğunu kanıtlamaktadır. İlginç olan durum, buluşmaya söz verilen yerde Şeyh Sait İsyanı'nın başlamış olmasıdır.

Said-i Nursi, silahla olmasa da propaganda ve örgütlenme çalışmalarıyla Şeyh Sait İsyanı'na destek olduğunu şöyle itiraf etmiştir:

---

998 Mustafa İslamoğlu, **Şeyh Sait Ayaklanması**, C III, İstanbul, 1991, s. 393, 394; Yıldırım, **age.**, s. 98.

999 Yıldırım, **age.**, s. 98.

1000 **age.**, s. 98, 99.

"Daha sonra bana denildi ki: 'Kardeşim Şeyh Sait üzerine küfr-i mutlak karşısında silahıyla elhad etmek vacip oldu. O silahı ile küfr-i mutlakı kaldırdı. Cühl-i mutlak kaldı. Cühl-i mutlak kaldırmak için kaleminle cihat etmek de senin üzerine vacip oldu'. Ben de cühl-i mutlak karşısında kalemimle cihat ettim."[1001]

Aynı görüşmede Said-i Nursi, şunları da söylemiştir:

"Kardeşim Şeyh Sait, kıyama başladığı zaman Van'da mağarada idim. Kendisine bir mektup yolladım. Mektubumun cevabını alamadan duydum ki, kardeşim Şeyh Sait ayaklanmıştır. Düşündüm ki, mağaramdan çıksam bile bir faydam olmazdı. Sonra beni mağaramda yakalayıp sürgüne gönderdiler. Altı yıl süre ile dizlerime vurarak esef çekip memleketimizde fiili olarak yapılan mukaddes cihaddan mahrum kaldım."[1002]

Açıkça görüldüğü gibi Said-i Nursi, Şeyh Sait İsyanı'nı "mukaddes cihat" olarak adlandırmakta ve bu mukaddes cihattan mahrum kaldığı için kahrolmaktadır!

Şeyh Sait İsyanı öncesinde başta Şeyh Sait olmak üzere isyanın elebaşlarıyla görüşen **Said-i Nursi,** isyan sırasında Şeyh Sait'in yanında savaşamamaktan büyük üzüntü duyduğunu şöyle ifade etmiştir:

"Hapishane ve sürgünler benim elimi kolumu bağladı... 'Ben niçin Diyerbekir'de şehit edilen 46 kişinin içinde yoktum?' diye kederler ve gamlarla teessürümle ağladım."[1003]

Mümkün olsa Şeyh Sait İsyanı'na katılacağını söyleyen Said-i Nursi, Türkiye Cumhuriyeti'ne silah çeken isyancılara "şehit" diyerek, o isyancılar arasında olmadığı için "kederler ve gamlarla" ağladığını belirtmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'ne silah çeken ve öldürülen 46 eşkıyanın yanında olamadığı için ***"kederlerle ve gamlarla teessürle"*** ağlayan Said-i Nursi, Kurtuluş Savaşı sırasında Hıristiyan işgal-

1001 **age.**, s. 100
1002 **age.**, s. 99, 100.
1003 **age.**, s. 99

cilerin şehit ettiği **40 binden fazla Müslüman Anadolu evladı için** kederlerle ve gamlarla teessürle ağlamayı düşünmemiştir.

Said-i Nursi, Şeyh Sait İsyanı konusunda çelişki içindedir. Risalelerinde isyanı eleştiren Nursi, 1950'lerde Şeyh Sait'in oğullarına yaptığı açıklamalarda isyanı gönülden desteklediğini, hatta "milyon şakird" yetiştirerek propaganda çalışmalarıyla isyana fiili destek verdiğini söylemiştir.

Said-i Nursi'nin "bağımsız Kürdistan" hareketine destek verdiğinin en açık kanıtlarından biri, Kürtlerin devlet kuramamasına hayıflanan **Ahmede Zane**'nin Said-i Nursi'nin manevi önderi olmasıdır. Nursi'nin geceleri mezarına giderek onunla konuştuğu iddia edilmiştir.

Ahmede Zane kitaplarında "**bağımsız Kürdistan**" propagandası yapmıştır:

Şu cümleler, Ahmede Zane'ye aittir:

"***Allah'ın iradesine şaşakaldım, neden herkese bir devlet verdi de şu Kürt toplumunu devletsiz ve sahipsiz bıraktı.***"

"***Bizim de sahip çıkanımız ve koruyanımız olsaydı, yani bir devletimiz bulunsaydı, bu Rum bizi yenemez ve viran hanemizde baykuşlar ötemezdi. Biz de bu Türk ve Taciklerin (Acemler) tutsağı olmazdık.***'"[1004]

Said-i Nursi'nin biyografisini yazan **Necmettin Şahiner, Cemal Kutay, Şerif Mardin, Yavuz Bahadıroğlu** gibi isimler, nedense saedece Said-i Nursi'nin Şeyh Sait İsyanı'na katılmadığını yazmakla yetinmişler, Nursi'nin 1950'lerde **Şeyh Sait'in oğullarına yaptığı açıklamalara** hiç değinmemişlerdir.[1005]

Anlaycağınız, Atatürk ve Cumhuriyet karşıtlığının bayrağı haline getirilen Said-i Nursi hakkındaki bu gerçekleri, Said-i Nursi'yi "parlatmak" için yazılan yanlı propaganda biyografilerinde bulmazsınız. Bu gerçekleri, en doğru şekilde **Mustafa Yıldırım**'ın "***Meczup Yaratmak***" kitabında bulabilirsiniz.

1004 Ayrıntılar için bkz. Faik Bulut, **Ahmede Zane'nin Kaleminden Kürtlerin Bilinmeyen Dünyası**, 2. bas., İstanbul 2010.

1005 Yıldırım, **age.**, s. 102.

Meşrutiyet yıllarında irticacı Volkan gazetesindeki yazılarında "**Şeriat-ı garra**" diye rejim karşıtlığı yapan,

Kurtuluş Savaşı yıllarında Kuvayımilliye karşıtı Teali İslam Cemiyeti'ne ve ayrılıkçı Kürdistan Teali Cemiyeti'ne üye olan,

Şeyh Sait İsyanı'ndan önce ayrılıkçı Azadi Örgütü'yle ve isyanın elebaşı Şeyh Sait'le görüşen,

1950'li yıllarda Ankara'da Şeyh Sait'in oğullarına yaptığı açıklamalarda, Şeyh Sait İsyanı'na propaganda çalışmalarıyla "fiilen" destek olduğunu itiraf eden ve isyanda ölen eşkıyaları "şehit" olarak adlandırıp onların arasına olmadığına üzülen Said-i Nursi;

1932 yılı Temmuz ayında kaldığı köyde **Türkçe ezana direniş** gösterip **Arapça ezan okuyarak**,[1006] devrim karşıtlığına devam etmiştir.

Görüldüğü gibi "*Said-i Nursi'nin ayrılıkçı Kürt hareketiyle hiçbir ilişkisi olmadığı*", kocaman bir Cumhuriyet tarihi yalanıdır.

Said-i Nursi ABD ve DP Etkisinde

Meşrutiyet öncesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, Meşrutiyet sonrasında irticai ve ayrılıkçı Kürt hareketinin, I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yeniden irticai ve ayrılıkçı Kürt hareketinin etkisine giren Said-i Nursi, II. Dünya Savaşı sonrasında da ABD'nin ve Demokrat Parti'nin (DP) etkisine girmiştir. Bu nedenle Said-i Nursi, "Hür Adam" değil, olsa olsa ancak "Güdümlü Adam" olabilir.

Türkiye, 1946'dan sonra ABD çıkarları doğrultusunda değiştirilip dönüştürülmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin en büyük korkusu olan komünizm tehdidi ve tehlikesi, bu tehdidin burnunun dibindeki Türkiye'yi ABD için çok stratejik ve çok önemli bir ülke haline getirmiştir. Komünizm tehdidine karşı İslam'ı "kalkan" olarak kullanmak isteyen ABD, Türkiye ve Afganistan gibi Müslüman ülkelerin önderliğinde bir "**Yeşil Kuşak**" oluşturarak, **komünizmi İslam'la vurmak** istemiştir.

1006 Mardin, **age.**, s. 156.

ABD, komünizm tehlikesine karşı kalkan olarak kullanmayı düşündüğü Türkiye gibi ülkelere, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kesenin ağzını açmıştır: **Marşal Yardımı, Truman Doktrini, NATO'ya üyelik gibi konular** bu çerçevede değerlendirilmelidir.

"**Komünizme karşı İslam**" stratejisiyle yola çıkan **ABD**, İslam ülkelerindeki komünizm karşıtlığını körüklemek için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Bu doğrultuda İslam ülkelerindeki çağdaş, laik, sosyalist yapılanmalara ve kişilere darbe vurarak, İslamcı, şeriatçı yapılanmaları ve kişileri ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Özetle; II. Dünya Savaşı sonrasında İslam dünyasında birdenbire başlayan "dincileşme" hareketlerinin arkasında, komünizmi İslam'la durdurmak isteyen ABD vardır. **Rus-Afgan Savaşı'nda ABD'nin Afganistan'a yardım etmesi ve Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi karşılığında ABD'nin isteğiyle Türkiye'nin NATO'ya alınması** hep bu stratejinin ayaklarıdır.

İşte ABD'nin bu stratejisinin ayaklarından biri de **Said-i Nursi** olmuştur.

Said-i Nursi, 1950'lerde **Amerikan destekli yerli işbirlikçilerle** parlatılmaya başlanmıştır. DP'nin iktidar olduğu ve karşı devrimin başladığı o yıllarda Amerikan eksenli tüm politikaları basın yayın yoluyla halka benimsetmeye çalışan gazeteci, yazar **Cemal Kutay**, Said-i Nursi'yi de halka benimsetmek için çalışmalara başlamıştır.

Cemal Kutay, Kürt ayrılıkçı hareketinin en önde gelen aşiretlerinden **Bedirhanilerden Tahir Bedirhan Bey'in oğludur.**[1007]

Cengiz Özakıncı'nın deyişiyle: ***"Said-i Nursi'yi sindiği köşede bulup çıkarıp Amerika'nın izniyle Türk gençliğinin düşünsel önderi olarak parlatılıyordu. Çünkü Amerika, dünya üzerinde eskiden Almanya çıkarına çalışan bütün ajanları toplayıp kendi hizmetine koşmaya başlamıştı. Türkiye'de yapılan buydu."***[1008]

1007 Yıldırım, **age.**, s. 102, dipnot: 154.
1008 Cengiz Özakıncı, **Türkiye'nin Siyasi İntiharı, Yeni Osmanlı Tuzağı**, İstanbul, 2005, s. 145.

Cemal Kutay, Said-i Nursi'yi parlatmak için yazdığı "*Çağımızda Bir Asrı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said-i Nursi -Kuran Ahlakına Dayalı Yaşama Düzeni-*" adlı kitabında, bir taraftan Said-i Nursi'yi överken, diğer taraftan **DP iktidarının isteği doğrultusunda** Said-i Nursi'yi nasıl arayıp bulduğunu, nasıl ortaya çıkartıp nasıl **Amerikan isteklerine uygun bir din adamı** olarak tanıttığını anlatmıştır.[1009]

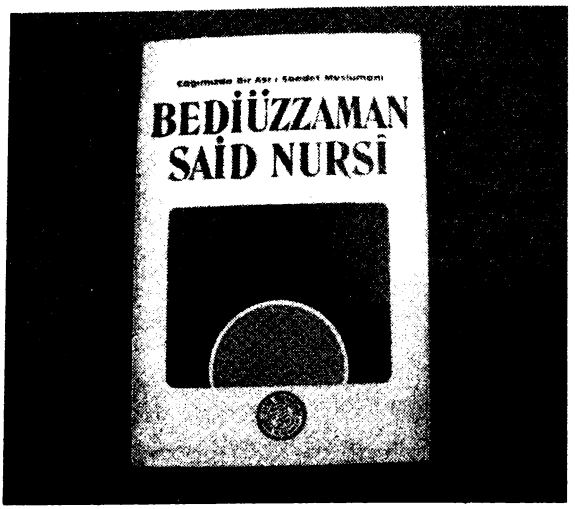

Cemal Kutay'ın, "Çağımızda Bir Asrı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said-i Nursi -Kuran Ahlakına Dayalı Yaşama Düzeni-" adlı kitabı.

Kitabında, **Emirdağ'a giderek Said-i Nursi ile görüştüğünü ve elini öptüğünü yazan Cemal Kutay, yıllar sonra Emirdağ'a gitmediğini** açıklamıştır.[1010] Dahası, kitabında Said-i Nursi'yi yere göğe sığdıramayan **Cemal Kutay**, yıllar sonra bu kitabı **100 bin lira karşılığında** yazdığını itiraf etmiştir.[1011]

"*Cemal Kutay, sanki Emirdağ'a gitmiş ve onunla görüşmüş gibi yazmıştır. Atatürkçü bir yazar olarak kendisine TSK tarafından ödül verildikten kısa bir süre sonra böyle bir kitap yazdığı*

1009 Bkz. Cemal Kutay, **Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı: Bediüzzaman Said-i Nursi**, Yeni Asya Yay, İstanbul, 1981.
1010 Yıldırım, **age.** s. 23.
1011 **age.**, s. 66.

ortaya çıkınca, aslında Emirdağ'a gitmediğini, kendisine 100 bin lira verildiğini ve bu kitabı yazdığını açıklar."[1012]

Uğur Mumcu, 5 Haziran 1981 tarihli "***Hediyesi Kaç Lira***" başlıklı yazısında **Cemal Kutay**'ın, 1978 yılında "Atatürk'ün el yazılarını" Milli Eğitim Bakanlığı'na **150 bin TL karşılığında** sattığını belgeleriyle kanıtlamıştır.

Uğur Mumcu'ya kulak verelim:

"Cemal Kutay, 24 Aralık 1976 günü Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurarak Atatürk'ün el yazılarının 'ebedi demirbaş' olarak alınmasını istemiştir. Bu dilekçe aynı gün, Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğü yazışma defterine 14392 sayı ile kayıtlanmıştır. 17 Ocak 1978 günü Milli Eğitim Bakanlığı'na başvuran Kutay'ın bu başvurusu, Yayımlar ve Basılı Eserler Genel Müdürlüğü'ne 19 Ocak 1978 gün ve 465 sayı ile işlem görmüştür. Bu başvuruda Kutay şu istekte bulunmaktadır:

'Muhterem efendim,

Atatürk'ün el yazıları ile ***'Onuncu Yıl Nutku'*** *ve* ***'Türk'ün Tarifi'*** *ile ilgili belgelerin açıklanmasından oluşan beş bin takımı fotokopisi ilişik alındı ile 12 Ocak 1977 tarihinde Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğü'ne teslim edilmiş,* ***üç bin adetinin bedeli alınmıştı.***

Kalan iki bin takımın tutarı, yüz elli bin liranın ödenmesini rica eder, *saygılar sunarım...'*

Atatürk düşmanı Said-i Nursi'yi övdükten sonra verdiği yanıtta 'iliklerine kadar Atatürkçü' olduğunu belirten Kutay'ın Atatürk'ün el yazısını Milli Eğitim Bakanlığı'na satmasını nasıl yorumlayacağız bilemiyorum.

Bu konudaki bütün belgeler, 225 bin TL'lik ve cilt:3783, varak: 45 sayılı ve 09.05.1977 tarihli tesellüm makbuzu başta olmak üzere elimizdedir. Yazışmaların, belgelerin hepsi, hepsi!

Nasıl iş bu? Devletin kurucusunun el yazıları bir özel kişinin eline geçiyor ve bu kişi bu el yazılarını, devlete satıyor! ***Bu da mı Atatürkçülük, bu da mı milliyetçilik! Ne Allah aşkına, ne ne?"***[1013]

1012 age., s. 157.

1013 Uğur Mumcu, **Uyan Gazi Kemal**, 3. bas., Ankara, 2004, s. 163,164.

"Cemal Kutay, Said-i Nursi'yi parlatmak için 100 bin TL almış olamaz?" diyenlerin, her şeyden önce, Sayın Kutay'ın 1978 yılında Atatürk'ün elyazılarını 150 bin TL karşılığında Milli Eğitim Bakanlığı'na sattığını bilmeleri gerekir.

Cemal Kutay'ın -**100 bin TL karşılığında**- tamamen Said-i Nursi'nin yazdıklarına, anılarına ve bazı başka anılara ve subjektif yorumlara dayanarak kaleme aldığı, anılar dışında neredeyse hiçbir kaynak kullanmadığı "***Çağımızda Bir Asrı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said-i Nursi***" adlı kitabı, sonraki bütün Said-i Nursi kitaplarının "ana kaynağı" olmuştur. **Prof. Şerif Mardin** bile "***Bediüzzaman Said-i Nursi Olayı***" adlı kitabını yazarken temel kaynak olarak Cemal Kutay'ın bu propaganda kitabını kullanmıştır.

Aynı **Cemal Kutay**'ın 12 Eylül sonrasının "**ateşli Atatürkçülerinden**" biri olması da çok düşündürücüdür! 12 Eylül'de "**içi boşaltılan Atatürkçülüğü**" topluma benimsetme görevi de yine Cemal Kutay'a verilmiştir belli ki.

1950'lerde sadece Said-i Nursi değil, daha önce Türkiye'deki Hitler örgütlenmesinde görev alan Alman güdümlü **Cevat Rıfat Atilhan** da Almanya yenilince rotayı Amerika'ya doğrultmuş ve 1950'lerde **Amerikan güdümlü İslam çalışmalarına** katılmıştır.[1014]

Soğuk savaş döneminde Amerika'nın, kırk yıl önce Almanya için "cihat fetvası" yazan **Said-i Nursi gibi İslamcılara** çok ihtiyacı vardı. Amerika, bu İslamcıları şimdi de "**Amerikan malı cihat fetvası**" yazmaları için kullanacaktı. **Cengiz Özakıncı** bu geçeği, "***Said-i Nursi hem eski Almancı, yeni Amerikancı, hem İslam birliği yandaşı, hem Osmanlıcı, hem Kürt, hem hilafetçi olması bakımından Amerika'nın Buillit tarafından kurallaştırılan soğuk savaş stratejisinin Türkiye'deki kanaat önderi ve ruhani lideri olup çıkmıştır.***"[1015] diye ifade etmiştir.

1014 Özakıncı, age., s. 146.
1015 age., s. 146.

XIII
261

İstiklâl

Fiatı 50 kry.
Abone şartları

YEGANE ÇIKAR YOL

Müslüman Türk Milletinin İradesine Uymaktır

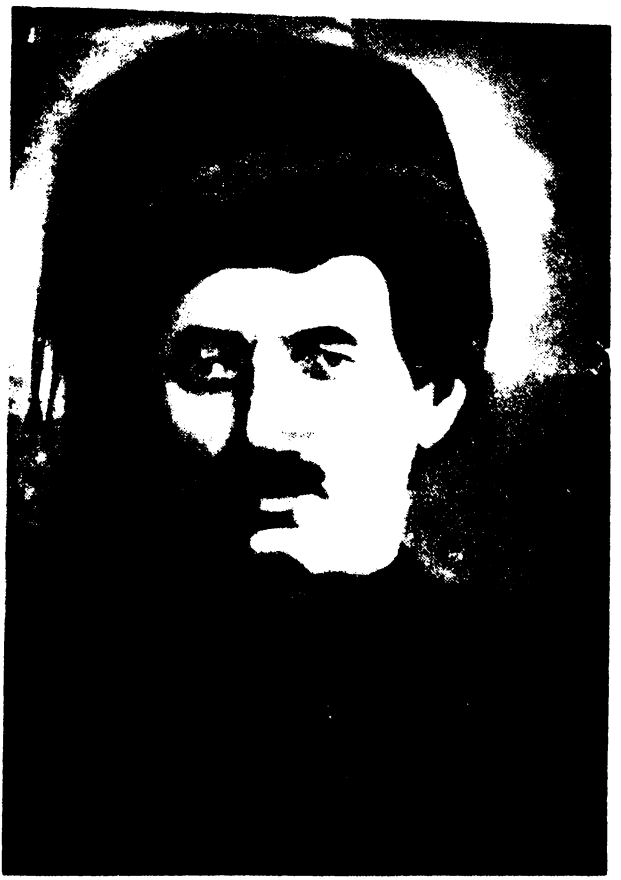

Bediüzzaman Saidî Nursî

İSLÂM DÜŞMANLARININ PLÂNLARINI ALT ÜST EDEN ÂLİM

10 Ağustos 1966 tarihli Yeni İstiklal gazetesinin 261. sayısı

Said-i Nursi, **27 Mayıs 1960 İhtilali'ne** rağmen Türkiye'deki etkisini ve gücünü korumuştur. 1960'larda Said-i Nursi'yi parlatanlardan biri de haftalık "**Yeni İstiklal**" gazetesinin sahibi **Mehmet Şevket Eygi**'dir. Eygi, siyasal İslamcı, hatta şeriatçı çizgideki Yeni İstiklal gazetesinde, sıkça manşetten Said-i Nursi haberlerine yer vererek Said-i Nursi'nin unutulmasını, şöhretinin azalmasını engellemeye çalışmıştır. Eygi'nin Yeni İstiklal gazetesindeki Said-i Nursi haberleri, 1960'larda Nurculuğun yayılmasında çok etkili olmuştur.

Örneğin, 10 Ağustos 1966 tarihli Yeni İstiklal gazetesinin birinci sayfasında boydan boya bir Said-i Nursi fotoğrafına yer verilmiştir. Fotoğrafın hemen üstünde, "***Yegane Çıkar Yol Türk Milletinin İradesine Uymaktır.***" manşeti yer alırken, fotoğrafın hemen altında da "***Bediüzzaman Said-i Nursi, İslam Düşmanlarının Planlarını Altüst Eden Adam***" cümlesi yer almıştır.[1016]

Said-i Nursi DP'yi Desteklemiştir

ABD'nin komünizme karşı İslam stratejisi, Türkiye'de 1950'de dinsel bir söylemle iktidara gelen **Adnan Menderes**'in **Demokrat Partisi**'ni (DP) ve yasaklı din adamı **Said-i Nursi**'yi desteklemeyi ve onlardan "yararlanmayı" gerekli kılmıştır.

1950'de yoğun bir dinsel söylemle iktidara gelen **DP**'nin ilk politikaları da din alanında olmuştur. **DP** iktidara gelir gelmez, Atatürk döneminde Türkçeleştirilen **ezanı**, yeniden Arapçalaştırmıştır. Atatürk devrimlerini, "***Halka mal olanlar ve olmayanlar!***" diye ikiye ayıran; milletvekillerine "***Siz isterseniz Hilafeti bile geri getirebilirsiniz!***" diyen **DP** lideri **Adnan Menderes**, 1951'de İzmir'de, **DP** Kongresi'nde, şunları söylemiştir: "***Şimdiye kadar baskı altında bulunan dinimizi baskıdan kurtardık. İnkılap softalarının yaygaralarına ehemmiyet vermeyerek ezanı Arapçalaştırdık. Türkiye bir Müslüman devlettir ve Müslüman kalacaktır, Müslümanlığın bütün icaplarını yerine getirecektir.***"

1016 **Yeni İstiklal gazetesi**, 10 Ağustos 1966.

Menderes'in 1951 yılındaki bu sözleri, Türkiye'nin bugünlere nasıl geldiğinin çok iyi bir göstergesidir. Menderes'in, "**Müslümana Müslüman propagandası**" yaparak "oy uğruna" İslam dinini istismar ettiği çok açıktır. Menderes'in, DP dönemine kadar İslam'ın baskı altında olduğunu söylemesi, ezanın Arapçaya çevrilmesini "Müslümanlığa dönüş" diye adlandırması ve DP'yi "İslamın bayrağı" gibi tanımlaması, bugün AKP'nin din politikalarını ve din istismarını çağrıştırmaktadır. Demek ki, siyasal İslamcı iktidarların ortak yönlerinden biri, aradaki zaman farkına rağmen, benzer bir söylem kullanmalarıdır.

Şevket Süreyya Aydemir, Menderes'in, "***Türkiye'de ezanlar artık Arapça okunacak!***" fetvasının etkisini şöyle anlatmıştır:

"***Meriç'ten Ağrı Dağı'na, Kardeniz'den Arap çöllerine kadar, köylerde, kentlerde yankılar yapmış, köy, kasaba minderlerinde, mevlit okuyucuların dillerinde 'Peygamberpesend' Menderes'e hayır duaları okunacaktır. Çünkü Menderes'e göre, Türkçe ezan 'halka mal olmamış' bir harekettir. Onun bu buluşu ise elbette yabana atılamayacak bir siyasi muhasebe işidir.***"[1017]

* * *

Said-i Nursi 1940'lı yıllarda çok sayıda sürgün ve kovuşturmaya uğramıştır. Eski hâkim ve Cumhuriyet Savcısı yardımcılarından **Ali Rıza Akbıyıkoğlu**'nun Said-i Nursi'ye ilişkin anlattıkları dikkat çekicidir.

Şimdi Akbıyıkoğlu'na kulak verelim:

"*Kütahya Cumhuriyet Savcısı Yardımcısı bulunduğum sırada 1947 ve 1948 yıllarında Kütahya'nın merkez köylerinde, ilçelerinde gizlice Nur risalelerinin dağıtılıp okunduğunu haber almıştık. Soruşturmaya başladım. O sırada Said-i Nursi, zorunlu olarak Afyon ilinin Emirdağı ilçesinde oturmakta idi. Soruşturma genişliyordu. Diğer illerle, özellikle Isparta ile işbirliği yaparak Nur risalelerini ve kitaplarını Kütahya'da topladık. Bunlarda suç unsuru bulunup bu-*

1017 Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C 3, 6s, İstanbul, 2000, s. 65, 66.

lunmadığını incelerken, 'Seracettin-i Nur' adlı 200 sayfalık kitapta Atatürk için 'Deccal' kelimesinin kullanıldığını gördüm.

Ayrıca Emirdağ, Cumhuriyet Savcılığı'na bir şifre çekerek, bu şahsın evinde bir arama yapılmasını istedim. Savcı arama sonunda suç unsuru bulunmadığını, ancak evinin tavanında 3-4 kefe dolusu yumurta kabuğu bulunduğunu bildirdi.

Toplattığım kitapları çuvallara doldurarak Afyon Cumhuriyet Savcılığı'na gönderdim. Daha sonra gönderdiğim soruşturma dosyası üzerine Afyon Cumhuriyet Savcısı'nın Afyon Ağır Ceza Mahkemesi'nde açtığı dava sonucu Said-i Nursi, bir yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır.

Yumurta kabuğunun hikâyesi şöyledir:

Said-i Nursi, kendini yemeden, içmeden yaşayan bir ermiş, bir evliya olarak tanıtma çabasındadır. Bunda da kısmen başarı sağlamıştır. Bu yüzden yeme içme büyük bir gizlilik içinde yapılmakta, yediği yumurtaların kabukları da tavanda saklanmaktadır. Zorunlu oturmaya tabi tutulduğu yerlerde, gene ermiş ve bilmiş görünmek amacıyla, kendisini ziyaret etmek isteyenler hakkında, güvendiği adamları vasıtasıyla önceden bilgi topladığı ve ziyaret sırasında söyledikleriyle karşısındakileri şaşırttığı, etkilediği bilinmektedir.

Demokrat Parti iktidarında, fikir ve fiilleri yukarıda açıklanan Said-i Nursi'ye Demokrat Parti'nin liderleri, bakanları ve ileri gelenleri tarafından büyük hürmet gösterilmiş; Konya'da elini öpmek için bakanların sıraya girdiği... haberleri gazetelerde yer almıştır."[1018]

1948'de 20 aya mahkûm olan **Said-i Nursi**, Nur talebeleriyle birlikte Afyon hapishanesine konulmuştur. O sırada hükümete başvurarak "**Bolşeviklere karşı birlikte mücadele etmeyi**" önermiştir:

"***Beni serbest bırakınız. Elbirliğiyle komünistlikle zehirlenen gençlerin ıslahına ve memleketin imanına Allah'ın birliğine hizmet edeyim.***"[1019]

1018 Ali Rıza Akbıyıkoğlu, **Demokrasi ve İsmet Paşa**, Ankara, 1986, s. 216, 217.

1019 Malmisanij, **Said-i Nursi ve Kürt Sorunu**, 2. bas., İstanbul, 1991, s. 27; **Şualar**, s. 377.

Said-i Nursi, DP iktidarına yedi ay kala, 20 Eylül 1949'da hapishaneden çıkmış ve 20 Kasım 1949'da **Emirdağ**'a sürülmüştür.

14 Mayıs 1950 seçimlerini DP kazanınca Said-i Nursi **Celal Bayar'a bir kutlama telgrafı** göndermiştir:

"***Cenab-ı Hak sizi İslamiyet, vatan ve millet hizmetinde muvaffak eylesin.***"[1020]

Cumhurbaşkanı **Celal Bayar**, Said-i Nursi'nin bu telgrafına: "***Samimi tebriklerinizden fevkalade mütehassis olarak teşekkürler ederim.***" diye, nazikçe bir cevap vermiştir.[1021]

1950'lerde **DP** tarafından serbest bırakılan Said-i Nursi, 1957 seçimlerinden önce **kendisine tahsis edilen Chevrolet bir otomobille** propaganda gezilerine çıkmıştır.[1022] "*Said-i Nursi, kendisine tahsis edilen, özel şoförlü, 'Isparta 2001' plakalı bir Chevrolet makam arabasıyla dolaşmıştır.*"[1023]

Said-i Nursi Emirdağ'da iki yıl kaldıktan sonra Eskişehir'e, oradan da 1951'de Isparta'ya gitmiştir.[1024]

DP, 1950'de iktidara gelince Said-i Nursi de Ankara'ya gelmiştir. Kendi anılarına göre **Ankara Üniversitesi**'nde bir konferans vermiştir. Konferansını, yerli ve yabancı profesörlerle bazı milletvekilleri izlemiştir![1025]

1950'lerin sonunda ülkenin ekonomik durumunun bozulmasına paralel güç kaybeden **DP, "İslamı daha çok kullanmaya ve ödünler vermeye başlamıştır. 1957 seçimlerinde dinsel sloganları ağırlıklı kullanırken, Nurcularla da seçim ittifakına girmiştir. 1958'de ise yine Nurcuların anti-laik propagandalarına göz yumulurken radyodaki dini programlar artırılmıştır.... Başbakan Menderes, 19 Ekim 1958'de Emirdağ'da yeşil tuğralı bayrakla ve Said-i Nursi tarafından karşılanmaktan memnuniyet duymuştur...**"[1026]

1020 **Emirdağ Lahikası**, s. 280.
1021 Necmettin Şahiner, **Son Şahitler, Bediüzzaman Sid Nursi Anlatıyor**, İstanbul, 1992, s. 381.
1022 Akbıyıkoğlu, **age.**, s. 216.
1023 Yıldırım, **age.**, s. 149.
1024 Mardin, **age.**, s. 158.
1025 **Sözler, Redoks**, s. 747
1026 Necip Mirkelamoğlu, **Din ve Laiklik**, İstanbul, 2000, s. 513; Sinan Meydan, **Atatürk ile Allah Arasında**, s. 726-727.

Saidi Nursî dün İstanbul'a geldi

Resim çektirmekten kaçınan "Nurcu" başı, sesi çıkmadığı için konuşamadı, yerine başmürit basın toplantısı yaptı

1952 yılında **İstanbul Savcılığı**, yasadışı dini propaganda yaptığı gerekçesiyle Said-i Nursi hakkında dava açmıştır. Dava konusu, "*Gençlik Rehberi*" adlı kitaptır.[1027] Said-i Nursi, hem yazdıklarıyla hem de giyiniş ve görünüşüyle "devrim karşıtlığını" devam ettirmiştir. Örneğin 1952 yılındaki yargılanmasında mahkeme salonuna **siyah bir cüppe ve beyaz bir sarıkla** gelmiştir.[1028]

Said-i Nursi DP'yi desteklemesine karşın, DP döneminde de birkaç defa yargılanmıştır. Ancak Said-i Nursi'nin çevresinde örgütlenen **Nurculuk hareketi** ancak **1965'de yasaklanmıştır.**

Said-i Nursi'nin çeşitli davalara konu olan kitapları konusunda Yargıtay şu hükme varmıştır:

"*Kitaplarının temel fikri, Türkiye'nin de içinde yer alacağı şeriat esaslarına göre kurulacak ve merkezi Mekke-i Mükerreme'de olacak bir İslam Devletleri Birliği'nin kurulmasıdır. Atatürk devrimlerinin getirdiği düzenin dinsizliğe ve komünist faaliyete yol açtığı öne sürülen risalelerde, miliyetçilik anlayışı reddolunmakta, onun yerine İslam milliyetçiliği fikri savunulmaktadır.*"

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 20 Eylül 1965 günlü, esas 234 /D.1 ve 313 sayılı kararı ile Nurculuk akımını suç saymıştır.[1029]

1027 Mardin, **age.**, s. 158
1028 **age.**, s. 158
1029 Akbıyıkoğlu, **age.**, s. 216.

Dün Ankara'da yakalanan Nurcular (TAMILKAN)

Nurcu elebaşıları suçüstü yakalandı

Baskında, gizli dolaplarda yasak kitaplar, broşür ve teksir makineleri ele geçti

GÜNDÜZ SOYSAL bildiriyor ANKARA

SAİDİ NURSİ'nin en yakın yardımcıları olan Ziver Gündüzalp ve Mustafa Sungur, gizli faaliyette bulundukları iddiasiyle dün merkezlerinde polis tarafından yapılan baskında diğer dört Nurcu ile birlikte yakalanmışlardır.

Nurcuların merkezine yapılan baskında üzeri ayva ile kapanmış gizli dolaplarda Türkiye'de dağıtılması yasak edilmiş birçok risale ile Saidi Nursi'nin kullıyatı, beyannameler, teksir makineleri ve 40 kilo matbaa sarfiyatı ele geçirilmiştir.

Ele geçirilen beyannameye göre Reisi-i Devanet İşleri Başkanlığınca tavzif edilmiş ve Nurculuğu cesmek maksadiyle tasfiyeleri teshir olunmuştur. Polis, ayrıca Nurcuların elebaşılarının 67 ve 38 ilçede faaliyet gösteren diğer Nurcularla temas halinde olduklarını da meydana çıkarmıştır. (Devamı Sa 9 Sü. 2 de)

sayfa 1

sayfa 6

Nurcu elebaşıları suçüstü yakalandı

(Başlarafı 1 inci sayfada)

Baskın sırasında evde bulunan Ziver Gündüzalp, Mustafa Sungur kütüphanesini yürüten Ekrem Köker, stajyer avukat Mustafa Türkmenoğlu Taşra Teşkilâtını idare eden gezici vaiz Sait Özdemir ve Mustafa Kirikçi ikinci Sulh Ceza Mahkemesinde yapılan sorgulardan sonra, Ankara'da belirli ikâmetgâhları bulunduğu için tahliye edilmişlerdir. Sanıkların duruşmaya çıkarılmaları önümüzdeki günlerde tahmin

GAZETECİLER DE NURCU İMİŞ

Adliye koridorunda resimlerini çeken foto muhabirlerine çok sonra dağılanan Nurcuların elebaşısı Ziver Gündüzalp resmi çekildiği için tekmelemeye ve

«Sir de bizdensiniz Çünkü siz de

Bütün gazetecilerin Nurcu olduğunu söyledi.

DİNSİZLİK, ALMIŞ YÜRÜMÜŞ

Yakalanan Nurcular Adliye koridorlarında gazetecilere Nurculuk hakkında izahat vermişler ve,

«Nurculuk bir meslek bir dal değil bir inanıştır ve ancak bu inanıştır ki Müslümanlığı gitmekte olduğu yoldan çevirebilir Türkiye'de dinsizlik inanışsızlık almış yürümüştür. Biz bunun önüne geçmek için çalışıyoruz» demişlerdir.

Adliye koridorunda dahi Nurculuk propagandası yapma gayretini gösteren sanıklar, haklarında 60 dava açıldığını hepsinde beraat ettiklerini söylemişlerdir.

Koridorda yaptıkları izahatlarında isim ve adres alarak kendilerine «Risale-i Nur» göndermeyi vaad eden Nurcular daha evvel bir beraat kararı alınmasına rağmen el konan kitapların İçişleri Bakanlığı tarafından geri verilmemesinden de şikâyet etmişler ve Danıştay'a müracaat edeceklerini söylemişlerdir.

URFA'DA DA İKİ NURCU YAKALANDI

DİYARBAKIR MUSUBU:

Urfa'nın Siverek kazasında Hidir Dağcıoğlu ve İbrahim Palaz isimli iki kişi Nurculuk propagandası yapmaktan şüpheli olarak tutuklanmışlardır. Her iki Nurcunun evlerinde yapılan aramada 44 adet Nurculuk kitabı ile bol miktarda risale, afiş ve broşür ele geçirilmiştir.

Said-i Nursi, 1956'da DP'yi desteklediğini açıklayan bir "manifesto" yayınlamıştır. Şerif Mardin'in ifadesiyle, "*1956 yılına gelindiğinde Said-i Nursi, takipçilerinin yeni Demokrat Parti'yi desteklemekle yükümlü olduklarını ilan etti.*"[1030]

Bu arada Afyon Mahkemesi de Nur risalelerinin zararsız olduğuna karar vermiştir.[1031]

1030 Mardin, age., s. 159.
1031 Yıldırım, age., s. 142.

1950'lerde **Said-i Nursi DP'yi, DP de Said-i Nursi'yi desteklemeye başlamıştır.** DP milletvekili **Tahsin Tola**, Said-i Nursi'nin **risalelerinin Latin harfleriyle basılmasını** önermiş, bunun üzerine DP lideri **Adnan Menderes** de diyanet idaresine talimat vermiştir. Bu talimatı alan diyanet İşleri Başkanı A. Salih Korur: "*Bu eserlerin neşredilmesi için Said-i Nursi'nin ismi kâfi değil mi?*" demiştir. Ve böylece DP döneminde Nur Risaleleri Latin harfleriyle basılmıştır.[1032] "*İkinci bir önemli yayını ise, Said-i Nursi'nin ilk kez 1958 yılında basılan ve o döneme göre* ***nispeten yüksek bir fiyattan satışa sunulan*** *resmi biyografisi* ***'Tarihçe-i Hayat'*** *idi.*"[1033]

Said-i Nursi, 1957 seçimlerinde **DP'den** aday olan Senirkentli **Tahsin Tola**'nın desteklenmesini istemiştir.[1034]

"*Said-i Nursi takipçilerinden, daha sonra kendi resmi biyografisinin editörlüğünü de üstlenecek olan Demokrat Parti adayı Dr. Tahsin Tola'yı desteklemelerini istedi. 1952 yılında Tola, bir başka Isparta milletvekili olan Said Bilgiç'le birlikte laiklik karşıtı faaliyetlerinden dolayı kendi partisi tarafından sorguya çekilmişti.*"[1035]

1032 Şahiner, **age.**, s. 413-415; Yıldırım, **age.**, s. 142, 143.
1033 Mardin, **age.**, s. 163.
1034 Yıldırım, **age.**, s. 146
1035 Mardin, **age.**, s. 159.

Said-i Nursi, **27 Ekim 1957 seçimlerinde** Isparta'dadır. Oy kullanmak istediğini bu nedenle **seçim sandığının kendisine getirilmesini** istemiştir! Sandık başkanı bu isteği reddedince, yanına **Zübeyir Gündüzalp**'i alarak sandığa gidip göstere göstere **DP'ye oy vermiştir.**[1036]

DP'yi çok seven ve destekleyen Said-i Nursi, **CHP**'ye ise düşmandır. "***Mektubat***" adlı kitabında CHP'yi mahkûmiyetlerinden sorumlu tutarak, CHP'lilerin "gebertileceğinden" ve "öcünün alınacağından" söz etmiştir:

"***Fakat Kuran'ı Hâkim'in feyzine ve işaratına istinaden sizi titretmek için, size kati haber veriyorum ki: Beni öldürdükten sonra yaşayamayacaksınız! Kahhar bir el ile, cennetiniz ve mahbubunuz olan dünyadan tard edilip ebedi zülumata çabuk atılacaksınız! Arkamdan pek çabuk sizin nemrutlaşmış reisleriniz gebertilecek; yanıma gönderilecek. Ben de huzur-u ilahide yakalarını tutacağım. Adalet-i ilahiye, onları esfel-i safiline atmakla intikamımı alacağım.***"[1037]

O günlerde DP ile Said-i Nursi'nin yollarının birleştiğini çok iyi gören **İsmet İnönü** "**Türkiye'nin din savaşına sürüklendiğini**" belirtmiştir.

İnönü, 1966 yılında şöyle demiştir:

"***En önemli olan din istismarıdır. Türk'ü Türk'e, Müslüman'ı Müslüman'a düşman eden, din istismarıdır. Bugünkü iktidar din sömürmesini daha kırıcı, daha yaygın, vatanı sarsıcı bir şekilde kullanmaktadır...***"

Sonra -sanki bugünleri görür gibi- şöyle devam etmiştir:

"***Şimdi dinleyin: Bu adamlar ne yapacaklar dikkat edin. Din taraftarı ama söylemiyor. Başbakan söylemiyor... Açıkça söyleyin, Said-i Nursi tarikatına sapmışlardır. Bunların adına Nurcu denir. Milletimiz din savaşına sürüklenmek isteniyor.***"[1038]

Nurcuların "İnönü düşmanlığının" arkasında, İsmet İnönü'nün Said-i Nursi'yi alabildiğince eleştirmesi yatmaktadır.

1036 Şahiner, **age.**, s. 415-416.
1037 **Mektubat**, s. 418.
1038 **Ulus gazetesi**, 2 Haziran 1966.

1950'den sonra DP'yle dirsek temasına giren **Said-i Nursi** anılarında, "**siyasete girmemiş olduğunu**" iddia etmiştir. Şu cümleler Said-i Nursi'ye aittir: "***Siyasetle ilgilenmedim; çünkü fert bir noktada cemiyetin iyiliği için kendi arzularından fedakârlık etmelidir. Risale-i Nur'un ilan etmeye çalıştığı şey de, işte bu ortak menfaattir.***"[1039] Said-i Nursi'yi parlatmak için kitap yazanlar da bu iddiadan hareketle "***Said-i Nursi siyasetle ilgili değildi, hiçbir partiyi desteklememişti!***" demişlerdir. Ancak bu doğru değildir; yukarıda da görüldüğü gibi Said-i Nursi ayan beyan bir şekilde DP'yi desteklemiştir. Milletvekili olmamasının nedeni ise **diplomasızlıktır;** çünkü o zamanki yasaya göre **en az ilkokul diploması sahibi olanların milletvekili olması** mümkündü. Ayrıca kendisi de milletvekili olmak istememiştir doğrusu... Said-i Nursi'nin ve takipçilerinin siyasetle uğraştıklarını Şerif Mardin bile itiraf etmek zorunda kalmıştır:

"*Nurcu hareketin, Türkiye'deki siyasi hayatla ilişkisi, çoğu kez kendisine yönelik saldırılara vesile oluşturmuştur. Böyle bir ilişkinin bugün de varlığını sürdürdüğü inkâr edilemez.* ***Nurcuların, 1950 yılında Demokrat Parti'ye, 1973'te dinci bir parti olan MSP'ye verdikleri destek, bunun örnekleridir.*** *Hareket daha sonra desteğini Adalet Partisi'nden yana kaydırmıştır. Said-i Nursi'nin kendisinin siyasetle olan ilişkisi ise daha karmaşık bir model ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'deki dini grupların politikayla ilişkilerinin açıklanmasında bu model, hangi siyasi partilerin desteklendiğine dair, basit bir çeteleye göre daha anlamlı bir sonuç verir.*"[1040]

Şaşırtıcı ve düşündürücü olan, 1950'de "demokrasiye" geçildiğinden bugüne Türkiye'de "iktidar olan" bütün partiler, (DP, AP, DYP, ANAP, DSP ve AKP) Nurcular tarafından desteklenmiştir.

1039 Mardin, **age.**, s. 159
1040 **age.**, s. 251.

Said-i Nursi Amerikancıdır

Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'nda Sovyet saldırısından **Kuran'ın koruduğunu** ileri süren[1041] Said-i Nursi'ye göre **komünistler**, *"serserilere ve fakirlere zenginlerin malını peşkeş çekmektedirler."*[1042]

Said-i Nursi, 1950'lerde açık bir ABD taraftarıdır. Anlaşıldığı kadarıyla İslam dünyasını **komünizm tehlikesine** karşı ABD'nin koruyacağını düşünmektedir.

Şu sözler **Said-i Nursi**'ye aittir:

"Küre-i Arz'ın şimdiki en büyük devleti Amerika'nın bütün kuvvetiyle din hakikatlerine taraftar çıkması ve İslamiyet'le Asya ve Afrika'nın saadet ve sükûnet ve müsamaha bulacağına (barış bulacağına) karar vermesi ve yeni doğan İslam devletlerini okşaması ve teşvik etmesi ve onlarla ittifaka çalışması, kırk beş sene evvel olan müddeayı ispat ediyor, kuvvetli şahit olur."[1043] Yani Said-i Nursi, dünyanın şu anki en büyük devleti **Amerika**'nın bütün kuvvetiyle dini hakikatlere sahip çıktığını, Amerika'nın, Asya ve Afrika'da İslamiyet'le beraber huzur ve saadet geleceğine karar verdiğini, Amerika'nın yeni doğan İslam devletlerini okşadığını ve onlarla ittifak ettiğini bütün dünyaya ilan ediyor!

Said-i Nursi, 1950'lerin sonlarında, yakın gelecekte Hıristiyan Batı'nın ve Amerika'nın İslam'ın yeni koruyucuları olacaklarını iddia etmiştir.

Şu cümleler Said-i Nursi'ye aittir:

"Nev-i beşer bütün bütün aklını kaybetmezse ve maddi ve manevi bir kıyamet başlarında kopmazsa; İsveç, Norveç, Finlandiya ve İngiltere'nin Kuran'ın kabulüne çalışan meşhur hatipleri ve din-i hakkı arayan Amerika'nın çok ehemmiyetli cemiyeti gibi, rüyı zeminin kıtaları ve hükümetleri, Kuran'ı

1041 Yıldırım, age., s. 126.
1042 age., s. 127.
1043 **Tarihçe- Hayat , 88, Arabi Hutba-i Şamiye Eserini tercümesi / Birinci Kelime / Haşiye, İçtima-i Reçeteler II/101.**

mucizü'l beyanı arayacaklar ve hakikatlerini anladıktan sonra bütün ruhu canlarıyla sarılacaklar."[1044]

Nursi'nin bu sözleri, bugün onun yolundan giden **Fethullah Gülen**'in sözlerine ve yaşam biçimine nasıl da güzel örnek oluşturuyor.

Said-i Nursi'ye göre komünizm tehdidi nedeniyle, **ABD ve Avrupa**, Müslümanları desteklemek zorundadır:

"...*Rehber risalelerindeki Leyle-i Kadir meselesi: şimdi hem Amerika hem Avrupa'da eseri görülüyor. Onun için şimdiki bu hükümetimizin hakiki kuvveti, hakiki Kuran'iyeye dayanmak ve hizmet etmektir... Eskiden Hıristiyan devletleri bu İttihad-ı İslam'a taraftar değildiler. Fakat şimdi komünistlik ve anarşistlik çıktığı için hem Amerika hem Avrupa devletleri Kuran'a ve İttihad-ı İslam'a taraftar olmağa mecburdurlar...*"[1045]

Said-i Nursi, anılarında **DP'ye, ABD'yi desteklemesi yönünde akıl verdiğini** iddia etmiştir. **Necmettin Şahiner** bu konuda şu bilgileri vermiştir:

"*Üstad'a, Tahsin Tola geliyor. Ankara'ya gidiyormuş. Üstad: '**Hemen git Menderes'e, İngiliz ve Fransız elçisini reddedip Amerikan elçisinin dediğini kabul etmesini söyle!**' diyor. Tahsin Tola hemen gidiyor. Menderes o sırada İngiliz elçisiyle konuşuyormuş. Biraz sonra Fransız elçisi geliyor. Daha sonra Amerikan elçisi geliyor. Tahsin Tola içeri girip de Menderes'le bir türlü konuşamıyor.*"[1046]

24 Şubat 1955'te ABD'nin isteğiyle Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında ortak güvenlik ve savunma kuruluşu CENTO kurulmuştur. O günlerde **Said-i Nursi, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a** ve **Başbakan Adnan Menderes'e** birer mektup göndererek **komünizme** karşı **Hıristiyan ve İslam dünyasının birlikte hareket etmesinin** iyi olduğunu belirtmiştir. [1047]

1044 **Sikke-i Tasdik-i Gaybi**, 6-7; Mardin, **age.**, s. 163.
1045 **Emirdağ Lahikası**, s. 54.
1046 Şahiner, **Hatıralarda Bediüzzaman**, s. 177.
1047 Şahiner, **age.**, s. 411; Yıldırım, **age.**, s. 142; Mardin, **age.**, s. 161.

ABD'ye yaranmak için kurulan **Komünizmle Mücadele Derneklerinin** oluşturulmasında ve çalışmalarında Said-i Nursi talebelerinin çok önemli katkıları vardır. Bu gerçeği **Fethullah Gülen** şöyle anlatmıştır:

"İsmi Ali'ydi. Bir arkadaşı İzmir'e gönderip tüzük getirttik. Ben bir vaazdan sonra anons ettim ve gençlerle Caferiye Camii'nin (Erzurum) önünde toplandık. ***Gayemiz komünizme karşı örgütlenmekti.*** *Dernek ve cemiyet işlerinden anlayan bir akrabam vardı. O gelip bizi uyardı, bize yol gösterdi... Arkadaşlar da benim derneklerle bu kadar içli dışlı olmamı biraz fazla buluyorlardı. Benim hareketlerimden rahatsız oldular.* ***'Bu Komünizmle Mücadele Derneği de nerden çıktı? Sen Nur'ları oku. Bundan iyi mücadele olmaz' dediler. Daha sonra da 'Meğer biz yanılmışız' diyecekler ve Komünizmle Mücadele Derneği'ni onlar kuracaklardı."***[1048]

DP iktidar olduktan sonra Türkiye büyük bir hızla ABD etkisine girmeye başlamıştır (Aslında Türkiye'nin ABD etkisine girme süreci İsmet İnönü döneminde, 1946 anlaşmalarıyla başlamış, 1950'den sonra DP ve Menderes döneminde bu süreç hızlanmıştır). 1950'lerde NATO'ya girmek için çırpınan Türkiye, ABD'yi memnun etmek ve bu sayede NATO'ya girmek için **Kore iç savaşına** asker göndermiştir.

O günlerde Said-i Nursi de **ABD'nin yanında savaşa katılmayı** desteklemiştir. Hatta kendisinin **de bir ordu kurup bu ordunun başında gönüllü olarak Kore'ye savaşmaya gitmek istediğini** belirtmiştir:

"Hükümet Kore'ye asker gönderiyormuş, eğer bana da izin verseler, 5000 genç Nur talebelerimle gönüllü olarak komünistlerle harbetmek için ben de giderim."[1049]

Nurcular ve Mooncular

Kore Savaşı'nda ABD'nin tarafında yer alarak bu savaşa katılmak isteyen **Said-i Nursi,** o dönemde yine ABD'nin yanında yer alan **başka bir Koreli'ye** çok benzer!

1048 Yıldırım, **age.**, s. 131.
1049 Şahiner, **age.**, s. 75-78; Yıldırım, **age.**, s. 127.

Bu Koreli; ABD ile ilişkilerini geliştiren ve savaş sonrasındaki diktatörlük döneminde **CIA** ile işbirliği yapan "**Unifiacation Church**" (**Birleştirme Kilisesi**)'ü kuran **Sun Moyung Moon**'dur.[1050]

Mustafa Yıldırım, "*Meczup Yaratmak*" adlı kitabında **Sun Myung Moon** yapılanmasıyla **Said-i Nursi hareketinin** yollarının 1980'lerin sonuna doğru kesişmiş olduğunu ve **Mooncuların Türkiye'den Nurculardan** büyük bir destek aldığını anlatmıştır.

Şimdi sözü **Mustafa Yıldırım**'a bırakalım:

"*Moon öncelikle tüm Hıristiyanları birleştirerek kendisini **bir tür Mesih** olarak tanıtır. Adem ve Havva'nın günah işleyerek insanoğlunun kanını kirlettiğini, İsa'nın ise siyaset bilmediğinden başarılı olamadığını ileri sürer. Örgütlülük ağı geliştikçe de öteki dinden insanları yanına çekmek için 'Mesihlik' propagandasını yükselterek Müslümanları da birliğe çağırır; onlarla akademik, kültürel ve sonra da ticari ilişkiler ağı kurmayı başarır.*

Moon; okullar, medya, kültürel örgütler, şirketler, finans kurumlarından oluşan bir model yaratır. Onun Türkiye ilişkileri içinde yer alanlar devlette önemli görevleri üstlenirler.[1051] *Türkiye'den giden ilahiyatçılar Moon'un okullarında ders verirler.*

1050 Yıldırım, **age.**, s. 127.

1051 "Moon'un en kapsamlı Türkiye atağı, "Unification Movement" gezisidir. 35 ülkeden toplanan 150 kişi New York, Kudüs, İstanbul, Roma, Yeni Delhi, Katmandu, Bangkong, Pekin, Tokyo, New York yolculuğu boyunca her kentte bir hafta kalarak işlerini gördüler! Sözde dinler arası ilişkinin amacı, Moon'un hedefine uygun olarak adam örgütlemektir. Bu o denli açıktır ki, Moon'un örgütçüsü Dr. Joseph Bettis, "*Heyetimiz içinde yer alanlar bütün dünyada tek din olmasını amaçlıyorlar. Bu bizim ikinci turumuz. Bunu devam ettirmek istiyoruz,*' dedikten sonra örgütlerin geleneksel yayılma yöntemlerine uygun bir açıklamada daha bulunuyordu: '*Ancak tura katılanlar her yıl değişecek... **Bu yıl sekiz Türk'ün de bizimle gelmesine çok memnun olduk.***' Türkiye'yi temsil edenler arasında Dünya Dinleri Gençlik Semineri'ne katılan Türk heyetinde **Ahmet Davutoğlu** bulunuyordu. Boğaziçi Üniversitesi'nin öğretim görevlisi olan Davutoğlu, masumane çalışmaların amacını şu ilginç sözlerle açıklıyordu: '*Amerika'da kendi sahasında söz sahibi değişik dinlere mensup bir grup profesörün önderliğini yaptığı bu gezide, amaç bilfiil yaşayarak, daha açık bir ifade ile 'gezici bir üniversite şeklinde' **dinler arasında diyalog** ve fikir alış verişi temin etmektir. **İlki geçen sene yapılan bu geziye Türk temsilciler bu sene katıldı.** Gerek ABD'de gerekse Kudüs'te gerçekten çok değerli gözlemler yapma imkânı bulduk.*" Mustafa Yıldırım, **Sivil Örümceğin Ağında**, 13. bas., s. 530; Yıldırım, **Meczup Yaratmak**, s. 128, dipnot:190.

Moon'un parasal-siyasal ilişkilerine temel yapmış olduğu Hıristiyanları giderek tüm dinleri birleştirme senaryosunu birtakım dinsel temalara indirgemek, asıl olanı buğular altında bırakmak olur. Ancak örgütlenme modeli son derece tutarlı ve başarılıdır. Devlete karşı durmak yerine, kişiler aracılığıyla kurumları ele geçirmek ise, en örnek alınası tarzdır.

Yıllar sonra bu model Türkiye'de de Said-i Nursi ardıllarınca benzer biçimde kurulur. *Bu modelin simgesi olan kişi de tıpkı Moon gibi ABD'ye yerleşir.*

Said-i Nursi de, Moon gibi ABD örgütlülüğünde 'antikomünist' mücadelenin yararını kavramış görünmekte *ve ABD'yi desteklemenin gerekçesi olarak Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında dinsel bir ayrılık olmadığını, Müslümanlarla Hıristiyanların birleşmeleri gerektiğini ileri süren satırlar yazdırır:* ***'Ehl-i iman Hıristiyanın dindar ruhanileriyle ittifak etmek ve medarı-ı ihtilaf mes'eleleri nazara almamak gerekir. Çünkü küfr-ü mutlak hucum ediyor.'***[1052](Demek ki 'diyalogculuğun' temellerini Said-i Nursi atmıştır.)[1053]

Bu sıralarda ABD'de CIA'yı kurmuş ve Londra merkezli bir karşı casusluk, karşı propaganda ağı oluşturmaktadır.

Ortadoğu ve özellikle Asya ülkelerindeki Müslümanları kendi cephesinde tutup savaşımında kullanmak amacıyla 'komünizme karşı din' propagandasıyla ve örgütlenmesiyle ülkeler içinde kendisine bağlı odaklar oluşturmakta ve bu odakları etkisine aldığı devlet kurumları ve işadamı çevreleriyle desteklemektedir...

Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerin insanları Haçlı saldırılarını unutmamışlardır. Müslümanları Hıristiyanların saflarına çekmenin yolu 'İslamiyetin, Museviliğin ve Hıristiyanlığın' kardeşliğini ileri sürmekten geçmektedir."[1054]

Yıldırım'ın belirttiği gibi gerçekten de ülkemizde Said-i Nursi'den "el alan" **bir cemaat,** Moon tipi örgütlenmiş ve Moon' la işbirliğine girmiştir.

1052 **Emirdağ Lahikası, 1, Redoks,** 206.
1053 S. M.
1054 Yıldırım, **Meczup Yaratmak,** s. 127-129.

Söz konusu cemaatin, "devlet içinde devlet olacak" biçimde gizli ve derinden yapılanması, devlet kurumlarını ele geçirmeye çalışması, **Mesih düşüncesini canlı tutması**, cemaat burjuvası oluşturması, STK'lar, medya ve eğitim yoluyla toplumu biçimlendirmek istemesi, **dinler arası diyalog** peşinde koşması ve **ABD'yle sıkı ilişkiler içinde** olması, Moon tipi örgütlendiğini kanıtlamaktadır.

İsa Sizi Korusun

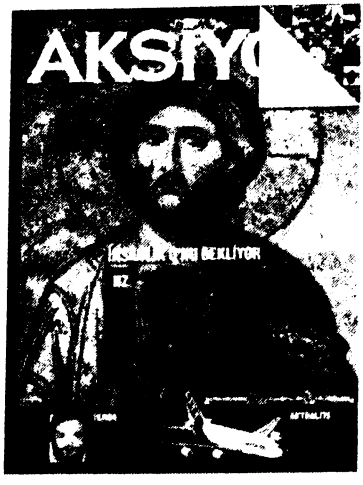

Söz konusu cemaatin, "**Aksiyon**" adlı dergisinin, 8 Aralık 2003 tarihli 470. sayısında **Hz. İsa** kapak konusu olarak işlenmiştir. Kapağında kocaman bir İsa ikonasının yer aldığı derginin içindeki yazıya, "***Hıristiyan dünyası Hz. Mesih'in (Christ) doğum yıldönümünü kutlamaya hazırlanırken Müslümanlar salat ve selam getirerek Hz. İsa'ya diğer peygamberlere olduğu gibi hürmet gösteriyor. Ve iki dinin müntesipleri geçmişte oluşan önyargıları yıkarak insanlığı tehdit eden tehlikelere karşı ortak noktalarda buluşmanın yollarını arıyor.***" denilerek başlanmıştır. Belli ki burada "...***Ve iki dinin müntesipleri geçmişte oluşan önyargıları yıkarak insanlığı tehdit eden tehlikelere karşı ortak noktalarda buluşmanın yollarını arıyor.***" denilerek, "**dinler arası diyalogun**" altı çizilmiştir.[1055]

Türkiye'de "**dinler arası diyalog**" arayışları Said-i Nursi'yle ivme kazanmıştır. Hıristiyan-Müslüman çekişmesinin geçici olduğunu ileri süren Said-i Nursi, kavga edecek bir şey olmadığını belirtmiştir:

1055 **Aksiyon dergisi**, S. 470, 8 Aralık 2003.

"Ahir zamanda İsevilerin dindarları ehl-i Kuran'la ittifak edip müşterek düşmanları olan zendekaya (zındıklara) karşı dayanacakları gibi, şu zamanda ehl-i diyanet (dine bağlı) ve ehl-i hakikat (hakikate bağlı) değil, yalnız dindaşı, meslektaşı, kardeşi olanlarla samimi ittifak etmek, belki Hıristiyanların hakiki dindar ruhanileri (din önderleri) ile dahi medarı ihtilaf (anlaşmazlık nedenleri) noktaları muvakkaten medarı münakaşa (geçici tartışma nedenleri) ve niza (kavga) etmeyerek düşmanları olan mütecaviz dinsizlere karşı ittifaka muhtaçtırlar."[1056]

Yani, Said-i Nursi, Hıristiyanların dindarlarının Müslümanlarla birleşip ortak düşmanları olan "dinsizlere" karşı dayanacaklarını, dine bağlı olanların, Hıristiyan din önderleriyle kavga etmeyerek "dinsizlere" karşı birleşmek zorunda olduklarını belirtmiştir.

Said-i Nursi'nin halefi olan **Fethullah Gülen** de aynı kanıdadır. **Gülen**, Said-i Nursi'nin **Emirdağ Lahikası**'ndaki görüşlerini tekrarlayarak Müslüman-Hıristiyan birlikteliğine şöyle vurgu yapmıştır:

"İslam'da ve Katolik Hıristiyanlık'ta esas olan inanç hükümlerinden başka, her iki dindeki ahlaki esaslar da denilebilir ki aynıdır. Teferruat (ayrıntı) olan tali (yan) meseleleri bir tarafa bırakalım."[1057]

Papa'ya Risale

Dinler arası diyalog çerçevesinde Said-i Nursi'nin risaleleri dünyanın değişik ülkelerine gönderilmiştir. Talebelerinden **Selahattin Çelebi** ve oğlu **Nazif Çelebi**, kitapları teksirle çoğaltarak dünyanın değişik ülkelerine postalamıştır. Said-i Nursi'nin risalelerinden oluşan bir paket kitap da **Vatikan'ın İstanbul temsilcisine** gönderilmiştir. Oradan da **Papa'ya ulaştırılmıştır.**

Papa'nın özel kalemi 22 Şubat 1951 tarihli kısa bir mektupla Nurculara teşekkürlerini bildirmiştir.[1058]

1056 **Lem'alar**, s. 151.
1057 www.fgulen.org
1058 Şahiner, **age.**, s. 384.

Patrik'le Görüşme

Said-i Nursi sadece Katolik Hıristiyanlarla değil Ortodoks Hıristiyanlarla da iyi ilişkiler kurmaya, onlarla da yakınlaşmaya çalışmıştır. 1953 yılında talebesi **Ziya Arun**'u yanına alarak **Fener Ortodoks Rum Patriği Athanogoras'a** gitmiştir. Patriğe, "*Peygamberi ve Kuran'ı kabul ederlerse ehl-i necat (kurtuluş ehli) olacaksınız.*" demiştir. [1059]

Said-i Nursi'nin ve talebelerinin Papa'yla ve Patrik'le kurduğu ilişkiler meyveleri zaman içinde vermiş ve yıllar sonra Said-i Nursi'nin halefi **Fethullah Gülen,** Vatikan'da Papa ile görüşmüştür.

Fethullah Gülen Papa'yla el ele

1059 age., s. 405.

Wilson'a, Lloyd Georg'a ve Venizelos'a Övgü

Said-i Nursi, sadece Papa'ya değil, dindar olan bütün **Hıristiyan liderlere** övgüler dizmiştir. Örneğin, I. Dünya Savaşı'nda ve sonrasındaki Kurtuluş Savaşı'nda Türkiye'ye yönelik yapmadıkları düşmanlık kalmayan **Wilson, Lloyd George** ve **Venizolos** hakkında şunları söylemiştir:

"Din-i İslamı Hıristiyan dinine kıyas edip Avrupa gibi dine lakayt olmak pek büyük bir hatadır. Evvela: Avrupa dinine sahiptir. Başta Wilson, Lloyd George, Venizolos gibi Avrupa büyükleri, papaz gibi dinlerinde mutaassıp olmaları şahiddir ki, Avrupa dinine sahiptir..."[1060]

Said-i Nursi'nin Tehdidi: "Cesaretiniz Varsa İlişiniz!"

Said-i Nursi'nin din eksenli hayat görüşü, onun din dışı akımlara karşı düşmanlık beslemesine yol açmıştır. Özellikle **ateizme** ve **komünizme** karşı çok serttir. 1950'lerde CHP'ye karşı DP'yi; Rusya'ya karşı ABD'yi desteklemesinin temel nedeni bu "din eksenli" hayat görüşüdür. Atatürk devrimlerini uygulayan, laik ve çağdaş ulus devletin savunucusu CHP'ye karşı, dinsel söylemleri ve uygulamaları ön plana çıkaran DP'yi desteklerken; Sovyetlerden yayılan din karşıtı komünizm akımına karşı da Moon tarikatı gibi Hıristiyan tarikatların yuvalandıkları, komünizmle mücadele eden ABD'yi desteklemiştir. Bu sayede hem DP, hem de ABD, Said-i Nursi'den çok rahat bir şekilde yararlanmıştır.

"Hoşgörü abidesi!" ve "mazlum!" Said-i Nursi, dinsizlere ve düşmanlarına karşı çok kindar, gaddar ve acımasızdır.

Şu sözler **Said-i Nursi**'ye aittir:

"Ey din ve avretini dünyaya satan bedbahtlar! Yaşamanızı isterseniz bana ilişmeyiniz! İlişirseniz, intikamım katmerli bir suretle sizden alınacağını biliniz, titreyiniz!

Ben rahmet-i ilahiden ümit ederim ki: Mevtim, hayatımdan ziyade dine hizmet edecek ve ölümüm başınızda bomba gibi patlayıp başınızı dağıtacak!

1060 **Mektubat**, Yeni Asya Neşriyat, s. 312.

Cesaretiniz varsa ilişiniz!
Yapacağınız varsa göreceğiniz de var!"[1061]

Şu cümleler de Said-i Nursi'ye aittir:

"*Fakat Kuran'ı Hâkim'in feyzine ve işaratına istinaden sizi titretmek için, size kati haber veriyorum ki: Beni öldürdükten sonra yaşayamayacaksınız! Kahhar bir el ile, cennetiniz ve mahbubunuz olan dünyadan tard edilip ebedi zülumata çabuk atılacaksınız! Arkamdan pek çabuk sizin nemrutlaşmış reisleriniz gebertilecek; yanıma gönderilecek. Ben de huzur-u ilahide yakalarını tutacağım. Adalet-i ilahiye, onları esfel-i safiline atmakla intikamımı alacağım.*"[1062]

Korktunuz mu?

* * *

Said-i Nursi, 1960 yılında Ankara'ya gitmek için Emirdağ'dan yola çıktığında polis tarafından durdurulmuş, Emirdağ'a geri gönderilmiş ve kentten dışarıya çıkması yasaklanmıştır.[1063]

Said-i Nursi, 23 Mart 1960'ta Urfa'da İpek Palas Oteli'nde ölmüştür. DP Hükümeti dönemindeki Urfa Valisi Şerafettin Atak'ın emriyle Halil-ür Rahman Camisi'nde kabri yapılmış ve buradaki **dergâhta iki kubbeli lahti** hazırlanmıştır.[1064]

Bundan üç ay sonra da 27 Mayıs 1960 darbesi sonucunda DP devrilmiştir.

1960 yılı Temmuz ayında Said-i Nursi'nin mezarı açılarak kemikleri mezardan alınıp bir askeri uçakla Isparta dolaylarındaki dağlarda bilinmeyen bir yere gömülmüştür.[1065]

Atatürk'ü ve çağdaş Cumhuriyet'i neredeyse her konuda eleştiren Said-i Nursi'nin tarihi bir İslami kurum olan **Hilafetten hiç söz etmemesi** dikkat çekicidir.[1066]

1061 **age.**, s. 774.
1062 **age.**, s. 418.
1063 Mardin, **age.**, s. 163, 164.
1064 Yıldırım, **age.**, s. 153.
1065 Mardin, **age.**, s. 164.
1066 **age.**, s. 164.

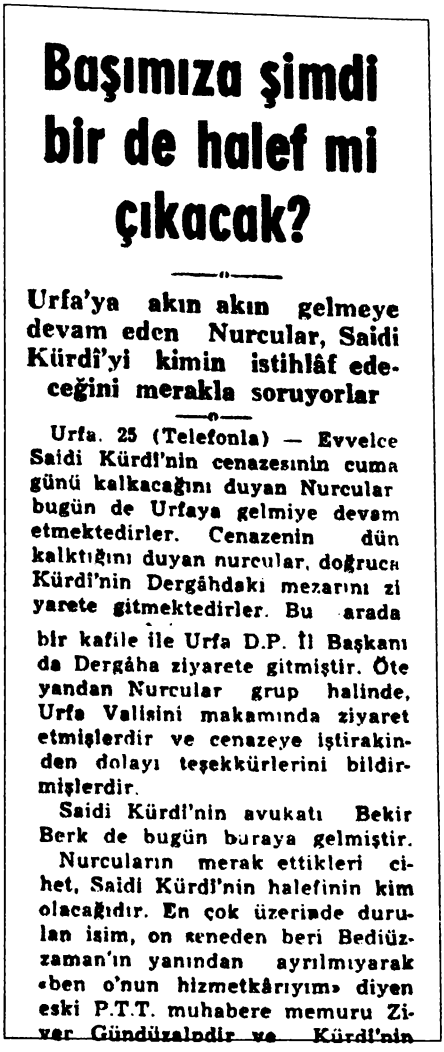

Başımıza şimdi bir de halef mi çıkacak?

Urfa'ya akın akın gelmeye devam eden Nurcular, Saidi Kürdi'yi kimin istihlâf edeceğini merakla soruyorlar

Urfa, 25 (Telefonla) — Evvelce Saidi Kürdi'nin cenazesinin cuma günü kalkacağını duyan Nurcular bugün de Urfaya gelmiye devam etmektedirler. Cenazenin dün kalktığını duyan nurcular, doğruca Kürdi'nin Dergâhdaki mezarını ziyarete gitmektedirler. Bu arada bir kafile ile Urfa D.P. İl Başkanı da Dergâha ziyarete gitmiştir. Öte yandan Nurcular grup halinde, Urfa Valisini makamında ziyaret etmişlerdir ve cenazeye iştirakinden dolayı teşekkürlerini bildirmişlerdir.

Saidi Kürdi'nin avukatı Bekir Berk de bugün buraya gelmiştir.

Nurcuların merak ettikleri cihet, Saidi Kürdi'nin halefinin kim olacağıdır. En çok üzerinde durulan isim, on seneden beri Bediüzzaman'ın yanından ayrılmıyarak «ben o'nun hizmetkâriyım» diyen eski P.T.T. muhabere memuru Ziver Gündüzalpdir ve Kürdi'nin

1950'lerde, "*Hükümet Kore'ye asker gönderiyormuş, eğer bana da izin verseler, 5000 genç Nur talebelerimle gönüllü olarak komünistlerle harbetmek için ben de giderim!*" diyerek 74 yaşında ABD için Kore'de savaşmaya can atan **Said-i Nursi**, nedense 1919'da, üstelik **43 yaşındayken**, Anadolu'daki **Türk Kurtuluş Savaşı'na** katılmak için kılını bile kıpırdatmamıştır.

İşte, hür adam Said-i Nursi!

İşte, Kurtuluş Savaşı kahramanı Said-i Nursi!

İşte, Türk dostu Said-i Nursi!

İşte, siyasete bulaşmamış Said-i Nursi!
Ve...
İşte Said-i Nursi efsanesinin yıkılışı! İşte Said-i Nursi gerçeği!

Uğur Mumcu ile Cemal Kutay'ın Said-i Nursi Tartışması

1950'lerden itibaren ABD istekleri doğrultusunda Türkiye'de Said-i Nursi'nin "makbul şahsiyet", "rol model" olarak parlatılıp halka sevdirilmesi için seferber olan **Cemal Kutay**, sadece Said-i Nursi'yi yücelten, kurmaca bir biyografi kaleme almakla kalmamış, yazıları ve konuşmalarıyla da Said-i Nursi'yi efsaneleştirmeye uğraşmıştır. 12 Eylül döneminde Kutay'ın Said-i Nursi çalışmaları devlet okullarına kadar girmiştir.

Türkiye'nin iç ve dış güçler tarafından nereye götürülmek istendiğini çok iyi gören **Uğur Mumcu**, 1980'lerde, Cemal Kutay'ın Said-i Nursi'yi yücelten kitaplarının devlet okullarına kadar girmesine karşı sesini yükseltmiştir. Yazılarıyla yetkilileri uyarmış, "Atatürkçüyüm!" deyip "Atatürk düşmanı" Said-i Nursi'yi yücelten Cemal Kutay'ı da ağır bir dille eleştirmiştir.

Uğur Mumcu

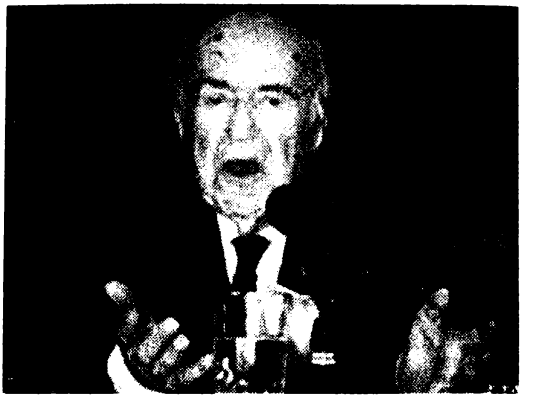

Cemal Kutay

Uğur Mumcu'nun bu konudaki ilk yazısı, 28 Ocak 1981 tarihli **Cumhuriyet gazetesinde *"Benimsetilmiş"*** başlığıyla yayınlanmıştır.

İşte o yazı:

"Siyasi konuları içeren kitapların Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okulların kitaplıklarına satın alınmalarına kimler karar verir? Elbette bu konu ile görevlendirilmiş yetkililer vardır. Bu yetkililer, bazı kitapların okunması ve bu kitaplarda yer alan düşüncelerin genç kuşaklarca benimsenmesini istedikleri için, bazı kitapların satın alınarak okul kitaplıklarında okunmasına karar verirler.

Cemal Kutay tarafından yazılan 'Tarih Ne Zaman İbrettir?' adlı kitap da hiç şüphesiz, yetkililerce satın alınıp okul kitaplıklarına gönderilmiştir.

Biz, sağ, sol, herhangi bir düşüncenin yasaklanmasından yana değiliz. Bu konuda birçok kişi ile ters düşeriz. Şairin, 'Çalış, idraki kaldır, muktedirsen ademiyetten' dediği gibi, insanın algılama ve düşünce yeteneklerini ortadan kaldırmadıkça, şu ya da bu düşünceyi yok etmenin olanağı yoktur. Tehlikeli ve sakıncalı olan, tek yönlü düşünceler ve tek amaçlı koşullandırmalardır.

Şimdi geliniz, 'Tarih Ne Zaman İbrettir?' kitabının bir bölümünü birlikte okuyalım:

'... Onun içindir ki Said-i Nursi, Bediüzzamanlık vasfını, değişen bir kıymet ölçüsü içinde haşmetle sürdürüyor ve nesiller sonra huzur devirlerinin hasret ve ümidi oluyor, olmakta devam ediyor...'

Genç öğrenciler, Atatürk İlköğretmen Okulu'nu bitirirken, Atatürk'ün yerini düşmanı Said-i Nursi'nin 'huzur devirlerinin hasret ve ümidi olduğunu' işte böyle öğrenmiş oluyorlar!

Bu kitaplıkta Doğan Avcıoğlu'ların, Prof. Tarık Zafer Tunaya'ların, Prof. Muammer Aksoy'ların, Prof. Taner Timur'ların, Prof. Özer Ozankaya'ların, Prof. Fehmi Yavuz'ların, Prof. Enver Ziya Kara'ların, Prof. Coşkun Üçok'ların, Atatürk'ü ve Kurtuluş Savaşı'nı inceleyen kitap ve incelemeleri yoksa genç öğretmenler elbette Said-i Nursi'nin 'huzur devirlerinin hasret ve ümidi' olduğunu öğrenerek yetişecektir. Bu Atatürkçü eğitim midir?

Geriye dönüp bakalım. Geçmiş dönemlerde okul kitaplarında Ulusal Kurtuluş Savaşımız nasıl yer aldı? Atatürk nasıl tanıtıldı? Sınavlarda ne gibi sorular soruldu? Yıllarca tek yanlı

koşullandırmalar ile eğitim yapıldı ve genç kuşaklara tek yönlü düşünceler aşılandı. Adının başında Atatürk olan okullarda bile Atatürk düşmanları işte böyle rahatça övülebildi.

Şimdi diyorum. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul kitaplıklarında Said-i Nursi'yi öven kitaplar yerine, solcu tanınan yazarların kitapları okunsaydı, kimbilir neler olurdu? Sağ basında kimler neler yazarlardı?

Evet dostlarım Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümü hepinize kutlu olsun..."[1067]

Atatürk'ün okullarında "Atatürk düşmanı" Said-i Nursi konulu kitaplar okutmanın yanlışlığına değinen ve bu kitapların yazarı Cemal Kutay'ı eleştiren Uğur Mumcu'nun bu yazısına Cemal Kutay'ın yanıtı gecikmemiştir.

Uğur Mumcu, 15 Şubat 1981 tarihinde, Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde "***Naylon Basın Pusuda***" başlıklı yazısında Cemal Kutay'dan gelen mektubu ve bu mektupla ilgili değerlendirmelerini yayınlamıştır.

Mumcu, "***Said-i Nursi'nin Atatürkçülüğü (!)***" diye başladığı yazısına şöyle devam etmiştir:

*28 Ocak günkü yazımda, Cemal Kutay'ın, Atatürk İlköğretmen Okulu Kitaplığı'nda 20168 demirbaş sayı ile kayıtlanmış, 'Tarih Ne Zaman İbrettir?' başlıklı kitabının 59. sayfasının son satırlarındaki, '... **Said-i Nursi, Bediüzzamanlık vasfını, değişen bin bir kıymet ölçüsü içinde haşmetle sürdürüyor ve nesiller sonra huzur devirlerinin hasret ve ümidi oluyor, olmakta devam ediyor...**' bölümünü aktarmıştım.*

1. Bu yazı ile ilgili olarak Cemal Kutay'dan çok sinirli bir anında yazdığı anlaşılan bir mektup aldım. Mektubun bir bölümü çok ilginç. Üstad şunları yazıyor:

***'Ben Bediüzzaman Said-i Nursi'nin yeminli Atatürk düşmanı olduğunu bilmiyorum. Böyle ağır bir ithamı doğrulayacak hadiseye de rastlamadım.** Menfiliğini, tarihin ve vicdanın tasdikindeki böylesine bir hareketi öğrendiğim an, sizin gibi sus-*

1067 Mumcu, **Uyan Gazi Kemal**, s. 137, 138.

maz karşısına çıkardım. Nitekim Atatürk'ü inkâr ve tasallut saydığım her hareketin karşısına çıktım da... Soruyorum: Eğer sizin elinizde böylesine iddiayı ispatlayacak delil, belge, olay, inandırıcı tesbit varsa bunları şimdiye kadar, sadece gazete sütunlarında değil kanun makamları karşısına kadar uzanan çeşitli emek safhalarında açıklamanız borcunuz değil miydi? Eğer gönülden samimi, gerçek Atatürkçü iseniz.'

2. Cemal Beyefendi'nin yaşını bilmiyorum, herhalde araştırmalarının verdiği aşırı yorgunluktan olacak, ***Said-i Nursi'nin 'Mektuplar' başlıklı kitabının 1958 baskısının 401, 1957 baskılı 'Sözler' adlı yayınının 143, 'Münazarat' adlı yayınının 17, 'Şualar' adlı kitabının 258, 372, 377, 382, 383, 385'inci sayfaları gözünden kaçmıştır. Bu satırlarda, Atatürk'e ve Kemalizm'e, laiklik ilkesine çok ağır saldırılar yer almaktadır.***

Cemal Beyefendi, Said-i Nursi'nin 'Barla Mektupları'nın 54'üncü sayfasının 23'üncü satırını, eski harflerle basılmış, 'Tılsımlar' başlıklı yazısının 195'inci, 'Maidet-ül Kuran'ın 33' üncü sayfalarını da okumuşa benzememektedir.

3. Mektubunda 'iliklerine kadar Atatürkçü' olduğunu ileri süren Cemal Beyefendi'nin, bu yayınlardan ve Nurculukla ilgili kendi deyişi ile ifade edersek, 'kanun makamlarının' kararlarından haberi olmadığı da anlaşılmaktadır.

4. Cemal Beyefendi, bu gidişle acaba, 'huzur devirlerinin hasret ve ümidi' olduğunu ilan ettiği Said-i Nursi'nin bir de 'Atatürkçülüğünü' mü kanıtlayacaktır?

5. Cemal Beyefendi, beni mahkemeye vereceğini de söylüyor. İyi olur. Hiç olmazsa 'kanun makamları' karşısında Atatürkçülük ile Said-i Nursi tartışması yapma olanağına kavuşuruz. Dava dilekçesini bekliyorum. Ne deyim; ne deyim!

Uyan uyan Gazi Kemal, şu dünyanın işine bak..."[1068]

Görüldüğü gibi usta araştırmacı gazeteci **Uğur Mumcu**, Cemal Kutay'ın ***"Ben Bediüzzaman Said-i Nursi'nin yeminli Atatürk düşmanı olduğunu bilmiyorum. Böyle ağır bir ithamı doğ-***

1068 **age.**, s. 142, 143.

rulayacak hadiseye de rastlamadım!" iddiasını, Said-i Nursi'nin "Atatürk düşmanlığı" yaptığı kitaplarını, bu kitapların sayfalarını ve satırlarını göstererek çürütmüştür.

Uğur Mumcu'nun bu "bilimsel" yanıtına **Cemal Kutay,** zehir zemberek bir "tekzip metniyle" karşılık vermiştir. 9 Mayıs 1981 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan tekzip metninde Cemal Kutay, 120 eseri olan, "iliklerine kadar Atatürkçü", tarafsız bir tarihçi olduğunu belirtmiştir. [1069]

Uğur Mumcu ise 10 Mayıs 1981 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, "***Bir Yanıt***" başlıklı yazısıyla Cemal Kutay'a, "***Cemal Beyefendi, göklere çıkardığın Said-i Nursi, bir Atatürk düşmanıdır, insaf, insaf!***" diye seslenmiştir.[1070]

Ancak zaman içinde Uğur Mumcu kaybetmiş, Cemal Kutay kazanmıştır; çünkü "küresel büyük güç" öyle istemiştir!

12 Eylül 1980'den itibaren Türkiye "gerçek Atatürk'ten ve gerçek Atatürk düşüncesinden" hızla uzaklaştırılırken "sahte Said-i Nursi'ye ve sahta Said-i Nursi düşüncesine" yakınlaştırılmıştır.

Böylece, tam bağımsızlığın yerini Amerikan uyduluğu, çağdaşlığın yerini ise bağnazlık almaya başlamıştır.

Nurculara Dokunan Yanar: İmran Öktem Olayı

Bugün, 2011 yılında, Nurculuğun uzantısı durumundaki "bir cemaate" dokunanların nasıl yaka paça hapse tıkıldıkları herkesin bildiği bir gerçektir. Bu durum, 1950'lerden beri devam eden Nurcu yapılanmanın beklenen sonucudur. Özellikle 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında, ABD'nin "komünizme karşı İslam" stratejisi çerçevesinde önü açılan Nurcu hareket, bugün Atatürk Cumhuriyeti'nin önündeki en büyük engellerden biridir.

2011 yılında, Nurculuğun uzantısı durumundaki "malum cemaatin" polis teşkilatındaki örgütlenmesini inceleyen ve ***"İmamın Ordusu"*** adlı bir kitap yazan gazeteci **Ahmet Şık,** daha kitabı yayınlanmadan yaka paça tutuklanıp götürülürken dediği gibi: ***"Dokunan yanar!..."***

1069 **age.**, s. 157-159
1070 **age.**, s. 160.

Evet, gerçekten de Nurcu hareketin yükselme dönemi olan 1950'lerden beri Said-i Nursi'yi eleştiren ve Nurcu harekete dokunan neredeyse herkes yanmıştır!

Örneğin, **Yargıtay Başkanı İmran Öktem!**

Yargıtay Başkanı İmran Öktem, 1966, 1967 ve 1968 adli yılı açılışlarında yaptığı konuşmalarda Nurculuk gibi gerici akımları çok ağır bir dille eleştirmiştir.

Şu sözler Öktem'e aittir:

"Nurculuk gibi Müslümanların çoğunluğu tarafından İslam akideleri ile telifi mümkün olmayan gerici ve sağcı akımlar yurt içinde çok tehlikeli bir hal almıştır. Aydın ve doğruyu gören vatandaşlarımın dikkat nazarlarını çekerim."

Said-i Nursi'nin Türkiye'nin milli şuurunun uyanmasına muhalefet ettiğini belirten Öktem, Nurculuk ve diğer sağcı akımların çok tehlikeli bir hale geldiğini belirttikten sonra konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

"Bizim görevimiz Türkiye'yi din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan korumak, gericiliği önlemek, devrimleri aynı canlılıkla ayakta tutmak, yalnız müspet ilim metotları üzerinde yürümektir. Atatürk'ün ölümünden bu yana 30 yıla yakın zaman geçmiştir. Bunları burada tekrar etmek lüzumunu duymak çok hazindir."

Adalet yılının açılışında sağ akımların
çok tehlikeli olduğu belirtildi
YARGITAY BAŞKANI: SAİDİ
NURSİ İSLAMLIĞI BİLMEZ

İmran Öktem

Yargıtay Başkanı İmran Öktem, 6 Eylül 1966'da, aydınlarla, hâkim ve savcıları, gerici hareketlere karşı uyanık olmaya çağırmıştır.

Öktem'in genelde gericilikle, özelde Nurculukla mücadele etmesi çok geçmeden bazı çevreleri rahatsız etmiştir. Bu gerici çevreler, Öktem'in "*Tanrı insanı değil, insan Tanrı'yı yaratmıştır!*" dediğini iddia ederek, Öktem'e saldırmaya başlamışlardır.

Tama da o günlerde İmran Öktem'in başkanlığındaki Yargıtay Genel Kurulu, **Nur Risaleleri**'ne yasak getiren bir karar almıştır.

İmran Öktem'e yönelik gerici, Nurcu saldırıların en büyüğü İmran Öktem öldükten sonra gerçekleştirilmiştir.

İmran Öktem, 3 Mayıs 1969'da vefat etmiştir. İmran Öktem düşmanı Nurcular, "*Dinsizlerin namazı kılınmaz!*" tarzında beyanatlar vererek bildiriler yayınlamışlardır.

Gerici, Nurcu tehditlerin ayyuka çıktığı bu ortamda **Türkiye Cumhuriyeti'nde hiçbir hoca İmran Öktem'in cenaze namazını kıldırmaya** yanaşmamıştır. İçişleri Bakanı Faruk Sükan başkanlığındaki Emniyet Genel Müdürü Hayrettin Nakiboğlu ve diğer yetkililerin katılımıyla yapılan toplantılar sonunda alınan kararlar gereği bulunan imamlar çeşitli bahaneler ileri sürerek, cenaze namazını kıldıramayacaklarını söylemişlerdir.

Uzun toplantı ve görüşmelerden sonra İmran Öktem'in cenaze namazının **Maltepe Camii'nde** kılınmasına karar verilmiştir. Ancak gerici Nurcu tepkiden korkulduğu için cenaze namazının Hacı Bayram Camii'nde kılınacağı bildirilmiştir. Fakat radyonun cenaze namazının Maltepe Camii'nde kılınacağını bildirmesi üzerine bütün planlar altüst olmuştur.

Gerci topluluklar ve Nurcu guruplar, İslam dininin "ölüye saygı" ilkesini de hiçe sayarak İmran Öktem'in cenaze namazının kılınmaması için Maltepe Camii'nin yolunu tutmuşlardır.

Sonraki gelişmeleri olayın tanığı, eski Ankara Emniyet Müdürlerinden **İbrahim Ural** şöyle anlatmaktadır:

"Öğle namazı kılındıktan sonra camiden çıkan kalabalık dışarda bekleyenlere 'yuh' çekiyor; 'Dinsizler... Bu adamın namazı kılınmaz! Allahsızların namazı kılınmaz! Kafirler Moskova'ya... Dinsizler Moskova'ya!' diye bağırıyorlardı. Bunlara dışarıdaki grup da, 'Atatürk geliyor, gericiler dışarıya, irtica dışarıya!' şeklinde karşılık veriyordu. Karşı iki grubun arasına polis girerek büyük bir çatışmayı önlüyordu. Fakat alınan tedbirlerin hiçbiri, karşılıklı yuh çekme ve sataşmaları önlemeye yetmiyordu.

Caminin iki imamı da bu kargaşadan istifade ederek kaçıyor, imam olmayınca da cenaze ortada kalıyordu. Kargaşanın sona ermesi için namazı kıldıracak bir imamın bulunması gerkiyordu. Vali Ömer Naci Bozkurt ve İçişleri Bakanı Faruk Sükan, telsizle hemen Gülhane Askeri Hastanesi'ne giderek oradaki imamı alıp getirmemi istiyorlardı. Bunun üzerine güvenlik tedbirlerini bırakarak hastaneye hareket ediyor ve bulduğum imamla geri dönüyordum. İmam, torba içinde getirdiği sarık ve cüppesini giyip namaz kıldırmak için ön safa geçince, yuhlar ve sataşmalar başlıyordu.

Polislerin daha ziyade cenaze için gelenlerin üzerine giderek, onları duvarın dibine kadar sürdüğünü görünce, müdahale ederek; namazdan çıkıp taşkın hareketlerde bulunanların avlunun dışına çıkarılmasını emrediyordum. Cenaze için gelenlerden eski bir vali ile bir yargıtay savcısının polisle adeta çatışması, tahrikin odak noktası oluyor, itişme ve kalkışmaların çoğalmasına yol açıyordu.

Bu gürültü ve kargaşa içinde, yarım yamalak da olsa namaz kılınıyor ve resmi merasim başlıyordu. Bir grup genç cenazeyi vermeyerek, Zafer Meydanı'na kadar eller üzerinde götürmeye başlıyordu.

Olayların böylesine çığırından çıkmasına rağmen topluluğa müdahale edemiyorduk. Adeta cenazenin arkasından sürüklenip gidiyorduk.

Cenazenin defni esnasında konuşan bir hâkim, 'Gördüğünüz olaylar gericilerle devrimcilerin mücadelesidir' diyordu. Bu sırada dışarıdan laf atılınca ortalık yeniden karışıyordu. Bütün bu kargaşada olaylara müdahale ederek 13 kişiyi yakalayıp adliyeye veriyorduk. Hepsi tevkif ediliyor fakat hiçbirisi mahkûm olmuyordu."[1071]

Ertesi gün **İsmet İnönü**, ***"Bu, her manasıyla 31 Mart Vakası'dır."*** demiş ve CHP, Meclis'e gensoru önergesi vermiştir.

Öktem olayını içinde yaşıyan İnönü teşhisini koydu:

TEŞEKKÜR EDERİZ

"BU 31 MART OLAYIDIR"

CHP lideri: "Parlamento artık devlete ve Anayasaya sahip çıkmalıdır.." dedi

6 Mayıs'ta da İzmit'te, bütün, savcı, hâkim ve avukatlar, Ağır Ceza Reisi başkanlığında bir yürüyüş yaparak hükümeti protesto etmişlerdir. Ayrıca, Yargıtay Genel Kurul üyeleri ile Cumhuriyet Savcıları, Askeri Yargıtay, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi üyeleri bildiriler yayınlayarak hükümeti kınamışlardır.

Yargıtay ve Danıştay üyeleriyle, Ankara'da görevli hâkimler, savcılar, avukatlar ile Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyeleri cüppelerini giyerek Yargıtay önünde toplanıp Kızılay, Maltepe ve Tandoğan Meydanı'nı takiben **Anıtkabir'e** yürümüşlerdir. Bu kalabalığın arkasındaki öğrenci topluluğu, ***"Tam bağımsız Türkiye! Kahrolsun irtica, kahrolsun hükümet, kahrolsun polis! Hükümet istifa! Atatürk geliyor!"*** şeklinde sloganlar atmışlardır.[1072]

1071 İbrahim Ural, **Bu da Bilmediklerimiz**, İstanbul, 2009, s. 183, 184.

1072 Ünal, age., s. 184; Milliyet gazetesi, 8 Mayıs 1969; http://www.yargitay.gov.tr/tarihce_aak/1966-1967.htm;

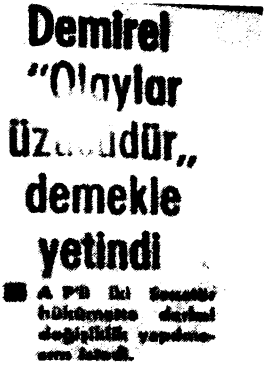
Demirel
"Olaylar
üz...dür,,
demekle
yetindi
A P İ ...
hükümete ...
değişiklik ...
...

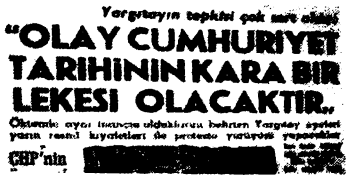
Yargıtayın tepkisi çok sert oldu
"OLAY CUMHURİYET TARİHİNİN KARA BİR LEKESİ OLACAKTIR,,
Öğlenle ayın üzerine oldukların behsen Yargıtay üyeleri yarın resmî kuyutları da protesto yürüyüşü yapacaklar
CHP'nin

12 Mart 1970 Darbesi'nin arifesinde, Türkiye'de Atatürk ilkelerini, laik düzeni, çağdaş değerleri ve tam bağımsız Türkiye'yi savunan, bu nedenle de gerici Said-i Nursi'yle ve Nurcu hareketle mücadele eden bir Yargıtay Başkanı'nın cenaze namazı sırasında yaşanan çirkin olaylar, Said-i Nursi'nin safsatalarıyla beslenen gerici Nurcu hareketin Türkiye'yi ele geçirmek üzere olduğunun en açık işaretlerinden biriydi.

Önce Atatürkçülerin cenaze namazını kıldırmamak için mücadele eden irtica, sonra Atatürkçüleri öldürmüş; şimdi de Atatürk'ü ebediyen öldürmenin hesaplarını yapmaktadır.

Ama bir gün herkes, Atatürk'ün dediği gibi, "*Türkiye Cumhuriyeti'nin şeyhler, dervişler, mezubular ülkesi*" olamayacağını çok iyi anlayacaktır.

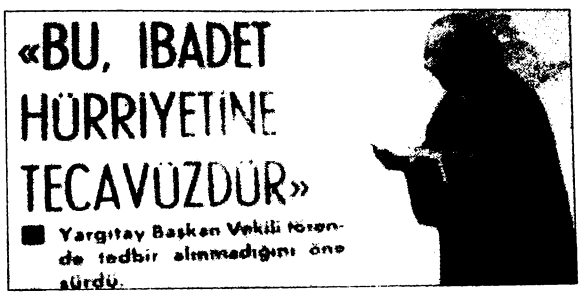
«BU, IBADET
HÜRRIYETINE
TECAVÜZDÜR»
Yargıtay Başkan Vekili törende tedbir alınmadığını öne sürdü.

YALAN 4

ATATÜRK, İSMET İNÖNÜ, TEK PARTİ CAMİLERİ KAPATMIŞTIR!

İSMET İNÖNÜ, PARALARDAN ATATÜRK FOTOĞRAFINI ÇIKARTMIŞTIR!

Tek Parti Camileri Kapattı Yalanının Kökleri

Türkiye'de Cumhuriyet düşmanı kesimin şehir efsanesi haline gelmiş yalanlarından biri de, CHP'nin tek parti olduğu dönemde camilerin depo, ahır, lokal, hatta tuvalet yapıldığı şeklindedir. Öteden beri bu iğrenç yalana sarılmış olan Atatürk ve Cumhuriyet düşmanı din istismarcıları, "***CHP tek partiyken İsmet İnönü camileri kapattı!***" diye tutturmuşlardır.

Gazeteci **Tufan Türenç**'in "***Çirkin İftira ve Gerçek***" başlıklı yazısında belirttiği gibi, "*Demokrat Parti 1946'da kurulduktan hemen sonra İsmet İnönü ve CHP için bütün Anadolu'da şu iftirayı yaymaya başladı: **'Kafir İsmet Paşa, camilere kilit vurdu. Etrafına asker dikti. Namaz kılmak için içeriye kimseyi sokturmadı. Camileri devamlı teftiş etti. Nöbetçilere, 'İçeriye kimseyi sokmuyorsunuz değil mi?' diye sordu.** Bu iftira 1950 yılında Demokrat Parti iktidara geldikten sonra da devam etti. Demokrat Parti'den sonra iktidara gelen bütün sağcı partiler de İsmet Paşa ve CHP için aynı iftirayı yaymayı aralıksız sürdürdüler. Bugün aynı çirkin ve aslı astarı olmayan iddiayı AKP de kullanıyor.*"[1073]

"*CHP, tek partiyken İsmet İnönü camileri kapattı!*" yalanına, 1966 yılında bizzat **İsmet İnönü**, "***Benim dönemimde camiler kapatılmamıştır...***" diye cevap vermiştir; ama Cumhuriyet tarihi yalancıları, bıkıp usanmadan bu yalanı sürdürmüşlerdir.

Şu sözler İnönü'ye aittir:

"***Cumhuriyet, inancı ve ibadeti serbest bırakmıştı. Namaz kıldığı için tek bir kişi suçlanmadı. Camiye gitmek kimseye suç sayılmadı. Camiler daima açık kaldı...***"[1074]

1073 Tufan Türenç, "*Çirkin İftira ve Gerçek*", **Hürriyet gazetesi**, 11 Ocak 2011.
1074 **Aydemir, İkinci Adam, C 3, s. 175.**

Ancak yıllar sonra **Prof. Ali Fuat Başgil**, yabancı bir ülkede yayınladığı "*27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*" adlı kitabında, Cumhuriyet Devri'nde Türkiye'de Müslümanların camilere korkarak ve ancak iki taraflarına bakınıp kimseler görmeden gitmeye çalıştıklarını yazmıştır.[1075] Böylece bir Cumhuriyet tarihi yalanının temeli atılmıştır.

Bu yalan da diğer Cumhuriyet tarihi yalanları gibi, Cumhuriyet düşmanı "kadim şeriatçılarımızca" allanıp pullanarak topluma sunulmuştur.

Bu yalanın ortaya çıkış öyküsü şöyledir:

Şeriatçılığıyla ve kışkırtıcılığıyla ünlü dinci yazar **Mehmet Şevket Eygi**, 1966 yılında **Yeni İstiklal** gazetesinde vatandaşlara bir çağrıda bulunarak, "*CHP döneminde yıkılan, satılan, kiraya verilen, depo ve müze yapılan camiler hakkında resim, yazı ve bilgi*" göndermelerini istemiştir. Gelen yazı ve resimlerin bir kısmı Yeni İstiklal gazetesinde yayınlanmıştır. Bu resimleri kimlerin nasıl çekip gönderdiği ise sır olarak kalmıştır.

Mehmet Şevket Eygi, bu konuyu 2003 yılında "***Yakın Tarihimizde Câmi Kıyımı***" adıyla kitaplaştırmıştır. Kitabın başlığının altında ise "***Kapatılan, satılan, yıkılan, kiraya verilen, depo yapılan, CHP ocağı, saz ve içki evi, spor kulübü lokali haline getirilen, müzeye dönüştürülen binlerce mâbedin hazin hikâyesi***" şeklinde bir ibare vardır. Yani, "*CHP, Tek Parti döneminde camiler kapatıldı, depo ve hatta tuvalet yapıldı.*" iddiasını ileri sürenlerin en büyük kanıtı, şeriatçılığı tescilli bir "Atatürk ve Cumhuriyet düşmanı" olan **Mehmet Şevki Eygi**'nin yazdıkları ve söyledikleridir.

Bu temelsiz iddia, son zamanlarda, Cumhuriyet'i ve değerlerini içselleştirememiş bazı akademisyenlerce de dillendirilmeye başlanmıştır. Örneğin, **Bugün gazetesinde** yazan ve Habertürk TV'de "***Tarihin Arka Odası***" programında konuşan **Doç. Dr. Erhan Afyoncu**, 9 Mayıs 2010'da **Bugün** gazetesindeki yazısında bu iddianın "doğru" olduğunu belirtmiştir.[1076]

* * *

1075 **age.**, s. 175, dipnot: 1.
1076 **Bugün gazetesi**, 9 Mayıs 2010.

M. Şevket Eygi ve "Cami Kıyımı" adlı kitabı

Son dönemde, "*CHP camileri kapattı*" iddiasını en çok istismar eden **AKP**'dir. Kurulduğu günden bugüne AKP yetkilileri, her fırsatta bu iddiayı gündeme taşımıştır. "***CHP, tek partiyken İsmet Paşa camileri kapattı, depo, ahır vs. yaptı!***" diye "sızlanan" AKP'li yetkililerin din sömürüsüyle oy peşinde koştukları açık bir gerçektir.

Örneğin, **AKP Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan,** 2011'deki referandum konuşmalarında,"***Biz bunların tarihini, cemaziyelevvellerini iyi biliriz. Bunların Anadolu topraklarında camileri nasıl ahır haline getirdiklerini iyi biliriz...***" demiştir.

Son olarak da 24 Kasım 2010 tarihinde AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik, "***Camiler konusunda sabıkası vardır, hem de az buz değil dosyalar dolusu sabıkası vardır. Tek parti döneminde bir yığın cami kapatılmıştır, bir yığını satılmıştır, bir yığını yıkılmıştır, kiraya verilmiştir, depo yapılmıştır, ahır yapılmıştır, kışla yapılmıştır, hapishane olarak kullanılmıştır, sazlı, sözlü, içkili eğlence mekânı haline getirilmiştir...***" demiştir.

"CHP, tek partiyken İsmet Paşa camileri kapattı!" iddiasını diline dolayan Başbakan ve Yardımcısı'nın, Mehmet Şevket Eygi'den fazlaca etkilendikleri anlaşılmaktadır!

Peki ama işin aslı nedir?

Cami Fetişizmi: "Amaç İbadet mi, Gösteriş mi?"

Öncelikle, İslam dinine göre, ***"İnsana şah damarından bile yakın olan ALLAH her yerdedir."*** Dolayısıyla ibadet etmek için ille de sınırları belirlenmiş ve dört duvarla çevrilmiş bir mekâna ihtiyaç yoktur... İslama göre, "darül harp" olmayan ve temiz olan her yer bir ibadethanedir. Bu mantık gereği olsa gerek, Hz. Muhammed, İslamiyet'i yaymaya başladığı ilk dönemlerde dört duvarla çevrilmiş bir ibadethane olmadan Müslümanları ibadete çağırmış ve ibadet ettirmiştir. Daha sonra da "görkemli olmayan" ibadethaneler diye tanımlanabilecek olan mescitler inşa ettirmiştir. Hatta bunların inşaatında bizzat yer almıştır. İslamda "cami fetişizmi" **Emeviler** döneminde başlamıştır. Dini siyasete alet eden Emeviler, ibadetleri şov aracı haline getirirken büyük boyutlu ve çok sayıda cami yaparak bir anlamda ***"dindarlık eşittir, görkemli ve çok sayıda cami"*** formolünü gündeme getirmişlerdir. Emevilerle başlayan "cami fetişizmi" bugüne kadar gelmiştir.

Bugün Türkiye'de birbirine sadece birkaç metre uzaklıkta birkaç cami görmek mümkündür. Bunun adı dindarlık değil, israftır ki, israf İslam dinine göre haramdır, günahtır.

Cumhuriyet'in Cami Politikası

1927 yılında tüm Türkiye'de, okulların iki katı; **14.425 okula** karşılık, **28.705 cami** vardır.[1077]

Bu nedenle, **17 Nisan 1927 tarihli 1011 Sayılı Bütçe Kanunu'nun 14. maddesine** göre, **Türkiye'ye gerçekten ne kadar cami ve ne kadar din görevlisi gerektiğinin** 31 Mayıs 1928 tarihine

1077 Gotthard Jaeschke, **Yeni Türkiye'de İslamcılık**, Ankara, 1972, s. 65, 66.

kadar belirlenmesi istenmiştir.[1078] Bu konudaki nizamname, 5 Ocak 1928'de kabul edilmiştir.[1079] Daha sonra bu nizamname biraz daha genişletilerek 25 Aralık 1932 tarihinde "*Cami ve Mescitlerin Sınıflandırılması Hakkındaki Nizamname*" adıyla yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede Türkiye genelinde "ihtiyaç fazlası" olduğuna karar verilen camiler belirlenmiştir.[1080]

İhtiyaç fazlası camilerin belirlenmeye başladığı 1928'de Türkiye'nin **14 milyon nüfuslu** bir ülke olduğu dikkate alınacak olursa, **28.705 caminin** ihtiyaca göre gerçekten de fazla olduğu kolayca anlaşılacaktır. Son dönemlerde girilen savaşlardaki aşırı can kaybından sonra Türkiye'de "ihtiyaç fazlası" camilerin olması çok doğaldır. Yeni kurulan Cumhuriyet, her şeyi planladığı gibi Türkiye'nin ihtiyacına göre cami planlaması da yapmış ve ihtiyaç fazlası camileri belirleyerek tasnif etmiştir. Üstelik bu iş için neredeyse bir yıllık bir zaman ayrılmış, gayet titiz bir çalışma sonunda ihtiyaç fazlası camiler belirlenmiştir. **Yanmış, yakılmış, asırlarca ihmal edilmiş, yokluk ve yoksulluk içinde kıvranan, sıfırdan imar edilen ve kalkındırılmaya çalışılan genç Cumhuriyet'i kuranlar; aşırıya, lükse, gösterişe değil, Türkiye'nin gerçek ihtiyaçlarına önem vermiştir.** Bu çerçevede ihtiyaç fazlası camiler belirlendikten sonra dönüştürülerek ya satılmış, ya da başka amaçlar için kullanılmıştır.

Dr. Nazif Öztürk, Evkaf Umum Müdürü'nün Başvekâlete yazdığı 28 Ocak 1937 tarih ve 201537/10 sayılı yazıya dayanarak, ülke genelinde mevcut camilerin yüzde ellisinin tasnife tabi tutulduğunu belirtmiştir. **Hayrat Kütük Defteri** incelendiğinde **1926 ile 1972 arasında** 494 cami arsası, 722 mescit arsası, **598 cami ve 995 mescitin satıldığı** görülmektedir. Hayrat satışının en az olduğu şehir 1 mescit ile Yozgat, en fazla olduğu şehir ise 386 eserle İstanbul'dur.[1081] Bu satışların tamamının CHP'nin iktidar

1078 1927 Maarfi Yılı Bütçe Kanunu 1011 Sayılı "**Camii ve Din Hizmetlerinin İhtiyaç Konusu Kanunu**"nun 14. maddesinden; Sinan Meydan, **Atatürk İle Allah Arasında**, İstanbul, 2009, s. 655.

1079 Jaeschke, **age.**, s. 64, 65.

1080 Bu konuda bkz. **Vakit gazetesi**, 30 Kanunu Evvel, 1928.

1081 "*Sanat Âlemi*"nden naklen, "*Satılan Cami ve Mescitler Ne Oldu?*", www.

olduğu 1926-1950 arasında yapılmadığı, satışların önemli bir bölümünün de 1950'de iktidara gelen DP döneminde gerçekleştirildiği gözden kaçırılmamalıdır.

En basit bir inşaatın bile belirli bir maddi kaynak demek olduğu düşünülecek olursa, sıfırdan imar edilen yeni Türkiye için, tasnif dışı camileri "atıl durumda" bekletme lüksü yoktur; bu nedenle -tekrar ediyorum- tasnif dışı camiler "dönüştürülerek" farklı amaçlar için kullanılmıştır; ama hiçbir cami asla **ahır, eğlence merkezi** veya **tuvalet** yapılmamıştır. Bu konudaki bazı örnekler, dünyanın her yerinde olabilecek "marjinal" örneklerdir. Bu münferit marjinal örneklere dayanarak genç Cumhuriyet'i "cami düşmanı" diye damgalamak insafsızlıktır, vicdansızlıktır!

Yokluk ve yoksulluk içinde yeni bir devlet kurup bu devleti yaşatmaya çalışan Cumhuriyet'i kuranlar, pekâlâ bügünkü siyasilerin yaptığı gibi, **halka hoş görünmek için** "cami fetişizmi" yapabilirler; ihtiyaç fazlası camileri elden çıkarmak şöyle dursun, her kente, her köye ve hatta her mahalleye yeni camiler yapabilirler, devletin zaten kısıtlı olan kaynaklarını bu "gösteriş amaçlı camilere" akıtabilirler ve bolca da alkışlanırlardı, ama onlar, gerekirse "cami düşmanı" damgasını yemek pahasına, İsmet İnönü'nün dediği gibi, "*milletin hoşuna gideni değil, milletin işine gideni yapmayı*" tercih etmişlerdir.

Ancak, Emevilerden beri devam eden cami fetişizminin etkisiyle olsa gerek, genç Cumhuriyet'in bu çok normal, çok akıllı ve -hatta israfı önlediği için- "İslami kararı", çok geçmeden "***CHP camileri kapattı; depo yaptı, ahır yaptı!***" biçiminde iğrenç bir propagandaya dönüştürülmüştür. Cumhuriyeti kuran iradeyi "din düşmanı" göstermeye yönelik bu maksatlı propaganda, zaman içinde çok kişiyi etkilemiştir ve etkilemeye de devam etmektedir.[1082]

14.425 okula karşılık, 28.705 caminin olduğu bir ülkede, normal insanların, ihtiyaç fazlası camilerle değil, camilerin yarı-

haber7.com, 19 Şubat 2008.

1082 Cumhuriyet'in "cami politikasının" eleştirilebilecek en önemli yanı, tasnif dışı bırakılan ve satılan bazı camilerin tarihi nitelikte camiler olmasıdır.

sından bile az sayıdaki **okullarla** ilgilenmesi gerekirken; halkevlerinin **köy enstitülerinin** kapatılmasına tepki göstermesi gerekirken, bizde tam tersi bir durum yaşanmıştır.

İsmet İnönü'ye Yapılan Büyük Haksızlık

Cumhuriyet tarihi yalancıları ve onların yalanlarıyla beslenen CHP karşıtı "sağcı-dinci partiler", öteden beri CHP'ye ve İsmet İnönü'ye saldırmak için "***Kafir İsmet Paşa, camilere kilit vurdu. Etrafına asker dikti. Namaz kılmak için içeriye kimseyi sokturmadı. Camileri devamlı teftiş etti. Nöbetçilere, 'İçeriye kimseyi sokmuyorsunuz değil mi?' diye sordu!***" biçiminde bir propagandayla, CHP ve İsmet Paşa'nın "cami düşmanı" olduğu yalanına neredeyse bütün Türkiye'yi inandırmışlardır.

Evet! Gerçekten de CHP ve İsmet İnönü, 1939-1946 arasında Türkiye'deki bazı camileri depo yapmış, bu camilerin kapısına kilit vurmuş, etrafına asker dikmiş ve bu camileri ibadete kapatmıştır!

Ancak İsmet İnönü'nün bu davranışının nedeni cami düşmanlığı, din karşıtlığı değil; tam tersine dinine olan bağlılığı, tarihine olan saygısıdır.

"Nasıl yani?" dediğinizi duyar gibiyim!

Şöyle ki:

İsmet İnönü, II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1939-1946 yılları arasında, Türkiye'ye yönelik muhtemel bir saldırıda, camilerin hedef alınmayacağını düşünerek, müzelerimizdeki tarihi ve dini değeri olan eserleri, zarar görmemeleri için, bazı camilere koydurarak koruma altına almıştır. Evet, İsmet İnönü, 1939-1946 arasında bazı camileri "depo" yapmıştır, ama bu depolar, "**Kutsal emanetler, Hz. Muhammed'in sancağı, kılıcı, hırka-i saadeti, Hz. Osman'ın kanlı Kur'an-ı Kerim'i** gibi "dinsel ve tarihsel" değeri olan eşyaların deposudur. Örneğin, **Topkapı Sarayı'ndaki kutsal emanetler,** bu emanetlerle ilgilenen görevlilerle birlikte Niğde'ye götürülerek, **Niğde'deki bazı camilere** konmuştur. Dolayısıyla, **kutsal emanetlerin** bulunduğu bu "cami

depolar", ibadete kapatılmış ve kapısına kilit vurulup asker dikilmiştir. Çünkü İsmet İnönü, bu kutsal emanetlerin korunmasına çok büyük bir önem vermiştir.

Bu nedenle gerçek bir Müslümana düşen görev, bu davranışından dolayı İsmet İnönü'yü kınamak değil, kutlamaktır.

Tufan Türenç, "*Çirkin İftira ve Gerçek*" adlı yazısında, Cumhuriyet tarihi yalancılarının bu çirkin iftirasının kaynağını, yıllarca CHP'de görev yapmış, İnönü'nün yakınında bulunmuş, **Necati Karakaya**'nın anlattıklarıyla çürütmüştür.

Şimdi, **Necati Karakaya**'nın Tufan Türenç'e gönderdiği mektubu birlikte okuyalım:

"28 Şubat 2008, Büyük Millet Meclisi'nde CHP'li bir milletvekili konuşma yapıyor. Mehmet Ali Şahin Bakan koltuğundan bağırıyor. 'Haydi, Haydi! Biz sizin nerelere kilit vurduğunuzu çok iyi biliriz.' Bununla, 'siz camilere kilit vurdunuz' demek istiyor...

1950 yılından itibaren Anadolu'nun dolaştığım her köşesinde bu iftirayı duydum.

Gerçek şudur.

1942 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın en alevli günlerinde Hitler'in orduları sınırımıza dayandı. Türkiye'ye girip girmemekte kararsızlardı.

İsmet Paşa Trakya'da Çakmak hattını kurmasına rağmen İstanbul'un bombalanacağını tahmin ediyor bu nedenle de savunmayı Ankara'nın dışında yapmayı düşünüyordu. İstanbul'daki saraylarda ve müzelerde bulunan tarihi eşyaları, zarar görmemeleri için Alman uçaklarının menzil dışında kalan bölgelerdeki camilere koymayı düşündü.

İsmet Paşa düşmanın camileri bombalamayacağını biliyordu. O nedenle bütün saray eşyalarını, padişahların tahtlarını, mücevherleri, kutsal emanetleri, Hazreti Muhammed'in sancağını, kılıcını, Hırkai Saadeti, Hazreti Osman'ın kanlı Kur'an-ı Kerim'ini, Atatürk'ün Samsun'da çıktığı tahta iskeleyi, müzelerde ne varsa tümünü tam 48 vagona yerleştirterek Niğde'ye gönderdi.

Bu değerli eşyaları korumak için Topkapı Sarayı İkinci Müdürü Lütfü Turanbek başkanlığında 30 görevli, aileleri ve çocuklarıyla birlikte Niğde'ye gitti.

Eşyalar ve görevliler, tehlike tamamen geçene kadar Niğde'de kaldılar.

Bu değerli eşyalar Niğde'de 3 camiye yerleştirildi. Camilerin etrafına nöbetçi askerler yerleştirildi. 28 Ocak 1943 günü İnönü Adana'da Churchill ile buluşmak üzere Ankara'dan trenle yola çıktı. Tren Niğde'de durdu ve uzun süre bekledi.

İsmet Paşa tarihi eşyaları görmek üzere 3 camiyi de teftiş etti. Özellikle Atatürk'ün Samsun'a çıktığı tahta iskeleyi görmek istiyordu. Saruhan Camii'ne gitti ve Tunabek'e sordu: 'Asker nöbetini aksatmıyor, camilere kimseyi almıyor değil mi? Gözüm arkada kalmasın' dedi."

İşte o çirkin iftiranın gerçek yüzü böyle!...

Tufan Türenç'in dediği gibi: "*Aradan 70 yıla yakın zaman geçmesine rağmen AKP hâlâ bu yalanı kullanıyor. Başbakan Erdoğan bununla da kalmıyor Kurtuluş Savaşı kahramanı, Cumhuriyet'in kurucusu, İkinci Cumhurbaşkanı İsmet Paşa'yı Hitler'e benzetiyor. Ve açılan davada mahkeme Erdoğan'ı, 'İnönü'nün böyle bir kişiye benzetilmesi, hatırasına saygısızlık teşkil ettiği gibi, milleti oluşturan bireylerin de kişilik haklarını ihlal edip incitmiştir', gerekçesiyle mahkûm ediyor.*"[1083]

Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük savaş stratejistlerinden biri olan **Atatürk'ün** yanında, yakınında bulunmuş olan **İsmet İnönü**, Türk ulusunun varlık yokluk kavgasında vatan savunmasında, her türlü çareye başvuran bir neslin son temsilcilerindendir. İşte bu İsmet İnönü'nün savaş stratejilerinden biri de zorunlu hallerde **camileri asıl amaçları dışında kullanmaktır.**

Kurtuluş Savaşı'nda Batı Cephesi komutanı olan İsmet Paşa, Büyük Taarruz'dan önce I. ve II. Ordu ile bunlara bağlı karargâhların barınması için Akşehir ve Konya çevresindeki **camiler, hanlar** ve kervansarayları kullanmıştır. Özellikle, kışın

1083 Tufan Türenç, "*Çirkin İftira ve Gerçek*", **Hürriyet gazetesi**, 11 Ocak 2011.

bölgede askeri birliklerin barınması için büyük kışlalar ve misafirhaneler olmadığından bu yola başvurmuştur. İsmet İnönü, aynı yönteme **II. Dünya Savaşı yıllarında** da başvurmuştur.[1084]

İşte İsmet İnönü'nün bu yöntemi, sonraki yılların din istismarcıları tarafından, İsmet İnönü'nün **camileri kapattığı** ve **ahıra çevirdiği** şeklinde halka yansıtılmıştır.

Çok yazık doğrusu!

Osmanlı da Camileri Otel Yapmıştı!

İsmet İnönü'ün, Kurtuluş Savaşı ve II. Dünya Savaşı sırasındaki "**camilerin amaç dışı kullanılması**" uygulaması, tarihimizde sadece İsmet İnönü'ye ait bir ilk uygulama değildir. Daha önce 19. yüzyılda **Osmanlı döneminde** de benzer uygulamalar görülmüştür.

Tarihimizde camiler ilk defa, **1877/78 Osmanlı-Rus Harbi (93 Savaşı) sırasında** amaç dışı kullanılmıştır. Bu savaşta Rumeli'den İstanbul'a büyük bir muhacir akını olmuştur. Rus ordusu ile Bulgar çetelerinin önünden kaçan yüz binlerce muhacir, kış mevsiminde İstanbul'a yığılınca bunların barındırılması için **İstanbul'daki büyük camiler ibadete kapatılmıştır.** Ayasofya, Sultan Ahmet, Süleymaniye, Beyazıt gibi camiler muhacirlerin barınmasına ayrılmış, bu camiler ve müştemilatı, bir anlamda muhacirlerin kaldığı "**oteller**", "**yatakhaneler**" olarak kullanılmıştır.

Rubert Furneaux'un; "*Tuna Nehri Akmam Diyor*", Charles Ryan'ın; "*Plevne'de Bir Avustralyalı*", Mehmet Arif Bey'in; "*Başımıza Gelenler*", Turhan Şahin'in; "*Öncesi ve Sonrasıyla 93 Harbi*" adlı eserlerinde muhacirlerin uğradığı zulümlerle ilgili yürek burkan satırlar ve onların **İstanbul'da camilerde barındırılmasıyla** ilgili çalışmalar anlatılmıştır.

Böyle bir durum **Balkan Savaşlarında** da yaşanmıştır. İstanbul'a sığınan binlerce muhacir, **yine camilerde barındırılmıştır.** Balkan savaşlarını izlemek amacıyla La Matin gazetesi muhabiri

1084 Ramazan Balkan, "*İsmet Paşa'nın Yıktırdığı Camiler*", **Kocatepe gazetesi,** 2010.

olarak İstanbul'a gelen Stephane Lauzanne, "*Hastanın Başucunda Kırk Gün*" (Balkan Acıları); yine savaş muhabiri olan Georges Remond, "*Mağluplarla Beraber*" ve William M. Pickthall, "*Harpte Türklerle Beraber*" adlı kitaplarında **muhacirlerin camilerde barındırılmasıyla** ilgili gözlemlerini aktarmışlardır.[1085]

İsmet İnönü'ye "**Camileri depo yaptı!**" diye çıkışanlar, acaba bundan sonra, 19. yüzyıl Osmanlı padişahlarına da "**Camileri otel yaptı!**" diye çıkışırlar mı?

Ne dersiniz?

Atatürk'ün ve Genç Cumhuriyet'in Camiye Verdiği Önem

Genç Cumhuriyet asla "**cami düşmanlığı**", yapmamıştır. Tam tersine Atatürk döneminde, gerektiğinde cami inşa ettirilmiş, camilerin bakım ve tamiri yaptırılmış, hatta kullanılmayan bazı kiliseler camiye dönüştürülmüştür.

İşte bu konudaki bazı örnekler:

1922 yılında Bakanlar Kurulu'nun ilk toplantısında konuşan **Atatürk**, Yunan çekilişi sırasında **birkaç bin caminin yakılıp yıkıldığını** belirtmiş ve "***Bu camileri yenilemek görevimizdir. Bu hizmeti nutuk atmadan, gösterişe kaçmadan, siyasete alet etmeden yerine getirelim.***" demiştir.[1086]

7 Aralık 1925 tarihli bir kanuna göre, Niğde'nin Fertek Köyü'ndeki bir kilisenin camiye çevrilmesine karar verilmiştir.

18 Mart 1933 tarihli bir kanuna göre de Edirne'deki üç şerefeli Camii'nin sıva tamirinin yapılması kararlaştırılmıştır.[1087]

Atatürk'ün çizdiği, "İdeal Cumhuriyet Köyü'nün" tam merkezinde bir de camiye yer vermiştir. Atatürk, çizdiği projede 22 numarayla gösterdiği camiyi, köy hamamı ve etüv makinesinin hemen yanına yerleştirmiştir.[1088]

1085 Balkan, agm.
1086 Turgut Özakman, **Cumhuriyet**, II. Kitap, Ankara, 2011 s. 15.
1087 **Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden** nakleden Meydan, **age.**, s. 656.
1088 A. Afet İnan, **Devletçilik İlkesi, (İlk** baskı 1937) Ankara, 1972, ek 7.

Atatürk, büyük bir kasırgada hasar gören Edirne Selimiye Camii'nin onarılması için ödenek göndermiştir.[1089]

Atatürk, 1930 yılında, Eskişehir'in Mihalıççık Köyü'ne, cami yapımı için, beş bin lira göndermiştir.[1090]

Atatürk, sadece Türkiye'deki değil yurt dışındaki camilerle de ilgilenmiştir. 1919'da başlanıp 1926'da tamamlanan Paris Camii'ne yardım yapanlar arasında Atatürk de vardır. Paris Camii'nde büyük emekleri olan **Bencheikh El Hocine Abbas** "*Mustafa Kemal Atatürk'ün de Paris Camii'nde izleri bulunduğunu*" ifade etmiştir. Şeyh Hamza Ebubekir'in, Bencheikh El Hocine Abbas'a anlattıklarına göre **Atatürk,** Abdülhamid'in ölümünden sonra, 1938 yılına kadar her yıl Paris Camii'ne "***Bizim de çorbada tuzumuz bulunsun!***" diye, **birkaç bin frank** para göndermiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra bu yardım kesilmiştir.

Batı'da Paris Camisi'nin yapımına katkıda bulunan Atatürk, Doğu'da ise Tokyo'ya bir cami yaptırmıştır.

1931 yılında Türkiye'ye gelip Atatürk'ü ziyaret eden Japon elçisi Torijori Yamada, Atatürk ile yaptığı görüşmede, Türklerin Tokyo'ya bir cami yaptırmalarını istemiştir.

Şimdi Yamada'ya kulak verelim:

"*Atatürk beni kapıda karşıladı, küçük bir sehpada diz dize oturduk. Tokyo'ya bir cami yapın dedim. Atatürk baktı ve dedi ki: 'Beyefendi, bu çok güzel bir teklif, ama biz borç harç içinde bir milletiz. Bunca borcumuz varken Tokyo'ya bir cami... Ama beyefendi, bu çok güzel bir teklif... Yapalım! Tokyo'ya bir cami yapalım, ben yaptırıyorum!' dedi.*"[1091]

Sunay Akın'ın dediği gibi: "*Bu millet şunu biliyor mu? Bu gezegenin en doğusundaki sabah ezanının ilk okunduğu camiyi Mustafa Kemal Atatürk yaptırmıştır.*"

1089 Abdurrahman Kasapoğlu, **Atatürk'ün Kur'an Kültürü,** İstanbul, 2006, s. 390.

1090 **Ali Metin Çavuş'**tan nakleden Yurdakul Yurdakul, **Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar,** İstanbul, 2005, s. 156.

1091 "*Çekik Gözlü Osmanlı-Türkiye gözlemleri*", http://www.ekin.k12.tr/japonya/cekikgozlu.html; Torijori Yamada, **Toruko Gaken (Türkiye'ye Resimli Bir Bakış).**

Atatürk'ün Yaptırdığı Cami

Atatürk'ü, "din düşmanı" diye adlandıran utanmazların, "Atatürk'ün camileri kapattırdığı" yalanını yerle bir eden çok önemli bir belge var elimizde... Bu belge, Atatürk'ün bırakın camileri kapattırdığını, tam tersine **cami yaptırdığını** kanıtlamaktadır.

Atatürk, Erzurum Kongresi'nden ölümüne kadar hep yanında ve hizmetinde olan **Mihallıççıklı Emir Çavuşu Ali Metin** aracılığıyla, **5 bin lira** göndererek, Yunanlar'ın işgal sırasında yakıp yıktıkları ve Mihallıççıklıların imkânları olmadığı için yaptıramadığı **kasabanın tek camisini** yeniden yaptırmıştır.[1092]

Atatürk'ün tüm masraflarını bizzat karşılayarak yaptırdığı bu cami, bugün Mihallıççık'tadır ve "**Aşağı Camii**" veya "**Mihalıççık Atatürk Camii**" diye adlandırılmaktadır.

Ali Metin Çavuş, Atatürk'ün en yakınlarındandır. Ailesi aslen Malatyalıdır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sırasında aile Eskişehir'e göçmüş, eski adıyla Mihalıççık, yeni adıyla "Çukurviran" köyüne yerleşmiştir. Bilahere babası Hacı İsmail, aileyi Mihalıççık'a getirmiştir. Ali Metin Çavuş, babasından dolayı da "Hacıların Ali" diye anılmıştır.

Ali Metin Çavuş, I. Dünya Savaşı'nın en zor döneminde, 1915 yılında, daha 18 yaşındayken askere alınmıştır. O zamana göre iyi bir eğitimi vardır. Bu nedenle de Sivas'ta askerken "**Küçük Zabit Mektebi**"ne alınmış, burada Enver Paşa'nın dikkatini çekmiş ve onun karargâhında hizmet vermiştir. Savaştan yenilgiyle çıkmamız üzerine tekrar Anadolu'ya dönmüş, **Kazım Karabekir Paşa'nın başında bulunduğu 15. Kolordu'da** askerliğine devam etmiş ve orada da kendisini göstererek üstlerinin takdirini ve sevgisini kazanmıştır.

Atatürk'ün Erzurum'a gelmesi üzerine Karabekir Paşa Ali Metin Çavuş'u, 3 Temmuz 1919 günü Atatürk'ün hizmetine "emir çavuşu" olarak vermiştir.

Zorlu Kurtuluş Savaşı süresince Atatürk'ün hep yanında,

1092 **Yurdakul, age.,** s. 156.

yakında bulunan Ali Metin Çavuş, Kurtuluş Savaşı günlerinde, Ankara'da, belli bir dönem Atatürk'ün yemeklerini yapmıştır.

Halk dilinde "Aşağı Cami", asıl adıyla "**Cami-i Kebir**", 1302 (1886) yılında Sivrihisarlı Hacı Süleyman tarafından yaptırılmıştır. O tarihlerde Mihalıççık, Sivrihisar'a bağlı bir kasabadır. Kurtuluş Savaşı sırasında Mihalıççık da Yunan işgaline uğramıştır. Bu işgal sırasında **Aşağı Cami, Yunanlılar tarafından tahrip edilmiştir ve uzun süre tamir edilememiştir.**

"1930 yılında Mihalıççık'tan Ali METİN'i ziyarete gelen bir grup arkadaşı, daha önce ***Yunanlılar tarafından yakılıp yıkılan*** *Aşağı mahalle olarak da bilinen Camii Kebir mahallesindeki caminin durumundan bahsederek,* ***Atatürk****'ten bu konuda yardım alıp alamayacaklarını sorarlar.*

Birkaç gün sonra Ali Metin Yaver, Muzaffer KILIÇ'la birlikte Atatürk'e bu konuyu arz ederler. Eskişehir'in durumunu çok iyi bilen Atatürk, kendi parasından 5000 (beşbin lira) vererek, caminin yaptırılmasını söyler."

Özetle, Eskişehir **Mihalıççık Camii,** Ali Metin Çavuş'un vesile olmasıyla **Atatürk'ün gönderdiği 5000 lira**yla yeniden yapılarak ibadete açılmıştır.

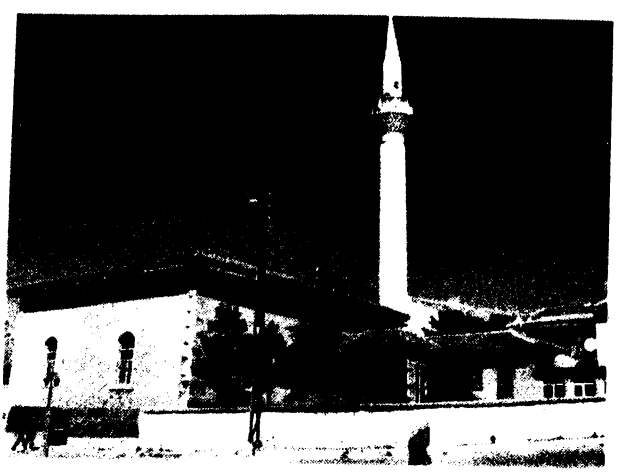

Foto: Mustafa Mestan - Mihalıççık
Caminin bugünkü hali. (Minare sonradan yapılmıştır.)

Caminin yeniden yapılmasına sebep olan hayır sahibinin, yani Atatürk'ün isteği doğrultusunda camiye yeni bir kitabe konmamış ve hayır sahibinin adı da herhangi bir yere yazılmamıştır.[1093]

2005 yılında yapılan araştırma ve incelemelerden sonra Mihalıççık'ta Atatürk'ün yardımıyla yeniden yapılan o cami kesin olarak tesbit edilmiştir.

Araştırmayı yürütenler bu konuda şu bilgileri vermiştir:

"*...Sayın **Ahmet Haşim Yurdakul** gibi, Çalcı Köyü'nden '**Çavuş Dede**' lakaplı **Mehmet Ali Tuncer** gibi (kişiler bu konuda bilgi verdiler)... Bize caminin hangisi olduğunu ilk söyleyen **Ahmet Haşim Yurdakul** oldu. Kendisi 96-97 yaşlarında. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde öğretmenlik yapmış, bilahare sorgu hâkimliği ve noterlik görevlerinde bulunmuş bir kimse, hiç tereddüt etmeden Milhalıççık'taki 'Aşağı Cami' dedi. **Bu caminin Atatürk'ün gönderdiği para ile yapıldığını gayet net biliyordu...** Hiçbir zaman tek kanattan gelen bilgiyle yetinmedik. Muhtelif kişilerden ve tarihî kaynaklardan her şeyi teyit ettirmeye, belgelere bağlamaya çalıştık. Bunu da başardık. Sayın Müftümüzün dediği gibi, 'kulaktan kulağa dolaşan bir bilgi' olmadığını ispatladık. Tarihi bir camiyi ortaya çıkararak ona da yardımcı olduk. Cami, Milhalıççık'ta Kabir Mahallesi'ndeki, 'Aşağı Cami' idi. Bu kat'i belge ve bilgilerle ispatlanmıştır.*"[1094]

Demek ki neymiş! Atatürk camileri kapattırmamış, yıktırmamış; tam tersine yıkık perişan camileri yeniden yaptırmış!

Atatürk Edirne Selimiye Camii'nde

1923'te **Balıkesir Paşa Camii**'nde cuma namazı kılan ve minbere çıkarak "***Tanrı birdir, şanı büyüktür.***" diye başlayan bir hutbe veren **Atatürk**, özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında cuma namazlarını, Anadolu'nun değişik şehirlerindeki (Havza, Amasya, Ankara, Balıkesir gibi) değişik camilerde kılmıştır. Atatürk,

1093 Ayrıntılar için bkz. İbrahim Candan, Seni **Anlasaydık Bu Hale Gelmezdik**, Akasya Kitap, Mayıs, 2006.

1094 **Sakarya gazetesi**, 29 Mayıs 2005.

cumhuriyetin ilanından sonra da yurt gezilerinde özellikle **tarihi camileri** ziyaret etmiştir.

Atatürk, Edirne gezisinde **Edirne Selimiye Cami'ni** ziyaret etmiştir. Caminin giriş kapısının üstündeki kitabeyi inceleyen Atatürk, orada yazılı olan **AYETİ okumuş** ve caminin imamı Fereli Ahmet Efendi'ye bu ayetin anlamını sormuştur. Daha sonra da camiye girerek incelemelerde bulunmuş ve bazı açıklamalar yapmıştır:

Atatürk, caminin içinde minberle avize arasında durmuş ve, *"Beyler, hiçbir dine bağlı olmayan kalp istirahattan mahrumdur!"* diye söze başladıktan sonra şunları söylemiştir:

"Bakınız, ecdadımız İstanbul'un fethinden tam 125 sene sonra bu şaheser camiyi İstanbul'da değil de Edirne'de yapmış, böylece Edirne'ye mührünü basmış, tapulamıştır. Dahi Mimar Sinan, sanat ve din aşkıyla bu eseri bina etmiştir."

Daha sonra avizenin üzerinde yarım kubbede yer alan **Arapça** yazıyı okuyan **Atatürk,** Müftü'ye dönerek: *"Hocam, bu ayet Tövbe Suresi'nin 18. ayeti değil mi?"* diye sormuş, Müftü, *"Evet Paşa*

Hazretleri!" cevabını vermiştir. Atatürk, tekrar Müftü'ye dönerek, "*Bana bu ayetin manasını söyleyebilir misiniz?*" diye sormuştur. Müftü de, "*Bildiğim kadarıyla bu ayette 'Allah'ın, mescitlerini, camilerini yapan ve imar edenler Allah'a ve ahiret gününe iman edip namazlarını kılan, zekâtlarını veren ve ancak Allah'tan korkanlardır. Onlar doğru yoldadır' demektedir.*" demiştir.[1095]

Atatürk'ün Cami Araştırmaları

Atatürk, belki de Türk siyasetçileri arasında ilk ve tek "**cami araştırması**" yapan liderdir. İslam tarihinde ilk camilerin nasıl ortaya çıktığını merak eden Atatürk, Leon Caetani'nin "*İslam Tarihi*" adlı eserinin 3. cildinde "*Caminin Kökeni*", "*Medine'de Caminin Kurulması*" başlığı altındaki satırlarla ilgilenmiş, önemli bulduğu yerlerin altını çizmiş ve sayfa kenarlarına bazı notlar almıştır.

İşte Atatürk'ün dikkatini çeken o satırlar:

"*...Gerek Şarklı, gerek Avrupalı yazarların tamamı istisnasız Muhammed'in Medine'ye geldiği günden itibaren Müslüman ibadeti için bir mabet inşası fikrinde olduğunu muhakkak kabul etmişlerdir. Halbuki bu düşünce doğru değildir. Çünkü, Müslüman camisi, sayir birçok şeyler gibi Peygamber'in beyninde bütün kısımlar ve ayrıntıları ile tam bir halde bulunan bir müessese olmamıştır. İlk önce sırf şahsi hususlarda kullanılmaya yönelik bir binanın yapılması düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu bina ilk olarak müminler arasında bir buluşma mahalli olmuş, nihayet ibadete mahsus bir mabet haline gelmiştir. Hatta, Muhammed'in bile vefatı sırasında hususi ikemetgâhının dünyadaki bütün İslamiyet için ikinci bir büyük mabet haline geçmiş olduğunu hissetmiş olmasına ihtimal verilemez. (...) Camii, İslamiyet'in dini, siyasi ve toplumsal safhalarının başlıcalarını ihtiva eder. (...) Çünkü adeta meşhur kurucusunun bütün dini mesleğini, bütün siyasi görüşlerini kendinde toplamıştır. Camii, İslamiyet'in dini, siyasi, toplumsal merkezidir. (...)*" (s. 209, 210)[1096]

1095 Kasapoğlu, **age.**, s. 390, Meydan, **age.**, s. 656, 657.
1096 Komisyon, **Atatürk'ün Okuduğu** Kitaplar, C 3, s. 319, 320.

Atatürk bu bölümün başına çift (X) işareti koymuş ve bu bölümü yukarıdan aşağıya dikey bir çizgiyle işaretlemiştir.[1097]

Atatürk, aynı kitapta, "*Medine'de Camiinin Kurulması*" başlığı altındaki şu satırlarla da ilgilenmiştir:

"*Muhammed, Müslümanların ibadet etmeleri için kendisi tarafından yapılacak ilk caminin, devenin durmuş olduğu yere yapılmasına karar verdi. Burası açık bir arsa idi. Etrafında birkaç hurma ağacı vardı. Bir kısmını ziraat yapılan küçük tarlalar ve bazı müşrik mezarları işgal ediyordu. Muhammed kime ait olduğunu araştırdı. Ve iki yetim, Sehl ve Süheyl vasisi Muaz bin Ufrad'ın, parayı kabul hususunda güçlükler göstermiş olmasına rağmen satın aldı.*" (s. 82)

"*Caminin inşaatında güneşte kurutulmuş tuğlalardan başka iki giriş kapısının yanları için taş kullanıldı. Hurma kütükleri de kullanılmıştır. (...) Bazılarının rivayetlerine göre ilk cami, damsız, sade bir duvardan ibaretti. Kıble, Kudüs'e doğru döndürülmüş idi.*" (s. 84)[1098]

Bu satırların altını çizen **Atatürk,** ayrıca Hz. Muhammed'in emriyle kesilen hurma ağaçlarının kıblenin etrafına sütun şeklinde dikildiği, üzerine küçük bir çatı yapıldığı, içeriye girilecek kapının yanına birkaç taş konulduğu, başlangıçta caminin sadece açık bir avludan ibaret olduğu ve hiç çatısının olmadığı, sahabelerin yakıcı güneşten şikâyet etmeleri üzerine "***birbirine örülmüş büyük hurma yapraklarının***" bir dam yapıldığı ve üzerinin çamurla örtüldüğü, tavanın çok alçak olduğu, ilk zamanlar caminin aydınlık olmadığı, geceleri hurma yaprakları yakılarak aydınlatıldığı, "***ancak dokuzuncu hicri senede Medine'ye av malzemeleri***" satıcısı geldiğinde, onun getirdiği yağ ve kandillerle caminin aydınlatıldığı, Hz. Muhammed'ten sonra Hz. Ömer'in camiyi genişlettiği, cami yapımı sırasında, "***Hz. Muhammed'in de diğer herkes gibi çalıştığı***" belirtilen bölümlerle ilgilenmiştir. (s. 84-90)[1099]

1097 age., s. 318, 319.
1098 age., s. 266, 267.
1099 age., s. 267-271.

Atatürk, yukarıda "*tırnak içinde*" yazdığım yerlerin altını çizmiştir.[1100]

Atatürk birçok konuşmasında camilerden ve camilerin Müslümanlar için taşıdığı anlam ve önemden söz etmiştir. Atatürk camiler hakkındaki düşüncelerini: "*Efendiler, camilerin mukaddes minberleri, halkın ruhani, ahlaki gıdalarına en ali feyyaz menbalardır.*" diyerek, bazen Meclis kürsüsünden bazen de bizzat cami minberinden halka açıklamıştır.[1101]

Atatürk camilerin, ibadetler dışında, dünyevi işlerin de görüşülüp tartışıldığı, günlük sorunların konuşulduğu bir fikir alışverişi ortamı olması gerektiğini düşünmüştür. Bu düşüncesinin kaynağı İslam tarihiyle ilgili okuduğu bazı kitaplardır. Örneğin, Leon Caetani'nin "*İslam Tarihi*" adlı kitabının 3. cildini okurken, "*(Hz.) Muhammed'in kurduğu camiinin bir bulşma yeri olduğunun*" anlatıldığı şu satırların altını çizmiştir:

"*Cami Müslümanlar için, Medine'nin ordusu da Muhammed ve ashabı için ne ise, daima o halde kalmıştır. Yani, bir buluşma yeridir. Orada cemaat bulunduğu zamanların çoğu dakikalarında reislerinin sözlerini dinlemişler; hırslarını, duygularını orada ortaya koymuştur. Halifeleri bir aralık orada seçilirdi. Peygamber'in halifeleri orada tebanın oylarını toplardı: Muhammed, kendisinin sözlerini işitmeye gelmiş olanlara orada din eğitimi verdiği ve vaazlar ettiği gibi, Medine bir velayet şehri olduğu, Muhammed'in ikemetgâhı, bir imparatorluğun hükümdarının sarayı haline çıktığı zaman âlimler, fıkıhçılar, hadisçiler, hafızlar, kısaca Peygamber'in öğretmiş olduğu muhafaza ve kalanlara nakletmek arzusu bulunan kimselerin tamamı orada toplanırlardı. (...) (Camiler), Muhammed'in ikemetgâhı, İslamiyet'in ilk okulu, ilk üniversitesi oldu. (...) Bu hayrete şayan binanın (caminin) kemerleri altında dolaşırken, ak sakallı ihtiyar üstatların etrafında toplanmış birtakım çocuklar görürüz ki, başın düzenli hareketiyle Kur'an ayetlerini ezberlemeye*

1100 **age.**, 368, 269, 271.

1101 1 Mart 1922'de Meclis Üçüncü Toplanma Yılını Açarken Söylenmiştir. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C I, s. 246.

çalışırlar. Bütün Doğu'da ibadete mahsus olan yer aynı zamanda okuldur. Propaganda ve terbiye aletidir." (s. 241, 242)[1102]

Atatürk, önemli bularak altını çizdiği bu satırların başına "Dikkat" anlamında bir "D" harfi koymuş ve son bölümün başını ve sonunu **birbirine paralel iki dikey çizgiyle** işaretlemiştir.[1103]

Atatürk, Leon Caetani'nin "*camilerin bir buluşma yeri ve aynı zamanda bir üniveriste olduğu*" yönündeki görüşüne katılmaktadır.

7 Şubat 1923'te **Balıkesir Paşa Camii'nin minberinden cemaate seslenen Atatürk,** camiler konusunda şunları söylemiştir:

"*Efendiler, camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın, yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler, itaat ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapmak lazım geldiğini düşünmek, yani istikbal ve istiklalimiz için, bilhassa hâkimiyetimiz için neler düşündüğümüzü ortaya koyalım (diye yapılmıştır)...*"[1104]

Camileri "*Allah'ın evi*" olarak adlandıran Atatürk, "*Hz. Muhammed'in millet işlerini Allah'ın evinde yaptığını*" ifade etmiştir:

"*...Arkadaşlar, Cenab-ı Peygamber, mesasisinde iki dara, iki haneye malik bulunuyordu. Biri kendi hanesi, diğeri Allah'ın evidir. Millet işlerini Allah'ın evinde yapardı...*"[1105]

Atatürk, İslam dininin ibadet boyutunu değerlendirirken daha çok ibadetin sosyal hayat üzerindeki düzenleyici rolü üzerinde durmuştur. Örneğin cuma namazları konusunda şunları söylemiştir:

"*Cuma namazından maksat, herkesin dükkânlarını kapatarak bir arada toplanmaları ve İslamların umuma ait meseleleri hakkında dertleşmeleridir...*"[1106]

Atatürk'ün camilerin nitelikleri konusundaki bu düşünce-

1102 Komisyon, **Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar,** C 3, s. 352, 353.

1103 age., s. 352.

1104 Atatürk'ün hutbesinin tamamı için bkz. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,** C II, s. 98-100

1105 age., s. 98-100

1106 16.03.1923'te Adana Esnaflarıyla Konuşmada Söylenmiştir. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,** C II, s. 131.

lerinin kaynağı büyük oranda **Leon Caetani'nin "*İslam Tarihi*"** adlı eseridir.

Görüldüğü gibi Atatürk, bırakın camileri kapatmayı; camilerin nasıl ortaya çıktığından, camilerin niteliklerine kadar birçok konuda cami araştırmaları yapmıştır. Tarihimizde belki de bilimsel cami araştırması yapan tek lider Atatürk'tür.

Sonuç olarak, Atatürk'ün, İsmet İnönü'nün veya tek partinin "cami düşmanı!" olduğu kocaman bir Cumhuriyet tarihi yalanıdır.

İnönü'nün Gizli Dünyası

Bazı kendini bilmezlerce "cami kapatan", "din düşmanı" diye adlandırılan **İsmet İnönü**, mitinglerinde, "din istismarı olur" diye ***"Allah"*** sözünü ağzına almaktan çekinen, yatak odasındaki **"ALLAH'IN DEDİĞİ OLUR"** levhasının fotoğrafının bir gazetede yayınlanmasına çok kızan, buna karşın **geceleri gizlice namaz kılan**, her sabah evden çıkarken eşinin **"dua etmesini"** isteyen, gösterişsiz, gerçek ve samimi bir Müslümandır.

İnönü'yü yakından tanıyan **Ali Rıza Akbıyıkoğlu**'na kulak verelim:

"İsmet Paşa, 1966 yılında kısmi seçim yapılacak illeri geziyor, konuşmalar yapıyordu. Batı Anadolu'da Denizli, Uşak, Afyon ve Kütahya illerinde kısmi seçim yapılacaktı. Paşa, Denizli'de bir konuşma yaptıktan sonra Uşak'a gelmiş, büyük gösterilerle karşılanmıştır. Mevhibe Hanımefendi de bu geziye katılmıştı.

Paşa, parti binasında bir süre dinlendikten sonra Cumhuriyet Meydanı'nda bir konuşma yapacaktı. İl parti teşkilatından bazı arkadaşlar:

'Paşam,' dediler. 'Nurculuk propagandası bizim dışımızdaki bütün partiler tarafından açıkça yapılmaktadır. Bizi CHP'lileri dinsizlikle suçlamaktadırlar. Lütfen siz de yapacağınız konuşmada Allah'tan biraz bahsediverseniz. Biz de bu dinsizlik suçlamasından kurtulmuş oluruz.'

İsmet Paşa hiç ses çıkarmadı. Az sonra meydanda halka hitap etti. Dini siyasete alet eden partilere ve politikacılara özellikle çattı. Konuşmasını 'Allahaısmarladık' sözüyle tamamladı.

*Parti binasına döndüğümüz zaman, İsmet Paşa, arkadaşlara tebessümle: 'Dediklerinizi yaptım! Beğendiniz mi?' dedi. Arkadaşlarım birbirine baktılar. Paşa, şaşkınlık gösterenlere şöyle dedi: **'Bana Allah'tan bahset dediniz. Ben de halka hitaben 'Allahaısmarladık' diye seslendim. Memnun kalmadınız mı?'***

Paşa, Uşak'tan sonra Afyon ve Kütahya illerine de gitmiş, buralarda da dini siyasete alet edenlere ve millet bütünlüğünü bölmeyi amaçlayan Atatürk düşmanı Nurculara şiddetle çatmıştır.

İsmet Paşa'nın bu tutumuna karşılık birçok parti liderleri, devlet ve hükümet sorumluları, zaman zaman dini sömürmekten çekinmemişlerdir. (...)

Yıllardır yapılan din bezirganlığına karşın İsmet Paşa laik çizgiden sapmamış, Atatürk'ün ilke ve inkılaplarından ödün vermemiş, fakat inancının gereklerini gizlice yerine getirmiştir...'[1107]

İsmet İnönü'nün torunu **Gülsün Bilgehan**'ın yazdığı ***"Mevhibe"*** adlı kitapta, İnönü'nün bazı notları da yayınlanmıştır. O notlar içinde İsmet İnönü, zaman zaman **namaz kıldığından** söz etmiştir.

İşte o notlardan bazı bölümler:

"Saat altı, sabah namazı vaktinden evvel Mevhibe beni uyandırdı... Kalkıp kırmızı odaya geçtik. Sabah namazını kıldım."

Mevhibe Hanım'ın notları da **İsmet İnönü**'nün "son derece dindar" bir insan olduğunu kanıtlamaktadır.

İşte o notlardan bir bölüm:

"***22 Nisan 1922'de Konya'ya giderken, saat 15.00'da Malatya'dan hareket ettik... Hamdi Bey'in evinde misafir ettiler... Ramazanın ilk günü oruçlu olduğumuzdan fena halde acıkmıştık. Ertesi gün 12'de yola çıkıp Kangal'a vardık, oraya yerleştik. Yemekten sonra namazlarımızı kıldık.***

3. Mayıs 1922'de bizi otelden aldılar. Dört arabayla Abdülvehap Gazi'yi ziyerete gittik. Kurban götürerek orada kestik. Etini türbedara bıraktık."

1107 Akbıyıkoğlu, **age.**, s. 213, 214.

İnönü'nün kızı **Özden Toker** de 2000 yılında **Vatan** gazetesine verdiği bir demeçte dedesi İnönü'nün ve İnönü ailesinin "dindarlığını" şöyle anlatmıştır:

"*Annem (İnönü'ün eşi) Kuran okurken başını örterdi. Evimizde ramazanlarda huzur dolu bir hava yaşanırdı. Ev halkı, başta Cevriye ve Mevhibe olmak üzre İslam dinine tümden saygılı ve bağlı kişilerdi. İsmet Paşa ve Mevhibe Hanım'ın yatak odalarındaki duvarda kocaman harflerle 'ALLAH'IN DEDİĞİ OLUR' yazılı bir levha asılıdır. Bu yazı hiçbir zaman yerinden kaldırılmamıştır. Mevhibe, resmi ve sosyal görevlerinin yanında dinin vecibelerini de mükemmel olarak yerine getirirdi. Ailece sahura kalkılır, iftarlar neşe ile yapılırdı.*"[1108]

İsmet İnönü'yü iyi tanıyanlardan **Ali Rıza Akbıyıkoğlu** da anılarında İnönü'nün yatak odasındaki o "*Allah'ın Dediği Olur*" levhasından şöyle söz etmiştir.

"*Hasta olan İnönü'yü ziyareti sırasında yatak odasının duvarında asılı bulunan 'Allah'ın Dediği Olur' yazılı levhanın resmini çekip yayımlayan Ulus foto muhabiri Hüseyin Ezer'e kırgınlığını, kendisinden beklenmeyen bir sertlikte açıklamıştır.*" [1109]

Gazeteci **Mete Akyol** da İsmet İnönü'yle ilgili yazılarında Pembe Köşk'ten söz ederken, İnönü'nün yatak odasında başucunda asılı duran **Kur'an-ı Kerim**'den ve eski Türkçe "*Allah'ın Dediği Olur*" tabelasından da söz etmiştir.[1110]

Ali Rıza Akbıyıkoğlu, İnönü'nün "samimi dindarlığını" şöyle gözlemlemiştir:

"*Milletvekilliğim sırasında Ankara'da Bahçelievler 28. sokakta otururdum. Aynı sokağın başında da aydın bir din adamı oturuyordu. Gelip geçerken selamlaşır, hal hatır sorardık. Zamanla aramızda samimi bir arkadaşlık kurulmuştu. Bir gün bana şöyle demişti:*

'İsmet Paşa'ya dinsiz diyorlar, deli olacağım. Ben yıllardan beri İsmet Paşa'nın evine cuma günleri hatim indirmeye giderim.'

1108 İbrahim Ural, **Bu da Bilmediklerimiz**, İstanbul, 2009, s. 24, 25

1109 Akbıyıkoğlu, **age.**, s. 214.

1110 Mustafa Kaftan, **İsmet Paşa'nın Yalnız Günleri**, İstanbul, 1994, s. 117.

İsmet Paşa'nın laikliğe aykırı tutumlar karşısında –diğer politikacıların aksine- açık ve dürüst bir tavır takınması, onu gözlerimizde daha fazla büyütmüş, devleştirmiştir."[1111]

İsmet Paşa'nın "samimi dindarlığının" bir başka tanığı da **Avukat Mustafa Kaftan**'dır. Son olarak Mustafa Kaftan'a kulak verelim:

"(İsmet İnönü), oruçlu günlere rastlayan toplantılarda oruçlu olanları olmayanlarla bir tutmaz, iftar ve namaz sürelerinin hesabını kolayca yapardı.

Kişisel ve çok hassas bir konu olsa da, değerlendirmesini okuyucuya bırakmak koşulu ile, hatırasına saygısızlık kabul edemeyeceğim bazı olayları anlatmayı da görev sayarım.

Köşkten Meclis'e gidecektik.

Paşa hazırlandı. Paltosunu giydi. Şapkasını yavaşça başına geçirdi. Pembe köşk sakindi. Ortada kimsecikler yoktu. Kapıda makam arabası, birkaç koruma memuru ve şoför...

Küçük odadan arabaya doğru çıkmak üzereydik.

Paşa, gür ve tok bir sesle, askerlikten kalma alışkanlığıydı belki de Paşa'nın:

'Hanımefendi' diye seslendi.

Birkaç saniye sonra Mevhibe Hanım, yumuşak ve sakin adımlarla tahta merdivenden aşağıya doğru iniyordu.

Ben bir ara, 'Paşam, Hanımefendi'yi emretmiştiniz, geldiler' diyecek oldum ama nedense vazgeçtim. Paşa yürüyor...

Döndüm, Hanımefendi'ye baktım yavaşça, acaba o mu bir şeyler söyleyecek diye.

İkisi de bir şey söylemiyor, fakat Hanımefendi, hissedilir dudak hareketleriyle Paşasının arkasından 'dua' ediyordu.

Neden sonra, Paşa'nın çok sevdiği ve saydığı eşini 'Hanımefendi' diye çağırırken, arkasından dua etmesini istediğini anlayabildim."[1112]

Bu İnönü, "din düşmanı" ve "cami düşmanı" değil; din istismarcılarının, Allah'la aldatanların hep kazandığı bir ülkede,

1111 Akbıyıkoğlu, **age.**, s. 214.
1112 Kaftan, **age.**, s. 117, 118.

kaybetmeyi göze alarak din istismarı yapmayan, Allah'la aldatmayan, dinini, bütün samimiyetiyle, kendi özel dünyasında yaşayan, gerçek bir Müslüman'dır:

Tıpkı, beş vakit namazını kılan Atatürk'ün annesi **Zübeyde Hanım** gibi, tıpkı beş vakit namazını kılan Atatürk'ün can dostu **Fevzi Çakmak** gibi, tıpkı beş vakit namazını kılan Atatürk'ün yakın dostlarından Ankara Müftüsü **Rıfat Börekçi** gibi ve tıpkı beş vakit namazını kılan Atatürk'ün "özel hafızı" **Hafız Yaşar Okur** gibi İsmet İnönü de gerçek, samimi ve gösterişten uzak bir Müslümandır.

Gazeteci yazar **Soner Yalçın**'ın dediği gibi, "***Bu Dinciler O Müslümanlara Benzemiyor!***" doğrusu!

Bugün Camiler Açıksa ve Ezan Sesleri Hâlâ Yankılanıyorsa

Her şeyden önemlisi, "cami düşmanı" olmakla suçlanan Atatürk ve İsmet İnönü ve onların silah arkadaşları olmasaydı; bu vatanseverlerin "kelle koltukta" verdikleri o kutsal mücadele olmasaydı; 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkarak çoluk çocuk demeden korkunç bir katliama başlayan Yunanlar, camileri yakıp yıkacak, ezanları susturacak ve işte o zaman camiler; ahır, tuvalet, eğlence merkezi yapılacak, hatta Ayasofya'ya çan takılacaktı.

Nitekim İzmir'in işgal edildiği günlerde, Yunanlar camilere saldırmış, camileri yakıp minareleri yıkmış, Yunanlardan cesaret alan Rumlar da camilerdeki halı ve kilimleri çalmışlardır. Örneğin o günlerdeki bir gazete haberine göre, "***Şehrin camilerinin de Rumlar tarafından basıldığı ve birçok kıymetli halı ve kilimin kaçırıldığı da tespit edilmiştir. Bu arada Hisar ve Bölükbaşı camilerinde bir tek halı ve kilimin kalmadığı görülmüştür.***"

Ey Allah'tan korkmayan Cumhuriyet tarihi yalancıları!

Bugün bu ülkenin camileri açıksa ve bugün bu ülkenin semalarından hâlâ ezan sesleri yükseliyorsa, bunu "cami düşmanı" ilan ederek saldırdığınız o Atatürk'e, o İsmet İnönü'ye, o Cumhuriyet'i kuran iradeye borçlusunuz...

Siz ne kadar nankörsünüz! Allah size akıl fikir ve de gönül açıklığı versin!

Atatürk Adlı Camiler

Bugün Türkiye'deki 83.000 camiden sadece 6'sının adı "Atatürk" adını taşımaktadır.

Benim tespit edebildiklerim şunlardır:

1. Bitlis, ATATÜRK CAMİ-İ ŞERİFİ,
2. Mardin-Kızıltepe ATATÜRK Camii,
3. Eskişehir-Mihallıççık ATATÜRK Camii,
4. İstanbul-Kartal Soğanlık ATATÜRK Camii,
5. İzmir-Karşıyaka MUSTAFA KEMAL PAŞA Camii,
6. İstanbul-Büyükçekmece Beykent ATATÜRK Camii...

* * *

Bırakın Atatürk adını taşıyan camileri, bugün Türkiye'de "**Atatürk rozetine**" bile tahammül edemeyen sözde "imamlar" vardır: Örneğin, 27 Kasım 2010 tarihli Hürriyet'in haberine göre: "***Trabzon'un Beşikdüzü İlçesi Merkez Camii İmamı Sezai Yaşar, yakasında Atatürk rozeti ile gelen 80 yaşındaki Ömer Atalar'a, "Bunu takıp camiye gelmeyin, günah işliyorsunuz."*** demiştir.[1113]

Menderes'in Kapattığı Camiler ve Mescitler

"Atatürk, İsmet Paşa, CHP camileri kapattı!" yalanını söyleyen yalancıların mumlarını söndürdükten sonra, hiç dile getirilmeyen başka bir "gerçeğin" altını çizerek bu konuyu kapatılım.

İstanbul'un tarihini en iyi bilen Türkiye'nin sayılı sanat tarihçilerinden **Prof. Dr. Semavi Eyice,** Milliyet gazetesinde Neşe Mesutoğlu'na verdiği röportajda, Menderes'in bazı camileri kapattığını ileri sürmüştür

1950'lerde Yeni Sabah gazetesinde yazar olan Semavi Eyice, **Adnan Menderes'in Sekban Paşa Mescidi, Mimar Ayaz Camii, Velide Camii'nin türbesi gibi dini eserleri yıktırdığını anlatmıştır.**

1113 **Hürriyet gazetesi,** 27 Kasım 2010.

Eyice, kendisinin bu **cami, mescit ve türbelerin yıkılmasına** gazetesinde itiraz ettiğini ancak uyarıldığını da belirtmiştir. Eyice, Türk tarihi için önemli olan **Zeyrek evlerinin** de bu dönemde yıkıldığını söylemiştir.[1114]

Prof. Semavi Eyice, "*Sanat Âlemi*" dergisinden Ülkü Özel Aka Gündüz'e verdiği röportajda da bu gerçeğin altını çizmiştir:

İşte **Semavi Eyice'in o röportajından** bazı bölümler:

"***Menderes döneminde nice ibadethaneler şuursuzca yıkıldı. Adına görkemli bir türbe yapıldı; ama günahı da çoktu hani.***"

İstanbul'da geniş caddelere, meydanlara ve yeşil sahalara karışıp giden elliden fazla caminin bazısı, projeleri hiç tehdit etmediği hâlde biraz da keyfi uygulamalarla ortadan kaldırılmış. Semavi Hoca, Menderes'in açtırdığı Atatürk Bulvarı'na kurban giden iki camiden söz ediyor.

'***Bozdoğan kemerinden Aksaray'a inerken sağda iki küçük cami vardı. Baba Hasan Alemi ve Oruç Gazi Camileri. Baba Hasan Alemi'yi daha o zaman vakıflar kiraya vermişti. Hatta bir öğretmen oturuyordu içinde. Cadde üstünde olmamasına rağmen yıktılar onu. Oruç Gazi mamurdu, kullanılıyordu. Hiç lüzumu yokken yıkıldı o da. Bulvar açıldığında, dört tarafında servi ağaçlarıyla çok şirin bir durumu vardı, caddeden dışarıda ve biraz çukurdaydı zaten. Kimin aklına estiyse, lüzumsuz burada dediler, yıktılar.***"

"***Adana'da kentin göbeğinde, camisi, medresesi, kütüphanesiyle görkemli bir külliye düşünün. 1650'lerde Cafer Paşa yaptırmış, 1950'de cadde genişleyecek bahanesiyle yıkılmış. Ne var ki, arsa hâlâ boş, külliye yıkıldığı ile kalmış. Şehrin anıtsal yapısının yerinde şimdi çömlekçi var.***"[1115]

Bu noktada insanın aklına iki soru geliyor:

1. İsmet İnönü, camileri kapatmadığı halde "***İsmet Paşa camileri kapattı!***" diye birileri yıllardır milleti kandırırken; Adnan Menderes, bazı tarihi camileri ve mescitleri yıktırdığı halde ne-

1114 "*Meğer Menderes Camileri Yıktırmış*" www.odatv.com, 30 Mart 2011.

1115 "*Sanat Âlemi*"nden naklen, "*Satılan Cami ve Mescitler Ne Oldu?*", www.haber7.com, 19 Şubat, 2008.

den hiç kimse "***Menderes camileri ve mescitleri yıktırdı!***" diye çıt bile çıkarmamıştır?

2. Menderes döneminde Türkiye'nin dört bir yanındaki **tarihi kiliseler**, cemaati olmadığı halde, törenlerle ibadete açılırken, neden hiç kimse "***Menderes Türkiye'de Hıristiyanlığın yayılmasını sağladı!***" diye bağırıp çağırmamıştır?

Menderes'in Açtırdığı Kilise ve Diyalogculuk

Roma'da, 1 Kasım 1950'de Meryem Ana'nın göğe çıkışı inancı nedeniyle bir anma yapılmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Küçük Asya antikalarını incelemek için İstanbul'da bulunmuş olan Basel kenti rahiplerinden **Monsenyör Gschvvind** o günlerde yine İstanbul'dadır.

Roma'daki kutlamalara paralel aynı gün **İstanbul'dan Ephesos'a bir haç ziyareti** düzenlenmiştir.

Adnan Menderes'in başkanlığındaki DP Hükümeti döneminde meydana gelen bu olay, Türk basınının dikkatini İzmir'in Selçuk ilçesindeki **Meryem Ana Evi**'ne çevirmiştir.

Meryem Ana Evi'nindeki ayine otomobilleriyle gidenler

DP Hükümeti "Hıristiyan hacıların rahat etmesi için" hemen bir yol inşa etmiştir, böylece arabalarla küçük kilisenin önüne kadar gitmek mümkün olmuştur.

Meryem Ana Evi'nin "Hıristiyan hac turizmine" açılması için DP'nin Girit kökenli milletvekili **Halim Alyot** çok çaba harcamıştır.

DP Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürü Alyot, DP Ekonomi ve Ticaret Bakanı Muhlis Efe, Vali Osman Sabri Adal ve askeri, mülki bazı yöneticilerle birlikte, 19 Ağustos 1951 tarihli ayinin her aşamasında bulunmuştur.

Ayini, **İzmir Katolik Başpiskoposu Descuffi** yönetmiştir.

18 Ağustos 1951 tarihli Hürriyet gazetesi bir gün sonra yapılacak ayini okuyucularına şöyle duyurmuştur:

"Papa İzmir Başpiskoposu Monsenyör Descuffi'ye Pazar günü Panaya Kapıla'da Meryem Ana'nın evinde yapılacak olan dini törende kendi adına takdis müsadesini vermiştir. Efes civarında yapılacak olan bu merasime Türkiye Katolikleri ile birlikte Lübnan, Suriye ve Kıbrıs Katolik hacıları da iştirak edeceklerdir. İlk defa, bu kadar kalabalık bir Hıristiyan hacılar kafilesi Hz. Meryem'in son demlerini geçirdiği ve son zamanlarda restore edilmiş olan evini ziyaret edecektir. Papalık makamının Türkiye mümessili Monsenyör Andrea Cassul da bu dini merasime iştirak edecektir".[1116]

18 Ağustos 1951 tarihinde İzmir Seçuk'taki Meryem Ana Evi'nde yapılan ayine 1000'den fazla Hıristiyan hacının yanı sıra bir o kadar da meraklı Müslüman katılmıştır.

Katolik Kilisesi, 1961'de Papa XXIII. Johannes aracılığıyla Meryem Ana Evi'ni "kutsal hac yeri" ilan etmiştir.

Papa VI. Paul da 26 Temmuz 1967 tarihinde Meryem Ana'ya saygılarını sunmak üzere Meryem Ana Evi'ni ziyaret etmiştir.

Papa II. Jean Paul da 30 Kasım 1979 tarihinde Meryem Ana Evi'ni ziyaret ederek düzenlenen ayini yönetmiştir.

1116 **Hürriyet gazetesi**, 18 Ağustos 1951.

Papa XVI. Benedic ise 29 Kasım 2006'da Meryem Ana Evi' ndeki ayini açılış ve kapanışını Türkçe yapmıştır.[1117]

Meryem Ana Evi'ni ayine açan DP'li milletvekilleri amaçlarının "inanç turizmini geliştirerek Türkiye'ye döviz kazandırmak" olduğunu belirtmişlerdir.

Ancak, DP'nin "kilise açılımı" hiç de bu kadar "masum" değildir.

DP'nin "inanç turizmi" adıyla kiliseleri ibadete açmasını **Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu, "*Devlet destekli misyonerlik faaliyetlerinin tohumlarının atılması*"** olarak değerlendirilmiştir:

"Türkiye'yi CIA güdümlü misyoner etkinlikleriyle ve devlet katkısıyla Hıristiyanlaştırma etkinliklerinin en önemli ayaklarından olan gezim (turizm) tuzağı gene 1950'lerde başlatıldı. Atatürk'ün Türk Anadolu'yu, Selçuklu, Osmanlı eserleriyle tanıtmak, ilaveten Eskiçağ, Hitit, Frig, Lid ve Lik uygarlıklarını öne çıkarma siyaseti yerine; Türkiye'nin Yunan Roma kimliğine büründürülmesi, bunun gezim (turizm) ve kültür bakanlıkları (bir ara genel müdürlükleri) aracılığıyla teşvik edilmesi, (kısmen 1940'larda başlamışsa da) 1950'lerde yoğunlaşmıştı. Daha da önemlisi, 'İslam'ın kurtarıcısı Menderes' döneminde dünya Müslüman halklarının Türkiye'deki İslami eserleri, türbeleri, kutsal emanetleri ziyaretleriyle gezim gelirleri sağlanacağına, 'Müslüman bir ülkede inanç gezimi'nin böyle olması gerekir. 'Efes, Meryem Ana, Panaya Kapulu Kilisesi ortaya çıkarılıp bir Hıristiyan hac yeri haline getirildi. Bu suretle Türk topraklarının Hıristiyanların olması iddialarına devlet desteği verilmiş oldu; haçlı kafalı Batılının ekmeğine yağ sürüldü."[1118]

II. Dünya Savaşı sonrasındaki iki kutuplu dünyada **ABD,** komünist Rusya'yı etkisiz hale getirmek için "dinleri" komünizme karşı silah olarak kullanma stratejisini izlemiştir.

1117 İbrahim Baştuğ, *"İki Bin Yıllık Düğümü Dp'li Bürokrat Nasıl Çözdü? Tanrı'nın Anası Ephesos'ta Yatıyor"*, **Atlas Tarih dergisi,** 2011, S. 4, s. 26-29.

1118 Oktay Sinanoğlu, **Ne Yapmalı? Yeniden Dirliş ve Kurtuluş İçin,** 2. bas., İstanbul, 2003, s. 181.

Bu strateji gereği ABD, Türkiye'deki Müslümanları ve Hıristiyanları komünizme karşı örgütlemiştir.

Öncelikle Türk siyaseti bu doğrultuda biçimlendirilmiş, "inanç özgürlüğü" parolasıyla DP iktidara getirilmiştir. "Diyalogculuk" da bu dönemde başlamıştır. Müslümanlar ve Hıristiyanlar "diyalog halinde" omuz omuza kominizmle mücadeleye başlamışlardır.

ABD Türkiye'deki Fener Ortadoks Patrikliği'ni tüm dünyanın ve Rus Ortodokslarının bağlanacağı bir odak haline getirerek, Rusya'daki Ortodoksları, Fener Patrikliği üzerinden komünizme karşı örgütlemeyi amaçlamıştır. İstanbul'daki Fener Ortodoks Rum Patrikliği'ni kontrol altına almak isteyen ABD, Türkiye'de 21 Şubat 1946'da Fener Patriği olarak seçilen Maksimos'u, "Sovyet yanlısı" iddiasıyla 1948'de istifa ettirmiş, onun yerine Kuzey ve Güney Amerika Başpisikoposu Athenagoras'ı çabucak Türk vatandaşlığına aldırtıp Fener Parikhanesi'ne oturtmuştur.

1 Kasım 1948'de Amerika'dayken Fener Rum Patriği seçilen Athenagoras, 26 Ocak 1949'da ABD Başkanı Truman'ın özel uçağıyla Türkiye'ye gelmiştir.

ABD güdümlü Fener Rum Patriği Athenagoras, New York Times gazetesine verdiği demeçlerde Lozan'a aykırı olarak kendisini **Konstantinopolis Ekümenik Patriği** diye adlandırmıştır.

Daha sonra CIA güdümlü **Evangalist Frank Buchman**, ABD güdümlü Fener Rum Patriği Athenagoras'ı ziyaret etmek için İstanbul'a gelmiş ve onunla görüşmüştür. Patrik Athenagoras, Frank Buchman'ı ağırlarken, '*Nereye giderseniz gidin sizi hep kendi özel televizyonumla izliyorum Dr. Buchman. Tüm yazılarınızı okuyorum. Bildiğinizden çok daha fazla insan sizi izliyor ve ordumuza katıldı. Ben yalnızca görevim nedeniyle değil, kişisel inançlarımla da tüm kalbimle sizin programınıza aitim,*' demiştir." [1119]

1946'dan sonra Türkiye'yi kontrol altına almya başlayan ABD, 1948'den itibaren Türkiye'deki Hıristiyanlarla ilgilenme-

1119 Özakıncı, **Türkiye'nin Siyasi İntiharı, Yeni Osmanlı Tuzağı**, s.94-96.

ye başlamıştır. 1948'de Türkiye'de Fener Rum Patriği'ni seçtiren ABD, 1951'de de Türkiye'de Meryem Ana Evi'ni ibadete açtırmıştır.

Müslüman-Hıristiyan diyalogunun temelleri işte böyle atılmıştır.

Bu ABD projesi, "Müslümanlığı kurtardığını" iddia eden Adnan Menderes'in DP'si döneminden itibaren kökleşmeye başlamıştır.

AKP'nin Satışa Çıkardığı Cami

Sıkça CHP'yi ve İsmet İnönü'yü cami kapatmakla suçlayan **AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan**, AKP iktidarı döneminde satışa çıkarılan camiden hiç söz etmemektedir.

8 Kasım 2010 tarihli **Yeniçağ gazetesi**, AKP'nin satışa çıkardığı camiyi, ***"AKP'den Satılık Cami"*** başlığıyla okuyucularına şöyle duyurmuştur:

"Hazine tescil ettirdi

FOÇA ilçesi Kozbeyli köyü, 1980'deki kadastro çalışmaları sırasında orman arazisi ilan edildi. Bunun üzerine Hazine açtığı davayla köy arazisini kendi üzerine tescil ettirdi.

2-B içine soktular

TBMM'de gece yarısı operasyonuyla 2-B yasasını çıkaran AKP iktidarı, şimdi Kozbeyli köyünü, içindeki tarihi camiyle birlikte 'Orman vasfını yitirdi' diyerek satılığa çıkardı. Karara muhalefet tepki gösterdi.

Kaça satacaksınız?

MHP İzmir Milletvekili Erdal Sipahi, AKP'nin camiyi satışını TBMM'ye taşıdı. Sipahi, 'Van'da, Edirne'de kilise ve sinagogları ihya edenler acaba camiye kaç lira fiyat biçecek?' diye konuştu.

Camiyi satışa çıkardılar!

Ermeni ve Rum kiliselerinin restorasyonu için oluk oluk para akıtan ve bu kiliselere ayin izni veren AKP iktidarı, İzmir'deki 5 asırlık tarihi camiyi satışa çıkardı. Foça ilçesi Kozbeyli köyünde-

*ki cami, 152 parça tarla ve taşınmazla birlikte satılacak. Caminin satışına tepki gösteren MHP İzmir Milletvekili Kamil Erdal Sipahi, konuyu Meclis Genel Kurulu'na getirdiğini söyledi. Sipahi şöyle dedi: **Van'da Akdamar Ermeni Kilisesi'ne; Trabzon'da Sümela Rum Ortodoks Kilisesi'ne ayin için peşkeş çekilirken** Foça'daki cami satılığa çıkarılıyor. Camiyi yandaş bir müteahhit alırsa tarifesi ne olacak? Eğer bir yabancı tarafından alınırsa kilise haline mi çevrilecek? Halk merak içerisinde bunun cevabını AKP Hükümeti'nden bekliyor.*

Metrekaresi 4 bin lira

*Genel Kurul'da, konu gündeme getirdiğinde AKP'li Taha Aksoy'un itiraz ederek, 'İzmir Valisi'ni aradım ve bu bilginin tamamen yanlış bir bilgilendirmeye dayandığını öğrendim' dediğini ifade eden Sipahi, Aksoy'a da tepki gösterdi. Sipahi, 'Foça'daki bütün emlakçılar bilirkişi olarak bu fiyat tespitinin içerisinde yer almışlardır. Toplam 152 parça tarla ve taşınmaz, bunlardan 102 tanesi meskûn mahaldir. Bunların içerisinde **köy camisi** de vardır. Metrekaresine 4 bin lira rayiç bedeli biçilmiştir.' diye konuştu.*

Zilyetlik hakkı vardır

Caminin satılmasına bir tepki de Tapu Kadastro eski Genel Müdür Yardımcısı Orhan Özkaya'dan geldi. Gece yarısı oldubittiye getirilerek çıkarılan yasayla bütün köyün orman arazisi vasfından çıkarıldığını söyleyen Özkaya, şöyle dedi: 'Burada köylü hayır işlemek amacıyla bir cami yaptırmıştır. Eğer istenirse burası çok rahat devredilebilir. Neticede burası bir toplum amacına hizmet ediyor. Toplum yararına olduğu için burada zilyet hakkı doğmuştur. Hukuki bir süreç vardır.'

Yıllardır süren dava

***Kozbeyli Camii**, 1638 yılında Kuzu Bey tarafından yaptırılmış. Caminin yanında bir de kule yer alıyor. Zamanla büyüyen köyde, Cumhuriyet Dönemi'nde ilk olarak 1945 yılında kadastro çalışması yapılmış. 1980 yılında yapılan ikinci kadastro çalışmasında, Kuzu Bey'in kulesi ve cami ile çoğu taştan yapılmış 157 evin, orman arazisinde olduğuna karar verildi. Bunun üzerine hazine arazilerin kendi üzerine tescili için dava açtı. Yıllardır*

süren davayı kazanan hazine, köylülerden kira almaya başladı. Ardından da 2/B yasası kapsamında evlerle, kule ve camiyi satmaya karar verdi." (Haber: Salim Yavaşoğlu)[1120]

Görüldüğü gibi her fırsatta "Tek Parti Dönemi'nde İsmet İnönü camileri kapattı." diyerek İnönü'yü eleştiren Tayyip Erdoğan'ın AKP'si, İzmir'de Foça Kozbeyli Camii'ni satışa çıkarmıştır.

İsmet İnönü'nünün "cami düşmanı!" diye belletildiği bu ülkede, nedense ne Atatürk'ün cami yaptırdığı ne de Tayyip Erdoğan'ın cami sattırdığı, hiç gündeme getirilmemektedir.

Acaba nedendir dersiniz?

İsmet İnönü Paralardan Atatürk Fotoğrafını Çıkarttı Yalanı

Kanıksanmış Cumhuriyet tarihi yalanlarından daha doğrusu yanlışlarından biri de ***"İsmet İnönü'nün Atatürk'ün ölümünden***

1120 *"AKP'den Satılık Cami"* **Yeniçağ gazetesi** 08.11.2010

sonraki dönemde paralardan Atatürk fotoğrafını çıkarttığı!" biçimindedir.

Örneğin **Başbakan Recep Tayyip Erdoğan**, 2008 yılında, *"CHP zihniyetinin, vefatından hemen sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün resimlerini Türk parasından nasıl çıkardığını gayet iyi biliriz!"* demiştir.

Başbakan'ın bu açıklaması üzerine başlayan tartışma ortamında Başbakan'ı haklı göstermek isteyen "yandaş basın" hemen harekete geçerek bir kere daha bu Cumhuriyet tarihi yalanını savunma yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda **"Haber 7"** internet sitesinde ve **"Star gazetesinde"** çıkan bir haberde aynen şu ifadele yer verilmiştir:

"Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile CHP lideri Deniz Baykal arasında başlayan polemik, bir dönemin en tartışmalı konularından biri olan para ve pullardaki Atatürk fotoğraflarının çıkarılıp yerine, İsmet İnönü"nün fotoğrafının konması tartışmasını alevlendirdi. İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesiyle başlayan parada İnönü resimlerinin kullanıldığı dönem 1940'lı yıllarda 'Atatürk'ü unutturma çabası' olarak nitelendi. İsmet İnönü, kendini Atatürk'ün gölgesi altında ezilmemek için paralara kendi fotoğrafını bastırdığını savunduğu bildirildi. (...)"

Adı geçen yayın organları, tezlerine kanıt olarak da **Kemal Satır**'ın anlattıklarını göstermişlerdir:

Satır, İnönü'nün kendisine bu konuda şu açıklamayı yaptığını iddia etmiştir: *"Atatürk gibi eşsiz bir kahramanı istihlaf etmiştim (halef olmuştum). Benim için en büyük tehlike onun gölgesi altında erimek ve ezilmek idi. Devlet icraatının bütün sorumluluğu bana ait olmalıydı. Bunun için de kudretim neyse benim damgamı taşıyacak bir dönemin başladığının belli olması gerekiyordu. Paralara resim nakşedilmesi tarihten gelen bir devlet kudreti ve hâkimiyeti geleneği idi. Parada pulda yapılanların başka türlü manalandırılması bir istismardır. Bizim ona vefa ve sadakatimiz tarihin imtihanından geçmiştir."*[1121]

1121 *"İnönü Paralara Niye Resmini Bastırdı?"*, **Star gazetesi**, www.haber7.com

Eşi AKP milletvekili olan "yandaş kalemlerden" **Prof. Dr. Mümtazer Türköne**'ye göre paralardan Atatürk fotoğrafının çıkartılıp İnönü fotoğrafının konulmasının nedeni, "***Faşist lidere karizma oluşturmak!***" içindir:

"***1938-1954 yılları arası da zaten Milli Şef dönemi olarak geçer. Şef, İtalyan faşizminden alınma bir kelimedir. Musolini'ye takılan bir lakaptır. Atatürk'ün ölümünden sonraki bu dönem faşist dönemdir, İnönü de bir faşist liderdir. Bu dönemde Atatürk'ün resminin paradan çıkarılması, ayrıntıda kalan bir şey. Para ve pullara İnönü resimlerinin konulması da, faşizmin ilkelerinin benimsendiği dönemin CHP iktidarında 'yaşasın kral' mantığıyla yeni bir lider etrafında karizma oluşturma çabasıdır***".[1122]

İşin en tuhaf ve en trajik yanı, ülkemizin bazı "ateşli" **Atatürkçülerinin** de bu yalana kanarak, İsmet İnönü'yü alabildiğince eleştirmeleridir.

İsmet İnönü'yü, özellikle Atatürk'ten sonraki politikaları dolayısıyla eleştirmek başka bir şeydir, İsmet İnönü'yü "***paralardan Atatürk fotoğrafını çıkarttırıp kendi fotoğrafını koydurttuğu için ihanetle suçlayıp***" eleştirmek başka şeydir. İkinci eleştiri, çok haksız bir eleştiridir; çünkü temelinde çok ciddi bir bilgi hatası veya bilgi eksikliği vardır.

"***İsmet İnönü'nün paralardan Atatürk'ün fotoğraflarını çıkarttırıp kendi fotoğraflarını koydurttuğunu***" iddia ederek İsmet İnönü'yü eleştirenler, bu iddialarının temeline, İsmet İnönü'nün Atatürk'e ve Atatürk devrimlerine karşı olduğu, bu nedenle de Atatürk ölür ölmez Atatürk'ün "izlerini silmek" için hareket ettiği görüşünü yerleştirmişlerdir.

Evet! İsmet İnönü döneminde paralardan Atatürk fotoğrafının çıkarıldığı doğrudur. Ancak paralardan Atatürk fotoğrafının çıkarılması kararı, İsmet İnönü'nün verdiği bir karar değildir; bu karar **Atatürk döneminde**, bizzat **Atatürk'ün onayıyla** verilmiş bir karardır.

1122 **agm.**

Şöyle ki:

Türk Lirası'ndan bir dönem Atatürk'ün fotoğrafının çıkarılarak İsmet İnönü'nün fotoğrafının konulmasının nedeni, 30 ARALIK 1925 TARİHLİ KANUN'dur...

30 Aralık 1925 tarihli 701 sayılı kanun ve 16 Mart 1926 tarihli 3322 sayılı kararname ile 50, 100, 500 ve 1.000 liralık banknotların ön yüzlerinde "reis-i cumhur" hazretlerinin fotoğrafının bulunması kararı alınmıştır.

Bu kanunların altında **Atatürk'ün de imzası** vardır.

İşte, altında bizzat Atatürk'ün imzası bulunan "**1925 tarihli kanun**" ve "**1926 tarihli kararname**" nedeniyle Atatürk'ün ölümünden bir süre sonra para ve pulların üzerindeki Atatürk fotoğrafları kaldırılıp onların yerine "kanun gereği" bir sonraki Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü'nün fotoğrafları konulmuştur.[1123]

1937'den 1944'de kadar tedavüle çıkan "ikinci emisyon grubu paralarda" **hem İsmet İnönü'nün hem Atatürk'ün fotoğrafları** yer alırken, 1942'den itibaren basılan paralarda ise sadece **İnönü'nün fotoğrafları** yer almıştır [1124]

1957'de **Demokrat Parti** döneminde bu konu Meclis'te ilk kez tartışılmaya başlandığında İsmet İnönü, "***Yaptığım yasaldır.***" diyerek kendini savunmuştur.

1123 Cumhuriyetin ilk yıllarında para basma imkânı bulunamamıştır. Bundan dolayı 1927 yılına kadar Osmanlı döneminden intikal eden "evrak-ı nakdiye" kullanılmıştır. 30 Aralık 1925 tarihinde, "*Mevcut Evrak-ı Nakdiyenin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanun*"un çıkarılmasıyla Cumhuriyet Dönemi'nin ilk Türk banknotlarının basılmasına karar verilmiştir. Dönemin Maliye Bakanı Abdülhalik Renda başkanlığındaki komisyonun 9 aylık çalışması sonunda hazırlanan yeni banknotlar, 5 Aralık 1927'de dolaşıma çıkmıştır. Thomas De La Rue firması, banknotların ana metinleri eski yazı Türkçe, kupür değerlerini ise Fransızca olarak hazırlamıştır. 11 Haziran 1930'da çıkarılan kanun ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kurulmuştur. 3 Ekim 1931'de de para basma işini üstlenmiştir. Harf Devrimi'nden önce basılan paralar yenileriyle değiştirilmiştir. 9 farklı değerde hazırlanan paralardan 50 kuruşluk olanları Almanya'da ötekiler ise İngiltere'de basılmıştır.

1124 **1937'de, yani daha Atatürk hayattayken** basımına başlanan "2. emisyon **banknotlarda**", hem Atatürk'ün hem de İnönü'nün fotoğraflarının kullanılması; Atatürk'ün, paralarda İsmet İnönü'nün fotoğrafının yer alamasını kabul ettiğini, bu duruma ses çıkarmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

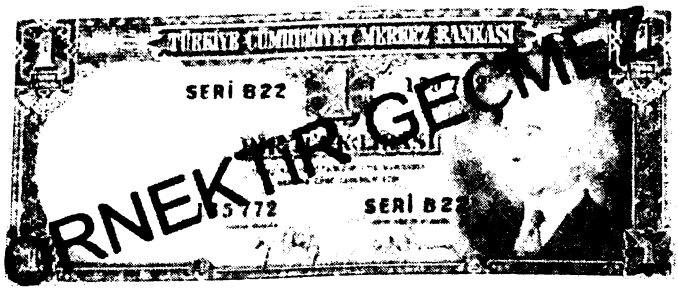

Burada asıl üzerinde durulması gereken nokta, Atatürk'ün yaptığı olağanüstü işlere rağmen olağanüstü bir alçakgönüllülükle, "***Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil eden paralara, kim cumhurbaşkanı olursa onun fotoğrafını koyun!***" diyebilmiş olmasıdır. Onun bu "demokratik" tavrı, "*Benim naçiz vücudum elbet birgün toprak olacaktır, ama Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.*" düşüncesi doğrultusunda, her şeyden önce Türkiye Cumhuriyeti'nin sürekliliğini ve devlet yapısını düşündüğünü göstermektedir. Ankara'ya adının verilmesini isteyenlere, "***Bir ismin kalması ve söylenmesi için şehirlerin temellerine sığınmak şart değildir...***" diyen Atatürk, anlaşılan "isminin kalması ve söylenmesi için paraların üstünde yer almasının da şart olmadığını" düşünmüştür.

Özetle, "***İsmet İnönü, Türk Lirası'ndan Atatürk fotoğrafını çıkardı!***" diyenler, büyük bir şaşkınlık, bilgisizlik veya ihanet içindedirler.

Anlaşılan, **Kemal Satır**'ın ve **Mümtazer Türköne**'nin bütün bu gerçeklerden haberi yoktur!

Peki ya Atatürkçülere ne demeli?

DP'nin İnönü'ye Karşı Atatürk'ü Kullanma Stratejisi

Demokrat Parti döneminde çıkarılan bir kanunla paralardaki İsmet İnönü fotoğrafı çıkarılarak, paralara yeniden Atatürk fotoğrafı konulmuştur.

"*İsmet İnönü döneminde paralardan Atatürk fotoğrafının çıkarılmasını*" İsmet İnönü'nün **Atatürk** düşmanlığıyla açıklayan Cumhuriyet tarihi yalancıları, "*Adnan Menderes döneminde*

paralara yeniden Atatürk fotoğrafının konulmasını" da, Adnan Menderes'in Atatürk sevgisiyle açıklama yoluna gitmişlerdir.

Ancak, nasıl ki İnönü'ün davranışı asla "Atatürk düşmanlığıyla" açıklanamazsa, Menderes'in davranışı da asla "Atatürk sevgisiyle" açıklanamaz. Çünkü Menderes'i ve DP'lileri üzen, paralardan Atatürk fotoğrafının çıkarılmış olması değildir; onları üzen, paralara siyasi rakipleri CHP'nin lideri İsmet İnönü'nün fotoğrafının konulmuş olmasıdır. Yani, DP ve Adnan Menderes'in paralara yeniden Atatürk fotoğrafını koydurmalarının nedeni paralardan İsmet İnönü fotoğrafının çıkarılmasını sağlamak içindir.

"*Demokrat Parti 1950 yılında iktidara gelene kadar, bu topraklarda Atatürk büyük bir liderdi; kurtarıcıydı ama ölümlü bir faniydi. Yani henüz* ***kült*** *olmamıştı. Demokrat Parti, 'Milli Şef' İsmet İnönü'ye karşı mücadelesinde askeri/devleti yanına almak için Atatürk'ü kültleştirdi. Her yere heykellerini yaptırdı. Atatürk'ü koruma kanunları vs. çıkardı.* ***Yani DP'nin tüm hesabı Milli Şef İnönü'ye karşı, Atatürk kartını oynamaktı.*** *Ve bu nedenle de her fırsatta 'İsmet İnönü paradan Atatürk'ün fotoğrafını çıkardı' propagandasını yaptı. Şimdi bunu 2008 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yapıyor. Erdoğan ile Menderes-Bayar ikilisinin pek farkı yok bu konuda. İki grup da kendilerini Atatürkçü göstermek istiyor.*"[1125]

12 Eylül ve sonrasında da aynı oyun oynanmadı mı? Atatürk'ün bütün ilkelerinin yerle bir edildiği bu döneme damgasını vuranlar, en koyu Atatürkçü olmadılar mı?

* * *

Sahi ne demişti Atatürk:

"***Tarih yazmak tarih yapmak kadar mühümdür, yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtan bir hal alır.***"

Ben de:

"Allah bu milleti, tarih yapanlara sadık kalmayan tarih yazanlardan korusun!" diyerek son veriyorum cümlelerime...

1125 "*İsmet İnönü Atatürk'ün Fotoğrafını Paradan Neden Çıkardı?*", www.odatv.com, 14 Nisan 2008.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Genelkurmay ATASE Arşivi

Kl, 525, D, 129, F.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, (030.10.115/803/5) 96C–313.

BCA, (030,18.01.29.43.13) 86–118, Ek–4.

BCA, (030.10.114.792.7.) 96 C/103.

BCA, (030.10.115.803.28) 96 C/337.

BCA, (030.10.115.803.5) 96 C/313.

BCA, (030 10.115.803.28) 90 C/337.

BCA, (030.10.114.788.22) 96 C/21.

BCA, (030.10.115.796.20) 96 C/195.

BCA, (030.10.115.796.20) 96/C195, Ek–3.

BCA, (030.10.115.803.14) 96 0323.

BCA, (030.10.115.803.5) 96 C.7313.

BCA, (030.10.115.803.6) 96 C/314.

BCA, (030.10.115.917.22) 96 C/729.

BCA, (030.10.115/803/5) 96 0- 313.

BCA, (030.10.114.791.18) 96 C/94.

BCA, (030.10.114.793.20) 96 C/134.

BCA, (030.10.115.803.3) 960311.

BCA, (030.10.115.803.5) 96 C/313.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Cevdet-Dahiliye, no: 1654.

BOA, Cevdet-Zaptiye, no: 1094.

BOA, Cevdet-Zaptiye, no: 2047

BOA, Cevdet-Zaptiye, no: 576.

TBMM Arşivi,

T–12, Dosya 69, Karar no, 69 ve IV–12, b–1; **Şark İstiklal Mahkemesi Karar Defteri**, s. 15, D, 4/32.

Adontz, Nicolai, "**Kurdish Intrusion in to Armenia**" (Kürtler'in Ermenistan'da Yayılması), 1920.

Akbıyıkoğlu, Ali Rıza, **Demokrasi ve İsmet Paşa**, Ankara, 1986.

Akgül, Suat, "*Atatürk Döneminde Bölücülük ve Bölücülüğe Karşı Çözüm Önerileri*" http://www.dersim.biz/html/dr_suat_akgul.html.

Akgül, Suat, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler**, İstanbul, 1992.

Akıngüç, Gürsel, "*57 Alay'ın Yürüyüş Güzergahı Doğru mu?*", http://www.gallipoli-1915.org/gursel.yol. Eceabat, 8 Ocak 2007–10 Temmuz 2007.

"*AKP'den Satılık Cami*", **Yeniçağ gazetesi**, 8.11.2010.

Aksiyon dergisi, S. 470, 8 Aralık 2003.

Aksoy, Suat, "*Atatürk'ün Toprak Reformuna İlişkin Görüşleri*", **Ata'nın Anısına Doğumunun 100. Yılında Tarım Semineri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi**, 12–16 Ekim 1981, Ankara, 1982, s. 42.

Akşin, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Son Meşrutiyet, 1919–1920)**, C. II, İstanbul, 2004.

Akşin, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, İstanbul, 2001.

Aktüel dergisi, S. 36, 12–18 Mart, 1992.

Akyol, Ahmet, "*Mustafa Kemal Atatürk'ün Çanakkale Sava-şı'ndaki Rolü*", http://www.kemalistgencler.com/ 16 Mart 2010.

Albayrak, Sadık, **Son Devrin İslam Akademisi Dar'ül Hikmet'ül İslamiye**, İstanbul, 1973.

Ali Kemali, **Erzincan**, İstanbul, 1932.

Altay, Fahrettin, **On Yıl Savaş ve Sonrası (1912–1922)** İstanbul, 2008.

"*Amaç ve Özellikleri*" **Hawar dergisi**, S:l, 15 Mayıs 1932.

Arar, İsmail, **Hükümet Programları 1920–1965**, İstanbul, 1966.

Arıburnu, Kemal, **Sivas kongresi**, "*Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla*", Ankara, 1997.

Armağan, Mustafa, **Kazım Karabekir'in Gözüyle Yakın Tarih**, İstanbul, 2011.

Armaner, Neda, **İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar**, Ankara, 1964.

Armstrong, H. C., **Bozkurt**, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 1997.

Arslan, Ayşenur – Göktaş Hıdır – Mater, Nadire – Övür, Mahmut – Özzeybek, Seral, "*Dersim 1937–1938/Yarım "Yüzyıl Sonra"* **Nokta dergisi**, Yıl 5, S. 25, 28 Haziran 1987.

"Askere Nur Uzmanı", **Milliyet gazetesi**, 24 Ocak 2002.

Askeri Tarih Bülteni, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, S.7, Şubat, 1979, s. 1–17.

Aşkın, Sait, "*Atatürk Döneminde Doğu Anadolu, (1923-1938)*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 50, C XVII, Temmuz, 2011.

Ataberk, Kaya, "*Türkiye'de Kürtçülüğün Sağcı Temelleri*", **İleri dergisi**, S. 27, Ekim-Kasım-Aralık, 2005, s.121.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, **Anafartalar Muharebelerine Ait Tarihçe**, Haz. Uluğ İğdemir, Ankara, 1962.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, **Arıburnu Muharebeleri Raporu**, Haz. Uluğ İğdemir, Ankara, 1968.

Atatürk, Mustafa Kemal, **Anafartalar Hatıraları**, İstanbul, 1998.

"*Atatürk'ün 40 Yıl Yanından Ayırmadığı Salih Bozok'un Hatıraları*", **Milliyet gazetesi**, 05.11.1979-07.12.1979. Borak, Sadi, **Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları**, İstanbul, 1980.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C I, Ankara, 1997.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, C 4, Ankara, 1964.

Atay, Falih Rıfkı, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, ty.

Avar, Sıdıka, **Dağ Çiçeklerim**, Ankara, 1986.

Avcıoğlu, Doğan, **Milli Kurtuluş Tarihi**, C III, İstanbul, 1974.

Aybars, Ergun, **İstiklal Mahkemeleri**, Ankara, 2009.

Aybars, Ergun, **Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları**, İstanbul, 1998.

Aydemir, Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, C 3, 6s, İstanbul, 2000.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Makedonya, Orta Asya, Enver Paşa, (1914-1922)**, C 3, İstanbul, 1972.

Ayın Tarihi, Ocak 1936, s. 25 vd; Eylül 1938, S.58, s. 19-22; Haziran 1936, S.30, s. 67; Temmuz 1938, S. 55, s. 9.

Babuş, Fikret, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları**, İstanbul, 2006.

Balkan, Ramazan, "*İsmet Paşa'nın Yıktırdığı Camiler*", **Kocatepe Gazetesi**, 2010.

Banoğlu, N. Ahmet, **Türk Basınında Çanakkale Zaferi**, İstanbul, 2005.

Bardakçı, Cemal, **Devşirmelerle Sığıntılar'dan ve Mütegallibeler' den Neler Çektik**, Bolu, 1942.

Barkan, Ömer Lütfi, "*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Tür-kiye'de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri*", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C 6, Sayı: 1-2, Ekim 1944-Ocak 1945, s. 60.

Barkan, Ömer Lütfi, **Türkiye'de Toprak Meselesi: Toplu Eserler I**, İstanbul, 1980.

Bartlett, Ellias Ashmead, **Çanakkale Gerçeği**, 3.bas., İstanbul, 2005.

"*Barzaniye Evet*", **Yeniçağ gazetesi**, 25.07.2010.

Başkaya, Fikret, **Paradigmanın İflası, "Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş"**, İstanbul, 1991.

Baştuğ, İbrahim, "*İki Bin Yıllık Düğümü DP'li Bürokrat Nasıl Çözdü? Tanrı'nın Anası Ephesos'ta Yatıyor*", **Atlas Tarih dergisi**, 2011, S. 4, s. 26–29.

Bayar, Celal, **Ben de Yazdım**, C 2, İstanbul, 1997.

Bayar, Celal, **Şark Raporu, Cumhuriyetin Gözüyle Kürt Meselesi Dizisi–1**, İstanbul, 2006.

Baykal, Bekir Sıtkı, **Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler**, Ankara, 1969.

Baykara, Tuncer, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası'na Giriş, I. Anadolu'nun İdari Taksimleri**, Ankara, 1986.

Bayrak, M. Orhan, **Çanakkale Savaşları**, İstanbul, 2005.

Bayraktar, Mehmet, **Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kürtler Türklerin Nesi Oluyor?** 2. bas., Ankara, 2009.

Bayur, Hikmet, **Türk Devleti'nin Dış Siyasası**, Ankara, 1942.

Bayur, Yusuf Hikmet, **Atatürk, Hayatı ve Eseri**, C I, Ankara, 1997.

Bayur, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi, 1914–1918 Genel Savaşı**, C III, Kısım 2, Ankara, 1983.

Bedirhan, Kamran Ali, "*Kürdistan'ın Hazaini Tabiyesi*", **İçtihat dergisi**, 1918, C XV, s. 2846.

Bediüzzaman Said-i Nursi **Şualar, Redoks.**

Bediüzzaman Said-i Nursi, **Emirdağ Lahikası**, C 1.

Bediüzzaman Said-i Nursi, **Lem'alar, Redoks**, İstanbul, 1996.

Bediüzzaman Said-i Nursi, **Mektubat**, İstanbul, 1997.

Bediüzzaman Said-i Nursi, **Sikke-i Tasdik-i Gaybi.**

Bediüzzaman Said-i Nursi, **Sözler.**

Bediüzzaman Said-i Nursi, **Tarihçe–Hayat, 88, Arabi Hutba–i Şamiye Eserini tercümesi / Birinci Kelime / Haşiye, İçtima–i Reçeteler II/101.**

Beşikçi, İsmail, "*Kürtler Kürtlerle Yaşasın, Türkler ve Araplarla Beraber Değil*", Neşe Düzel'in Pazartesi Konuşmaları, **Taraf gazetesi**, 8 Eylül 2009.

Beşikçi, İsmail, **Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi**, İstanbul, 1990.

Beşikçi, İsmail, **Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, 2. bas., Ankara, 1991,

Billur, Oğuz,"*Türkiye'de Kürt İsyanları*", **İleri dergisi**, S. 27 Ekim Kasım-Aralık, 2005, s. 95.

Bilsel, M. Cemil, **Lozan**, C II, İstanbul, 1933.

Birgen, Muhittin, "*Celal Bayar'ın Üçüncü Planı*", **Son Posta gazetesi**, 22 Eylül 1938.

Borak, Sadi, **Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları, (1899–16 Mayıs 1919)**, 2. bas., İstanbul, 1998.

Bozgeyik, Burhan, **Mustafa Kemal'e Karşı Çıkanlar**, İstanbul, 1996.

Bölükbaşı, Rıza Tevfik, **Biraz da Ben Konuşayım**, İstanbul, 1993.

Bulut, Faik, **Ahmede Zane'nin Kaleminden Kürtlerin Bilinmeyen Dünyası**, 2. bas.. İstanbul, 2010.

Candan, İbrahim, **Seni Anlasaydık Bu Hale Gelmezdik**, Mayıs, 2006.

Cemal, Behçet, **Şeyh Sait İsyanı**, İstanbul, 1955.

Cemal, Hasan, "*Dersim Katliamını Mazur Göstermeye Çalışmanın Ahmaklığı Üzerine*", **Milliyet gazetesi**, 2 Aralık 2009.

"*Cemil Koçak'tan Atatürk Açıklaması*", www.aksam.com.tr, 15 Aralık 2010.

Cevizoğlu, Hulki, **1919'un Şifresi**, "*Gizli ABD İşgalinin Belge ve Fotoğrafları*", İstanbul, 2007.

Çalışkan, Mustafa, **Kurtuluş Savaşı Sırasında Din Faktörü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991.

Çalışlar, İzzeddin, **Dersim Raporu**, İstanbul, 2010.

Çalışlar, İzzettin- Görgülü, İsmet, **On Yıllık Savaş'ın Günlüğü**, İstanbul, 2007.

Çanakkale Hatıraları, 3 cilt, Arma Yayınları, İstanbul, 2001.

Çankaya, Necati, **Türk Kurtuluş Savaşı'nda İrticai Olaylar ve İç İsyanlar**, 2. bas., İstanbul, 2003.

Çay, A. Haluk, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, 4.bs, Ankara, 1996.

Çay, Abdulhaluk, "*Türk Milletinin Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu Aşiretlerinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapıları ve Bölücülük Meselesi*", **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu, Ankara, 8–9 Mart 1990**, 2. bas.. Ankara, 1995, s. 139.

Çay, Abdülhaluk, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Ankara, 1993.

Çay, Abdülhaluk- Kalafat, Yaşar, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvayı Milliye Hareketleri**, Ankara, 1990.

Çekik Gözlü Osmanlı-Türkiye Gözlemleri," http://www.ekin.k12.tr/japonya/cekikgozlu.html Çelik, Recep, "*Milli Mücadele Döneminde Atatürk ve Din Adamları*", **Atatürk'ün Islama Bakışı, Belgeler ve Görüşler**, Ankara, 2005, s. 78 vd.

Dersim, 2. bas., Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.

Dersim, TC. Dahiliye Vekaleti Jandarma Umum Kumandanlığı Yayını, Ankara. 1937.

Dersimi, Nuri, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, İstanbul, 1994.

Dinamo, Hasan İzzettin, **Kutsal Barış**, C V, İstanbul, 1974.

Doğanay, Rahmi, "*1930–1945 Dönemi Doğu Anadolu Bölgesinde Uygulanan Sanayi Politikaları*", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi, C 10, S. 2, Elazığ, 2000, s. 229, 230.

Doğu Bölgesindeki Geçmiş İsyanlar ve Alınan Dersler, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1946.

"*90.Yılında Çanakkale Zaferi*", **Teori dergisi**, S. 182, Mart 2005.

"*Duacınız Said-i Kürdi*", Meclis Riyaseti 5/3218 Evraka 2/12/338 Hıfzı; "*Said-i Nursi'nin Atatürk'e Yazdığı Mektup*", **Hürriyet gazetesi**, 4 Ocak 2011.

Duru, Orhan, **Amerikan Gizli Belgelerinde Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, İstanbul, 2001.

Dündar, Can, **Gölgedekiler**, Ankara, 1995

Enver Behnan, "*İlk Millet Meclisinin Yüz Yaşındaki Mebusu Anlatıyor*", **Yeni Gün gazetesi**, 27 Temmuz 1931.

Eraslan, Cezmi, "*Milli Mücadele'de Bediüzzaman Said Nursi*", **Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu** 3, İstanbul, 1996.

Erdem, Özgür, "*Diyap Ağa Diyor ki: Ben Kürt Değil Türk'üm*", **Türk Solu dergisi**, Sayı 255, 05.10.2009.

Erdem, Özgür, "*Kürt Hareketi: ABD-Avrupa ve Rusya'ya Taşeronluğun Tarihi*", **İleri dergisi**, S. 27, Ekim-Kasım-Aralık, 2005, s. 80, 81.

"*Erdoğan: Dersim'i İnönü bombaladı*" http://haber.mynet.com/detay/politika/erdogan-dersimi-inonu-bombaladi/527205, 14 Ağustos 2010.

Erikan, Celal, **Komutan Atatürk**, İstanbul, 2001.

Esengin, Kenan, **Milli Mücadele'de Ayaklanmalar**, 3. bas., İstanbul, 1998.

Evans, Lurence, **Türkiye'nin Paylaşılması**, 1914–1924, çev. Tevfik Alanay, 2. bas., İstanbul, 1972.

Falih Rıfkı, **Hakimiyeti Milliye**, 26 Şubat 1925.

Fırat, Şerif, **Doğu İlleri ve Varto Tarihi**, Ankara, 1961.

"*GAP'ın Tarihçesi*", TC. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı İnternet Sitesi, http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-tarihcesi.

Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk** (Söylev), C II, 3. bas., Ankara, 1989.

"*Gelibolu Seferinin Resmi Tarihi*", **BTTD**, S. 32, Ekim 1987, s. 50.

Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, C 2, İstanbul, 1992.

"*Gizlenen Tutanak, Atatürk, Kürtlere Özerklik verdi*" , **2000'e Doğru dergisi**, 30 Ağustos–6 Eylül 1987, s. 1–6

Gologlu, Mahmut, **Devrimler ve Tepkileri**, İstanbul, 2007.

Gologlu, Mahmut, **Tek Parti Cumhuriyeti (1931–1938)**, Ankara 1974.

Gökalp, Ziya, "*Türklerle Kürtler*", **Küçük Mecmua**, S. 1, 5 Haziran 1922, s. 7–11

Gökalp, Ziya, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, 2. bas., İstanbul, 2009.

Görgülü, İsmet, **Çanakkale İlk Günde Biterdi**, Ankara, 2008.

Görgülü, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu, (1912–1922)**, Ankara, 1993.

Göztepe, Tarık Mümtaz, **Osmanoğullarının Son Padişahı Vahdettin Gurbet Cehenneminde**, İstanbul, 1968.

Gültekin, Mehmet Bedri, **Kürt Sorununda Türkiye'nin Çözümü**, İstanbul, 2011.

Günaydın, A. Necip, "*Milli Mücadele'de Şeyh Sünusi'nin Sivas'taki İttihad-ı İslam Kongresi ve Ulucami'deki Hutbesi*", **Tarih ve Düşünce dergisi**, Aralık, 2003 - Ocak 2004, s. 45.

Gürbüz, Macit, **Kürtleşen Türkler**, İstanbul, 2007.

Gürer, Turgut, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer**, "*Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl*", İstanbul, 2006.

Güzeldere, Seyfi, **Gerçek Bediüzzaman Said-i Nursi ve Doktrinleri**, İstanbul, 1966.

Hallı, Reşit, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924–1938)**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1972.

Hawar dergisi, Sayı: 1, 15 Mayıs 1932.

Herbert, Aubrey – Morgenthau, Henry, **Devler Ülkesinde Devler Savaşı**, 2. bas., İstanbul, 2005

Hülagü, Metin, **İslam Birliği ve Mustafa Kemal**, İstanbul, 2008.

"*Hür Adam: Bediüzzaman Said-i Nursi*" http://www.sinemalar.com/film/92780/Hur-Adam-Bediuzzaman-Said-Nursi/, 7 Ocak 2011.

Işıklı, Alparslan, **Said Nursi, Fethullah Gülen ve Laik Sempatizanları**, Ankara, 1994.

"*İhsan Sabri Çağlayangil'in Anıları*", **Güneş gazetesi**, 18–19 Ağustos 1989.

İlhan, Atilla, **Hangi Atatürk**, 8. bas., İstanbul, 2010.

İnalcık, Halil, "*Atatürk ve Atatürk'ten Hatıralar*", **Atatürk'ü Yaşayanlar**, Der. Gönül Bakay - Leyla Pekcan, İstanbul, 2010, s. 104, 105.

İnan, A. Afet, **Devletçilik İlkesi, (İlk baskı 1937)** Ankara, 1972.

İnan, A. Afet, **Türkiye Cumhuriyeti'nin II. Sanayi Planı**, Ankara, 1973.

İnan, Arı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, Ankara, 1982.

İnci, İbrahim, "*Atatürk Dönemi Türkiyesi'nde Toprak Mülkiyet Dağılımı ile İlgili Bazı Düzenlemeler.*" **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, 2010, s. 357.

"*İnönü Paralara Niye Resmini Bastırdı?*", **Star gazetesi**, http://www.haber7.com

İnönü, İsmet, **Hatıralar**, 1. Kitap, Haz. Sebahattin Selek, Ankara, 1985..

İnönü, İsmet, **Söylev ve Demeçler**, İstanbul, 1946.

İslamoğlu, Mustafa, **Şeyh Said Ayaklanması**, C III, İstanbul, 1991.

"*İsmet İnönü Atatürk'ün Fotoğrafını Paradan Neden Çıkardı?*", http://www.odatv.com, 14 Nisan 2008.

Jaeschke, Gothard, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, 2. bas., Ankara, 1991.

Jaeschke, Gotthard, **Yeni Türkiye'de İslamcılık**, Ankara, 1972.

Jandarma Umum Kumandanlığı'nın Dersim Raporu, 3. bas., İstanbul, 2000.

Kadri Cemil Paşa, **Doza Kürdistan**, (Zinar Silopi) Haz. Mehmet Bayrak, Ankara, 1992.

Kaftan, Mustafa, **İsmet Paşa'nın Yalnız Günleri**, İstanbul, 1994.

Kalkan, M., **Dersim Direnişleri**, İstanbul, 1995.

Kansu, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, 4. bas., C I, Ankara, 1997.

Kasapoğlu, Abdurrahman, **Atatürk'ün Kur'an Kültürü**, İstanbul, 2006.

Kaygusuz, Bezmi Nusret, **Bir Roman Gibi**, İstanbul, 1955.

Kışlalı, Ahmet Taner, "*İşte Dersim Gerçeği*", **Cumhuriyet gazetesi**, Mart 1996.

Kışlalı, Ahmet Taner, **Bir Türk'ün Ölümü**, İstanbul, 1997.

Kızıldağ, Selçuk, **Çanakkale Cesaretin Bedeli**, İstanbul, 2003.

Kili, Suna-Gözübüyük Şeref, Tork Anayasa Metinleri, 3. bas., İstanbul, 2006.

Kinross, Lord, **Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu**, 12. bas., İstanbul, 1994.

Kocatürk, Utkan, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Ankara, 1999.

Koçgiri Halk Hareketi, 1975.

Komisyon, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, 30 cilt, İstanbul 1998–2011

Komisyon, **Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar**, 24 Cilt, Ankara, 2001

Komisyon, **Koçgiri**, Ankara, 1975.

Korkmaz, Cemil Hakan, **Kurtuluş Savaşı'nın İkinci Cephesi, İç İsyanlar**, İstanbul, 2008.

Köni, Hasan, "*Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış*" **Atatürk Yolu**, Yıl: 2, S. 4, Kasım 1989, s. 537.

Ksenofan, **Anabasis**, Çev. H. Örs, İstanbul, 1939.

Kutay, Cemal, **Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı: Bediüzzaman Said-i Nursi**, İstanbul, 1981.

Kutay, Cemal, **Türk Milli Mücadelesi'nde Amerika**, İstanbul, 1979.

Kutlay, Naci, **Kürt Kimliği Oluşum Süreci**, İstanbul, 1997.

Küçük, Yalçın, **Türkiye Üzerine Tezler**, C. 5, İstanbul, 1987.

"*Kürdistan'ı Tanıyacaktı*", **Yeniçağ gazetesi**, 11 Ekim 2010.

Kürkçüoğlu, Ömer, **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, Ankara, 1978.

"*Kürt İsyancıları, Şeyh Sait ve Seyit Rıza Nasıl Yargılandılar, Nasıl Asıldılar? Ne Olurdu Edirne'de 101 Yıl Verseydin?*", **Hürriyet gazetesi**, 6 Temmuz 1999, s. 31.

"*Kürtçülük, Doğu Mitingleri ve İçyüzü*" **İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Raporu**, Ankara (t.y).

Malmisanij, **Said-i Nursi ve Kürt Sorunu**, 2. bas., İstanbul, 1991.

Mardin, Şerif, **Bediüzzaman Said Nursi Olayı, "Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim"**, 4. bas., İstanbul, 1994.

"*Meğer Menderes Camileri Yıktırmış*" http://www.odatv.com, 30 Mart 2011.

Menç, Hüseyin, **Her Yönüyle Amasya**, Amasya, 1997.

Menç, Hüseyin, **Milli Mücadele Yıllarında Amasya**, Ankara, 1972.

Meydan, Sinan, **Atatürk ile Allah Arasında, "Bir Ömrün Öteki Hikâyesi"**, 3. bas., İstanbul, 2009.

Meydan, Sinan, **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, 2. bas., İstanbul, 2010.

Meydan, Sinan, **Cumhuriyet Tarihi Yalanları**, İstanbul, 2010.

Mısıroğlu, Kadir, **Lozan Zafer mi Hezimet mi**, 3. bas., İstanbul, 1992.

Minorsky, "*Kürtler Maddesi*" **İslam Ansiklopedisi**, s. 1098.

Mirkelamoğlu, Necip, **Din ve Laiklik**, İstanbul, 2000.

Mumcu, Uğur, **Kürt Dosyası**, İstanbul, 1995.

Mumcu, Uğur, **Kürt İslam Ayaklanması**, İstanbul, 1994.

Mumcu, Uğur, **Uyan Gazi Kemal**, 3. bas., Ankara, 2004.

Mustafa Kemal, **Eskişehir-İzmit Konuşmaları–1923**, İstanbul, 1999.

Mütercimler, Erol, **Fikrimizin Rehberi**, İstanbul, 2008.

Mütercimler, Erol, **Gelibolu**, 4. bas., İstanbul, 2005.

Neşe Düzel'in Çetin Altan'la Yaptığı Söyleşi, **Yeni Yüzyıl gazetesi**, 8 Temmuz 1996.

Neşe Düzel'in Prof Cemil Koçak'la Pazartesi Konuşmaları, "*Atatürk, Kürtlere Özerklik Verilecek Dedi*", **Radikal gazetesi**, 13 Kasım 2006.

Nikitin, Basile, **Les Kurdes, Etude Sociologique et Historique**, Paris, 1956.

Nikitin, Bazil, **Kürtler: Sosyolojik ve Tarihi İnceleme**, C. I, 1976.

"*Nur Uzmanına Görev Mecliste*", **Cumhuriyet gazetesi**, 11 Temmuz 2008, s. 7.

Oflaz, Umar Ö.,**Oğuzname, "Köklere Giden Yol"**, Almanya, 2007.

Okday, İsmail Hakkı, **Yanya'dan Ankara'ya**, 2. bas., İstanbul, 1994.

"*Okyar Hükümeti Programı*", **T.B.M.M. Kütüphanesi.**

Olsen, Robert, **Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Sait İsyanı**, çev. B. Peker, N. Kıraç, Ankara, 1992.

Olson, Robert, **The Emergence of Kurdish Nationalism and The Sheikh Said Rebellion, 1880-1925**, Austin: University of Texas Press, 1989.

Onar, Mustafa, **Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları**, C I, Ankara, 1995.

Oral, Haluk, "*İngiliz Miğferi'nde Mustafa Kemal İmzası*" **Atlas Tarih dergisi**, Mart 2011, S. 6, s. 62, 63.

Oral, Mustafa, "*Şeyh Sünusi'nin Kemalist Misyonu*", **Toplumsal Tarih dergisi**, Ağustos, 2005, S. 140, s. 70.

Oran, Baskın, **Atatürk Milliyetçiliği**, 3. bas., İstanbul, 1993.

Oran, Baskın, "*Dersim İsyan Etmedi*", **Radikal gazetesi**, 29 Kasım 2009

Orkun, Hüseyin Namık, **Türk Yazıtları**, C III, s.183.

Osmanlıca-Türkçe Büyük Ansiklopedik Lügat, s. 342.

Öke, Mim Kemal, **İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C. Noel'in Kürdistan Misyonu (1919)**, İstanbul, 1992,

Öke, Mim Kemal, **İngiliz Belgelerinde Lozan Barış Konferansı, (1922–1923)**, İstanbul, 1984.

Öz, Baki, **Belgelerle Koçgiri Olayı**, İstanbul, 1999.

Özakıncı, Cengiz, "*Dersim'den Tunceli'ye Yurttaş Hakları Devrimi, Dersim Dersi*", **Bütün Dünya dergisi**, S. 2010/01, 1 Ocak 2010.

Özakıncı, Cengiz, **Türkiye'nin Siyasi İntiharı, Yeni Osmanlı Tuzağı**, İstanbul, 2005.

Özakman, Turgut, **Cumhuriyet**, I. kitap, Ankara, 2009.

Özakman, Turgut, **Cumhuriyet**, II. Kitap, Ankara, 2011.

Özakman, Turgut, **Diriliş Çanakkale 1915**, Ankara, 2008.

Özakman, Turgut, **Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele**, 6. bas., Ankara, 2007.

Özel, Sabahattin, **Büyük Milletin Evladı ve Hizmetkarı Atatürk ve Atatürkçülük**, İstanbul, 2006.

Özgentürk, Nebil, "*Cemal Kutay ve Said-i Nursi*", **Sabah gazetesi**, 13 Kasım 1999.

Özsuda, Emre, "*TBMM, Kürtlere özerklik Vermiş miydi?*", **www.odatv.com**, 19.07.2009.

Öztürk, Saygı, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu,** İstanbul, 2007.
Pehlivanlı, Hamit, **Yeni Türkiye,** S. 23–24, Eylül-Aralık 1998, s. 432–437
Perinçek, Doğu, "*Cumhuriyet Döneminde Kamulaştırma*", **Teori dergisi,** S. 134, Mart 2001, s. 32 vd.
Perinçek, Doğu, **Atatürk'ün CHP Program ve Tüzükleri,** İstanbul, 2008.
Perinçek, Doğu, **Toprak Ağalığı ve Kürt Sorunu,** 2. bas., İstanbul, 2010.
Saltık, Veli,**Tunceli'de Aşiret, Oynak, Ocaklar,** Ankara, 2009.
"*Sanat Alemi*"nden naklen, "*Satılan Cami ve Mescitler Ne Oldu?*", http://www.haber7.com, 19 Şubat, 2008.
Sanders, Liman von, **Türkiye'de Beş Sene,** çev. M.Ş. Yazman, İstanbul, 1968.
Sanders, Liman von, **Türkiye'de Beş Yıl,** 3 cilt, İstanbul, 1999.
Sanders, Liman von, **Türkiye'de Beş Yıl,** C 1, İstanbul, 1999.
Sanlıtop Gazanfer, **Çanakkale Geçilmedi,** İstanbul, 2006.
Sarı, Ergün, **Atatürk'le Konuşmalar,** İstanbul, 1981.
Sarıer, İker, "*Hoşgörü Abidesinin Yıkılışı*", **Sabah gazetesi,** 21 Haziran 1999.
Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü,** C III, Ankara, 1995.
Sarıkaya, Muharrem, "*CHP'den Dersim Özrü*", **Habertürk gazetesi,** 22 Şubat 2011.
Sarınay, Yusuf, "*Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** S. 40, C XIV, Mart 1998.
Sarınay. Yusuf, "*Atatürk'ün Hatay Politikası (1936–1938) I.* **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Cilt XII. Sayı: 34, Mart 1996, s. 3–32.
Sarızeybek, Erdal, **Çarçella, "Anadolu'da Ateşle Oynamak",** İstanbul, 2011.
Sasuni, Garo, **Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni-Kürt İlişkileri,** İstanbul, 1992.
Sekban, Şükrü Mehmet, **Kürt Sorunu,** Ankara, 1981.
Simavi, Lütfi, **Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri,** İstanbul, 1972.
Sinanoğlu, Oktay, **Ne Yapmalı? Yeniden Diriliş ve Kurtuluş İçin,** 2. bas., İstanbul, 2003.
Sonyel, Salahi, "*Osmanlı-İngiliz Gizli Antlaşması*", **Belleten,** C XXXIV, Ankara, 1970, s. 135.
Sonyel, Salahi, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika,** C I, 3bs, Ankara, 1995.
Süslü, Azmi, "*Rum-Ermeni-Hoybun İşbirliği ve Anadolu'daki Toplu Mezarlar*" **Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu (Gazi Mağusa (28 Ekim-2Kasım 1991)** Ankara. 1993.

Şadillili, V., **Türkiye'de Kürtçülük Hareketleri ve İsyanlar I**, Ankara, 1980.

Şahiner, Necmettin, **Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said-i Nursi**, 12. bas., İstanbul, 1996.

Şahiner, Necmettin, **Hatıralarla Bediüzzaman**, İstanbul, 1997.

Şahiner, Necmettin, **Said-i Nursi ve Nurculuk Hakkında Aydınlar Konuşuyor**, İstanbul, 1970.

Şahiner, Necmettin, **Son Şahitler, Bediüzzaman Said Nursi Anlatıyor**, İstanbul, 1992.

Şener, Cemal, **Topal Osman Olayı**, C I, İstanbul, 2001.

Şeref Han, **Şerefname: Kürt Tarihi**, çev. Mehmet Emin Bozarslan, İstanbul, 1971.

Şimşir, Bilal N., **İngiliz Belgelerinde Atatürk, (1919-1938)**, C.I, Ankara, 1973.

Şimşir, Bilal N., **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, C 2, Ankara, 1992-2005.

Şimşir, Bilal N., **İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu (1924-1938)**, Ankara, 1975,

Şimşir, Bilal N., **Kürtçülük**, (1787-1923), Ankara, 2007.

Şimşir, Bilal N., **Lozan Telgrafları, (1922-1923)**, C I, Ankara, 1991.

Tan, Altan, **Kürt Sorunu, "Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik"**, İstanbul, 2009.

Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, 4 cilt, İstanbul, 1991.

Tansu, Semih Nafiz, **İki Devrin Perde Arkası**, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, İstanbul, 1969.

Tarih Dünyası Dergisi, S. 3–4, Kasım-Aralık 1979.

"Taşnak-Hoybun" **I. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 14, Nisan 1996, s. 75.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Ankara, 1985.

TBMM Zabıt Cerideleri, C 4, 7, 14, 15, 18, 20, 28, Ankara.

Teori dergisi, Şubat, 2010.

Tevetoğlu, Fethi, *"Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Görüşmesi"*, **Türk Kültürü Dergisi**, S. 76, 77, 80, 81, 1969.

Tevetoğlu, Fethi, *"Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Tanık ve Tercümanı: Prof. Dr. Hulusi Y. Hüseyin (Pektaş)"*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 10, C IV, Kasım 1987.

Toker, Metin, **Şeyh Sait ve İsyanı**, Ankara, 1994.

Topdemir, Ramazan, *"Atatürk'ün Güneydoğusu"*, **Hürriyet gazetesi**, 24 Eylül 2009.

Topdemir, Ramazan, **Atatürk'ün Doğu-Güneydoğu Politikası ve GAP**, İstanbul, 2011.

Tökün, İsmail Hüsrev, **Türkiye'de Köy İktisadiyatı**, Ankara, 1954.

Tunçay, Mete, **T.C'inde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, (1923–1931)**, 3. bas., İstanbul, 1992.

Turan Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Kitap, 2. bas., İstanbul, 1992, Ankara, 1998.

Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 3. Kitap, Ankara, 1995.

Turgut, Hulusi, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, 7. bas., İstanbul, 2006.

Türenç, Tufan, "*Çirkin İftira ve Gerçek*", **Hürriyet gazetesi**, 11 Ocak 2011.

Türk İstiklal Harbi, "İstiklal Harbinde Ayaklanmalar, 1919–1921", C. VI, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1974.

Türkdoğan, Orhan, "*Kürt Kimliği ve Günümüz Siyasi Gelişmeleri*", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Mayıs 1995, s. 20.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar, (1924–1938), Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1972.

Türkiye'de Kürtlerin Katliamı, Kürt-Hoybun Cemiyeti Neşriyatı I, 1928.

Ulubelen, Erol, **İngiliz Belgelerinde Türkiye**, İstanbul, 1967, 3. bas., İstanbul, 2009.

Uluğ, Neşit Hakkı, **Derebeyi ve Dersim**, 2. bas., İstanbul, 2009.

Umay, Lena,"*Tarihte Kürt Haritasını Kimler Çizdi?*", **http://www.odatv.com**, 15.09.2009.

Ural, İbrahim, **Bu da Bilmediklerimiz**, İstanbul, 2009.

Us, Asım, "*Çifte Plan İle İcraata Giriş*", **Kurun gazetesi**, 20 Eylül 1938.

Ünaydın, Ruşen Eşref, **Çanakkale'de Savaşanlar Dediler ki**, Ankara, 1990.

Üşümezsoy, Şener, "*Kürt Tarih Tezinin Dayanılmaz Tutarsızlığı*", **İleri dergisi**, S. 27, Ekim-Kasım-Aralık, 2005, s. 208.

Verel, Oktay, **Sabiha Gökçen: Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti**, İstanbul, 1982.

Volkan, Vamık D. – Itzkowıtz, Norman, **Atatürk Anatürk**, 2. bas., İstanbul, 2011.

Yahya Kemal, "*Misakımilli*", **İleri**, nr. 175, 6 Mayıs 1337 (1921).

Yalçın, Soner, "*O Belgeler Bu Bilgiler Olmadan Anlaşılmaz*", **Hürriyet gazetesi**, 14 Mart 2010.

Yamada, Torijori, **Toruko Gaken (Türkiye'ye Resimli Bir Bakış)**.

Yavi, Ersal, **Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu**, Ankara,1994.

Yeni Mecmua Çanakkale Özel Sayısı, Haz. Muzaffer Albayrak-Ayhan Özyurt, İstanbul, 2006

Yerasimos. Stefanos, **Milliyetler ve Sınırlar**, İstanbul. 1994.

Yetkin, Ahmet Emin, "*Abdurrahman Kamil Efendi'nin Oğlu İle Yapılan Röportaj*", **Uğraşı dergisi**, Yıl 1, S. 7, 15 Haziran 1969.
Yıldırım, Mustafa **Meczup Yaratmak**, 2. bas., Ankara, 2006.
Yıldırım, Mustafa, **Sivil Örümceğin Ağında**, 13. bas., Ankara, 2007
Yıldız, Hasan, **Fransız Belgeleriyle, Sevr Lozan Musul Üçgeninde Kürdistan**, İstanbul, 2005.
Yılmaz, Saliha, **Mustafa Kemal ve Çanakkale**, İstanbul, 2010.
Yılmazer, Tuncay, **Çanakkale Kara Muharebeleri**, 2. bas., İstanbul, 2005.
Yöntem, Ali Canip, **Yakın Tarihimiz Mecmuası**, C I, S. 12, 17, Mayıs, 1967, s. 359, C I, Mart, 1962.
Yurdakul, Yurdakul, **Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar**, İstanbul, 2005.
Yurt Ansiklopedisi, C 5, s. 5455
Zelyut, Rıza, **Dersim isyanları, Seyit Rıza Gerçeği**, 7. bas., Ankara, 2010.

Gazeteler

Akşam, 22 Eylül 1937.
Alemdar, 5 Mayıs 1336.
Bugün, 9 Mayıs 2010.
Cumhuriyet, 18 Şubat 1925, 5 Ekim 1932, 11 Temmuz 2008.
Güneş, 18–19 Ağustos 1989.
Habertürk, 22 Şubat 2011.
Hakimiyet-i Milliye, 26 Şubat 1925, 17 Nisan 1925, 5 Mayıs 1336, 29 Mayıs 1925, 4 Haziran 1925, 28 Haziran 1925, 24 Aralık 1926.
Hürriyet, 18 Ağustos 1951, 6 Temmuz 1999, 24 Eylül 2009, 14 Mart 2010, 27 Kasım 2010, 11 Ocak 2011.
İrade-i Milliye, 22 Nisan 1920.
Kocatepe. 2010.
Kurun, 20 Eylül 1938.
Milliyet, 8 Mayıs 1969, 5. Kasım 1979, 7 Aralık.1979, 24 Ocak 2002, 2 Aralık 2009.
Radikal, 13.Kasım 2006, 29 Kasım 2009.
Sabah, 21 Haziran 1999, 13 Kasım 1999, 19 Kasım 2009.
Sakarya, 29 Mayıs 2005.
Son Posta, 22 Eylül 1938.
Tan, 25 Haziran 1937.

Tasvir-i Efkâr, 29 Ekim 1915 (16 Teşrinievvel 1331-20 Zilhicce 1333).
Tevhid-i Efkâr, 31 Ağustos 1921.
The Times, 17 Mart 1925, 30 Mart 1925, 28 Nisan 1925.
Ulus,15 Haziran 1937, 28 Ekim 1937, 18 Kasım 1937, 2 Haziran 1966.
Vakit, 30 Kanunu Evvel, 1928.
Volkan, 24 Şubat 1324 (9 Mart 1909), No: 68.
Yeni Gün, 14 Kasım 1918.
Yeni İstiklal, 10 Ağustos 1966.
Yeni Yüzyıl, 8 Temmuz 1996.
Yeniçağ, 25 Temmuz 2010, 11 Ekim 2010.

Elektronik Kaynaklar

http://www.akşam.com.tr 15 Aralık 2010.
http://www.dersim.biz/html/dr_suat_akgul.html.
http://www.fgulen.org
http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-tarihcesi
http://www.haber7.com, 19 Şubat, 2008.
http://www.haber.gazetevatan.com/soykirim-heyeti-dersimde/370549/1/Gundem.
http://www.haber.mynet.com/detay/politika/erdogan-dersimi-inonu-bombaladi/527205, 14 Ağustos 2010.
http://www.kemalistgencler.com/
http://www.odatv.com, 14 Nisan 2008, 19 Temmuz 2009, 15 Ağustos 2009.
http://www.sinemalar.com/film/92780/Hur-Adam-Bediuzzaman-Said-Nursi/, 7 Ocak 2011.
http://www.www.gallipoli-1915.org/gursel.yol, Eceabat, 8 Ocak 2007–10 Temmuz 2007.
http://www.yargitay.gov.tr/tarihce_aak/1966-1967.htm